Doktorski rad predstavlja autorsko djelo.
Niti jedan dio sadržaja ovog doktorskog rada nije dopušteno kopirati, umnožavati, snimati, montirati ili prikazivati bez odobrenja autorice.

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

Silvija Banić

RANONOVOVJEKOVNE TKANINE S UZORKOM NA LITURGIJSKIM PREDMETIMA ZADARSKE NADBISKUPIJE

Svezak I.

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2016.

Doktorski rad predstavlja autorsko djelo.
Niti jedan dio sadržaja ovog doktorskog rada nije dopušteno kopirati, umnožavati, snimati, montirati ili prikazivati bez odobrenja autorice.

Zaštićeno autorskim pravima

Zaštićeno autorskim pravima

Sveučilište u Zagrebu

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Silvija Banić

EARLY MODERN PATTERNED TEXTILES ON LITURGICAL ITEMS IN ARCHDIOCESE OF ZADAR

Volume I.

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2016.

Zaštićeno autorskim pravima

Zaštićeno autorskim pravima

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

Silvija Banić

RANONOVOVJEKOVNE TKANINE S UZORKOM NA LITURGIJSKIM PREDMETIMA ZADARSKE NADBISKUPIJE

Svezak I.

DOKTORSKI RAD

Mentor: dr. sc. Radoslav Tomić, red. prof.

Zagreb, 2016.

Zaštićeno autorskim pravima

Zaštićeno autorskim pravima

Sveučilište u Zagrebu

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Silvija Banić

EARLY MODERN PATTERNED TEXTILES ON LITURGICAL ITEMS IN ARCHDIOCESE OF ZADAR

Volume I.

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Prof. Ph. D. Radoslav Tomić

Zagreb, 2016.

Zaštićeno autorskim pravima

Zaštićeno autorskim pravima

PODATCI O MENTORU

Radoslav Tomić rođen je 1957. u Splitu. Diplomirao je povijest umjetnosti i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1982. godine. Magistrirao na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu 1988. godine s temom *Poljica - prostor i spomenici*, a doktorsku radnju pod naslovom *Barokno kiparstvo u mramoru na području Dalmacije* obranio na istom fakultetu 1994. godine. Od 1983. do 1986. godine zaposlen kao kustos u Muzeju grada Splita, a od 1986. do 1998. godine radi kao konzervator savjetnik u nekadašnjem Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture, danas Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Splitu. Od 1999. godine angažiran kao savjetnik Restauratorskih radionica u Splitu, Dubrovniku i Zadru, na području planiranja godišnjih programa, na znanstvenoj valorizaciji umjetnina, te na usmjeravanju metodologije restauratorskih postupaka. Od 1998. godine zaposlen u Institutu za povijest umjetnosti u Zagrebu, gdje je 2002. godine izabran u zvanje višeg znanstvenog suradnika, a 2007. godine u zvanje znanstvenog savjetnika. Na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zadru (od 2002. godine Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru) od 1997. godine kao vanjski suradnik predaje kolegij *Umjetnost baroka*, gdje je 2012. godine izabran u zvanje redovnoga sveučilišnog profesora u trajnom zvanju. Od akademske godine 1999./2000. predaje na postdiplomskom studiju na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kao istraživač reambulirao je dijelove Dalmacije, Istre, Primorja i Boke kotorske, gdje je stekao uvid u umjetničke pojave, u prvom redu umjetnine od XV. do XIX. stoljeća – što je i vremensko razdoblje njegova znanstvenog interesa. Usavršavao se u Njemačkoj, Austriji i Italiji. Priređivao je, samostalno ili u suradnji s drugima, izložbe u Splitu, Trogiru, Zagrebu, Veneciji i Vatikanu. Sudjelovao je na brojnim simpozijima u zemlji i u inozemstvu. Njegovi mnogobrojni znanstveni prilozi objavljeni u hrvatskim i inozemnim časopisima vrijedan su prinos hrvatskoj povijesti umjetnosti. Napisao je deset knjiga, od prve, *Barokni oltari i skulpture u Dalmaciji* (Zagreb, 1995.), do desete, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo II.* (Zadar, 2008.) za koju mu je ujedno dodijeljena Godišnja nagrada Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske za 2008. godinu. Suautor je u sedam knjiga a priredio je i napisao kataloge za više od dvadeset izložbi. Za člana suradnika Hrvatske akademije u Razredu za likovne umjetnosti izabran je 2004. a za redovnog člana Akademije izabran je 2010. godine.

Nedostupno autorskim pravima

Zaštićeno autorskim pravima

SAŽETAK

Utvrđivanje korpusa tkanina s uzorkom nastalih u razdoblju od početka XV. do kraja XVIII. stoljeća sačuvanih na liturgijskim predmetima na području Zadarske nadbiskupije, njihova kronološka i tipološka sistematizacija, valorizacija te kontekstualizacija unutar istovjetne a dosad poznate domaće i europske baštine je određeno kao primaran cilj rada.

Osim podataka prikupljenih terenskim istraživanjima – pod kojima se prvenstveno podrazumijevaju rezultati povijesno-umjetničke autopsije ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom prepoznatih na predmetima korištenima u rimokatoličkim obredima ili u svrhu opremanja crkvenih interijera – u radu su donešeni i rezultati arhivskih istraživanja, poduzetih s ciljem rekonstrukcije nekadašnje razine opremljenosti ovdašnjih crkava liturgijskim predmetima od tekstila te usporedbe sa količinom i vrstama do danas sačuvanih predmeta.

Temeljni znanstveni doprinos ovog rada, uz reinterpretaciju i podrobnu analizu manjeg broja tkanina i arhivskih podataka ranije poznatih u domaćoj literaturi, je donošenje znatne količine dosad nepoznatih ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom i to ne samo onih sačuvanih na području Zadarske nadbiskupije nego i srodnih (u mnogim slučajevima istovjetnih) a također dosad neobavljenih tkanina na liturgijskim predmetima dokumentiranima u drugim dijelovima Hrvatske, a s posebnim naglaskom na Jadransku Hrvatsku. Zahvaljujući širokom istraženom području je bilo moguće iznjedriti zaključke o konkretnim vrstama tkanina koje su na ovom, ali i drugim dijelovima istočne obale Jadrana zabilježene u većem broju, o njihovim dekorativnim tipologijama i podrijetlu, čime se posredno odgovorilo na pitanja o ukusu domaćih naručitelja te o načinima (mjestima) nabave tkanina s uzorkom.

Stoga se može ustvrditi da rad donosi vjerodostojne, a ranije nepoznate odgovore na pitanja o količini, vrstama, vremenu i mjestu nastanka ovih do danas sačuvanih umjetnina na području Zadarske nadbiskupije kao i iscrpne, dosad neobjavljene arhivske podatke o opremljenosti ovdašnjih crkava i samostana tekstilnim predmetima u predmetnom razdoblju. Iz tog razloga rad može biti smatran referentnim zbirom korisnih podataka te kao takav od značaja ne samo za buduće domicilne istraživače nego i za inozemne stručnjake, a kojima od posebnog interesa mogu biti priloženi transkribirani arhivski dokumenti, brojne fotografije i mikro-snimci tkanina i njihovih rubova te naposljetku iscrpne kataloške jedinice izrađene sukladno standardima propisanima od strane međunarodne organizacije CIETA (*Centre International*

Izdvojeno autorskim pravima

d'Études des Textiles Anciens), a koje sadrže brojne reference na komparativne primjerke objavljene u inozemnoj stručnoj literaturi.

KLJUČNE RIJEČI: povijesni tekstil, tkanine s uzorkom, sakralni inventari, misno ruho, tekstilni liturgijski predmeti, rani novi vijek, Zadar, Zadarska nadbiskupija, Jadranska Hrvatska

Zaštićeno autorskim pravima

SUMMARY

Liturgical items made of historical textiles, preserved not only in the Archdiocese of Zadar, but also in other parts of the country, have not been subject to systematic research in Croatia and in domestic scholarly literature were mainly discussed within voluminous museum collection studies, prominent sacred art inventories or cultural and historical heritage overviews of certain religious orders.

Primarily, the fundamental objective of this research as defined was to determine the corpus of Early Modern patterned textiles preserved on liturgical items in the territory of the Archdiocese of Zadar, their chronological and typological systematization, evaluation and contextualization within identical and previously known domestic and European heritage. In this regard, a significant number of foreign scholarly titles consulted in order to draw attention to the related or comparative examples preserved in European and North American museums and sacred art collections should be noted. Furthermore, it should be taken into account that the subject of discussion includes patterned textiles, i.e. those with derivative décor, regardless of their composition. Namely, the focus is not only on patterned silk fabrics since it was considered necessary to include both the examples that are not exclusively silk-woven but can consist of linen or wool threads. Aside from monochrome, plain textiles, contemporary textile items whose ornaments are made in various embroidery techniques are also omitted from the catalogue.

The term 'Early Modern' provides time frame of the research, that is, the objective of catalogue unification of the textiles made in the period from the beginning of the 15th century till the end of the 18th century and preserved to this day. The term 'Liturgical items' includes all the items used in Roman Catholic rites or for the purpose of equipping church interiors which are entirely or partially made of textile. Among the liturgical items on which Early Modern textiles are recognized, that remained preserved in the area of the Archdiocese of Zadar, certainly the most numerous are the upper parts of the Mass vestments (chasubles, dalmatics, copes, stoles and maniples), followed by pieces of equipment for the chalice (chalice veil and burse) with unfortunately rare examples of processional canopies, missal cushions, tabernacles and reliquaries' lining and objects intended for decorating sacred place (coated pieces of furniture, architectural elements' coverings and lectern covers).

The main scientific contribution of this work, along with reinterpretation and detailed analysis of a small number of previously known examples and published archival documents, is the presentation of a significant amount of the so far unknown Early Modern patterned textiles, not only those preserved in the Archdiocese of Zadar, but also those which are related (in many cases identical) and also previously unpublished textiles on liturgical items documented in other parts of Croatia, with particular emphasis on the Adriatic Croatia. Thanks to the extensive area of

Zaštićeno autorskim pravima

research area i.e. having examined a large amount of reference textile preserved from the same period it was possible to provide answers to questions about certain regularities in examples sharing common decorative typology and origin, and on matters of taste of the domestic clients and methods (places) of procurement of the patterned textile.

In addition to field research, thesis work has included interpretation of published and unpublished archival sources produced within the given time frame. The main objective was to collect as many facts available on the amount and types of textile items in churches in what is now the Archdiocese, which is the basic precondition in an attempt to reconstruct the former level of equipment of local churches with liturgical items made of textiles and comparisons (collation) with the amount and types of items preserved to this day.

Furthermore, the data brought in the elaborate catalogue entries of the preserved textiles, including the results of thorough technical analysis made in accordance with the standards set by the international organization CIETA (*Centre International d'Études des Textiles Anciens*) are to be considered as valuable sources of information.

Thesis presents a rounded corpus of Early Modern patterned textile in the area of the Archdiocese of Zadar, since it delivers credible, hitherto unknown answers to questions on the amount, type, time and place of origin of these works of art preserved to this day in the said area, as well as the previously unknown information about the equipment of the local churches and monasteries with textile items during the period from the beginning of the 15th century by the end of the 18th century. For this reason this work can be regarded as a reference sum of useful information, and as such is of importance for the future researchers, not only domicile but also overseas, who may find the catalogue entries, numerous photographs and snapshots taken by digital microscope and finally the attached transcribed archival documents to be of their special interest.

KEY WORDS: historical textiles, patterned textiles, sacral inventories, Mass vestments, textile liturgical items, Early Modern period, Zadar, the Archdiocese of Zadar, Adriatic Croatia

Zaštićeno autorskim pravima

KAZALO

(*Svezak I - Rasprava*)

I. Uvod 1

I.1. Ciljevi i prostorno-vremenski okvir istraživanja 6

I.2. Obrazloženje metodologije istraživanja 11

I.3. Dosadašnje spoznaje 17

1.3.1. Osvrt na povijesne tkanine s uzorkom sačuvane na području Zadarske nadbiskupije koje su poznate u literaturi 23

1.3.2. Sinteza relevantnih historiografskih doprinosa 32

1.3.2.1. Količina i vrste tekstilnih predmeta prema objavljenim arhivskim dokumentima 35

II. Ekskurs o najvažnijim središtima proizvodnje svilenih tkanina u Europi 53

II.1. Italija 57

II.2. Francuska 67

II.3. Ostale zemlje 71

III. O ustroju i funkcioniranju svilarskih industrija 77

III.1. Slojevitost industrije 79

3.1.1. Svilogojstvo i predenje 81

3.1.1.1. Proizvodnja metalnih niti 85

3.1.2. Bojadisanje 90

III.2. Priprema za tkanje i način tkanja 98

3.2.1. Predlošci za tkanine i crtači predložaka 100

3.2.2. Tkalački stanovi: vrste, sastavnice i način rada 115

III.3. Cehovske regulative 119

IV. Dekorativne tipologije ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom 126

IV.1. XV. stoljeće 126

IV.2. XVI. stoljeće 131

IV.3. XVII. stoljeće 138

Zaštićeno autorskim pravima

4.3.1. U osvit *bizarre*-faze 142
IV.4. XVIII. stoljeće 146
4.4.1. *Bizarre*-faza na vrhuncu 146
4.4.2. *A dentelles*: dekori s motivima čipki 152
4.4.3. Faza naturalizma 156
4.4.4. Od *meandra* do pruge 164

V. Upotreba svilenih tkanina u rimokatoličkim svetištima i obredima 168
V.1. Nazivlje, oblici i simbolika gornje liturgijske odjeće 172
5.1.1. Gornji dijelovi misnog ruha i insignije 173
5.1.2. Kanon liturgijskih boja 181
5.1.3. Borte, dugmad i metalne čipke 184
V.2. Drugi liturgijski predmeti od tekstila: vrste i namjene 188
5.2.1. Svetište, lađa i pjevalište 188
5.2.2. Oprema za liturgijsku srebrninu 194
5.2.2. Relikvijari 197
5.2.3. Procesijski predmeti 200
5.2.4. O običaju odijevanja svetačkih kipova 207
V.3. Obilježja tkanina osmišljenih za liturgijske svrhe (*ornement d'église*) 213

VI. Liturgijski predmeti od ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom na području Zadarske nadbiskupije 219
VI.1. Načini nabave tkanina i izrade misnog ruha i drugih liturgijskih predmeta 219
6.1.1. Nekoliko podataka o krojačima u Zadru u XVII. i XVIII. stoljeću 225
VI.2. Količina i vrste predmeta prema neobjavljenim arhivskim izvorima 235
6.2.1. Zadar 237
6.2.1.1. Katedrala sv. Stošije 241
6.2.1.2. Samostanska crkva sv. Krševana 248
6.2.1.3. Crkva sv. Šimuna 250
6.2.1.4. Samostanska crkva sv. Frane 255
6.2.1.5. Druge crkve i gradske bratovštine 259

Zaštićeno autorskim pravima

6.2.2. Ostale župe 271
6.2.2.1. Nin 271
6.2.2.2. Pag (grad) 273
6.2.2.3. Druge crkve na kopnu 276
6.2.2.4. Druge crkve i samostani na otocima 280
VI.3. Pregled ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom sačuvanih na području Nadbiskupije 286
6.3.1 Tkanine iz XVI. stoljeća 286
6.3.2.Tkanine iz XVII. stoljeća 290
6.3.3 Tkanine iz XVIII. stoljeća 295
6.3.3.1.Tkanine iz manufakture Jacopa Linussija 299
VI.4. Inventari u osipanju: razlozi ugroze i načini nestajanja liturgijskih predmeta od tekstila 303

VII. Zaključak 311

VIII. Prilozi
VIII.1. Arhivski dokumenti 322
VIII.2. Pojmovnik korištenog nazivlja o tkanju i tkalačkim tehnikama 548

Napomene uz Ilustracije uz raspravu i pojmovnik 562
Ilustracije uz raspravu ..... Table I - CIV
Ilustracije uz pojmovnik ..... Table CV - CXIV

Zaštićeno autorskim pravima

Zaštićeno autorskim pravima

KAZALO

(*Svezak II – Katalog tkanina*)

Napomene uz katalog tkanina 563
I. XVI. STOLJEĆE 565
1. Lukoran (otok Ugljan), župa sv. Lovre 565
Misnica 565
2. Zaton, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 568
Misnica i manipul 568
3. Zadar, samostan benediktinki sv. Marije 572
Sedam fragmenata 572
4. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 579
Misnica 579
5. Brgulje (otok Molat), župa sv. Andrije 585
Tri fragmenta 585
6. Zadar, župa sv. Stošije 588
Štola i manipul 588
7. Savar (Dugi otok), župa Blažene Djevice Marije od Karmela 590
Manipul 590
8. Premuda, župa sv. Jakova apostola 592
Misni ornat 592
9. Ist, župa sv. Nikole 595
Bursa 595
10. Premuda, župa sv. Jakova apostola 597
Misnica 597
11. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 601
Četiri fragmenta 601
12. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 603
Štola, manipul i velum za kalež 603
13. Zapuntel (otok Molat), župa Rođenja Blažene Djevice Marije 606
Bursa 606
II. XVII. STOLJEĆE 608
14. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 608
Fragment 608

Zaštićeno autorskim pravima

15. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 610
Misnica i štola 610
16. Silba, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 612
Prekrivač za ambon (?) 612
17. Sutomišćica (otok Ugljan), župa sv. Eufemije 615
Tri fragmenta 615
18. Kožino, župa sv. Mihovila arhanđela 617
Misnica 617
19. Biograd, župa sv. Stošije 619
Misnica 619
20. Zadar, samostan sv. Frane 621
Dva fragmenta 621
21. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 623
Dva fragmenta 623
22. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 624
Misnica 624
23. Zadar, samostan sv. Frane 626
Štola 626
24. Kraj (otok Pašman), franjevački samostan sv. Duje 627
Štola i bursa 627
25. Premuda, župa sv. Jakova apostola 630
Sedam fragmenata 630
26. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 632
Dva *tornaletta* (?) 632
27. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 635
Fragmenti 635
28. Silba, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 637
Prekrivač za ambon (?) 637
29. Premuda, župa sv. Jakova apostola 641
Dva fragmenta 641
30. Vrgada, župa Presvetog Trojstva 642
Štola 642
31. Zadar, samostan sv. Frane 645
Štola 645

Zaštićeno autorskim pravima

32. Zadar, samostan sv. Frane 647
Misni ornat 647
33. Sutomišćica (otok Ugljan), župa sv. Eufemije 650
Misni ornat 650
34. Olib, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 653
Fragment 653
35. Zadar, župa sv. Šimuna 655
Oltarnik 655
36. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 658
Fragmenti 658
37. Nin, župa sv. Anselma 660
Fragmenti 660
38. Nin, župa sv. Anselma 662
Fragmenti 662
39. Kožino, župa sv. Mihovila arhanđela 664
Velum za kalež 664
40. Posedarje, župa Gospe od Ružarija 666
Misnica 666
41. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 669
Tri fragmenta 669
42. Nin, župa sv. Anselma 670
Misnica i štola 670
43. Zaton, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 673
Dalmatika i manipul 673
44. Zadar, župa sv. Stošije 675
Misnica i velum za kalež 675
45. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 677
Fragment 677
46. Veli Rat (Dugi otok), župa sv. Ante Padovanskog 679
Tri fragmenta 679
47. Silba, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 681
Podstava veluma za kalež 681
48. Zadar, župa sv. Stošije 682
Štola 682

Zaštićeno autorskim pravima

49. Zadar, župa sv. Stošije 683
Podstava kapuljače pluvijala 683
50. Veli Rat (Dugi otok), župa sv. Ante Padovanskog 685
Fragment 685
51. Brgulje (otok Molat), župa sv. Andrije apostola 686
Fragmenti 686
52. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 689
Misni ornat 689
53. Ist, župa sv. Nikole 701
Misnica i štola 701
54. Savar (Dugi otok), župa Blažene Djevice Marije od Karmela 703
Fragment 703
55. Nin, župa sv. Anselma 705
Misnica i štola 705
56. Diklo, župa Gospe od Ružarija 707
Misnica i velum 707
57. Zadar, župa sv. Stošije 709
Štola 709
58. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 711
Misnica 711
59. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 713
Manipul 713
60. Zadar, župa sv. Stošije 714
Procesijski barjak 714
61. Zadar, župa sv. Šimuna 719
Naslonjač 719
62. Zadar, župa sv. Stošije 722
Dio opreme crkvenog interijera 722
63. Zadar, župa sv. Stošije 724
Dvije dalmatike 724
64. Neviđane (otok Pašman), župa Presvetog Srca Isusova 725
Četiri fragmenta 725
65. Privlaka, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 727
Misnica 727

Zaštićeno autorskim pravima

66. Zadar, samostan sv. Frane 729
Pet fragmenata 729
67. Soline (Dugi otok), župa sv. Jakova apostola 731
Šest fragmenata 731
68. Tkon (otok Pašman), župa sv. Tome apostola 734
Misnica 734
69. Zadar, samostan sv. Frane 736
Pluvijal 736
70. Brgulje (otok Molat), župa sv. Andrije apostola 738
Misnica i manipul 738
71. Ist, župa sv. Nikole 740
Misnica i manipul 740
72. Lukoran (otok Ugljan), župa sv. Lovre 745
Misnica i manipul 745
73. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 747
Misni ornat 747
74. Kraj (otok Pašman), samostan sv. Duje 750
Štola i bursa 750
75. Zadar, samostan sv. Frane 753
Misni ornat 753
76. Zadar, samostan sv. Frane 755
Fragment 755
77. Zadar, samostan sv. Frane 756
Štola i manipul 756
78. Veli Rat (Dugi otok), župa sv. Ante Padovanskog 758
Misnica i štola 758
79. Zadar, župa sv. Stošije 760
Četiri dalmatike 760
80. Zadar, samostan sv. Frane 763
Misni ornat 763
81. Zadar, samostan sv. Frane 766
Misnica 766
82. Zadar, samostan sv. Frane 769
Manipul 769

Zaštićeno autorskim pravima

83. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 772
Sedam fragmenata 772
84. Zaton, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 774
Pluvijal 774
85. Zadar, župa sv. Stošije 777
Osam fragmenata 777
86. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 779
Misni ornat 779
III. XVIII. STOLJEĆE 781
87. Veli Rat (Dugi otok), župa sv. Ante Padovanskog 781
Velum za kalež 781
88. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 783
Velum za kalež 783
89. Dragove (Dugi otok), župa sv. Leonarda 786
Šesnaest fragmenata 786
90. Zadar, samostan sv. Frane 788
Misni ornat 788
91. Kraj (otok Pašman), franjevački samostan sv. Duje 791
Misnica i bursa 791
92. Veli Rat (Dugi otok), župa sv. Ante Padovanskog 793
Misni ornat 793
93. Zadar, samostan sv. Frane 796
Velum za kalež 796
94. Zadar, samostan sv. Frane 798
Misni ornat 798
95. Zadar, župa sv. Stošije 800
Dvije dalmatike 800
96. Zadar, župa sv. Stošije 803
Pluvijal i štola 803
97. Kukljica (otok Ugljan), župa Obraćenja sv. Pavla 807
Dvije dalmatike 807
98. Zadar, župa sv. Stošije 809
Misni ornat 809
99. Zadar, samostan sv. Frane 817

Zaštićeno autorskim pravima

Misnica 817
100. Zadar, samostan sv. Frane 819
Misni ornat 819
101. Zadar, samostan sv. Frane 824
Misnica i manipul 824
102. Premuda, župna crkva sv. Jakova apostola 827
Misnica 827
103. Ist, župa sv. Nikole 829
Misnica i štola 829
104. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 831
Dva fragmenta 831
105. Sukošan, župa sv. Kasijana 833
Misnica 833
106. Zadar, župa sv. Stošije 835
Dva fragmenta 835
107. Ist, župa sv. Nikole 836
Dva fragmenta 836
108. Zadar, samostan sv. Frane 837
Fragment 837
109. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 838
Štola i dva manipula 838
110. Premuda, župa sv. Jakova apostola 840
Pluvijal 840
111. Zadar, župa Sv. Stošije 843
Fragment 843
112. Vrgada, župa Presvetog Trojstva 845
Dvije dalmatike 845
113. Vrgada, župa Presvetog Trojstva 847
Misnica 847
114. Pakoštane, župa Uzašašća Gospodinova 849
Misnica 849
115. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 851
Velum za kalež 851
116. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 854

Zaštićeno autorskim pravima

Fragment 854
117. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 856
Pet fragmenata 856
118. Diklo, župa Gospe od Ružarija 858
Pluvijal 858
119. Sukošan, župa sv. Kasijana 860
Misni ornat 860
120. Zapuntel (otok Molat), župa Rođenja Blažene Djevice Marije 865
Manipul 865
121. Zadar, samostan sv. Frane 868
Misni ornat 868
122. Zadar, samostan sv. Frane 871
Manipul i velum za kalež 871
123. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 873
Štola, manipul i lopatica 873
124. Premuda, župa sv. Jakova apostola 876
Šest fragmenata 876
125. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 878
Misnica, manipul i fragmentarno očuvan manipul 878
126. Zadar, župa sv. Stošije 881
Misnica i velum za kalež 881
127. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 885
Pluvijal 885
128. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 886
Bursa 886
129. Zapuntel (otok Molat), župa Rođenja Blažene Djevice Marije 888
Zastor vratašaca svetohraništa 888
130. Kraj (otok Pašman), samostan sv. Duje 890
Pluvijal 890
131. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 892
Dalmatika 892
132. Diklo, župa Gospe od Ružarija 893
Velum za kalež 893
133. Premuda, župa sv. Jakova apostola 894

Zaštićeno autorskim pravima

Humeral 894
134. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 896
Dvije dalmatike 896
135. Premuda, župa sv. Jakova apostola 898
Bursa 898
136. Brgulje (otok Molat), župa sv. Andrije apostola 900
Misnica i velum za kalež 900
137. Premuda, župa sv. Jakova apostola 902
Pluvijal 902
138. Vinjerac, župa sv. Ante Padovanskog 904
Štola 904
139. Zadar, župa sv. Stošije 906
Tri pluvijala 906
140. Zadar, župa sv. Stošije 909
Misni ornat 909
141. Diklo, župa Gospe od Ružarija 911
Jastuk 911
142. Zadar, župa sv. Stošije 913
Pluvijal 913
143. Sali, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 915
Procesijsko sjenilo 915
144. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 917
Misni ornat 917
145. Zadar, samostan sv. Frane 919
Misni ornat 919
146. Biograd, župa sv. Stošije 921
Ostatak misnice 921
147. Zadar, župa sv. Stošije 923
Misnica i dvije štole 923
148. Zadar, župa sv. Stošije 925
Velum za kalež 925
149. Zadar, župa sv. Stošije 927
Misnica 927
150. Sukošan, župa sv. Kasijana 929

Zaštićeno autorskim pravima

Misnica i štola 929
151. Zadar, župa sv. Stošije 933
Tri fragmenta 933
152. Zadar, župa sv. Stošije 935
Dva fragmenta 935
153. Nin, župa sv. Anselma 938
Misnica 938
154. Nin, župa sv. Anselma 941
Četiri dalmatike 941
155. Nin, župa sv. Anselma 944
Dva fragmenta 944
156. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 946
Pluvijal i štola 946
157. Božava (Dugi otok), župa sv. Nikole 950
Četiri fragmenta 950
158. Božava (Dugi otok), župa sv. Nikole 952
Tri fragmenta 952
159. Zadar, župa sv. Stošije 954
Misni ornat 954
160. Zadar, samostan sv. Frane 958
Bursa 958
161. Zadar, samostan sv. Frane 960
Dvije štole 960
162. Zadar, samostan sv. Frane 962
Misni ornat 962
163. Ist, župa sv. Nikole 964
Misni ornat 964
164. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 966
Velum za kalež 966
165. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 969
Misni ornat 969
166. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 971
Misni ornat 971
167. Zadar, samostan sv. Frane 975

Zaštićeno autorskim pravima

Misni ornat 975
168. Pag, samostan benediktinki sv. Margarite 979
Misni ornat 979
169. Zadar, župa sv. Stošije 981
Misni ornat 981
170. Dragove (Dugi otok), župa sv. Leonarda 983
Humeral 983
171. Dragove (Dugi otok), župa sv. Leonarda 986
Misnica 986
172. Mali Iž (otok Iž), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 988
Zastor vratašaca svetohraništa 988
173. Soline (Dugi otok), župa sv. Jakova apostola 991
Procesijsko sjenilo 991
174. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 995
Misni ornat 995
175. Zadar, župa sv. Stošije 997
Pluvijal 997
176. Zadar, župa sv. Stošije 999
Dvije dalmatike 999
177. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 1001
Misnica i dvije dalmatike 1001
178. Zaton, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1003
Pluvijal i štola 1003
179. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1005
Šest fragmenata 1005
180. Pakoštane, župa Uzašašća Gospodinova 1008
Velum za kalež 1008
181. Zapuntel (otok Molat), župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1010
Velum za kalež 1010
182. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 1012
Pet fragmenata 1012
183. Zapuntel (otok Molat), župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1014
Velum za kalež 1014
184. Biograd, župa sv. Stošije 1016

Zaštićeno autorskim pravima

Dalmatika 1016
185. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1019
Misnica 1019
186. Pakoštane, župa Uzašašća Gospodinova 1022
Dvije dalmatike i štola 1022
187. Zadar, župa sv. Stošije 1024
Štola 1024
188. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1027
Tri fragmenta 1027
189. Kraj (otok Pašman), samostan sv. Dujma 1030
Štola 1030
190. Privlaka, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1032
Misnica 1032
191. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 1034
Velum za kalež 1034
192. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1036
Misnica 1036
193. Zadar, župa sv. Stošije 1038
Štola i velum za kalež 1038
194. Zadar, župa sv. Stošije 1040
Misni ornat 1040
195. Zadar, župa sv. Stošije 1042
Misni ornat 1042
196. Zadar, župa sv. Stošije 1045
Bursa 1045
197. Privlaka, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1047
Četiri fragmenta 1047
198. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 1049
Štola 1049
199. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1051
Misnica i štola 1051
200. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 1053
Misni ornat 1053
201. Vinjerac, župa sv. Ante Padovanskog 1056

Zaštićeno autorskim pravima

Misnica 1056
202. Pakoštane, župa Uzašašća Gospodinova 1058
Šest fragmenata 1058
203. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 1060
Misnica 1060
204. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 1062
Tri fragmenta 1062
205. Posedarje, župa Gospe od Ružarija 1064
Misnica 1064
206. Zapuntel (otok Molat), župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1067
Lice (avers) burse 1067
207. Zapuntel (otok Molat), župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1070
Naličje (revers) burse 1070
208. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 1072
Misnica 1072
209. Posedarje, župa Gospe od Ružarija 1074
Misnica 1074
210. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije 1076
Velum za kalež 1076
211. Dobropoljana (otok Pašman), župa sv. Tome apostola 1078
Šest fragmenata 1078
212. Zadar, župa sv. Stošije 1080
Četiri fragmenta 1080
213. Zadar, župa sv. Stošije 1082
Misni ornat 1082
214. Nin, župa sv. Anselma 1085
Dva fragmenta 1085
215. Zadar, župa sv. Stošije 1087
Fragment 1087
216. Zadar, samostan sv. Frane 1089
Misnica 1089
217. Vinjerac, župa sv. Ante Padovanskog 1092
Prekrivač za ambon 1092
218. Nin, župa sv. Anselma 1094

Zaštićeno autorskim pravima

Dvije dalmatike 1094
219. Kukljica (otok Ugljan), župa Obraćenja sv. Pavla 1097
Tri fragmenta - obloga unutrašnjosti svetohraništa 1097
220. Zadar, samostan sv. Frane 1099
Misni ornat 1099
221. Zadar, samostan sv. Frane 1102
Misni ornat 1102
222. Kali (otok Ugljan), župa sv. Lovre 1104
Bursa 1104
223. Zadar, župa sv. Stošije 1107
Misni ornat 1107
224. Veli Iž (otok Iž), župa sv. Petra i Pavla 1110
Fragment 1110
225. Zadar, župa sv. Stošije 1112
Misni ornat 1112
226. Pakoštane, župa Uzašašća Gospodinova 1114
Misni ornat 1114
227. Vrgada, župa Presvetog Trojstva 1117
Misni ornat 1117
228. Zadar, župa sv. Stošije 1120
Dvije dalmatike 1120
229. Zadar, župa sv. Stošije 1123
Misni ornat 1123
230. Zaton, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1125
Fragmenti svile 1125
231. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 1128
Misni ornat 1128
232. Zadar, samostan sv. Frane 1130
Bursa 1130
233. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije 1132
Manipul i velum za kalež 1132
234. Turanj, župa Gospe Karmelske 1134
Pet fragmenata 1134
235. Zadar, župa sv. Stošije 1137

Zaštićeno autorskim pravima

Štola ... 1137
236. Dragove (Dugi otok), župa sv. Leonarda ... 1140
Misnica i velum za kalež ... 1140
237. Posedarje, župa Gospe od Ružarija ... 1142
Misni ornat ... 1142
238. Kraj (otok Pašman), samostan sv. Duje ... 1146
Misnica ... 1146
239. Ist, župa sv. Nikole ... 1149
Bursa ... 1149
240. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije ... 1152
Tri fragmenta ... 1152
241. Diklo, župa Gospe od Ružarija ... 1154
Misnica i bursa ... 1154
242. Zadar, samostan sv. Frane ... 1157
Misnica i bursa ... 1157
243. Zadar, samostan sv. Frane ... 1159
Pluvijal ... 1159
244. Vela Rava (otok Rava), župa Uznesenja Blažene Djevice Marije ... 1161
Pluvijal ... 1161
245. Lukoran (otok Ugljan), župa sv. Lovre ... 1164
Misni ornat ... 1164
246. Zadar, samostan sv. Frane ... 1166
Humeral ... 1166
247. Kukljica (otok Ugljan), župa Obraćenja sv. Pavla ... 1168
Dva fragmenta ... 1168
248. Slivnica, župa sv. Kuzme i Damjana ... 1170
Štola ... 1170
249. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije ... 1172
Fragmenti ... 1172
250. Pag, samostan benediktinki sv. Margarite ... 1174
Misnica ... 1174
251. Zadar, samostan sv. Frane ... 1177
Štola i manipul ... 1177
252. Zadar, samostan sv. Frane ... 1179

Zaštićeno autorskim pravima

Četiri fragmenta ... 1179
253. Brgulje (otok Molat), župa sv. Andrije ... 1181
Misnica ... 1181
254. Zadar, samostan franjevaca trećoredaca sv. Mihovila ... 1183
Misnica ... 1183
255. Zadar, župa sv. Stošije ... 1186
Velum za kalež ... 1186
256. Premuda, župa sv. Jakova ... 1189
Štola i manipul ... 1189
257. Zadar, samostan sv. Frane ... 1192
Dva fragmenta ... 1192
258. Zadar, župa sv. Stošije ... 1194
Misni ornat ... 1194
259. Premuda, župa sv. Jakova ... 1196
Štola ... 1196
260. Novigrad, župa Rođenja Blažene Djevice Marije ... 1198
Misni ornat ... 1198
261. Zadar, samostan sv. Frane ... 1200
Pluvijal ... 1200
262. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije ... 1203
Misni ornat ... 1203
263. Zaton, župa Rođenja Blažene Djevice Marije ... 1205
Humeral ... 1205
264. Zadar, samostan sv. Frane ... 1207
Četiri fragmenta ... 1207
265. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije ... 1210
Misni ornat ... 1210
266. Pag, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije ... 1214
Tri pluvijala ... 1214
267. Zadar, župa sv. Stošije ... 1217
Pluvijal ... 1217
268. Silba, župa Rođenja Blažene Djevice Marije ... 1219
Polukružni dio pluvijala ... 1219
269. Pašman, župa Rođenja Blažene Djevice Marije ... 1220

Zaštićeno autorskim pravima

Polukružni dio pluvijala 1220
270. Pag, samostan benediktinki sv. Margarite 1222
Misni ornat 1222
271. Vrgada, župa Presvetog Trojstva 1224
Misnica i štola 1224
272. Nin, župa sv. Anselma 1226
Pluvijal i štola 1226
273. Pag, samostan benediktinki sv. Margarite 1228
Misnica 1228
274. Zadar, župa sv. Šimuna 1230
Dvije dalmatike 1230
275. Neviđane (otok Pašman), župa Presvetog Srca Isusova 1233
Misni ornat 1233
276. Biograd, župa sv. Stošije 1235
Bursa 1235
277. Dragove (Dugi otok), župa sv. Leonarda 1238
Misnica 1238
278. Biograd, župa sv. Stošije 1241
Misnica 1241
279. Molat, župa Pohođenja Blažene Djevice Marije 1243
Tri fragmenta 1243
280. Veli Iž (otok Iž), župa sv. Petra i Pavla 1245
Misni ornat 1245
281. Pakoštane, župa Uzašašća Gospodinova 1248
Fragment 1248
282. Veli Rat (Dugi otok), župa sv. Ante Padovanskog 1250
Misni ornat 1250
283. Premuda, župa sv. Jakova 1252
Misnica 1252
284. Visočane, župa sv. Ante Padovanskog 1254
Misnica i štola 1254
285. Zadar, samostan sv. Frane 1256
Velum za kalež 1256
286. Sukošan, župa sv. Kasijana 1259

Zaštićeno autorskim pravima

Misnica 1259
287. Zadar, župa sv. Stošije 1261
Misnica i štola 1261
288. Nin, župa sv. Anselma 1264
Dalmatika 1264
289. Sestrunj, župa sv. Petra i Pavla 1266
Dvije dalmatike i štola 1266
290. Veli Iž (otok Iž), župa sv. Petra i Pavla 1269
Tri fragmenta 1269
291. Premuda, župa sv. Jakova 1271
Misni ornat 1271
292. Dračevac Ninski, župa sv. Martina 1273
Četiri fragmenta 1273
293. Zadar, župa sv. Stošije 1275
Misnica 1275

Ilustracije uz katalog ..... Table I - CCC
I. Dodatak katalogu: rubovi tkanina ..... Table CCCI - CCCXVI
II. Dodatak katalogu: borte (izbor) ..... Table CCCXVII - CCCXXXIV
III. Dodatak katalogu: metalne čipke (izbor) ..... Table CCCXXXV - CCCXXXVII

Popis izvora i neobjavljenih djela 1277
Popis literature 1282

Životopis
Popis objavljenih radova

Zaštićeno autorskim pravima

I. Uvod

Talijanski pisac Tommaso Garzoni (1549. – 1589.), neumorni kroničar svojeg vremena, s ushitom se osvrnuo i na ondašnju gotovo zapanjujuću raznovrsnost široke upotrebe svilenih tkanina: »*Nije li razvidno da se svilom sve ukrašava? Nisu li svilene tkanine kojima se oplemenjuju kočije, nosiljke, gondole, prinčevski konji: ukrasima, resama, kićankama, konopcima, jastucima, presvlakama, i tisuću drugih prelijepih stvari? Ne koriste li se svile za barjake, zastave, insignije, koplja ukrašena resama i drškama presvučenima baršunom, redenike, trube, uniforme vojnika u ratu? Ne upotrebljavaju li se svile za sjenila, za nebnice, misnice, pluvijale, antependije, papuče, reverende, dalmatike, rukavice, manipule, štole, burse, velume za kalež, obloge svetohraništa, jastuke, propovjedaonice i sve ostale Crkvene stvari?*«[1]

Ovim popisom nipošto nisu iscrpljene sve moguće primjene tog dragocjenog materijala. Izostavimo li odjeću i široku namjensku lepezu u opremanju svjetovnih reprezentativnih interijera te se zadržimo na korištenju svilenih tkanina u liturgijske svrhe, vrijedi navesti da su se koristile i za oblaganje knjižnih uveza (grimizni, ujednačeno rezani baršuni se nerijetko zatječu na koricama misalā i bratovštinskih matrikula), omatanje svetačkih relikvija i prekrivanje unutrašnjosti relikvijarā, presvlačenje liturgijskog namještaja (stolaca, klecala), oltarne antependije te za oplemenjivanje sakralnih interijera i biskupskih rezidencija gdje su se svileni damasti, lampasi i baršuni koristili za »oblačenje« stupova, pilastara i kapitela te za zastore kojima su se prekrivali prozori, vrata, registri na orguljama[2] a nerijetko i oltarne slike i raspela. Raspela te oltarne pale s prikazom Raspeća se i danas u

[1] »*Is it not clear that silk adorns everything? Is it not silk that adorns the coaches, the carriages, the litters, the maritime gondolas, the horses of the Princes, with trappings, with outfits, with tassels, with fringes, with cords, with cushions, with cloths, and a thousand other beautiful things? Does not silk adorn the banners, the standards, the insignia, the halberds trimmed with brocaded velvet and fringes, the sheathed pikes, the bandoleers, the trumpets, the uniforms of the soldiers at war? Does not silk adorn the umbrellas, the canopies, the chasubles, the copes, the pictures, the palliums, the sandals, the cassocks, the dalmatics, the gloves, the maniples, the stoles, the burses, the veils for chalices, the lining of tabernacles, the cushions, the pulpits, and all other things of the Church?«* Iz: Luca Molà, *The Silk Industry of Renaissance Venice*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2000., str. 89 (u tekstu je autoričin prijevod s engleskog).

[2] Rečeni pokretni zastori su, osim dekorativne, imali ulogu zaštite registra orgulja od prašine a podizali su se samo za vrijeme sviranja. Takav zastor se sačuvao na orguljama u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Skradinu, izrađenima 1776. godine u radionici mletačkog graditelja orgulja Francesca Daccija [Ilustracije uz raspravu, Sl. 1].

Autorski primjerak

vrijeme Korizme te posebno Velikog tjedna u mnogim crkvama prekrivaju ljubičastim tkaninama.[3]

O izgledu domaćih sakralnih interijera nakićenih desecima metara tkanina, koje su mijenjane sukladno prilikama (svečanostima) i odmicanju liturgijske godine, danas svjedoče tek rijetke stare fotografije budući da je taj običaj, nažalost, u našim krajevima gotovo u potpunosti iščezao. U tom smislu su nam dragocjene fotografije s kraja XIX. odnosno početka XX. stoljeća koje dokumentiraju unutrašnjost triju važnih zadarskih crkava: katedrale, sv. Krševana i sv. Šimuna. Zadarski fotograf Tomaso Burato snimio je u veljači 1895. godine katafalk prepun vojnog (ratničkog) znamenja, podignut u čast feldmaršala nadvojvode Albrechta od Austrije, vrhovnog zapovjednika austrougarske vojske, koji je preminuo 18. veljače 1895. godine [Ilustracije uz raspravu, Sl. 3]. Dosad neobjavljena fotografija, koja se čuva u Arhivu Zadarske nadbiskupije, jedini je dosad poznati snimak koji prikazuje katafalk podignut u zadarskoj katedrali, no u ovom je kontekstu zanimljiva zbog brojnih tekstilnih predmeta izrađenih prema mjeri arhitektonskih elemenata. Tako se na galerijama matroneja vide posebno krojeni zastori koji prekrivaju stupiće te pojas nad vijencem podno njih koji neprekidno teče, pritom skladno zaobilazeći polukapitele pilastara. Očito je riječ o komadima načinjenima od crne tkanine, a uzduž donjeg ruba su vjerojatno bile prišivene zlatnožute rese. Nadalje vrijedi primijetiti da su stupovi kolonada posve »obučeni« u crnu tkaninu dok su im kapiteli ovijeni zasebno izrađenim pojasom tkanine, također s resama uzduž donjeg ruba. Dvije zastave čija su koplja zataknuta u zoni matroneja treba prepoznati kao vojne insignije odnosno dio »ratničke scenografije« katafalka. Dakako, riječ je o fotografiji snimljenoj krajem XIX. stoljeća te se stoga na njoj dokumentirana tekstilna oprema ne može smatrati dijelom ranonovovjekovnog katedralnog inventara. Međutim, u ovom je kontekstu važna jer zorno svjedoči o tradiciji ukrašavanja zadarske prvostolniice posebno krojenim tekstilnim zastorima i prekrivalima kakvi tijekom stoljećā vrlo vjerojatno nisu bitno mijenjali oblik, nego su se samo obnavljali u novim materijalima. Svakako treba uzeti u obzir da je katedrala istovremeno trebala posjedovati više kompleta ovih ukrasa, krojenih od tkanina u potrebnim liturgijskim bojama (crnoj, crvenoj, ljubičastoj, zelenoj te bijeloj ili žutoj). Dok na priloženoj fotografiji vidimo crne zastore, od jednog starijeg, crvenog kompleta se sačuvalo samo jedno prekrivalo za kapitel [Kat. 62]. Rečeno je prekrivalo – uz dva pretpostavljena *tornaletta*

[3] Jedna takva »navlaka«, načinjena isključivo u svrhu prekrivanja raspela a skrojena od ljubičastog damasta iz druge polovine XVII. stoljeća danas pripada Zbirci tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije u Skradinu [vidjeti Ilustracije uz raspravu, Sl. 133a].

autorskim pravima Zaštićeno

sačuvana u Novigradu [Kat. 26] - jedini predmet od ranonovovjekovnog tekstila za kojeg se može pouzdano tvrditi da je bio namijenjen oblaganju arhitektonskih elemenata sakralnog interijera, a koji je do danas sačuvan na području Zadarske nadbiskupije. Zanimljiva je i fotografija nepoznatog datuma nastanka a koja je donesena u vodiču[4] objavljenom u Bergamu 1928. godine [Ilustracije uz raspravu, Sl. 2]: prikazuje unutrašnjost katedrale (gledano s pjevališta prema svetištu), temeljito ornamentiranu draperijama koje su posebno ukrojene da bi odgovarale stupovima, pilastrima, kapitelima i polukapitelima, ogradama matroneja, vijencu koji teče podno matroneja, pa čak i kapitelima ciborija nad glavnim oltarom. Ovdje se jasno vidi da su presvlake stupova u lađi te zastori kojima su prekriveni stupići matroneja iskrojeni od tkanina s uzorkom (vjerojatno je riječ o damastima).

Dvije fotografije snimljene krajem XIX. stoljeća u samostanskoj crkvi sv. Krševana [Ilustracije uz raspravu, Sl. 4 i 5] svjedoče pak o običaju podizanja raskošnog zastora nad glavnim oltarom tipa tabernakul, izgrađenim početkom XVIII. stoljeća ispred monumentalne, romaničke apside.[5] U apsidalni prostor vode dvoja mramorna vrata kojih danas nema, a koja su također zatvarana zastorima. Impresivna količina tkanine spušta se s drvene, rezbarene (nedvojbeno i pozlaćene) »krune« ovješene iznad svetohraništa. Dva resama obrubljena krila se šire prema bočnim zidovima gdje su pričvršćena i bogato nabrana, čime se oblikovala dojmljiva kulisa u kontrastu s kojom se mramorni oltar s kipovima upečatljivije isticao. Ovakva draperija se do danas nije sačuvala na području Zadarske nadbiskupije, no svakako vrijedi istaknuti da se bogati dvodijelni zastor bliskih dimenzija – skrojen od više desetaka metara damasta *broché* iz sredine XVIII. stoljeća – do danas sačuvao u župnoj crkvi sv. Antuna Opata u Velom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 234a, 234b i 234c]. Riječ je jedinom takvom liturgijskom predmetu od ranonovovjekovnog tekstila dosad zabilježenom u Hrvatskoj. Treba primijetiti da je i glavni oltar župne crkve u Velom Lošinju također podignut u formi tabernakul-oltara, što pak navodi na zaključak da su se ovakvi zastori zacijelo rado podizali nad oltarima ove tipologije, koji su zapravo slobodni u prostoru, a da bi se vizualno istaknuli te fizički odvojili od sakristijskog prostora iza njih.[6]

---

[4] Amy A. Bernardy, *Zara e i monumenti italiani della Dalmazia: con 170 illustrazioni e 1 tavola*, Bergamo, Istituto Italiano d'Arti Grafiche, 1928., str. 34.

[5] O oltaru vidjeti: Radoslav Tomić, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije. Kiparstvo II (od XVI. do XX. stoljeća)*, Zadar, Zadarska nadbiskupija, 2008., str. 138 – 143, sa starijom literaturom.

[6] U literaturi su poznate i (stare) fotografije glavnog oltara župne crkve sv. Eufemije u Rovinju i glavnog oltara župne crkve sv. Pelagija u Novigradu, a na kojima se iza oba oltara vide bogati zastori obrubljeni resama koji se iznad i neposredno iza oltara spuštaju poput kulisa. Vidi: Radmila Matejčić, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju,*

autorskim pravima Zaštićeno

Na dvjema narednim fotografijama (kraj XIX. – početak XX. stoljeća) je dokumentiran glavni oltar crkve sv. Šimuna. Na prvoj [Ilustracije uz raspravu, Sl. 6] se razaznaje antependij skrojen od bogato ornamentirane neostilske tkanine osmišljene u liturgijske svrhe, od koje unatoč povećoj količini i ranijem datumu nastanka do danas nije sačuvan čak ni manji komad. Na drugoj fotografiji se – osim zavjesica kojima se zakrivao ostakljeni dio škrinje sv. Šimuna - vidi i drveno svetohranište iznad kojeg je tron za izlaganje Presvetog sakramenta [Ilustracije uz raspravu, Sl. 7]. Vratašca svetohraništa su prekrivena zastorom od raskošne tkanina i resa, karakterističnog trodijelnog oblika. Iako je za svako svetohranište trebalo biti izrađeno nekoliko takvih zastora (od tkanina u svim liturgijskim bojama), do danas je u Hrvatskoj dokumentiran nevelik broj zastora skrojenih od tkanina nastalih prije XIX. stoljeća.

Dragocjena je i fotografija[7] svetišta crkve Gospe Maslinske na Belafuži u Zadru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 8], vjerojatno snimljena krajem XIX. ili početkom XX. stoljeća, na kojoj je dokumentiran velik broj raznolikih tekstilnih predmeta korištenih u svrhu ukrašavanja liturgijskog prostora. Stipes oltara je prekriven antependijem[8] a na oltarnu menzu su položena dva jastuka s resama. Stupovi i kapiteli oltara su »obučeni« u posebno krojene presvlake, vjerojatno od damasta, na koje su pak aplicirani brojni srebrni votivni predmeti: uglavnom krune kojom se častila slika Gospe Maslinske, djelo Paola Veneziana iz sredine XIV. stoljeća.[9] Votivne pločice su izložene i na damastnim frizovima kojima su prekriveni nadvratnici bočnih vrata koja vode u sakristiju. Bočni zidovi su također zastrti velikim krilima od tkanina.

---

u: Anđela Horvat – Radmila Matejčić – Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 385 – 650 (605 – 606); Radoslav Tomić, *Istraživanja likovne i primijenjene umjetnosti baroka*, u: *Baština u fokusu: 50 godina Instituta za povijest umjetnosti 1961. – 2011. = Heritage in focus: 50 years of the Institute of Art History 1961 – 2011*, (ur.) Milan Pelc, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2011., str. 118 – 137 (130).

[7] Fotografija je sačuvana u originalnom *passepartoutu* i okviru, a danas se čuva u Konzervatorskom odjelu u Zadru (bez inventarne oznake). Na poleđini je olovkom napisano *don Bobić*, što se vrlo vjerojatno odnosi na don Josipa Bobića, koji je između 1947. i 1957. godine obnašao dužnost ravnatelja nadbiskupskog Sjemeništa u Zadru.

[8] Na području Zadarske nadbiskupije do danas nije sačuvan nijedan antependij skrojen od ranonovovjekovne tkanine iako je većina crkava bila opremljena tekstilnim predoltarnicima, a kako nam otkrivaju arhivski izvori.

[9] O slici vidjeti: Emil Hilje - Radoslav Tomić, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije. Slikarstvo*, Zadar, Zadarska nadbiskupija, 2006., str. 138 – 139, sa navedenom starijom literaturom.

autorskim pravima Zaštićeno

Vrijedni spomenici zadarskog graditeljstva, likovne umjetnosti i pisane riječi čine kulturnu baštinu čija je vrijednost nemjerljiva ne samo za grad nego i za znatno širi prostor, a nebrojeni primjerci zlatarskih radova, slika, kipova i liturgijskog namještaja u gradskim crkvama i onim na području Nadbiskupije valorizirani su dosadašnjim povijesno-umjetničkim istraživanjima poduzetima od strane brojnih i zaslužnih znanstvenika. Toj bogatoj baštini nedvojbeno pripadaju i tekstilni predmeti sačuvani u crkvama i samostanima. Za misno ruho, opremu za liturgijsku srebrninu, jastuke za misale, antependije, procesijska sjenila i nebnice, barjake, prekrivače za ambone, obloge svetohraništa i relikvijarā, za odjeću drvenih svetačkih kipova kao i za zastore kojima se oplemenjivali sakralni prostori nerijetko su se upotrebljavale skupocjene tkanine kakve po svojoj vrijednosti ne zaostaju za suvremenim primjercima u posjedu glasovitih inozemnih svetišta ili važnih svjetskih zbirki. Međutim, iako i ovi predmeti zorno svjedoče o brizi za dostojno obavljanje kršćanskog kulta te o prihvaćanju vrhunskih estetskih kriterija u vremenu kad su nastali, do danas nisu bili predmetom kontinuiranog znanstvenog interesa a u fokusu istraživačā se našao tek neznatan broj primjeraka. Jedan od ključnih razloga marginaliziranosti ovog važnog dijela zadarske sakralne baštine sasvim izvjesno je i njegova fragmentarna očuvanost ili izraženija prepuštenost propadanju, što se nastojalo ilustrirati slučajevima predmetā zabilježenih na trima fotografijama snimljenima krajem XIX. stoljeća. Moguće je da je povjesničare umjetnosti od sveobuhvatnijeg bavljenja ovom temom odvraćalo unaprijed formirano mišljenje da lokalne sakristije – uslijed protoka vremena, pretrpljenih ratnih razaranja i drugih nedaća - više ne čuvaju dovoljno reprezentativnu količinu tekstilnih predmeta na temelju koje bi se mogli izvesti konkretniji zaključci o vrstama, podrijetlu i vrijednosti nabavljanih tkanina. Drugi važan razlog je složenost tkalačkih tehnika i efekata, bez razumijevanja kojih nije moguća vjerodostojna valorizacija povijesnih tekstila s uzorkom, a uvelike je otežano i tumačenje arhivskih dokumenata u kojima se tkanine uglavnom navode upravo po konstrukciji. Nesnalaženje u stručnoj terminologiji i nepoznavanje metodologije istraživanja dakako rezultira i nemogućnošću adekvatnog korištenja (razumijevanja) inozemne stručne literature. Uslijed svega toga se ova tema zacijelo činila »gordijskim čvorom« nepoznanica, a manje privlačnom je mogla biti smatrana i zbog činjenice da podrazumijeva izrazitu temeljitost, predanost i upornost u terenskim istraživanjima, koja pak ne bi bila moguća bez razumijevanja, povjerenja i podrške vlasnikā.

Zaštićeno autorskim pravima

I.1. Ciljevi i prostorno-vremenski okvir istraživanja

Polazište istraživanja prvenstveno je utvrđivanje korpusa ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom sačuvanih na liturgijskim predmetima na području Zadarske nadbiskupije, njihova kronološka i tipološka sistematizacija, valorizacija te kontekstualizacija unutar istovjetne, danas poznate domaće i europske baštine. Terminom »ranonovovjekovne« određen je vremenski okvir istraživanja odnosno zadan je cilj kataloškog objedinjavanja do danas sačuvanih tkanina nastalih u rasponu od sredine XV. do kraja XVIII. stoljeća. Važno je istaknuti da su predmet obrade tkanine s uzorkom, odnosno s izvedenim dekorom, dok su iz kataloga izostavljene monokromne tkanine bez ornamenta i to bez obzira na činjenicu da bi na temelju njihove tehničke analize mogla biti postavljena datacija unutar zadanog vremenskog razdoblja. Naime, ukoliko bi se kao cilj postavilo donošenje korpusa svih povijesnih tekstila iz razdoblja ranog novog vijeka – dakle bez obzira na sastav njihovih niti te na tkalačke konstrukcije – takav bi zadatak od istraživača pretpostavljao i analizu svih svilenih, vunenih, lanenih i pamučnih monokromnih tkanina koje nemaju umjetničku vrijednost a osim na liturgijskim predmetima[10] su posebno prisutni na tzv. »donjim« dijelovima misnog ruha (npr. albe, rokete) te kao podstave »gornjih« dijelova ruha (misnicā, dalmatikā i dr.). U takav bi katalog također trebalo uvrstiti i monokromne svilene tkanine koje su upotrijebljene kao podloga vezu (najčešće je riječ o taftovima). U ovom radu, pak, fokus nije isključivo usmjeren samo na svilene tkanine s uzorkom budući da se smatralo nužnim istraživanjem obuhvatiti i one tkanine s uzorkom koje nisu izvedene isključivo svilenim nego i lanenim te vunenim nitima [usp. Kat. 26, 42, 247, 248, 284, 289, 290].

Ujedno, izostavljeni su ovovremeni tekstilni predmeti čiji su ornamenti izvedeni različitih tehnikama veza. Vezilačka umjetnost podrazumijeva izradbu vegetabilnih, antropomorfnih i zoomorfnih motiva, nerijetko postavljenih unutar arhitektonski osmišljenih okvira, manualnom intervencijom iglom i raznobojnim svilenim koncima te nitima s metalnim ovojnicama na već istkanoj, u pravilu monokromnoj (svilenoj) tkanini. Znanstvena valorizacija ovih umjetnina pretpostavlja poznavanje vezilačkih tehnika (prepoznavanje raznovrsnih vrsta bodova) i konzultiranje brojnih inozemnih publikacija u kojima se vezene

[10] Tako se, primjerice, ujednačeno rezani crveni (grimizni) baršuni – dakle baršuni bez uzorka – nerijetko zatječu na koricama misalā, pa bi se u slučaju da su temom istraživanja obuhvaćene sve ranonovovjekovne tkanine – bez obzira na tkalačke konstrukcije odnosno na prisutnost uzorka – očekivalo da katalogom budu obuhvaćeni i svi misali i knjige bratovštinā na kojima su se sačuvali ujednačeno rezani baršuni.

Zaštićeno autorskim pravima

umjetnine te način djelovanja vezilačkih radionica u pravilu obrađuju neovisno o proizvodima tkalačkog obrta.[11]

Pojmom »liturgijski predmeti« sadržanim u naslovu disertacije obuhvaćeni su svi predmeti korišteni u rimokatoličkim obredima ili u svrhu opremanja crkvenih interijera a koji su u cijelosti ili djelomično izrađeni od tkanina. Među liturgijskim predmetima na kojima su prepoznate ranonovovjekovne tkanine, a koji su do danas sačuvani na području Zadarske nadbiskupije, svakako su najbrojniji gornji dijelovi misnog ruha (misnice, dalmatike, pluvijali, štole i manipuli), potom dijelovi opreme za kalež (velumi i burse) dok su nažalost rjeđa procesijska sjenila, jastuci za misal, obloge svetohraništā i relikvijarā te predmeti namijenjeni oplemenjivanju sakralnog prostora (komadi presvučenog namještaja, prekrivala arhitektonskih elemenata te prekrivači za ambon). Vrijedi istaknuti da, osim antependija, iz predmetnog razdoblja do danas na području Nadbiskupije nije sačuvana nijedna nebnica (baldahin), tekstilna biskupska insignija (mitra, gremijal, papuče, rukavice) kao ni dijelovi odjeće namijenjeni drvenim svetačkim kipovima koji nisu rijetki u ovdašnjim crkvama, a među kojima prevladavaju skulpture Bogorodice s Djetetom. U istraživanju je jednaka pažnja pridana i fragmentarno očuvanim predmetima [usp. Kat. 146, 182] kao i brojnim tkaninama od kojih su danas sačuvani samo manji isječci [usp. Kat. 17, 20, 21, 34, 64, 66, 76, 83, 224, 281, 290] budući da je radu na disertaciji pristupljeno s premisom da je i najmanji tekstilni

[11]O vezilačkim tehnikama i vezenim umjetninama vidjeti izdvojenu literaturu: Marie Schuette – Sigrid Müller-Christensen, *Il ricamo nella storia e nell'arte*, Roma, Edizioni Mediterranee, 1963.; Anne Bahrenburg Barbetti, *Ricami a »punto steso«*, u: *MCM*, 22, 1993., str. 56 – 58; Monica Cerri, *Dal ricamo al merletto*, Foligno, Arnaldo Caprai Gruppo Tessile, 1995.; Eva Mühlblächer, *Europäische Stickerein vom Mittelalter bis zum Jugendstil aus der Textilsammlung des Berliner Kunstgewerbemuseums*, Berlin, Reimer, 1995.; Flavia Fiori – Margherita Zanetta Accornero (ur.), *Il ricamo in Italia dal XVI aal XVIII secolo. Atti delle giornate di studio, Novara 21 – 22 novembre 1998.*, Novara, Interlinea Edizioni, 2001.; Pamela Warner, *Opus anglicanum – the technique*, u: *Bulletin du CIETA*, 78, 2001., str. 41 – 45; Flavia Fiori (ur.), *La pianeta Archinto-Arcimboldi: un progetto di restauro. Incontrarsi per condividere studi ed esperienze nell'arte tessile ricamata dal XV – XVI secolo*, Comignano, TLS Editrice, 2008.; Uta-Christianne Bergemann, *Serial Production of Embroidered Orphreys in the Late Middle Ages*, u: *Iconography of Liturgical Textiles in the Middle Ages*, (ur.) Evellin Wetter, *Riggisberger Berichte*, 18, 2010., str. 171 – 182; Kate Heard, *»Cheap and commercial«? Ecclesiastical embroidery and mass-production in late-medieval England*, u: *L'art multiplié. Production de masse, en série, pour le marché dans les arts entre Moyen Âge et Renaissance,* (ur.) Michele Tomasi – Sabine Utz, Roma, Viella, 2011., str. 77 – 87.

autorskim pravima Nastavno

ostatak – kao dokaz nekadašnjeg postojanja veće količine predmetne tkanine – nužno dokumentirati i valorizirati.[12]

Kako je već spomenuto, teritorij na kojem je utvrđen korpus sačuvanih ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom određen je današnjim granicama Zadarske nadbiskupije [Ilustracije uz raspravu, Sl. 9]. Nadbiskupija danas ima trinaest dekanata i stotinu i sedamnaest župa,[13] a nekada je obuhvaćala i dvije biskupije: biogradsku, ugašenu 1125. godine,[14] te ninsku biskupiju, ukinutu bulom pape Leona XII. »Locum Beati Petri« od 30. lipnja 1828. godine.[15] Upravo su temeljem te bule definirane granice današnje Nadbiskupije. Naime, osim što je ukinuta ninska biskupija, temeljem iste bule su prestale postojati Skradinska (pripojena Šibenskoj biskupiji), Rapska i Osorska biskupije (pripojene Krčkoj biskupiji). Time je proširen prostor današnje Zadarske nadbiskupije na najveći dio prostora bivše Ninske biskupije te se definiraju granice prema Krčkoj, Senjsko-modruškoj (kasnije je ta granica istovjetna s Riječko-senjskom nadbiskupijom, a danas je istovjetna s Gospićko-senjskom biskupijom) i Šibenskoj biskupiji. Budući da je Skradinska biskupija u cijelosti priključena Šibenskoj biskupiji, jugoistočna granica uglavnom ostaje istovjetna kao i prethodna granica Zadarske nadbiskupije prema Skradinskoj biskupiji, odnosno bivše Ninske biskupije prema Skradinskoj i Šibenskoj biskupiji. Također i manji dio istočne granice bivše Ninske i bivše Krbavske biskupije (kasnije Senjsko-modruške) ostaje nepromijenjen kao granica povećane Zadarske nadbiskupije i Senjsko-modruške biskupije. Granica prema Krčkoj biskupiji istovjetna je starim granicama s bivšim biskupijama, Osorskom i Rapskom.[16]

---

[12] Važnost valorizacije i najmanjih ostataka tkanina s uzorkom istaknule su i kolegice Danijela Jemo i Stana Kovačević: »*Vrijednost naše dragocjene kulturne baštine nalazi se ne samo u cijelim predmetima povijesnog tekstila, nego i u fragmentima koji su sačuvani kao dio nekog predmeta. Oni su nekada bili dijelom određenog tekstilnog predmeta, koji je imao svoju namjenu i specifičnu funkciju. Kako je tijekom vremena došlo do različitih vrsta oštećenja i propadanja predmeta, često su se sačuvali samo neki njegovi dijelovi ili fragmenti, koji svjedoče o raskoći materijala, te tehnikama i vještini izrade tadašnjih majstora tkalačkog zanata*.« Danijela Jemo – Stana Kovačević, *Tekstilno-tehnološka analiza starih tkanina velikih i složenih uzoraka*, u: *Tekstil: časopis za tekstilnu tehnologiju i konfekciju*, 60 (6), 2011., Zagreb, Hrvatski inženjerski savez tekstilaca, str. 267 – 272 (268).

[13] AA.VV., *Šematizam Zadarske nadbiskupije (stanje 31. prosinca 2005.)*, Zadar, Zadarska nadbiskupija, 2005., str. 55.

[14] *Isto*, str. 53.

[15] *Isto*, str. 51.

[16] Damir Magaš, *Okvirni opis suvremenih granica Zadarske nadbiskupije,* u: *Sedamnaest stoljeća zadarske Crkve: zbornik Radova Znanstvenog skupa o 1700. obljetnici mučeništva sv. Stošije (Anastazije), Zadar, 16.-18.*

Zaštićeno autorskim pravima

Također, granice Nadbiskupije se danas umnogome podudaraju s granicama Zadarske županije: tako primjerice Novalja na Pagu pripada susjednoj Ličko-senjskoj županiji odnosno Gospićko-senjskoj biskupiji a i granica sa Šibenskom biskupijom se gotovo podudara sa granicom između Zadarske i Šibensko-kninske županije. Osim dijela otoka Paga (do naselja Barbat kao sjedišta krajnje tamošnje otočne župe u sastavu Nadbiskupije) u njezinom su sastavu i svi otoci zadarskog arhipelaga od kojih su stalno naseljeni Vir, Olib, Silba, Premuda, Ist, Molat, Sestrunj, Zverinac, Dugi otok, Rava, Iž, Ugljan, Pašman i Vrgada. Kao važno središte svakako treba istaknuti i Pag koji je svoj kaptol imao već u Starom Gradu (prvi arhiprezbiter spominje se 1318. godine) a koji je 1488. godine prenesen u novi grad Pag odnosno u tamošnju Zbornu crkvu.[17]

Osim terenskog istraživanja, rad na disertaciji je podrazumijevao i obradu objavljenih i neobjavljenih arhivskih izvora nastalih u zadanom vremenskom okviru. Arhivska istraživanja su poduzeta s nekoliko ciljeva. Temeljni cilj je bio prikupljanje što većeg broja dostupnih podataka o količini i vrstama tekstilnih predmeta u crkvama na području današnje Nadbiskupije, što je preduvjet pokušaja rekonstrukcije nekadašnje razine opremljenosti ovdašnjih crkava liturgijskim predmetima od tekstila te usporedbe (sravnjivanja) sa količinom i vrstama do danas sačuvanih predmeta. Ovakvi arhivski podaci, mahom prikupljeni iz popisa crkvenih, samostanskih i bratovštinskih inventara te tekstova apostolskih i biskupskih vizitacija, posebno su dragocjeni u slučajevima onih crkava u kojima se ovi predmeti do danas nisu sačuvali ili su se pak sačuvali u izrazito malom broju (kao primjer se može istaknuti crkva sv. Šimuna u Zadru). Također su vrijedni podaci o nekadašnjoj opremljenosti crkava koje više ne postoje, koje su desakralizirane ili pak gotovo u potpunosti »ogoljene« u unutrašnjosti (primjerice, zadarske crkve sv. Ivana Krstitelja, sv. Dimitrija, sv. Nikole, sv. Donata, sv. Dominika i sv. Krševana). Ujedno, u arhivskim izvorima su se nastojali pronaći odgovori na pitanja o načinima nabave tkanina, cijenama tkanina te načinima (mjestima) izrade tekstilnih liturgijskih predmeta. Naposljetku, nekoliko arhivskih dokumenata je pružilo dragocjene potvrde očito ustaljene prakse dijeljenja i raznošenja tekstilnih predmeta – posebno misnog ruha – između desakraliziranih zadarskih crkava i drugih župa i biskupskih središta diljem istočne obale Jadrana. Ovi su se podaci pokazali posebno vrijednima jer sam u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Loparu na otoku Rabu, Zbirci tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije u Skradinu, benediktinskom samostanu sv. Lucije u Šibeniku te u

studenoga 2004., svezak 2: *Od Pada mletačke Republike do Pohoda pape Ivana Pavla II. 2003.*, (ur.) Livio Marijan, Zadar, Zadarska nadbiskupija, 2013., str. 440-449 (440).

[17] AA.VV., *nav. dj.,* 2005., str. 179 – 181.

Nastavno autorskim pravima

samostanu franjevaca konventualaca sv. Frane u Šibeniku zatekla nekoliko dijelova misnih ornata za koje opravdano držim da su nekada pripadali crkvama s područja Zadarske nadbiskupije, što osim arhivskih dokumenata potvrđuju i drugi, pripadajući dijelovi predmetnih ornata koji su se do danas uspjeli sačuvati na zadarskom području [usp. Kat. 57, 91, 254].

Temeljni znanstveni doprinos ovog rada, uz reinterpretaciju i podrobnu analizu manjeg broja ranije poznatih primjeraka i objavljenih arhivskih dokumenata, je donošenje značajne količine dosad posve nepoznatih ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom i to ne samo onih sačuvanih na području Zadarske nadbiskupije nego i srodnih (u mnogim slučajevima istovjetnih) a također dosad neobavljenih tkanina na liturgijskim predmetima koje sam dokumentirala tijekom terenskih istraživanja poduzetih u drugim dijelovima Hrvatske. Zahvaljujući širokom istraženom području, odnosno temeljem sagledavanja velike referentne količine sačuvanih tkanina iz istog razdoblja, bilo je moguće ponuditi odgovore na pitanja o određenim pravilnostima pojave primjeraka zajedničke dekorativne tipologije i podrijetla, odnosno o pitanjima ukusa naručitelja te načinima (mjestima) nabave tkanina s uzorkom.

U rad je uvršten niz novih podataka, među kojima - osim nepoznatih arhivskih dokumenata – prvenstveno vrijedi istaknuti one donešene u iscrpnim kataloškim jedinicama sačuvanih tkanina a pod kojima podrazumijevam rezultate temeljitih tehničkih analiza izrađenih sukladno međunarodno usvojenim standardima te detaljno navođenje srodnih komparativnih primjeraka sačuvanih u Hrvatskoj i inozemstvu. Kao važne ističem i dosad neobjavljene, starije fotografije dijelova misnog ruha i drugih tekstilnih predmeta kojima se nažalost izgubio trag, među kojima su posebno brojne one koje su tijekom posljednjih petnaestak godina izradili djelatnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.

Smatram da je radom zaokružen korpus ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom na prostoru Zadarske nadbiskupije, s obzirom da donosi vjerodostojne, dosad nepoznate odgovore na pitanja o količini, vrstama, vremenu i mjestu nastanka ovih do danas sačuvanih umjetnina na rečenom području te dosad nepoznate podatke o opremljenosti ovdašnjih crkava i samostana tekstilnim predmetima u razdoblju od sredine XV. do kraja XVIII. stoljeća. Iako se nijedno istraživanje ne može okarakterizirati kao *zaključeno*, slobodna sam ustvrditi da je ova tema – u kontekstu umjetničke baštine zadarske dijeceze - disertacijom umnogome rasvijetljena. Nadam se da će u budućnosti, prilikom provođenja istovrsnih istraživanja koja će biti potrebno poduzeti i u drugim dijelovima Hrvatske, ovaj rad biti konzultiran kao referentni zbir korisnih podataka. Ujedno iskazujem nadanje da će dostupnost ovog materijala

autorskim pravima
Zaštićeno

doprinijeti popularizaciji teme odnosno očuvanju ovih vrijednih, no nažalost izrazito ugroženih umjetnina.

I.2. Obrazloženje metodologije istraživanja

Tijekom izrade rada su se koristile relevatne metode povijesno-umjetničkog istraživanja. Prvenstveno se podrazumijevalo konzultiranje objavljenih radova o ovoj tematici, pri čemu je – uslijed manjeg broja domaćih naslova – pažnja prvenstveno usmjerena na inozemnu literaturu. Izrazito brojne strane naslove koji obrađuju tematiku povijesnih tekstila je bilo nužno koristiti kako bi se stekla šira slika unutar koje se može postaviti domaći istraženi materijal. Zbog količine ovih publikacija je bio neophodan niz studijskih boravaka u Veneciji i Firenci, kontinuirano poduzimanih između 2008. i 2015. godine, a tijekom kojih je proveden rad u sljedećim knjižnicama: Biblioteca del Centro Studi di Storia del Tessuto e del Costume (Palazzo Mocenigo), Biblioteca di Storia dell'Arte della Fondazione Giorgio Cini, Biblioteca della Fondazione Querini Stampalia, Biblioteca di Area Umanistica (BAUM, Università Ca' Foscari), Biblioteca del Museo Correr i Biblioteca Nazionale Marciana (sve u Veneciji) te u knjižnici Kunsthistorisches Instituta-Max Planck Instituta u Firenci.[18] Poseban trud je uložen u praćenje izlaženja novih stranih naslova zbog čega su u radu korišteni sasvim recentni članci, monografije, katalozi izložbi te zbornici radova na temu povijesnih tekstila odnosno misnog ruha,[19] zahvaljujući čemu se ovdje iznesene autopsije mogu smatrati

[18] Tromjesečni boravak u Veneciji (svibanj-kolovoz 2010. godine) je omogućila stipendija Vlade Talijanske Republike koju talijansko Ministarstvo vanjskih poslova, temeljem bilateralnog ugovora, svake godine dodjeljuje hrvatskim studentima u dobi do 35 godina. Ponovni jednomjesečni boravak u Veneciji (srpanj 2011.) te više kraćih posjeta ostvareni su vlastitim sredstvima, kao što su vlastitim sredstvima poduzeti i brojni - uglavnom tjedni - boravci u Kunsthistorisches Institutu u Firenci.

[19] Usp. Doretta Davanzo Poli – Nicola Mario Riccadona, *Otto secoli di arte tessile ai Frari. Sciamiti, velluti, damaschi, broccati, ricami*, Padova, Associazione Centro Studi Antoniani, 2014.; Doretta Davanzo Poli, *Il patrimonio tessile della Scuola Grande di San Rocco*, u: *Il patrimonio culturale immateriale. Venezia e il Veneto come patrimonio europeo*, (ur.) Maria Laura Picchio Forlati, Collana Sapere l'Europa, sapere d'Europa, 1, Venezia, Edizioni Ca' Foscari, 2014., str. 35 – 50.; Alessandra Geromel Pauletti, *Il tesoro tessile del Duomo di Castelfranco Veneto*, Castelfranco Veneto, Paper-Pack srl, 2014.; Lesley Ellis Miller, *Selling Silks. A Merchant's Sample Book 1764*, London, V&A Publishing, 2014.; Laura Dal Prà – Luciana Giacomelli (ur.), *Tesori dal passato. Arte e storia in dieci anni di acquisizioni*, Trento, Provincia Autonoma di Trento, 2014.; Alessandra Rodolfo – Caterina Volpi (ur.), *Vestire i palazzi. Stoffe, tessuti e parati negli arredi e nell'arte del Barocco*, Città del Vaticano, Edizioni Musei Vaticani, 2014.; Maria Beatrice Bertone, *I tessili dei patriarchi. Paramenti sacri dal XIII al XX secolo nella Cattedrale di Santa Maria Annunziata*, prvi svezak edicije: *Collana la Cattedrale di*

Nedozvoljeno autorskim pravima

aktualnima i vjerodostojnima. Nadalje, vrijedi istaknuti da su u istraživanju korišteni i dosad neobjavljeni izvori, gdje posebno ističem inozemne diplomske radnje i doktorske disertacije. Diplomske radnje obranjenje na sveučilištima u Veneciji i Udinama,[20] a u kojima su obrađene tkanine odnosno misno ruho sačuvano u Veneciji te na području pokrajina Veneto i Furlanija-Venecija-Julija, posebno su dragocjeni materijali jer donose fotografije i podatke o reprezentativnim ali – što je u našem slučaju posebno važno – i manje reprezentativnim tkaninama među kojima prevladavaju one koji su ostale neobjavljene prije i nakon pisanja

Udine e i suoi beni, Parrocchia S. Maria Annunziata nella Chiesa Metropolitana Udine, Tolmezzo, Tipografia Moro Andrea s.r.l., 2015.

[20] Francesca Piovan, *Le tipologie tessili nei paramenti sacri nella Diocesi di Ceneda nei secoli XVII – XVIII*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università degli studi di Udine – Facoltà di lettere e filosofia, Corso di Laurea in Conservazioni dei Beni Culturali, Anno accademico 1990 – 1991; Alessandra Geromel, *Paramenti liturgici nelle chiese di Treviso sec. XVII – XVIII*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università degli studi di Udine – Facoltà di lettere e filosofia, Corso di Laurea in Conservazione dei Beni Culturali, Indirizzo del Beni Mobili e Artistici, Anno accademico 1993 – 1994; Lisa Tenuta, *Paramenti liturgici nella Diocesi di Adria – Rovigo dal XVI al XX secolo*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lettere e filosofia, Corso di Laurea in Conservazione dei Beni Culturali, Anno accademico 1998 – 1999; Elettra Casarin, *Lo stile bizarre e le cineserie nei paramenti sacri del settecento in area mantovana*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lingue e letterature straniere, Corso di laurea in lingue e letterature orientali, Anno accademico 2001 – 2002; Paola Lazzaro, *Schedatura di reperti tessili cinquecenteschi della Collezione Benvenuti*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lettere e filosofia, Anno accademico 2003 – 2004; Irene Tognazzo, *Schedatura di reperti tessili seicenteschi della Collezione Benvenuti*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lettere e filosofia, Anno accademico 2003 – 2004; Maria Consiglia De Lorenzo, *Schedatura di reperti tessili settecenteschi della Collezione Benvenuti*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lettere e filosofia, Laurea Specialistica in Storia delle Arti e Conservazione dei Beni Artistici, Anno accademico 2004 – 2005; Anna Franceschi, *Tessili sei-settecenteschi a Mirano, nella chiesa di San Michele Arcangelo*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lettere e filosofia, Laurea Specialistica in Storia delle Arti e Conservazione dei Beni Artistici, Anno accademico 2006 – 2007; Chiara Zilio, *Il tesoro tessile di Rasai*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lettere e filosofia, Corso di Laurea in Conservazione dei Beni Culturali, Anno accademico 2006 – 2007; Valentino Cecchinato, *Capolavori tessili della cattedrale di Chioggia*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di lettere e filosofia, Corso di Laurea in Conservazione dei Beni Culturali, Anno accademico 2007 – 2008; Lisa Berti, *Antichi paramenti sacri nel Duomo di Gambarare*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di Lettere e Filosofia, Corso di laurea in Lettere, Anno accademico 2007 – 2008; Maddalena Pellizzon, *I tessili artistici della cattedrale di Asolo*, tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di Lettere e Filosofia, Laurea triennale in Conservazione dei Beni Culturali, Anno accademico 2008 – 2009.

Zaštićeno autorskim pravima

rečenih diplomskih radnji. Ti su se inventari pokazali umnogome srodnima onima sačuvanima na našoj obali na temelju čega je pak bilo moguće izvesti vrijedne zaključke o datacijama, provenijenciji te izvornom izgledu niza tkanina sačuvanima u našim krajevima [usp. Kat. 32, 43, 65, 140, 188, 189]. Zasad neobjavljena doktorska disertacija obranjena 2013. godine na Sveučilištu u Ljubljani[21] pruža niz vrijednih informacija o također mahom nepoznatim liturgijskim predmetima (misnicama) skrojenima od tkanina iz XVII. i XVIII. stoljeća a koje su sačuvane u Sloveniji, s kojim fundusom je isto tako prepoznat niz dodirnih točaka. U kontekstu dosad neobjavljenih konzultiranih izvora svakako treba istaknuti fotografsku i pisanu dokumentaciju u posjedu Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture. Služila sam se fotodokumentacijom Konzervatorskih odjela u Rijeci, Zadru, Šibeniku, Splitu i Imotskom [popis korištenih fotografija vidjeti u Napomenama uz Ilustracije uz raspravu] te trosveščanim katalogom misnog ruha pohranjenog u depoima zagrebačkog Dijecezanskog muzeja[22] a kojeg je moguće konzultirati u specijalnoj knjižnici Ministarstva kulture u Zagrebu. Nadalje, nastojala sam što temeljitije pregledati zavidne količine tkanina i tekstilnih predmeta u posjedu inozemnih muzeja i zbirki a čije su kratke kataloške jedinice dostupne za uvid u *online* katalozima.[23] Navedene je internetske izvore bilo neophodno konzultirati jer pružaju podatke o dosad uglavnom neobjavljenoj građi, a koliko mogu biti dragocjeni najbolje potvrđuje više tkanina čije su identične, ili gotovo identične varijante sačuvane na području Zadarske nadbiskupije [usp. Kat. 12, 16, 61, 126, 127, 158, 166, 167, 184].

Ova su istraživanja urodila saznanjima o komparativnom materijalu, što je u daljnjem radu omogućilo prepoznavanje, valorizaciju i tipološku klasifikaciju ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom sačuvanima na području Zadarske nadbiskupije, koje je pak trebalo evidentirati istraživanjima na terenu. Terenskim istraživanjima je pristupljeno s izrazitom predanošću, što je rezultiralo nadasve temeljitim pregledom ne samo sakristija nego i

[21] Tina Istinič, *Mašni plašči v 17. in 18. stoletju na Slovenskem*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2013.

[22] Mirela Ramljak Purgar, *Dijecezanski muzej Zagrebačke nadbiskupije. Zbirka misnog ruha / inventarizacija*, dokumentacija Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Odjela za istraživanje i informacijsko-dokumentacijsku djelatnost, Odsjeka za istraživanje, Svezak 1. i 2., Zagreb, listopad 1997.; Svezak 3, Zagreb, veljača 2004.

[23] Pregledan je fundus sljedećih ustanova: *Art Institute of Chicago* (Chicago, SAD), *Fondazione Antonio Ratti, Il Museo Studio del Tessuto della Fondazione Antonio Ratti* (Como, Italija), *Metropolitan Museum of Art* (New York, SAD), *Museo di Palazzo Mocenigo* (Venecija, Italija), *Victoria and Albert Museum* (London, Ujedinjeno Kraljevstvo) i *Staatliche Kunstsammlungen – Kunstgewerbemuseum* (Dresden, Njemačka). *Web* adrese konzultiranih kataloga vidjeti u: *Izvori i neobjavljena djela – Izvori na internetu* (II. svezak disertacije).

Zaštićeno autorskim pravima

pjevališta, zvonikā te župnih kuća gdje su predmeti od povijesnih tekstila uglavnom deponirani. Značajan broj primjeraka pronađen je upravo u župnim kućama, najčešće u njihovim potkrovljima, a nemala količina je zatečena i u starim župnim kućama koje su odavno izvan uporabe te prepuštene propadanju (npr. u Dragovama na Dugom otoku, Solinama na Dugom otoku, Velom Ratu na Dugom otoku, Kožinu kod Zadra). Dakako, nisu se pregledavale samo župne crkve nego sve crkve na području pojedine župe, bez obzira na njihovu veličinu i opremljenost (npr. crkvica Gospe od Dubovice na Dugom otoku, crkva sv. Martina u Dračevcu Ninskom, crkva Gospe od Sniga u tjesnacu Ždrelac na otoku Ugljanu, crkvica sv. Jelene Križarice na otoku Rivnju, crkva sv. Roka u Salima na Dugom otoku, crkva sv. Ignacija na otoku Zverincu i brojne druge). Budući da je terenskim izvidima utvrđeno da je glavnina ovih predmeta ugrožena pohranom u neprimjerenim uvjetima, smještajem u nenastanjenim objektima izloženim provalama (napuštene župne kuće) i u manjim, izoliranim crkvama u kojima se mise služe tek jednom godišnje, ali i izglednošću da budu uništeni uslijed uvriježenih zabluda o njihovoj bezvrijednosti,[24] gotovo svi predmeti koji su pronađeni na područjima župā su u razdoblju između 2008. i 2012. godine doneseni u prostorije Ordinarijata Zadarske nadbiskupije gdje su objedinjeni sa liturgijskim predmetima od tekstila koji pripadaju katedralnoj župi sv. Stošije a koji su se tu već nalazili. Time je formirana Zbirka tekstila Zadarske nadbiskupije, s ciljem trajne i primjerene pohrane predmeta od povijesnih tekstila kojima je na terenu prijetilo propadanje ili nestajanje. Svaki je predmet označen plastificiranom ceduljicom na kojoj je naveden vlasnik (mjesto nalaza), datum ulaska u Zbirku te inventarna oznaka. Ovisno o veličini, predmeti su pohranjeni u ladice ili kutije, označene brojevima. U kataloškim jedinicama onih predmeta koji se čuvaju u Zbirci tekstila Zadarske nadbiskupije navedeni su brojevi ladicā ili kutijā u kojima se nalaze te pripadajuće inventarne oznake. Na mjestu nalaska su ostali svi predmeti koji pripadaju samostanima (franjevačkim samostanima sv. Duje u Kraju, sv. Frane i sv. Mihovila u Zadru, benediktinskim samostanima sv. Marije u Zadru te sv. Margarite u Pagu).

[24] Tako sam, primjerice, obaviještena da je svo staro misno ruho koje se takoreći donedavno bilo sačuvalo u župnim crkvama u Ugljanu, Salima i Silbi, planski uništeno (spaljeno) tijekom posljednjih petnaestak godina. Ovakve se žalosne kampanje nažalost nerijetko događaju i u drugim sredinama. Primjerice, u Omišu mi je rečeno da je tijekom ljeta 2014. godine bačena većina starih tekstilnih predmeta koji su pripadali župnoj crkvi sv. Mihovila. Tako se u toj važnoj crkvi do danas sačuvala samo jedna dalmatika [Ilustracije uz raspravu, sl. 64], nebnica (baldahin) [Ilustracije uz raspravu, sl. 196] i pluvijal od crvenog, ujednačeno rezanog baršuna. Napominjem da je fotografija detalja spomenute nebnice objavljena u: Silvija Banić, *Tekstil i čipka*, u: *Vrboska i njezine znamenitosti*, (ur.) Radoslav Tomić, Vrboska, župa sv. Lovre, 2016.a, str. 265 – 277 (271).

autorskim pravima Zaštićeno

Uspostavom Zbirke tekstila Zadarske nadbiskupije ujedno su stvoreni povoljni radni uvjeti za provođenje nerijetko dugotrajnih postupaka tehničkih analiza tkanina i dokumentiranja predmeta. Dakle, izvršena je autopsija svake od ukupno dvjesto devedeset i tri sačuvane i kataloški obrađene tkanine, a koja uključuje naziv(e) i dimenzije predmeta na kojem (kojima) je sačuvana, određivanje tkalačke tehnike, očitanje stanja očuvanosti te cjelovitu analizu s navođenjem kvalitetnih komparativnih primjeraka, kako onih poznatih u literaturi tako i onih neobjavljenih. Posebna znanja iziskuje tehnička analiza tkanine, a kojima sam ovladala pohađanjem programa *Prepoznavanje, analiza i katalogizacija povijesnih tekstila* koji se svake godine organizira pri *Fondazione Arte della Seta Lisio* u Firenci a temeljen je na međunarodno usvojenim standardima propisanima od strane *Centre International d'Etudes des Textiles Anciens* (CIETA) sa sjedištem u Lyonu (Francuska). Cjelovita tehnička analiza podrazumijeva donošenje podataka o vrsti tkanine, broju osnova i potki, nazivima suplementarnih osnova i potki temeljem načina njihova utkivanja odnosno efekata koje proizvode, služeći se pritom specijalističkim terminima koji se, sukladno međunarodno prihvaćenoj i ustaljenoj praksi, navode na francuskom jeziku.[25] Nadalje, nužno je odrediti sastav, izgled i boje niti, gustoću utkanih niti (za svaki sustav osnove i potke), visinu tkanine (dimenziju od lijevog do desnog ruba; ukoliko je taj podatak moguće donijeti), dimenzije raporta koji se na tkanini umnaža (ukoliko ga je moguće izmjeriti) te naposljetku navesti podatke o širini i izgledu lijevog i desnog ruba (ukoliko su sačuvani). Kvalitetnom kataloškom jedinicom se smatra ona u kojoj su podastrijeti svi navedeni podaci, a upravo se po ovim detaljima nerijetko ocjenjuje ozbiljnost publikacije o povijesnim tekstilima. Naime, kao što je razvidno u mnogim ovdje donesenim kataloškim jedinicama, srodne tkanine – za koje se pretpostavlja jednako mjesto i vrijeme nastanka – se ne prepoznaju samo na temelju na njima izvedenih uzoraka nego i na podudarnostima u tkalačkim konstrukcijama, visinama između rubova te izgledu rubova.

[25] Unatoč činjenici da je korištenje francuskih termina ispravna i općeprihvaćena metoda jasnog i preciznog komuniciranja rezultata tehničke analize povijesnog tekstila, u domaćim publikacijama se i dalje nerijetko inzistira na »kovanju« njihovih hrvatskih »izvedenica«, usprkos ne samo očitoj nezgrapnosti takvih konstrukcija (npr. *broširano*, *broširanje*, *lanciranje*, *lanceziranje* itd.) nego i postizanju potpuno krivog značenja. Tako se, primjerice, događa i da se tkanine sa udjelom *lamé* potke nazivaju »laminiranim tkaninama«, iako pojmovi »laminirano; laminirati; laminacija« u hrvatskom jeziku imaju jasno određeno značenje koje se ni na koji način ne može dovesti u svezu sa izgledom takvih tkanina ili sa tehnikom njihova tkanja. Usp. Sandra Lucić Vujičić, *Izvješće o izvedenom evakuiranju i privremenoj pohrani liturgijskog ruha i pribora iz crkve sv. Vlaha u Dubrovniku*, Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za tekstil, papir i kožu, Zagreb, studeni 2014., str. 11-12, 15, 17, 21, 23-25, 29, 32, 33, 40.

Zaštićeno autorskim pravima

Dokumentiranje rubova je, dakle, nužnost koju u istraživanjima pretpostavljaju međunarodni stručni krugovi, što potvrđuju i brojne inozemne publikacije u kojima su ti podatci neizostavni. Međutim, u domaćoj konzervatorsko-restauratorskoj struci je u posljednje vrijeme prisutno mišljenje da »potraga« za rubovima na tekstilnim predmetima predstavlja invazivnu radnju[26] od koje bi se »povjesničari« trebali suzdržavati odnosno koju bi trebali prepustiti isključivo restauratorima tekstila. Taj se stav uglavnom temelji na činjenici da se prilikom odizanja borti (na misnicama i dalmatikama) odnosno prilikom razdvajanja šavova (na pluvijalima i dr.) s ciljem pronalaska i dokumentiranja rubova, na tim mjestima nepovratno uništavaju »izvorni« šivaći bodovi. No, iako je točno da je spojeve tkanina i borti potrebno »osloboditi« u jednom manjem segmentu, važno je naglasiti da iskusni istraživač već temeljnim pregledom predmeta prepoznaje gdje bi se rub (rubovi) mogli zateći, a gdje ne. Dakle, ozbiljnom povjesničaru tekstila se teško može dogoditi da u potrazi za rubovima intervenira na više mjesta negoli što je to potrebno. Drugo, zaboravlja se da prilikom konzervatorsko-restauratorskih zahvata na tekstilnim liturgijskim predmetima oni budu u cijelosti »rastavljeni« zbog čišćenja i popravaka, te naknadno ponovno »spajani«, što znači da se tijekom tih postupaka svi »izvorni« konci nepovratno uklanjaju i mijenjaju novima. Shodno tomu, te obzirom na neospornu činjenicu da se dokumentiranjem rubova ne oštećuju ni tkanine ni borte te da su podatci o njihovom izgledu i širini od nepobitne važnosti u analizi tekstila, bez zadrške zastupam stav da ovaj postupak pri dokumentiranju tkanina ne predstavlja nikakvu opasnost za umjetninu, no ističem da pritom svakako treba voditi računa o tome da se »razdvaja« što manje spojeva i to u što manjoj mogućoj duljini.

[26] Dok se dokumentiranje rubova smatra »invazivnom radnjom«, podupire se projekt istraživanja kemijskog sastava legura kod niti sa metalnim ovojnicima, unatoč tomu što takva istraživanja podrazumijevaju nepovratno uništavanje ne tako malog komada tkanine ili borte koji sadrži metalne niti. U ovom slučaju posebno zabrinjava činjenica da duljina uzorka primjerenog za kemijsku analizu, a koji se izuzima sa predmeta, valja iznositi najmanje pet centimetara! Koje će se tekstilne umjetnine u Hrvatskoj nepovratno oštetiti s ciljem provedbe ovog konkretnog projekta, kojeg provode djelatnici Tekstilno-tehnološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (u suradnji sa djelatnicima Odjela za tekstil, papir i kožu Hrvatskog restauratorskog zavoda i Konzervatorskog odjela u Splitu), tek preostaje vidjeti. Zasad je »najavljeno« da će analizi biti podvrgnut vrijedan otomanski lampas (*kemhā*) iz druge polovine XVI. stoljeća sačuvan na misnici, štoli i manipulu u franjevačkom samostanu u Zaostrogu; vidi: Ivana Svedružić Šeparović, *Komplet liturgijskog ruha iz franjevačkog samostana u Zaostrogu*, u: *Razmjena umjetničkih iskustava u jadranskome bazenu. Zbornik radova znanstvenog skupa »Dani Cvita Fiskovića« održanog 2014. godine*, (ur.) Jasenka Gudelj – Predrag Marković, Zagreb, 2016.b, str. 117 – 126 (124, bilj. 6).

Zaštićeno autorskim pravima

I.3. Dosadašnje spoznaje

Liturgijski predmeti od povijesnih tekstila, sačuvani ne samo na području Zadarske nadbiskupije nego i u Hrvatskoj općenito, do sad nisu bili predmetom sustavnog istraživanja te se u domaćoj stručnoj literaturi pretežno obrađuju u sklopu opsežnijih studija o muzejskim zbirkama, istaknutijim sakralnim inventarima ili u pregledima kulturno-povijesne baštine pojedinih redovničkih zajednica.

Iako umjetnine koje su u cijelosti ili djelomično izvedene u tehnici veza nisu tema ovog istraživanja, u uvodniku ipak vrijedi podsjetiti da su najveću pozornost starijih istraživača privukli upravo vezeni liturgijski predmeti. U tom je smislu u literaturi svakako najzastupljeniji vezeni antependij (Venecija, oko 1340. godine) iz crkve benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru.[27] Višekratno su objavljeni i primjerci renesansnog veza (vjerojatno Venecija, prva polovina XVI. stoljeća) iz istog samostana: osam pravokutnih medaljona kojima su izvorno bile ukrašene dvije dalmatike[28] te dvije kapuljače i dva

[27] Detaljno navedenu bibliografiju vidjeti u: Emil Hilje - Radoslav Tomić, *nav. dj.*, 2006., str. 149. Sve do nedavnog konzervatorsko-restauratorskog zahvata se podno vezenih dijelova antependija nalazio saten grimizne osnove i *beige* potke, datiran u posljednju četvrtinu XVIII. stoljeća, koji međutim zbog izostanka uzorka (dekora) nije uvršten u katalog disertacije. Gotovo identičan saten je u isto vrijeme bio upotrijebljen za »restauraciju« gotičkog vezenog antependija iz crkve benediktinskog samostana sv. Krševana u Zadru, koji od početka XX. stoljeća pripada fundusu Muzeja primijenjenih umjetnosti u Budimpešti. O tome detaljno u: Silvija Banić, *Zadarski gotički vezeni antependij u Budimpešti*, u: *Ars Adriatica*, Časopis Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, 4, 2014.a, str. 75 – 94.

[28] Carlo Cecchelli, *Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia*, Roma, La libreria dello stato, 1932., str. 90-92; Ivo Petricioli, *Umjetnička baština samostana Sv. Marije u Zadru*, u: *Kulturna baština samostana Sv. Marije u Zadru*, (ur.) Grga Novak – Vjekoslav Maštrović, posebno izdanje *Radova Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 13-14, 1967., str. 63-102 (97,98); Marijan Grgić (ur.), *Zlato i srebro Zadra i Nina*, Zagreb, Turistkomerc, 1972., 130-131, 179-180; Ivo Petricioli, *Stalna izložba crkvene umjetnosti Zadar*, Zadar, Stalna izložba crvene umjetnosti Zadar, 1980., str. 110; Tomislav Raukar – Ivo Petricioli – Franjo Švelec – Šime Peričić, *nav. dj.*, 1987., str. 297; Tugomir Lukšić (ur.), *Sjaj zadarskih riznica: sakralna umjetnost na području Zadarske nadbiskupije od IV. do XVIII. stoljeća*, Zagreb, Muzejski prostor, 1990., str. 96, 339; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru*, Zadar, Gorenjski Tisk Kranj, 2004.a, str. 108-109; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru – Katalog zbirke*, Zadar, Gorenjski Tisk Kranj, 2004.b, 108-109; Zoraida Demori Staničić, *Figuralni umjetnički vez obrednog ruha iz vremena renesanse u Dalmaciji i Istri*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2008., str. 69 – 86 (75). Pravokutni vezeni medaljoni su na dalmatikama bili raspoređeni na način da su se dva nalazila na prednjoj strani (gornji na prsima a donji pri rubu dalmatike) a dva na leđnoj strani, na jednakim pozicijama. Jedno tumačenje tog specifičnog načina ukrašavanja dalmatika

Zaštićeno autorskim pravima

pripadajuća rubna pojasa što su pripadali dvama pluvijalima.[29] Dok danas nažalost ne raspolažemo podacima o vrstama tkanina od kojih su bili načinjeni polukružni dijelovi dvaju rečenih pluvijala, Ivo Petricioli je u katalogu zadarske Stalne izložbe crkvene umjetnosti iz 1980. godine zabilježio da su dvije dalmatike, kojima je pripadalo osam spomenutih pravokutnih vezenih cjelina, bile skrojene od grimiznog venecijanskog *alto-basso* (»senatorskog«) baršuna od kojega se do danas, srećom, sačuvalo sedam fragmenata [Kat. 3].[30]

U literaturi su u više navrata objavljene i dvije misnice, nastale u talijanskim vezilačkim radionicama krajem XVII. odnosno početkom XVIII. stoljeća. Jedna pripada samostanu sv. Frane u Zadru, u čijoj je riznici i izložena.[31] To je tzv. *doppia faccia* misnica, budući da se može »izokrenuti« odnosno ravnopravno upotrebljavati na svojoj crvenoj ili ljubičastoj strani. Krasi je bujna, delikatna vitica u cijelosti vezena samo srebrnim i zlatnim nitima. Pri dnu leđnog stupa, unutar bogatog lisnatog okvira, je umješno izvezen grb zadarskog nadbiskupa Ivana Evanđelista Parzaghija (1669. – 1688.). Budući da je pripadao redu franjevaca opservanata, iznad okvira je izvezen franjevački grb. Iz istog je razloga Parzaghi, rođen u Cremi (Lombardija), oporučno odredio da bude sahranjen u samostanskoj crkvi sv. Frane. Istom samostanu ostavlja sve svoje knjige i rukopise te četiri albe obrubljene

---

pronalazimo u djelu *Zara cristiana* Carla Federica Bianchija. Opisujući dvije dalmatike od grimiznog baršuna koje su također imale takve vezene ukrase - a koje su se još krajem XIX. stoljeća čuvale u katedrali sv. Stošije – Bianchi kaže da su to »imitacije bursi« koje se na dalmatikama javljaju iz razloga što su đakoni, još u doba apostola, obavljali dužnost prikupljanja milodara za siromahe. Tad su torbice za milodare nosili vezane oko vrata, pri čemu su im visjele iznad dalmatika. Bianchi naposljetku napominje da je u tako ukrašenu dalmatiku odjeven i sv. Stjepan na oltarnoj pali neznanog mletačkog slikara iz XVI. stoljeća a koja se i danas nalazi na jednom od bočnih oltara u crkvi sv. Šimuna u Zadru. Carlo Federico Bianchi, *Zara cristiana*, Volume I., Zara, Tipografia di G. Woditzka, 1877., str. 263.

[29] Carlo Cecchelli, *nav. dj.*, 1932., str. 90-92; Marijan Grgić (ur.), *nav. dj.*, 1972., str. 132, 180; Ivo Petricioli, *nav. dj.,* 1967., str. 97, 98; Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1980., str. 112-113; Tomislav Raukar – Ivo Petricioli – Franjo Švelec – Šime Peričić, *nav. dj.*, 1987., str. 297; Tugomir Lukšić (ur.), *nav. dj.,* 1990., str. 339; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.* 2004.a, str. 110-111; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.* 2004.b, str. 110-111. Vrijedi spomenuti da je katalog Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru iz 2004. godine koristila Doretta Davanzo Poli pri pisanju monografije o tekstilnim predmetima u Santa Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji, uspoređujući vezenu kapuljaču i rubni pojas pluvijala u Frari sa rečenim zadarskim primjercima; Doretta Davanzo Poli – Nicola Mario Riccadona, *nav. dj.*, 2014., str. 42.

[30] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1980., str. 111.

[31] Justin V. Velnić (ur.), *Samostan sv. Frane u Zadru: zbornik radova posvećen 700. obljetnici crkve sv. Frane u Zadru*, Zadar, Samostan sv. Frane, 1980., tabla LII, bez pag.; Tugomir Lukšić (ur.), *nav. dj.,* 1990., str. 290, 347.

Zaštićeno autorskim pravima

vrijednim čipkama. Očito je, zajedno sa rečenim albama, samostanu ostavio i ovu te još jednu svoju misnicu, iako se one u oporuci izrijekom ne spominju.[32] Druga Parzaghijeva misnica – danas također izložena u samostanskoj riznici – dosad nije publicirana. Skrojena je od bijele svile na kojoj su bogato (dijelom i reljefno) zlatnim te raznobojnim svilenim nitima izvezeni rogovi obilja, bujne povijene vitice i masivni cvjetovi. Pri dnu leđnog stupa je kartuša sa nadbiskupovim grbom vezenim svilenim nitima.[33]

Osim dviju Parzaghijevih misnica u samostanu sv. Frane – koje zbog tehnike izvedbe nisu uvrštene u katalog disertacije – na području Zadarske nadbiskupije je do danas sačuvana još samo jedna misnica na kojoj je prisutan grb.[34] Apliciran je na istoj poziciji. Misnica je pronađena u Veloj Ravi, a budući da je skrojena od crvenog svilenog *moiré*[35] tafta – dakle tkanine bez uzorka – također je izostavljena iz kataloga.

---

[32] Lovorka Čoralić, koja je objelodanila Parzaghijev testament, napominje da je dokument relativno kratak te ne odviše bogat podacima vjerojatno zbog hitnosti iskazivanja posljednje volje prije same smrti, budući da je nadbiskup preminuo istoga dana kad je oporučni spis napisan. Lovorka Čoralić, *Prilog životopisu zadarskoga nadbiskupa Ivana Evanđelista Parzaghija (1669. – 1688.)*, u: *Croatica Christiana Periodica,* časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, broj 59, godina XXXI, Zagreb, 2007., str. 57 – 66 (62 - 63, 65).

[33] Dvije Parzaghijeve misnice su bile među eksponatima privremene izložbe sakralne umjetnosti naziva *Mostra d'Arte Sacra* postavljene u Zadru od 15. kolovoza do 30. rujna 1934. godine, kako se saznaje iz članka Giuseppea Prage posvećenoj rečenoj izložbi. Praga piše: »*Entrati nel Seicento e nel Settecento, altri ori e altre sete ci si fanno incontro in folla stragrande. Non possiamo che fermare l'attenzione sui pezzi migliori: la pianeta rossa del Duomo, quelle di seta bianca e rosso-violacea con gli stemmi dell'arcivescovo Parzago di San Francesco, il parato pontificale del Duomo, il parato degli Angeli di San Simeone.*« Vidi: Giuseppe Praga, *L'arte sacra dalmata in una imminente mostra zaratina (15 agosto – 15 settembre 1934)*, u: *Archivio storico per la Dalmazia,* 17, 101, Roma, Grafia, 1934., str. 247 – 259 (257). »Pontifikalni ornat iz katedrale« je zacijelo onaj nadbiskupa Vicka Zmajevića, čiji se pluvijal vidi na jedinoj sačuvanoj fotografiji s izložbe na kojoj se vidi liturgijsko ruho [Ilustracije uz raspravu, Sl. 159]. Nije moguće saznati ništa podrobnije o »crvenoj misnici iz katedrale« koja je bila uvrštena na *Mostru*, odnosno ostaje nepoznato da li je riječ o nekoj od do danas sačuvanih misnica.

[34] Grb je identificiran kao heraldički znak mletačke plemićke obitelji Mezzo (Mezo). Uokviren je baroknom kartušom i nadvišen zelenim prelatskim šeširom. Načinjen je u tehnici »kolaža« složenog od komadā svijetlo plave i *beige telette*, što je nadasve raširen način izradbe raznovrsnih aplikacija (grbova, križeva, svetačkih likova) koje se nerijetko zatječu na liturgijskim predmetima od tekstila. Misnicu i grb vidi u: Silvija Banić, *Misno ruho i liturgijsko srebro 17. i 18. stoljeća u posjedu župe Uznesenja Blažene Djevice Marije na otoku Ravi*, u: *Otok Rava*, (ur.) Josip Faričić, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2008., str. 407 – 420 (412-413).

[35] *Moiré, amuer, amoerro* su nazivi za lagane, monokromne svilene tkanine tkane u konstrukciji običnog tafta ili tafta *gros de Tours*, a koji se prepoznaju po efektima na površini koji nisu ostvareni pri tkanju već nakon tkanja,

Zaštićeno autorskim pravima

Za drugu spomenutu, višestruko objavljenu zadarsku misnicu, se drži da pripada crkvi sv. Šimuna u Zadru. Jednako kao i misnica iz samostana sv. Frane, skrojena je od crvenog svilenog tafta i ukrašena blisko osmišljenom gustom viticom vezenom zlatnim nitima. Ističe se po bogato vezenom prednjem križu i leđnom stupu koji su gusto ispunjeni motivima vinove loze, grozdova, klasja te niza simbola Kristove muke.[36] No, unatoč tome što je misnica višekratno publicirana, dosad nije prepoznata u opisu misnice kojeg donosi Carlo Federico Bianchi.[37] Naime, Bianchi među ruhom tada prisutnim u katedrali sv. Stošije izdvaja nekoliko važnih ornata ili dijelova ornata, među kojima i misnicu *a doppia faccia*, koja se može koristiti okrenuta na svoje bijelo ili crveno lice, od zlatom vezene svile, a koja uzduž središnjeg dijela (stupa) ima izvezene simbole Kristove muke. Bianchi izvještava da je pripadala Parzaghijevom nasljedniku, nadbiskupu Vittoriju Priuliju (1688. - 1713.), a uz nju se bio sačuvao i velum za kalež te bursa – jedini dio ornata na kojem je bio izvezen nadbiskupov grb. Ove dijelove ornata prepoznajemo u inventaru Priulijevih pokretnina, sastavljenom nakon njegove smrti, a koji otkriva da je misnica – dakako – bila opskrbljena i pripadajućom štolom i manipulom. Navodi se da je bursa bijela s jedne i crvena s druge strane te da ju je krasio Priulijev grb.[38] Velum za kalež je također imao bijelo i crveno lice i bio je obrubljen zlatnom čipkom.[39] Dakle, može se zaključiti da je samo bursa – ne i misnica –

---

kad se karakteristične linije koje podsjećaju na površinu vode (čemu duguju i naziv *marezzato*) ili na godove drva postižu specijalnim drvenim spravama te se potom trajno fiksiraju ugrijanim prešama. Usavršena varijanta tijeska *à onder* ili *moirer*, koji se sastojao od bakrenih valjaka, uveden je 1638. godine je u manufakturama u Toursu, kao invencija stanovitog Chomeya. Vidjeti: Salvatore Ciriacono, *Silk manufacturing in France and Italy in the XVIIth century: two models compared,* u: *The Journal of European Economic History,* Volume 10, Number 1 – Spring 1981., str. 167 – 199 (170); Doretta Davanzo Poli (ur.), *I mestieri della moda a Venezia dal XIII al XVIII secolo / The Crafts od the Venetian Fashion Industry from the Thirteenth to the Eighteenth Century*, Venezia, Museo Correr, 1988.b, str. 343.

[36] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1980., str. 137; Tugomir Lukšić (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 289, 347; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.*, 2004.a, str. 112; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.* 2004.b, str. 112.

[37] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.,* 1877., str. 262.

[38] »*Una pianetta reccamata di due facciute coll'oro rosse, e bianca con sua stolla, e manipolo compagni guarnita attorno con passaman d'oro / Una borza da calice rossa e bianca reccamata con oro, et arma Priuli / Un velo da calice da due facciate rosso e bianco guarnito con merlo d'oro attorno*«; Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.)*, u: *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 16, 2000., str. 93 – 269 (197).

[39] Zaslužuje biti spomenuto da su bursa i velum za kalež iz ovog ornata među tekstilnim predmetima iz zadarske katedrale bili sačuvani sve do oko 2000.-te godine, kad su poslani na konzervatorsko-restauratorski zahvat u

Zaštićeno autorskim pravima

nosila prelatov grb, te da je bijela strana misnice u nepoznato vrijeme prekrivena sadašnjom (crvenom) podstavom, zbog čega se otad mogla koristiti samo na svojoj crvenoj strani. Razloge prišivanja podstave otkriva Bianchijev navod da je »crvena strana misnice odlično očuvana, za razliku od njezine bijele strane.«[40] Razdoblje stolovanja Vittorija Priulija svakako odgovara vremenu nastanka ove misnice, koja je u nepoznato vrijeme prenesena iz zadarske katedrale u crkvu sv. Šimuna. Danas je dio postava Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru.[41]

Među eksponatima Izložbe je i dalmatika iz crkve sv. Šimuna u Zadru – dio nesvakidašnjeg misnog ornata koji se do danas sačuvao u velikom broju dijelova, a neobičan je po kombinaciji oslikane i vezene svile te zbog reljefnih vezenih aplikacija. Površine ispunja mnoštvo anđela i *putta* različitih veličina, pretežno u ružičastim i plavim haljinama i togama, dok oni na istaknutijim pozicijama u rukama drže reljefno vezene kaleže, misale ili plitice s uljima. Ornat se koristio samo na blagdan sv. Šimuna a vjerojatno je nastao u nekoj talijanskoj radionici početkom XIX. stoljeća.[42]

Zagreb. Prema svjedočenju mons. Pavla Kere, zahvatu nisu nikad bili podvrgnuti, niti su dokumentirani nakon ulaska u (privatni) restauratorski atelje, iz razloga što su ubrzo nakon dostave, a uslijed nemara i nepažnje, završili u uličnom spremniku za otpad zajedno sa svojom zaštitnom ambalažom (kartonima, folijama i papirima). Fotografije burse i veluma, koje je fotograf Vid Barac snimio 1999. godine, posjeduje Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture. Iako su službenici Ministarstva kulture odmah bili upoznati sa zlosretnom sudbinom burse i veluma s kraja XVII. stoljeća, za propust koji je rezultirao nenadoknadivom štetom nitko nikada nije snosio odgovornost.

[40] »*Il lato rosso è benissimo conservato, non così il bianco.*« Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.,* 1877., str. 262.

[41] Napominjem da je takva, zlatnim nitima vezena misnica, koja se može ravnopravno koristiti na svojoj bijeloj i crvenoj strani, sačuvana u franjevačkom samostanu Gospe od Milosti u Hvaru, a izložena je u tamošnjoj sakralnoj zbirci (okrenuta na crveno lice). Pri dnu leđnog stupa, unutar bogate kartuše (na vrhu koje je željezni šljem oklopa) je izvezen dvostruki grb (u lijevom polju je dvoglavi orao a u desnom lav mačonoša). Joško Kovačić smatra da je riječ o grbu obitelji Lukojević-Dračica. Vidjeti: Joško Kovačić, *Franjevački samostan i crkva u Hvaru*, Zagreb, Alfa, 2009., str. 71. Dakle, misnica nadbiskupa Parzaghija u samostanu sv. Frane u Zadru, misnica Vittorija Priulija iz zadarske katedrale (danas u SICU) te misnica u samostanu Gospe od Milosti u Hvaru su tri jedine zasad poznate misnice *a doppia faccia* u Hrvatskoj, a sve su nastale u istom razdoblju (kraj XVII. – početak XVIII. stoljeća).

[42] Ovaj ornat, kao »vaghissimo *Paramento* variopinto, *degli angioli*, ricamato in argento ed oro« spominje G. Sabalich: Giuseppe Sabalich, *Guida arheologica di Zara: con illustrazioni araldiche*, Zara, Tipografia di Leone Woditzka, 1897., str. 367. Carlo Federico Bianchi, pišući o inventaru crkve sv. Šimuna u Zadru, izdvaja samo nekoliko liturgijskih predmeta u cijelosti ili djelomično načinjenih od tekstila. Prvo spominje »prekrasnu nebnicu (baldahin) koja se na četiri koplja nosila u svečanim procesijama, od svilene tkanine, vezenu finim zlatnim nitima, sa simbolima euharistije te zlatnim vrpcama. Nabavljena sredstvima crkve 1859. godine u trgovini

autorskim pravima Zaštićeno

Pregledu dosad objavljenih vezenih sakralnih predmeta sačuvanih na području Nadbiskupije treba dodati i uokvirenu, raznobojnim svilenim nitima minuciozno vezenu »sliku« pravokutnog oblika s prikazom sv. Bonaventure koju je na temelju tehnike i zastupljenih dekorativnih elemenata moguće datirati u drugu polovinu XVII. stoljeća[43] te vezenu mitru u riznici župne crkve u Ninu na čijim je *infulama* grb ninskog biskupa Andrije Balbija (1727.-1732.).[44]

Zaštićeno autorskim pravima

Agnino u Veneciji«. Potom navodi »prekrasan ornat, vezen srebrom i zlatom, koji se naziva *anđeoskim* (*il quale* degli Angeli *si appella*), jer su na njemu naslikani anđeli sa znakovima misnog slavlja«. U ovom se opisu, dakle, nedvojbeno prepoznaje gore spomenuti ornat. Zatim izdvaja ornat od zlatne i srebrne tkanine koji je svetištu darovao zadarski nadbiskup Petar Dujam Maupas (1862.-1891.). Prema: Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.,* 1877., str. 355-356. Svraćam pozornost da je ovaj je misni ornat (*parato degli Angeli di San Simeone*) spomenut među ruhom izloženom na *Mostra d'Arte Sacra* 1934. godine; Giuseppe Praga, *nav. dj.*, 1934., str. 257. Za dalmatiku iz ovog ornata vidjeti: Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1980., str. 136; Tugomir Lukšić (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 347; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.*, 2004.a, str. 113; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.* 2004.b, str. 113.

[43] Justin V. Velnić (ur.), *nav. dj.*, 1980., tabla LIII (bez pag.)

[44] Miljenko Domijan, *Riznica župne crkve u Ninu*, Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, 1983., str. 39 (kat. 22).

1.3.1. Osvrt na povijesne tkanine s uzorkom sačuvane na području Zadarske nadbiskupije koje su poznate u literaturi

Katalog doktorskog rada sadrži dvjesto devedeset i tri jedinice u kojima su detaljno analizirane tkanine s uzorkom sačuvane na liturgijskim predmetima na području Zadarske nadbiskupije a koje se na temelju tkalačkih konstrukcija i zastupljenih dekora mogu datirati u razdoblje između kraja XV. i kraja XVIII. stoljeća. Tek je nevelik broj tkanina donesenih u katalogu poznat u literaturi. Općenito govoreći, povijesni tekstili sačuvani na ovom području su do današnjih dana ostali mahom nepoznati, slijedom čega u ovom dijelu smatram svrsihodnim podsjetiti na sve one do danas sačuvane tekstilne umjetnine – bez obzira na razdoblje njihova nastanka – o kojima je dosad pisano.

Dvosveščano djelo *Kršćanski Zadar* (*Zara cristiana*, 1877., 1880.) zadarskog crkvenog povjesnika Carla Federica Bianchija (1809. - 1891.), zahvaljujući brojnim vrijednim podacima o povijesti, arhitekturi i sakralnom inventaru crkava i samostana u Zadru i na području Nadbiskupije (gdje su dakako posebno dragocjeni oni koji se odnose na nestale građevine i umjetnine). U svojem je radu proučavao građu crkvenih, javnih i privatnih arhiva u Zadru i okolici. Unatoč tome što Bianchijeve navode valja provjeravati, generacijama istraživača *Zara cristiana* predstavlja nezaobilazno uporište u proučavanju mjesne povijesti i sakralne baštine. Bianchi se nerijetko osvrtao na inventar crkava o kojima je pisao a koji je krajem XIX. stoljeća u njima bio sačuvan. Najveću pozornost je priklanjao oltarima i relikvijama (relikvijarima), no ponegdje se osvrnuo i na misno ruho i druge liturgijske predmete od tekstila.[45] Osim tzv. *Jelisavetine planite* iz župne crkve u Novigradu [Kat. 52] i triju naslonjača iz zadarske crkve sv. Šimuna [Kat. 61], o kojim predmetima će biti riječi dalje u tekstu, još se samo dva Bianchijeva navoda mogu povezati sa do danas sačuvanim predmetima.

[45] Da je liturgijske predmete od tekstila smatrao jednako vrijednim prinosom bogatstvu i veličanstvenosti crkve kao što su to mramorni oltari, liturgijsko srebro i oltarne pale, te da je svijest o tome u Zadru bila dugo prisutna, svjedoči sljedeći odlomak: »*Il culto esteriore, stabilito dalla chiesa cattolica per conservare la religione nei popoli, formava l'oggetto il più caro delle sollecitudini dei nostri maggiori. La maestà dei sacri templi, la preziosità dei marmi, degli altari, e dei vasi sacri, la bellezza dei dipinti, la ricchezza dei paramenti era per loro una continua e dolce occupazione. Penetrati dell'importanza, della necessità, e dei benefici del culto esteriore, non badavano essi nè a disagi, nè a spese, nè a sagrifizi, purchè i loro templi splendessero per grandezza e magnificenza*.« Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 132-133.

autorskim pravima Zaštićeno

U prvom opisu se može prepoznati misni ornat sačuvan u velikom broju dijelova za izradu kojega je upotrijebljen skupocjeni mletački *ganzo* (lampas *liseré lancé broché*) ovdje datiran između 1715. i 1720. godine [Kat. 98]: »*Una* cappella pontificale completa *di ganzo di oro con fiori di seta, e galloni d'oro. Si compone d'una pianeta, di quattro tonicelle, e di due piviali. Anche questa fu donata dall'arcivescovo Zmajevich nel 1735, come apparisce dal suo testamento. Si usa in alcune solennità*.«[46] Osim misnice, četiri dalmatike i dva pluvijala koje spominje Bianchi, do danas se sačuvala i štola, manipul, velum za kalež i bursa. Vjerujem da se rečeni opis odnosi upravo na ovaj ornat zbog podudarnosti u broju pripadajućih dijelova te posebno zbog isticanja da je načinjen od *ganza*, što je uistinu specifična vrsta skupocjene svile u tkanju koje su se u ovom razdoblju usavršile venecijanske manufakture. Nadalje, Bianchi ističe da su na ornatu prisutne zlatne borte (*galloni d'oro*) što se nerijetko uočava i u proučenim arhivskim dokumentima. Naime, primjećeno je da se prisutnost skupocjenijih, zlatnih (reljefnih) borti nije propuštala naglasiti, budući da su se zbog svoje visoke cijene upotrebljavale rjeđe od borti tkanih svilenim i/ili lanenim nitima (*galloni falsi*). Na ornatu od *ganza* iz zadarske katedrale [Kat. 98] su uistinu sačuvane lijepe borte u cijelosti tkane zlatnim *filéom* [II. Dodatak katalogu, Kat. 98]. Naposljetku, zbog podudarnosti u razdoblju nastanka tkanine i periodu stolovanja Vicka Zmajevića (1713.-1745.) možemo se prikloniti zaključku da je rečeni ornat uistinu pripadao tom istaknutom zadarskom nadbiskupu, što bi se u nedostatku podataka koje donosi Bianchi moglo samo hipotetski iznijeti. Naime, budući da na misnici i na pluvijalima nema apliciranog Zmajevićeva grba, ne bi bilo opravdanog razloga da ga se s njim povezuje. No, po pitanju izostanka grba je važan Bianchijev navod da se ornat nastavio koristiti u nekim od svečanih misnih slavlja, a koji običaj se zadržao čak i koncem XIX. stoljeća. Opravdano je pomisliti da se jednako postupalo i sa reprezentativnim ornatima drugih prelata. Mišljenja sam da su se svečani biskupski ornati nastavljali koristiti u katedralama i nakon njihove smrti budući da su bili posebno skupocjeni, no daljnjoj upotrebi bi po svemu sudeći prethodilo uklanjanje grbova. Zacijelo je takav običaj razlogom što su se do danas - ne samo u katedrali sv. Stošije nego i u nekim drugim crkvama na području Nadbiskupije - sačuvali pluvijali i misnice skrojeni od izrazito vrijednih svilenih tkanina s uzorkom no na na nijednom od kojih, međutim, nema grba nekog od zadarskih nadbiskupa ili ninskih biskupa.

[46] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 261. Godinu 1735. je Bianchi očito pogrešno zapisao, budući da Zmajevićeva oporuka datira u 1745. godinu; Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.,* 2000., str. 93 – 269 (221).

Zaštićeno autorskim pravima

Drugi tekstilni liturgijski predmet kojeg Bianchi opisuje a preostao je do današnjih dana je također pripadao katedrali sv. Stošije. Riječ je o oslikanom damastnom barjaku zadarskog Kaptola [Kat. 60] koji se nosio po gradu za svečanih procesija, kako se saznaje iz kratka ali vrijedna odlomka iz Bianchijeve knjige. Budući da barjak nažalost nije sačuvan cjelovit (skraćivan je s obje kraće strane), upravo zahvaljujući Bianchijevu opisu možemo posve otkloniti svaku sumnju da je barjak izvorno sadržavao još koje polje sa svetačkim likom.[47]

Može se s pravom iznijeti mišljenje da je do prvih povijesno-umjetničkih valorizacija tkanina s uzorkom došlo zaslugom akademika Ive Petriciolija. Kao prijeloman se može odrediti njegov članak iz 1969. godine,[48] objavljen nedugo nakon što su mu crkvene vlasti dopustile otvaranje nekoliko relikvijara u riznici župne crkve u Ninu. Pedantan i pronicljiv istraživač nije propustio pokloniti primjerenu pozornost nekolicini tkanina sačuvanih unutar više različitih relikvijara, a koje ovdje po prvi put opisuje, okvirno datira i pretpostavlja mjesto nastanka. Dakle, unatoč tome što nije bio donio njihove fotografije ili pak crteže na njima istkanih uzoraka, drugim istraživačima je svratio pozornost na postojanje rečenih primjeraka, koje je ovdje potrebno spomenuti unatoč njihovom ranijem vremenu nastanka. Jedina svila bez uzorka u ovoj skupini je crveni taft od kojeg je načinjena pontifikalna čarapa izvađena iz relikvijara-škrinjice sv. Jakova i Oroncija.[49] Otvorivši relikvijare za glave sv. Asela i sv. Marcele, također u obliku škrinjica, nije propustio istaknuti da im je unutrašnjost » (...) *obložena vrijednim tekstilom, svilenim damastom u dvije boje: svijetlo zelenoj i žutozlatnoj. Izrađeni su motivi simetrično konfrontiranih ptica, a između njih simetrični biljni motiv koji svoje porijeklo vuče od orijentalnog 'drveta života'. Tekstil je dosta dobro sačuvan. Komparacija nas vodi do talijanskih radova XIV.st.*«[50] Izvadak ovog opisa donosi Miljenko Domijan u kataloškoj jedinici ovog para relikvijara u njegovom vodiču ninske riznice,[51] a

[47] »*Questa insegna, solita a portarsi nelle processioni di letizia appesa ad una croce astile, è divisa in tre ripartizioni; nella prima delle quali di sopra evvi dipinto il Salvatore in atto di conferire la missione a s. Pietro, che gli sta ginocchioni dinanzi; nella seconda di sotto, che forma il campo pricipale s. Anastasia, nella terza un vescovo, che dev' essere s. Donato.*« Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 541.

[48] Ivo Petricioli, *Osvrt na ninske građevinske i umjetničke spomenike srednjeg i novog vijeka*, u: *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 16-17, 1969., str. 299 – 356.

[49] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1969., str. 343.

[50] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1969., str. 348, 350. U popratnoj bilješci citira knjigu Heinricha Jakoba Schmidta, naslova *Alte Seidenstoffe: Ein Handbuch für Sammler und Liebhaber*, izdanu u Braunschweigu 1958. godine, a kojom se služio u postavljanju datacije i određivanju mjesta nastanka tkanina.

[51] Miljenko Domijan, *nav. dj.*, 1983., str. 29.

Zaštićeno autorskim pravima

tragom Petriciolijevog navoda sam 2011. godine analizirala i dokumentirala svilu te sam rezultate istraživanja objavila u zasebnom radu.[52] Starije istraživače je pak najviše bio zaokupio srednjovjekovni samit čija je tri komada nejednakih dimenzija Ivo Petricioli 1969. godine izvadio iz dvaju »bubrežastih« relikvijara za vilice sv. Asela te iz relikvijara-kovčežića nepoznatog sveca iz XIII. stoljeća. O tome piše ovako: »*Relikvijar-škrinjica nepoznata sveca i 'bubrežasti' relikvijari otvoreni su istom prilikom kad i druga dva, pa su u njima nađeni komadi svilenog bogato tkanog tekstila, tzv. damast grimizne i žutozlatne kombinacije. Najveći komad je bio dakako u škrinjici: 52 x 23 cm. Taj je komad najbolje sačuvan. Na damastu se javljaju dva motiva. Jedan se sastoji od kružnice obrubljene perlama, unutar koje je stilizirano ljudsko lice izduženih očiju. Oko kružnice simetrično se uvijaju dvije zmije s kozjim glavama koje su heraldički konfrontirane. Drugi motiv podsjeća na sunce. Unutar diska ekscentrično je postavljena elipsasta mrlja. Prema pristupačnoj literaturi nisam uspio identificirati porijeklo te tkanine. Opći dojam bliz je jednoj španjolskoj 'mudejar' tkanini.*«[53] Unatoč Petriciolijevoj ocjeni da je riječ o tkanini nastaloj na tlu Europe – a kakvom zaključku sam i sama sklona – danas je uvriježeno mišljenje da je istočnjačkog podrijetla. To je prva iznijela Ksenija Radulić u studiji tkanine objavljenoj 1972. godine[54] a njezinom su se sudu priklonili i drugi autori koji su od tad pisali o ovom samitu, donoseći ujedno i njegove fotografije.[55] Po broju bibliografskih jedinica u kojima se spominje i reproducira, može se ustvrditi da je ninski samit najobjavljivanija povijesna tkanina s uzorkom sačuvana na području današnje Zadarske nadbiskupije.

Ivo Petricioli se u članku iz 1969. godine dotakao i unutrašnjosti drvenog relikvijara – škrinje sv. Marcele u Ninu, napomenuvši da »*je obložena damastom ornamentiranim u*

[52] Silvija Banić, *Gotički lampas u relikvijarima za glave sv. Asela i sv. Marcele u Ninu*, u: *Ars Adriatica*, Časopis Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, 3, 2013.a, str. 85 – 102.

[53] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1969., str. 345. Prema popratnoj bilješci, i u ovom slučaju je konzultirao knjigu Heinricha Jakoba Schmidta, na čijoj 188. stranici prepoznaje kvalitetan primjerak za komparaciju.

[54] Ksenija Radulić, *Komad istočnjačkog tekstila iz jednog relikvijara u Ninu*, u: *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 14-15, 1971.-1972., Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, str. 65-70.

[55] Miljenko Domijan, *nav. dj.*, 1983., str. 33; Magdalena Dragičević, *Simbolika likovnih motiva na tekstilnim ostacima ninskog relikvijara*, u: *Starohrvatska prosvjeta*, Vol. III, 20, 1990., str. 265 – 272; Nikola Jakšić – Radoslav Tomić, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Zlatarstvo*, Zadar, Gorenjski tisk, 2004., str. 64-65; Sandra Lucić Vujičić – Marta Budicin, *Nin – Župna crkva Sv. Anselma - Fragment tekstila istočnjačkog porijekla*, kataloška jedinica, u: *Hrvatski restauratorski zavod: radovi u 2011.*, sastavni dio (prilog) časopisa *Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 3, 2012., Zagreb, Hrvatski restauratorski zavod, str. 90.

autorskim pravima Zaštićeno

pruge.«[56] Nije ponudio dataciju damasta niti je donio njegovu fotografiju, a veću pozornost mu nisu posvetili ni kasniji autori.[57] Međutim, upravo me Petriciolijev navod o postojanju damasta usmjerio na pregled sadržaja škrinje. U katalogu disertacije [Kat. 37] damast se detaljno analizira, postavlja se datacija, predlaže se mjesto nastanka, po prvi put se donose njegove fotografije, a kao izvorni doprinos se ističe i pronalazak jednog manjeg fragmenta kojim je izvorno bila prekrivena jedna od kraćih stranica škrinje a koji se danas čuva u župnom dvoru.

Zahvaljujući akademiku Petricioliju je objavljena i fotografija te kratak opis ranosrednjovjekovne tkanine koja je 1976. godine izvađena (i najvjerojatnije potom spaljena) iz glasovitog kamenog relikvijara sv. Stošije iz zadarske katedrale[58] a njegovom senzibilitetu i privrženosti predmetima umjetničkog obrta dugujemo i uvrštenje fragmentarno očuvanog baršuna iz samostana benediktinki sv. Marije te naslonjača iz crkve sv. Šimuna u postav Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru. Prepoznao je vrijednost sedam nejednakih fragmenata grimiznog, reljefno rezanog baršuna [Kat. 3], potaknuo njihovu primjerenu prezentaciju te inzistirao da budu među eksponatima Izložbe, što se nažalost nije poštivalo prilikom djelomične rekonstrukcije postava do koje je došlo tijekom kasnih 1990.-ih godina a kojom prigodom su iz njega izuzeti. Petricioli je baršun ispravno prepoznao kao mletački rad, razmjerno točno ga datirao na prijelaz iz XV. u XVI. stoljeće, te je jedini donio podatak da je riječ o ostacima baršuna od kojega su izvorno bile načinjene dvije dalmatike, od kojih su do danas preostali i ranije spomenuti vezeni ornamenti.[59] Rečeni naslonjač iz crkve sv. Šimuna jedini je sačuvan od ukupno tri takva naslonjača koja je austrijski konzul Lodovico Gabrieli poklonio crkvi 1797. godine. Fotografiju koja dokumentira sva tri naslonjača, smještena uz jedan od zidova svetišta crkve sv. Šimuna [Ilustracije uz raspravu, Sl. 143] donosi Carlo Cecchelli.[60] Ova »tri veličanstvena naslonjača od crvenog baršuna protkanog zlatom; intarzirana sedefom« spominju i Carlo Federico Bianchi[61] te Giuseppe Sabalich.[62] Ivo

[56] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1969., str. 351.

[57] Miljenko Domijan, *nav. dj.*, 1983., str. 27.

[58] Nada Klaić – Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.* (*Prošlost Zadra II*), Zadar, Filozofski fakultet Zadar, 1976., str. 144, tabla VIII (bez pag.)

[59] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1980., str. 111.

[60] Carlo Cecchelli, *nav. dj.,* 1932., str. 116.

[61] *»Tre maestosi seggioloni di velluto rosso broccato d'oro, intarsiati di madreperla* (...)«, Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 356.

[62] *»I tre massicci Seggioloni in velluto rosso, broccato d'oro«*; Giuseppe Sabalich, *nav. dj.*, 1897., str. 367.

Zaštićeno autorskim pravima

Petricioli naslonjač datira u drugu polovinu XVIII. stoljeća[63] no u ovom se radu baršun *ciselé* (*fond lamé* ?) kojim je naslonjač presvučen detaljno analizira te se postavlja preciznija, ranija datacija [Kat. 61]. Ovo je, kako je zapisao Petricioli, »*najvrjedniji i najraskošniji primjerak (baroknog) sobnog namještaja što se sačuvao* (u Zadru)«[64] a ujedno je jedini komad namještaja presvučen ranonovovjekovnom tkaninom do danas sačuvan na području Zadarske nadbiskupije.[65] No, unatoč svojoj vrijednosti je, nažalost, doživio jednako nepravednu sudbinu kao i fragmenti grimiznog baršuna iz samostana sv. Marije te je danas izdvojen iz postava Stalne izložbe crkvene umjetnosti, slijedom čega se u novim katalozima Izložbe se uopće ne spominje.[66]

U najvrjednijem relikvijaru u Dalmaciji, škrinji sv. Šimuna, sačuvano je nekoliko umjetnina od tekstila koje su dosad višekratno objavljivane. Pretpostavljeno »oglavlje« koje se smatra zavjetnim darom kraljice Elizabete Kotromanić, mala »ukrasna prevjesa« te perizom sa imenom despota Đurđa tri su tekstilna predmeta ornamentirana različitim tehnikama veza i iz tog razloga nisu dijelom kataloga disertacije.[67] Jedina tkanina čiji je uzorak izveden tkalačkim, a ne vezilačkim tehnikama je ona koja se u relikvijaru nalazi ispružena ispod svečevog tijela. Najranija publikacija u kojoj se uz kratak opis donosi i fotografija dekora ove tkanine je članak Giuseppea Prage iz 1932. godine.[68] Marijana Gušić o ovom predmetu opširno piše u dva navrata, no pogrešno ga određuje kao ručnik, ili ručnik-

[63] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1980., str. 152.

[64] Tomislav Raukar – Ivo Petricioli – Franjo Švelec– Šime Peričić, *nav. dj.,* 1987., str. 563, bilješka 158.

[65] Baršun naslonjača je 1974. godine restaurirala Mira Ovčačik-Kovačević, te se u tom konetkstu navodi u publikacijama posvećenima njezinome radu: Zdenka Munk – Vanda Pavelić Weinert, *Mira Kovačević-Ovčačik: restaurirani tekstil - retrospektiva*, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1976., kat. br. 43; Anica Ribičić Županić, *Mira Ovčačik - Kovačević. Živjeti na tri razboja*, Muzej Mimara, Zagreb, Kerschoffset, 2005., str. 84, 87, 111.

[66] Usp. Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.*, 2004.a; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.* 2004.b

[67] O ovim umjetninama opširno u: Marijana Gušić, *Profani tekstil u raki Sv. Šimuna u Zadru*, u: *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru,* Sv. XI – XII, 1965., Zadar, str. 229 – 268; Marijana Gušić, *Dragocjene tkanine u raki Sv. Šimuna*, u: *Dalmacija u vrijeme anžuvinske vlasti – radovi sa znanstvenog skupa* (Zadar, 4.-5. XII. 1980.), prilog u: *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru – razdio društvenih znanosti*, 10, 1983. – 1984., str. 301 (81) – 310 (90); Ivo Petricioli, *Škrinja sv. Šimuna u Zadru*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983.

[68] Giuseppe Praga, *La suppellettile serica ed aurea dell'arca di San Simeone in Zara: contributi allo studio delle arti minori in Dalmazia,* u: *Archivio storico per la Dalmazia: pubblicazione mensile*, vol. 8, 1932-40, Roma, Grafia, 1932., str. 9, Fig. 5.

Zaštićeno autorskim pravima

prekrivaču, a kojeg je »izradila neka domaća žena« te ga datira u XVI. stoljeće.[69] U jednom od svojih radova usputno svraćam pozornost da nije riječ o ručniku nego o oltarniku, te podsjećam na dekorativne i izvedbene sličnosti koje dijeli sa tkaninama za koje su se u inozemnoj stručnoj literaturi uvriježili termini *perugini*, *tessuti di Perugia* i *tessuti umbri*.[70] Tu tezu dodatno argumentiram u ovom radu [Kat. 35] gdje je nažalost izostala detaljna tehnička analiza predmetnog tekstila koju zbog njegova smještaja unutar relikvijara nije bilo moguće provesti. U nemogućnosti izrade nove fotografije dekora tkanine poslužila sam se reprodukcijom koju je u svojoj monografiji škrinje sv. Šimuna objavio Ivo Petricioli.[71]

Misni ornat [Kat. 52] koji se sastoji od misnice, štole i manipula a čuva se u sakristiji župne crkve u Novigradu postao je glasovit zahvaljujući duboko uvriježenoj lokalnoj predaji koja želi da je skrojen od baršuna plašta hrvatsko-ugarske kraljice Elizabete Kotromanić, pogubljene u Novigradu 1387. godine. Svojoj čuvenosti unatoč – a koju posebno uživa misnica, u Novigradu zvana *planita* – fotografiju ornata nije lako pronaći u literaturi. Dosad su fotografije misnice objavljene samo u jednom radu,[72] dok su spomeni ornata (misnice) odnosno legende vezane uz njega češći a mahom ih pronalazimo u starijim tekstovima.[73] U disertaciji se po prvi put detaljno analizira baršun ornata, postavlja se njegova ispravna datacija, predlaže se provenijencija, a u svrhu pokušaja određivanja približnog razdoblja kad je ornat donesen u Novigrad su konzultirani i dosad neobjavljeni arhivski dokumenti [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 51 i Prilog 52].

Fotografija misnice koja pripada ornatu zatečenom u župnoj kući u Molatu [Kat. 125] je objavljena u jednoj od stručnih publikacija Ministarstva kulture, u kojoj pak sama misnica odnosno svila od koje je načinjena nije analizirana, nego je njezina fotografija upotrijebljena kao primjer dokumentiranja pokretnih kulturnih dobara prilikom izrade popisa sakralnih

[69] Marijana Gušić, *nav. dj.*, 1965., str. 258; Marijana Gušić, *nav. dj.,* 1983. – 1984., str. 305 (85).

[70] Silvija Banić, *nav. dj.,* 2013a, str. 88 – 89.

[71] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1983., tabla 65.

[72] Osim crno-bijele fotografije leđne strane misnice, Jadran Anzulović donosi i fotografiju svećenika don Ante Oštrića za vrijeme božićne polnoćke koju je predvodio odjeven upravo u ovu misnicu, kako je u Novigradu bio običaj. Jadran Anzulović, *Priče starih Novigrađana*, u: *Zadarska smotra*, 3/4, Zadar, 1994., str. 49 – 71 (50).

[73] Vidjeti: Carlo Federico Bianchi, *Zara cristiana*, Volume II., Zara, Tipografia di G. Woditzka, 1880., str. 293; Thomas Graham Jackson, *Dalmatia, the Quarnero and Istria, with Cettigne in Montenegro and the island of Grado*, Vol. I., Oxford, Clarendon Press, 1887., str. 329; Roman Jelić, *Novigrad nekad i sad*, u: *Hrvatski glasnik*, br. 40, god. III., Split, 1940., str. 12; Jadran Anzulović, nav. dj., 1994., str. 49, 51.

Zaštićeno autorskim pravima

inventara, što je jedna od zadaća stručnih djelatnika Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.[74]

Znanstveni skup te konzekventno objavljena monografija o otoku Ravi bila je prilika da se po prvi put objave i oni dijelovi sakralnog inventara župne crkve u Veloj Ravi koji datiraju u XVII. i XVIII. stoljeće. Osim liturgijske srebrnine te uz dijelove nekih dotad nepoznatih arhivskih dokumenata, objelodanila sam dvanaest ranije neobjavljenih tkanina (s uzorkom i bez uzorka), sačuvanih na više liturgijskih predmeta odnosno dijelova misnih ornata. Budući da sam u to vrijeme bila na samom početku istraživanja povijesnih tekstila, izostale su tehničke analize tkanina kao i terminologija sukladno standardima CIETA-e, te su stoga ondašnja saznanja o predmetnim tekstilima ovdje značajnije nadopunjena te jednim dijelom i korigirana [Kat. 14, 21, 36, 73, 83, 115, 203, 204, 210, 244].[75]

U katalogu izložbe *Milost susreta. Umjetnička baština Franjevačke provincije sv. Jeronima* sam ukratko obradila petnaest liturgijskih predmeta od tkanina s uzorkom izabranih u nekoliko samostana Provincije, među kojima i dalmatiku, pluvijal, misnicu i velum za kalež iz samostana sv. Frane u Zadru.[76] Tkanine od kojih su načinjeni su egzaktno terminološki određene, no zbog unaprijed utanačene forme i opsega kataloških jedinica su izostali temeljitiji opisi, komparacije te detaljne tehničke analize, a na kakav su opsežan način predstavljeni u katalogu disertacije [Kat. 94, 99, 100, 285].

Potaknuta posljednjih godina raspirenim interesom stručne i šire javnosti za balom damasta izronjenom 1967. godine na lokalitetu Gnalić u Pašmanskom kanalu kao i činjenicom da tom vrijednom nalazu dosad nije bila posvećena iscrpnija studija, objavila sam članak u kojem uz rečeni damast pobliže analiziram i damaste srodnih dekora koje sam dotad bila prepoznala u Hrvatskoj.[77] Među tim damastima je i pet primjeraka sačuvanih na liturgijskim predmetima na području Zadarske nadbiskupije [Kat. 10, 11, 27, 28, 29] a svi su premijerno publicirani upravo u tom radu.

---

[74] Sanja Grković, *Fotografija u službi zaštite kulturne baštine*, (gl. ur.) Branka Šulc, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Kratis, 2007., str. 280-281.

[75] Napominjem da u katalogu disertacije nema misnice i štole od zelenog damasta koji je u rečenom članku pogrešno interpretiran kao tkanina s početka XVIII. stoljeća; Silvija Banić, *nav. dj.*, 2008., str. 407 – 420 (411). Ove damaste – kakvi se razmjerno često zatječu na liturgijskim predmetima u Hrvatskoj a osim u zelenoj su mi poznate i varijante u crvenoj i crnoj boji – je ispravno datirati u prvu polovinu XIX. stoljeća.

[76] Silvija Banić, *Liturgijsko ruho*, u: *Milost susreta. Umjetnička baština Franjevačke provincije Sv. Jeronima*, (ur.) Igor Fisković, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 2010., str. 320 – 330.

[77] Silvija Banić, *Damast s podvodnog lokaliteta Gnalić i srodni primjerci sačuvani u Hrvatskoj*, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 37/38, 2013.-2014., str. 65-80.

autorskim pravima Zaštićeno

Na ranije neobjavljene ornate iz samostana sv. Frane u Zadru [Kat. 167], samostana benediktinki sv. Margarite u Pagu [Kat. 168] te katedrale sv. Stošije [Kat. 169] ukazano je u članku u kojem se detaljno analizira dekorativno i konstrukcijski jednaka skupina tkaninā od kojih su načinjeni, a kakve su dosad zabilježene i na brojnim drugim liturgijskim predmetima na području naše obale i sjeverne Italije.[78] U istom se tekstu pažnja svraća i na jednako raširenu skupinu srodno ornamentiranih i tkanih svila iz istog razdoblja a kakva se sačuvala i na još uvijek neobjavljenim dijelovima ornata iz Zborne crkve u Pagu [Kat. 166].

Budući da su procesijsko sjenilo iz Solina na Dugom otoku [Kat. 173] te misnica i velum za kalež koji pripadaju ornatu pronađenom u župnoj kući u Pakoštanima [Kat. 226] upućeni na konzervatorsko-restauratorske zahvate u Odjel za tekstil, papir i kožu Hrvatskog restauratorskog zavoda, a koji su privedeni kraju 2014. godine, kratka kataloška jedinica kojom su obuhvaćena sva tri predmeta je objavljena u prilogu časopisu *Portal*. Tekstu prileže po dvije fotografije veluma za kalež i sjenila, snimljene prije i nakon restauracije.[79]

Pregled naslova u kojima se opisuju ili publiciraju oni liturgijski predmeti u čijoj su izradbi korištene i povijesne tkanine, a koji su se ujedno do danas sačuvali na području Zadarske nadbiskupije može biti zaključen ukazivanjem na *Popis pokretnih predmeta i umjetnina samostana sv. Frane u Zadru* sastavljen 1981. godine od strane tadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Inventar sadrži i popis četrdesetak komada misnog ruha.[80] Budući da se u sakristiji samostanske crkve uspio sačuvati značajno veći broj liturgijskih predmeta od povijesnih tkanina i veza, može se pretpostaviti da su ovdje zabilježeni samo oni predmeti koji su ocijenjeni vrjednijim. Međutim, zbog izostanka opisa dekora tkanina te uslijed okvirno određenih tehnika i datacija, danas se može tek nagađati na koji se od u sakristiji sačuvanih dijelova ornatā odnosi pojedini navod iz popisa. Iz istih razloga se, nažalost, ne može utvrditi ni da li je rečenim popisom bio obuhvaćen i pokoji vrijedan dio misnog ornata, a kojemu se u međuvremenu izgubio trag.

[78] Silvija Banić, *Nekoliko svilenih tkanina iz sredine 18. stoljeća sačuvanih na liturgijskom ruhu na istočnoj obali Jadrana i njihovi predlošci* (mises en carte), u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 38, 2014.b, str. 151 – 170 (155, 157).

[79] Sandra Lucić Vujičić – Marta Budicin , *Zadar – Zadarska nadbiskupija, Ordinarijat – Kazula, suncobran, velum*, kataloška jedinica, u: *Hrvatski restauratorski zavod: radovi u 2014.*, sastavni dio (prilog) časopisa *Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 6, 2015., Zagreb, Hrvatski restauratorski zavod, str. 290 – 292.

[80] Justin V. Velnić (ur.), *nav. dj.*, 1980., str. 157-159 (159).

Zaštićeno autorskim pravima

1.3.2. Sinteza relevantnih historiografskih doprinosa

Jedan od važnijih ciljeva istraživanja je – kako je ranije istaknuto – utvrđivanje bar približne količine tekstilnih liturgijskih predmeta koji su se u razdoblju između sredine XV. i kraja XVIII. stoljeća nalazili u crkvama Zadarske nadbiskupije. U tom je smislu dragocjen svaki rad koji sadrži podatke o vrstama (namjeni) tih dijelova sakralnih inventara te o tipologijama i bojama tkanina od kojih su bili načinjeni. Ovdje će se ukazati na one naslove čiji su autori mahom povjesničari a u kojima se donose informacije o postojanju, naručivanju, darivanju ili oporučnom ostavljanju ovih predmeta kao i drugi podaci od važnosti za temu.

Djelo *Zara cristiana* Carla Federica Bianchija je već istaknuto kao nezaobilazan izvor pri proučavanju povijesti i baštine Katoličke Crkve na prostoru današnje Zadarske nadbiskupije. Taj je zadarski svećenik, povjesničar i historiograf zahvaljujući svojem vrsnom poznavanju umjetnosti i arheologije imenovan i dopisnim članom Središnjeg povjerenstva za spomenike u Beču. Pri opisivanju inventara nekih istaknutijih zadarskih crkava se dulje zadržao i na navođenju skupocjenijih tekstilnih predmeta pri čemu je znalački navodio vrste tkanina od kojih su izrađeni. Bianchi je, dakle, pisao o umjetninama koje je vidio i izdvojio kao važne, a budući da su mu zapisi o tekstilima prilično egzaktni moguće je sa značajnom sgurnošću ukazati na one predmete koji su do danas, nažalost, nestali. Tako u katedrali sv. Stošije – osim ranije spomenutog Zmajevićeva ornata – zatječe i nebnicu (baldahin) od baršuna *ciselé* protkanog zlatnim nitima koja se u svečanim procesijama nosila nad Presvetim Sakramentom, a koju je, najvjerojatnije, bratovština Presvetog Sakramenta oko 1754. godine kupila u Veneciji, gdje su – kako kaže Bianchi – »Zadrani običavali odlaziti ne bi li nabavili slične predmete«. Navod o »novoj nebnici« Bianchi pronalazi u inventaru bratovštine iz 1755. godine.[81] Od ovog raskošnog procesijskog predmeta do danas su, nažalost, preostale samo četiri pripadajuće srebrne motke.

Bianchi potom piše o cjelovitom pontifikalnom misnom ornatu (*cappella*) skrojenom od crvene svilene tkanine s uzorkom raznobojnog cvijeća, a koja je bila gusto protkana i

[81] »*Il prezioso ed elegante* baldacchino *di soprariccio d'oro ad uso delle processioni solenni del ss. Sacramento, colle corrispondenti quattro aste d'argento. Apparteneva alla confraternita del Sacramento, come sembra dimostrarlo le iniziali incise sopra cadauna delle aste, e che sono le seguenti 'C.C.D.I.E.M.D.A.' le quali potrebbero interpretarsi così* 'Congregatio Corporis Domini Jadrensis Ecclesiae Metropolitanae Divae Anastasiae'. *V' è impresso l'anno MDCCLIV. Ritiensi che l'acquisto sia stato fatto a Venezia, dove per l'ordinario si rivolgevano gli zaratini per simili oggetti, dappoichè negl'inventari del 1755 della medesima, si trova annoverato il nuovo baldacchino colle rispettive aste senz'altra indicazione.*« Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 261.

Nastavno autorskim pravima

zlatnim i srebrnim nitima. Ističe, kako je to bio običaj, da su u izradi ornata upotrijebljene skupocjene zlatne borte (*galloni d'oro*). Taj se »cjeloviti ornat« sastojao od misnice, četiri dalmatike, tri pluvijala i humerala a izgleda da je i ovaj komplet ruha – kao i onaj ranije spomenuti od *ganza* – pripadao nadbiskupu Vicku Zmajeviću (1713.-1745.). I ovaj se svečani misni ornat nastavio koristiti sve do Bianchijeva vremena, a zbog crvene boje se upotrebljavao na Pedesetnicu (Duhove) te na blagdan sv. Petra i Pavla.[82] Do danas u zadarskoj katedrali, kao ni u ijednoj drugoj crkvi na području Nadbiskupije, nije zabilježen ijedan komad ruha koji bi se na temelju Bianchijeva opisa te njegove datacije u vrijeme Zmajevićeva stolovanja mogao prepoznati kao dio ovog ornata.

Nisu sačuvani ni predmeti koji su pripadali nadbiskupu Vittoriju Priuliju (1688. – 1713.): mitra od bijele svile vezene zlatom kao i mitra od zlatnog *ganza*, ukrašena vezom zlatnim te raznobojnim svilenim nitima i biserima, a na čijim je infulama bio Priulijev grb.

Zahvaljujući Bianchiju saznajemo da su se u njegovo vrijeme u katedrali još uvijek čuvala tri pluvijala od crvenog baršuna sa kapuljačama i rubnim pojasevima vezenima zlatnim nitima, na kojima su ujedno bili izvedeni figuralni (svetački) prikazi. Bez sumnje je riječ o istoj tipologiji renesansnog veza odnosno o kapuljačama i ukrasnim obrubima kakvi su se do danas uspjeli sačuvati u samostanu benediktinki sv. Marije. U prilog takvom zaključku ide i Bianchijev sud da »pripadaju vremenu stolovanja nadbiskupa Vallaressa« odnosno da datiraju u XV. stoljeće.[83]

Posljednji ornat koji je Bianchi u katedrali izdvojio kao važan je *apparato antico* od grimiznog baršuna, s vezovima i ukrasima izvedenima od finih zlatnih niti. Ornat, koji se sastojao od misnice i dvije dalmatike, je zbog trošnosti bio izvan upotrebe. Na sredini leđne strane misnice je bio izvezen jedan od simbola Kristove muke: stup za kojega je bio vezan i bičevan. Na prednjoj strani je bio križ, vezen u zlatu jednako kao i stup na leđima. Dalmatike su bile ukrašene sa po četiri vezena ukrasa u obliku bursi.[84]

[82] »*Una* cappella pontificale completa *di stoffa di seta rossa fiori di colori diversi, intarsiata d'oro e d'argento e guernita di galloni d'oro. Consta di un pianeta, di quattro tonicelle, di tre piviali, e di velo umerale. Fu donata alla Metropolitana dall'arcivescovo Zmajevich nel 1730, come si rileva dal suo testamento. Si usa nelle principali solennità delle Pentecoste e di s. Pietro ap.*« Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 261.

[83] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 262.

[84] *Isti*, str. 263.

Zaštićeno autorskim pravima

Dragocjen je i Bianchijev odlomak o misnom ruhu koje je pripadalo samostanu dominikanki sv. Dimitrija,[85] a u kojem donosi podatke koje je zacijelo prepisao iz nekog popisa inventara. Kaže da je crkva bila dobro opskrbljena damastima i ruhom, među kojima se po starosti i vrijednosti isticalo nekoliko primjeraka. Prvo spominje misnicu od zelene svilene tkanine, vezene zlatnim nitima, starinske forme: bila je dugačka a pri krajevima se sužavala. Prema opisu bi se moglo pretpostaviti da je riječ o srednjovjekovnoj misnici (kazuli), zvonolikog oblika, koje su se prema najistaknutijem donjem rubu sužavale u obliku slova V. Zatim navodi *apparato in terzo* (misnica i dvije dalmatike) od grimiznog baršuna vezenog zlatnim nitima i ukrašenog finim biserjem a koji se na temelju forme ruha te stila ukrasa također ocjenjuje starim. Samostanska crkva je posjedovala i pluvijal i misnicu od bijele svile, bogato ukrašene biserjem i dragim kamenjem. Spominje se i antependij od grimiznog baršuna vezen biserjem i ukrašen dragim kamenjem te antependij od zlatne tkanine s vezom starinskog izgleda, također ukrašen finim biserjem i dragim kamenjem. Zabilježeno je čak šest antependija od crvenog damasta te tri antependija od bijelog damasta ukrašena zlatnim i srebrnim zvijezdama. Naposljetku se ukazuje na pet kopči za pluvijale među kojima su dvije s urezanom 1209. godinom te na sedam dragocjenih, starih tapiserija s figuralnim prikazima.[86]

[85] Samostan sa crkvom se nalazio uz sjeverozapadni pojas gradskih zidina a datirao je u prvu polovinu XII. stoljeća. Prvotno je pripadao benediktinkama koje su 1125. godine, nakon rušenja Biograda, prešle u Zadar. Redu dominikanki je pripadao od 1311. godine. U samostan su ulazile djevojke iz plemićkih obitelji. Zbog trošnosti samostana, nemogućnosti uzdržavanja te slabe napučenosti (1777. su u njemu bile samo dvije redovnice), mletačka uprava ga je ukinula dukalom od 18. ožujka 1779. godine s namjerom da se pretvori u obrazovnu instituciju za mladiće. Dana 1. travnja 1779. godine crkva i samostan su izgorjeli u požaru. O tome vidjeti: Tereza Ganza-Aras, *Zadužbina i licej sv. Dimitrija u Zadru*, u: *Historijski zbornik*, god. XLIII, 1, 1990., str. 197 – 208 (197-199).

[86] »*Era ben provveduta questa chiesa di damaschi e sacri arredi, fra i quali erano rimarchevoli i seguenti per la loro antichità e valore: Una pianeta di drappo di seta verde, ricamata in oro, di forma assai antica, di taglio molto lungo ed appuntita all'estremità: un apparato in terzo di velluto di seta cremise, ricamato in oro, di forma e disegno antico, guarnito di perle fine: un piviale ed una pianeta di stoffa di seta bianca, riccamente adornati di perle e gemme: un paliotto d'altare di velluto di seta cremise, ricamato in perle e pietre preziose: uno detto di stoffa d'oro con ricami di antico disegno, ornato di perle fine e di gemme; sei detti di damasco rosso e tre di damasco bianco, forniti di stelle d'oro e di argento: cinque fermagli, ornati di gioje, ad uso dei piviali, due dei quali avevano inciso l'anno MCCIX: sette arazzi preziosi, figurati* (...)« Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 439.

Zaštićeno autorskim pravima

1.3.2.1. Količina i vrste tekstilnih predmeta prema objavljenim arhivskim dokumentima

Iako arhivska istraživanja poduzeta tijekom rada na disertaciji nisu iznjedrila odgovore na sva pitanja niti su rasvijetlila sve nedoumice koje su postojale prije negoli im se pristupilo, jasno je da se ova tema mogla cjelovitije zaokružiti i predstaviti jedino pod uvjetom da se uz terenska istraživanja provedu i ona arhivska. Oni dijelovi dosad neobjavljenih dokumenata koji se odnose na tkanine i predmete od tekstila su transkribirani i donose se kao prilozi Raspravi. Međutim, iz razloga što je metodologija istraživanja, dakako, pretpostavljala i konzultiranje relevantnih publiciranih arhivskih dokumenata, ovdje je nužno donijeti pregled svih dosadašnjih radova koji sadrže odnosno obrađuju građu od važnosti za temu istraživanja.

Izvori koji su već na početku istraživanja pretpostavljeni kao nezaobilazni su svakako zapisi nastali tijekom apostolskih vizitacija. Na koncilu u Tridentu, koji je sa dva prekida trajao osamnaest godina (1545. - 1563.), donesena je i odluka po kojoj je zbog što temeljitijeg provođenja crkvenih reformi svaki biskup dužan s vremena na vrijeme pohoditi barem veći dio svoje biskupije. Da bi koncilske odluke bile provedene što uspješnije, pape su slale izvanredne pohoditelje s najvišim ovlastima: sposobne apostolske vizitatore, koji su sa sobom vodili veći broj suradnika, s njima obilazili određena područja, donosili odluke te o svemu sastavljali zapisnike koje su podastirali odgovarajućim uredima Svete Stolice. Vizitacije su izuzetno važne za poznavanje crkvenih i društvenih prilika jer se u njima nalaze podatci o svećenstvu, redovnicama i redovnicima, bratovštinama, bogoslužju i običajima. Unatoč tome što vizitatorima nije bilo do toga da opisuju crkve i oltare s arhitektonske i umjetničke strane nego da ustanove da li su opskrbljeni najpotrebnijim za pravilno obavljanje crkvenih funkcija po crkvenim propisima, a osobito u postridentskom duhu, »zapisnici« sastavljani na licu mjesta, u nazočnosti vizitatora, ponekad ipak sadrže danas dragocjene podatke o tadašnjem stanju crkava, oltara i crkvenog inventara. Prvi postridentinski vizitator koji je pohodio Dalmaciju 1579. godine bio je Augustin Valier, veronski biskup i istaknuti crkveni prelat, a za taj ga je posao ovlastio i imenovao papa Grgur XIII. Dvadeset i pet godina poslije uslijedila je druga postridentska vizitacija vicentinskog biskupa Mihovila Priulija kojega je u rujnu 1602. godine za tu dužnost imenovao papa Klement VIII. Valier je zadarsku nadbiskupiju i ninsku biskupiju obišao u 31 dan, a Priuli u 23 dana. Ipak, za Priulijeve vizitacije je napisano više stranica (859) nego tijekom one Valierove (304). Priuli je stavljao datum kod svakog opisa gradskih crkava, samostana, župa, ustanova, dekreta i drugog dok Valier to nije uvijek radio. Treću vizitaciju Dalmacije u svojstvu apostolskog pohoditelja obavio je zadarski nadbiskup Oktavijan Garzadori 1624. i 1625. godine. Za apostolskog vizitatora u Dalmaciji imenovao ga

Nedostupno autorskim pravima

je papa Urban VIII. U vizitaciji Oktavijana Garzadorija manje je podataka o crkvama, oltarima i inventaru iz čega se može zaključiti da je nakon »sređivanja stanja« iza pohoda Valiera i Priulija naglasak stavljen na *visitatio personalis*.[87]

Dijelove dokumenata nastalih tijekom apostolskih vizitacija župa na zadarskom području prvi je objavio Karlo Horvat 1911. godine.[88] Riječ je o izvadcima iz zapisā Priulijevog vanjskog vizitatora (lat. *visitator foraneus*) Francesca Grisonija, kojega je Priuli bio zadužio da pohodi otočne župe i neke – uglavnom manje - župe na kopnu.[89] Horvat nije transkribirao one dijelove dokumenata koji se odnose na zatečene dijelove inventara te su stoga ti podatci doneseni ovdje [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 61].

Svećenik i povjesničar don Amos-Rube Filipi objavio je dva rada temeljena na izvještajima Augustina Valiera i Michiela Priulija. U prvome je obradio one tekstove vizitacija koje se odnose na crkvu i samostan benediktinki sv. Marije u Zadru, u kojemu se osvrće i na liturgijske predmete od tekstila zabilježene od strane Augustina Valiera. Tako se saznaje da je sakristija crkve sv. Marije 1579. godine bila opskrbljena mnogobrojnim dragocjenostima, među kojima su bili brojni dijelovi ruha ukrašeni skupocjenim vezom izvedenim zlatnim nitima i biserjem. Osim što je crkva posjedovala veći broj misnica od svilenih i drugih tkanina u svim liturgijskim bojama, ukrašavanju oltara je bilo namijenjeno pedesetak antependija te oko četrdeset predmeta koji se tekstovima vizitacija često javljaju pod nazivom *mappa*.[90] Don Filipi navod *mappa* tumači kao »oltarni ubrus, rubac (?)« a po

[87] Amos-Rube Filipi, *Samostan i crkva sv. Marije u Zadru prema dokumentima iz g. 1579. i 1603.*, u: *Kulturna baština samostana sv. Marije u Zadru*, (ur.) Grga Novak – Vjekoslav Maštrović, Zadar, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1968., str. 229-264; Dubravko Knežić, *Crkve Staroga Grada na Pagu u apostolskim vizitacijama od 1579. do 1625. godine*, u: *Svetište Gospe od Staroga Grada na Pagu*, (gl. ur.) Miroslav Granić, Zadar, Nadžupni ured u Pagu, 2005., str. 93-114.

[88] Karlo Horvat, *Glagolaši u Dalmaciji početkom 17. vijeka t.j. godine 1602. – 1603.*, u: *Starine*, 33, 1911., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, str. 537 – 564.

[89] Objavljeni su dijelovi zapisa koji se odnose na sljedeće župe: Sali, Zaglav, Žman, Luka, Rava, Iž, Savar, Brbinj, Božava, Dragove, Veli Rat, Molat, Zapuntel, Ist, Silba, Olib, Sestrunj, Ugljan, Lukoran, Sutomišćica, Kukljica, Kali, Banj, Žman, Dobropoljana, Neviđane, Pašman, Vrgada, Biograd, Pakoštane, Sv. Filip i Jakov, Turanj, Sukošan, Dračevac, Petrčane, Kožino, Diklo, Kruševo, Bokanjac, te na otoku Pagu Gorica, Vlašići, Dinjiška, Kolan i Lun. Karlo Horvat, *nav. dj.*, 1911., str. 539 – 551.

[90] Navode se tri bijela pluvijala od damasta *cum opere frigio*, od kojih jedan ima rubni pojas vezen biserjem, dok su rubni pojasi drugih dvaju pluvijala vezeni srebrnim nitima; dvije misnice od damasta s križevima od biserja (*operis frigij*); misnica od zelenog damasta s križem od biserja (*cum cruce ex margaritis*); misnica od bijelog damasta s križem od biserja; misnica od crvenog baršuna zlatom izvezena s križem od biserja (*planeta ex veluto rubeo auro interpuncta cum cruce ex margaritis*); dvije dalmatike od bijeloga damasta *cum opere frigio ex auro*,

Zaštićeno autorskim pravima

svemu sudeći riječ je o predmetu koji se još nazivao *offertorium, mappula, sindon, sudarium mantile* i *palla* a koji se javlja oko XIII. stoljeća kao svojevrsna preteča veluma za kalež.[91] Naime, do druge polovine XVI. stoljeća – kad se u upotrebu uvodi velum za kalež – postojao je običaj da se u znak poštovanja kalež ne dodiruje izravno rukama nego se obavija tkaninom (*pannus offertorius*) i to ne samo tijekom mise nego i prilikom prenošenja kaleža iz sakristije na oltar i obratno.[92] Zanimljiv je podatak da su benediktinke samostana sv. Marije u vrijeme kritičnih ratnih godina s Osmanlijama bile toliko osiromašile da su morale prodati razne dragocjenosti, pa moguće i moćnike, liturgijsku srebrninu i ruho (*privarsi di qualche ornamento necessario alla chiesa*).[93]

Drugi Filipijev članak donosi one tekstove vizitacija koji se odnose na crkve u Ninu i okolici.[94] Nin i njegov teritorij je 1579. godine bio zapaljen, porušen i gotovo sasvim bez stanovnika. Bile su devastirane i ninske crkve: katedrala, crkva sv. Križa, sv. Ambroza, sv. Marije (Marcele), sv. Ivana Krstitelja, sv. Ivana Evanđelista, sv. Mihovila, sv. Kate, sv. Antuna Opata, sv. Duha i sv. Marka,[95] a o njihovom tadašnjem lošem stanju svjedoče i

---

svilenih misnica raznih vrsta s različitim križevima: tri crvene, tri zelene, tri bijele, tri ljubičaste i tri crne; pet svilenih amikta *cum opere frigio ex margaritis*, pet *ex fustano* i deset svilenih različitih boja; dvanaest platnenih misnica sa svilenim križevima; svi navedeni paramenti opskrbljeni su svojim štolama, manipulima i cingulima (pojasevima). Antependiji (*palia*): tri od damasta *cum opere frigio ex auro*, devet od bijelog damasta posvuda prekrivenih srebrnim tankim pločicama isječenim u raznovrsnim oblicima (*novem ex damasco albo undique coperto laminibus argenteis in varias formas conflatis*) i još devet od crvene svile, također sa srebrnim pločicama, zatim devet antependija *ex subserico seu medio raso*, devet od bijelog platna i devet od crnog platna. Osim trideset i tri nova i stara oltarna ubrusa, rupca (?) (*mappae pro altaribus*) postojala su još tri rupca vezena zlatnim nitima (*Mappae tres pictae auro*), te pet rubaca vezenih svilenim nitima. Zabilježene su i tri svilene burse *cum opere frigio* od biserja, tri od zlatnog »brokata« (*tres et brocato aureo*) i pet svilenih raznih boja za obične dane sa svojim korporalima unutra. Amos-Rube Filipi, *nav. dj.*, 1968., str. 249.

[91] Christa Charlotte Mayer-Thurman, *Raiment for the Lord's Service: A Thousand Years of Western Vestments*, Chicago, The Art Institute of Chicago, 1975., str. 27.

[92] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *Suppellettile ecclesiastica*, 1., dio edicije *Dizionari terminologici* (vol. IV.), Ministero per i beni culturali e ambientali, Istituto centrale per il catalogo e la documentazione, Firenze, Centro Di, 1988., str. 215.

[93] Amos-Rube Filipi, *nav. dj.*, 1968., str. 250.

[94] Amos-Rube Filipi, *Ninske crkve u dokumentima iz godine 1579. i 1603.*, u: *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 16-17, 1969., str. 549 – 595.

[95] Treba naglasiti da je nedugo nakon izbivanja Kandijskog rata (1645. – 1669). providur Leonardo Foscolo odredio da se grad Nin iz strateških razloga potpuno uništi. Dana 28. travnja 1646. godine Nin je porušen i spaljen. Biskup De Grassis 1675. godine piše da u Dalmaciji nema bjednijeg grada od Nina, u kojem ima samo pet kuća pod kupama, a ostalih pedeset je pod slamom. Mletačka je vlast nakon rata, sedamdesetih godina,

Zaštićeno autorskim pravima

tekstovi vizitacije iz 1603. godine. O ruhu u katedrali nema podataka, ali vrijedi spomenuti da Priuli naređuje da onaj dio glavnog oltara na kojemu su relikvijari obloži svilenom tkaninom.[96] U crkvici sv. Križa zatječe samo bijelu lanenu misnicu zbog čega naređuje da se nabave nove dvije misnice, od crvene i zelene svile, a jednako je bilo i u crkvi sv. Ambroza.[97] Crkva sv. Ivana Krstitelja je posjedovala četiri misnice[98] dok se u crkvi sv. Nikole u Zatonu nalazila samo jedna te je naređeno da se nabavi nova, od *zambelotta*.[99] U više crkava nije bilo ni ruha ni drugih liturgijskih predmeta, nego su se čuvali u kućama župnika ili drugih vjernika ili su se za potrebe služenja mise donosili iz drugih crkava.[100] Značajno opremljenija je bila župna crkva Porođenja Blažene Djevice Marije u Novigradu u kojoj se tad nalazilo »jedanaest misnica, jedan pluvijal i mnogo drugog crkvenog ruha«.[101]

Opis crkve samostansa klarisa sv. Nikole u Zadru iz izvještaja vizitacije Agostina Valiera je donio (preveo) Stanko Josip Škunca. Valier je posjetio samostan 5. svibnja 1579. godine, a iz izvještaja se saznaje da je u crkvi tad bilo šest posvećenih oltara na svakome od kojih se nalazio antependij i oltarnik. Neki od tih predmeta su bili izrađeni od baršuna, a za gotovo svaki od njih se napominje da su protkani ili vezeni zlatnim nitima. Crkva je u to vrijeme posjedovala više primjeraka misnog ruha od baršuna: jedan cjelovit ornat (*capella*) od crvenog baršuna vezenog biserjem, misnicu od crvenog baršuna vezenu biserjem te dva pluvijala od crvenog baršuna sa rubnim pojasom vezenim zlatnim nitima. Osim pet misnica

---

pokušala oživjeti Nin, ali bez većeg uspjeha. Unatoč tome što je biskupski dom bio obnovljen biskupi su nastavili stanovati u Zadru. Papinom bulom od 30. lipnja 1828. godine ukinuta je i ninska biskupija, jedina preostala institucija srednjovjekovnog grada. Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1969., str. 299.

[96] Amos-Rube Filipi, *nav. dj.*, 1969., str. 557.

[97] *Isti*, str. 560.

[98] *Isti*, str. 563.

[99] *Isti*, str. 570. *Zambelotto*, *camelotto*, *clamelotto* ili *ciambelotto* (engl. *camlet*) su povijesni talijanski termini za tkanine orijentalnog podrijetla koje su se tkale od devine ili kozje (angora) dlake, s mogućim udjelom vune. Nije poznato u kojim su se konstrukcijama tkale. Vidjeti: David Jacoby, *Camlet Manufacture, Trade in Cyprus and the Economy of Famagusta from the Thirteenth to the Late Fifteenth Century*, u: *Medieval and Renaissance Famagusta. Studies in Architecture, Art and History*, (ur.) Michael J.K. Walsh et al., Burlington, Ashgate Publishing, 2012., str. 15 – 42.

[100] Takvo je stanje navedeno za crkve Gospe od Zečeva, sv. Jakova u Vrsima i crkvi sv. Marije Magdalene u Posedarju. Amos-Rube Filipi, *nav. dj.*, 1969., str. 570, 573, 574.

[101] Amos-Rube Filipi, *nav. dj.*, 1969., str. 574.

Zaštićeno autorskim pravima

od damasta bijele, crvene i crne boje, spominje se i misnica od zlatne tkanine te šest oltarnih *mapa* od svilenih tkanina protkanih zlatnim nitima.[102]

Zabilježbe o crkvama u Starom Gradu na otoku Pagu iz dokumenata nastalih tijekom Valierove, Priulijeve i Garzadorijeve vizitacije je donio Dubravko Knežić.[103] Jedini podatak o tekstilnom predmetu kojeg donosi Valier 1579. godine je navod o antependiju od crvene svile vezene bijelim nitima koji se nalazio na oltaru u crkvi sv. Marije.[104] U istoj crkvi Mihovil Priuli 1603. godine naređuje da se za oltare sv. Ivana Krstitelja, Blažene Djevice i sv. Jurja imaju nabaviti nebnice (*et fieri supracelum parapectum*) a u sakristiji je zabilježio misnice u svim liturgijskim bojama, među kojima prevladavaju one zelene (*planetas colorum omnium, preter uiridis*).[105] Crkvu sv. Križa zatekao je gotovo razvaljenu i bez prihoda; u njoj se celebriralo, imala je oltarnu palu, ali je oltar zatekao bez oltarnika, a paramenti su bili u Pagu i donosili se svaki put kad se služila misa.[106]

Inventare samostanske crkve sv. Dominika u Zadru sastavljene prilikom apostolskih vizitacija iz 1579. i 1603. godine je objavio Stjepan Krasić.[107] Dok se iz spisa iz 1603. godine ovdje može izvojiti samo Priulijeva naredba da se nabavi komplet misnog ruha (*capella*) od damasta bijele boje (budući da je zatekao ruha u svim bojama osim u bijeloj), za Valierove vizitacije je zabilježeno mnoštvo dragocjenih podataka o liturgijskim predmetima od tekstila koji su se te 1579. godine nalazili u crkvi. Tako se saznaje da se na deset oltara u crkvi nalazio antependij od bijelog platna (*pallium album ex tela*), dok je antependijem od crne tkanine bio prekriven stipes oltara u sakristiji. U sakristiji se nalazilo još šest antependija od zlatom protkanih tkanina (*pallia sex auro intertexta*), dvanaest antependija od baršunā crvene, zelene, bijele i ljubičaste boje (*pallia duodecim ex serico velluto viridi, albo et violaceo*), dva antependija od crnog baršuna (*pallia duo ex velluto nigro*) te ukupno devetnaest antependija od crnih i bijelih tkanina. Zasebno je nabrojanih ukupno dvadeset misnica, među kojima treba istaknuti one od grimiznog, narančastog, zelenog i crnog baršuna. Samostan je posjedovao pet

[102] Stanko Josip Škunca, *Inventar spisa samostana klarisa sv. Nikole u Zadru,* u: *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, 49, 2007., str. 185 – 204 (201 – 202).

[103] Dubravko Knežić, *nav. dj.*, 2005., str. 93-114.

[104] *Ecclesia Sancte Mariae Cathedralis Paghi ueteris (...) Altare habet mensam marmoris pulcherime ornatum, palio ex pano rubeo decens albo acupictum (...)*; Dubravko Knežić, *nav. dj.*, 2005., str. 103

[105] Dubravko Knežić, *nav. dj*., 2005., str. 97 – 98.

[106] *Isti*, str. 100.

[107] Stjepan Krasić, *Inventar umjetničkih predmeta u nekadašnjoj dominikanskoj crkvi u Zadru*, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 27, 1988., Split, str. 227 – 248 (233 – 237).

Zaštićeno autorskim pravima

cjelovitih misnih ornata (*capella*) koji su se sastojali od pluvijala, misnice, dvije dalmatike, tri manipula i dvije štole. Četiri ornata su bila skrojena od baršuna a za peti je bio upotrijebljen *brocatelle* protkan zlatom. Tome treba pridodati i deset bursi, trideset veluma za kalež te štole vezene zlatom i biserjem.[108]

Objavljeno je još vrijednih podataka koji ne samo što se odnose na vrste predmeta od tekstila koji su se nalazili u crkvi sv. Dominika u Zadru nego i otkrivaju neke načine nabave tkanina za liturgijske namjene. Tako Emil Hilje spominje da je Matija, kći gostioničara Nikole Jurjevića, 1454. godine ostavila svoj plašt od crvene tkanine za ukras oltara sv. Marije u kapeli sv. Jelene.[109] Arhivska istraživanja povjesničarke Lovorke Čoralić su iznjedrila dva zanimljiva podatka; onaj da Antonia, udovica Ivana Soppe-Fortezze, 1682. godine ostavlja oltaru Presvetog Kristova imena svilu koja će se vjerojatno uporabiti za izradu ukrasnih oltarnih prekrivača te da Franjo, sin pok. kapetana Ivana Dominika Soppe-Fortezze, 1749. godine crkvi ostavlja 12 cekina koji se moraju utrošiti na izradbu jednog misnog »odijela«.[110] Od posebne važnosti je i inventar sakristije samostanske crkve sastavljen 1762. godine a kojeg je također objelodanio Stjepan Krasić, a u kojem je donesen i podatak o jednom skupocjenom trodijelnom ornatu (*nobilissimo parato in terzo*) od svilene tkanine cvjetnog uzorka i sa zlatnim bortama (*guarnito di galon d'oro*), kojeg je provincijal Pio Clemente Moretti dao izraditi vlastitim sredstvima 1761. godine te ga je poklonio crkvi.[111] U ovom su opsežnom i poprilično detaljnom dokumentu predmeti od tekstila navedeni podijeljeni u skupine, odnosno na posebno svečane (*sollenni*) bijele ornate, bijele ornate za manje svečane prilike (*feriali*), posebno svečane (*sollenni*) crvene ornate, crvene ornate za manje svečane prilike (*feriali*) te na crne, ljubičaste i zelene misne ornate. Crkva je u ovo vrijeme bila uistinu dobro opskrbljena trodijelnim ornatima (*apparati in terzo*) koji su se sastojali od misnice, dvije dalmatike te od tri štole i manipula. Ovdje, dakako, nema prostora za detaljno tumačenje svih brojnih tekstilnih predmeta donesenih u dokumentu, no zaslužuje biti izdvojeno nekoliko detalja. Primjerice, za dvije je misnice izrijekom navedeno da pri dnu imaju biskupski grb

[108] Stjepan Krasić, *nav. dj.,* 1988., str. 233 – 235.

[109] Emil Hilje, *Marginalije uz obnovu crkve svetog Dominika u Zadru*, u: *Glasje – časopis za književnost i umjetnost*, godina I, broj 2, 1994., Zadar, str. 57 – 66 (60).

[110] Lovorka Čoralić, *Dominikanski samostan u Zadru u oporukama zadarskih plemića (XVI. - XVIII. st.)*, u: *Croatica Christiana Periodica*, časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, broj 34, godina XVIII, Zagreb, 1994., str. 199-208 (205).

[111] Stjepan Krasić, *nav. dj.,* 1988., str. 241.

autorskim pravima Zaštićeno

(*arma prelatizia*), a jedna od njih je bila od damasta *da parangon*,[112] dakle od venecijanskog damasta navrsnije kvalitete odnosno najviše cjenovne kategorije, iz kojih razloga popisivač to dakako ne propušta napomenuti. Postojala je i misnica od neke složenije tkane svile s dekorom naturalističkih i žutih cvjetova (*drappo a fiori naturali e giali*), a koja je vrlo vjerojatno datirala u drugu četvrtinu XVIII. stoljeća. Uglavnom se opaža da se cvjetni uzorci redovito ističu (*una pianeta verde con fiori d'ori, una pianeta di seta vecchia con fiori piccioli, una pianeta di rasetto a fiori di diversi colori, un piviale di drapo fiorato, una pianeta di seta a fiori* itd.) a indikativno je da svo ovako opisano ruho pripada skupinama ranije spomenutih, »posebno svečanih« ornata. Među njima je i jedan trodijelni ornat od venecijanskog *semisdora* (*Salmis d'oro*),[113] posebne vrste tkanina koje odlikuje podloga dekoru gusto prekrivena zlatnim *lamé* nitima potke, a kakvi su se na području Zadarske nadbiskupije i drugih istočnojadranskih dijeceza sačuvali do danas.[114] Drugi, manje skupocjeni ornati su bili krojeni od jednostavnijih tkanina, poput onih s *moiré* uzorkom a koje se prepoznaju pod terminom *amuer*, potom od satena, *zambelotta*, *cendala*[115] i *ferandine* te *rasetti*[116] dok je za podstavu često bila korištena *costanza*.[117] U sakristiji su bili pohranjeni i brojni predmeti od damasta, a izuzev zapisa o dijelovima misnog ruha od tih tkanina od posebnog interesa je velika količina tkanina koje su se na različite načine koristile u opremanju sakralnog prostora. Tako je, primjerice, sedam velikih i manjih komada grimiznog damasta, obrubljenih zlatnim bortama, služilo za ukrašavanje baldahina (zacijelo drvenog) nad Presvetim Raspelom.[118] Osim četiri komada *cendala* kojima su se zakrivale slike tijekom

[112] *Isti*, str. 242.

[113] *Isti*, str. 241.

[114] Usp. Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 156 – 158; Silvija Banić, *nav. dj.*, 2016.a, str. 271.

[115] *Cendal, cendà, zendale, zendado* su povijesni nazivi za laganu tkaninu tkanu u konstrukciji tafta, a koja je bila u širokoj upotrebi već od IX. stoljeća. Niti osnove i potke su najčešće bile od sirove svile, a iako su se cendali mogli naći u svim bojama, ipak su se ponajviše bojali u crveno. Od ove se tkanine podjednako krojila svjetovna odjeća i misno ruho. Doretta Davanzo Poli, *nav. dj.*, 1988.b, str. 344.

[116] *Ferandina* je lagana tkanina čija je potka od vunenih, a osnova od svilenih niti. Za osnovine niti je k tome najčešće korištena svila slabije kvalitete. Slični su im *rasetti*, koji kao i *ferandine* nisu *drappi* nego *pannine*. Doretta Davanzo Poli, *nav. dj.*, 1988.b, str. 345.

[117] *Costanza*, *tela costanzina o di Costanza*, je jednostavno bijelo laneno platno. Doretta Davanzo Poli, *nav. dj.*, 1988.b, str. 345.

[118] »*No.7 pezzi fra grandi e piccoli di damasco cremese guarniti di galon d'oro. Serve per adornar il baldachino per espor la SS.ma Croce.*« Stjepan Krasić, *nav. dj.,* 1988., str. 244. Moguće je da je riječ o drvenom raspelu Giacoma Piazzette, koje je za crkvu sv. Dominika naručio Nikola Scuttari 1703. godine, a od 1847. godine se

Zaštićeno autorskim pravima

Velikog tjedna, spominju se još i dva zastora od kojih je jedan bio od grimiznog damasta, s prikazom Bogorodice sa sv. Dominikom i sv. Katarinom Sijenskom, a drugi je bio od svilene tkanine s ornamentom na pruge i prikazom sv. Tome Akvinskog. Postojale su i tri nebnice (od kojih dvije bijele, namijenjene nadbiskupu), dva zastora za vrata (*portiere*) od crvene tkanine, šest tirkiznih te jedna žuta tkanina namijenjenih pokrivanju oltara, tri antependija, osam jastuka, tri naslonjača za svečane mise te šest komada *brocatellea* namijenjenih njihovom pokrivanju.[119]

U pregledu dosad publiciranih popisa inventara crkava i samostana na području Zadarske nadbiskupije, a u kojima se donose i podaci o tekstilnim predmetima, preostaju biti protumačena dva: onaj benediktinskog samostana sv. Krševana od 27. ožujka 1449. godine te inventar zadarske katedrale što ga je dao sastaviti gradski knez Aleksandar Zorzi 15. siječnja 1427. godine.

Prijepis dokumenta kojemu prileži detaljan popis liturgijskih i drugih predmeta u samostanu sv. Krševana prvi je objavio Josip Kolanović,[120] a nešto kasnije ga se dotakao i Ivo Petricioli.[121] Popis otkriva da se sredinom XV. stoljeća u sakristiji samostanske crkve nalazilo četrdeset i sedam antependija, tri pluvijala, dvadeset i dvije misnice, tri dalmatike, tri *tunicelle*, dvadeset i četiri jastučića, dva barjaka te jedna mitra – zacijelo opatska – a izrađena od plave lagane tkanine (lat. *sindone*). Od pluvijalā se izdvaja onaj od crvene svile protkane zlatnim nitima, čiji je rubni pojas bio od zelene svile. Jedna od misnica je bila skrojena od zelenog baršuna i ukrašena »zlatnim križem«. Vrijedi istaknuti i opis jednog velikog barjaka (*vexilum*[122] *magnum*) od *bocassina*[123] na kojemu je bio naslikan lik sv. Krševana okružen

---

nalazi u dominikanskom samostanu u Starom Gradu na Hvaru. O raspelu vidjeti: Radoslav Tomić, *nav. dj.*, 2008., str. 116 – 119.

[119] Stjepan Krasić, *nav. dj.,* 1988., str. 244 – 246.

[120] Josip Kolanović, *Liturgijski kodeksi svetokrševanskoga opata Deodata Veniera*, u: *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, 29/30, 1983., Zadar, str. 57 – 84.

[121] Ivo Petricioli, *Umjetnička baština samostana sv. Krševana do 16. stoljeća*, u: *1000 godina Samostana Svetog Krševana u Zadru: Prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru, u povodu 1000. obljetnice Samostana Svetog Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru*, (gl. ur.) Ivo Petricioli, Zadar, Narodni list, 1990., str. 197 – 219 (212 – 213).

[122] Lat. *vexilum*, tal. *vessillo processionale* je posebna vrsta procesijskog barjaka. Činila ga je tkanina kvadratnog oblika koja je cijelom jednom svojom stranom bila pričvršćena uz koplje koje je najčešće završavalo šiljkom. Uzduž preostalih, slobodnih triju strana barjak je najčešće bio obrubljen resama. U središtu je bio prikaz sveca ili znak bratovštine, koji je mogao biti naslikan, izvezen ili izrađen u tehnici »kolaža« od komadā tkanina različitih boja. *Vexilum* je mogao biti izveden od svilene tkanine a dimenzijama je uglavnom bio manji od drugih vrsta

Zaštićeno autorskim pravima

zlatnim cvjetovima.[124] Među antependijima vrijedi izdvojiti jedan od crnog baršuna s frizom vezenim biserjem, te jedan od crvene svile s tri lika vezena zlatnim nitima, a u opisu kojeg je nedavno prepoznat gotički antependij koji od početka XX. stoljeća pripada Muzeju primijenjenih umjetnosti u Budimpešti.[125] Rečeni antependij je ujedno jedini od tekstilnih predmeta navedenih u inventaru koji se sačuvao do danas.

Na inventar katedrale sv. Stošije iz 1427. godine prvi je ukazao Vittorio Brunelli u radu iz 1890. godine, u kojemu se pak služio još sa dva, mlađa katedralna inventara. U jednom od njih, onom Valerija de Ponte, arhiđakona iz druge polovine XVII. stoljeća, nema spomena tekstilnih predmeta.[126] Međutim, drugi inventar, od 1. X. 1641., a kojeg je Brunelli koristio, na žalost nisam uspjela pronaći u Znanstvenoj knjižnici u Zadru.[127] Oni tekstilni predmeti koje je Brunelli izdvojio iz tog dokumenta su mitra od zlatom protkane tkanine i s dva svetačka prikaza (*una mitra tessuta d'oro con doi Immagini per parte*) te par rukavica (*un paio di guanti Archiepiscopali tessuti a guchia con un puoco d'oro*) koji su pripadali nadbiskupu Maffeu Vallaressu (1450. – 1496).[128] Slijedom Brunellijevog teksta, spomenuti inventar iz 1427. godine je temeljitije interpretirao akademik Ivo Petricioli.[129] Petricioli je

---

procesijskih barjaka (tal. *stendardo*, *gonfalone*). Opis i crtež (skicu) *vexiluma* vidjeti u: Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.,* 1988., str. 353 – 354.

[123] *Bocassin* ili *bochasin* je povijesni naziv za vrstu lagane tkanine od lana ili pamuka; prema: Doretta Davanzo Poli (ur.), *nav. dj.*, 1988.b, str. 343.

[124] Josip Kolanović, *nav. dj.*, 1983., str. 79 – 80.

[125] Silvija Banić, *nav.dj.*, 2014.a.

[126] » (...) seconda metà del sec. VII, *nell'opera dell'arcidiacono Valerio Ponte.* Rerum ecclesiasticorum Jadrensium Commenturius, *che si trova ms. nella biblioteca comunale »Paravia« di Zara, e che in parte fu pubblicato dal Farlato nel tomo quinto del suo* Illirico Sacro (...)«. Vittorio Brunelli, *Contributo alla storia del santuario delle reliquie e del tesoro della basilica metropolitana di Zara*, u: *Scintille*, Anno IV., N.2, Zara, 11. gennaio 1890.a.

[127] »1641, 1 novembre, *esteso dai magnifici signori consiglieri Marco Begna, capitano Pietro Ghirardini e Geronimo Detrico ad istanza del D.r Geronimo Soppe, loro quarto collega, esistente nel volume quinto dei* Libri consiliorum Communitatis Jadrae, *che appartiene all'archivio del municipio di Zara* (...)«. Vittorio Brunelli, *nav. dj.*, 1890.a. U Znanstvenoj knjižnici se čuva nekoliko svezaka fonda *Libri consiliorum Communitatis Jadrae*, no ovome dokumentu nema traga u IV, V ni VI svesku. Svezak V završava sa 1640. godinom , dok VI. svezak započinje sa 1642. godinom, zbog čega se može pretpostaviti da su dokumenti iz 1641. godine zagubljeni.

[128] Vittorio Brunelli, *Contributo alla storia del santuario delle reliquie e del tesoro della basilica metropolitana di Zara*, u: *Scintille*, Anno IV., N.r 8, Zara, 15. marzo 1890.b, str. 63.

[129] Ivo Petricioli, *Najstariji inventar riznice zadarske katedrale*, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 26, 1987., Split, str. 157 – 166.

Tekst je zaštićen autorskim pravima

glavninu teksta posvetio relikvijarima, a jedini primjerak ruha koji mu je zaokupio pozornost je mitra nadbiskupa Luke iz Ferma, ukrašena biserjem i kipićima svetaca od pozlaćenog srebra.[130] Zadarski nadbiskup Luka iz Ferma (Luka Turriano, Luka Vangnocii) je za kulturnu i umjetničku prošlost Zadra i Dalmacije trajno ostao znamenit kao naručitelj izradbe velebnih korskih sjedala Mateja Moronzona u zadarskoj stolnici. Rečenu mitru – i to kao »njegovu najbolje izrađenu mitru« – nadbiskup spominje i u svojoj oporuci sastavljenoj 13. siječnja 1420., kojom određuje da se osim mitre zadarskoj katedrali daruje jedan njegov misni ornat (*paramentum*), te pozlaćena tkanina vrijedna stotinu i osamdeset zlatnih dukata koju izričito namjenjuje izradbi ruha. Zanimljiva je i nadbiskupova odredba da se sve te dragocjenosti trebaju pohraniti i čuvati u riznici katedralne crkve te da se u budućnosti ne smiju ni na koji način založiti, prodati ili otuđiti iz vlasništva zadarske katedralne crkve.[131]

Misno ruho se spominje i u nekim drugim, dosad publiciranim oporukama zadarskih nadbiskupa i ninskih biskupa. Zadarski nadbiskup Teodor Balbi (1656. – 1669.) oporuku je sastavio u Zadru 1662. godine, iz kojega je stjecajem ratnih prilika krajem 1668. godine odselio u rodnu Veneciju, gdje je do smrti živio u kući svojeg brata Marka Antonija. Stoga se nadbiskupovo ruho koje je navedeno u inventaru koji prileži oporuci, a sastavljen je nakon njegove smrti, tad nalazilo u Veneciji.[132] No, treba spomenuti one Balbijeve oporučne odredbe prema kojima za potrebe sakristije zadarske katedrale ostavlja sav svoj svećenički

[130] Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1987., str. 163.

[131] »*Item lagauit, dimisit et dari voluit suum paramentum album fulcitum cum quatuor capitibus fabrice dicte sue ecclesie sancte Anestasie; item mitriam suam meliorem fulcitam (...) item duas pecias pani aurati azuri quas emit pro ducatis CLXXX^ta auri pro vno paramento fiendo dicte sue ecclesie. Quas res legatas dicte fabrice sancte Anestasie voluit per procuratores ipsius fabrice in perpretuum conseruari in dicta ecclesia neque permittat quoquo modo vendi, donari, alienari, impignari vel aliqualiter distrai (!) aut malignari, sed solummodo remaneant in perpetuum in dicta ecclesia ad vsum diuinorum officiorum*.« Lovorka Čoralić – Damir Karbić, *Prilog životopisu zadarskog nadbiskupa Luke iz Ferma (1400.-1420.)*, u: *Povijesni prilozi*, Vol. 34, br. 34, 2008., str. 71 – 82 (76, 80).

[132] Spominju se tri misnice: dvije od tafta i jedna od damasta, sve sa pripadajućim štolama i manipulima, s napomenom da jedna štola nedostaje budući da je nadbiskup s njom sahranjen (*tre pianette di tabin et una di damasco con suoi fornimenti eccetuato una stolla che si ha messa in sepultura*); Lovorka Čoralić, *Prilozi životopisu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija (1656.-1669.),* u: *Croatica Christiana Periodica*, časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, broj 37, godina XX, Zagreb, 1996., str. 83 – 91 (90).

Zaštićeno autorskim pravima

pribor i misna ruha, a ukrasnu grimiznu tkaninu, koja se nalazila u nadbiskupovoj dvorani za primanja, dariva katedrali uz uvjet da se njome ukrašava kor u dane velikih svetkovina.[133]

Iz kratkog testamenta Balbijeva nasljednika, nadbiskupa Ivana Evanđelista Parzaghija (1669. – 1688.) se saznaje da svoje misnice – kojima ne znamo broja – oporučno ostavlja zadarskoj katedrali.[134]

Od posebne su važnosti oporuke zadarskih nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.) kojima prileže i opsežni inventari nadbiskupske palače u Zadru sastavljeni po njihovoj smrti, a koji sadrže brojne podatke o interijeru nadbiskupske rezidencije, predmetima umjetničkog obrta pa tako i o tekstilnim predmetima a koji – prema sudu autorica koje su tu građu objelodanile – »zavrjeđuju i dodatnu istraživačku pozornost.«[135] Inventar sastavljen nakon smrti Vittorija Priulija, 7. prosinca 1712. godine, u pogledu tekstilnih predmeta pruža daleko više informacija o nadbiskupovoj odjeći i drugim osobnim utilitarnim i dekorativnim predmetima od tekstila nego o misnom ruhu. Međutim, sadrži nekoliko dragocjenih navoda o podrijetlu tkanina od kojih su bili načinjeni, pa je stoga umnogome korisno na njih se osvrnuti. Tako se saznaje da je osim bale holandske tkanine u dužini od oko četrnaest lakata,[136] posjedovao i predmete skrojene od crnog baršuna, crnog damasta te od »zelene svile« iz Messine[137] kao i značajnu količinu venecijanskih grimiznih svila *da parangon* među kojima su prevladavali damasti a služili su ukrašavanju dvorana za audijencije.[138] Popisano je i više predmeta od *moiré* (*amuer*) svila, *cendala* i *brocatellea*, a uočava se da su *brocatellei* bili posebno korišteni za zastore kojima su se zakrivala vrata (*portiere*). Dva su ukrasna predmeta (prekrivač i nebnica) bili ukrašeni Priulijevim grbom. Nadbiskupov grb se izričito spominje i pri navođenju dviju misnica: jedne bijele sa srebrnim cvjetovima i druge od zelenog *moiréa*. Popisivači su ih zatekli u sakristiji kapelice koja se nalazila uz dvoranu za audijencije, a osim misnica tamo su bile i četiri burse raznih boja, vezene zlatnim nitima i biserjem, korporali obrubljeni flandrijskim i venecijanskim čipkama,

[133] »*Li miei fornimenti di capella, come sarebbe pianette, camisi, rochette, cinte, fazzuoli et altro, lascio alla sacrestia del domo. Il mio fornimento di brocali cremesi della camera dell'Audienza lo lascio alla chiesa del duomo per adornar tutto il coro nelle maggiori festività.*« Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 1996., str. 88.

[134] Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2007., str. 62, 64.

[135] Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 168.

[136] »*Un cavezzo di tella olandina brazza vinti due*«; Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 177. Budući da jedan mletački lakat – u slučaju kad se mjeri svilena tkanina – iznosi 63.8 centimetara, dolazimo do preračunate dužine od četrnaest metara. Usp. Doretta Davanzo Poli, *nav. dj.*, 1988.b, str. 343.

[137] Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 177, 178, 194.

[138] *Iste*, str. 193.

autorskim pravima Zaštićeno

četiri veluma za kalež različitih boja, dva oltarna jastuka od prugaste *ferandine* s pripadajućim antependijem (od istovjetne tkanine) te naposljetku dvije mitre od kojih jedna bijela, vezena zlatnim nitima i bez grba dok je druga bila znatno skupocjenija: od tkanine protkane zlatnim nitima, s naturalistički izvezenim cvjetovima, girlandicama od biserja i Priulijevim grbom na svakoj od infula.[139]

Oporuka nadbiskupa Vicka Zmajevića te inventar sastavljen po njegovoj smrti u rujnu 1745. godine također sadrže podatke od važnosti za raspravu. Tako se iz teksta oporuke treba izdvojiti nadbiskupova želja da se o njegovom trošku dadu napraviti tri misnice od bijelog damasta koje se imaju koristiti za svečana misna slavlja u katedrali. Naznačuje i da misnice trebaju imati zlatne borte, jednake onima na trima misnim ornatima koje je ranije bio nabavio za prvostolnicu.[140] Nemamo razloga sumnjati da Zmajevićeva volja nije ispoštovana, no nažalost, među do danas sačuvanim ruhom iz katedrale nema niti jedne misnice od bijelog damasta, i sa zlatnim bortama, a koja bi se mogla datirati u sredinu XVIII. stoljeća. Štoviše, bijelog damasta, koji bi se mogao datirati prije početka XIX. stoljeća, nema na ijednom katedralnom predmetu, pa čak ni u fragmentima. Vezano uz navod o »tri misna ornata ranije nabavljena za katedralu« mogu iznijeti zaključak da je među njima – osim onog od *ganza* [Kat. 98] a o kojem govori i Bianchi – zacijelo bio i ljubičasti ornat od kojeg su do danas preostali pluvijal i štola [Kat. 96]. Treći Zmajevićev ornat, kojem danas, nažalost, također nema traga, je bio od crvene svile, gusto protkane zlatnim i srebrnim nitima, i s dekorom od raznobojnih cvjetova – kako se saznaje iz dragocjena Bianchijeva djela.[141] Iz popisa Zmajevićeve imovine koja se nakon njegove smrti nalazila u nadbiskupskoj rezidenciji se također može izdvojiti nekoliko vrijednih i korisnih podataka. Tako je, primjerice, zanimljivo da je nadbiskup u svojoj sobi imao dva naramka zlatnih borti cvjetnog uzorka, za koje popisivač izrijekom kaže da su namijenjene misnicama, te pet svojih prelatskih grbova načinjenih od svile.[142] Na istom je mjestu držao i misnicu od svile cvjetnog uzorka na zlatnoj

[139] *Iste*, str. 196 – 197.

[140] »*È quando che in vita non avessi fatto tre Pianette di Damasco Bianco ad uso di questa Chiesa Metropolitana per le messe lasse nei giorni festivi; intendo, e voglio, che a spese mie siano fatte con passameni d'oro, uguali alle tre Capelle da me fatte per la Chiesa stessa.*« Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 224.

[141] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 261.

[142] Zacijelo je riječ o pet primjeraka Zmajevićeva grba natkriljena prelatskim šeširom, načinjena u tehnici »kolaža« komadima *telette* u raznim bojama, kako su se grbovi namijenjeni liturgijskim tekstilnim predmetima u pravilu izrađivali tijekom XVI., XVII. i XVIII. stoljeća. Navode o zlatnim bortama i grbovima vidjeti u: Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 237.

Zaštićeno autorskim pravima

podlozi, s bortama od *lažnog zlata*, s grbom apliciranim pri dnu leđne strane, a uz nju i pripadajuću štolu, manipul i bursu.[143] U drugoj prostoriji su bile još tri nove misnice od bijelog damasta i sa zlatnim bortama, jedna misnica od crvene *moiré* svile sa *lažnim*[144] bortama te jedan ornat (*capella*) s nadbiskupovim grbom koji se sastojao od misnice, dvije dalmatike, pluvijala i mitre a bio je načinjen od bijelog satena po kojemu su zlatnim nitima vezeni *prirodni* cvjetovi. Na svim su dijelovima bile zlatne borte.[145] Ni od ovog se ornata nije ništa sačuvalo, no zanimljivo je da njegov opis uvelike podsjeća na ornat sačuvan u župnoj crkvi sv. Nikole u Perastu a za koji je pripadao Vickovu stricu, barskom nadbiskupu Andriji Zmajeviću (1671.-1694). Također se sastoji od misnice, dvije dalmatike, pluvijala i mitre a izveden je od bijelog satena na kojemu su zlatnim i raznobojnim nitima izvezeni naturalistički prikazani (*prirodni*) cvjetovi i naglašeno povijene zlatne vitice koje pokazuju odlike ranih *bizarnih* tekstilnih dekora. Na svim dijelovima ornata su zlatne borte te vezeni Zmajevićev grb natkriljen prelatskim šeširom. Jedina upečatljivija razlika se odnosi na podstave: dok je Vickov ornat bio podstavljen grimizno crvenim svilenim taftom (*cendal sguardo*), na Andrijinom je vidljiv svileni taft boje slonovače.[146] U popisu inventara Vicka Zmajevića još vrijedi opaziti da su dijelovi i njegove rezidencije – a posebno dvorana za audijencije – obilovali dekorativnim tekstilnim predmetima, poput ukrasnih pojaseva od žutog, crvenog i zelenog *brocatellea* te grimiznim damastom od kojeg je još bio načinjen jedan baldahin te presvlake za dvanaest drvenih klecala. Zabilježeno je i više zastora kojim su se zakrivala vrata, načinjena od žuto-crvenog *brocatellea*, zelenog damasta, crvene tkanine, a posebno se ističe spomen dvaju takvih zastora skrojenih od grimizne tkanine iz Vicenze.[147]

Od dosad objavljenih oporuka, na ovom se mjestu može ukazati još jedino na onu ninskog biskupa Ivana Federika Orsinija Rose (1738. - 1743.), budući da sadrži i podatke o

[143] »*Una Pianeta di Seta a fiori fondo doratto con guarnition di oro falso, e arma in fondo, con stola, manipolo, e Borsa da Calice.*« Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 238.

[144] Pretpostavljam da termini *gallon falso* ili *guarnicion falso* mogu označavati borte u kojima nema udjela zlatnih ili pozaćenih niti, nego koje su u cijelosti tkane lanenim te zlatnožutim ili sivim svilenim nitima.

[145] Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 250.

[146] Fotografiju dalmatike i mitre te opis ornata vidjeti u: Jelena Ivoš, *Liturgijsko ruho*, u: *Zagovori svetom Tripunu. Blago Kotorske biskupije*, (ur.) Radoslav Tomić, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 316 – 335 (324).

[147] »*Due portiere di panno Visentin cremese.*« Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 254.

Zaštićeno autorskim pravima

misnom ruhu.[148] Biskup Orsini Rosa svoju je oporuku načinio 6. rujna 1742. godine, a u dokumentu između ostalog izjavljuje da svoje ruho (i namještaj) ostavlja ninskoj katedrali, odnosno budućim ninskim biskupima. Napominje da – ukoliko se njima ne budu željeli služiti – dvije misnice imaju pripasti crkvi sv. Šimuna u Zadru a treća crkvi u Novigradu. Crkvi sv. Šimuna je odredio misnicu od tkanine sa zlatnim cvjetovima na srebrnoj podlozi (*la pianeta d'argento a fiori d'oro*) i misnicu od crvene svile s uzorkom velikih cvjetova (*l'altra di Seta rossa, una a fioroni*). U Novigrad je trebala biti poslana misnica od bijele svile s uzorkom velikih cvjetova, sa pripadajućom štolom te manipulom (*la terza bianca a fioroni con li Suoi fornimenti*).[149] Osim toga, po jednu od svojih preostalih misnica namjenjuje kanoniku Capolinu i don Bernardu Capulinu, koji su slobodni izabrati onu koja im odgovara (*Item disse che dall'altre mie Pianete il Signor Canonico Capulin se ne scielga una a Suo piacere* / *Item disse lascio al Reverendissimo Don Bernardo Capulin Un Camiso et una Pianeta a Suo piacimento*).[150]

Sve upućuje na zaključak da su samo biskupi, odnosno nadbiskupi, mogli raspolagati misnim ruhom kao svojim vlasništvom, odnosno oporučno određivati kome će pripasti nakon njihove smrti. Primjerice, poznato je da barski nadbiskup Andrija Zmajević jednu svoju mitru ostavlja bratu, kapetanu Krsti, poslije čije smrti bi trebala prijeći u vlasništvo Andrijina nećaka, zadarskog nadbiskupa Vicka Zmajevića. Pritom Andrija Zmajević postavlja strogi uvjet da se mitra nikada ne otuđi od obitelji Zmajević nego da se nasljeđuje iz generacije u generaciju. Ukoliko bi, pak, netko od odvjetaka obitelji stekao biskupski naslov dobio bi pravo uživanja mitre, ali samo za svoga života i trajanja obnašanja biskupske službe, te bi nakon njegove smrti trebala biti vraćena u posjed roda Zmajević.[151] U ovom kontekstu je od važnosti i iscrpan tekst oporuke šibenskog biskupa Karla Antuna Donadonija (1723. – 1756.),[152] koji je velik broj svojih liturgijskih predmeta od tekstila (pluvijale, misnice,

[148] Lovorka Čoralić, *Prilozi za upoznavanje života ninskih biskupa Ivana Federika Orsinija Rose (1738-1743) i Ivana Krstitelja Giurilea (1771-1789)*, u: *Croatica Christiana Periodica*, časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, broj 31, godina XVII, Zagreb, 1993., str. 137 - 145.

[149] Lovorka Čoralić, *nav. dj.,* 1993., str. 138, 141.

[150] *Ista*, str. 141.

[151] Lovorka Čoralić, *Prilog životopisu barskog nadbiskupa Andrije Zmajevića (1671.-1694.)*, u: *Croatica Christiana Periodica*, časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, broj 53, godina XXVIII, Zagreb, 2004., str. 181 – 251 (245).

[152] Lovorka Čoralić, *Prilog životopisu šibenskog biskupa Karla Antuna Donadonija (1723. – 1756.)*, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 20, 2003.b, str. 183 – 215.

Zaštićeno autorskim pravima

dalmatike, mitre, papuče) namijenio samostanima franjevaca konventualaca u Šibeniku,[153] Rovigu i Veneciji, potom svećeniku Ivanu Antunu Miočeviću (u to vrijeme mansionariju šibenske katedrale) te svojem nećaku Carlu Feliceu Donadoniju.[154] Posebno je zanimljiv onaj dio oporuke u kojemu biskup jasno kaže da je u kapelici u biskupskoj palači u Šibeniku prilikom preuzimanja dužnosti zatekao samo jednu palu te kutiju s relikvijama, zbog čega je vlastitim sredstvima za potrebe kapele nabavio – između ostalog – i dva antependija. Napominje da je rečeni liturgijski pribor njegovo osobno vlasništvo (»*...ò dovuto io provederli, e comprarli tutti questi utensili...*«) no određuje da ostanu za svakodnevnu uporabu biskupske kapelice.[155] Zatim ističe da je vlastitim sredstvima nabavio tri baldahina za biskupski tron u katedrali koje ostavlja za uporabu budućim nosiocima časti šibenskog biskupa, dok sakristiji katedrale ostavlja pluvijal i misnicu sa pripadajućim dijelovima.[156]

Dakle, opravdano je pretpostaviti da su prelati nakon ustoličenja vlastitim sredstvima nabavljali svile te od njih dali krojiti misno ruho po mjeri, pa su se ti predmeti smatrali dijelom njihove imovine. Ostali pripadnici klera, po svemu sudeći, nisu mogli posjedovati ruho, nego je ono smatrano vlasništvom župa. Kao prilog takvom zaključku se može navesti

[153] »(...) *lascio alla sagristia di essi Padri la mia pianeta di garzo d'oro a fiori, fodrata di tutto color gazia colla sua stola manipolo, velo e borsa da calice.*« Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2003.b, str. 200. U samostanu sv. Frane u Šibeniku do danas se sačuvala Donadonijeva misnica [Ilustracije uz raspravu, Sl. 68] sa prelatovim grbom apliciranim u dnu leđnog stupa, te pripadajući štola, manipul i bursa, dok je velum za kalež nažalost nestao.

[154] Nećaku ostavlja, između ostalog, čak šest svojih mitri, s napomenom da sa jednom (sedmom) mitrom, od bijelog damasta, bude pokopan. Za opis mitri vidjeti: Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2003.b, str. 203.

[155] Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2003.b, str. 193, 207.

[156] » *Ò dovuto comprare, e portar mecu nel mio avenimento a questa chiesa Tre Baldacchini con suoi schiali per la Sedia Pontificale di questa Cattedrale, rosso, violacco, di damasco con sue ricche frangie e il terzo bianco, non di damasco. A motivo che il Signor Arcidiacono Bersatich, come vicario capitolare in sede vaccante, mi scrisse che non ve ne erano, e che la chiesa non à, e non è solita a provederli mi costruo anche qualche cosa di onorevole; questi dunque lascioli al Monsignor Vescovo che sarà eletto in mio luogo, accioche se ne serva sino che durano, e passino ben custoditi ad uso de i Vescovi successori. Cosi pure il Tapeto a fiamma, che copre li tre scalini della sedia, ed il Tapeto grande, il quale si stende nella capella, questi pure comprati da me in Venezia, accioche tutto serva per li Vescovi successori, nela sola chiesa Cattedrale. Alla Sagrestia di questa Cattedrale lascio il mio Pluviale violacco, e sua stola a fiori, e la Pianeta di color verde borzato con fiori d'oro e di argento, stola manipolo, velo da calice e borsa essendo già nelli anni passsati di ..., allora, qualche altra dimostrazione di amore.*« Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2003.b, str. 207. Napominjem da se spomenuta misnica, skrojena od zelenog damasta za srebrnim i zlatnim cvjetićima utkanima tehnikom *broché*, danas čuva u Zbirci tekstila u Skradinu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 57]. Uz biskupa Donadonija je vezuje prelatov grb, izveden u tehnici »kolaža« komadima raznobojnih *teletta*, a koji je apliciran u dnu leđnog stupa.

Zaštićeno autorskim pravima

sadržaj oporuke svećenika don Ante Burmetića, koji se kao župnik u Neviđanima na otoku Pašmanu spominje 1736. godine a na toj župi je ostao sve do smrti 1764. godine. U inventaru sastavljenom po njegovoj smrti nema spomena misnog ruha: jedini popisani tekstilni predmeti su dijelovi njegove odjeće.[157]

Govoreći općenito o sadržaju oporuka sastavljanih tijekom istraživanjem obuhvaćenog razdoblja, očekivalo se da će se u njima pronaći veći broj podataka o odjeći koja se crkvama ostavlja s ciljem prekrajanja i izrade ruha i drugih tekstilnih predmeta, ili pak o novčanim iznosima koji se izričito namjenjuju kupnji tkanina odnosno nabavci predmeta od tekstila. Takvih je legata, ipak, iznenađujuće malo. Proučavanjem dosad publicirane takve građe ustanovljeno je da laici, bez obzira na društveni položaj, crkve nisu odveć često oporučno darivali odjevnim predmetima ili tkaninama. Ovdje se mogu spomenuti podatci koje donosi Zoran Ladić a odnose se na zadarske oporuke iz druge polovine XIV. i početka XV. stoljeća: Federik Matafar ostavlja *unum habitum valore libris quadraginta parurorum* franjevcu Benediktu, a Fumia, kći pokojnog Nikole Zappartinija, svećeniku kapele sv. Šimuna ostavlja *unum paramentum de tella alba.*[158] Godine 1539. Felicita Tetrici oporučno određuje da bude pokopana u samostanskoj crkvi sv. Frane u Zadru, kojoj ujedno – osim nakita – ostavlja i svoje skupocjene odjevne predmete: halje od crvenog baršuna, crvenog damasta, crvenog satena, zelenog baršuna kao i dijelove odjeće vezene biserjem. Franjevci su zauzvrat trebali svake godine, narednih pet godina, služiti misu za njezinu dušu.[159] Dakle, izgledno je da se vrijedne tkanine njezine odjeće nisu sekundarno upotrijebile za izradu liturgijskih predmeta, nego je bilo previđeno da ih franjevci prodaju te tako namaknu novac kojim se namirio trošak rečenih misa. Takva praksa je bila prilično učestala. Tako, primjerice, Madalena, kćer zadarskog kapetana Franje Fanfogne, 1760. godine ostavlja oltaru Gospe od Ružarija u crkvi

[157] Ivna Anzulović, *Oporuka i inventar svećenika glagoljaša don Ante Burmetića iz Neviđana na otoku Pašmanu iz 1764. godine*, u: *Zadarska smotra*, Godina L, broj 1-2 (Domaća rič 7), Zadar, 2001., str. 129-168.

[158] Zoran Ladić, *Oporučni legati* pro anima *i* ad pias causas *u europskoh historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna*, u: *Zbornik odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 17, 2000., str. 17 – 29 (23).

[159] »*Unam vestem ex veluto rubeo, item alteram vestem ex damascheno rubeo, teriam quoque ex raso rubeo cum balzana veluti niridis, item unam schufiam rachamatam perlis, et sufultam seriem pannazia, item unum par manicharum longarum ex veluto rubeo, item unam filciam perlarum de conto ad numerarum perlarum centum quinquaginta in 13 dozeris cum collonellis argenti aureati, item unum pendentem ex argento aureatum cum perlas quatuor et petra rubea in medio, item unum pomolum ex argento laborato de truncafillo* [...]«; Stephan Karl Sander-Faes, *Urban Elites of Zadar. Dalmatia and the Venetian Commonwealth (1540 - 1569)*, Roma, Viella, 2013., str. 179.

Zaštićeno autorskim pravima

sv. Dominika u Zadru sav svoj brojan nakit i dragocjenosti koje se moraju prodati te dobiveni prihod utrošiti za mise (dvije lire po svakoj misi) na rečenom oltaru.[160] Moguće je da su među poklonjenim »dragocjenostima« bile i svilene tkanine, no o tome se ipak može samo nagađati. Treba spomenuti da su pokretnine najčešće ostavljale upravo žene te stoga njihove oporuke predstavljaju vrijedne izvore za proučavanje te vrste imovine zadarskog plemstva. Naime, nekretnine i novac su se nasljeđivali po muškoj liniji. Crkvi su oporučno mahom ostavljana upravo novčana sredstva, koja su pak u najvećem broju slučajeva bila namijenjena služenju misa zadušnica, nabavci svijeća, održavanju oltarā i slično.[161]

Pregled spoznaja o količinama i vrstama tekstilnih predmeta prema dosad objavljenim arhivskim dokumentima, koji je morao biti nešto duži iz razloga što ti podatci nisu bili u središtu istraživačkog fokusa u radovima u kojima su doneseni, se zaključuje sa dva inventara. Prvi je sastavljen 1653. godine a sadrži imovinu pokojnog Gverina Gverinija koja se nalazila na njegovom ladanjskom imanju u Salima na Dugom otoku. U ovom je kontekstu važan jer se u njemu navodi i inventar kapele sv. Nikole, podignute unutar ladanjskog sklopa, koji otkriva da je bila opremljena na način uobičajen za sakralne prostore, no dakako nešto skromnije. Tako se saznaje da su se u ovo vrijeme u kapelici nalazile dvije burse (zelena i crvena), dva veluma za kalež (bijele i zelene boje), misnica od raznobojne *ferandine*, stara misnica od crvenog damasta, stara misnica od ljubičaste *bedene*, antependij od raznobojne *ferandine*, jedan stari antependij od crvenog damasta i zastor (zavjesa) za oltar od tirkizne

[160] Lovorka Čoralić, *nav. dj*., 1994., str. 204.

[161] Među literaturom u kojoj se obrađuju sadržaji oporuka Zadrana iz ovoga razdoblja izdvajam sljedeće vrijedne naslove: Lovorka Čoralić, *Zadrani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća*, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35, Zadar, 1993.b, str. 63-119; Lovorka, Čoralić, *Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini*, u: *Croatica Christiana Periodica*, časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, broj 31, godina XVII, Zagreb, 1993.c, str. 49-128; Ivna Anzulović, *Oporuka zadarske plemkinje Marije Bartulačić iz 1686. godine*, u: *Zadarska smotra*, Godina XLVI, broj 4-6 (Domaća rič 4), Zadar, 1997., str. 241-266; Lovorka Čoralić, *Oporuke dalmatinskih patricija u Mlecima (XV – XVIII. st.)*, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti*, 17, 2000., str. 85 – 109; Lovorka Čoralić, *Prinosi zadarskoj crkvenoj povijesti iz mletačkih arhiva*, u: *Sedamnaest stoljeća zadarske Crkve: zbornik Radova Znanstvenog skupa o 1700. obljetnici mučeništva sv. Stošije (Anastazije)*, Zadar, 16.-18. studenoga 2004., (ur.) Livio Marijan, Zadar, Zadarska nadbiskupija, 2010., svezak 1, Od ranokršćanskog razdoblja do pada Mletačke republike, str. 415-438; Juraj Balić – Lovorka Čoralić – Filip Novosel (ur.), *Spisi zadarskoga bilježnika Antonija Calogere (1768.-1770.)*, Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku - Sv. I, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2014.

Zaštićeno autorskim pravima

tkanine.[162] Drugi inventar je sastavljen 1787. godine a donosi imovinu samostana Uznesenja Blažene Djevice Marije, reda Male braće u Starom Gradu na otoku Pagu. Samostan je osnovan uz crkvu sv. Marije 1589. godine za što je sredstva osigurao paški vlastelin Juraj Dišković, sa svrhom da redovnici mole za njegovu dušu te da budu revni čuvari ovoga staroga svetišta. Napušten je 1899. godine. Nisu poznate okolnosti pod kojima je sastavljen predmetni imovnik dobara, no budući da je mletačka vlast krajem svoje vladavine donijela načelnu odluku o ukidanju svih samostana koji zbog malog broja redovnika i oskudnosti prihoda nisu mogli zajamčiti vlastiti opstanak, bilo je naloženo svim mjesnim vlastima da izvrše popis imovnog stanja samostana. Stoga se pretpostavlja da je ovaj samostan bio među onima predviđenim za ukidanje.[163] Redovnici su imali pravo služnosti zborne crkve ali nisu bili njezini vlasnici nego je to bio paški Zborni kaptol, zbog čega fratri koji su nazočili sastavljanju inventara naglašavaju da su liturgijski predmeti vlasništvo samostana, a ne kaptola ili nekog drugog. Posjedovali su osam misnica, u crvenoj, zelenoj, crnoj i žutoj boji, te uz njih pripadajuće štole, manipule, burse i velume za kalež. Za jedan ornat se napominje da je od *bedene*, za drugi da je od satena, dok su preostali bili mahom od damasta. Za dvije misnice izričito stoji da su od damasta cvjetnog uzorka, dok je za jednu navedeno da je od dvobojnog damasta, kojemu je podloga dekoru žute boje a uzorak od ljubičastih (*paonazzo*) cvjetova.[164]

Zaštićeno autorskim pravima

[162] Sofija Sorić, *Inventar i procjena ladanjskih kuća obitelji Gverini u Salima na Dugom otoku iz 17. stoljeća*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 37, 2013, str. 81 – 94 (86, 89, 90).

[163] Josip Celić, *Imovnik dobara franjevačkog samostana u Starom Gradu*, u: *Svetište Gospe od Staroga Grada na Pagu*, (gl. ur.) Miroslav Granić, Zadar, Nadžupni ured u Pagu, 2005., str. 115-155 (122).

[164] *Isti*, str. 123, 136, 137.

II. Ekskurs o najvažnijim središtima proizvodnje svilenih tkanina u Europi

Sve ranonovovjekovne tkanine sačuvane na području Zadarske nadbiskupije, kao i one dokumentirane u drugim dijelovima Hrvatske a s kojima se u ovom radu uspoređuju, su u cijelosti umjetnički import. Naime, iako je stanovništvo nekih naših krajeva bilo angažirano u svilogojstvu te tkanju i bojadisanju vune, tkalačke manufakture svilenih tkanina s uzorkom kod nas nisu nikada postojale. Razloga tomu je više. Prvo, ova je industrija – osim živih i snažnih trgovačkih aktivnosti – podrazumijevala čitav lanac specifičnih zanata koji su morali besprijekorno funkcionirati i nadopunjavati se da bi se došlo do završnog proizvoda. U tom je razgranatom sustavu morao biti zaposlen iznimno velik broj radnika, i muškaraca i žena, kako onih nastanjenih u gradovima tako i stanovništva okolnih mjesta, koji su trebali biti toliko vješti da isporuče sirovine i istkaju tkanine koje će u konačnici kvalitetom udovoljavati zakonom propisanim standardima. Tako je, primjerice, u Lucci u XVI. stoljeću dvanaest tisuća stanovnika zarađivalo za život u industriji razvijenoj oko tkanja svilenih tkanina. U prvoj polovini XVI. stoljeća u Genovi je bilo angažirano oko dvadeset i pet tisuća ljudi, a u Veneciji je 1561. godine Senat broj radnika u ovoj grani procijenio na trideset tisuća. U Milanu 1596. godine na ovim poslovima radi pedeset tisuća ljudi dok je primjerice u Firenci početkom XVII. stoljeća taj broj procijenjen na dvadeset tisuća.[165] Usporedimo tu količinu radne snage s ukupnim brojem stanovništva Zadra, koji je od početka XVII. stoljeća amdinistrativno središte mletačkog posjeda na istočnoj obali Jadrana i sjedište civilnog i vojnog upravitelja (generalnog providura): 1695. godine statistika generalnog providura Dolfina bilježi tek dvije tisuće osam stotina i četiri stanovnika (tisuću stotinu i osam muškaraca i tisuću šest stotina devedeset i šest žena). U XVIII. stoljeću se stanovništvo Zadra nešto povećalo, ali je i krajem stoljeća jedva doseglo pet tisuća.[166]

Osim velike radne snage, bila je neophodna skupa oprema, odnosno tkalački stanovi, naprave za ispredanje, kalanderi, kupelji za bojadisanje itd. Ondje gdje bi svilarska industrija uspjela stasati bi gotovo u potpunosti otklonila potrebu za uvozom tkanina, budući da bi tržište snabdijevalo samo sebe. Zbog robe koja bi se izvozila i mase zaposlene radne snage je gradovima u kojima se razvila osiguravala značajne ekonomske blagodati. Stoga moćnim proizvodnim ali i političkim središtima nipošto nije bilo u interesu da im u bližem ili daljem

[165] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 16.

[166] Ivo Petricioli, *Urbanizam Zadra u XVIII. stoljeću,* u: *Sanitarni kordon nekad i danas. Zbornik radova Simpozija održanog u povodu 250-te obljetnice Sanitarnog kordona (Zadar, 26 do 28. listopada 1978.)*, Zagreb, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja Grada Zagreba, 1978., str. 111 – 116 (111).

Zaštićeno autorskim pravima

susjedstvu započnu prosperirati nove, financijski neovisne sredine, koje bi ujedno pokretanjem vlastite proizvodnje prestale uvoziti tkanine iz drugih središta.

Za povijesni razvoj istočnojadranske obale, odnosno za političke, gospodarske i kulturne prilike pretežitog dijela hrvatske obale u razdoblju od početka XV. do kraja XVIII. stoljeća, iznimno važno mjesto zauzima Mletačka Republika. Državna vlast *Serenissime* u velikoj je mjeri uvjetovala i gospodarska kretanja i usmjerenost ovdašnjih gradova. Osnovno načelo mletačke politike prema prekomorskim stečevinama bila je snažna centralizacija odnosno podređenost tih prostora interesima Mletaka. U sustavu odlučivanja o pretežitim pitanjima prvenstvo je imala mletačka središnjica, koja je određivala i načela gospodarske politike. Mletački prekojadranski posjedi stoga su u osnovi služili za osiguranje gospodarske podloge metropole (Venecije). Činjenica da su Mlečani već od samoga početka težili usmjeriti glavninu trgovačkoga prometa u središnjicu i u cijelosti ga nadzirati bit će temeljnom konstantom mletačke gospodarske politike prema njezinim stečevinama. Otuda i čitav niz zakonskih odredbi koje su Mlečani donijeli nastupom svoje vlasti nad istočnojadranskom obalom početkom XV. stoljeća. Takve odredbe nisu važile samo za Dalmaciju nego i za cjelokupno područje mletačkih prekomorskih stečevina. Primjerice, odredba iz 1462. godine o carinama na uvoz dubrovačkih tkanina vrijedila je za sve posjede od Pirana do Krfa jednako kao i odredba o usmjeravanju trgovačkoga prometa prema Veneciji iz 1519. godine. Godine 1452. zabranjeno je trgovanje s Apulijom i Markama, što je potvrda nastojanjima Mlečana da dalmatinske, istarske i bokeljske brodove usmjeri u Veneciju, koja je imala biti najučestalijim mjestom djelovanja trgovaca i poduzetnika s naše obale.[167] Uzevši te okolnosti u obzir postaje kudikamo jasnije su Mlečani nastojali da gradovi na našoj obali ostanu tek tržišnim odredištima tekstilima istkanima u Veneciji, a ni pod koju cijenu mjestima u kojima bi mogle niknuti konkurentske manufakture.

O tome koliko je velikim manufakturnim središtima – pa tako i Veneciji – bilo važno da začetak svake možebitne konkurencije zatru u korijenu, lijepo ilustrira zanimljiva epizoda sa pokušajem pokretanja svilarske industrije u Dubrovniku u XVI. stoljeću.[168] Dva su

[167] Lovorka Čoralić, *U okrilju Privedre – Mletačka Republika i hrvatski Jadran,* u: *Povijesni prilozi,* 37, 2009., str. 11 – 41 (20, 21).

[168] U domaćoj literaturi je poznato nekoliko podataka koji potvrđuju da proizvodnja svilenih tkanina u Dubrovniku nije nikada poprimila naznake ozbiljno ustrojene, organizirane industrije već je imala obilježja usputne (epizodne) djelatnosti. Tijekom XV. i XVI. stoljeća se u Dubrovnik doseljavaju majstori tkalci iz Genove i Lucce koji su bili u službi Republike: poznato je da je Baltazar iz Genove 1479. godine doselio u Grad te da je bio obvezan uzeti u nauk lokalne šegrte, a 1485. je Ivan iz Konavala dodijeljen kao šegrt nekom majstoru

Zaštićeno autorskim pravima

dubrovačka poduzetnika, poznata samo po imenima Luka i Nikola, 1539. godine naumili pokrenuti manufakturu svilenih tkanina u Dubrovniku. Dok je Nikola, pretpostavlja se, bio »mozak operacije«, Luka je imao zadatak u Veneciji pronaći dobro obučenog majstora koji bi bio voljan preseliti se u Dubrovnik. Pronašao je mladog tkalca baršuna imena Alessandro di Gubbio, koji je za poduhvat bio posebno zainteresiran budući su mi otac i brat već živjeli u Dubrovniku, gdje su radili kao bojadisari. Alessandro je ubrzo uvjerio dva svoja prijatelja, majstore tkalce Marchia di Zuane i Domenica Borellu, da pristanu sudjelovati u »projektu«, a ubrzo su im se pridružili mladi, još maloljetni bojadisar Jacopo di Carlo i predioc Sinibaldo di Gubbio koji je doveo četrnaestogodišnjeg šegrta Giulia. Nakon što je okupio majstore Alessandro je morao kupiti opremu neophodnu za pokretanje proizvodnje u Dubrovniku, a s novcem koji mu je u tu svrhu osigurao Luka. Od stolara specijaliziranog za gradnju strojeva za predenje su naručili izgradnju stroja za predenje i uvijanje svile. Tijekom narednih dana su od različitih zanatlija kupili stanove za tkanje baršuna, damasta i satena, opremljene valjcima za snovanje i svim drugim potrebnim dijelovima, te određenu količinu već bojadisanih svilenih niti koje su po dolasku u Dubrovnik namjeravali upotrijebiti u prezentaciji svojih vještina. Uskoro je sve bilo spremno za polazak: Luka je za prijevoz organizirao dubrovački brod koji je zanatlije i svu opremu trebao prevesti do Korčule, gdje su se trebali ukrcati na drugi brod koji bi ih prevezao do Dubrovnika. Kad je brod sa ukrcanim putnicima i strojevima trebao isploviti iz Venecije, straža zadužena za nadzor luke ga je zaustavila, zatočila putnike i zaplijenila svu opremu. Naime, u Veneciji je na snazi bio drevni zakon prema kojemu su emigracija majstora svilarskih zanata te izvoz opreme za manufakturu svilenih tkanina bili u potpunosti zabranjeni. Ovakva uredba je bila sasvim uobičajena za gradove u kojima je ova industrija bila razvijena, a njihove je vlasti stoljećima najviše proganjala upravo mogućnost prelaska zanatlija i poduzetnika u druge sredine gdje bi prenijeli svoja znanja i tehnike. Poduhvat Dubrovčana Luke i Nikole je neslavno propao jer je – unatoč trudu družine da sve ostane u tajnosti – neka od brojnih osoba koje su mogle nešto načuti ili posumnjati o svemu

Toskancu, što govori u prilog nastojanjima vlasti da se umijeće tkanja svila proširi među domaćim stanovništvom. Godine 1517. se u Dubrovniku nastanio Matija Magiolini iz Lucce koji se obvezao da će svake godine istkati tri tisuće lakata (približno pedeset metara) svilenog damasta zbog čega od Republike dobiva zajam od tisuću i tri stotine dukata. Naredne, 1518. godine je Vijeće Umoljenih izabralo tri oficijala svilarskog obrta (*oficiales artis sete*) da nadziru proizvodnju svilenih tkanina te da istkane svile označavaju pečatom. Vidjeti: Danijela Jemo, *Identifikacija bojila na povijesnom tekstilu 18./19. stoljeća iz Dubrovnika,* doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet, Zagreb, 2014., str. 13 – 14; sa citiranom (starijom) literaturom.

Zaštićeno autorskim pravima

obavijestila svilarski ceh, čiji su službenici odmah alarmirali gradske vlasti.[169] Dubrovčanima je, po svemu sudeći, bilo izrazito stalo da u Gradu pokrenu proizvodnju svilenih tkanina, o čemu svjedoči i podatak iz 1529. godine kad su mletački *setaioli*[170] uvrstili Dubrovnik na popis onih gradova koji su nastojali privući useljavanje tkalaca nudeći im raznorazne povlastice.[171] Sve te inicijative nisu urodile plodom, sudeći po činjenici da povjesničari do danas nisu naišli na pouzdane podatke o djelovanju organizirane manufakture svilenih tkanina u Gradu.

Zaštićeno autorskim pravima

[169] O cijelom slučaju detaljno u: Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 40- 41.

[170] Za povijesni termin *setaiolo* nije jednostavno iznaći jednu riječ kojom bi ga se vjerodostojno prevelo. *Setaiolo* je istovremeno i trgovac svilenim tkaninama ali i neka vrsta *managera* koji je posjedovao i izdašan kapital i iznimne organizacijske vještine nužne za nabavu sirove svile, koordinacije raznih proizvodnih faza te naposljetku za prodaju gotovog proizvoda. Prema: Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. XIV.

[171] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 40.

II.1. Italija

Dominantna središta proizvodnje na Apeninskom poluotoku su bili Venecija, Lucca, Firenca, Genova, Bolonja, Milano i Napulj. Manufaktura svilenih tkanina u prvih pet gradova se bila snažno razvila još prije sredine XV. stoljeća, zbog čega se mogu smatrati klasičnim središtima talijanske svilarske industrije. U Milanu i Napulju se razvila nešto kasnije, no unatoč tomu su se u XVI. stoljeću pridružili skupini najvećih proizvođača tkanina od svile.

Unatoč prijašnjim nastojanjima da se privuku majstori iz drugih gradova, u Rimu se ova grana značajnije razvila tek u drugoj polovini XVII. stoljeća. Od drugih gradova u kojima su se njegovali bar neki od brojnih zanata koji su sačinjavali svilarsku industriju ili u kojima su se tkale manje količine svilenih tkanina treba izdvojiti Sienu, Pisu, Arezzo, Ferraru, Modenu, Mantovu, Perugiu, Catanzaro, Messinu, Bergamo, Bresciu, Padovu, Veronu te Vicenzu. Do 1600.-te godine se vještina izrade svilenih i metalnih niti te tkanja nametnula kao najvitalnija ekonomska grana i proširila čitavim Apeninskim poluotokom, od Alpa do Sicilije, no ovdje će biti ukratko ukazano samo na neka od najvažnijih manufakturnih središta.

Venecija je već do XII. stoljeća stekla neosporivi status glavnog posrednika u trgovini bizantskim svilama na Zapadu, a pretpostavlja se da su prve mletačke tkalačke manufakture uspostavljene upravo zahvaljujući stalnoj i dugotrajnoj »izloženosti« vrsnim istočnjačkim tkaninama s uzorkom. Da je materija za tkanje Mlečanima bila od iznimne važnosti već početkom XI. stoljeća potvrđuje i slučaj Raba koji je 1018. bio dužan Mletačkoj Republici godišnji danak od deset libri sirove svile godišnje ili upola toliko zlata.[172] Najraniji poznati spomen organizirane svilarske manufakture u tom gradu datira u 1265. godinu, kad je sastavljen *Capitolare Samitorum* odnosno statut svilarskog ceha kojim su tad bili objedinjeni neki još raniji propisi, poput dekreta tkalaca u *cendalu* i zlatu iz 1258. te statuta bojadisara iz 1255. godine.[173] Doseljavanje značajnog broja trgovaca i majstora iz Lucce nakon 1314. godine[174] je vrlo vjerojatno potaknulo konsolidaciju ove industrije: 1347. godine su propisima razlikovani tkalci laganih i složenijih tkanina, da bi oni potonji 1370. godine bili dodatno podijeljeni na *samitere* (tkalce samita, lampasa) i *veludere* (tkalce baršuna). Upravo su *veluderi* predstavljali najvrsnije među tkalcima te najznačajniju majstorsku granu po kojoj je

[172] Šime Peričić, *Svilarstvo Dalmacije u XIX. stoljeću*, u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 15, br. 1, 1987., Zagreb, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 107 – 129 (107, bilj. 1).

[173] Donata Devoti, *L'arte del tessuto in Europa*, Milano, Bramante Editrice, 1993. [1974.], str. 241.

[174] O tome opsežno u: Luca Molà, *La comunità dei Lucchesi a Venezia. Immigrazione e industria della seta nel tardo medioevo,* Venezia, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 1994.

Zaštićeno autorskim pravima

Venecija postigla najveću slavu.[175] Cijelo XV. stoljeće je, osim značajnih invencija u konstrukcijama i uzorcima tkanina, obilježilo i sastavljanje propisa s ciljem standardiziranja i očuvanja proizvodnje a kojima je dominirao izraženi protekcionizam spram konkurencije. Čitavo XVI. stoljeće je pak obilježila snažna ekspanzija te tržišno nadmetanje s Firencom, čemu je posebno pogodovala izrazito razvijena venecijanska trgovina, stalna prisutnost inozemnih trgovaca i posrednika u trgovini koji su u Veneciji imali skladišta (*Fondaco dei tedeschi, Fondaco dei Turchi*) ali i uspon banaka koje su zajmovima pomagale daljnje grananje i osnaživanje sudionikā svilarskog ceha.[176] U XVII. stoljeću, kao odgovor na snagu koju su malo pomalo postizala razna druga europska proizvodna središta – a pogotovo ona francuska – Venecija je krenula jačati trgovačke rute s Crnim morem, Ciprom, Aleksandrijom, te – putem Crvenog mora – i Indijom. Ipak, mletačka flota nije mogla parirati onim britanskim i nizozemskim, što je naposljetku rezultiralo i padom količine istkanih svila. Tako je, primjerice, 1696. godine u Veneciji radilo tisuću dvije stotine i osamnaest majstora tkalaca, 1705. godine osam stotina dvadeset i tri, a 1742. tek četiri stotine šezdeset i sedam tkalaca. Nadalje, poznato je da je 1685. godine u gradu bilo u funkciji čak dvije tisuće šest stotina dvadeset i šest tkalačkih stanova, da bi taj broj 1751. godine pao na tisuću šest stotina i trideset.[177] Glavnina tkalaca u Veneciji je još od XIV. stoljeća – a vrlo vjerojatno i ranije - bila stacionirana u predjelu Cannaregio, točnije na području župa San Geremia i San

[175] Donata Devoti, *nav. dj.,* 1993. [1974.], str. 241.

[176] Literatura o povijesti svilarske industrije u Veneciji je, dakako, iznimno opsežna, a budući da ovdje nema ni prostora ni nužnosti za dubinskom raspravom o toj golemoj temi smatram dostatnim zadržati se na najosnovnijim informacijama. Od mnoštva naslova proizašlih iz tih istraživanja izdvajam njih nekoliko: Ileana Chiappini di Sorio, *Le premesse storiche della tessitura a Venezia*, u: *Origine e sviluppo dei velluti a Venezia: il velluto allucciolato d'oro*, (ur.) Ileana Chiappini di Sorio, Venezia, Corbo & Fiore, 1986., str. 9 – 13; Ileana Chiappini di Sorio, *La tessitura serica a Venezia: della origine e di alcune influenze iconografiche*, u: *Venezia e l'Oriente vicino. Atti del Primo Simposio Internazionale sull'Arte Veneziana e l'Arte Islamica (Venezia, 9-12 Dicembre 1986)*, Venezia, Edizioni L'Altra Riva, 1989.a, str. 203 – 209; Ileana Chiappini di Sorio, *L'arte della tessitura serica a Venezia*, Venezia, Centro Internazionale della Grafica, 1989.b; Doretta Davanzo Poli, *L'arte e il mestiere della tessitura a Venezia nei sec. XIII – XVIII*, u: *I mestieri della moda a Venezia dal XIII al XVIII secolo / The Crafts od the Venetian Fashion Industry from the Thirteenth to the Eighteenth Century*, (ur.) Doretta Davanzo Poli, Venezia, Museo Correr, 1988.c, str. 39 – 53; Doretta Davanzo Poli – Stefania Moronato, *Le stoffe dei Veneziani*, Venezia, Albrizzi Editore, 1994.; Stefania Moronato, *L'arte tessile*, u: *Venezia: l'arte nei secoli*, Vol. 2, (ur.) Giandomenico Romanelli, Udine, Magnus, 1997., str. 576-581; Flavio Cripa (ur.), *La seta della Serenissima*, Salzano, Multigraf Spinea, 2004.

[177] Marcello Della Valentina, *Operai, mezzadi, mercanti. Tessitori e industria della seta a Venezia tra '600 e '700*, Padova, CLUEP, 2003.a, str. 15, 43.

Zaštićeno autorskim pravima

Marcuola, dok su poneki živjeli i radili na području pojedinih župa u *sestierima* Dorsoduro i Santa Croce.[178] U Cannaregiu su također mahom bili nastanjeni i prediоci i bojadisari, a vrijedi spomenuti da je *scuola* tkalaca imala sjedište na *campu* kod isusovačkog samostana, unutar čije crkve su održavali i oltar bratovštine, dok je *Ufficio dei Provveditori alla Seta* imao sjedište blizu crkve San Giovanni Grisostomo.[179] Unatoč slabljenju proizvodnje uzgred jačanja konkurentskih francuskih manufaktura – pogotovo onih lyonskih – venecijanska svilarska industrija je od posljednje četvrtine XVII. stoljeća pa sve do pada Republike pokazala neupitnu sposobnost za izdržljivost i adaptaciju. Majstorima je uspijevalo pratiti inozemne modne novine i inovacije te ih umješno oponašati. Da bi bili što konkurentniji su čak i drastično reorganizirali sustav radne snage te smanjili troškove proizvodnje, no ipak nije bilo naznaka nikakvih inovacija u tehnološkom ili modnom smislu. Nadalje, Mlečani su već krajem XVII. stoljeća shvatili da ukupnu vrijednost domicilne proizvodnje svilenih tkanina neće narušiti ukoliko smanje kvantitetu, a zadrže visoku kvalitetu svojih proizvoda. Također su se postupno povukli s europskih tržišta i okrenuli prema Istoku, tržištu koje je uglavnom ostalo »slijepo i gluho« na sljedbu francuske mode i na kojem su tkanine *Serenissime* uživale nedvojbenu, stoljetnu reputaciju. Nije nimalo nevažna ni činjenica da su se Mlečani na Istoku mogli osloniti na logističku podršku koju im je omogućavala njihova odavno razvijena trgovačka mreža. Stoga su tijekom XVII. i XVIII. stoljeća istočna tržišta postupno postala gotovo isključivim odredištem za venecijanske tkanine: za one s uzorkom (*drappi in opera*) i za one tkane zlatnim i srebrnim nitima (*auroserici*) različitih vrsta i cijena, pri čemu su se posebno cijenile tkanine tradicionalnijih (konzervativnijih) uzoraka. Zahvaljujući umijeću prilagodbe, Venecija je u XVIII. stoljeću ostala jedinim talijanskim središtem koje je još uvijek uspijevalo opskrbljivati tržište čitavom lepezom različitih svilenih tkanina. Krajem 1760.-ih je 65-70% kompletne mletačke svilarske proizvodnje otpadalo na visokokvalitetne tkanine (tkanine s uzorkom, *auroserice* te u nešto manjim količinama baršune) dok su preostali, manji dio činile jednostavne tkanine (*drappi alla piana*). U tom je smislu Venecija

[178] Primjerice, od 795 tkalaca u Veneciji 1754. godine njih 667 (84%) je živjelo i radilo na području Cannaregia, 71 (9%) u Dorsoduru a 52 (otprilike 7%) u *sestieru* Santa Croce. U preostalim *sestierima* (San Marco, San Polo i Castello) ukupno su živjela tek petorica tkalaca od kojih trojica nisu posjedovala tkalački stan te se, zapravo, zanatom nisu ni bavili. Marcello Della Valentina, *I tessitori di seta a Venezia nel Settecento*, u: *Quaderni storici*, 113, 2, 2003.b, str. 399 – 418.

[179] Emanuela Zucchetta, *La manifattura della seta a Venezia: i luoghi, i santi patroni, le opere d'arte*, u: *Il genio della tradizione. Otto secoli di velluti a Venezia: la Tessitura Bevilacqua*, (ur.) Doretta Davanzo Poli, Venezia, Cicero editore, 2004., str. 39 – 47 (41 – 42).

Nastavno autorskim pravima

na supremaciju Lyona reagirala posve drugačije negoli, primjerice, Firenca i Bolonja, koje su na određeni način ustuknule i gotovo se u cijelosti posvetile tkanju jednostavnih svila bez uzorka.[180] Nakon pada Mletačke Republike pod austrijsku upravu postojalo je nadanje da će svilarska industrija doživjeti novi podstrek zahvaljujući otvaranju njemačkih tržišta. Do toga ipak nije došlo, te je slavna venecijanska svilarska industrija svedena na polu-zanatsku granu od koje su do danas preostali samo tragovi.[181]

Lucca, smještena na Via Francigena, glavnom pravcu između Rima i sjeverne Europe - kojim su se služili hodočasnici i trgovci koji su tijekom srednjeg vijeka putovali Italijom, Švicarskom i Francuskom – je postala važnim mjestom trgovine svilom čak i prije negoli su se prva prava svilarska središta razvila na području Apeninskog poluotoka tijekom XIV. i XV. stoljeća. Predmnijeva se da začeci proizvodnje svilenih tkanina u Lucci sežu u X. stoljeće, kad je zabilježena imigracija židovskih bojadisara i tkalaca iz Amalfija, Gaete i Salerna. Lokalna svilarska industrija je doživjela značajan procvat već u XII. i XIII. stoljeću, zahvaljujući i sporazumima sa Genovom i Modenom kojima je regulirana trgovačka suradnja, kako ona pomorska tako i kopnena, a zahvaljujući kojima je olakšano dobavljanje sirove svile te plasiranje gotovih proizvoda na tržište. Statut bojadisara (*Lo Statuto dei Tintori*) iz 1255. godine sastavljen je s ciljem osiguravanja kvalitete bojadisanja, a koliko su svileni taftovi (*cendali*) iz Lucce bili glasoviti upravo zbog vrhunske kvalitete njihovih boja svjedoči i podatak da je engleski dvor 1234. godine naručio tri stotine bala lukeškog *cendala*. Iako je visoka potražnja za svilama iz Lucce tijekom XIII. stoljeća nedvojbeno rezultirala bogaćenju tamošnjih trgovaca, to se blagostanje nije odrazilo i na zanatlije, što je naposljetku dovelo do socijalnih previranja te masovne emigracije najboljih majstora iz Lucce u druga talijanska (Venecija, Firenca, Bolonja, Milano, Siena) i inozemna (Francuska, Engleska i Njemačka) središta proizvodnje tijekom prve polovine XIV. stoljeća. Tijekom XV. i XVI. stoljeća, unatoč nekim pokušajima reformi i intervencija vladajućih, se smanjuje proizvodnja odnosno količina istkanih svila. Najveće posljedice tijekom XVII. stoljeća je lukeška industrija pretrpjela zbog Tridesetogodišnjeg rata, kad je nepovratno izgubila sva njemačka tržišta, od

[180] Marcello Della Valentina, *The Silk Industry in Venice: Guilds and Labour Relations in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, u: *At the Centre of the Old World: Trade and Manufacturing in Venice and the Venetian Mainland 1400 – 1800*, (ur.) Paola Lanaro, Toronto, Centre for Reformation and Renaissance Studies, 2006., str. 109 – 142 (110 – 111).

[181] Donata Devoti, *nav. dj.,* 1993. [1974.], str. 241. Danas u Veneciji sjedište imaju samo dvije tkalačke manufakture, obje osnovane u XIX. stoljeću – *Rubelli* i *Bevilacqua* – a u kojima se svile tkaju na žakard stanovima.

Zaštićeno autorskim pravima

čega se ova važna gospodarska grana nikad nije u potpunosti oporavila. Ipak, 1619. godine je u Lucci radilo oko tisuću i šest stotina tkalačkih stanova,[182] a industrija se koncentrirala na damaste, satene i taftove, te posebno na *brocatelle*. Početkom XVIII. stoljeća radilo je u Lucci približno sedam stotina tkalačkih stanova, međutim dućani trgovaca svilom su svedeni tek na trideset i dva. Ipak, izgleda da je i sredinom XVIII. stoljeća svilarska industrija bila prisutna u gradu, budući da je Cristoforo Maria Martini, zvan Sasssone u svojem djelu *Reise von Roma nach Livorno durch Toscana* iz 1745. godine posvetio seriju crteža s prikazima različitih strojeva koji su se u Lucci upotrebljavali u različitim fazama proizvodnje svile i svilenih tkanina.[183]

Firenca je, uz Veneciju, Sienu, Bolonju i Milano, grad za čiju povijest svilarske industrije važan moment predstavlja imigracija majstora iz Lucce u prvoj polovini XIV. stoljeća. Dokumenti otkrivaju da se 1317. godine skupina Lukežana upisala u kongregaciju *Arte di Por*(ta) *Santa Maria*, jedan od sedam najvažnijih svjetovnih udruženja koji su kontrolirali umjetničke obrte i trgovinu u Firenci a čiji najraniji spomen datira u 1248. godinu. Zahvaljujući imputu njihovih znanja i vještina, ovdašnja svilarska industrija se razvila u tolikoj mjeri da je već do sredine XV. stoljeća Firenca smatrana jednim od vodećih europskih središta u proizvodnji vrhunskih tkanina. Najstariji statut svilarskog ceha datira u 1335. godinu, a njime su starije uredbe bile objedinjene na način koji je slijedio onaj lukeški. Pjesnik i kroničar Benedetto Dei (1418. – 1492.), koji je glavninu života proveo u Firenci, 1479. godine piše: »*Florentia bella ha 83 botteghe d'Arte di seta magnifica et di gran pregio, le quali fanno drappi di seta e brochati d'oro e d'ariento e damaschini di velluto e rasi e taffetà e maremati e per Roma e per Siviglia e per Turchia, e per le fiere della Marcha e per Barberia e per le fiere di gienova e per Vignone e per Londra e per Anversa e per Lione e per Monpolieri e per Ferrara e per Mantova e per tutta Italia. E ànno la seta delle galeazze loro medesime fiorentine sanza avere a chapitare alle mane dei Vinitiani e dei Gienovesi; come si facea in prima e questo è la gran malivolentia la quale regna fra Vinitiani e Fiorentini.*«[184]

[182] Peter Thornton, *Baroque and Rococo Silks*, London, Faber and Faber, 1965., str. 52.

[183] Donata Devoti, *nav. dj.,* 1993. [1974.], str. 238; Daniela Degl'Innocenti – Mattia Zupo, *Seta ad arte. Storia e tecniche dell'eccellenza toscana / The art of silk. A History of silk manufacturing in Tuscany*, Firenze, Edifir, 2010., str. 19 – 21).

[184] Donata Devoti, *nav. dj.,* 1993. [1974.], str. 235. Da Benedetto Dei nije pretjerivao u navođenju svih tržišta na koja je Firenca izvozila svoje svile potvrđuju i istraživanja Roberte Morelli, koja kao odredišta firentinskih damasta, baršuna, satena i drugih tkanina u XV. stoljeću navodi Hamburg (i druge dijelove Njemačke), London (Englesku), Francusku (Lyon, Pariz), Španjolsku, Nizozemsku, Mađarsku, Napulj i dakako Levant (Istok).

Nastavno autorskim pravima

Dok do danas sačuvani dokumenti koji se odnose na proizvodnju tkanina u Firenci nisu brojni - prvenstveno iz razloga što je cehovski arhiv nestao u požarima 1563. i 1648. godine - mnoštvo dragocjenih informacija o vrstama tkanina, normama kojima se regulirala proizvodnja, postupcima bojadisanja, crtanju predložaka za tekstil te odnosima između trgovaca i zanatlija pruža traktat iz 1487. godine; djelo nepoznatog pisca posvećeno zanatima koji sačinjavaju svilarsku industriju. Prvi ga je objavio Girolamo Gargiolli 1868. godine, međutim prvenstveno iz interesa prema povijesti talijanskog jezika. Sadrži sedamdeset i devet poglavlja u kojima se objašnjavaju postupci predenja, bojadisanja te sastavljanja i pripreme (»programiranja«) tkalačkog stana. Iako se Firenca tijekom druge polovine XV. stoljeća afirmirala kao jedan od najznačajnijih europskih središta proizvodnje skupocjenih tkanina, iz onog dijela Traktata koji se odnosi na baršune kao zanimljiv može biti izdvojen navod o baršunima tipologije *zetani vellutati* (baršuni s uzorkom tkanim u konstrukciji satena) a koji su se u najvećoj mjeri tkali *na venecijanski način* (*alla viniziana*),[185] što govori o utjecaju venecijanske svilarske industrije kojoj tijekom prve polovine stoljeća XV. stoljeća nije bilo premca u tkanju tehnološki i dekorativno inventivnih baršuna. Tijekom XVI. stoljeća je proizvodnja svilenih tkanina u Firenci uživala zaštitu i poticaje koje im je nizom zakona osiguravala vladajuća obitelj Medici, a budući da su u industriju ulagale i mnoge druge utjecajne obitelji (Capponi, Strozzi, Gondi) u gradu je 1561. godine – pokojim krizama unatoč – radilo devedeset i šest *bottegha*. Naredno, XVII. stoljeće bilo je obilježeno nizom poteškoća: slijedom jačanja francuskih manufaktura na europskom tržištu ali i procvata industrije u Bolonji, Napulju, Milanu i Genovi, Firenca je nastojala pojačati izvoz svojih tkanina na Istok. Usto, strogim kontrolama se nastojala spriječiti emigracija majstora, pronevjere i krijumčarenje, dok se proizvodnja pokušavala ojačati tkanjem novih vrsta tkanina. Kako otkriva dokument *Riforma dell'Arte* iz 1621. godine, koji je izdala *Arte di Por Santa Maria*, manufakture su se okrenule tkanju užih, laganijih i jeftinijih tkanina koje su sadržavale manje svilenih niti nego tradicionalni baršuni, te vrsnim imitacijama različitih vrsta tkanina koje su se u to vrijeme proizvodile u Milanu, Genovi, Veneciji i Lucci. To je

Roberta Morelli, *La seta fiorentina nel Cinquecento*, Milano, Giuffrè, 1976., str. 79 – 95. Sve tkanine namijenjene istočnjačkom tržištu (Aleksandrija, Carigrad, Bursa) ukrcavale su se na brodove koji su isplovljavali iz Ankone; Florence Edler De Roover, *L'arte della seta a Firenze nei secoli XIV e XV*, Firenze, Olschki, 1999., str. 117 – 118.

[185] O svilarskoj industriji u Firenci tijekom XV. stoljeća te o Traktatu podrobno u: Regula Schorta, *Il Trattato dell'Arte della Seta. A Florentine 15th Century Treatise on Silk Manufacturing*, u: *Bulletin du CIETA*, 69, 1991., Lyon, str. 57 – 83.

Zaštićeno autorskim pravima

pokazatelj prilagodbe firentinskih manufaktura izmijenjenoj situaciji na domaćem i stranom tržištu. Najveći dio proizvodnje je opadao na lagane tkanine bez uzorka (saten, taft, *ermisino*,[186] *mantino*,[187] *moiré*) dok su se tehnički zahtjevnije svile – one s uzorkom – osmišljavale i tkale ponajviše u liturgijske svrhe te za opremanje interijera. Takvo usmjerenje će se nastaviti i tijekom XVIII. stoljeća, u kojemu je došlo do pokretanja *Fabbrica Imperiale e Reale dei Drappi* (1757. godine) koja međutim nije uspjela okupiti sve manufakture koje su - sve do ukidanja cehovske korporacije *Arte di Por Santa Maria* 1770. godine - nastavile i dalje raditi raspršene po gradu. Glavni razlog slabljenja i postupnog gašenja svilarske industrije u Firenci tijekom kasnog XVIII. stoljeća leži u nemogućnosti majstorā da ulažu u nove tehnologije neophodne za tržišno nadmetanje s manufakturama Lyona i ponovno osvajanje domaćih tržišta. Da na polju tehničkog osuvremenjivanja ni u XIX. stoljeću nije bilo puno pomaka govori podatak da je prvi žakard tkalački stan u Firenci sastavljen 1824. godine, dok je 1825. godine u Lyonu radilo više od četiri tisuće i dvjesto žakard stanova.[188]

Genova je do XIV. stoljeća prvenstveno bila okrenuta trgovini, a ne proizvodnji svilenih tkanina. Tako su Đenovežani, primjerice, opskrbljivali Luccu sirovom svilom i pigmentima za bojadisanje (indigom, varzilom, *granom* i *kermesom*) koje su svojom moćnom trgovačkom pomorskom flotom uvozili s Istoka. Prije negoli se svilarska industrija u cijelosti

[186] *Ermisino, ormesino* ili *ormesin* je vrsta podatne, sjajne i lagane – gotovo transparentne – tkanine čiji naziv potječe od imena grada Hormuza na istoimenom otoku u Perzijskom zaljevu, a iz kojega se prvotno uvozila u Europu. *Ormesine* su oponašali u Veneciji, a zanimljivo je da u Cannaregiu postoji *Fondamenta degli Ormesini* odnosno obala koja je dobila ime po u toj zoni aktivnim tkalcima te vrste tkanine. Od 1528. godine se tkaju i u Vicenzi, a tijekom XVII. i XVIII. stoljeća su vrsni *ermisini* tkani u Napulju i Firenci. Koristili su se za izradu zavjesa i za krojenje podstava misnog ruha, dok su se u svjetovnoj garderobi upotrebljavali za zavratke rukava i ovratnika. Budući da su ih odlikovale snažnije i otpornije osnovine niti, *ermisini* su se nerijetko koristili i kao podloga vezu, odnosno za izradu vezom ukrašenih veluma za kalež i humerala. Francesco M. Galli, *Tessuti per paramenti sacri,* u: *Atti della seconda Settimana d'arte sacra per il clero*, Pontificia Commissione Centrale per l'Arte Sacra, Città del Vaticano, 1935., str. 135 – 145 (142); Doretta Davanzo Poli (ur.), *nav. dj.,* 1988.b, str. 346.

[187] *Mantino* ili *taffettina* je izuzetno lagana svilena tkanina koja se tkala još u srednjem vijeku; *mantinom* su si žene pokrivale glavu i ramena, a posebno u vrijeme trajanja misnog slavlja. Najčešće su bili nebesko plave boje (tal. *celestino*). Budući da su se zbog svoje boje izrazito često koristili za izradu plašteva (tal. *manto*) za kipove Bogorodice s vremenom su se prozvali *mantini*. Jednako kao i *ermisini*, koristili su se i za izradu veluma za kalež i humerala, koji su se potom ukrašavali vezom. Francesco M. Galli, *nav. dj.,* 1935., str. 142.

[188] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 235 – 236; Daniela Degl'Innocenti – Mattia Zupo, *nav. dj.*, 2010., str. 51 – 61. Danas u Firenci djeluju dvije manufakture – *Antico Setificio Fiorentino* (osnovana 1786.) i *Fondazione Arte della Seta Lisio* (osnovana 1906.) – koje održavaju živom tradiciju ručnog tkanja skupocjenih tkanina.

Zaštićeno autorskim pravima

razvila, u Genovi su se izrađivale zlatne i srebrne niti koje su se najviše izvozile u Španjolsku i Francusku.[189] Dokumenti otkrivaju da su u Genovi svilarske manufakture radile već u XIII. stoljeću (tad se najviše tkao i izvozio lagani *cendado*), no i u ovom je gradu svilarska industrija značajnije napredovala početkom XIV. stoljeća zahvaljujući imigraciji majstora iz Lucce, grada s kojim je Genova već ranije bila snažno trgovinski povezana. Najraniji statut kojim je ova industrija bila regulirana datira u 1432. godinu, a u XV. stoljeću je smatrana drugom najvažnijom granom u gradu i to odmah nakon brodogradnje. Najznačajnije plemenitaške obitelji – Spinola, Doria, Grimaldi, Di Negro, Fieschi – koje su tradicionalno bile vezane uz trgovinu i pomorstvo, sada su imale svoje predstavnike i u svilarskom cehu (*L'Arte dei seateri*).[190] Poznato je da su 1531. godine u Genovi radilo više od dvije tisuće tkalaca specijaliziranih za različite vrste tkanina, od kojih su najglasovitiji bili tzv. *terciopelo* baršuni (baršuni s tri osnove flora).[191] Industrija je kontinuirano rasla sve do kraja XVI. stoljeća, čemu je doprinio strog protekcionizam domaće proizvodnje spram one konkurentske. Ipak, drugi fenomen – a od kojeg je svilarski ceh strahovao i nastojao ga zaustaviti uvođenjem posebnih zakona – se odnosi na emigraciju majstora. Iseljavanje majstora – potaknuto ekonomskim, društvenim i političkim razlozima – se izraženije javlja sredinom XV. stoljeća a nastavlja se odvijati i tijekom cijelog XVI. stoljeća. Tako su đenoveški majstori-tkalci pokretači i pomagači svilarskih industrija u Toursu (1470.), Lyonu (1466. i 1536.), Milanu (1442.), Mantovi (1501.), Pijemontu (1527.), Reggio Emiliji (1520.) te u Tridentu i Ferrari. Od početka XVII. stoljeća se može pratiti polagani pad đenoveške svilarske industrije a do kojeg je dolazilo uslijed restrikcija na izvoznim tržištima, bankrota španjolskog dvora u posljedice kojeg su uvučeni i poduzetnici u Genovi te naposljetku i zbog epidemije kuge do koje je došlo krajem XVI. stoljeća.[192] Tako je 1565. godine u gradu radilo približno deset tisuća tkalačkih stanova, da bi ih 1664. godine bilo oko tri i pol tisuće.[193] Ipak, na europskom su tržištu i dalje bili prisutni najskupocjeniji đenoveški tekstili: oni protkani srebrnim i zlatnim nitima, a ponajviše baršuni zahvaljujući kojima je Genova postigla i održala svoju slavnu tkalačku reputaciju čak i drugoj polovini XVIII. stoljeća, a koje je odlikovala visoka

[189] Anna Muthesius, *Silk in the Medieval World*, u: *The Cambridge History of Western Textiles*, Vol. I., (ur.) David Jenkins, Cambridge, Cambridge University Press, 2003., str. 325 – 354 (338).

[190] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 236.

[191] Anna Muthesius, *nav. dj*, 2003., str. 339.

[192] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 236 – 237.

[193] Marzia Cataldi Gallo, *Tessuti Genovesi del Seicento. Nuove prospettive di ricerca*, Vol. II – *Produzione, tipologie, consumi*, Genova, Tormena, 1994., str. 1.

Zaštićeno autorskim pravima

kvaliteta izradbe, precioznost materijala upotrijebljenih u tkanju te ljepota izvedenih uzoraka. Osim po slavnom, ujednačeno rezanom crnom baršunu, Genova je bila posebno poznata po produkciji tkanina namijenjenim opremanju interijera: po višebojnim (*a giardino*) baršunima te po lampasima i damastima, među kojima su bili najtraženiji damasti od svilenih niti bojanih grimizom. U XIX. stoljeću je nastupilo gašenje đenoveške svilarske industrije – ponajviše zbog gubljenja koraka sa tehnološkim inovacijama – a do danas se tradicija ručnog tkanja svile održala još samo ponegdje na obali istočno od Genove.[194]

Proizvodnja vrhunskih svilenih tkanina u **Milanu** je započela mnogo kasnije nego u Lucci, Veneciji, Genovi i Firenci, a može biti dovedena u blisku vezu sa dinastijom Sforza. Prije 1442. godine – kad je Filippo Maria Visconti u Milano doveo firentinskog majstora Pietra di Bartolo – tkanine za odjeću kao i za opremanje palača i crkava su se uvozile prvenstveno iz Genove i Venecije, budući da su se u lokalnim manufakturama proizvodile samo vrpce i drugi, manje važni tekstilni predmeti. Dokumenti otkrivaju da su se nakon ove godine u Milano počeli doseljavati tkalci iz Bergama, Cremone i Venecije; 1457. godine je u gradu radilo osamdeset stanova za tkanine gusto protkane zlatnim nitima (*drappi d'oro*) a prvi statut kojima se regulirala proizvodnja i trgovina svilenim tkaninama datira iz 1461. godine.[195] Do 1474. godine je svilarska industrija već toliko narasla da je na poslovima koji su je sačinjavali bilo zaposleno oko petnaest tisuća stanovnika, a u ovom su razdoblju milanske manufakture proizvodile najcjenjenije baršune i svile protkane zlatom. Proizvodnja se nastavila razvijati tijekom XVI. stoljeća kad se ponajviše usmjerava na baršune, damaste i satene a zahvaljujući proizvodnji zlatnih niti i svilene pređe Milano se prometnuo među najnaprednije i najbogatije gradove Europe. Oko 1560. godine je između osamnaest i dvadeset tisuća stanovnika radilo samo na proizvodnji niti, a pojačanom izvozu je pogodovao i pad đenoveških manufaktura uslijed posljednica tamošnje epidemije kuge.[196] Naredno, XVII. stoljeće je obilježila stagnacija, značajna emigracija majstora te orijentiranje na one vrste jednostavnijih tkanina koje su na tržištu bile najviše tražene. Proizvodnja je bila usporena i u prvoj polovini XVIII. stoljeća kad se najveća količina svilenih tkanina uvozi iz

[194] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 237.

[195] Franca Leverotti, *The Organisation of the Sforza Court and Silk Production*, u: *Silk Gold Crimson. Secrets and Technology at the Visconti and Sforza Courts*, (ur.) Chiara Buss, Milano, Silvana Editoriale, 2009., str. 18 – 24 (18, 19).

[196] Giuseppe De Luca, *Silk manufacturing in Milan under Spanish rule: financing and organizational models*, u: *Silk Gold Incarnadine. Luxury and Devotion in Lombardy under Spanish Rule*, (ur.) Chiara Buss, Cesano Maderno, ISAL Editore, 2012., str. 13 – 19 (14).

Nedozvoljeno autorskim pravima

Francuske. Krajem XVIII. stoljeća se reorganizacijom i industrijalizacijom nastoji oživjeti proizvodnja a izvoz se orijentira na područja srednje Europe, prvenstveno Njemačke. Početkom XIX. stoljeća središtem proizvodnje postaje Como. Čitavom Lombardijom se značajno proširio uzgoj dudovog svilca, a rastu industrije je pogodovalo rano uvođenje žakard tkalačkih stanova kao i blagotvorna podrška austrijske uprave.[197]

Zaštićeno autorskim pravima

[197] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 239.

II.2. Francuska

Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća nijedan grad u Francuskoj se u proizvodnji svilenih tkanina nije mogao mjeriti sa Toursom i Lyonom. Izvan ova dva važna središta su se tkale tek neznatne količine tkanina s uzorkom. U ovom je razdoblju manju svilarsku industriju imao **Avignon** a zapravo je predstavljala ostatke nekada većih i važnijih manufaktura koje su u ovom gradu djelovale tijekom XIV. stoljeća, kad je bio papinskim sjedištem. Krajem XVIII. stoljeća su se u ovdašnjim manufakturama uglavnom tkali taftovi i damasti. Tijekom XVII. stoljeća su se svilene tkanine tkale i u **Nîmesu**, gdje je 1679. godine radilo približno tisuću i stotinu stanova na kojima su se međutim ponajviše tkale lagane tkanine bez uzorka (taftovi) te manjim dijelom damasti. Na gradske manufakture se umnogome nepovoljno odrazila emigracija majstora protestanata pa je broj stanova već 1685. godine pao na oko dvije stotine, no industrija se uspjela održati te su se ovdje i u XVIII. stoljeću tkali taftovi te tkanine s uzorcima malih dimenzija, ali na jednostavnim stanovima (fr. *petit tire*). Svile su se također tkale u Marseillesu te u okolici Pariza.[198]

Lyon je tijekom XIII., XIV. i XV. stoljeća bio važno središte tekstilne trgovine. Nezaobilaznim odredištem talijanskih i francuskih trgovaca svilama tkanim u talijanskim središtima je postao ponajviše zahvaljujući izrazito povoljnom smještaju na dvije plovne rijeke odnosno na sjecištu trgovačkih puteva koji su iz Italije, Švicarske i Njemačke vodili prema sjevernoj Francuskoj i Parizu. Na dugotrajnoj i intezivnoj trgovini je zgrnut značajan kapital, što je 1466. godine potaklo kralja Luja XI. da uvođenjem određenih mjera u gradu pokuša pokrenuti tkalačku industriju. Međutim, zbog straha lokalnih poduzetnika za gubitak vlastitih sloboda projekt je naišao na otpor te je umjesto u Lyonu implementiran u Toursu. Naknadno uvidjevši iz toga proizašli prosperitet Toursa, u Lyonu su zatražili te 1536. dobili kraljevsko dopuštenje za pokretanje svilarske industrije za što je grad dobio jednake privilegije koje je uživao Tours.[199] Godine 1540. je osnovan ceh *Corporation de Ouvries en Draps d'Or, d'Argent et de Soie* koji je temeljem statuta donesenog 1554. godine regulirao sve brojne sastavnice svilarske industrije. U ovom razdoblju su se u gradu tkale lagane svilene tkanine (taftovi), damasti te čak i baršuni koje su pak najvjerojatnije odlikovali uzorci manjih dimenzija. Početkom XVII. stoljeća lyonska industrija doživljava snažan rast zahvaljujući poticajima kraljeva Henrija IV. i Luja XIII, a dokument iz 1610. godine pokazuje da su se već tad počele tkati zahtjevnije tkanine s uzorkom koje su tehnički i dekorativno mogle parirati

[198] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1965., str. 45 – 46.

[199] *Isti,* str. 37.

Nastavno autorskim pravima

onim talijanskim. Proizvodnji najskupocjenijih tkanina kao i onih s uzorcima velikih dimenzija znatno su doprinijele i invencije izvjesnog Claudea Dangona, majstora milanskog podrijetla, koji je zahvaljujući modifikacijama tkalačkog stana između 1605. i 1607. godine uspio istkati baršune čiji su uzorci bili izvedeni u čak osam različitih boja dok im je podloga dekoru bila zastrta srebrnim nitima. Dangonovi stanovi su stoga bili umnogome zahtjevniji a zbog složenosti uzoraka je na njima istovremeno trebalo raditi više pomagača tkalcu. Do 1610. godine je već imao devetnaest stanova na kojima je tkao tkanine bogatih uzoraka posve netipičnih za ovo razdoblje. Manufakture su istovremeno proizvodile i tkanine bez uzorka, namijenjene širem tržištu na kojem je vladala potražnja za manje skupocjenim svilama, a kojem je trebalo ponuditi jednostavne no izuzetno kvalitetne i dojmljive tkanine. Najbolji primjer predstavlja lagani taft naglašeno sjajne površine (*taffetas lustré*) osmišljen oko 1656. godine, koji je ubrzo potom postao glasovit i tražen diljem Europe a izvoz kojeg je gradu priskrbio značajan profit. Postupak tkanja *lustré* tafta bila je strogo čuvana tajna, a njegova invencija potvrđuje iznimnu sposobnost lyonskih manufaktura da se prilagode izmjenjenim zahtjevima na tržištu. U to je vrijeme, naime, potražnja za najskupocjenijim tkaninama bila značajno smanjena, a uslijed rata s Engleskom (1627.), Španjolskom (1636.) te zbog nerijetkih epidemija kuge (tako je, primjerice, sav izvoz u Englesku bio obustavljen uslijed velike epidemije 1665. godine).[200] Jean-Baptiste Colbert, ministar financija u vrijeme vladavine Luja XIV., je 1667. godine reorganizirao lyonsku svilarsku industriju te joj dao dodatni zamah zabranom uvoza svih svilenih tkanina iz inozemstva. Tako je 1621. godine u gradu radilo oko tisuću i sedam stotina majstora tkalaca, kojih je pak 1660. godine bilo više od tri tisuće. Od ovog trenutka započinje procvat lyonske svilarske industrije te natjecanje između ovog važnog francuskog te talijanskih tkalačkih središta. Ipak, stoljeće su obilježili i progoni francuskih protestanata (hugenota) koji su rezultirali ekonomskom krizom i velikom emigracijom majstora tkalaca u Englesku i Njemačku. Tako je oko 1690. godine broj tkalačkih stanova u Lyonu s dotadašnjih osam pao na svega tri tisuće. Slavno razdoblje rasta i jačanja za lyonsku industriju započinje nakon Utrechtskog mira (1713.-1714.), kada Lyon stječe primat ne samo u proizvodnji vrhunskih svilenih tkanina nego i u diktiranju modnih novina koje će tijekom XVIII. stoljeća slijediti i oponašati sva druga europska tkalačka središta. Uz strog protekcionizam, razvoju je pomogao i pojačan interes usmjeren stalnom osuvremenjivanju tkalačkih tehnika, materijala i dekorativnih uzoraka na tkaninama. Zahvaljujući razumijevanju važnosti kontinuiranih invencija u osmišljavanju uzoraka te

[200] *Isti*, str. 38 – 39.

Zaštićeno autorskim pravima

pridavanju znatne važnosti crtačima predložaka, poput slavnog Jeana Revela (1684. – 1751.), lyonske manufakture su postale glavnim opskrbljivačima svih dvorova u Europi. Rast proizvodnje se najzornije prati u povećanju broja tkalačkih stanova, kojih je oko 1739. radilo osam tisuća, 1752. godine gotovo devet i pol tisuća, a tijekom 1770.-ih dvanaest tisuća.[201] Oko 1780. godine je u Lyonu radila polovina svih operativnih tkalačkih stanova u Francuskoj. Iako je razdoblje neposredno prije Revolucije ujedno bilo i vrijeme najvećeg prosperiteta, manufakture su tad prepoznale određenu prijetnju u pojačanom uvozu laganih pamučnih tekstila (posebno indijskih tkanina *chintz*) kojima je bila privržena čak i kraljica Marija Antoaneta, zbog čijeg utjecaja na francusku i europsku modu su lyonski poduzetnici bili prisiljeni obraćati joj se s molbama da nosi odjeću skrojenu isključivo od svila. Za vrijeme i nakon Revolucije je nastupio drastičan pad domaće potražnje za skupocjenim tkaninama, no u Lyonu su se uspjeli prilagoditi novonastalim okolnostima te su se za vrijeme vladavine Napoleona značajno okrenuli proizvodnji tkanina isključivo namijenjenih opremanju interijera - u kojem segmentu je međunarodnu slavu stekao Philippe de Lasalle (1723. – 1804.) – potom laganim tkaninama jednostavnih uzoraka namijenjenih odjevnim predmetima te svilama liturgijske namjene. Zahvaljujući neupitnoj sposobnosti prilagodbe izmijenjenim zahtjevima tržišta te posebno uslijed brze implementacije žakard tkalačkog stana (izumljenog 1801. godine),[202] lyonske manufakture su uspjele održati ranije stečeni status te su i tijekom XIX. stoljeća u Europi ostale glasovitim proizvođačima vrhunskih svilenih tkanina.

Tours je umnogome profitirao neuspjelim poduhvatom Luja XI. iz 1466. godine kojim je namjeravao pokrenuti lyonsku svilarsku industriju, budući da se kralj 1470. godine s istim nastojanjem okrenuo upravo ovome gradu. Projekt je od početka bio uspješan zahvaljujući dodijeljenim privilegijama i izuzimanju od daća a dodatan impuls razvoju su predstavljali brojni majstori doseljeni iz Italije. Mletački ambasador Marino Cavalli sredinom XVI. stoljeća piše o osam tisuća tkalačkih stanova koji su radili u gradu te spominje brojne tkalce doseljene iz Venecije, te posebno iz Genove.[203] Takvom je procvatu pogodovala blizina Pariza i Orleansa te drugih gradova pokrajine Touraine u kojima je bila nastanjena aristokracija. Tijekom druge četvrtine XVII. stoljeća kardinal Richelieu uvodi dodatne mjere koje su za cilj imale osnaživanje svilarske industrije, a manufakturama Toursa je pogodovao i velikim, opetovanim narudžbama tkanina za opremanje vlastitih rezidencija. Sve do sredine

[201] *Isti*, str. 40 – 41.

[202] *Isti*, str. 43 - 44.

[203] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 241.

Nastavno autorskim pravima

XVII. stoljeća manufakture u Toursu uživaju razdoblje najvećeg procvata – štoviše – između 1640. i 1680. godine je bio najvažnije francusko središte proizvodnje svilenih tkanina. Oko 1663. godine se iz Toursa u Englesku izvozilo svila u vrijednosti od približno tri stotine tisuća funti, dok se iz Lyona izvozilo upola manje, što potvrđuje uvjerljivu dominaciju Toursa nad Lyonom čak i tijekom sedmog desetljeća XVII. stoljeća. Ipak, krajem XVII. stoljeća Lyon je preuzeo naslov francuske svilarske prijestolnice, a na prosperitet Toursa se loše odrazili vjerski sukobi koji su rezultirali gubitkom velikog dijela stranih tržišta te iseljavanjem majstora koji su prvenstveno odlazili u Englesku, Njemačku i Nizozemsku.[204] Život i djelatnost protestanata je bila uvelike otežana, u prilog čemu govori i podatak da je 1664. godine donesen dekret prema kojem su samo katolici mogli dobiti zvanje majstora-tkalca. Tako su 1668. godine u gradu radilo sedam tisuća stanova dok ih je 1686. preostalo tek oko tisuću i šest stotina.[205] Nakon ponovnog otvaranja stranih tržišta francuskim proizvodima Lyon je brzo i spretno preoteo i ona tržišta koja su ranije bila orijentirana Toursu, a oporavku gradskih manufaktura nije pomogao ni rast drugih tkalačkih industrija diljem Europe (Engleska, Nizozemska) kao ni pojačani uvoz svilenih i pamučnih tkanina iz Kine i Indije. Jačanju lyonske industrije su uvelike pogodovale i niže nabavne cijene sirove svile uslijed čega su gotove tkanine iz Lyona bile jeftinije od onih iz Toursa i drugih francuskih središta. Ponovno jačanje se bilježi oko 1730. godine a sredinom XVIII. stoljeća Tours je i dalje uspješno održavao status drugog najvažnijeg francuskog središta proizvodnje svilenih tkanina. Ipak, raskorak između Toursa i Lyona sve je izrazitiji krajem XVIII. stoljeća: Lyon je prosperirao zahvaljujući svojem zemljopisnom položaju, nagomilanom bogatstvu, velikom godišnjem sajmu koji se tamo održavao te zbog niže nabavne cijene sirove svile. Usto, manufakture u Lyonu su pridavale znatno veću važnost vještini izrade predložaka za tekstil. U Toursu tijekom XVIII. stoljeća nije bila oformljena institucija u kojoj bi se obučavali crtači predložaka – a kakva je 1756. godine osnovana u Lyonu - te do danas sačuvani predlošci nastali za manufakture u Toursu ostavljaju dojam da ovdašnje tkanine nisu bile toliko živopisnih boja i atraktivnih uzoraka poput onih lyonskih.[206]

[204] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1965., str. 32 – 33.

[205] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 241.

[206] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1965., str. 35 – 36.

Zaštićeno autorskim pravima

II.3. Ostale zemlje

Prva svilarska industrija u Europi se razvila na području današnje **Španjolske**, a prvenstveno kao posljedica arapskih osvajanja i maurske dominacije koja je - pogotovo na južnom dijelu Pirenejskog poluotoka - trajala od VIII. do XV. stoljeća. Najvažnija središta proizvodnje su Toledo, Cordoba, Sevilla te Granada – u kojoj je između XIV. i XVI. stoljeća cvjetala proizvodnja sirove svile i pređe koja se najviše izvozila u Genovu i Firencu.[207] U Europi XV. i XVI. stoljeća talijanske svilarske manufakture su bile najveće i najvažnije, no po veličini i značenju su ih slijedile samo one španjolske. Španjolske manufakture svilenih tkanina svoj snažan razvoj su ponajviše dugovale upravo rano započetom i uvelike organiziranom uzgoju dudova svilca, za što je Španjolska bila toliko pogodna da je sve do XIX. stoljeća ostala najvećim izvoznikom sirove svile na europsko tržište.[208] Po okončanju rekonkiste krajem XV. stoljeća maurski majstori su i dalje dominirali svilarskim manufakturama unatoč tome što je uslijed pojačanog uvoza talijanskih tkanina te utjecaja njihovih inovativnih dekora došlo do upečatljivih stilskih promjena u dekorima španjolskih svila. Štoviše, sličnosti između talijanskih i španjolskih tkanina iz XVI. stoljeća su toliko izražene da ih je ponekad teško razlikovati, a pogotovo zbog činjenice da su manufakture obiju zemalja u ovom razdoblju bile sklone naglašenom korištenju zlatnih i srebrnih niti. Nakon protjerivanja Maura za vrijeme Filipa III. (1609. – 1610.) nastupila je kriza u svilarskoj industriji budući da se odsustvo njihovog znanja i vještina uvelike osjetilo. Pad je nastavljen i tijekom druge polovine XVII. stoljeća te početkom XVIII. stoljeća, unatoč tomu što je Španjolska prepoznala američke i indijske kolonije kao izvozna tržišta za svoje tkanine. Tako je, primjerice, broj tkalačkih stanova u Toledu sa nešto više od šest stotina godine 1695. pao na tek stotinu 1708. godine. Iako se broj stanova u Toledu do sredine XVIII. stoljeća ponovo uspeo na približno šest stotina, ubrzo nakon 1752. godine je započelo strelovito posustajanje tamošnje industrije koja nikada nije uspjela vratiti staru slavu. Oko 1720. godine značajan napredak bilježi industrija u Valenciji a sredinom stoljeća se nastoje ojačati manufakture u Barceloni i Toledu, između ostalog i upošljavanjem majstora tkalaca te crtača predložaka iz Lyona.[209] Tako su tijekom druge polovine XVIII. stoljeća španjolskim manufakturama *de facto* upravljali majstori tkalci i crtači iz Lyona, a koliko je francuski

[207] Anna Muthesius, *nav. dj.*, 2003., str. 340 – 341.

[208] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 240.

[209] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 240.

Zaštićeno autorskim pravima

utjecaj bio jak pokazuje činjenica da je teško utvrditi razliku između francuskih i španjolskih svila iz ovoga razdoblja. Iako se danas malo zna o izgledu španjolskih svila iz XVII. i ranog XVIII. stoljeća, stručnjaci pretpostavljaju da su i ih u tom razdoblju odlikovali dekori nastali ne baš umješnim oponašanjem onih francuskih.[210]

Glavno središte proizvodnje svilenih tkanina u **Engleskoj** je bio Spitalfields u okolici Londona. Udruženje *The Worshipful Company of Weavers* je u Londonu osnovano još u XII. stoljeću, no pretpostavlja se da tijekom prvih stoljeća postojanja među članovima društva nije bio veći broj tkalaca svilenih tkanina. U tom se razdoblju proizvodnja vjerojatno tek manjim svojim dijelom bazirala na svilama a više a vrpcama, čipkama te posebno na vunenim tkaninama. Kralj James I. (1567. – 1625.), koji je zavidno promatrao bogaćenje Firence i Venecije zahvaljujući svojim uspješnim i izuzetno dobro ustrojenim svilarskim industrijama, početkom XVII. stoljeća je pokušao dovesti francuske majstore u Englesku, a ne bi li dodatno pomogao začetak i razvitak svilarskih manufaktura potaknuo je i sađenje murvi - uslijed nade da će uzgoj dudova svilca u Engleskoj uzeti maha. Ipak, njegova nastojanja nisu urodila trajnijim rezultatima. Iako je tijekom posljednje trećine XVII. stojeća došlo do masovnih useljavanja francuskih protestanata, koji su u istočnim dijelovima Londona ubrzo oformili čvrste zajednice, do njihove je potpune afirmacije u svilarskoj industriji moglo doći tek nakon donošenja Zakona o naslijeđu 1701. godine kojim je uređeno da samo protestanti mogu biti engleskim kraljevima.[211] Nakon te godine dolazi do posebnog zamaha u razvoju svilarskih manufaktura u Spitalfieldsu, koji je u odnosu na glavna konkurentska francuska središta - Lyon i Tours - uživao posebne prednosti budući da je bio smješten u predgrađu glavnog grada. Usto, zahvaljujući blizini londonske luke, troškovi prijevoza sirove svile i gotovih proizvoda (tkanina) su bili značajno manji. Nadalje, Parlament je bio izrazito naklonjen povoljnom rješavanju svih zakonskih prijedloga koji su išli u korist tkalcima, a kojih je između 1703. i 1733. godine bilo gotovo šest tisuća.[212] Najveću prepreku nesmetanom rastu industrije je predstavljala manja raspoloživost sirove svile koju je putem Britanske Indijske kompanije trebalo uvoziti iz Italije, Perzije, Osmanskog carstva, Španjolske, pa čak i iz Kine, što je značajno utjecalo na porast troškova i na visinu konačne cijene tkanine. Drugu nepovoljnu okolnost engleskim manufakturama je predstavljala njihova potpuna stilistička

[210] Peter Thornton, *nav.dj.*, 1965., str. 70.

[211] *Isti*, str. 54 - 55.

[212] Natalie Rothstein, *The 18th-Century English Silk Industry,* u: *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts. Die Industrien in England und in Nordeuropa / 18th-Century Silks. The Industries of England and Northern Europe,* Riggisberg, Abegg-Stiftung, 2000., str. 9 – 24 (11).

Nastavno autorskim pravima

ovisnost o Francuskoj: »osuđeni« na neprestano, pa gotovo i grozničavo oponašanje (kopiranje) francuskih predložaka, engleski crtači su bili rijetko sposobni razviti vlastiti izričaj, unatoč tomu što je 1754. godine osnovana Royal Society of Arts. Tijekom prve polovine XVIII. stoljeća industrija jača: izvoz je baziran na Irsku, američke kolonije, istočnu Indiju, Portugal, Španjolsku i Njemačku. U razdoblju između 1745. i 1755. godine engleske manufakture su bile jedine u Europi koje su se mogle natjecati s onim francuskima. Značajan udarac su pretrpjele zbog Sedmogodišnjeg rata (1756.-1763.) za vrijeme kojeg su svi europski dvorovi uvelike smanjili potražnju za luksuznim tkaninama. Do daljnjeg pada je došlo uslijed otežanog držanja koraka sa francuskim manufakturama, zbog nerazumijevanja važnosti školovanja domaćih crtača predložaka (odnosno uslijed izostanka ulaganja u njihovu profesionalnu obuku) te naposljetku zbog pojačanog uvoza laganih tkanina (posebno pamuka s otisnutim uzorcima) koji su se u odijevanju počeli koristiti umnogome više nego svile. Tržištu nije nimalo pomogla ni novina u načinu opremanja interijera: u ovom su se periodu umjesto draperijama zidovi počeli oblagati papirnatim tapetama.[213] Od drugih, manje važnih engleskih proizvodnih središta vrijedi spomenuti Coventry, Manchester, Norwich i Canterbury.[214]

Haarlem u **Nizozemskoj** je bio glasovit po proizvodnji lanenih damasta a začetak tkanja svila duguje doseljevanju majstora-hugenota iz Francuske. Razvoj manufaktura je bio brz, te se već krajem XVII. stoljeća bilježe podaci o nastojanjima izvoza tkanina u Francusku. No, glavna izvozna tržišta su bile skandinavske zemlje i Njemačka. Tijekom druge polovine XVIII. stoljeća se proizvode i damasti i baršuni, koji su se pak najviše izvozili u Englesku.[215] U zbirci trećeg Vojvode od Richelieua je sačuvana skupina uzoraka nizozemskih tkanina koje uglavnom odlikuju uzorci manjih dimenzija, a koji se mahom sastoje od raznobojnih cvjetova na tamnoj podlozi.[216] Zahvaljujući intenzivnim trgovačkim vezama s Dalekim istokom, ostvarenima posredstvom Nizozemske Istočnoindijske kompanije osnovane u Amsterdamu 1602. godine, na svilama s uzorkom nastalima u amsterdamskim manufakturama krajem XVII. te posebno tijekom prve polovine i sredine XVIII. stoljeća se mogu prepoznati utjecaji

[213] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 240 – 241.

[214] Peter Thornton, *nav.dj.*, 1965., str. 62.

[215] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 235.

[216] Sjoukje Colenbrander, *Dutch silks, narrow or...?,* u: *Bulletin du CIETA,* 79, 2002., str. 59 – 65.

Zaštićeno autorskim pravima

indijskih, kineskih i japanskih tekstilnih uzoraka.[217] Od sredine XVII. do kraja XVIII. stoljeća u Amsterdamu je posebno istaknuta obitelj Roeters, čiji su članovi bili snažno angažirani u proizvodni i trgovini svilenim tkaninama.[218] Tkanje taftova naglašeno sjajne površine (*taffetas lustré*) započelo je s doseljavanjem majstora-hugenota iz Lyona (gdje je i nastala ta vrsta lagane svilene tkanine), a često se tvrdilo da su nizozemski taftovi *lustré* jednako kvalitetni kao i izvorni, lyonski. No, za razliku od situacije u Engleskoj, hugenoti u Nizozemskoj nikada nisu preuzeli vodeću ulogu u tamošnjoj svilarskoj industriji.[219]

Najraniji spomen svilarske industrije na području **Njemačke**, no koji nije posve vjerodostojan, se odnosi na postojanje tkalačkih manufaktura u Regensburgu koje su navodno djelovale već u XIII. stoljeću. Tijekom XIV. i XV. stoljeća je pak u Kölnu – gradu u kojem je bila snažno razvijena produkcija vunenih tkanina - dokumentirana proizvodnja zlatnih borti i svilenih vrpci. Izgleda da je proizvodnja svilenih tkanina tijekom XVI. stoljeća na području Njemačke bila tek sporadična pojava. Tad je nekoliko tkalaca radilo u Hamburgu (vjerojatno se radilo o manjim podružnicama nizozemskih manufaktura), a neki su se talijanski majstori 1573. godine navodno nastanili u Nürnbergu. Tijekom XVII. te posebno XVIII. stoljeća je pak na području Brandenburga, Šleske i Saske razvijena proizvodnja lanenih damasta, često figuralnih uzoraka, čiji je način izrade uvezen iz Nizozemske. Od ostalih vrsta tkanina su prevladavale one tkane kombinacijom lana i vune te svile i lana. Iako su radionice u Hamburgu tijekom XVII. i XVIII. stoljeća uspješno radile, najvažnijim središtem proizvodnje je postao Krefeld, u koji se u XVII. stoljeću doseljava nizozemska obitelj Van der Leyen čiji se članovi počinju intenzivno baviti trgovinom svilenim i lanenim tkaninama i vrpcama. Oko 1720. godine započinju s tkanjem svilenih damasta i drugih svila s uzorkom a 1724. pokreću i vlastiti pogon za bojadisanje.[220] I svilarska industrija djelatna na području Njemačke je značajno profitirala dolaskom majstora-protestanata iz Francuske. Tako tijekom XVIII. stoljeća tkalački stanovi rade u Göttingenu, Hannoveru, Eisenachu, Kasselu, Marburgu,

[217] Sjoukje Colenbrander – Clare Browne, *Indiennes:* Chinoiserie *Silks Woven in Amsterdam,* u: *A Taste for the Exotic. Foreign Influences on Early Eighteenth-Century Silk Designs,* (ur.) Anna Jolly, *Riggisberger Berichte,* 14, 2007.,str. 127 – 138.

[218] Sjoukje Colenbrander, *The Roeters Family and the Dutch Silk Industry in the 18th Century,* u: *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts. Die Industrien in England und in Nordeuropa / 18th-Century Silks. The Industries of England and Northern Europe,* Riggisberg, Abegg-Stiftung, 2000., str. 147 – 161 (147).

[219] Sjoukje Colenbrander, *Silk weaving in Amsterdam 16th – 18th century,* u: *Bulletin du CIETA,* 75, 1998., str. 111 – 118.

[220] Agnes Geijer, *A History of Textile Art*, London, Pasold Research Fund, 1979.

autorskim pravima Nastavno

Münchenu, Krefeldu, Liepzigu i Stuttgartu. Za vrijeme Fridrika II. (1740. – 1786.) se reformama, preustrojem, privilegijama i izuzećem od različitih daća industrija dodatno osnažuje te javlja i u Berlinu te Potsdamu, a nove blagotvorne okolnosti privlače tkalce i crtače predložaka iz Lyona i Toursa te iz Italije. Tako su najvažnije manufakture u Berlinu bile *Girard e Michelet*, zatim *Boudouin* te ona Charlesa Vignea, a kojima je povjereno osmišljavanje i tkanje svila namijenjenih opremanju palače Sanssouci. Manufakture u Berlinu su posebno profitirale okolnostima nastalima zbog Francuske revolucije, uslijed kojih su svilarske industrije u Lyonu i Toursu bile umnogome paralizirane. Nagli rast i prosperitet najbolje pokazuju brojke: dok je 1756. godine u u Berlinu radilo oko četiri stotine stanova, 1796. godine ih je u funkciji više od šest tisuća, a i broj vrsnih njemačkih majstora se značajno povećavao.[221] Njemačka svilarska industrija se tijekom XIX. stoljeća još više konsolidirala: oko 1880. godine je bila tehnički najnaprednija u čitavoj Europi, a Krefeld je postao najvećim i najvažnijim središtem proizvodnje.[222]

Svilarska industrija u **Švedskoj** nikada nije poprimila velike razmjere a prosperirala je samo tijekom treće četvrtine XVIII. stoljeća, kad su u tamošnjim manufkaturama ujedno ostvareni izuzetno visoki standardi u tkanju. Zemlji je nedostajalo iskusnih, vještih majstora koji bi svoja znanja prenijeli na domaće radnike, pa je vlast uvelike poticala doseljavanje tkalaca iz Nizozemske i sa sjevera Njemačke, što se pak moralo organizirati u tajnosti budući da su sve zemlje nastojale spriječiti iseljavanje svojih majstora. Istovremeno, švedski dvor se trudi prepoznati mlade, obećavajuće domaće umjetnike te ih slati na usavršavanje u inozemstvo: tako je Jonas Alströer 1707. godine poslan na putovanje Francuskom, Engleskom, Nizozemskom i Njemačkom s ciljem da prouči tamošnje manufakture, a 1724. godine u Stockholmu pokreće vlastitu radionicu za tkanje svila. Tijekom šestog i sedmog desetljeća je u glavnom gradu radilo devet stotina stanova, a čak se pokušao pokrenuti uzgoj dudova svilca. Proizvodnja svilenih tkanina je uglavnom i bila koncentrirana u Stockholmu, dok su u nekoliko drugih gradova radile samo posve male manufakture. Oko 1762. godine – kad je proizvodnja dosegla vrhunac – je u glavnom gradu djelovala četrdeset i jedna manufaktura, s osam stotina osamdeset i dva stana te gotovo dvije tisuće radnika. Modne mijene u Francuskoj su i na ovdašnje manufakture imale iznimno velik utjecaj, uslijed čega su vlasti nastojale privući vrhunske francuske umjetnike i majstore u Švedsku. Kralj Fredrika I. (1720.-1751.) je 1740. godine pozvao majstora-tkalca Bartholoméa Peyrona, koji se s

[221] Peter Thornton, *nav.dj.*, 1965., str. 75.

[222] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 237.

Zaštićeno autorskim pravima

dozvolom francuskog kralja Luja XV. doselio u Stockholm godinu dana kasnije i pokrenuo vlastitu manufakturu, za što su mu odobrene posebne privilegije. Iako je te 1741. godine započeo sa petnaest stanova, 1755. godine ima stotinu i deset stanova te dvije stotine i pedeset radnika. Upravo su u njegovoj radionici nastajale najkvalitetnije tkanine izrađene u Švedskoj: baršuni, taftovi, damasti te *broché* tkanine cvjetnih uzoraka.[223] Broj stanova u Stockholmu je 1767. godine pao na oko dvije stotine i dvadeset, nakon čega švedska svilarska industrija trajno gubi na važnosti.[224]

Zaštićeno autorskim pravima

[223] Elisabet Stavenow-Hidemark, *The Silk Industry in Sweden in the 18th Century*, u: *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts. Die Industrien in England und in Nordeuropa / 18th-Century Silks. The Industries of England and Northern Europe,* Riggisberg, Abegg-Stiftung, 2000., str. 163 – 172.

[224] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 70 – 72.

III. O ustroju i funkcioniranju svilarskih industrija

Obrazlažući u prethodnom poglavlju razloge zbog kojih svilarske manufakture nisu stasale u nijednom od naših gradova, bilo je istaknuto da je jedan od važnijih razloga i taj što je uspješna svilarska industrija pretpostavljala velik broj radnika i radnica koji usto imaju biti vrsni u nekom od niza specifičnih umijeća.

Liječnik i pisac Leonardo Fioravanti (1518. – 1588.) se u jednom od svojih djela osvrnuo i na brojne uzastopne faze u produkciji svilenih tkanina, iz kojeg zapisa se ujedno stječe dojam da je bio svjestan ne samo iznimne složenosti proizvodnje nego i važnosti koju je ta industrija imala za ruralno i urbano gospodarstvo mnogih talijanskih država u razdoblju renesanse; »*Svilarski zanat je vrlo plemenita umjetnost, dostojna da se njome bavi bilo koji istinski gospodin, jer gospoda koriste svilu; i ovaj zanat uživa mnoge velike povlastice u čitavoj Italiji, i u mnogim talijanskim gradovima ima vlastito zakonodavno tijelo koje njime neovisno upravlja i kroji pravdu, i uživa mnoga izuzeća i vrlo izdašne privilegije, i to po zasluzi jer to je zanat koji veliča bogate i pomaže siromasima; i mnoge su vještine potrebne da bi se vršio, budući da uključuje bezbroj postupaka; nemoguće je pronaći jednu osobu koja bi sama bila sposobna obavljati sve radnje koje podrazumijeva. Prvo treba gojiti crve koji daju svilu...Nakon toga, kad su kukuljice spremne, majstori i majstorice ih dan-dva suše na suncu; potom stavljaju kotao na vatru i kad voda uzavre stavljaju u nju kukuljice; potom sa posebnim vretenima namataju svilu, koja nakon toga prelazi u ruke drugih majstorica koje je motaju na kaleme; zatim ide Prelcu, koji prede svilu, i nakon predenja se vraća u ruke majstorice koja je ponovno namata na kaleme te vraća Prelcu zbog uvijanja; i kad je svila uvijena (sukana), i nakon što ju je Trgovac pregledao, šalje se Bojadisaru; Bojadisar prvo kuha svilu u vodi i sapunu te je potom boja u koju god boju poželi; zatim je vraća Trgovcu, koji je stavlja na drvene klinove, na kojima pažljivo rasteže svilu zbog čega bude sjajna i prelijepa; zatim se šalje majstoricama koje je namataju na određene kaleme, uz pomoć kojih Tkalac priprema osnovu koju želi i kojom tka kako ga volja, bilo baršune, satene, damaste, taftove i tako dalje; i tu zanat završava, na slavu Bogu i dobrobit svijetu.*«[225]

[225] »*The silk craft is a very noble art, worthy of being plied by any true gentleman, for gentlemen are the ones who use silk; and this craft has very great privileges in all Italy, and in many Italian cities it has its own court of law that administers justice without anyone who interferes, and it enjoys many exemptions and very great privileges, and deservedly so because it is a craft that exalts the rich and helps the poor; and great skills are needed to ply it, since it involves an infinitude of operations; no one is to be found who is capable of doing on his own the many tasks that it involves. The first of which is to hatch the worms that make the silk, and nourish*

Zaštićeno autorskim pravima

Poznavanje svih ovih postupaka smatram temeljnim preduvjetom za razumijevanje, ali i za cijenjenje ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom, budući da se jedino uz barem osnovno predznanje o mnoštvu radnji, umijeća ali i vremena koje je bilo potrebno za postizanje konačnog proizvoda može pristupiti valorizaciji do danas sačuvanih primjeraka ali i prepoznavanju onih vrsta tkanina koje su uslijed kompleksnijih konstrukcija, više sustava niti odnosno mnoštva potki različitih boja, materijala i oblika, izvorno morale biti skuplje od, primjerice, monokromnih damasta, a pogotovo od monokromnih taftova. Stoga će se u ovom poglavlju – a prije negoli se prijeđe na stilske mijene uzoraka na tkaninama u razdoblju od XV. do XVIII. stoljeća – donijeti osvrt na postupke, vještine, profile majstorā, cehovske propise; odnosno na sav rad neophodan za nastanak svake tkanine analizirane u katalogu disertacije.

Zaštićeno autorskim pravima

---

them....Afterward there are masters and mistresses who, when the cocoons are ready, dry them under the sun for one or two days; and they put a cauldron over a fire and bring it to the boiling point, putting the cocoons inside; and with certain spindels they reel the silk, which when completed goes into the hands of the mistresses, who wind it on the reels; and then it goes back to the Spinner, who spins it, and once it is spun it comes back into the hands of the mistresses, who wind it again on the reels and bring it back to the Spinner for throwing; and when the silk is thrown, and after the Merchant has checked it, it goes to the Dyer; and the Dyer first boils it in water and soap and then dyes it in any color one wishes; and it returns to the Merchant, who puts it on wooden pegs, with which he spreads it out very carefully and makes it lustrous and beautiful; then it goes to the mistresses, who wind it on certain spools, with wich the Weaver prepares the warp he desires and weaves it as he pleases, into velvets, satins, damasks, tabbies, ormesini, *and so on; and thus the craft is finished, to the glory of God, and to the benefit of the world.*« Prema: Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. xiii (u tekstu autoričin prijevod s engleskog).

III.1. Slojevitost industrije

Numeroso popolo, *Arte tanto granda et importante*, *sterminato numero d'artefici* neke su od »bombastičnih« fraza koje se javljaju u dokumentima u Državnom arhivu u Veneciji koji se odnose na tamošnju svilarsku industriju, a u kojoj je u određenim razdobljima bilo uposleno do čak trideset ili četrdeset tisuća stanovnika. Iako se može činiti da je riječ o nerealnim brojkama one su zapravo vrlo izgledno vjerodostojne, no treba imati na umu da tek manji dio od tog mnoštva otpada na tkalce dok je pozamašan broj radnika i radnica (*lazzarole*, *incanaresse*, *binaresse*, *remettine* itd.)[226] bio angažiran na zanatima koji se možda mogu okarakterizirati kao »pomoćni«, no u svakom slučaju su bili neophodni. Prema jednom od izvora, da bi se istkala kvalitetna tkanina, sirovina (svila) je prethodno morala proći kroz šesnaest pari ruku. Središnja figura tog složenog procesa je *setaiolo*. Nemoguće je iznaći jedinstveni termin kojim bi se definirala uloga *setaiola*: on je istovremeno trgovac i poduzetnik, osoba iznimnih organizacijskih vještina ali i imatelj kapitala u količinama dostatnim za financiranje kupnje, transporta i obrade sirove svile. Naposljetku je upravo *setaiolo* trgovao završnim proizvodom (tkaninama). No, najvažnije je da je koordinirao brojne proizvodne faze, te da se upravo njemu nakon svakog proizvodnog koraka produkt vraćao na uvid, na koji način je zapravo nadzirao kvalitetu rada zanatlija koji su mu, dakle, bili umnogome podređeni.[227] U Veneciji su se nazivali; *Cosidori* (»kuhari« kukuljica dudovog svilca), *Filatori* (predioci i uvijači), *Maistre*, *Remendatori*, *Cavigliadori*, *Destiradori*, *Partidori*, *Tentori*, *Ordiresse*, *Incannaresse*, *Testori*. Osnovna podjela unutar svilarskog ceha je podrazumijevala predioce (*filatori*), tkalce (*testori*), bojadisare (*tintori*) i majstore koji su izrađivali metalne niti (*tiraoro* i *battioro*). Na temelju posebnih vještina potrebnih za tkanje svila različitih konstrukcija, *testori* su se dalje dijelili na one koji su tkali baršune (*veluderi*) - bez obzira radilo se o baršunima s uzorkom ili ujednačeno rezanim baršunima - potom na tkalce koji su umjeli istkati svilene tkanine s uzorkom u drugim konstrukcijama (*samiteri*) te naposljetku na tkalce koji su izrađivali samo svile bez uzorka (*pianeri*). Ovakva trodioba majstora tkalaca – koja se dakle temelji na njihovoj »specijalizaciji« - dakako nije bila na snazi samo u Veneciji nego i u drugim velikim središtima, primjerice u Milanu. Ukoliko je venecijanski *samiter* želio postati članom ceha *veludera*, od njega se zahtijevalo da položi svojevrstan ispit, odnosno da samostalno pripremi (»sagradi«) stan za tkanje baršuna te da

[226] Marcello Della Valentina, *nav. dj.*, 2003.a, str. 13 – 14.

[227] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. xiv.

Zaštićeno autorskim pravima

njemu vlastoručno istka najmanje jedan lakat (63.8 centimetara) baršuna protkanog zlatnim ili srebrnim nitima potke.[228] No tijekom XVIII. stoljeća, kad je mletačka svilarska industrija uvelike trpjela uslijed dominacije francuskih manufakturnih središta, takva se pravila očito nisu toliko rigorozno slijedila. Naime, 1754. godine su u gradu radila 184 *veludera*, 317 *samitera* te 206 *pianera*, od kojih je pak 162 *veludera*, 109 *samitera* te 81 *pianer* tkao i svile u konstrukcijama za koje nije bio specijaliziran. Dakle, tad je u Veneciji radilo tek petnaest *veludera* koji su za život mogli zarađivati tkajući isključivo najskupocjenije tkanine (baršune).[229] Sjedište ceha tkalaca se nalazilo uz crkvu San Marcuola u predjelu Cannaregio, u kojoj su tkalački majstori obdržavali oltar u čast sv. Helene, a vrijedi navesti i nekoliko imena hrvatskih iseljenika te period tijekom kojeg se spominju među članovima ovoga ceha: Petar Radović (1730.-1731.), Ivan Buljan (1730.), Bortolo Schiavon (1753.-1771.), Petar Schiavon (1802.-1806.) i Stjepan Spernić (1800.-1806.)[230]

Svi zanatlije uključeni u svilarsku industriju su smatrani neovisnim radnicima a velikim dijelom su im pomagali članovi obitelji te šegrti. Zanimljivo je da je svim zanatlijama – izuzev tkalaca – bilo dozvoljeno raditi isključivo na zahtjev *setaiola* koji im je ujedno isplaćivao nadnice, dok je samo tkalcima ustupljeno pravo da - neovisno o *setaiolu* - izrađuju tkanine koje su mogli prodavati. Međutim, smjeli su ih tkati samo u manjim količinama i tek na jednom ili dva stana na kojima je mogao raditi sam tkalac zajedno sa članovima njegove obitelji, a bez pomoći šegrta i drugih majstora. Svi drugi tkalački stanovi su bili namijenjeni isključivo narudžbama *setaiola* kojemu je bilo od iznimno važno da uvijek ima dovoljnu količinu radne snage na raspolaganju. Ipak, majstori svih zanata su uspijevali zadržati za sebe sva potrebna znanja a njihovi su alati i oprema smatrani osobnim vlasništvom. Zanimljivo je da je u nekoliko gradova na snazi bio zakon po kojem zanatlije bilo koje vrste nisu smjeli živjeti zajedno s osobama koje nisu bile specijalizirane za rad u istoj grani svilarske industrije.[231]

---

[228] Doretta Davanzo Poli (ur.), *nav. dj.*, 1988.b, str. 40 – 41.

[229] Marcello Della Valentina, *nav. dj.*, 2003.a, str. 37 – 38, 42.

[230] Istraživanja povjesničarke Lovorke Čoralić u Državnom arhivu u Veneciji, fondu *Arti veneziane* (koji sadrži gradivo vezano za pojedine trgovačke i obrtničke strukovne udruge) iznjedrila su više dragocjenih podataka koji otkrivaju da je priliv hrvatskih iseljenika u Mletke bio najjači tijekom XV. i XVI. stoljeća te koji potvrđuju prisutnost hrvatske iseljeničke zajednice u najrazličitijim sastavnicama mletačkog gospodarskog i društvenog života; Lovorka Čoralić, *Hrvati u mletačkim strukovnim udrugama,* u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,* 32-33, Zagreb, 1999.-2000., str. 51-67 (58).

[231] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. xiv.

Zaštićeno autorskim pravima

3.1.1. Svilogojstvo i predenje

Iako začeci svilogojstva u Europi sežu u VI. stoljeće, do XIV. stoljeća se razvilo uglavnom na istočnom Mediteranu te na području Sicilije i Pirenejskog poluotoka. No u razdoblju između XIV. i XVI. stoljeća se proširilo čitavim Apeninskim poluotokom dok se na području Francuske dudov svilac uzgajao južno od rijeke Loire. Krajem XVIII. stoljeća gotovo devedeset posto talijanske svile se proizvodi u sjevernom dijelu zemlje, a što je ujedno predstavljalo čak sedamdeset posto ukupne europske proizvodnje.[232] Najkvalitetnija svila se dobiva od vrste prelca latinskog naziva *bombyx mori* koja je ujedno jedna od rijetkih vrsta podobnih za uzgoj u zatvorenom prostoru. Naime, dok se na Dalekom istoku mogu držati na otvorenom, zbog klimatskih razlika se jajašca u Europi moraju gojiti u kontroliranim uvjetima, i to čak šest mjeseci na nižim temperaturama, nakon čega slijedi mjesec dana izlaganja nešto višim temperaturama. Stoga su u svilogojstvu bila potrebna znatna ulaganja, i to ne samo u gradnju i opremanje adekvatnih prostora nego prvenstveno u kultiviranje plantaža murvi [Ilustracije uz raspravu, Sl. 10] koje je bilo neophodno zasaditi prije negoli bi se započelo sa uzgojem svilca. Iako je ličinke moguće hraniti i lišćem nekih vrsta hrastova, da bi svila bila kvalitetna su se morale hraniti upravo lišćem murve (duda), kojega je bilo potrebno osigurati u iznimno velikim količinama jer su ličinke četiri do pet tjedana danonoćno konzumirale znatne količine svježih listova, na čemu je morao biti uposlen veći broj radnika [Ilustracije uz raspravu, Sl. 11]. Nakon što bi ličinke dosegle odgovarajuću veličinu, radnici su ih sa pladnjeva za hranjenje prenosili na posebno pripremljene snopove suhih grančica na kojima su započinjale proces stvaranja kukuljice (kokona), koji je trajao dva do tri tjedna. Iako jedan kokon sadrži oko tri kilometra svilene niti, tek bi se dvadeset do dvadeset i pet posto te dužine naposljetku namotalo na kalem. Naime, nakon šest stotina do sedam stotina metara nit postaje previše tanka i slaba da bi bila iskoristiva.[233] Da bi se iz njih otprela sirova svila, kokoni su se morali prokuhavati u vodi da bi se usmrtila ličinka u njima (valjalo je spriječiti izlazak leptira iz kokona budući da bi pritom pokidao svilenu nit) te da bi se omekšao sericin, protein kojim su niti prirodno obložene, a radnice (taj posao su najčešće radile žene), su započinjale s otpredanjem niti još dok su se kokoni nalazili u kupelji s vodom.

[232] Roberto Curti – Carlo Poni, *I mestieri della seta,* u: *La seduzione dell'artigianato: artigianato nella storia,* Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato, Firenze, S.P.E.S., 1990., str. 47 – 54 (47).

[233] Richard L. Hills, *From Cocoon to Cloth. The Technology of Silk Production,* u: *La seta in Europa sec. XIII – XX: atti della »Ventiquattresima Settimana di Studi« 4-9 maggio 1992.,* (ur.) Simonetta Cavaciocchi, Firenze, LeMonnier, 1993., str. 59 – 90 (60 – 63).

Zaštićeno autorskim pravima

Da bi se dobila dovoljno čvrsta nit, bilo je potrebno istovremeno odmatati između pet i sedam kokona. Kad bi se koja od niti za vrijeme izvlačenja prekinula, radnice bi to brzo uočile jer bi se kokon prestao vrtjeti na površini vode nakon čega bi bio zamijenjen drugim [Ilustracije uz raspravu, Sl. 12]. Niti sa svih pet do sedam kokona su se spajale u jednu, krupniju nit uslijed izlaganja sericina zraku na kojem bi se sušio i time ih vezao zajedno, što je bilo potpomognuto istovremenim provlačenjem svih niti kroz usku očicu. Na ovaj način bi se dobila neprekinuta, ujednačena, okrugla čvrsta nit – na kojoj nije smjelo biti ikakvih uvoja, čvorića ili kvržica - koja se namatala na jednostavnu napravu s rotirajućim okvirom [Ilustracije uz raspravu, Sl. 12]. Ipak, po okončanju ove, primarne faze, niti su bile suviše tanke i delikatne da bi se mogle upotrijebiti u tkanju. Prije negoli bi se mogle upotrijebiti na tkalačkom stanu su trebale proći fazu predenja ili sukanja tijekom koje bi se određeni broj primarnih niti spajao u jednu, deblju nit, kojoj bi čvrstoću, kompaktnost i trajnost davalo skupno uvijanje primarnih niti u S smjeru (tal. *di torto*) ili Z smjeru (tal. *di filato*). Delikatni postupak predenja se vršio ručno sve do kraja XII. stoljeća kad je izumljeno kolo za predenje čime je radnja znatno ubrzana, no znatnije je usavršena krajem XIV. stoljeća kad je u Lucci konstruirana cirkularna naprava za predenje koja je ubrzo potom prilagođena tako da bude pogonjena vodom. Ovakvi »strojevi« nisu samo pridonijeli većoj kvaliteti niti nego su znatno povećali proizvodni kapacitet: tri do četiri radnika su uz cirkularnu napravu imali učinkovitost jedne stotine predioca.[234] U stručnoj literaturi se naprava za predenje nerijetko izdvaja kao jedna od najznačajnijih i najingenioznijih tehnoloških invencija ne samo srednjovjekovne nego i ranonovovjekovne Italije. Sadržavali su stotine kalema, vretena i osovina koji su se simultano vrtjeli. Promjer im je mjerio više od dva metra, a mogli su biti visoki čak trinaest metara i protezati se kroz više etaža zgrade unutar koje su se nalazili.[235] Zanimljivo je da mletački magistrat Pet mudrih za trgovinu (*Cinque Savi alla mercanzia*) 1543. godine utvrđuje broj od čak pet stotina i pedeset strojeva za predenje u Veneciji, te predlaže da dvije stotine njih bude izričito namijenjeno potrebama lokalne svilarske industrije, dok je preostalih tri stotine i pedeset moglo biti stavljeno na raspolaganje stranim trgovcima koji su plaćali radnike, otkupljivali svilene niti i izvozili ih gdje god su željeli.[236] Postupak predenja je –

[234] Daniela Degl'Innocenti – Mattia Zupo, *nav. dj.*, 2010., str. 72 – 73.

[235] Luca Molà, *A Luxury Industry: The Production of Italian Silks 1400-1600*, u: *Europe's Rich Fabric. The Consumption, Commercialisation, and Production of Luxury Textiles in Italy, the Low Countries and Neighbouring Territories (Fourteenth-Sixteenth Centuries),* (ur.) Bart Lambert – Katherine Anne Wilson, Farnham, Ashgate, 2016., str. 205 – 234 (215 – 216).

[236] Luca Molà, *nav. dj*., 2000., str. 77.

Zaštićeno autorskim pravima

pojednostavnjeno rečeno – podrazumijevao spajanje više niti sa njihovih zasebnih kalema u jednu nit koja bi se uvijala i namatala na poseban kalem [Ilustracije uz raspravu, Sl. 13, 14]. Iako je spajanje više primarnih niti u jednu bilo neophodno, nije uvijek bilo nužno pritom ih uvijati: za potku laganijih tkanina su se mogle koristiti i niti bez uvoja (torzije), no niti osnove su bez iznimke morale biti čvrsto tordirane budući da su trpjele veću silu uslijed istezanja ali i trenja tijekom stalnog dizanja i spuštanja listova radi propuštanja niti potke.[237] Za osnovu su se stoga najčešće koristile tzv. *orsoglio* ili *organzine* niti. *Organzine* niti su bile najvrjednije svilene niti koje su se na području Italije proizvodile zahvaljujući izumu naprave za predenje. Postupak njihove izrade je bio iznimno složen: prvo bi se dvije niti međusobno ovijale u Z smjeru a zatim bi se tako dobivenoj niti »pridružila« druga – predena na jednak način – te bi se potom ovijale jedna o drugu u S smjeru. Na taj način bi se postizala jedna, iznimno čvrsta nit. Primjerice, regija Pijemont je bila posebno poznata po proizvodnji iznimno kvalitetnih *organzine* niti, koje su zbog njihove ujednačenosti i otpornosti uvozile čak i lyonske manufakture – unatoč ponudi niti iz francuskog uzgoja.[238] To pokazuje kolika se pažnja pridavala svilenim nitima namijenjenih tkanju skupocjenih tkanina, budući da je o njihovoj kvaliteti umnogome ovisila i vrsnoća, trajnost i izdržljivost konačnog proizvoda.

Iz rezultata tehničkih analiza tkanina donesenih u katalogu disertacije se može steći uvid u broj primarnih niti sadržanih u jednoj niti upotrijebljenoj za tkanje, kao i u korištenje niti sa S ili Z uvojem te onih koje nisu tordirane. Smjer torzije se pri pregledu tkanina razaznaje tek pod povećalom, a može se prepoznati na nekoliko fotografija snimljenih digitalnim mikroskopom koje prate termine objašnjene u Pojmovniku.

Proizvodnja sirove svile je - prema shvaćanjima merkantilističkih krugova - bila jedan od važnih načina kako se relativno jeftinom proizvodnjom i skupom prodajom ostvaruje velik profit i popravlja trgovinska bilanca. Iz tih razloga se svilogojstvo sporadično javlja i na području današnje Hrvatske, gdje bilježimo pojavu uzgoja dudova svilca i otpredanja svilenih kokona u sirovu svilu, no ne i daljnju preradu (predenje ili sukanje) sirove svile u niti za tkanje. Dalmacija je svojim podnebljem i tlom pružala izvanredne uvjete za pojavu i razvoj svilarstva i ono ovdje ima davnu tradiciju koja seže u srednji vijek, a možda čak i ranije (u doba cara Justinijana). Giuseppe Sabalich, primjerice, piše da vjeruje da se svilogojstvo u Dalmaciji javilo prije nego u Veneciji, a zahvaljujući upravo prijašnjim vezama s Bizantom.

[237] Richard L. Hills, *nav. dj.,* 1993., str. 64 – 68.

[238] Paola Bertucci, *Enlightened Secrets: Silk, Intelligent Travel, and Industrial Espionage in Eighteenth-Century France,* u: *Technology and Culture,* Vol. 54, n. 4, October 2013., str. 820 – 852 (826 – 827).

autorskim pravima Zaštićeno

Spominje godišnji tribut Raba Veneciji koji je u IX. stoljeću iznosio pet, a u XI. deset libri svilenih niti. Temeljem toga Sabalich zaključuje da se svilogojstvo na istočnoj obali Jadrana njegovalo najmanje dvije stotine godina ranije nego što se javilo na Apeninskom poluotoku, te stotinu godina prije nego što je pokrenuto na Siciliji.[239]

U svakom slučaju, Dalmacija je bila među prvim područjima u Europi gdje se javlja uzgoj murvi. Mletačke vlasti su u XVI. stoljeću naredile zatiranje nasada murvi u Dalmaciji ali su u XVIII. stoljeću poradile na oživljavanju sadnje toga stabla (sadnice su se nabavljale u Ankoni) i barem neznatnom, eksperimentalnom uzgoju dudova svilca. Alberto Fortis u svojem putopisu *Viaggio in Dalmazia* (1774.) spominje svilarstvo na Rabu, Braču i u donjoj Neretvi, a u ovom se razdoblju sirova svila proizvodila i u Boki kotorskoj.[240] Iako uzgoj dudova svilca nije bio fizički zahtjevan te su u njemu mogli sudjelovati svi članovi kućanstva, ova djelatnost u našim krajevima nije nikada zaživjela onoliko intenzivno kao na području Italije. Iako posao nije tražio velik napor, zahtijevao je pažnju i neprestanu brigu, a unatoč velikom trudu i osjetljivosti posla zarada radnika je bila mala, pa mu nisu bili posve skloni. Usto, s obzirom da je riječ o vrlo osjetljivoj i rizičnoj kulturi, proizvodnja je u nepovoljnim godinama znala pasti na polovinu godišnjeg prosjeka. Zadarsko područje je zbog povoljnih klimatskih uvjeta pružalo odlične uvjete za uzgoj dudova svilca i preradu sirove svile, pa je ovdje ta djelatnost bez sumnje bila prisutna i prije sredine XIX. stoljeća, kad se izrazitije razvija. U to vrijeme je kultura duda bila rasprostranjena na čitavom okružju a najizrazitije u primorskom i otočnom dijelu. Izvori spominju da je u okolici Zadra (posebno u Smiljevcu i Zemuniku) bilo zasađeno oko četiri tisuće stabala duda a među najvažnijim svilogojskim pogonima su bili oni Dominika Papafave i Antuna Rose. S ciljem unapređenja proizvodnje uzgajivači odlaze na sjever Italije ne bi li se upoznali sa svim inovacijama, okružni kapetanat raspisuje nagrade za povećanje rasadnika a članovi zadarskog Poljodjelskog društva u tadašnjim novinama objavljuju članke o uzgoju i vrstama duda te o sprječavanju njihovih bolesti.[241] Za vrijeme vladavine Marije Terezije Bečki dvor uvodi svilarstvo na područja Vojne, Slavonske, Varaždinske i Banske krajine s namjerom da se sirova svila izvozi u druge

[239] Govoreći o Zadru u kasnijim stoljećima u ovom kontekstu, Sabalich piše da su doseljene talijanske obitelji Lantana, Salghetti, Ponte, Ferrari, Petricioli, Zanchi, Panizzoni, Addobbati, Petrizio i Zaccaria između ostaloga privređivale i djetalnostima vezanima uz svilogojstvo. Giuseppe Sabalich, *La Dalmazia nei commerci della Serenissima*, Zara, Tipografia Vitaliani, 1907., str. 36 – 38.

[240] Šime Peričić, *nav. dj.*, 1987., str. 107.

[241] Elvis Čavić, *Svilarstvo Zadarskog okružja u razdoblju od 1852. do 1860. godine,* u: *Historijski zbornik,* god. LXIII, br.2, 2010., str. 421 – 434 (421-423).

Nastavno autorskim pravima

dijelove Monarhije, a unatoč tomu što se kvaliteta hrvatske svile nije odlikovala finoćom i sjajem kao francuska i talijanska, bila je jača, teža i trajnija, a na ovim se prostorima nastavila proizvoditi i kroz XIX. stoljeće.[242]

3.1.1.1. Proizvodnja metalnih niti

Pod izrazom »metalne niti« upotrijebljenom u naslovu odlomka podrazumijevam *filé* niti (niti oko čije se jezgre od svilene pređe ovija metalna *lamella*) te »samostalne« metalne niti, bez svilene jezgre: *lamellu* (tal. *oro lamellato*) i (tal.) *oro trafilato*. Ovi dragocjeni materijali se u tkanju prvenstveno koriste kao dodatne (suplementarne) potke ali se – doduše umnogome rjeđe – ponekad javljaju i kao osnovine niti, s napomenom da nikada nije riječ o nitima glavne (temeljne; dominantne) osnove nego o nitima koje nemaju konstrukcijsku nego isključivo dekorativnu ulogu [usp. Kat. 81]. Metalne niti, dakle, u najvećem broju slučajeva sudjeluju u tkanju uzorka ili u obogaćivanju (zastiranju) podloge uzorku, no treba naglasiti da su *lamelle* neizostavne u tkanju jedne posebne vrste svilene tkanine bez uzorka: riječ je o *teletti*, vrsti tafta, gdje se uz temeljnu, svilenu potku utkiva jedna *lamella*, i to čitavom širinom tkanine: od ruba do ruba (*lamella* dakle ima ulogu suplementarne, *lancé* potke). *Teletta* je u konačnici lagani svileni taft čija se čitava površina ljeska zahvaljujući *lamelli*, koja je kod najskupocjenijih primjeraka utkana u istom broju kao i temeljna potka (u omjeru 1:1), dok je kod *teletta* čije su cijene bile niže *lamella* utkana rjeđe; primjerice uz svaki drugi, treći ili četvrti prolaz temeljne potke. U našim sakralnim inventarima se nerijetko zatječu misnice i pluvijali u cijelosti ili djelomično skrojeni od crvenih, zelenih, (zlatno) žutih ili ljubičastih *teletta*, a posebno vrijedi napomenuti da se od komadićā više *teletta* različitih boja najčešće izrađuju grbovi, svetački likovi, križevi i druge aplikacije koje se nerijetko zatječu i na liturgijskim predmetima (misnicama, pluvijalima, antependijima) sačuvanima na području Hrvatske.[243]

---

[242] Alexander Buczynski, *The development of sericulture and the production of silk in Croatia,* u: *Povijesni prilozi,* 21, 2001., str. 171 – 181.

[243] Usp. grb neznanog prelata iz obitelji Mezzo (Mezo) na misnici od crvenog *moiré* tafta koja je zatečena u Veloj Ravi (Silvija Banić, *nav. dj.*, 2008., str. 412 – 413); Bogorodicu Bezgrješnog Začeća na kapuljači pluvijala u samostanu Male braće u Dubrovniku (Silvija Banić, *nav. dj.*, 2010., str. 325); Gospu Karmelsku na leđnoj strani misnice od zelenog damasta u župnoj crkvi sv. Jeronima u Vižinadi (fotografija, autorice Ive Jazbec Tomaić, je objavljena na internetskim stranicama posvećenima predavanjima u sklopu izložbe *Istra, lav i orao*, održanima u studenom 2015. godine u Puli) te prikaz Gospe Karmelske na misnici od zelenog tafta u Pučišćima

autorskim pravima Zaštićeno

Postoji više vrsta metalnih niti koje se u tehnici *lancé* ili *broché* utkivaju na svilama s uzorkom, a u ovom se razdoblju iznimno često koriste i u tkanju pozamanterijskih traka (borti). S ciljem lakšeg raspoznavanja metalnih niti sve su njihove vrste opisane u Pojmovniku (kojemu prileže fotografije snimljene digitalnim mikroskopom na predmetima analiziranima u katalogu), no osnovnu podjelu i ovdje valja ukratko izložiti. *Lamella* je izrazito fina zlatna ili srebrna nit (u slučaju kad je od srebra je nerijetko pozlaćena), a u presjeku je plošna. Termin *oro trafilato* (tal. *trafila*: sprava za pravljenje žica; *trafilare*: izvlačiti, povlačiti, provlačiti; praviti žice) je ispravno upotrijebiti za metalnu nit kružnog presjeka, koja dakle doslovno nalikuje žici. Ovakve, metalne »žice« se nešto češće zatječu na bortama i resama nego na tkaninama. *Filé* niti imaju svilene niti u jezgri, oko koje se ovija *lamella* u S ili Z smjeru. *Lamella* može biti ovijena gusto – na način da svilena jezgra ostaje u potpunosti sakrivena – a budući da je to bilo najteže postići ovakve su niti uglavnom bile i najskuplje.[244] U slučajevima kada se *lamella* namjerno ovija rijetko (na način da niti u unutrašnjosti budu jasno vidljive) takve se niti nazivaju *filé riant.* Klasične *filé niti* kao i *filé riant* niti mogu biti kružnog presjeka ali su nerijetko i spljoštene (tiješte se nakon ovijanja; usp. Pojmovnik). Kružne i spljoštene niti se utkivaju ovisno o taktilnom i vizualnom efektu koji se na tkanini želi postići. *Frisé* niti se lako prepoznaju zbog »kovrčavosti« po kojoj su i dobile naziv. Iako se na tkaninama nekada mogu zateći svilene *frisé* niti koje se ovijaju oko ravne *lamelle* (usp. Pojmovik), metalne *frisé* niti se najčešće izrađuju na način da se oko krupnije, naglašeno tordirane svilene jezgre ovija delikatna metalna *lamella* koja može biti srebrna ili pozlaćena. Pritom se *lamella* oko *frisé* svile ne ovija »čvrsto«, odnosno značajan dio svilene jezgre namjerno ostaje vidljiv. I u slučaju *filé* i *frisé* niti vrijedi pravilo da boja svilenih niti u jezgri »određuje« sjaj *lamelle* (i obrnuto): tako se srebrna *lamella* ovija oko jezgre od bijele svile, dok se zlatna ili pozlaćena *lamella* omotava oko zlatnožutih svilenih

---

na otoku Braču (Vanja Kovačić, *Sakralni spomenici Pučišća*, u: *Spomenica župe sv. Jeronima Pučišća: povodom 450 godina utemeljenja (1566. – 2016.)*, (gl. ur.) Josip Vrandečić, Pučišća, župa sv. Jeronima, 2016., str. 293 – 318, 315). Dijelove ornata na kojima su aplicirani likovi svetaca i anđela (kerubina) izrađeni u tehnici »kolaža« komadićima *teletta* različitih boja sam dokumentirala u Dubrovniku, Zaostrogu, Trogiru, Šibeniku i Skradinu. Ovdje posebno ističem lik sv. Petra, izveden od *teletta* plave, crvene, oker i *beige* boje, sačuvan na jednoj misnici iz trogirske katedrale, podno kojega je apliciran komad platna s natpisom u crvenoj tinti LAURENTIUS RISPOLI / FECIT A.D. 1710, a koji dakle otkriva ime majstora i godinu nastanka, što je jedinstveni slučaj. Svraćam pozornost i na antependij u sakristiji katedrale u Krku na koji su aplicirana dva grba biskupa Giovannija della Torre (kraj XVI. stoljeća) sastavljena od komadā svijetlog satena i raznobojnih *teletta*.

[244] Alessandra Geromel Pauletti (ur.), *Oro filato. Il romanzo dei fili metallici preziosi dalle origini ad oggi*, Pieve di Soligo, 2000., str. 20.

autorskim pravima Zaštićeno

niti. Na taj način se »pojačava« ili naglašava efekt koji se na tkanini nastoji postići, odnosno dodatno se vizualno ističu bijelo/srebrni i žuto/zlatni dijelovi dekora. Zahvaljujući brojnim različitim vrstama i profilacijama metalnih niti bilo je moguće istkati tkaninu na kojoj bi se i podloga i dijelovi dekora jasno razlikovali, čak i onda kad metal dominira i podlogom i uzorkom.

Izgledno je da je vještina izrade delikatnih traka (lamina) od plemenitih metala a u svrhu ukrašavanja tkanina bila poznata već stoljećima prije Krista, ukoliko je suditi po detalju iz starozavjetnog opisa svečanog ruha velikog svećenika Arona: *skuju zlatne pločice, a onda ih na niti izrežu da ih vještački uvezu u ljubičasto, crveno i tamnocrveno predivo i predeni lan* (Knjiga Izlaska, 39:2-3).[245] Ovakve su se niti koristile u tkanju i vezenju a u ranim su stoljećima prilično često izrađivane i od kože (tal. *oro membranaceo*): zlatnim prahom bi se posipala fina životinjska koža ili stijenka životinjskih crijeva koja bi se potom rezala na uske niti, koje su se mogle koristiti samostalno ili ovijene oko vlaknaste (svilene, lanene) jezgre. Da se vještina tiještenja zlata njegovala i u antičkom Rimu potvrđuje reljef s prikazom radnika s čekićem podno kojeg je natpis *avrifex brattiap*, a koji se danas čuva u Vatikanskim muzejima.[246] Kasnoantički i ranosrednjevjekovni primjerci metalnih niti (V.-VIII. stoljeće) u Europi su poznati prvenstveno zahvaljujući arheološkim istraživanjima, budući da se mogu pronaći gotovo isključivo u grobnicama.[247] Metalne niti su se dosta rano počele izrađivati u Španjolskoj (od VIII. stoljeća), zatim u Francuskoj (nešto kasnije; od XIII. stoljeća) te u Njemačkoj (od XV. stoljeća), no talijanske manufakture su bile posebno važne budući da razdoblje procvata ovog zanata korespondira najslavnijem periodu talijanskih svilarskih manufaktura odnosno proizvodnji najvrsnijih baršuna i drugih složenih tkanina protkanih zlatnim nitima. Djelatnost dviju vrsta zanatlija - *battiloro* i *tiraoro* - koji su izrađivali metalne

[245] Vrijedi svratiti pozornost na još neke dijelove opisa Aronova ruha; *naprsnik načiniše četverouglast, dvostruk; bio je pedalj dug, pedalj širok, a predvostručen. Umetnu u nj četiri reda dragulja* (39: 9-10); *o donjem rubu ogrtača načine šipke od ljubičastog, crvenog i tamnocrvenog prediva i predenog lana. A načine i zvonca od čistog zlata, pa zvonca privežu među šipke; sve naokolo donjeg ruba ogrtača između šipaka: zvonce pa šipak, zvonce pa šipak okolo donjeg ruba ogrtača za vršenje službe, kako je Jahve naredio Mojsiju* (39: 24-26). U ovim se opisima prepoznaje ruho nerijetko prikazano pri uprizorenjima sv. Šimuna Bogoprimaoca: ovaj je svetac, primjerice, na glavnim oltarima crkve sv. Krševana u Zadru i župne crkve sv. Tome apostola u Tkonu na otoku Pašmanu prikazan u tunici o čijem donjem rubu naizmjenično vise plodovi mogranja i zvončići (praporci) te s pravokutnim, kasetiranim naprsnikom.

[246] Andrea Mascaro, *L'arte del battilòro. Cenni storici, tecnici, statistici*, Venezia, 1928., str. 7.

[247] Márta Járó, *Gold embroidery and fabrics in Europe: XI – XIV centuries,* u: *Gold Bulletin*, vol. 23, br. 2, lipanj 1990., str. 40 – 57 (42, 43).

autorskim pravima Zaštićeno

niti je dokumentirana u Genovi (od XIII. stoljeća), Lucci (najkasnije od XIII. stoljeća), Veneciji (od IX. stoljeća), Firenci (od XV. stoljeća), Napulju (od XV. stoljeća), Palermu (od XVII. stoljeća), Mantovi i Piacenzi (od XVI. stoljeća), Rimu (od XVII. stoljeća) te u Milanu (od XV. stoljeća).[248] *Battiloro* opetovanim udarcima masivnim čekićem [Ilustracije uz raspravu, Sl. 15] postepeno svodi polugu ili šipku zagrijanog metala (zlata ili srebra) na debljinu od oko četiri milimetra, nakon čega je provlači kroz prešu od dva čelična rotirajuća cilindra. Na taj način dobiva laminu (*lamellu*) debelu pola milimetra, široku otprilike dva i pol centimetra, a dugu između deset i petnaest metara koja se dalje obrađuje da bude prikladna za ovijanje oko jezgre od svilene niti. *Lamellu* su oko niti gotovo uvijek ovijale žene (*filaoro*).[249] Žene se u svilarskoj industriji javljaju kao radnice u nekim »pomoćnim« ili sekundarnim (pripremnim) zanatima ili poslovima: kako je ranije objašnjeno, žene su otpredale niti sirove svile i namatale ih na kalem (postupak koji se u talijanskom jeziku naziva *l'incannatura*). Poznato je i da su tkale neke vrste tkanina no uglavnom se radilo o manje skupocjenim vrstama tekstila koje su uz to pretežno bile bez uzorka (npr. taftovi i sateni), budući da je tkalačkim stanom namijenjenim za svile bez uzorka mogla upravljati samo jedna osoba. U radionici *battilora* je podjela posla bila jasna: tiještenje srebra i zlata je bilo povjereno isključivo muškarcima dok su međutim niti od zlata i srebra izrađivale gotovo pa isključivo žene. Ova se podjela temeljila na činjenici da je tiještenje metala iziskivalo fizičku snagu, dok je međutim za izradu niti bilo nužno strpljenje i spretnost (okretnost) ruku. Također, dok se tiještenje metala vršilo u radionicama smještenima u za to određenim gradskim predjelima (primjerice, u Veneciji su bile u blizini Rialta), niti su se uglavnom izrađivale po kućanstvima. Prema tome, izrada niti je bio posao prilagođen ženama budući da su ga mogle obavljati u privatnosti doma, uz ostale kućanske poslove. U Veneciji je zanat *battilora* bio jedan od najvažnijih: i to ne samo zbog količine i vrijednosti proizvoda koji se izvozio ali i prodavao u samom gradu, nego i zbog velikog broja uposlenih radnika. Mletačke su vlasti često isticale da upravo taj zanat hrani »bezbrojne« obitelji a pritom se nedvojbeno mislilo upravo na majstorice koje su izrađivale niti, koje su bile značajno brojnije od muškaraca uposlenih na tiještenju metala. Da bi se mogle baviti ovim zanatom, morale su se – jednako

[248] Luigi Brenni, *L'arte del battiloro ed i filati d'oro e d'argento: cenni storico-tecnici*, Milano, Brenni, 1930., str. 30-53.

[249] Michela Dal Borgo, *L'Arte del battioro*, u: *I mestieri nella tradizione popolare veneta* (*Quaderni del Lombardo-Veneto*, 4), Padova, 1987., str. 20 – 25; Doretta Davanzo Poli, *Oro, argento e seta*, u: *Tesori dell'oreficeria veneziana. Immaginario religioso tra arti, produzione, committenza*, (ur.) Letizia Caselli, posebno izdanje časopisa *Ateneo Veneto*, CXCVIII, 10/I (2011.), str. 9 – 26.

Zaštićeno autorskim pravima

kao i svi drugi radnici – uz određeni trošak registrirati pri tijelu naziva *Ufficio della foglia d'oro* kojemu su ujedno morale plaćati godišnju »članarinu«.[250]

Tiraoro nije izrađivao *lamellu*, nego spomenuti *oro trafilato*: finu metalnu »žicu« kružnog presjeka. Taj bi se dragocjeni materijal dobivao povlačenjem zagrijane zlatne ili srebrne šipke kroz čelične procjepe kružnog promjera, koji su se sukcesivno sužavali, da bi naposljetku bili provučeni kroz procjep toliko uzak da bi metalnu nit sveo na debljinu vlasi [Ilustracije uz raspravu, Sl. 17]. U Veneciji je ceh *battilora* osnovan 1233. godine, a od 1576. godine su *tiraori* i *battilori* združeni u zajedničkom cehu. Iako donekle slične, dvije su vještine ostale jasno odvojene, te je majstorima jednog zanata bilo izričito zabranjeno da na bilo koji način zadiru u djelatnost drugog.[251] Nekadašnje sjedište njihove *Scuole,* s portalom nad kojim je kartuša s natpisom *Scola dell'arte de' Tiraoro e Battioro 1711*, flankira crkvu San Stae s lijeve strane.

U Firenci su *battilori* bili članovi korporacije *Arte di Por Santa Maria*, u čijem statutu stoji: *Ricordo che nel 1420 s'inchominciò in Firenze a far filare l'oro et battere la foglia da filare oro et fu l'arte di Porta Santa Maria, cioè tra mercatanti d'essa a loro spese e sotto nome dell'arte, che fu Tommaso Borghini, Giorgio di Niccolò di Dante e Giuliano di Francesco di ser Gino. Costò gran danaro a conducerci e' maestri e maestre.* Međutim, godinu 1420. nipošto ne treba uzimati kao godinu kad se ovaj zanat javlja u Firenci (tijekom ranijih stoljeća je slikare trebalo opskrbljivati zlatnim listićima), nego kao vrijeme kad se jače povezuje sa svilarskim cehom odnosno kad dolazi pod nadzor *setaiola*. U firentinskim radionicama *battilora* je tijekom XV. stoljeća posao bio podijeljen na nekoliko faza a radnici koji su u sudjelovali u proizvodnom ciklusu su se nazivali drugačijim imenima: *stenditore* je vršio prvu fazu tiještenja srebrenih poluga; *maestro di foglia* je izrađivao pozlatu u listovima, *garzoni* su pomagali u objema rečenim poslovima; *forbiciai* su rezali listove a *filatrici* su radnice koje su *lamelle* ovijale oko svilenih niti. Vještina *tiralora* u Firenci je, posebno tijekom XV. stoljeća, bila svedena na niske zanatske grane, bez ikakvih »umjetničkih«

[250] Paula Clarke, *Le 'mercantesse' di Venezia nei secoli XIV e XV,* u: *Donne, lavoro, economia a Venezia e in Terraferma tra medioevo ed età moderna,* posebno izdanje časopisa *Archivio Veneto,* anno CXLIII, VI serie, n.3, Venezia, 2012., str. 67 – 84 (71 – 72).

[251] Piero Lucchi, *L'arte dei* tira *e* battioro: *sulle tracce della* mariégola *perduta*, u: *Con il legno e con l'oro. La Venezia artigiana degli intagliatori, battiloro e doratori,* (ur.) Giovanni Caniato, Verona, Cierre edizioni, 2009., str. 198 - 203.

Vlastičeno autorskim pravima

konotacija, a djelatnost im je - kao u Veneciji - bila strogo definirana odnosno raščlanjena od djelatnosti *battilora*.[252]

3.1.2. Bojadisanje

Umijeće bojadisanja se ubrajalo među traženije i isplativije obrtničke vještine. Nosioci ovih zanimanja bili su priznati, cijenjeni i imućni obrtnici, a njihova se vještina smatrala iznimno važnom za razvoj gospodarstva. Bojadisari svilenih niti i tkanina (*tentori, tinctores*) su majstori čija se djelatnost držala graničnom između obrtničke vještine i umjetnosti. Iako je njihova djelatnost po svojem sadržaju i izvedbi nalikovala na radove obrtničkog obilježja, to se umijeće tijekom prošlih stoljeća posebno cijenilo, a njegovi djelatnici ubrajani su u istaknutije, društveno priznatije i cjenjenije majstore. Nerijetko su se bojadisari poistovjećivali sa slikarskim majstorima i dekoraterima, obavljajući – posebno oni cjenjeniji i umijećem istaknutiji – raznovrsne radove oko ukrašavanja dekoracija na svjetovnim i crkvenim zdanjima.[253]

U slučaju svilenih tkanina – a pogotovo svilenih tkanina s uzorkom – bojadisale su se niti, a ne istkana tkanina, kao što je to primjerice slučaj sa tkaninama od vune koje su se nakon tkanja uranjale u kupelji za bojadisanje te potom rastezale ne bi li im se uklonili nabori.[254] No, prije bojadisanja svilenih niti je valjalo izvršiti postupak njihova degumiranja da bi se u potpunosti uklonio prirodni protein sericin koji je onemogućavao vezanje molekula

[252] Bruno Dini, *Una manifattura di battiloro nel quattrocento,* u: *Tecnica e società nell'Italia dei secoli XII-XVI: undicesimo convegno internazionale, Pistoia, 28 – 31 ottobre 1984.,* Pistoia, Sede del Centro, 1987., str. 83 – 112 (86 – 87, 89).

[253] Lovorka Čoralić, *Hrvatski prinosi mletačkoj kulturi: odabrane teme ,* Zagreb, Dom i svijet, 2003., str. 58.

[254] O bojadisanju vunenih tkanina na području Dubrovnika i Konavala vidjeti: Joško Belamarić, *Urbanistički aspekti prve dubrovačke industrije u 15. stoljeću,* u: *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske: zbornik radova sa znanstvenih skupova »Dani Cvita Fiskovića« održanih 2003. i 2004. godine,* (ur.) Predrag Marković – Jasenka Gudelj, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti – Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008., str. 341 – 372; Danijela Jemo, *nav. dj.*, 2014., str. 15 – 22. Iz popisa stanovništva u Zadru iz 1527. godine se saznaje da su tad u gradu djelovala tri bojadisara (*tentor, tintor*) od kojih je jedan imao majstorsku titulu. Obrt bojadisanja tkanina je bio pod komunalnom kontrolom. Očito je u ovo vrijeme pala važnost bojadisara tkanine i ove grane ekonomske djelatnosti uopće, do čega je došlo zbog otomanskog osvajanja zadarskoga zaleđa i stoga otežanog dovoza glavnih sirovina (vune, sukna, raše) u grad. Prema: Domagoj Madunić, *Mjera grada: zadarski popis stanovništva 1527. godine*, u: *Povijesni prilozi,* 36, 2009., str. 23 – 63 (50 – 51).

autorskim pravima Zaštićeno

boje za svilu ali i štetio kupelji za bojadisanje. Degumiranje se vršilo »kuhanjem« (tal. *cocitura*) niti u vrućoj vodi sa dodatkom sapuna, a taj su postupak u prijašnjim stoljećima vršili za to obučeni radnici u zasebnim radionicama da bi od XV. stoljeća postalo uobičajeno da degumiranje rade sami bojadisari.[255] Po završetku degumiranja, svilene niti su se bojadisale uranjanjem u kupelj s iznimno vrućom vodom u kojoj su prethodno zajedno bili otopljeni bojilo i močilo (poput alauna ili stipse), jer se bez močila bojilo ne bi moglo fiksirati na materijal. Također, da bi se osigurao ujednačeni nanos bojila, bilo je nužno stalno održavati temperaturu kupelji te pomicati (miješati) materijal u njoj.[256] Postupku se pristupalo s velikom pažnjom, ne samo zbog vrijednosti konačnog proizvoda (tkanine) nego i zbog skupocjenosti samih svilenih niti. Usto, konačna vrijednost tkanine nije ovisila samo o dopadljivosti na njoj izvedenog uzorka i kvaliteti izradbe, nego velikim dijelom i o ljepoti i postojanosti boja niti upotrijebljenih u tkanju.[257]

Svi pigmenti koji su se u bojadisanju koristili sve do sredine XIX. stoljeća su bili biljnog (cvijet, list, kora, korijen), životinjskog (mekušci, kukci) ili mineralnog (cinober, olovo) podrijetla.[258] Neki od pigmenata su sa Istoka uvezeni u Europu tijekom križarskih pohoda, u čemu su prednjačili pomorski gradovi-države, među kojima posebno Mletačka Republika. Između XIII. i XVI. stoljeća bojadisarske manufakture su cvjetale diljem Italije a upravo zahvaljujući razvoju svilarskih manufaktura. Primjerice, u Firenci je u XIV. stoljeću djelovalo oko dvije stotine bojadisarskih manufaktura.[259] No, važno je istaknuti da se umijeće bojadisanja u Firencu te u druge gradove – poput Genove - u kojima je taj zanat bio posebno čuven zapravo proširilo iz Venecije. Ceh bojadisara u Veneciji (*Arte dei tintori*) se spominje u vrelima od 1436. godine. Prvotno je imao sjedište u crkvi San Giovanni Crisostomo (predjel Cannaregio). Godine 1581. ceh podiže vlastito sjedište pored Ponte dei Servi te u tamošnjoj istoimenoj crkvi (Madonna dei Servi, Cannaregio) stječe pravo na podizanje oltara u čast zaštitnika udruge sv. Onofrija. Bojadisari su se unutar struke dijelili u tri skupine: na bojadisare platna (*tintori di tele*), bojadisare svile (*tintori di sete*) i bojadisare pamučnih

[255] Luca Molà, *The Italian Silk Industry in the Renaissance*, u: *Le mariegole delle arti dei tessitori di seta: i veluderi (1347-1474) e i samitari (1370-1475)*, (ur.) Simone Rauch, Venezia, 2009., str. LII – LXXXV (LXXI).

[256] Daniela Degl'Innocenti – Mattia Zupo, *nav. dj.*, 2010., str. 81 – 82.

[257] Paolo Bensi, *Tintura dei tessuti serici nei secoli XV e XVI. Nota storica e tecnica,* u: *Tessuti serici italiani 1450 – 1530*, Milano, Castello Sforzesco, 9 marzo – 15 maggio (katalog izložbe), (ur.) Chiara Buss, Milano, Electa, 1983., str. 40 – 47 (40).

[258] Daniela Degl'Innocenti – Mattia Zupo, *nav. dj.*, 2010., str. 81 – 82.

[259] Monica Cerri, *La tintura,* Foligno, Arnaldo Caprai Gruppo Tessile, 1995.b, str. 19 – 20.

Zaštićeno autorskim pravima

tkanina parheta (*tintori di fustagni*). Osim svojom osnovnom djelatnošću, mletački bojadisari bili su uključeni i u razgranato trgovačko i poduzetničko poslovanje tkaninama diljem europskih zemalja i Levanta.[260] Uvelike slično kao i kod drugih sastavnica svilarske industrije, donosili su se posebni zakoni s ciljem održavanja vrsnoće proizvoda ali i čuvanja tajni zanata. Zanimljivo je da su Venecijom čak kružile priče smišljene da zastraše puk i drže ga podalje od bojadisarskih radionica: tako se primjerice pripovijedalo o bijelom duhu u liku divovskog čovjeka koji je s ogromnom kapom na glavi i svjetiljkom u ruci obilazio oko radionica, a koje su se zapravo nalazile širom Venecije. Bila im je dovoljna blizina kanala u kojemu bi ispirali niti i tkanine te osunčanog mjesta gdje bi ih rastirali i sušili. Najčešće su za to služile altane: drvene terase podignute na krovovima kuća, natkrivene konstrukcijama s gredama o koje su se vješale niti i tkanine, a kakve se prepoznaju i na vedutama Venecije Vittorea Carpaccia ili Francesca Guardija.[261]

Tijekom XV. i XVI. stoljeća su se u svilarskim manufakturama ponajviše koristile niti bojane u crveno. Renesansni bojadisar je imao na raspolaganju čak šest različitih pigmenata za bojanje niti svile u crvenu boju: biljnog podrijetla su alizarin ili bročevina (*robbia*; u Veneciji *rosa*, *roza* ili *granzoli*) koji se dobivao od korijenja biljke *Rubia tinctorum*; *oricello* se dobivao od lišajeva (npr. *Rocella tinctoria*) dok brazilsko drvo (*verzino*) naziv duguje biljci od koje se dobiva (*Caesalpinia brasiliensis*). Bročevina se najčešće miješala sa *oricellom*, pigmentom ljubičastih nijansi, dok su brazilskim drvom Mleci masovno trgovali još od XIII. stoljeća kad su ga počeli uvoziti s Levanta. Od različitih kukaca su se dobivali pigmenti *lacca*, *grana* i grimiz (*cremisi*). *Lacca* je također sa Istoka a posebno je raširena na području južne Azije (dobiva se od vrsta kukaca *Kerria lacca* i *Kerria chinensis* koji se u Indiji i Indokini javljaju kao nametnici na više vrsta biljki i drveća). *Grana* i grimiz se izdvajaju zbog veće vrijednosti. Riječ *grana* je derivat latinske riječi *granum*, budući da su osušeni kukci nalik zrnima pšenice. *Grana* je najvažniji crveni pigment u svim talijanskim središtima svilarske industrije tijekom XIII. i XIV. stoljeća; bila je manje skupocjena od grimiza a dobivala se od kukaca-nametnika na hrastovima koji su se na Mediteranu sakupljali na području sjeverne Afrike, južne Francuske i Grčke. Pigment grimiza se dobivao mljevenjem sasušene vrste crva *Coccus ilicis,* posebno raširenog na području Bliskog istoka. Iako se u Europi javlja tek krajem XIV. stoljeća, već početkom XV. stoljeća je u širokoj upotrebi. Najveću količinu pigmenta grimiza su sa Istoka uvozili Mlečani, i to ne samo za vlastite potrebe nego i za

[260] Lovorka Čoralić, *nav. dj.,* 2003., str. 58.

[261] Doretta Davanzo Poli – Stefania Moronato, *nav. dj.*, 1994., str. 51 – 52.

Nastavno autorskim pravima

daljnju prodaju njemačkim i poljskim trgovcima. Zbog znatno složenijeg i dugotrajnijeg postupka bojadisanja, svilene niti obojane ovim pigmentom su stajale dvostruko više od onih bojadisanim *granom*, a tkanine istkane od njih su se osim posebnim sjajem odlikovale i iznimno intenzivnom, lijepom, otpornom i postojanom bojom. Grimiz je zbog posebne nijanse i kvalitete postao najluksuzniji pigment za bojanje svilenih niti i sinonim za vladarski luksuz, jednako kao što je to u Rimu i Bizantu bio purpur.[262] Grimizne svile su simbolizirale moć, aristokraciju i vlast: od njih su se krojile insignije mletačkih senatora i drugih istaknutih dostojanstvenika,[263] a i dužd je bio obavezan u svim neformalnim prilikama nositi odjeću od grimiznom bojane svile, dok su mu u službenim prigodama halje imale biti skrojene od baršunā protkanih zlatnim nitima.[264]

U ranonovovjekovnoj Europi se koristila i vrsta crvenog pigmenta zvana *chermes polacco* (dobivan od vrste kukca *Margarodes polonicus*), a koji je među pukom nosio ime *krv sv. Ivana Krstitelja* budući da se u prirodi sakupljao nakon svečeve svetkovine 24. lipnja. Nastanjivao je korijenje grmolike biljke *Sclerantus perennis* rasprostranjene na područjima istočne Europe, a svoj latinski naziv vrsta duguje činjenici da se posebno cijenio i u velikim količinama sakupljao na području Poljske. Suvremene analize ovaj pigment najčešće identificiraju na njemačkim tkaninama no nerijetko se javlja i na onima tkanima u talijanskim manufakturama.[265] S otkrićem Novog svijeta se za bojadisanje svilenih niti u crvenu boju počinje koristiti i košenil ili košenilska uš (*Dactylopius cacti*) podrijetlom iz Meksika. Na području Italije je pojava košenila izazvala jaki otpor: mletački zakoni ga zabranjuju 1574. godine, no unatoč tomu pigment je ušao u bojadisarsku praksu.[266]

[262] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 109 – 111.

[263] Dok su senatori odijevali grimizne toge, preko kojih su nosili prebačenu grimiznu štolu, po togama od svila *paonazzo* nijanse i grimiznoj štoli su se raspoznavali Prokuratori sv. Marka. Prokuratori su se dijelili na one »de Supra«, »de Citra« i »de Ultra«, ovisno o *sestierima* za koje su bili nadležni. Grimizne toge su nosili i članovi Vijeća desetorice (*Consiglio dei Dieci*), potom obnašatelji dužnosti *Luogotenente del Doge* (*Vicedoge*), *Cavalieri*, *Cancellier grande*, *Capitano Generale da Mar*, *Provveditore Generale da Terra*, *Protospatario* te *Bailo* u Carigradu. O tome vidjeti: Doretta Davanzo Poli, *I colori di Venezia*, u: *Quaderno* / *Centro studi di storia del tessuto e del costume, Civici musei veneziani d'arte e di storia*, 8, 1996., str. 29 – 34 (30).

[264] Chiara Buss (ur.), *Seta e colore,* Collana Collezione Antonio Ratti Volume VI., Como, Ratti, 1997., str. 13 – 14.

[265] Franco Brunelli, *The Art of Dyeing in the history of mankind,* Vicenza, Neri Pozza Editore, 1973., str. 153.

[266] O vrsti kukca, povijesti korištenja i prijenosu u Europu opsežno u: Elena Phipps, *Cochineal Red. The Art History of a Color,* posebno izdanje časopisa *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New York, Winter 2010.

Tiskano autorskim pravima

Crna boja, odnosno nijanse crne, su bile izrazito cijenjene. Posebno glasoviti su bili đenoveški crni baršuni, kojima po kvaliteti boje nije bilo premca čak i u XVIII. stoljeću. Crna boja se najčešće dobivala složenim postupcima tijekom kojih se miješalo više različitih pigmenata bogatih željezom (željeznim sulfatima) i taninom. Najtamnije nijanse crne su se postizale bojadisanjem u crveno onih niti koje su prethodno bile obojane u plavo. Pigment indigo karmin se dobivao od osušenog lišća biljke *guado* (lat. *Isatis tinctoria*, hr. bojadisarski vrbovnik) podrijetlom iz zapadne Azije koja se uzgajala u Europi, a posebno intenzivno na području Italije. *Indigo* se dobivao od lišća biljke *Indigofera tinctoria* koja potječe sa Dalekog istoka.[267] Crna boja se u XVIII. stoljeću prvenstveno dobivala iz kampehova drva (lat. *Haematoxilon campechianum*), pigmenta uvezenog iz središnje Amerike, koji je Europom brzo raširio iz razloga što su se njime mogle dobiti crne, sive pa čak i plave nijanse.[268]

Žute nijanse su se dobivale ekstraktima različitih biljaka, poput *Resedae luteolae*, brnistre ili žuke (lat. *Genista tinctoria*) ili grčke piskavice (lat. *Trigonella foenum graecum*). Kombinacijom ovih temeljnih boja bojadisari su mogli postići široki raspon različitih nijansi. Da bi se niti obojale u zeleno, prvo ih je trebalo obojiti u žuto te potom uroniti u kupku sa plavim bojilom (*indigom* ili *guadom*). Slično se postupalo i pri postizanju ljubičaste boje: niti su se prvo bojale u crveno (*verzinom* ili *oricellom*) nakon čega bi se tretirale plavim pigmentom.[269] Od većine crvenih pigmenata (grana, grimiz, brazilsko drvo, *lacca*, bročevina) mogla se dobiti iznimno popularna nijansa zvana *paonazzo* (modrosivo-ljubičasta) a koja se u arhivskim dokumentima vrlo često javlja pri nabrajanju i opisivanju misnog ruha i drugih tekstilnih liturgijskih predmeta. Ova se boja postizala na način da su se svilene niti prvo uranjale u kupelj sa crvenom bojom nakon čega bi se izložile mješavini plave boje na bazi *indiga*, bročevine, močila od drožđa i mekinja.[270] Poznato je da je posebno teško bilo dobiti smeđu boju, a dobivale su se mješavinama pigmenata bogatih taninom, poput sumaka (lat. *Rhus coriaria*) te orahovih ljuski, željeznih močila i žutih pigmenata. Smeđe boje su najčešće

[267] Paolo Bensi, *nav. dj.,* 1983., str. 41.

[268] Paolo Bensi, *La tintura dei tessuti in Liguria nel XVIII secolo: note storiche e tecniche,* u: AA.VV., *I tessili antichi e il loro uso: testimonianze sui centri di produzione in Italia, lessici, ricerca documentaria e metodologica,* III. convegno C.I.S.S.T., Torino, Centro Italiano per lo Studio della Storia del Tessuto – Sezione Piemonte, 1986., str. 85 – 94 (87 – 88).

[269] Paolo Bensi, *nav. dj.,* 1983., str. 41.

[270] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 112.

Zaštićeno autorskim pravima

su bile nepostojane a svile bojane u ove nijanse su uslijed nepovoljnog djelovanja željeza (željeznih sulfata) ubrzano propadale, jednako kao što je to slučaj sa crnim tkaninama.[271]

Bogat izvor podataka o materijalima i tehnikama upotrebljavanima pri bojadisanju svilenih niti u razdoblju renesanse pružaju tri traktata napisana između sredine XV. i sredine XVI. stoljeća: prvi je firentinski *Trattato dell'arte della seta* iz XV. stoljeća, dok je drugi venecijanski rukopis *Modo di fare i colori per tingere fustagni, panni e seta* (između 1470. i 1498. godine) napisan od strane majstora bojadisara koji je želio prenijeti svoje znanje mlađim bojadisarima i šegrtima, vjerojatno iz razloga jer mu se bližio kraj karijere a nije imao nasljednika. Važan je jer postupke bojadisanja te kemijske sastave kupelji opisuje s većom preciznošću od firentinskog traktata. Pedesetak godina nakon pojave ovih dvaju djela neznanih majstora, odnosno 1548. godine je u Veneciji tiskan *Plichto de l'arte de Tentori* (»Upute u bojadisarskoj umjetnosti«) Mlečanina Giovanventure Rosettija, koji je od majstorā u Veneciji, Firenci, Genovi i drugim gradovima tijekom šesnaest godina prikupljao najrazličitije, ljubomorno čuvane metode bojadisanja svilenih niti te ih objavio u jednom svesku ne bi li ohrabrio buduće bojadisare da izuče taj zanat. Uspjeh knjige je premašio sva očekivanja te je tijekom naredna dva stoljeća traktat bio toliko popularan da je doživio četiri naknadna izdanja: tri u Veneciji tijekom XVI. i XVII. stoljeća te jedno u Francuskoj početkom XVIII. stoljeća.[272] Sva tri traktata su ponajviše posvećena bojadisanju u crveno, budući da je za crvene nijanse bilo raspoloživo najviše pigmenata i receptura, a zanimljivo je da Rosetti spominje i pigment *cremesino slavo*, koji je vrlo vjerojatno odnosi na *chermes polacco*.[273]

Zaslužuje biti istaknuto da se među vodeće nosioce mletačke bojadisarske vještine u XVIII. stoljeću ubraja hrvatski iseljenik Ivan Barić (Giovanni Barich, Gioachin Burani). Sin je Tome Ivanovog Barića († 1765. god.), također uglednog mletačkog bojadisara koji se kao vodeći dužnosnik u upravi udruge spominje tijekom prve polovine XVIII. stoljeća (1711., 1715., 1718., 1722., 1727., 1732. i 1736. godine). Rođen je 1703. godine (pobliže mjesto rođenja i podrijetlo nisu poznati), a u vrelima vezanima za bojadisarski obrt u Mlecima spominje se od 1727. godine. Već je u početnim godinama karijere slovio za vrsnog majstora te je stekao solidnu gospodarsku podlogu za proširenje svoje djelatnosti. Došavši potom u sukob s nekim mletačkim bojadisarima – zagovornicima novih metoda bojanja tkanina –

[271] Paolo Bensi, *nav. dj.,* str. 41.

[272] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 107 – 108.

[273] Paolo Bensi, *nav. dj.,* 1983., str. 41.

Zaštićeno autorskim pravima

Barić je (pod pseudonimom Gioachin Burani; anagram od Giovanni Barich), podržavajući prokušane i učincima najbolje metode rada, napisao »Traktat o umijeću bojenja tkanina« (u literaturi poznatiji pod nazivom *Giornale Solario*).[274] Prema mišljenju proučavatelja onovremenih tehničkih dostignuća mletačkih obrtničkih vještina, Baićev traktat iznimno je važno vrelo za proučavanje povijesti prestižnog umijeća bojanja i ukrašavanja tkanina.[275] Dakle, dok su imena većine hrvatskih obrtnika i trgovaca djelatnih u Veneciji danas nepoznata, te dok o njihovom postojanju, životu i djelovanju svjedoči tek pokoja oskudna arhivska zabilješka, umješni bojadisarski majstor Ivan Barić se izdvaja kao iznimna osoba čiji su životni put i djelo pronašli zapaženo mjesto i u brojnim prilozima historiografije.[276] Inače, prvi spis u kojemu se bilježi podatak o nekom hrvatskom bojadisaru u Mlecima je iz 1469. godine, a vrijeme njihove najizraženije prisutnosti je od sredine XV. stoljeća do posljednjih desetljeća XVI. stoljeća, što je sukladno razdoblju najjačih hrvatskih useljavanja u grad Svetoga Marka. Hrvatski bojadisari su bili srednjeimućnog materijalnog statusa a uglavnom su potjecali s južnih područja istočnog Jadrana (Zeta, područje oko rijeke Bojane u Crnoj Gori) te iz nekih dalmatinskih i bokeljskih gradova (Zadar, Trogir, Bar, Rab, Šibenik, Split, Budva, Herceg-Novi).[277]

Bojadisarske manufakture u Italiji su prosperirale u razdoblju od XV. do XVII. stoljeća. Njihovom slabljenju su prvenstveno doprinijele okolnosti nakon otkrića Amerike, kad su na europska tržišta počeli pristizati novi pigmenti čije su cijene bile niže a učinci izraženiji. Budući da su se novim materijalima ponajviše opskrbljivale kolonijalne sile (Španjolska, Portugal, Engleska i Nizozemska) upravo su u tim zemljama počele nicati bojadisarske manufakture koje su se onima talijanskima nametnule kao umnogome nedostižna konkurencija.[278] Tako je kriza u talijanskim bojadisarskim manufakturama, a pogotovo đenoveškima i venecijanskima, posebno izražena tijekom XVIII. stoljeća, a prouzročena je jačanjem francuskih radionica i nemogućnosti da se sa starih tehnologija bojadisanja prijeđe

[274] Lovorka Čoralić, *nav. dj.,* 1999.-2000., str. 59.

[275] O Ivanu Bariću iscrpno u: Franco Brunello – Franca Facchetti, *Giovanni Barich: tintore veneziano del Settecento,* u: *Laniera*, god. 78, br. 11, Biella, 1964., str. 1285 – 1289; Franco Brunello – Franca Facchetti, *Giovanni Barich: tintore veneziano del Settecento,* u: *Scuola Dalmata dei ss. Giorgio e Trifone,* sv. 2 (*Numero unico pubblicato in occasione del Convocato Generale del 18. giugno 1967, 516. anno dalla fondazione*), Venezia, 1967., str. 12 – 18.

[276] Lovorka Čoralić, *nav. dj.,* 1999.-2000., str. 65 - 66.

[277] Lovorka Čoralić, *nav. dj.,* 2003., str. 67.

[278] Monica Cerri, *La tintura,* Foligno, Arnaldo Caprai Gruppo Tessile, 1995.b, str. 19 – 20.

Zaštićeno autorskim pravima

na jednostavnije i ekonomski isplativije postupke kakvi su se u stranim središtima sve više usavršavali. Zahvaljujući tehnološkim inovacijama te posebno novim otkrićima u istraživanjima kemijskih elemenata i spojeva, broj nijansi boja koje su se uspijevale dobiti i prenijeti na svilene niti je u XVIII. stoljeću umnogome porastao.[279]

Za istraživanje boja tkanina iz XVII. stoljeća te njihovih izvornih naziva od velike važnosti je izvor iz 1628. godine koji se čuva u Državnom arhivu u Milanu, naslovljen *Mostre de drappi forastieri che si trovano presso mercanti. Libro nel quale si trovano le mostre delli drappi forastieri bollati che si trovano presso li intronominati mercanti quali ne haveranno a far fine nel termine concessoli*. Sadrži stotinu i devetnaest uzoraka svilenih tkanina koje nisu istkane u Milanu nego u drugim središtima (ponajviše u Firenci, Genovi i Napulju). Dakle, to je inventar tkanina nastalih izvan granica Milanskog Vojvodstva koje su u siječnju 1628. godine popisane kod milanskih trgovaca, a koje je trebalo prodati do određenog roka, nakon kojega je u Milanu stupala na snagu zabrana uvoza svilenih tkanina iz drugih središta proizvodnje. Ovaj je izvor od iznimne važnosti jer se uz komadiće svilenih tkanina čitaju »opaske« koje sadrže nazive tkanina (sukladno konstrukcijama) i njihovih boja. Stoga nedavno objavljenu knjiga[280] – koje su dio i faksimili stranica *Mostre* – svakako treba izdvojiti kao naslov koji može biti od iznimne pomoći pri tumačenju navodā o vrstama i bojama svilenih tkanina na koje se nerijetko nailazi u arhivskim dokumentima pisanima na talijanskom jeziku.

[279] Paolo Bensi, *nav. dj.,* 1986., str. 87 – 88.

[280] Chiara Buss, *Seta: dizionario delle mezzetinte 1628 – 1938. Da Avinato a Zizzolino,* Cinisello Balsamo (Milano), Silvana Editoriale, 2013.

Zaštićeno autorskim pravima

III.2. Priprema za tkanje i način tkanja

Dok su se svile jednostavnih konstrukcija i bez uzorka (taftovi, sateni, keperi) tkale na stanovima kojima je upravljao samo jedan majstor-tkalac, sve tkanine s uzorkom su se tkale na složenom stanu s uzicama, na kojem se tkanje odvijalo umnogome sporije te u pravilu s dva majstora: jedan je utkivao i pritkivao potku, a drugi podizao uzice sukladno posebno izrađenom predlošku. Prema podatcima s predloška se snovala osnova (ili osnove), nakon čega je tkalac umetao temeljnu te suplementarne potke na način da odgovaraju elementima, raportu i bojama uzorka koji se izvodio.

Dakle, za sve tkanine s uzorkom je morao biti izrađen predložak, kakvi su u suvremenoj međunarodnoj stručnoj literaturi najpoznatiji po francuskom terminu *mise en carte* (tal. *messincarta* ili *messaincarta*, eng. *point paper design* ili *point paper plan*, njem. *patrone*). Izradi *mise en carte* je prethodilo crtanje skice (*esquisse*), koje su se najčešće izrađivale u tehnikama akvarela i krede u boji. Sadržavale su motive predviđene da se na tkanini umnažaju tvoreći uzorak, i to naslikane u prirodnoj veličini (odnosno u dimenzijama koje su ti isti motivi imali mjeriti na gotovoj tkanini). Nerijetko bi bile popraćene uputama o vrstama i bojama niti koje bi u tkanju trebalo koristiti kao i opaskama o odgovarajućoj konstrukciji u kojoj se tkanina ima istkati. Ukoliko bi uzorak sa skice bio prihvaćen za izvedbu na tkanini, crtač bi ga »preveo« u *mise en carte*.[281] *Mise en carte* podrazumijeva raport (onaj osnovni segment dekora koji se na tkanini umnaža) crtan i oslikan u mjerilu 1:1 na papiru s pravilnom mrežom vertikalnih i horizontalnih linija. Svaka vertikalna linija predstavlja određeni broj niti osnove koje se pri tkanju podižu da bi propustile niti potki, dok su niti temeljne potke prikazane horizontalnim linijama. Prema tome, predložak je sadržavao podatke prema kojem bi se tkalački stan pripremao za tkanje određene tkanine s uzorkom, što je bio dugotrajan i pedantan posao. Od trenutka kad je tkalac počeo »čitati« *mise en carte* i po njoj »programirati« tkalački stan, do tkanja probnog uzorka – u svrhu pravovremenog prepoznavanja eventualnih pogrešaka – moglo je proći čak šest tjedana.[282]

Predloške za tekstil valja percipirati kao matrice koje su uzorku određivale formu, kompoziciju i dimenzije, dok je izbor boja i vrsta svilenih niti koje su se imale koristiti za

[281] Lesley Ellis Miller, *Meeting the needs of manufacturers: the education of silk designers in eighteenth century Lyons,* u: *Textile Society of America Symposium Proceedings,* New York, 1998., str. 272 – 282 (275).

[282] Donata Devoti – Giovanni Romano (ur.), *Tessuti antichi nelle chiese di Arona*, Torino, Ages arti grafiche, 1981., str. 63; Natalie Rothstein, *Silk in the Early Modern Period c. 1500-1780*, u: *The Cambridge History of Western Textiles*, Vol. I, (ur.) David Jenkins, Cambridge, 2003., str. 528 - 562 (547-549).

Zaštićeno autorskim pravima

osnove i potke u znatnoj mjeri bio prepušten tkalcu. Budući da je postupak prilagodbe tkalačkog stana predlošku zahtijevao podosta vremena i truda, u manufakturama se jednom pripremljeni stan nastojao iskoristiti za tkanje što veće količine tkanine određenog uzorka, no da bi se izbjegla prevelika produkcija posve jednakih svila pribjegavalo se izmjeni boje podloge dekoru kao i boja dijelova dekora. Iz tog razloga je danas moguće identificirati više tkanina čiji su uzorci identični i oblicima i bojama, kao i one tkanine koje se međusobno razlikuju tek po bojama i eventualno vrstama korištenih niti. Iako se za tkanine izvedene po istom predlošku ne može *explicite* tvrditi da su nastale u istoj manufakturi, vrlo vjerojatno znači da su istkane u istom proizvodnom središtu i u istom razdoblju, zbog čega je pri valorizaciji i kontekstualizaciji povijesnih tekstila umnogome vrijedno prepoznavanje onih primjeraka koji analiziranoj tkanini odgovaraju po izvedenom predlošku.

Što se tiče fundusa ranonovovjekovnih tkanina s područja Zadarske nadbiskupije, velik broj primjeraka sam uspjela povezati s pandanima sačuvanima drugdje u Hrvatskoj te u inozemstvu, odnosno sa svilama tkanima prema identičnom ili gotovo posve jednakom predlošku [izdvajam: Kat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 12, 16, 24, 28, 29, 33, 38, 40, 46, 47, 48, 49, 56, 57, 58, 61, 65, 67, 90, 91, 119, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 158, 166, 170, 171, 172, 175, 184, 187, 188, 189, 200, 210, 202, 206, 207, 230, 235, 249, 261, 264, 266, 270, 271, 277, 280, 288]. Posebno ističem skupinu tkanina [Kat. 167, 168, 169] s uzorkom kakav sam - izuzev na mnogobrojnim istovjetnim tkaninama koje su osim u Velom Lošinju, Skradinu te Šibeniku sačuvane i diljem sjevera Italije – prepoznala i na predlošku izvedenom u Veneciji oko 1750. godine a koji se danas čuva u *Civica Raccolta delle Stampe »Achille Bertarelli«* u Milanu.[283]

Predlošci za tkanine s uzorkom su oduvijek bili od neprijeporne važnosti u manufakturnom ciklusu. Koliki će uspjeh tkanine polučiti na tržištu uvelike je ovisilo o vještinama majstora tkalaca, ali možda još više o kreativnom geniju tvoraca njihovih dekora. Stoga u složenom proizvodnom procesu tkanina s uzorkom posebno vrijedi izdvojiti ulogu crtača predložaka.

[283] O tome opsežno u: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 153 – 158.

Zaštićeno autorskim pravima

3.2.1. Predlošci za tkanine i crtači predložaka

Najranija saznanja o identitetu, umjetničkom profilu i važnosti crtača predložaka za tekstil sežu u XIV. stoljeće a otkrivaju ih arhivski izvori vezani uz ustroj i djelovanje svilarske industrije u Lucci, u kojima se *disegnatores operarum, designatores drapporum, pictores drapporum* ili *magistri operarum pro pannis sete* spominju poimence u nizu dokumenata koji, osim što otkrivaju da su crtači s tkalcima i trgovcima sklapali unosne ugovore, potvrđuju i da su predlošci za tkanine imali značajnu materijalnu vrijednost. U statutu iz travnja 1381. godine su *dipintori d'opere di lavoro di seta* navedeni među onim radnicima tekstilnih manufaktura kojima je bilo zabranjeno napustiti grad da bi se u nekoj drugoj sredini nastavili baviti istim zanatom. Izvori ponekad donose više podataka po kojima je moguće pratiti karijeru pojedinog crtača: tako je primjerice poznat slučaj Benedetta di Giovannija, zvanog Besso, podrijetlom iz Siene kojemu je 1376. godine dodijeljen status građanina Lucce, grada u kojemu je radio više od trideset godina. Godine 1371. je sa tkalcem Andreom di Giovannijem sklopio ugovor prema kojemu se obvezao da će mu tijekom naredne četiri godine godišnje isporučivati dvanaest bojanih *tavola* (uzoraka) »prikladnih za izradu tkanina i za umjetnost tkanja« (*actas ad laborandum et faciendum laboreria ad dictam artem tessiture*). Da su predlošci predstavljali vrijednu stečevinu potvrđuje činjenica da se nerijetko navode u popisima imovine: tako je u inventaru Simetta di Gabriele Tegrimija iz 1417. godine navedena jedna *tabula* za slikanje uzoraka za svile (*una tabula pro pingendo operas serici*) te tri knjige s crtežima za svilene tkanine (*tres libri continentes designa pro drappis sirici*). Nadalje, o važnosti predložaka govori i spor do kojeg je došlo kad je lukeški trgovac Castruccio di Poggio, nastanjen u Veneciji, koji je oko 1430. godine od brata preminulog crtača Bernarda Rugerija ugovorio kupnju njegovih predložaka, naknadno uočio da su najbolji predlošci prethodno prodani drugim trgovcima dok su njemu preostali samo oni koji drugima nisu bili zanimljivi. Za predloške je bio izdvojio nemali iznos od sedamdeset dukata, koji je, primjerice, odgovarao ondašnjoj godišnjoj zaradi vještog i priznatog zanatlije. Sredinom XIV. stoljeća je lukeški tkalac Nicolo, zvan Riccio, optužen da je više crteža - među kojima i predložak s motivima papagaja (*unam operam drapporum cum pappagallis et aliis laboreriis*) – a koje mu je bio povjerio slikar Pauluccio Lazzarii, prodao braći tkalcima Giovanniju i Gregoriju. Nešto stariji dokument - iz 1406. godine - sklopljen kod firentinskog bilježnika, otkriva da je devetnaestogodišnji Lukežanin Giovanni pristao raditi za očito starijeg i iskusnijeg sugrađanina Danielea na razdoblje od dvije godine, tijekom kojih se obvezuje da će »crtati i slikati na papiru, u knjigama, na dasci, u bojama i bez boja, bilo koja djela, uzorke i

Zaštićeno autorskim pravima

novine koje bi Daniele poželio i zahtijevao.« No, posebno su zanimljive odredbe ugovora po kojima je mladom Giovanniju izričito zabranjeno da bilo koji od izvedenih predložaka zadrži za sebe, te da nikome drugome ne smije ne samo pokazati ili precrtati predloške izrađene za Danielea nego niti govoriti o njima na način koji bi mogao otkriti njihov izgled.[284] Ove pomalo paranoidne ugovorne stavke pokazuju koja se važnost pridavala predlošcima za svile te otkrivaju uvijek prisutni strah tkalaca da bi konkurenti mogli otkriti i oponašati uzorke koje su svi nastojali zadržati isključivo za sebe. Oprez i bdijenje nad predlošcima za tkanine za tu će umjetnost ostati simptomatični tijekom svih narednih stoljeća. Danas nipošto nije jednostavno povezati sačuvane lukeške svile s opisima predložaka iz onovremenih dokumenata. Tim više što među dokumentima, nažalost, još uvijek nije pronađen nikakav predložak, pa čak ni skice motiva za tkanine poput onih na marginama računa za svile poslanog iz Avignona u Firencu 1408. godine. Dokument se čuva u Državnom arhivu u Pratu, a crteži prikazuju motive tada uobičajene na skupocjenim svilama, među kojima se posebno ističu plodovi mogranja i cvjetovi čkalja.[285]

U statutima firentinskog svilarskog ceha crtači se nazivaju *maestri lavoratori d'opere*, *pictores sive levatores drapporum* i *pictores operarum drapporum*, no o ovim je umjetnicima ipak malo konkretnih podataka. Poznato je tek nekoliko imena firentinskih crtača predložaka djelatnih tijekom razdoblja renesanse. Jedan od njih je Jacopo della Sciorina, kojeg u svojoj autobiografiji *Vita* (*Moj život*) Benvenuto Cellini hvali kao iznimno darovitu i ugodnu osobu, te ujedno otkriva da je bio u bliskim odnosima sa papom Klementom VII.[286]

Od malobrojnih do danas sačuvanih starijih predložaka, treba spomenuti *Taccuino* Giovannina de' Grassija (datiran između 1390. i 1405.) koji se danas nalazi u *Biblioteca Civica »Angelo Mai«* u Bergamu,[287] a koji sadrži brojne crteže od kojih se u bližu vezu sa tkaninama mogu dovesti oni sa prikazima leopardā te orlova u gnijezdu (iznad kojih je poznati motiv stiliziranog oblaka prenesen iz kineske umjetnosti). Nadalje, vrijedi izdvojiti i knjižicu koja je pripadala Jacopu Belliniju (aktivan između 1424. i 1470.) a koja sadrži osam stranica na kojima su crteži dekora za svile. Izvedeni su tintom na pergameni tijekom druge

---

[284] Christine Meek, Laboreria Sete: *Design and Production of Lucchese Silks in the Late Fourteenth and Early Fifteenth Centuries*, u: *Medieval Clothing and Textiles*, 7, 2011., str. 141-169 (158-163).

[285] Rosalia Bonito Fanelli, *The Pomegranate Motif in Italian Renaissance Silks: a Semiological Interpretation of Pattern and Color*, u: *La seta in Europa sec. XIII – XX. Atti della »Ventiquattresima Settimana di Studi 4-9 maggio 1992«*, (ur.) Simonetta Cavaciocchi, Prato, 1993., str. 507-530 (524).

[286] Luca Molà, *nav. dj.*, 2009., str. LXXVII.

[287] Donata Devoti, *nav. dj.,* 1993. [1974.], str. 24.

Zaštićeno autorskim pravima

polovine XIV. stoljeća a prikazuju životinjske i vegetabilne motive u kompozicijama kakve se prepoznaju na do danas sačuvanim svilama iz tog razdoblja. Pretpostavlja se da je Bellini knjižicu dobio s mirazom supruge koja je potjecala iz lukeške obitelji vezane uz svilarsku industriju.[288] Čuvena Bellinijeva knjižica je danas u Louvreu, kao i šest crteža (studija za tkanine) koje je Antonio di Puccio zvan Pisanello izradio u Napulju između 1448. i 1449. godine. Crteži mahom prikazuju stilizirano lišće, cvjetove, plodove i vitice u oblicima i kompozicijama (*de'cammini* i *a griccia*) tipičnim za raskošne tkanine iz prve polovine i sredine XV. stoljeća, a smatra se da ih je majstor crtao prema stvarnim modelima ne bi li uzorke što vjernije reproducirao na odjeći svetačkih likova na svojim slikama.[289]

Misni ornat koji je Francesco della Rovere poklonio bazilici sv. Antuna u Padovi nakon što je izabran za papu (papa Siksto IV., od 1471. do 1484. godine) skrojen je od skupocjenog baršuna *ciselé* velikog raporta, grimizne osnove flora i iznimno velike količine metalnih niti *bouclé*, čiji je predložak 1472. godine izradio Padovanac Jacopo Montagnana. Arhivski izvori otkrivaju da mu je u tu svrhu isplaćeno dvanaest lira i osam soldi, s uvjetom da predložak - prije negoli ga proslijedi venecijanskom tkalcu – treba poslati u Rim, na uvid i odobrenje naručitelja.[290] U istom razdoblju (između 1471. i 1477. godine) papa Siksto IV. daje istkati još jedan reprezentativni baršun, također gusto protkan nitima *bouclé*, no ovaj put u nekoj od firentinskih manufaktura. Posebnost rečenog baršuna je u činjenici da je dizajniran u svrhu izrade antependija (dimenzija 380 x 84 centimetra) u čijem su središtu istkani likovi sv. Frane i Francesca della Rovere koji kleči desno od njega, sa papinskom tijarom na glavi te rukama sklopljenima u molitvi. Površine lijevo i desno od središnjeg prikaza su ispunjene papinim grbom, okruženim hrastovim lišćem i žirevima (tal. *rovere*: hrast). Antependij je poklonjen bazilici sv. Frane u Assisiju, drugom važnom svetištu franjevaca konventualaca; reda kojemu je della Rovere bio pripadao te neko vrijeme bio i generalom. Kritika je, još od Adolfa Venturija, predložak tog jedinstvenog baršuna pripisivala Antoniu del Pollaiolo,[291]

[288] Lisa Monnas, *Merchants, princes and painters. Silk fabrics in Italian and Northern paintings 1300 – 1550*, New Haven – London, Yale University Press, 2008., str. 49 – 51.

[289] *Ista,* str. 52 - 54.

[290] Do danas sačuvani dijelovi ornata su misnica, štola, manipul i bursa. Prema: Doretta Davanzo Poli (ur.), *Basilica del Santo. I tessuti*, Roma, 1995., str. 62, 64; fotografiju leđne strane misnice vidi i u: Lisa Monnas, *nav. dj.*, 2008., str. 18.

[291] Adolfo Venturi, *Il paliotto di Sisto IV nella Basilica d'Assisi disegnato da Antonio Pollajolo*, u: *L'Arte*, 3, 1906., str. 218 - 222; Rosalia Varoli Piazza (ur.), *Il paliotto di Sisto IV ad Assisi. Indagini e intervento conservativo*, Assisi, Casa Ed. Francescana, 1991.

Nedostupno autorskim pravima

čije se autorstvo predlaže i za dekor reprezentativnog baršuna namijenjenog tronu Matije Korvina, istkanog u Firenci između 1476. i 1490. godine. Zastorom (254 x 162 centimetra) dominira masivni vijenac unutar kojega je Korvinov grb, a okružen je vrpcama, ružinim grančicama, parovima orlova i rogovima obilja.[292]

Od nedvojbeno impozantne količine predložaka izrađenih tijekom XVI. i XVII. stoljeća malo je do danas sačuvanih primjeraka. Razlozi tome ne leže samo u fragilnoj prirodi papira, nego i u vjerojatnosti da su tkalci namjerno uništavali predloške jednom kada bi uzorak izašao iz mode. Ova je baština nestajala i pri raspuštanju cehovskih udruženja ili gašenju tkalačkih manufaktura. Stoga nam je dragocjena narudžba za damast sa u to vrijeme glasovitim dekorom *brocone di capperi* (ili *broncone di capperi* / *broncone con capperi*) poslana iz Frankfurta u Firencu 1555. godine [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 38 - 41]. Na jednoj strani dokumenta, koji se čuva u Državnom arhivu u Firenci, je vješta skica traženog dekora dok se na poleđini čitaju detaljne upute za tkanje koje nam ujedno otkrivaju bogat tezaurus stručnih izraza.[293] Toliko specijaliziran jezik kao i pedantno izveden dekor potvrđuju da u svim složenim fazama »projektiranja« i tkanja svila s uzorkom nije bilo mjesta improvizaciji. Slične skice se danas nalaze i u *Gabinetto Nazionale delle Stampe* u Rimu a pripisuju se Gian Lorenzu Berniniju, kojemu je 1655. godine povjereno osmišljavanje dekora za damaste korištene za misne ornate Fabia Chigija (papa Aleksandar VII., 1655. - 1667.) i za opremu kapele u rimskoj palači Chigi. Grimizni damasti tkani po Berninijevim predlošcima, s upečatljivim grbom obitelji Chigi i papinskom tijarom unutar povijenih grana i bogatih vijenaca od hrastovog lišća, do danas su sačuvani u Vatikanu i u Palazzo Chigi u Arrici. Vrijedi napomenuti da se Berninijevi damasti nisu upotrijebili samo za krojenje papinog

---

[292] Isabella Bigazzi, *Il drappo d'oro del trono di Mattia Corvino*, u: *Mattia Corvino e Firenze. Arte e umanesimo alla corte del re di Ungheria*, katalog izložbe, (ur.) Péter Farbaky i dr., Firenze, Giunti, 2013., str. 36 – 41.

[293] »*E' dipintore no' m'à saputo ritirare deta: intorno a' fiore à esserre uno raso; e' fogliami de' fiore à esserre oro iscolto e 'l brocone con caperi à esserre oro iscolto, e di sotto à esserre raso che meta in mezo e' 2 fiori. Questa opera s'è lavorata più volte e io la feci già fare a Giovan Francesco del Biancho insieme con più lavori. Istimo che facilmente la ritroverete: e' Torrigiani n'àno fate fare di molte peze. E, come per la mia detovi, è opera molta piacibile per di qua. L'opera de domascho tanè che qui dipinta e non fo dubio trovarne; anche deta opera e' Torrigiani n'àno costì fato lavorare per di qua e la passata fiera qui da loro n'ò chonperi. E no' me gli fate lavorare sì gravi come questa mostra: e' colori più chiari, come di sopra dicho bene che questa mostra à uno belisimo colore. E di nuovo vi priegho a usare diligenza sia bene servito, chè sopra a voi mi lascio de tutto.*« Marco Spallanzani, *Le compagnie Saliti a Norimberga nella prima metà del Cinquecento (un primo contributo dagli archivi fiorentini)*, u: *Aus Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege I: Mittelmeer und Kontinent. Festschrift für Hermann Kellenbenz*, (ur.) Jürgen Schneider, Nürnberg, 1978., str. 603 – 620 (610, 616).

Zaštićeno autorskim pravima

misnog ruha nego i za izradu pokrivala za pilastre u unutrašnjosti bazilike sv. Petra, koje se uočavaju na grafici *Svečanost kanonizacije sv. Franje Saleškog koju predvodi papa Aleksandar VII. u sv. Petru* Giovannija Battista Falde iz 1665. godine.[294]

Rijetko svjedočanstvo tradicije stvaranja i prenošenja dekorativnih uzoraka i njihovih simbola s generacije na generaciju pružaju dva sačuvana rukopisa iz 1647. odnosno 1687. godine (danas u *Biblioteca Oliveriana* u Pesaru) koja su pripadala ocu i sinu tkalcima Alessiju i Berardinu Didi iz Pesara. U njima su skicirane stotine predložaka, u crno-bijeloj tehnici ali i u boji te sistematizirani prema tkalačkim tehnikama i zastupljenim motivima. Nerijetko su na marginama dodane napomene poput »questo è la sua opera«.[295] Sa rukopisima iz Pesara se u određenoj mjeri može usporediti lukeški *Campionario della tessitura* iz XVII. stoljeća, danas u *Biblioteca Statale* u Lucci,[296] ali i stoljeće mlađa knjiga s uzorcima (nastala između 1778. i 1795.) koja je pripadala neznanom tkalcu a čuva se u *Blaise Castle House Museum* u Bristolu.[297]

Iako su se uzorci na tkaninama razmjerno često mijenjali već tijekom renesanse, nema dokaza da su u tom razdoblju tržištu svake godine *morali* biti ponuđeni novi dekori. Izgleda da je praksa čestih inovacija uzoraka uvedena od strane francuskih manufaktura tijekom druge polovine XVII. stoljeća, da bi od početka XVIII. stoljeća u Francuskoj bilo posve uobičajeno da se svake godine osmišljavaju novi uzorci. Potvrda tomu su i predlošci za tkanine koji se

---

[294] O Berninijevim crtežima i po njima izvedenim damastima u: Leandro Ozzola, *L'arte alla corte di Alessandro VII*, u: *Archivio della R. Società Romana di Storia Patria*, XXXI, 1908., str. 5 – 91 (83); *Bernini in Vaticano: Braccio di Carlo Magno,* katalog izložbe, (ur.) Anna Gramiccia, Roma, De Luca, 1981., str. 241, 245; *Gian Lorenzo Bernini: regista del Barocco*, (ur.) Maria Grazia Bernardini – Maurizio Fagiolo dell'Arco, Milano, Skira, 1999., str. 400 - 401; Marina Carmignani, *Tessuti ricami e merletti in Italia dal Rinascimento al Liberty*, Milano, Electa, 2005., str. 138 - 141; *Magnificenze Vaticane: tesori inediti dalla Fabbrica di San Pietro*, (ur.) Alfredo Maria Pergolizzi, Roma, De Luca, 2008., str. 45 – 46; Marzia Cataldi Gallo, *Le vesti dei papi: i parati della Sacrestia Pontifica - Seicento e Settecento*, Genova, De Ferrari, 2011., str. 26, 28; Maria Celeste Cola, *Tessuti e parati nei palazzi romani della prima metà del Settecento*, u: *Vestire i palazzi. Stoffe, tessuti e parati negli arredi e nell'arte del Barocco,* (ur.) Alessandra Rodolfo – Caterina Volpi, Città del Vaticano, Edizioni Musei Vaticani, 2014., str. 111 – 127 (112 – 113).

[295] Giovanna Partignani, *Alessio e Berardino Didi tessitori pesaresi del Seicento*, u: *Le collezioni di Palazzo Mosca a Pesaro – tessuti e merletti*, (ur.) Maria Grazia Ciardi Dupré Dal Poggetto - Rosalia Bonito Fanelli, Modena, Panini, 1989., str. 121 - 133.

[296] Gino Arrighi (ur.), *Un manuale secentesco dei testori lucchesi: Ms. 3111/1 della Biblioteca Statale di Lucca,* Lucca, Pacini Fazzi, 1986.

[297] R. J. Charleston, *An Eighteenth Century Weaver's Pattern Book*, u: *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club,* vol. 36, 1 - 2, 1952., str. 27 – 43.

Zaštićeno autorskim pravima

čuvaju u *Cabinet des Estampes* (*Bibliothèque Nationale*) u Parizu a na kojima su natpisi poput: *Nouveau de l'année 1725*; *Nouveau de 1729*; *Plante Nouvelle du printemps 1733* itd.[298] Česte izmjene *modnih* stilova, uslijed kojih je aristokracija bila »prisiljena« svake godine nabavljati svile s novim uzorcima, su bile umnogome potaknute naglim bogaćenjem europskih država u tom razdoblju, što je rezultiralo povećanom potražnjom za skupocjenim tkaninama.[299] Uslijed širenja tržišta, svilarske manufakture su toliko ojačale da su znatan dio kapitala usmjeravale u produkciju predložaka za tkanine i školovanje njihovih crtača. Ujedno su si - unatoč dugotrajnosti i skupoći postupka - mogle priuštiti učestalo podešavanje tkalačkih stanova prema različitim *mises en carte*. Primjerice, engleski izvori iz sredine XVIII. stoljeća otkrivaju da su troškovi podešavanja stanova u prosjeku iznosili između deset i dvadeset funti, dok je cijena pripreme stana za izradbu tkanina složenijih uzoraka mogla dostići čak pedeset funti.[300]

Već je ranije istaknuto da su francuske svilarske manufakture svoju dominaciju na europskom tržištu umnogome dugovale upravo činjenici da su vrlo rano spoznali važnost sposobnih i inovativnih crtača. Osim što je, dakako, trebao biti talentiran u osmišljavanju lijepih uzoraka, crtaču to ipak nije bilo dovoljno da bi bio uspješan: budući da je tkanje mehanički postupak u kojemu se uzorak stalno ponavlja, to je kontinuirano umnažanje trebalo izvesti na način da ono ne bude očito, što je iziskivalo popriličnu vještinu, a još je veće umijeće bilo potrebno da se ta stalna ponavljanja iskoriste na najbolji mogući način. U slučajevima kad se uzorak dva ili više puta ponavljao visinom tkanine (između rubova), trebalo je znati postići dojam da se umnošci uzorka skladno nadopunjuju. Također, kod onih tkanina čiju visinu zauzima strogo simetrični dekor, crtač je morao voditi računa o tome da rubne dijelove dekora izvede na način da se pri spajanju više komada iste tkanine ti dijelovi uzorka stope u smislenu cjelinu, čime bi se stvorio dojam da dekor neprekidno teče i u horizontalnom usmjerenju. To je posebno bilo važno kod uzoraka tkanina namijenjenih opremanju interijera (izradi zastora, prekrivanju zidova i sl.). Nadalje, crtač je morao točno znati kakva vrsta uzorka odgovara određenoj vrsti tkanine (u smislu tkalačke konstrukcije). Primjerice, u slučaju klasičnog damasta – kod kojih se uzorak ne postiže nitima različitih boja nego suprostavljanjem dviju različitih konstrukcija – je bilo važno da ne bude suviše složen,

[298] Peter Thornton, *An 18th Century Silk-Designer's Manual*, u: *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club*, Volume 42, Numbers 1 & 2, 1958., str. 7 – 31 (10).

[299] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 20 – 21.

[300] Natalie Rothstein, *Taste and technique. The work of an 18th century silk designer,* u: *Bulletin du CIETA*, 70, 1992., str. 147 – 154 (148).

Zaštićeno autorskim pravima

budući da sitni detalji ne bi nikako mogli doći do izražaja. Kod tkanina za čiju su izradu bile predviđene i suplementarne potke od iznimno skupih metalnih niti, crtač je trebao paziti da se one u tkanju ne rasipaju. To se postizalo na način da su se metalne niti koncentrirale na jednom dijelu uzorka te se izbjegavalo da prevelika količina njih ostane na poleđini tkanine, što se moglo dogoditi ukoliko bi uzorkom bilo predviđeno da tkalac mora prečesto voditi metalnu potku s jednog dijela uzorka na drugi. Naposljetku, svaki je crtač morao znati kako se tkalački stan »programira« prema uzorku izvedenom na *mise en carte*. Odnosno, da bi umio osmisliti uzorak kojega je moguće prenijeti na tkaninu, morao je biti upoznat sa načinom rada tkalačkog stana i sa svim njegovim ograničenjima. Stoga je jasno da su – uz slikarski talent – uspješni crtači morali posjedovati široka specijalistička znanja koja se odnose na postupke tkanja, zbog čega se prilično rano javila ideja o osnivanju posebnih ustanova pri kojima bi se nadareni umjetnici školovali za crtače predložaka. Iako je u Lyonu već 1676. godine izvjesni Thomas Blanchet dobio dopuštenje za osnivanje takve škole, projekt ipak nije ostvaren zbog njegove preuranjene smrti pa se prva takva škola u tom gradu otvorila tek 1756. godine, a pod ravnateljstvom slikama Donata Nonottea. No, po svemu sudeći, obuka za prilično ugodno i profitabilno zvanje crtača predložaka je bila dugotrajna i skupa te su je mogli priuštiti samo potomci dobrostojećih obitelji.[301] Nakon što bi usvojio osnove crtanja predložaka, perspektivni crtač bi bio poslan u atelje slikara cvijeća na daljnje izučavanje. Obuka bi uobičajeno završavala u nekom od pariških slikarskih ateljea. Čak i nakon povratka u Lyon te pronalaska zaposlenja u nekoj od manufaktura, mladi crtač predložaka bi svake godine nastavio provoditi određeno vrijeme u Parizu, gdje bi - zajedno sa starijim i iskusnijim kolegama – posjećivao različite zbirke umjetnina i grafika, manufakture porculana, vrtove Versaillesa, *Jardin des Plantes*, *Cabinet du Roi*, glasovite crkve, kraljevske palače, kazališne predstave i tako dalje. Ovakvim »uranjanjem« u ozračje prijestolnice elegancije, luksuza i profinjenosti – gdje bi ujedno razmjenjivao iskustva s trgovcima tkaninama, krojačima, zlatarima i veziocima – bi usavršavao svoj ukus i oplemenjivao umijeća.[302]

O radu crtačā se poprilično saznaje iz djela *Le Dessinateur pour les étoffes d'or, d'argent et de soie* lyonskog crtača predložaka Antoinea Nicolasa Jouberta de l'Hiberderie, prvi put objavljenog u Parizu 1765. godine. Riječ je o prvom priručniku o izradi predložaka za tkanine napisanom na francuskom jeziku te svojevrsnoj bibliji za povjesničare svilarskih

[301] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 24 – 25.

[302] Carlo Poni, *Fashion as flexible production: tre strategies of the Lyons silk merchhants in the eighteenth century,* u: *World of Possibilities. Flexibility and Mass Production in Western Industrialization*, (ur.) Charles F. Sabel – Jonathan Zeitlin, Cambridge, Cambridge University Press, str. 37 – 74 (64).

Zaštićeno autorskim pravima

industrija XVIII. stoljeća. Joubert se u njemu obraća umjetnicima koji razmišljaju o karijeri crtača predložaka, a savjetuje im – između ostalog – i da prvo provedu najmanje godinu dana za stanom kao tkalci te da u svrhu nadahnuća u osmišljavanju novih motiva redovito posjećuju *Jardins des Plantes* u Parizu.[303] *Dessinateur* je popraćen grafikama a završava prijevodom priručnika Francesca Solimenea *Abecedario Pittorico* objavljenog u Napulju 1733. godine. O uspjehu priručnika svjedoči i činjenica da je drugo izdanje tiskano nakon samo devet godina.[304] Važnost ovoga djela proizlazi i iz činjenice da je upravo ovdje objavljen najraniji osvrt na rad Jeana Revela (1684. – 1751.), najznamenitijeg od svih lyonskih crtača XVIII. stoljeća.[305] Bio je sin slikara Gabriela Revela (1643. – 1712.), odrastao je u Parizu i Dijonu, a u Lyonu – u koji doseljava s bratom oko 1710. godine – je živio sve do smrti. Godine 1757. se kao crtač spominje i njegov unuk, Antoine L'escalier, koji je te godine osvojio nagradu u lyonskoj školi za crtače predložaka.[306] Niti jednom drugom crtaču francuska svilarska industrija ne duguje toliko koliko Revelu, budući da je upravo on omogućio postizanje privida voluminoznosti i perspektive na istkanim motivima. To mu, međutim, ne bi pošlo za rukom da nije osmislio nov način utkivanja suplementarnih potki tehnikom *broché*. Tako utkane niti se još od Revelova vremena nazivaju *points rentrés.* Ova tehnika se na lyonskim svilama prepoznaje po specifičnom načinu »preplitanja« svilenih niti bojadisanih u bliske nijanse; nit svjetlije nijanse »ulazi« ili zadire u »zonu« niti tamnije nijanse, pri čemu je posebno važno da je njihov »razmještaj« na aversu naglašeno nepravilan, u smislu da su dužine vidljivih dijelova niti nejednake [vidi Ilustracije uz pojmovnik, Sl. 48]. Time se ostvaruje delikatno stupnjevanje boja i sjenčenje istkanih motiva, što u konačnici pridonosi njihovoj upečatljivoj voluminoznosti, a na tkaninama se prepoznaju po finim

[303] »*Les Plantes, les fruits & les fleurs de toutes les parties du Monde se voyent dans toutes les Saisons dans le Jardin du Roi, appellé communément le Jardin des Plantes, où le Roi entretient des Serres chaudes, qui conservent ces diverses plantes nées dans nos climats, ou transportées des climats éstrangers. On y voit le cacao, le figuier d'Adam, le cierge pascal, le caffetier, l'Anana, la canne à sucre, l'aloës, le palmier, l'arbre de coton, le melon épineux, la sensitive, &c.«* Anna Jolly, *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts II. Naturalismus*, Abegg-Stiftung, Riggisberg, 2002., str. 372.

[304] Opširno u: Lesley Ellis Miller, *Representing Silk Design. Nicolas Joubert de l'Hiberderie and Le Dessinateur pour les étoffes d'or, d'argent et de soie (Paris, 1765)*, u: *Journal of Design History*, Vol. 17, No. 1, 2004., str. 29 - 53.

[305] Iscrpno o Jeanu Revelu u: Lesley Ellis Miller, *Dictionary of Eighteenth-Century French Silk Designers,* Pasold Research in Textile History 2, Pasold Research Fund, 2015., str. 399 – 407.

[306] Lesley Ellis Miller, *Jean Revel: Silk Designer, Fine Artist, or Entrepreneur?*, u: *Journal of Design History*, Volume 8, No. 2, 1995., str. 79 – 96 (82, 83).

autorskim pravima Zaštićeno

gradacijama tonova boja pomoću kojih se postiže ranije neizvediva plastičnost motiva. Abbé Jacques Pernetti hvali *points rentrés* u kratkoj Revelovoj biografiji koju donosi u *Lyonnois digne de mémoire* iz 1757. godine, a u kojoj ga slavi kao »Rafaela među crtačima predložaka«.[307] Revel je *points rentrés* uveo najkasnije 1733. godine, što je razvidno budući su jasno naznačene na njegovoj *mise en carte* koja je na poleđini datirana (22. prosinac 1733.) i potpisana [Ilustracije uz raspravu, Sl. 205]. Osim *mise en carte* je sačuvano i nekoliko skica (*esquisse*) atribuiranih Revelu[308] [Ilustracije uz raspravu, Sl. 206] a na temelju čijih odlika je danas moguće izdvojiti one lyonske svile iz druge četvrtine XVIII. stoljeća koje su vrlo vjerojatno istkane upravo po njegovim predlošcima [usp. Kat. 156].

Općenito govoreći, fundus sačuvanih skica i predložaka za svile iz XVIII. stoljeća je neusporedivo bogatiji u usporedbi sa srodnom građom nastalom tijekom prethodnih stoljeća. Svjetske knjižnice, arhivi i muzeji – među kojima se izdvajaju *Bibliothèque Nationale* u Parizu, *Musée Historique des Tissus* u Lyonu, *Museé de la Mode et du Textile* u Parizu, *Musée des Arts Décoratifs* u Parizu te *Victoria and Albert Museum* u Londonu – posjeduju bogate zbirke *esquisses* i *mises en carte*, među kojima i one koje je moguće pripisati nekim drugim poznatim francuskim crtačima, poput Louisa Duranda, Jeana Pillementa, Philippea de Lasallea i Jean-Antoinea Fraissea, ili pak one koje se mogu dovesti u vezu s određenim manufakturama, poput lyonske *L. Galy Gallien et Compe*.[309]

Od francuskih izdanja još svakako treba navesti *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des metiers* (Denis Diderot i Jean le Rond d'Alembert, 1751. - 1780.), budući da sadrži niz lema koje se odnose na različite proizvodne faze vezane uz svilarsku industriju a nerijetko su ilustrirane grafikama (npr. *brocher*, *batteur d'or, tireur et*

[307] H. A. Elsberg, *The Textiles of Lyons, Their Designs and Their Designers,* u: *Bulletin of the Museum of Fine Arts, Boston*, Volume XXX, Number 178, April 1932., str. 28 – 33 (30).

[308] Peter Thornton, *Jean Revel. Dessinateur de la Grande Fabrique,* u: *Gazette des Beaux – Arts*, LVI, 1960., str. 71 – 86 (75 – 77, 80).

[309] O tome opsežno u: Frances Morris, *A "Mise en cartes" of Philippe de Lasalle,* u: *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club*, Volume 4, No. 2, 1920., str. 18 – 25; Daryl M. Hafter, *Philippe de Lasalle. From* Mise en carte *to Industrial Design*, u: *Winterthur Portfolio*, 12, 1977., str. 139 - 164; Susan Miller, *Jean-Antoine Fraisse, 'Peintre en toille' at Chantilly*, u: *Bulletin du CIETA*, 78, 2001., str. 87 - 96; Lesley Ellis Miller, *Between Engraving and Silk Manufacture in Late Eighteenth-Century Lyons: Marie-Anne Brenier and Other Point Papermakers*, u: *Studies in the Decorative Arts*, Vol. 3, No. 2, 1996., str. 52 - 76; Lesley Ellis Miller, *Mysterious Manufacturers: Situating L. Galy, Gallien et Compe. in the Eighteenth-Century Lyons Silk Industry*, u: *Studies in the Decorative Arts*, Vol. 9, No.2, 2002., str. 87 - 132.

Zaštićeno autorskim pravima

fileur d'or, boutonnier, *métier à faire du marli, soierie, teinturier en soie, tisserand*).[310] Naposljetku ističem i poprilično obiman traktat *L'Art du fabriquant d'étoffes de soie. Description des arts et métiers*, djelo crtača Jeana Pauleta, djelatnog u Nîmesu, Toursu i Lyonu. U traktatu, izdanom u Parizu 1789. godine u čak sedam tomova, Paulet ističe da zadaća crtača predložaka nije lagana te da bi se u idealnom slučaju svaki crtač trebao specijalizirati za osmišljavanje uzoraka namijenjenih što manjem broju različitih vrsta tkanina. No, tako uske specijalizacije su bile moguće samo u Francuskoj, u kojoj je djelovalo mnoštvo crtača uzoraka, što ni približno nije bio slučaj sa brojem tih umjetnika koji su bili na raspolaganju engleskim ili talijanskim manufakturama tijekom XVIII. stoljeća.[311]

Što se tiče aktivnosti crtača predložaka u Engleskoj, treba ukazati na traktat naslova *On designing and drawing Patterns for the Flower'd-silk Manufactory, Embroidery, and Printing* koji je objavljen kao kraći dodatak (poglavlje od desetak stranica) samo u prvom, danas iznimno rijetkom izdanju knjige *Laboratory, or School of Arts* Godfreya Smitha iz 1756. godine. Autor traktata već na samom početku ističe da su Francuzi bili i još su cijenjeni kao najsposobniji u dekorativnim umjetnostima općenito te da stoga ne treba čuditi da ih oponašaju u ostalim europskim zemljama, a to ponajviše dolazi do izražaja upravo u pogledu svilarske industrije odnosno u osmišljavanju tekstilnih uzoraka, kojima su i engleski kupci (a pogotovo dame) u ovom razdoblju bili posebno naklonjeni. Nastavlja sa savjetima oko obučavanja budućih, mladih crtača predložaka: između ostalog, smatra da trebaju biti umješni u crtanju bilo kakvih motiva, ali imaju biti posebno vrsni u crtanju ornamenata, bilo preuzetih iz prirode ili imaginarnih, fantastičnih ili stiliziranih. Mora imati snažnu i živu maštu, poznavati geometriju i pravila perpektive, slijediti šest načela koja je William Hogarth objavio u knjizi *Analysis of Beauty* 1753. godine te razumjeti način rada tkalačkog stana. U narednom dijelu traktata autor raspravlja o različitim vrstama tkanina s uzorkom (*Of the various kinds of Flower'd Silks*) koje pak dijeli u sedam skupina (*gold and silver brocades*, *grand designs for gold and silver stuffs with colours*, *gold and silver tissues*, *paduasoys and double ground brocades*, *lutestring brocades*, *damasks*, *flowered velvets*). Tako primjerice kaže da bi uzorci za *gold and silver brocades* (tkanine sa suplementarnim metalnim potkama utkanima tehnikom *broché*) trebali biti sačinjeni od upadnih, čvrstih i slobodnostojećih stapki, lišća i cvijeća (upravo te motive ističe kao temeljne u osmišljavanju tekstilnih dekoracija);

[310] Usp. Élisabeth Lavezzi, *The* Encyclopédie *and the Idea of the Decorative Arts*, u: *Art History*. *Journal of the Association on Art Historians,* 28, 2, April 2005., str. 174 - 193.

[311] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 25 – 26.

Zaštićeno autorskim pravima

valjalo bi izbjegavati presitne detalje koji nisu podobni za izvedbu metalnim nitima a crtač bi posebno morao voditi računa o tome da se u izvedbi uzorka ne rasipaju skupocjene niti s metalnim ovojnicama. Kod upečatljivo raskošnih uzoraka treba češće koristiti *lamelle*, a ne *filé* niti, jer se s *lamellama* (»*flat strips of silver or gold foil*«) postiže dojmljiviji efekt. Uzorci koji se imaju istkati na damastima trebaju biti smjelih dimenzija, sastavljeni od masivnih cvjetova i lišća, a sitniji detalji su dopušteni samo na predjelima poput središta cvijeta. Baršune s uzorkom dijeli na one namijenjene opremanju interijera te na baršune koji će se koristiti za izradu odjevnih predmeta. Potonji su se u ovom razdoblju mahom koristili za krojenje dijelova muške garderobe; ponajviše su se tkali kao baršuni *ciselé* sitnih uzoraka na satenskoj podlozi koja je tek neznatno provirivala. Na baršunima za opremanje interijera je, dakako, trebalo izvesti masivan, simetričan uzorak.[312]

Nije poznato tko je autor rečenog traktata, no Peter Thornton – koji je posve siguran da je riječ o osobi koja je radila kao crtač predložaka – pretpostavlja da je djelo mogla napisati Anna Maria Garthwaite (1688. – 1763.), koja je izrađivala predloške za tkalce u Spitalfieldsu. Njezini najraniji poznati predlošci datiraju u 1726. godinu, iz razdoblja kad je živjela u Yorkshireu a uratke slala u London, u koji se preselila oko 1730. godine. Od 1733. godine nadalje se prilično usavršila u osmišljavanju predložaka, a vrhunac karijere dostiže tijekom 1740-ih godina. Nakon 1751. godine drastično opada broj izvedenih crteža. Njezin posljednji datirani predložak je iz 1756. godine – iste godine kad je tiskan traktat – a Thornton smatra da je Garthwaiteovu na pisanje djela mogla potaknuti upravo činjenica da joj je karijera na zalasku te da je vrijeme da na jednom mjestu sabre iskustva stečena dugogodišnjim radom.[313] Thorntonovu teoriju ne odbacuje Natalie Rothstein, koja je obradila i objavila bogatu zbirku predložaka za tkanine iz XVIII. stoljeća koju posjeduje *Victoria and Albert Museum* u Londonu, a čiji važan segment sačinjavaju i oni koje je izradila Anna Maria Garthwaite. Radila je samostalno i naporno, producirajući osamdesetak uzoraka svake godine. Smatra se jednom od engleskih crtača predložaka koji su tijekom prve polovine XVIII. stoljeća »nastojali prenijeti načela slikarstva na tkalački stan«, a svjesna nužnosti usavršavanja svojeg rada i praćenja novina u Francuskoj sakupljala je i proučavala predloške tamošnjih crtača.[314]

[312] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1958., str. 7 – 31 (12 – 17).

[313] *Isti,* 1958., str. 24 – 25.

[314] Natalie Rothstein, *Silk Designs of the Eighteenth Century In the Collection of the Victoria and Albert Museum, London*, *With a Complete Catalogue*, London, Thames and Hudson, 1990., str. 33 – 36; Clare Browne (ur.), *Silk Designs of the Eighteenth Century From the Victoria and Albert Museum, London*, London, Thames and Hudson, 1996., str. 28 – 36, 38 – 43.

Nedostupno autorskim pravima

Osim Garthwaiteove, reputaciju pri tkalačkim manufakturama u Spitalfieldsu su stekli i crtači Joseph Dandridge (1665. – 1746.), Cristopher Baudoin (aktivan od 1680.-ih, preminuo prije 1736.) te James Leman (oko 1688. – 1745.) Sačuvano je dvadesetak predložaka Josepha Dandridgea, i to među onima koje je izradio njegov suvremenik James Leman, na kojega je izvršio veliki utjecaj; što se uočava i usporedbom njihovih prilično sličnih radova.[315] Dandridge je tijekom nekoliko desetljeća bio vodeći engleski crtač, a vrijedi istaknuti da je pokazivao izniman interes za botaniku, entomologiju i orntiologiju: dva njegova traktata o kukcima se danas čuvaju u *British Museumu* u Londonu. Jednako zanimanje za prirodoslovlje odlikovalo je i Jamesa Lemana te Annu Mariu Garthwaite, u čijim se raskošnim i neobičnim vegetabilnim motivima prepoznaju utjecaji botaničkih izdanja s početka XVIII. stoljeća [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 169 i Sl. 170], u kojima se objavljivalo obilje crteža egzotičnih biljki iz udaljenih krajeva svijeta (poput primjerice banana i ananasa).[316] No, unatoč stalnom praćenju francuskih inovacija u produkciji predložaka i tkanju svila te potrazi za nadahnućem u reprodukcijama »čudnovatih« i dotad slabo poznatih biljnih i životinjskih vrsta, engleski crtači nisu polučili uspjeh francuskih umjetnika. Tako M. Roquet u djelu *Etat des Arts en Angleterre* (Pariz, 1755.) kaže da Englezi dobro tkaju, koriste kvalitetne materijale i boje, ali nikako ne odobrava dekore koje osmišljavaju njihovi crtači.[317]

Količina do danas publiciranih predložaka nastalih na području Italije tijekom XVIII. stoljeća je nažalost nevelika. Osim dviju *mise en carte* [»Italija (Venecija ?), 1750. – 1770.«], danas u *Civica Raccolta delle Stampe »Achille Bertarelli«* u Milanu,[318] može se izdvojiti skupina od petnaestak, nažalost fragmentarno sačuvanih *mises en carte* nastalih između 1755. i 1790. godine u Firenci, gradu u kojemu je specijalizirana škola za crtače predložaka osnovana 1756. godine. Predmetne *mises en carte* su se sačuvale među arhivskom građom koja je pripadala nekoj od firentinskih bratovština, a imena njihovih autora su nažalost ostala nepoznata. Poznato je, pak, da je u Firenci djelovao crtač Andrea Manetti, od kojega je

[315] Natalie Rothstein, *nav. dj.*, 1990., str. 29 – 30.

[316] Clare Browne, *The Influence of Botanical Sources on Early 18th-Century English Silk Design*, u: *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts. Die Industrien in England und in Nordeuropa / 18th-Century Silks. The Industries of England and Northern Europe*, (ur.) Regula Schorta, Riggisberger Berichte 8, Abegg Stiftung, 2000., str. 25 - 38.

[317] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1958., str. 8.

[318] Chiara Buss, *Seta oro e argento. Le sete operate del XVIII secolo*, Collana Collezione Antonio Ratti Volume I., Milano, Fabbri, 1992., str. 15.

Zaštićeno autorskim pravima

između 1760. i 1770. godine predloške naručivala tamošnja *Fabbrica Imperiale*, tvrtka koja je ujedno financirala Manettijevo četverogodišnje usavršavanje u Parizu.[319]

Dok se broj crtača predložaka u Lyonu oko 1758. godine kretao između stotinu i osamdeset i dvjesto sedamdeset (glavnina kojih je pristigla iz Pariza),[320] situacija u Veneciji je bila umnogome drugačija. Prema izvorima, 1754. godine bilo ih je samo pet, a 1763. tek trojica, koji su usto »bili sposobni samo kopirati tuđe radove.«[321] Odjek takvih neslavnih prilika prepoznajemo u komediji Carla Goldonija *Una delle ultime sere di Carnovale* (1766.), u kojoj jedan od glavnih likova - crtač i tkalac Anzoletto – uslijed nepovoljnih prilika u svilarskoj industriji odlazi iz Venecije na rad u Moskvu. Pritom obećava Zamarii, vlasniku tkalačkih stanova na kojima je radio, da će mu nastaviti slati željene uzorke koje će odlikovati sjenčenja i efekti *chiaro scuro*.[322] Magistrat Pet mudrih za trgovinu (*Cinque Savi alla mercanzia*), osnovan od mletačkog Senata početkom XVI. stoljeća a koji je imao funkciju gospodarske komore (nadzor nad trgovinom, carinom, pomorstvom i obrtima), dana 3. prosinca 1763. godine odobrava osnivanje *Accademie di disegno,* javne škole u pravom smislu riječi, u kojoj su se trebali formirati profesionalni crtači. Bilo je zamišljeno da se za crtače obučavaju djeca i unuci vodećih *setaiola* i tkalaca u Veneciji i Venetu, koje bi se podučilo crtanju uzoraka za tkanje »prirodnog cvijeća i drugih motiva« zlatnim, srebrnim i svilenim potkama, zatim prenošenju skice na papir s ortogonalnom mrežom te naposljetku uspješnom »programiranju« tkalačkog stana prema izvedenoj *mise en carte*. Također se od polaznika očekivalo da budu sposobni izraditi najmanje četiri nova predloška svake godine.[323] Ideja o osnivanju specijalizirane škole je u Veneciji bila aktualna i 1754. godine, kad se lyonski crtač Francesco Fayetant *Serenissimi* ponudio kao mogući voditelj takve ustanove. Fayetantova inicijativa potaknula je u to vrijeme najslavnijeg mletačkog crtača, Pietra D'Avanza, na kandidaturu za istu poziciju. Pietro D'Avanzo (ili Avanzo ili Davanzo) je bio tkalac i crtač rođen u Veneciji krajem XVII. stoljeća koji je svojevrsnu slavu stekao tkanjem

[319] Paolo Peri, *Disegni fiorentini per tessuti del secolo XVIII*, u: *Kronos*, 10, 2006., str. 157 – 168 (161).

[320] Carlo Poni, *Moda e innovazione: le strategie dei mercanti di seta di Lione nel secolo XVIII*, u: *La seta in Europa sec. XIII – XX. Atti della "Ventiquattresima Settimana di Studi 4-9 maggio 1992"*, (ur.) Simonetta Cavaciocchi, Prato, 1993., str. 17 – 55 (47).

[321] Marcello Della Valentina, *nav. dj.,* 2003., str. 169.

[322] Doretta Davanzo Poli, *La moda di metà Settecento a Venezia: da Longhi a Rubelli*, u: *Lampassi, damaschi e broccati nei dipinti di Pietro Longhi: Rubelli interpreta il Settecento veneziano*, (ur.) Doretta Davanzo Poli, Venezia, Fondazione Querini Stampalia, 2005., str. 24 – 39 (27).

[323] *Ista*, str. 27.

Zaštićeno autorskim pravima

barjakā bratovština San Geremia i San Salvador prema skicama Giovannija Battiste Piazzette. Iste, 1754. godine je D'Avanzu bilo ponuđeno da sa svojim suradnicima dođe raditi u Beč, no on je taj angažman – unatoč »dostojnom honoraru« - odbio iz ljubavi prema Veneciji.[324] No, D'Avanzovo ime je danas poznato prvenstveno zbog njegovog traktata, naslova *Regole per la meccanica del telaio da seta* (oko 1753., Museo Correr, Venecija), opremljenog nizom akvareliranih *mises en carte* [Ilustracije uz raspravu, Sl. 219, 220, 221, 222, 224].[325]

Kako je ranije rečeno, dokazano je da su engleski crtači nastojali pribaviti uratke onih francuskih, ne bi li bili pravovremeno upoznati ne samo sa modnim nego i sa tehnološkim (tkalačkim) novinama. Takvoj praksi su pribjegavale i talijanske manufakture. No, kao logična posljedica kolanja ne samo predložaka nego i gotovih, tkanih uzoraka svilâ (*échantillons*), iz konkurentskih manufaktura su počele »izlaziti« imitacije francuskih tkanina. Prema nekim izvorima, čak devedeset posto lyonskih predložaka za svile je bilo kopirano diljem Europe. Uzme li se u obzir sav trud ulagan u pronalazak i dugotrajno obučavanje (specijalizaciju) talentiranih crtača, koji su usto za svoj rad od tkalaca i trgovaca zahtijevali nemale honorare, postaje u potpunosti razumljivo nastojanje Lyona i drugih francuskih proizvodnih središta da na sve moguće načine onemoguće industrijsku špijunažu, odavanje zanatskih tajni i modnih novina. Primjerice, poznato je da se tkalci u Toursu već 1688. godine žale na dolaske putujućih majstora-tkalaca koji su nastojali vidjeti predloške tamošnjih manufaktura. Poznat je slučaj Šveđanina Jeana Ericha Rehna koji je 1745. godine putovao Francuskom i proučavao način rada svilarskih manifaktura, izrađujući pritom i kopije predložaka koje je imao priliku vidjeti. Nadalje, konkurenti su u lyonske tkalačke radionice kao šegrte potajno slali vlastitu djecu, ne bi li im prenijeli sva tako stečena znanja.[326] Ne čudi stoga da je lyonski svilarski ceh, *Grande Fabrique*, još 1712. godine donio propis po kojem je trgovcima, majstorima tkalcima i drugim zaposlenicima svilarskih manufaktura zabranjeno »uzeti, ukrasti, prodati, posuditi, dati te izravno ili neizravno koristiti crtane predloške koji su im povjereni.« Poznati su i slučajevi lišavanja slobode zbog kršenja ovih propisa: tako je crtač predložaka François Farcot 1737. godine utamničen zbog suradnje s inozemnim manufakturama kojima je predlagao vješte majstore tkalce te slao crtane predloške i uzorke tkanih svila, dok je 1762. godine zbog špijunaže zatvoren i stanoviti Revillié, agent ruske

[324] Doretta Davanzo Poli – Stefania Moronato, *nav. dj.,* 1994., str. 89.

[325] D'Avanzov traktat objavljen je u prijepisu i u faksimilu: Ileana Chiappini di Sorio (ur.), *Pietro D'Avanzo: Regole per la meccanica del telaio da seta*, Vol. I. i II., Venezia, Corbo e Fiore Editori, 1981.

[326] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 28 – 29.

autorskim pravima Zaštićeno

tekstilne trgovine, koji je obilazio manufakture i prijevarom dolazio do predložaka i uzoraka.[327]

Iako do danas sačuvani predlošci za tkanine iz XVIII. stoljeća nisu odveć rijetki, inozemna stručna literatura ipak ne obiluje primjerima »sretnog povezivanja« konkretne svile sa crtežom na kojemu je prikazan odgovarajući uzorak. U tom kontekstu vrijedi naglasiti da je Peter Thornton objavio devet crteža koje je atribuirao Jeanu Revelu, no međutim tek je jednom od njih uspio pridružiti sačuvanu tkaninu.[328] Natalie Rothstein, dugogodišnjoj kustosici Zbirke tekstila u *Victoria and Albert Museum*, pošlo je za rukom da »tek« deset od približno devet stotina predložaka koji se čuvaju u toj važnoj londonskoj zbirci poveže sa tkaninama sačuvanim diljem svijeta, što svakako predstavlja izniman doseg.[329] Takav uspjeh polučila je još jedino Anna Jolly, koja je dekore niza svila iz sredine XVIII. stoljeća u švicarskoj Zbirci Abegg prepoznala na pripremnim skicama (*esquisses*) koje se danas nalaze u londonskim, pariškim i lyonskim zbirkama.[330] Uzorak tipologije *a meandro* prikazan na *mise en carte* (Lyon, oko 1760.), danas u *Civica Raccolta delle Stampe »Achille Bertarelli«* u Milanu,[331] prepoznat je na svilama sačuvanima u Veneciji,[332] Serradifalcu na Siciliji,[333]

[327] Lesley Ellis Miller, *Innovation and Industrial Espionage in Eighteenth-Century France: An Investigation of the Selling of Silks Through Samples*, u: *Journal of Design History*, Vol. 12, No. 3, 1999., str. 271 – 292.

[328] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1960., str. 71 - 86.

[329] Natalie Rothstein, *Nine English Silks*, u: *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club*, 48, 1964., str. 4 - 35; Natalie Rothstein, *The excellence of English Brocades – Abegg-Stiftung, Riggisberg*, u: *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts. Die Industrien in England und in Nordeuropa / 18th-Century Silks. The Industries of England and Northern Europe*, (ur.) Regula Schorta, Riggisberger Berichte 8, Abegg Stiftung, 2000., str. 211 – 231 (225).

[330] Anna Jolly, *nav. dj.,* 2002., str. 118, 201, 226, 232, 233, 236, 242, 289, 346.

[331] Reprodukciju ove *mise en carte* vidjeti u: Chiara Buss (ur.), *Il disegno a meandro nelle sete broccate, 1745 – 1755: mostra di tessuti antichi dalla Collezione Ermenegildo Zegna*, Milano, Edizioni Ermenegildo Zegna, 1990., str. 29; Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 11; Lia Camerlengo, *Note sull'iconografia dei tessuti d'abbigliamento nell'ultimo secolo di dominio della Serenissima*, u: *Tessuti nel Veneto. Venezia e la Terraferma,* (ur.) Giuliana Ericani – Paola Frattaroli, Verona, Banca Popolare di Verona, 1993., str. 249 – 269 (263); Giuseppe Cantelli (ur.), *Magnificenza nell'arte tessile della Sicilia centro-meridionale. Ricami, sete e broccati delle Diocesi di Caltanissetta e Piazza Armerina*, Vol. II., Palermo, Giuseppe Maimone Editore, 2000., str. 560; Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 160.

[332] Doretta Davanzo Poli – Nicola Mario Riccadona, *nav. dj.,* 2014., str. 116 – 117.

[333] Giuseppe Cantelli (ur.), *nav. dj.*, Vol. II, 2000., str. 560 – 561.

Zaštićeno autorskim pravima

Museo del Tessuto u Pratu[334] te u Malom Lošinju.[335] Naposljetku zavrjeđuje biti spomenuto i da je Luce Dejour crtež uzorka za tzv. svilu čipkastog uzorka koji se čuva u *Bibliothèque Nationale* u Parizu povezala sa lampasom koji pripada fundusu *Musée des Tissus* u Lyonu[336] te da je uzorak određene tkanine (sačuvane na ostatku manipula) Christine Aribaud prepoznala na *mise en carte* izvedenoj oko 1780. godine za potrebe manufakture *Trois Tours* u Toursu.[337]

3.2.2. Tkalački stanovi – vrste, sastavnice i način rada

Ispravno prepoznavanje vrsta tkanina te njihove analize – kakve se donose u katalogu disertacije – nisu moguće bez razumijevanja načina tkanja odnosno bez poznavanja izgleda i funkcioniranja tkalačkih stanova ili razboja. Stoga je neophodno, bar u osnovnim crtama, obrazložiti na kakvim su se vrstama stanova svile tkale te po čemu su se ranonovovjekovni razboji razlikovali od onih iz XIX. stoljeća, na kojima je postupak tkanja znatno ubrzan i olakšan zahvaljujući revolucionarnoj, automatiziranoj nadogradnji patentiranoj od strane Josepha Marie Jacquarda 1801. godine.

Tkanje je ciklički proces u kojem tkanina nastaje preplitanjem sustava niti osnove i potke [Ilustracije uz raspravu, Sl. 19]. Uzdužni sustav ili osnovine niti namotane su na osnovin valjak, kojeg treba prethodno pripremiti; stoga je snovanje – namatanje više stotina paralelnih niti na osnovin valjak – temeljna pripremna faza u kojoj se ujedno po prvi put počinje nazirati gotovi proizvod. Niti osnove se snovaju u jednoj ili u više boja, ovisno o uzorku na *mise en carte*, a ovaj posao nisu radili tkalci nego specijalizirani radnici (tal. *orditori* ili *orditrici*) koji su to morali raditi u samoj tkalačkoj manufakturi budući da je osnovin valjak po namatanju niti trebalo odmah montirati na stan. Dužina namotanih niti osnove odgovara i planiranoj dužini gotove tkanine, dok raspon niti na valjku u konačnici odgovara visini tkanine (širini između lijevog i desnog ruba).[338] Potom se osnovine niti –

[334] Rosalia Bonito Fanelli, *Tessuti, ricami e merletti*, u: *Arredi e paramenti. S. Vincenzo, S. Niccolò, S. Clemente in Prato*, (ur.) Silvestro Bardazzi – Eugenio Castellani, Firenze, Arti Grafiche Giorgi & Gambi, 1988., str. 143 – 298 (147); Tamara Boccherini (ur.), *Il Museo del Tessuto di Prato*, Milano, Skira, 1999., str. 64.

[335] Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 154, 159, 161.

[336] Crtež, nažalost, nije datiran, no autorica ga smješta u treće desetljeće XVIII. stoljeća. Vidjeti: Luce Dejour, *Une soierie a "décor a la dentelle" et son dessin,* u: *Bulletin du CIETA,* 72, 1994., str. 60 – 63.

[337] Christine Aribaud, *Soieries en Sacristie. Fastes liturgiques XVIIe – XVIIIe siècles,* Paris, Somogy, 1998., str. 168.

[338] Roberto Tolaini, *La tessitura,* Foligno, Arnaldo Caprai Gruppo Tessile, 1995., str. 13 – 14.

Zaštićeno autorskim pravima

uvijek sukladno *mise en carte* - uvađaju u listove (njihove kotlace), koji služe za tvorbu zijeva, te u brdo. Na tkalačkom stanu moraju biti najmanje dva lista [toliko ih je dovoljno za, primjerice, tkanje tafta; usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 21] dok ih je najviše moglo biti čak dvadeset i četiri. Sastoje se od okvira, nosača i vodilica na koje su nanizani kotlaci - žice sa otvorom u sredini kroz koji se uvode osnovine niti. Zbroj kotlaca svih listova odgovara ukupnom broju niti osnove. Naizmjeničnim podizanjem i spuštanjem listova se oblikuje zijev, a tvorba zijeva omogućava umetanje potke (kako temeljne tako i suplementarnih) koja se kod klasičnog tkanja unosi čunkom ili lađicom [Ilustracije uz raspravu, Sl. 20]. Kod utkivanja suplementarnih potki tehnikom *broché*, kalem svake potke se nalazi unutar zasebnog čunka. Što se tiče načina utkivanja temeljne i *lancé* potke (onih potki koje se protežu čitavom širinom tkanine) treba spomenuti inovaciju Johna Kaya, graditelja brda za stanove, koji je 1733. godine izumio »leteći čunak« (eng. *flying shuttle*) koji je unutar posebnog žlijeba uzduž brda brzo prelazio širinom tkanine čime je umnogome ubrzan postupak tkanja, a pogotovo tkanja širokih tkanina bez uzorka.[339] Po unošenju potke u zijev, tkalačko brdo se kreće prema pritkajnoj liniji i pribija potku u tkaninu. Brdo je jedan od glavnih elemenata stana; ima oblik zatvorenog češlja a osim usmjeravanja i pritkivanja potke ima ulogu održavanja širine te jednolike gustoće osnove. Za vrijeme pritkivanja potke, listovi mijenjaju položaj čime oblikuju novi zijev za naredni prolaz potke, a istovremeno se osnovine niti promjenom položaja prepliću s pritkanom potkom te je fiksiraju u tom položaju. Po izlasku iz tkanine potka na čunku mijenja smjer za 180 stupnjeva, nakon čega se ponovno vraća u zijev i tako izrađuje čvrsti kraj (rub) tkanine.[340]

Dakle, za izvedbu uzorka na tkanini je ključno pravovremeno podizanje točno određenih skupina osnovinih niti. Za list ili listove - kroz čije kotlace su bile provučene niti koje je u zadanom trenutku trebalo podignuti - su bile pričvršćene uzice koje je pri tkanju trebalo podizati ručno [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 22, 23, 24], što je bio spor i naporan posao, a pogotovo u slučajevima kad su se tkale svile velikih uzoraka. Povlačenje i spuštanje uzica listova nije bio zadatak tkalca nego njegovog pomoćnika (fr. *tireur*). To su najčešće radili dječaci (engl. *drawboy*) budući da je uzicama valjalo upravljati sjedeći visoko na nadgradnji tkalačkog stana, a kod tkanja svila zahtjevnijih uzoraka tkalcu su nerijetko pomagala čak njih četvorica.[341] Danas o izgledu ranonovovjekovnih stanova znamo malo, no

[339] *Isti*, str. 19 – 20.

[340] Daniela Degl'Innocenti– Mattia Zupo, *nav. dj.*, 2010., str. 77; Stana Kovačević – Krste Dimitrovski – Josip Hađina, *Procesi tkanja*, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet Zagreb, 2008., str. 51 - 53.

[341] Agnes Geijer, *nav. dj.*, 1979., str. 98.

autorskim pravima Zaštićeno

zaslužuje biti spomenut Claude Dangon koji je u Lyonu početkom XVII. stoljeća određenim modifikacijama znatno unaprijedio stan za tkanje svila s uzorkom (*à la grande tire*) koje su se u tom gradu dotad izrađivale na vrsti stana koji se nije puno razlikovao od onoga kojega je iz Italije još u XIV. stoljeću uvezao Jean Le Calabrais. Velikim dijelom zahvaljujući upravo Dangonovim invencijama lyonske manufakture su se počele uvjerljivije nadmetati sa talijanskim svilarskim središtima.[342]

Skupocjenije tkanine su se običavale tkati »licem nadolje«, odnosno na način da im je tkalac tijekom rada vidio naličje. Tako su se izrađivale sve tkanine s uzorcima izvedenima tehnikom *broché*. Prema jednom tumačenju, razlog tomu je bio taj da se pri tkanju posebno vrijednih svila nastojalo izbjeći slučajno prljanje njihovog aversa.[343] Jedina luksuzna vrsta tkanine koja se nije tkala na taj način je baršun, budući da je zbog specifične tehnike oblikovanja rezane odnosno nerezane osnove flora njegov avers tkalcu morao biti vidljiv i dostupan. Naime, karakteristične petljice nerezane osnove flora su se formirale umetanjem finih željeznih štapića kružnog presjeka podno niti osnove flora, dok se rezana osnova postizala posebnim štapićima sa žlijebom niz koji je tkalac »klizio« nožićem nalik skalpelu. Ujedno treba naglasiti da su se pri tkanju baršuna snovale najmanje dvije osnove: temeljna osnova i osnova flora, koja se napinjala na mnoštvu kalema nanizanih na posebnu, dodatnu konstrukciju na tkalačkom stanu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 25]. Uzmemo li u obzir činjenicu da je za tkanje baršuna bila potrebna značajno veća količina svilenih niti, da je priprema stana za baršune trajala duže te da je postupak tkanja – uslijed rada sa štapićima i spomenutim nožićem – iziskivao ne samo više vremena nego i posebno umijeće, ne čudi da su se upravo baršuni gotovo uvijek isticali kao najskupocjeniji među svilenim tkaninama, bez obzira radilo se o baršunima s uzorkom ili o ujednačeno rezanim baršunima.

Zahvaljujući izumu Josepha Marie Jacquarda iz 1801. godine uvelike je olakšano i ubrzano tkanje tkanina s uzorkom. Jacquard nije patentirao čitav novi tkalački stan, nego mehanizam koji se montirao na vrh stana a zbog kojeg više nisu bili potrebni pomagači tkalcu (fr. *tireurs*). Riječ je o revolucionarnom patentu koji se čak može smatrati svojevrsnom pretečom računala, budući da radi na principu bušenih kartica čije perforacije predstavljaju »prijevod« *mise en carte*, a koje stanu »signaliziraju« broj i položaj kotlaca s nitima osnove koje treba podignuti u točno zadanom trenutku. Uslijed pojave i brze implementacije žakarskog stana je već tijekom prve polovine XIX. stoljeća nemjerljivo povećana produkcija

[342] Salvatore Ciriacono, *nav. dj.*, 1981., str. 171 – 172.

[343] Richard L. Hills, *nav. dj.*, 1993., str. 76.

Zaštićeno autorskim pravima

tkanina s uzorkom, što je temeljni razlog izrazitoj brojnosti do danas sačuvanih tkanina iz tog razdoblja.

Budući da su na gotovo svim predmetima donesenima u katalogu rada zatečene i borte (koje se u domaćoj literaturi ponekad nazivaju i »pozamanterijskim trakama«), među kojima su najbrojnije one iz XVIII. stoljeća [usp. II. Dodatak katalogu: borte (izbor)], u ovom kontekstu treba istaknuti da je zapravo riječ o specifičnoj vrsti tekstilnih predmeta koji su se također izrađivali na tkalačkom stanu, a budući da su na njima u najvećem broju slučajeva izvedeni uzorci, i ove je – izgledom i dimenzijama ponešto drugačije stanove – valjalo »programirati« prema odgovarajućim *mises en carte* [Ilustracije uz raspravu, Sl. 26].

Zaštićeno autorskim pravima

III.3. Cehovske regulative

Kod crtača predložaka, tkalaca i *setaiola* je vladala ustaljena praksa oponašanja uzoraka i svila nastalih u drugim gradovima, a koje su na međunarodnom tržištu polučile uspjeh. Pojava »imitacija« nije bila moguća samo uslijed kolanja gotovih predložaka i tkanina – koje su vješti tkalci mogli kopirati već po pomnom proučavanju njihovih konstrukcija - nego i zbog stalnih migracija majstora koji su, unatoč zabranama, selili u druge gradove čijim bi svilarskim industrijama nudili znanja stečena u domicilnim sredinama. O kopiranju i distribuciji takvih imitacija sa saznaje i iz arhivskih dokumenata. Primjerice, u Genovi je 1487. godine odlučeno da se započne s produkcijom lampasa »u venecijanskom stilu« (*camocati ad Venetum modum*), dok su u Veneciji u XVI. stoljeću nastojali proizvesti varijante slavnih đenoveških crnih baršuna (*velluti a la Zenoina*). Poznato je i da su trgovci iz Firence tijekom prve polovine XVI. stoljeća na njemačke sajmove donosili i firentinske damaste »venecijanskog« i »lukeškog« stila. Kad je vojvoda Cosimo de' Medici pokrenuo svilarsku industriju u Pisi sredinom XVI. stoljeća, tamošnja produkcija je – po njegovom nalogu – bila koncentrirana na tkanje *ermisina* »lukeškog« stila te satena »bolonjskog« i »đenoveškog« stila. Nadalje, manufakture u Genovi, Ferrari, Bolonji i Firenci su tijekom druge polovine XV. i prve polovine XVI. stoljeća uspijevale nabaviti mletačke grimizne pigmente koji su bili značajno kvalitetniji od onih korištenih u drugim proizvodnim središtima, da bi tim pigmentima bojadisane niti koristili u tkanju tkanina koje su potom prodavali kao venecijanske.[344]

Brojni zakoni i edikti doneseni tijekom stoljećā posljedica su upravo ovakvih okolnosti. Njima su svilarski cehovi, osnovani u svakom svilarskom središtu, propisivali gustoću niti osnove i potke za svaku pojedinu vrstu tkanine, visinu (širinu) za svaku tkaninu (ovisno o konstrukciji tkanine), a posebna pažnja se pridavala izgledu rubova na temelju kojih su kupci diljem Europe i Istoka mogli prepoznati podrijetlo tkanine, čemu su tijekom prijašnjih stoljeća mahom služili mali olovni pečati. Smatra se da je još Bizant uveo praksu označavanja svilenih tkanina pričvršćivanjem pečata o njihove rubove. Pečati mletačkog svilarskog ceha su nosili znak krilatog lava, a osim tog pečata je na svakoj tkanini morao visjeti i onaj od trgovca. S vremenom je uloga pečata kao pokazatelja mjesta nastanka i kvalitete tkanine gotovo u potpunosti zamijenjena »šifriranim« rubovima. Dok su se na starijim tkaninama rubovi uglavnom sastojali od jedne ili dvije krupne lanene niti, s vremenom su postajali složeniji; tako je primjerice 1376. godine u Lucci propisano da sateni i

[344] Luca Molà, *nav. dj.*, 2009., str. LXXIV – LXXV.

Nastavno autorskim pravima

baršuni imaju bijele rubove, dok su žutim rubovima označavane slično konstruirane, no manje kvalitetne tkanine. Više talijanskih gradova je uvelo prugaste rubove tijekom XV. stoljeća. Mletački *Corte da Parangon*, svojevrsno nadzorno tijelo, je 1457. godine odredilo da tkanine istkane od niti bojadisanih grimizom moraju imati zelene rubove sa zlatnom prugom koja prolazi njihovim središnjim dijelom.[345] Žuti rubovi su ukazivali da je za bojadisanje niti tkanine upotrijebljen pigment *lacca*. Bijelim rubovima su završavale tkanine od niti bojadisanih *granom*, dok su tirkizni rubovi bili znak da je u bojadisanju korišteno brazilsko drvo. Primjer Mlečana su slijedili Firentinci već 1458. godine, kad je donesen propis po kojem sve tkanine od niti bojadisanih brazilskim drvom (*verzino*) moraju imati rubove čija je jedna polovina žuta, a druga crna. Godine 1496. su odredili da tkanine bez udjela metalnih niti, a koje su tkane od svile bojadisane u *paonazzo* nijansu, moraju imati rubove sa crnom prugom, dok tkanine od svile bojadisane skupocjenim grimizom (*kermes*) moraju imati rubove s prugama od dviju zlatnih niti. Đenovežani su vlastite »kodove« prugastih rubova ustanovili 1466. godine a odnosili su se na one tkanine čije su niti bile bojadisane u ljubičasto-crvenkastu nijansu naziva *morello*. One tkanine kod kojih je *morello* nijansa postignuta s udjelom grimiza (*kermesa*) su imale žute rubove, dok su one gdje se *morello* ostvarivao s udjelom *grane* imale plave rubove sa zelenom prugom. Bilo je izričito zabranjeno tkati ovakve rubove na tkaninama kod kojih je *morello* ili crvena nijansa postignuta sa inferiornim pigmentom brazilskog drva. Ujedno je odlučeno da se kvalitetne tkanine prestanu označavati olovnim pečatom te da znak za takve svile budu rubovi čiji su vanjski krajevima prolazila široka zelena pruga.[346]

Kako je već izneseno u odlomku u kojemu su obrazložene metodologije istraživanja ranonovovjekovnih tkanina sačuvanih na području Zadarske nadbiskupije, prilikom analiza povijesnih tekstila dokumentiranje njihovih rubova je nužnost koja se podrazumijeva i po međunarodno usvojenim standardima. Ta praksa proizlazi upravo iz činjenice da je svaki od proizvodnih središta propisivao posebne vrste rubova ovisno o vrsti tkanine te o bojilima korištenim za bojadisanje njihovih niti. Prikupljanjem i usporedbama podataka o rubovima je moguće iznijeti konkretnije zaključke o podrijetlu i vremenu nastanka tkanine, što ovdje mogu potkrijepiti određenim saznanjima do kojih sam došla analizom zatečenih rubova i usporedbom njihova izgleda sa informacijama koje donose inozemne publikacije. Moguće je

[345] Anna Muthesius, *nav. dj.*, 2003., str. 347, 349.

[346] Lisa Monnas, *Loom widths and selvedges prescribed by Italian silk weaving statutes 1265-1512: a preliminary investigation*, u: *Bulletin du CIETA*, 66, 1988., str. 35 – 44 (40).

autorskim pravima Zaštićeno

izdvojiti nekoliko primjera koji dokazuju da se širina, sastav, konstrukcija i boje rubova nipošto nisu proizvoljno određivali. Tako ne može biti slučajnost da na tri klasična, crvena damasta, sa gotovo posve identičnim uzorkom, budu zatečeni gotovo u potpunosti jednaki rubovi [vidi Kat. 267, 268, 269]. Lijep primjer podudaranja izgleda rubova kod tkanina iste dekorativne tipologije i jednakih konstrukcija, a za koje je pretpostavljeno isto mjesto nastanka, pružaju i oni analizirani u kataloškim jedinicama 144, 147 i 148. Također je uočeno da svile kojima dominiraju niti osnove i potke bojadisane crvenim pigmentima – a koje se na temelju zastupljenih uzoraka opravdano dovode u vezu sa mletačkim manufakturama – uvijek imaju rubove u cijelosti tkane zelenim nitima osnove [usp. Kat. 43, 47, 79, 86, 96, 228, 229, 230, 262, 263, 265]. Nadalje, uočila sam da se na onim venecijanskim svilama kod kojih nisu prisutne crveno bojadisane niti javljaju rubovi tkani na raznobojne pruge [usp. Kat. 32, 66, 69, 70, 90, 164]. Ne može se poreći ni postojanje obrasca kod rubova složeno tkanih lyonskih svila, koji se u pravilu sastoje od dva dijela: vanjski dio ruba uvijek sačinjava otprilike šest krupnijih končića vezanih u taftu, dok je unutarnji dio tkan upadno drugačije (u finom taftu ili u satenu) i to najčešće na okomite pruge u bojama ili pak raznobojnim (*melangé*) nitima [vidi I. Dodatak katalogu, Kat. 154, 155, 156, 159, 165, 213, 215, 217, 218, 220]. Posebno su zanimljivi zaključci do kojih sam došla analizom rubova onih tkanina koje sam dovela u vezu sa poznatom furlanskom manufakturom Jacopa Linussija, a veliki broj kojih je do danas sačuvan ne samo na području Zadarske nadbiskupije nego i u drugim dijelovima Hrvatske. Imaju uske rubove, koji se u slučaju dvobojnih i višebojnih damasta (damasta *rayé*) sastoje samo od četiri bijela krupnija končića vezana u taftu [vidi I. Dodatak katalogu, Kat. 129, 210, 287, 289]. No, kad je riječ o monokromnim damastima – kako onim klasičnim tako i onim lyonskim – končići nisu bijele boje nego najčešće iste boje kao i osnovine niti, a uzduž unutrašnje strane ruba se proteže uska pruga tkana nitima druge boje [vidi I. Dodatak katalogu, Kat. 126, 127, 128, 206, 207, 208, 209].

Svjesna važnosti prepoznavanja ovakvih obrazaca te komuniciranja saznanja o izgledu rubova sa drugim stručnjacima, kako onim domaćim tako i stranim, kao dodatak katalogu donosim šesnaest tabli sa mikro-snimcima i fotografijama evidentiranih rubova [vidjeti II. svezak, I. Dodatak katalogu, table CCCI - CCCXVI]. U ovom kontekstu posebno ističem da sam na jednoj tkanini [Kat. 164] dokumentirala i poprečni rub, odnosno posebno tkanu »prugu« kojom je tkalac označavao početak i/ili završetak bale.

Potražnja za svilenim tkaninama je uvijek znatno varirala, u smislu da su kupci u jednom trenutku mogli tražiti iznimno kvalitetan proizvod, dok im je u drugim prigodama bilo najvažnije da je tkanina trajna (izdržljiva) ili pristupačnije cijene. Ista je osoba, ukoliko je

autorskim pravima
Zaštićeno

imala dovoljno novca, za posebno svečane prigode mogla kupiti luksuzne svile, dok je za svakodnevnu odjeću ili za opremanje interijera tražila jeftinije tkanine. Da bi se udovoljilo tako raznolikoj potražnji, *setaioli* su bili prisiljeni tržištu ponuditi raznovrsnije varijante tkanina, odnosno proizvesti više »modela« iste tipologije tkanine koji su se prodavali po različitim cijenama. U Veneciji su toga bili svjesni već najkasnije sredinom XV. stoljeća te su tkanine koje su se u gradu proizvodile podijelili u pet različitih kategorija, ovisno o tržištima kojima su bila namijenjene: *drappi domestici* su bile isključivo namijenjene domaćem tržištu i njihov je izvoz bio zabranjen; *drappi da parangon* (»tkanine za usporedbu«) i *drappi mezzani* (srednje kvalitetne tkanine) su se mogle podjednako prodavati na domaćem i na stranom tržištu; dok su kategorije isključivo namijenjene izvozu bile *drappi da navegar* (tkanine za izvoz pomorskim putem) te *drappi da fontego* (tkanine za Fondaco dei Tedeschi odnosno za njemačke trgovce u Veneciji). Kategorija *drappi domestici* je bila najstarija a vjeruje se da je postojala još u srednjem vijeku. Oduvijek je uglavnom podrazumijevala jeftinije svile namijenjene krojenju svakodnevne odjeće i opremanju interijera, no svatko tko je želio naručiti *drappo domestico* je prvo morao ishoditi dozvolu da bi se tkanina istkala, i to od jednog od nekoliko tijela koji su nadzirali gradsku svilarsku industriju (*Provveditori alla Seta, Consoli dei Mercanti, Provveditori di Comun* ili *Ufficiali ai Panni Oro*). Pri ishođenju dozvole je bilo nužno jasno navesti vrstu tkanine, kvalitetu niti osnove i potke te ime i adresu tkalca koji će naručenu tkaninu istkati. *Drappi da navegar* su bile od iznimne važnosti za mletačko gospodarstvo, budući da je riječ o manje kvalitetnim tkaninama koje su unatoč tomu donosile visoke prihode. *Zetani vellutati a navigando* ili *pro navigando* se prvi put spominju u trećem desetljeću XV. stoljeća, i to kao baršuni istkani u gradu a koji su se odmah potom slali u trgovačka središta u Egiptu i Siriji, kako državnim galijama tako i privatnim trgovačkim brodovima. Iako su *drappi da navegar* na početku isključivo bile smatrane inferiornijim tkaninama namijenjenima izvozu na Levant, vrlo brzo su ovom kategorijom obuhvaćene i svile koje su se izvozile na druga tržišta. Većina tkanina proizvedenih u Veneciji je pripadala razredu *drappi mezzani*. Bile su nesumnjivo kvalitetnije od onih *da navegar* i *da fontego*, no zbog različitih »mana« u tkanju nisu mogle biti svrstane u kategoriju najprestižnijih, odnosno *drappi da parangon.* Tako je primjerice poznati slučajevi iz prve polovine XVI. stoljeća kad su jedan damast te baršun ocijenjeni kao *mezzani* zbog zamjerki vezanih uz kvalitetu osnovinih niti, gustoću niti potke, gustoću osnove flora kao i uz neujednačene debljine niti temeljne potke. Dakle, *drappi da parangon* su bile one najljepše ali i tehnički najsavršenije svile tkane u Veneciji. Da su se u njihovom tkanju koristile niti od vrhunskih materijala, bojadisane iznimno kvalitetnim pigmentima bez primjesa onih inferiornijih, te da su bile

Zaštićeno autorskim pravima

tkane sukladno strogo zadanim pravilima, potvrđivalo se na dva načina: zlatnom niti koja se pružala sredinom njihovih rubova te dvjema olovnim pečatima sa simbolom krune koji su se pričvršćivali na oba kraja bale. O takvom je označavanju odlučivalo tijelo *Soprastanti ai Parangoni*, osnovano 1475. godine, a koje je bilo sačinjeno od šest članova »visokog ugleda i dobre upućenosti u svilarsku industriju« koje su u tijelo birali mletački *setaioli*. Termin *parangon* – koji dolazi iz talijanskog glagola *paragonare* (uspoređivati) – je zapravo proizišao iz posebnog načina izlaganja, ocjenjivanja i prodaje ovakvih, najkvalitetnijih tkanina, o kakvoj praksi postoje i nešto raniji podatci: Senat je 1457. godine bio oformio stručnu komisiju, sastavljenu od tri *setaiola* i dva bojadisara, koji su za godišnju plaću od trideset dukata tri puta tjedno zasjedali u cehovskom sjedištu kod crkve San Giovanni Grisostomo i procjenjivali svile koje su im donosili trgovci a sa molbama da budu pregledane te klasificirane kao *drappi da parangon.* Svaka tkanina koja nije zadovoljila visoke kriterije je bila odbačena, nakon čega bi najvjerojatnije bila okarakterizirana kao *drappo mezzano* ili pak kao *drappo da navegar.*[347] Komisija pritom nije samo proučavala ljepotu izvedenog uzorka nego je uvtrđivala visinu tkanine, kvalitetu i čistoću bojila kojima su bojadisane niti te gustoću utkanih niti: tako su, primjerice, baršuni *da parangon* morali imati osamdeset i četiri niti temeljne osnove po centimetru, dok su ih oni *da navegar* imali sedamdeset i pet. Također je poznato da su damasti *da parangon* su imali stotinu i dvanaest niti osnove po centimetru, a ostali stotinu i tri.[348]

Drappi da parangon su bile visoko sofisticirane, najvrsnije tkanine koje je Venecija mogla proizvesti. Upravo su ove svile među inozemnom klijentelom trebale promovirati vrhunska umijeća mletačkih zanatlija. Mlečanima je stoga bilo posebno važno da elita - koja si je mogla priuštiti kupnju najskupocjenijih tkanina - bude zaštićena od prijevara odnosno sigurna da ne plaća krivotvorine, koje nisu bile rijetkost no koje je nestručno oko teško prepoznavalo. Budući da je bez sumnje riječ o najprestižnijim tekstilima, važno je naglasiti da se *drappi da parangon* javljaju u nekoliko arhivskih dokumenata sastavljenih u Zadru u XVIII. stoljeću. Kako je ranije istaknuto, grimizne svile *da parangon* su navedene u inventaru sastavljenom po smrti zadarskog nadbiskupa Vittorija Priulija 1712. godine[349] a misnica od damasta *da parangon* je zabilježena u inventaru samostanske crkve sv. Dominika iz 1762.

[347] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 96 – 105.

[348] Lisa Monnas, *Some venetian silk weaving statutes from the thirteenth to the sixteenth century*, u: *Bulletin du CIETA*, 69, 1991., str. 37 – 55 (46).

[349] Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *nav. dj.*, 2000., str. 193.

Zaštićeno autorskim pravima

godine.[350] Vrijedi svratiti pozornost i na navod o jednom *codegugnu*[351] skrojenom od grimiznog baršuna *da parangon*, kupljenom u Veneciji 1720. godine i procijenjenom na vrijednost od pet stotina devedeset i jednu liru, a koji je bio dio opreme (miraza) Lukrecije, kćeri Frane Posedarskog [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 66]. Pretpostavljam da je riječ o ujednačeno rezanom baršunu, odnosno da bi bio procjenjen na mnogostruko veći iznos u slučaju da se radilo o baršunu s uzorkom. U istom je popisu navedeno i približno devet metara (četrnaest lakata) zelenog baršuna – a za koji nije istaknuto da je *da parangon* – procijenjenih na tri stotine i osam lira, što je gotovo dvostruko maji iznos. Ove je cijene zanimljivo usporediti sa iznosima na koje su procijenjeni komadi dijamantnog nakita, koji su pripadali Lukrecijinom mirazu a također su bili kupljeni u Veneciji: par naušnica na kojima je dvije stotine dijamanata je vrijedio tisuću dvije stotine i četrdeset lira, vjenčani prsten s osamdeset dijamanata šest stotina osamdeset i osam lira, a dijadema s osamdeset dijamanata četiri stotine devedeset i šest lira.

Nije moguće sa sigurnošću utvrditi da li među do danas sačuvanim venecijanskim tkaninama na području Zadarske nadbiskupije ima primjeraka koji su bili kategorizirani kao *da parangon*. Iako nije riječ o tkanini vezanoj uz bilo kakvu liturgijsku namjenu, može biti spomenut damast s podvodnog lokaliteta Gnalić, bala kojega je bila označena s nekoliko olovnih plombi među kojima je i ona na kojoj je prisutan motiv krune.[352] Kako je ranije spomenuto, *drappi da parangon* su se označavali upravo pečatima s tim simbolom. Unatoč tomu, Doretta Davanzo Poli u svojoj ekspertizi damasta s Gnalića iznosi mišljenje da je riječ o tkanini *da navegar*, a što temelji na gustoći osnovinih niti kojih je po dužnom centimetru izbrojala osamdeset.[353] Međutim, ipak sam mišljenja da je damast bio kategoriziran kao *da parangon,* na što upućuje nekoliko činjenica. Prvo, analizom damasta sam utvrdila gustoću

[350] Stjepan Krasić, *nav. dj.,* 1988., str. 242.

[351] *Codegugno* ili *cuttigugno* je vrsta ogrtača (*mantello*) s rukavima, koji je služio kao kućni haljetak, ali se mogao odjenuti i u javnosti. Usp. Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano. Seconda edizione aumentata e corretta / aggiuntovi l'indice italiano veneto già promesso dall'autore nella prima edizione*, Firenze, Giunti Editore, 1998. [1856.], str. 176, 294.

[352]Gorka Božulić, *Zbirka „Teret potopljenog broda iz 16. stoljeća" Zavičajnog muzeja Biograd na Moru,* u: *Gnalić: blago potonulog broda iz 16. stoljeća. Izbor iz Zbirke „Teret potopljenog broda iz 16. stoljeća" Zavičajnog muzeja Biograd na Moru,* katalog izložbe, (ur.) Ana Filep – Ela Jurdana – Ankica Pandžić, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2013., str. 37 – 49 (46).

[353] Doretta Davanzo Poli, *I reperti tessili di Gnalić*, u: *The Heritage of the Serenissima. The Presentation of the Architectural and Archaeological Remains of the Venetian Republic*, (ur.) Mitja Guštin – Sauro Gelichi - Konrad Spindler, Koper, Založba Annales, 2006., str. 98 – 99 (98).

Zaštićeno autorskim pravima

osnovinih niti od stotinu i pet, a ne osamdeset prolaza po centimetru. Nadalje, visina tkanine, mjereno od jednog do drugog ruba, iznosi šezdeset i dva centimetra. Ove je podatke važno sagledati u kontekstu saznanja koje u svojoj studiji o mletačkoj svilarskoj industriji u razdoblju renesanse iznosi Luca Molà: Senat je u kolovozu 1507. godine odobrio prijedlog magistrata *Pet mudrih za trgovinu* prema kojemu je tkalcima postalo dopušteno proizvoditi tkanine *da navegar* bilo kakve gustoće, no pod uvjetom da budu široke oko tri i pol *quarte*[354] (približno 55 centimetara). Prema tome, svile *da navegar* nisu samo postale značajno lakše od onih *da paragnon* nego i vidljivo uže, po čemu su se lakše raspoznavale. Naposljetku, s obzirom da je bala damasta pronađena na lokalitetu Gnalić bila poslana kao diplomatski dar uvaženoj osobi na otomanskom dvoru (vrlo vjerojatno majci sultana Murata III.), za očekivati je da bi u tu svrhu bila odabrana svila kategorije *da parangon*, a ne *da navegar*.

Zaštićeno autorskim pravima

[354] Jedan *braccio* (63.8 centimetara) se sastojao od četiri *quarte*, iz čega proizlazi da je quarta iznosila oko 15.9 centimetara. Prema: Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. ix, 146.

IV. Dekorativne tipologije ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom

IV. 1. XV. stoljeće

Za razliku od svila tkanih tijekom XIV. stoljeća, koje je odlikovalo obilje heterogenih uzoraka a koje su usto mahom bile izvedene u konstrukcijama lampasa, tkanine iz XV. stoljeća se prije svega ističu po raznolikosti tehničkih izvedbi, usavršenih u manufakturama Venecije, Genove i Firence, iz kojih gradova ujedno dolazi glavnina skupocjenih tkanina koje se izvoze ne samo diljem Europe nego i na Istok. Umijeće tkanja damasta i baršuna sada dostiže svoj vrhunac, a do posebno važnih dosega dolazi upravo u invenciji niza različitih varijanti baršuna. U ovom se razdoblju po prvi put značajnije pridaje važnost karakteristikama površine tkanine i njezinoj strukturi, u smislu da se uviđaju i koriste mogućnosti vizualnih efekata koji proizlaze iz kombiniranja različitih tkalačkih konstrukcija. Primjerice, kod baršuna tipologije *a inferriata* (eng. *voided velvet*) uzorak tka temeljna osnova u konstrukciji satena, te se čini svjetlijim u konstrastu sa iznimno intenzivnim nijansama rezane osnove flora koja ga okružuje. Uočeno je da nerezana osnova flora, odnosno ona koja na površini tkanine nalikuje nizovima petljica, drugačije reflektira svjetlost od rezane, te se u tkanju dekora koriste kombinacije obaju tehnika. Javljaju se i baršuni s reljefno rezanom osnovom flora (tal. *alto-basso* ili *controtagliato*), čiji se uzorak uspijeva postići isključivo razlikama u visini rezane osnove, odnosno bez primjena različito bojadisanih niti ili suplementarnih niti potke te bez ostavljanja temeljne konstrukcije vidljivom. Da bi uzorak izveden na damastima i na ovako složeno tkanim baršunima došao do izražaja, morao je biti prilično velikih dimenzija te je ujedno trebao biti lišen prevelike množine detalja. Drugim riječima: upečatljivi estetski efekti novih tehnika su zahtijevali razmjerno velike te istovremeno posjednostavnjene oblike.[355] Uzorci tkanina iz XV. stoljeća, zapravo, postaju iznenađujuće jednolični i homogeni. Ranije prisutni, izrazito maštoviti, raznoliki i razmjerno uspješno naturalistički izvedeni životinjski motivi – osmišljavani prvenstveno ugledanjem na istočnjačke tkanine – polako iščezavaju.[356] Prikazi životinja, scene iz lova i slično će se, doduše, još zadržati na svilama iz prve polovine XV. stoljeća, no od sredine stoljeća uzorcima gotovo u potpunosti prevladavaju vegetabilni motivi.[357] Tako omiljenim renesansnim dekorativnim elementima na

[355] Agnes Geijer, *nav. dj.*, 1979., str. 148 – 149.

[356] O pticama, grifonima, lavovima, jelenima i drugim životinjskim motivima prisutnima na tkaninama iz XIV. stoljeća sam pisala u: Silvija Banić, *nav. dj.,* 2013.a, str. 85 – 102.

[357] Dora Heinz – Yvonne Brunhammer – Odile Nouvel, *Tessuti, tappeti e carte da parati*, I nuovi Quaderni dell'Antiquariato, Milano, Gruppo Editoriale Fabbri, 1991. [1981.], str. 8.

Zaštićeno autorskim pravima

tkaninama postaju oni koji nalikuju na cvijet čkalja (čička), češer, lotosov cvijet ili plod artičoke (garduna) a koji se međutim od XIX. stoljeća u povijesti umjetnosti učestalo određuju kao »mogranji« (njem. *granatapfel*, eng. *pomegranate*, tal. *melagrana*).[358] Iako se na baršunima iz ovog razdoblja javljaju i motivi cvijeta i ploda mogranja, gore spomenute, prevladavajuće oblike ipak nije ispravno prepoznati kao bilo koji dio te biljke. U najvećem broju slučajeva, ovi su motivi prikazani bočno, te smješteni u središtu bogato razvedenih, izlomljenih okvira čije su neravne stranice u središnjem dijelu blago zašiljene. Ovisno o razmještaju takvih okvira na tkanini te o načinu na koji su međusobno povezani, razlikujemo dvije temeljne dekorativne tipologije koje su izrazito dominantne tijekom čitavog XV. stoljeća: *a griccia* i *de' cammini* (ili *a' cammini*). Pod tim nazivima se opisuju u firentinskom *Trattato dell'arte della seta*, djelu neznanog autora iz druge polovine XV. stoljeća. Za dekore *a griccia* kaže: *» (...) que' bastoni che uscivano di sotto le pigne, e andavano torculando dai lati verso il cordone a mo' di serpe che si divincola«*.[359] Prepoznaju se po motivu masivnog debla koje se zmijoliko izvija, dok okolni prostor gusto ispunjava naglašeno stilizirano, fantastično lišće, cvjetovi i plodovi, nerijetko na naglašeno nazubljenim stapkama. Ovako osmišljen dekor najčešće ispunja čitavu visinu tkanine, dok visina raporta – uslijed raskoši uzorka – doseže značajne dimenzije. Izvanredan, takoreći »školski« primjer složeno tkanog baršuna dekorativne tipologije *a griccia* je upotrijebljen za izradu misnice sačuvane u franjevačkom samostanu u Zaostrogu.[360] Na njezinoj prednjoj strani [Ilustracije uz raspravu, Sl. 27] je komad baršuna sačuvan u punoj visini (od lijevog do desnog ruba), koja iznosi 58 centimetara. Vidljivo je, dakle, da dekor zauzima čitavu visinu tkanine, bez ponavljanja (multipliciranja) u horizontalnom usmjerenju. Središnjim dijelom baršuna prolazi dominantno, serpentinasto deblo koje na određenim razmacima biva prekinuto velikim poljem u središtu kojega je motiv koji bi se mogao prepoznati kao stilizirani cvijet čkalja. Visina raporta mjeri čak 94 centimetra. Ovakav baršun tipologije *a griccia* sam dosad dokumentirala još jedino u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu, u čijim se depoima čuvaju štola i dva manipula, doneseni iz župne crkve sv. Klare u mjestu Sveta Klara [Ilustracije uz raspravu, Sl. 28 i Sl. 29]. Vrijedi spomenuti da se venecijanski baršun tipologije *a gricca* sačuvao na

[358] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 21 – 22.

[359] Rosanna De Gennaro, (ur.), *Velluti operati del XV. secolo col motivo delle »gricce«*, Firenze, Museo nazionale del Bargello, S.P.E.S., 1985., str. 7.

[360] Fotografiju leđne strane misnice vidjeti u: Silvija Banić, *Damast i vez iz druge polovine 15. stoljeća na misnom ornatu u Franjevačkom samostanu u Hvaru*, u: *Ars Adriatica*, Časopis Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, 1, 2011., str. 117 – 132 (119).

Zaštićeno autorskim pravima

rubnom pojasu pluvijala u samostanu Male braće u Dubrovniku[361] dok se izrazito vrijedni pluvijal od baršuna tehničke konstrukcije *a inferriata*, a dekorativne tipologije *a griccia* još do četvrtog desetljeća XX. stoljeća nalazio u župnoj crkvi u Kanfanaru, a poveći dio kojeg se od 1958. godine nalazi u Museo Palazzo Madama u Torinu.[362]

O drugoj tipologiji, zvanoj *de'cammini*, u firentinskom traktatu stoji: *»E se tu volessi conoscere se un'opera è in uno cammino, o in due, o in tre...siati avviso che quando tu hai il drappo spiegato inanzi...troverai che in uno cammino prima nasce una pigna e rompe con un certo fogliame, e sopra detto fogliame una foglia lunga e grande a uso di pigna; e così va per tutto prima la pigna, e poi la foglia, e non ha altro andare (...) si dicevano cammini per il loro andare nella larghezza del drappo a uguale distanza.*[363] Za razliku od tipologije *a griccia*, kod kojih tkanina je uzorak naglašenog vertikalnog ili blago dijagonalnog usmjerenja, dominantni elementi uzoraka *de' cammini* se nižu pravocrtno u horizontalnom pogledu. Tako dobiveni vodoravni redovi mogu međusobno biti postavljeni u pravilnom slijedu ili pak u rasteru šahovske ploče. Oni elementi koji se u tom nizanju multipliciraju su najčešće veliki, razvedeni obruči, u središtu kojih je stilizirani češer, cvijet čkalja ili plod artičoke. Međusobno mogu biti povezani prstenastim sponama koje pak nerijetko imaju oblik krune: heraldičkog simbola preuzetog iz dekorativnog repertoara ranijih, srednjovjekovnih tkanina. Slobodne površine između obručā se ispunjavaju dijagonalno usmjerenim viticama i granama, koje mogu biti djelomično ili u potpunosti tordirane te ispunjene manjim, stiliziranim plodovima. Danas nam je poznat niz varijanti uzoraka tipologije *de'cammini* koji su – osim na baršunima – izrazito često prisutni na damastima koji su do danas sačuvani u izrazito velikom broju primjeraka, ne samo u Europi nego i u Hrvatskoj. Zanimljivo je da to nije slučaj sa dekorima *a griccia*: damastā s uzorcima te tipologije gotovo da i nema. Što se tiče baršuna *de'cammini* sačuvanih u Hrvatskoj,[364] izdvajam skupocjeni venecijanski primjerak (mjestimično gusto protkan zlatnim *bouclé* nitima) od kojega su skrojene dvije dalmatike iz

[361] Silvija Banić, *nav. dj.*, 2010., str. 322.

[362] O tome vidjeti: Silvija Banić, *Tragom nestalih tekstilnih umjetnina: renesansni baršun pluvijala iz Kanfanara u Torinu*, u: *Kvartal – kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, XII-3/4, 2014.c, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, str. 57 – 63.

[363] Rosanna De Gennaro (ur.), *Velluti operati del XV. secolo col motivo »de' camini«*, Firenze, Museo nazionale del Bargello, S.P.E.S., 1987., str. 3.

[364] Različite dekorativne tipologije predstavljam dijelovima liturgijskog ruha koji su dio naše baštine - umjesto nekim od uistinu brojnih primjeraka kojima obiluje strana literatura - ne samo iz razloga što vjerujem da zaslužuju biti stalno isticani zbog svoje vrijednosti nego iz zbog sagledavanja korpusa ranonovovjekovnih tkanina sačuvanih na prostoru Zadarske nadbiskupije u širem kontekstu.

Zaštićeno autorskim pravima

župne crkve sv. Klare u mjestu Sveta Klara, a koje su pohranjene u depoima Dijecezanskog muzeju u Zagrebu[365] [Ilustracije uz raspravu, Sl. 30]. Akcente uzorka baršuna predstavljaju razvedeni obruči koji se multipliciraju u horizontalnom smjeru a međusobno su razmješteni u rasteru šahovske ploče. Istkani su grimiznom osnovom flora koja je usto reljefno rezana (na dvije visine). Ističem da se u franjevačkom samostanu u Zaostrogu čuva misnica za izradu koje je upotrijebljeno nekoliko komada baršuna koji je po izvedenom uzorku ali i zastupljenim tkalačkim tehnikama gotovo posve identičan ovome na zagrebačkim dalmatikama. No, dok je osnova flora zagrebačkog baršuna grimizna, na primjerku u Zaostrogu je osnova flora duboke plavo-ljubičaste boje, a sudeći po dojmljivom intenzitetu i sjaju niti pretpostavljam da su vrlo vjerojatno bojadisane skupocjenim bojilom zvanim *alessandrino*.[366]

U našem je priobalju sačuvano nekoliko primjeraka vrijednih baršuna *a inferriata* s uzorcima tipologije *de' cammini*: svi su crvene boje i imaju dekor prepoznatljivih, velikih obruča raspoređenih u rasteru šahovske ploče a u čijim je središtima po jedan stilizirani cvijet ili plod. Osim još neobjavljenih fragmenata ovakvog baršuna koje sam zabilježila na jednoj misnici u župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Pićnu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 31], ističem i ostatke baršuna kojim je bila obložena niša sv. Todora u katedrali sv. Marka u Korčuli[367] te naposljetku najvrjedniji kod nas dosad prepoznat primjerak: onaj od kojega je skrojena misnica iz katedrale sv. Dujma u Splitu.[368]

Brojni damasti s uzorcima tipologije *de' cammini* su gotovo u pravilu monokromni, a u pogledu konstrukcije riječ je o klasičnim damastima čija je podloga dekoru tkana u aversu petoveznog satena, dok je dekor izveden u njegovom reversu. Na primjercima u franjevačkom

[365] Crno-bijela fotografija jedne od dalmatika je objavljena u: Jelena Ivoš, *Crkveno ruho Riznice zagrebačke katedrale i Dijecezanskog muzeja*, u: *Sveti trag – devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094.-1994.*, (ur.) Tugomir Lukšić – Ivanka Reberski, Zagreb, Muzejsko-galerijski centar – Institut za povijest umjetnosti – Zagrebačka nadbiskupija, 1994., str. 407 – 422 (420); Snježana Pavičić, *Tekstil – paramenta. Crkveni tekstil Hrvatskoga povijesnog muzeja,* Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 1998., str. 38.

[366] O toj boji više u: Chiara Buss (ur.), *Silk Gold Crimson. Secrets and Technology at the Visconti and Sforza Courts,* Milano, Silvana Editoriale Spa, 2009., str. 106 – 107.

[367] Damir Tulić – Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala i crkve grada Korčule*, Korčula, Župa sv. Marka, 2014., str. 118 – 119.

[368] Deša Diana – Nada Gogala – Sofija Matijević, *Riznica splitske katedrale,* Split, Izdanje Muzeja grada Splita – Svezak 19, 1972., str. 135 – 136, table 63 i 64 (bez pag.); Vjekoslava Sokol, *Tekstil,* u: *Split Marulićeva doba*, katalog izložbe, (ur.) Goran Borčić, Split, Muzej Grada Splita, 2001., bez pag.; Vjekoslava Sokol, *Baršunasti trag mučeništva,* Split, Muzej grada Splita, 2005., str. 40 – 41; Zoraida Demori Staničić, *nav. dj.,* 2008., str. 79.

Zaštićeno autorskim pravima

samostanu Gospe od Milosti u Hvaru, samostanu Male braće u Dubrovniku,[369] riznici zagrebačke katedrale,[370] Dijecezanskom muzeju u Zagrebu,[371] franjevačkim samostanima u Požegi i Osijeku,[372] kao i na onima još neobjavljenima a koje sam zabilježila u Krku (riznica katedrale), Osoru (sakralna zbirka), Šibeniku [u crkvi sv. Ivana Krstitelja te u Novoj crkvi – vidi Ilustracije uz raspravu, Sl. 112], Trogiru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 111] i u Makarskoj [Ilustracije uz raspravu, Sl. 32], prisutni su tipični, višestrani obruči unutar i uokolo kojih se ponavlja uvijek blisko osmišljeni dekorativni repertoar. Do danas su se na području Zadarske nadbiskupije sačuvala samo dva primjerka damasta dekorativne tipologije *de'cammini* [Kat. 1 i Kat. 2], a koje datiram na prijelaz XV. u XVI. stoljeće.

Zaštićeno autorskim pravima

[369] Silvija Banić, *nav. dj.*, 2011., str. 118, 121, 123, 125.

[370] Jelena Ivoš, *nav. dj.*, 1994., str. 411.

[371] Mirela Ramljak Purgar – Dora Kušan Špalj, *Zbirka misnog ruha Dijecezanskog muzeja Zagrebačke nadbiskupije – inventarizacija i zaštita*, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 26-27, Zagreb, 2000.-2001., str. 120 – 138 (123, 125).

[372] Jelena Ivoš, *Liturgijska odjeća franjevaca*, u: *Mir i dobro – umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja*, (ur.) Marija Mirković, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 1999., str. 303 – 313 (305, 306).

IV.2. XVI. stoljeće

Godina 1500. sigurno ne označava vrijeme kad u tekstilnim uzorcima dolazi do bilo kakve važnije promjene. Kasnogotički stil, obilježen snažnim renesansnim utjecajima, će ostati prisutan još barem do 1520.-ih godina. Najupečatljiviji uzorci naslijeđeni iz XV. stoljeća su nedvojbeno oni ranije predstavljeni, s velikim raportima kojima dominiraju vegetabilni motivi koji se najčešće općenito prepoznaju kao »mogranji«, a koji se u XVI. stoljeću nastavljaju tkati na damastima i baršunima. Snažan utjecaj ovih dekora će ostati prisutan sve do kraja stoljeća, u smislu da će gotovo svi uzorci zadržati »mrežastu« shemu (tal. *a rete*), naslijeđenu od tipologije *de' cammini*. Onaj temeljni, ili primarni »modul« s kojim i oko kojega će se osmišljavati i razrađivati uzorci tijekom čitavoga XVI. stoljeća stoga ostaje »oko« ili »petlja« (tal. *maglia*): ovalna, okrugla, poligonalna; otvorena ili zatvorena. Javlja se nebrojeno mnogo varijacija njihovih sastavnih elemenata: tako primjerice petlje mogu tvoriti bujni listovi, tanke grane, niz manjih, međusobno povezanih listića ili grančica, razlistala debla, girlande, rogovi obilja, pojasevi s uzorkom šahovnice, učvorena užad, snopovi paralelnih linija, geometrijski elementi i tako dalje.[373] Prijašnje statične i krute kompozicije iščezavaju, kao i okviri sačinjeni od »gotičkih«, zašiljenih elemenata, da bi ustupili mjesto monumentalnijim, bogatijim i zaobljenijim varijantama.[374] U središte okvirā se i dalje postavlja cvijet čkalja, češer ili stilizirani lotosov cvijet, koji su sada – za razliku od onih iz XV. stoljeća – upadno bujniji i plastičniji. Osim ovih, dominantnih motiva, na ove se pozicije nerijetko umeću grbovi, heraldički simboli ili medaljoni, a takve su tkanine najčešće naručivane od strane plemićkih obitelji (primjerice, povodom sklapanja braka između supružnika iz dviju aristokratskih kuća) ili pak od strane istaknutih pojedinaca.[375] Također treba spomenuti i svile (najčešće je riječ o damastima, lampasima i *brocatelleima*) čiji se dekori sastoje od pravilne mreže okvira unutar kojih su smješteni buketi radijalno postavljenih cvjetova, koji mogu biti povezani vrpcama ili postavljeni unutar kaneliranih vaza. Na misnici u Pustinji Blaca na otoku Braču se sačuvao vrijedan primjerak zelenog *brocatellea* iz druge polovine XVI. stoljeća, dekorativne sheme *a rete*, s bujnim, lisnatim okvirima unutar kojih je

[373] Iolanda Silvestri, *L'»opera nuova« nei tessuti del Rinascimento*, u: *La Collezione Gandini. Tessuti del Medioevo e del Rinascimento*, (ur.) Marta Cuoghi Costantini – Iolanda Silvestri, Bologna, Bononia University Press, 2010., str. 63 – 81 (72).

[374] Rosalia Bonito Fanelli, (ur.), *Il museo del tessuto a Prato. La donazione Bertini*, Firenze, Centro Di, 1975., str. 79.

[375] Fanny Podreider, *Storia dei tessuti d'arte in Italia (secoli XII – XVIII)*, Bergamo, Istituto Italiano d'Arti Grafiche, 1928., str. 195.

autorskim pravima Nastavljeno

smještena po jedna trbušasta, kanelirana vaza flankirana maskeronima, a iz koje izvire buket karanfila, tulipana i narcisa.[376] U Dubrovniku je zabilježeno nekoliko damasta iz istog razdoblja koje povezuje pomalo »saćasti« uzorak mreže poligonalnih okvira unutar kojih je po jedan bujni, cvjetni buket, koji može biti slobodan[377] ili postavljen unutar kanelirane vaze ili pehara sa naglašeno uvijenim, bočno postavljenim parom ručki.[378] Zasad je neobjavljeno nekoliko srodno ornamentiranih damasta, zelene i crvene boje, koje sam dokumentirala u crkvi sv. Vlaha [Ilustracije uz raspravu, Sl. 33], samostanu Male braće [Ilustracije uz raspravu, Sl. 34, Sl. 35] te u dominikanskom samostanu u Dubrovniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 36, Sl. 37]. Na većini rečenih primjeraka se javlja kruna, nerijetko kao spona koja povezuje susjedne okvire, a koja je jedan od omiljenih i učestalo korištenih motiva na tkaninama iz XVI. stoljeća.

Govoreći općenito o cvjetnom (vegetabilnom) repertoaru koji se javlja na tkaninama iz XVI. stoljeća, uočava se pojava akantusovog lišća (ovaj dekorativni element, zajedno sa kaneliranim vazama, proizlazi iz ugledanja na ornamente antičke arhitekture), vinove loze, karanfila, tulipana, palminih grana i ruža. Ruža se gotovo uvijek prikazuje kao plošni peterolatični cvijet (varijanta u literaturi poznata i kao »tudorska ruža«) koji nerijetko stoji na vrhu dominantnog dijela uzorka. U Veneciji je ruža simbol političke moći, uslijed čega je središnji motiv slavnih grimiznih, reljefno rezanih baršuna, od kojih su se izrađivale štole za senatore, prokuratore i suce. Naposljetku treba spomenuti kapar koji zbog svojeg elegantnog ovalnog lišća i srcolikih pupoljaka postaje jednim od omiljenijih motiva crtačā predložaka za tekstil, koji »divovske« kapare učestalo koriste pri kreiranju uzoraka velikih dimenzija, od kojih je nedvojbeno naslavniji onaj zvan *a brocone di capperi / brocone con capperi* ili

[376] Napominjem da je poveći komad *brocatellea* (?) identičnog uzorka, no crvene boje, sačuvan na jednoj dalmatici u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu; Jelena Ivoš, *Liturgijsko ruho iz Zbirke tekstila Muzeja za umjetnost i obrt*, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 2010., str. 62 – 63. Tkanine takve tipologije vidjeti u: Paolo Venturoli (ur.), *I tessili nell'éta di Carlo Bascapé, vescovo di Novara,* Novara, Interlinea Edizioni, 1994., str. 243 - 245; Paola Marabelli, *Due tipologie tecniche tessili tra '500 e '600*, u: *Jacquard, Pagine di cultura tessile*, 23, 1994./1995., str. 5 – 11.

[377] Usp. dvobojni damast od kojega je izveden zastor na krevetu u Kneževom dvoru; Gordana Car, *Zavjesa iznad uzglavlja kreveta s baldahinom (Dubrovnik, Knežev dvor),* u: *Hrvatski restauratorski zavod: radovi u 2012.,* sastavni dio (prilog) časopisa *Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda,* 4, 2013., Zagreb, Hrvatski restauratorski zavod, str. 49 – 50.

[378] Jelena Ivoš, *Liturgijsko ruho*, u: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*, (ur.) Katarina Horvat – Levaj, Dubrovnik, Gradska župa Gospe Velike – Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2014., str. 338 – 351 (345).

Zaštićeno autorskim pravima

broncone di capperi / *broncone con capperi*.[379] Tijekom dosad provedenih terenskih istraživanja sam imala priliku zabilježiti samo četiri damasta s ovim dekorom, a zanimljivo je da su svi sačuvani na prostoru južne Dalmacije. Jedan crveni primjerak je upotrijebljen za izradu pluvijala u franjevačkom samostanu u Zaostrogu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 38]. Od većeg broja komada srodnog, crvenog damasta načinjene su misnica i štola koje se danas nalaze u crkvi sv. Vlaha u Dubrovniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 39a i 39b]. Zbirci tekstila Kulturno-povijesnog muzeja u Dubrovniku pripada jedna kneževska toga[380] (inv. oznaka DUM KPM 18/T), koja je u cijelosti skrojena upravo od ovakvog, također crvenog damasta. Posljednji među zasad dokumentiranim primjercima je ujedno i jedini koji nije crvene boje: riječ je o komadima zelenog damasta iskorištenima za krojenje bočnih površina misnice zatečene u crkvi Gospe od Šunja na otoku Lopudu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 40a i 40b]. Kako je razvidno iz priloženih fotografija, riječ je o vrsti uzorka koji se s lakoćom prepoznaje po nizu karakteristika: raport je velik, strogo simetričan, a zauzima čitavu visinu tkanine. Usto, osmišljen je na način da uzorak neprekidno »teče« u slučaju kad se u vodoravnom nizu spaja više komada svile, što se lijepo uočava na motivu krune koja tek tad postaje cjelovita. Uzorkom dominira ovalni okvir kojeg dvori masivno deblo kapara iz kojega izbijaju prepoznatljivi, srcoliki plodovi. Deblo je gotovo u svim slučajevima mjestimično isprekidano prstenastim elementima ornamentiranima nizom kružnica. Unutar okvira je veliki, stilizirani cvijet ili pupoljak okružen bujnim lišćem. Tkanine s uzorkom *a brocone di capperi* se prepoznaju na više djela istaknutih slikara XVI. stoljeća, poput Tiziana, Parisa Bordona, Hansa Holbeina mlađeg i Bronzina, a ovdje zaslužuje biti svraćena pozornost i na dalmatiku

[379] Kapar je široko rasprostranjena biljka koja osim na Mediteranu raste i u tropskim i suptropskim predjelima Afrike, Amerikā i Azije. Smatralo se da je i ljekovit, a zanimljivo je da se u gastronomiji javlja upravo tijekom prve polovine XVI. stoljeća. Tako su, primjerice, kapari ponuđeni kao predjelo na večeri ferarskih markiza održanoj u siječnju 1529. godine. Vidjeti: Doretta Davanzo Poli, *Il naturalismo decorativo nelle stoffe occidentali,* u: *Quaderno* / *Centro studi di storia del tessuto e del costume, Civici musei veneziani d'arte e di storia*, 7, 1995.b, str. 19 – 24 (22).

[380] Nekoliko togā (šest ili sedam) skrojenih od crvenih (grimiznih) damasta s uzorcima tipologije *a brocone di capperi* posjeduju venecijanski Museo Correr i Museo di Palazzo Mocenigo. Dubrovački primjerak i u kroju i u odabiru svile očigledno slijedi upravo tu »odjevnu insigniju« mletačke vladajuće elite: ovako krojene toge su u Veneciji nosili senatori, članovi Vijeća desetorice (*Consiglio dei Dieci*) te šestorica članova Malog vijeća (*Minor Consiglio*). Usp. Doretta Davanzo Poli – Stefania Moronato, *nav. dj.*, 1994., str. 75; Franco Franceschi, *Seta per i ricchi, seta per diventare ricchi. Lo slancio della manifattura serica nell'Italia del Quattrocento*, u: *Seta. Potere e glamour. Tessuti e abiti dal Rinascimento al XX secolo*, (ur.) Roberta Orsi Landini, Milano, Silvana Editoriale, 2006., str. 21 – 36 (32).

Zaštićeno autorskim pravima

od plave svile ovog uzorka u koju je odjeven sv. Stjepan prvomučenik, na oltarnoj pali u crkvi sv. Šimuna u Zadru datiranoj oko 1572. godine [Ilustracije uz raspravu, Sl. 41]. Pouzdano se zna da su se tkanine dekora *a brocone di capperi* tkale u firentinskim i mletačkim manufakturama, a vrlo vjerojatno i u drugim važnim talijanskim središtima tijekom više desetljeća. Zanimljivo je da se na primjercima nastalima u Firenci zatječe umetnuti motiv prstena s dijamantom: jedan od emblema obitelji Medici.[381] Važno je istaknuti da su se tkanine s uzorkom *a brocone di capperi* – a prvenstveno je riječ o damastima – ravnopravno koristile za opremanje interijera, izradu liturgijskog ruha ali i za krojenje odjevnih predmeta, o čemu ne svjedoče samo onovremeni portreti, nego i do danas sačuvani primjerci: svraćam pažnju na haljinu (tal. *gonnella*) od oker-žutog (tal. *lionato*) damasta izloženu u sakristiji crkve San Domenico Maggiore u Napulju, u kojoj je bila sahranjena Isabella Aragonska († 1524.), kći napuljskog kralja Alfonsa II.[382] Također, damasti ove dekorativne tipologije su bili iznimno traženi i cijenjeni među osmanskom vladajućom elitom, što potvrđuju ne samo do danas sačuvani primjerci u Muzeju Topkapi u Istanbulu nego i otomanski baršuni iz XVI. stoljeća čiji uzorci oponašaju dekor *a brocone di capperi.*[383]

S obzirom na oblik petlji odnosno formu elemenata koji ih sačinjavaju, u inozemnoj je literaturi – posebice onoj talijanskoj – ustanovljen niz naziva za različite varijante svila iz XVI. stoljeća dekorativne sheme *a rete*. Posebno vrijedi izdvojiti tipologiju *a maglie chiuse e arabeschi*, koja se odnosi na svile čije uzorke tvori mreža petlji zašiljenih završetaka, raspoređenih u rasteru šahovske ploče a u središte kojih su najčešće postavljeni veliki, stilizirani češeri, lotosovi cvjetovi ili cvjetovi čkalja.[384] Naziv (*arabeschi*) duguju upravo naglašeno šiljastim, nerijetko bogato razvedenim elementima koji tvore petlje, osmišljenima ugledanjem na islamsku umjetnost odnosno na stilizirano lišće *saz* i *rumi*. Srodni, poput sablji oblikovani motivi dominiraju i skupocjenim otomanskim baršunima iz XV. i XVI. stoljeća.

[381] Mary Westerman Bulgarella, *Un damasco mediceo: ricerche sulla origine, significato e uso nella pittura fiorentina del Cinque e Seicento,* u: *Jacquard - Pagine di cultura tessile,* 30, 1996./1997., str. 2 – 6. Podsjećam i na ranije spomenuti crtež s ovim uzorkom, a koji prileži narudžbi firentinskih tkanina namijenjenih prodaji na sajmu u Frankfurtu, poslanoj iz Nürnberga u Firencu 1555. godine; Marco Spallanzani, *nav. dj.,* 1978., str. 610.

[382] Nicoletta D'Arbitrio, *San Domenico Maggiore, "La nova sacristia": le arche, gli apparati e gli abiti dei re aragonesi*, Napoli, Edisa, 2001., str. 115, 155, 180.

[383] Usp. Louise W. Mackie, *The origins and influences of silk damasks in the Topkapi Palace in Istanbul during the 16th century,* u: *Bulletin du CIETA,* 80, 2003., str. 39 – 48 (42, 44).

[384] Paola Marabelli, *La tipologia »a rete« nei tessuti fiorentini del XVI e XVII secolo,* u: *»Sopra ogni sorte di drapperia...« Tipologie decorative e tecniche tessili nella produzione fiorentina del Cinquecento e Seicento*, (ur.) Tamara Boccherini - Paola Marabelli, Firenze, Maria Cristina de Montemayor Editore, 1993., str. 37 – 62 (40).

Zaštićeno autorskim pravima

Najraniji primjerci potječu iz španjolskih manufaktura, a u Firenci se počinju tkati nakon što ih u tamošnju visoku modu uvodi Eleonora od Toleda, koja suprugom Cosima de'Medicija postaje 1539. godine.[385] Dekori *a maglie chiuse e arabeschi* su se tkali na baršunima, damastima, *brocatelleima* i lampasima, a kod nas su dosad zabilježena četiri primjerka. Zasad su publicirani samo lampas i *brocatelle* upotrijebljeni za izradu misnice u samostanu Male braće u Dubrovniku,[386] a kojima je po zastupljenim elementima te bojama korištenih svilenih niti (crvena, bijela i žuta) blizak lampas čiji su fragmenti upotrijebljeni za ispunu leđnog stupa misnice u franjevačkom samostanu u Zaostrogu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 42]. Zbirci tekstila istog samostana pripada i misnica [Ilustracije uz raspravu, Sl. 43] koja je u cijelosti skrojena od izrazito lijepog, raskošnog primjerka lampasa *a maglie chiuse e arabeschi*, izvedenog u danas prilično rijetkoj kombinaciji zelenih i žutih svilenih niti, a kojemu je podloga dekoru gusto zastrta srebrnim nitima. Posebno je dojmljiv veliki komad na leđnoj strani misnice, dug 108 centimetara, sačuvan u svojoj punoj visini (57 centimetara, mjereno od lijevog do desnog ruba), a na kojemu njegov složen uzorak dolazi do punog izražaja. Svaka od velikih petlji je sastavljena od četiri zašiljena, »sabljasta« elementa, koji se spajaju u njezinoj vertikalnoj osi. Multipliciraju se u rasteru šahovske ploče, a međusobno ih povezuju izrazito lijepo oblikovani čvorovi kakvi se učestalo javljaju u islamskoj umjetnosti. U središtu petlji se – sukladno njihovim položajima na tkanini - izmjenjuju dva bujna, stilizirana vegetabilna motiva, okružena kompleksnim prepletima elegantne vitice. Uslijed izrazito dobrog stanja očuvanosti, velike površine, izvanredno bogatog i detaljima zasićenog uzorka velikog raporta (53 x 28.5 centimetara), velike količine srebrnih niti te skladno odabranih, lijepih nijansi svilenih niti, ovaj lampas bi mogao biti uvršten u skupinu najljepših i najvrjednijih u svijetu sačuvanih primjeraka firentinskih *maglie chiuse e arabeschi*.

Tkanine s uzorkom koje su se tkale većim dijelom XVI. stoljeća su se ravnopravno koristile u opremanju interijera, krojenju odjevnih predmeta te u liturgijske svrhe. Kvalitetan primjer takve prakse – osim svila s uzorkom *a brocone di capperi* – pružaju i tkanine koje su tipološki srodne slavnom damastu sa lokaliteta Gnalić (Venecija, oko 1583. godine) a za kakve je dokazana ovakva široka namjena.[387] Damaste i *brocatelle* »tipologije Gnalić« je važno istaknuti i iz razloga što je važan dio tog izrazito raširenog uzorka – a koji je javlja već

[385] Iolanda Silvestri, *nav. dj.*, 2010., str. 74 – 75.

[386] Jelena Ivoš, *Tekstilna zbirka samostana Male braće*, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku. U spomen 750. godišnjice prisutnosti Male braće u Dubrovniku 1235. – 1985.*, (gl. ur.) Josip Turčinović, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985., str. 571 – 586 (574 – 575; sl. 1); Silvija Banić, *nav. dj.*, 2010., str. 324.

[387] Usp. Silvija Banić, *nav. dj.,* 2013.-2014., str. 65 - 80.

Zaštićeno autorskim pravima

oko 1550. godine – motiv kantarosa iz kojeg izbijaju vrpce s uzorkom šahovnice te povijajuće grane iz kojih izbijaju stilizirani plodovi mogranja. Na brojnim svilama iz XVI. izvedene su različite varijante amfora ili vaza te plodova mogranja dok su manje površine ili detalji većih motiva, a koje se želi istaknuti, nerijetko ornamentirani uzorkom šahovnice.

Tijekom druge polovine stoljeća postupno dolazi do kreiranja uzoraka za tkanine ovisno o njihovoj budućoj namjeni. Odnosno, počinju se javljati razlike između svila predviđenih za izradu odjevnih predmeta te onih koje su se imale koristiti u druge svrhe (liturgijske i ukrasne). Ova diversifikacija nipošto nije nastupila naglo, nego je do nje polako dolazilo tijekom dužeg niza godina, kad su dimenzije uzoraka tkanina za krojenje odjeće bivale sve manjima. Svakako treba spomenuti i specifičnu vrstu svila - tzv. rezane tkanine (tal. *sforbiciati*, eng. *slashed*) - kakve se javljaju od sredine stoljeća a koje su se isključivo koristile za izradu odjevnih predmeta. Pretežno je riječ o monokromnim satenima te u manjoj mjeri i ujednačeno rezanim baršunima, čiji se uzorak sastojao od pravilno nanizanih otvora jednakih dimenzija koji su se postizali zarezivanjem tekstila nakon tkanja. Budući da se tkanina tim postupkom zapravo oštećivala, do danas preživjeli primjerci su izrazito rijetki,[388] no odjevni predmeti krojeni od rezanih svila su zabilježeni na brojnim portretima iz ovoga razdoblja (usp. Giovanni Battista Moroni, *Krojač*, između 1560. – 1570., London, National Gallery). Do danas u Hrvatskoj nije zabilježen niti jedan primjerak *sforbiciato* tkanine.

Razlika u dekorima tkanina različitih namjena postaje očitija otprilike nakon 1580. godine. Svile predviđene za tapeciranje namještaja, prekrivanje zidova i izradu misnog ruha se prepoznaju po konzervativnijim, strogo simetričnim dekorima monumentalnih dimenzija. Izrazito često se tkaju u konstrukciji *brocatellea*, budući da je riječ o robusnoj, čvrstoj i izdržljivoj vrsti tkanine koja usto – zbog jeftinije temeljne potke od lana ili konoplje – stoji znatno manje od skupocjenih baršuna ili lampasa. U osmišljavanju uzoraka za tkanine predviđene za ruho i opremanje interijera, crtači predložaka se nadahnjuju ornamentalnim reportoarima onovremenih mramornih intarzija, reljefa, štukatura i freski.

S druge strane, uzorci svila namijenjenih odjevnim predmetima, podjednako onim muškim i ženskim, postaju značajno umanjeni, a na samom kraju stoljeća gotovo posve sitni. Plodovi mogranja su i dalje među dominantnim motivima, no ti i drugi vegetabilni elementi

[388] Usp. Birgitt Borkopp-Restle, *Textile Shätze aus Renaissance und Barock aus den Sammlungen des Bayerischen Nationalmuseums: mit grossen Freuden, Triumph und Kostlichkeit*, München, Bayerisches Nationalmuseum, 2002., str. 56 – 60; Marta Cuoghi Costantini – Iolanda Silvestri (ur.), *La Collezione Gandini. Tessuti del Medioevo e del Rinascimento*, Bologna, Bononia University Press, 2010., str. 272 – 273 (kat. 303, 304, 305, 306).

Tekst je licenciran autorskim pravima

su sada uvelike pojednostavnjeni. Zadržava se »mrežasta« kompozicija (*a rete*), no njezini sastavni elementi (okviri) su sve rjeđe ovalnog, a sve češće romboidnog oblika [Ilustracije uz raspravu, Sl. 44]. Na samom kraju stoljeća se na tkaninama namijenjenima odjeći polako javljaju nove dekorativne tipologije: odlikuju ih maleni uzorci, geometrijski motivi, vitice izvijene u obliku slova *S*, detalji koji nalikuju prečkama, sitnim trupcima (deblima) i granama iz kojih izbijaju sićušne, stilizirane mladice a koji sada više nisu unutar nikakvih okvira ili mreže nego se nižu slobodni u horizontalno usmjerenim redovima [Ilustracije uz raspravu, Sl. 45 i Sl. 46]. U svakom narednom redu mijenjaju usmjerenje (bivaju zrcaljeni), što pridonosi dinamičnosti ovih jednostavnih, ali dražesnih i iznimno raznovrsnih uzoraka koji se izvode na svim vrstama tkanina (baršunima *ciselé*, damastima, lampasima i raznim *broché* svilama).

Zaštićeno autorskim pravima

IV.3. XVII. stoljeće

Tipologija koju karakteriziraju umanjeni motivi, koji se nižu u vodoravnim redovima a međusobno su raspoređeni u rasteru šahovske ploče, kakvi se javljaju na tkaninama s kraja XVI. stoljeća, nastavljaju dominirati i prvim desetljećima XVII. stoljeća. U stručnoj literaturi, prvenstveno onoj talijanskoj, se ovakva tipologija naziva *a mazze*. Laganijoj, ljetnoj odjeći su bili namijenjeni damasti ovakvih dekora, dok se zimska garderoba krojila od baršuna s dekorima *a mazze*, koji se pak najčešće tkaju u konstrukciji *ciselé*. Kod tkanina u izvođenju čijih dekora sudjeluju i suplementarne potke s ovojnicom od plemenitih metala, utkane tehnikom *broché*, one u najvećem broju slučajeva tkaju samo konture zastupljenih motiva, što je omogućavalo znatne uštede tih skupocjenih materijala. Svile sa uzorcima ovakvih, manjih dimenzija su bile izrazito dobro prihvaćene budući da su bile prikladne za šivanje odjevnih predmeta koji se u ovom razdoblju kroje od velikog broja manjih, nepravilnih dijelova. Kad bi se tako složeno konstruirana odjeća izrađivala od tkanina s velikim uzorcima, znatna količina dragocjenog materijala bi ostala neupotrijebljena, budući da je zbog ukupnog vizualnog dojma uvijek trebalo voditi računa o prirodnom, neprekinutom i smislenom »toku« dekora. Komadi svila tipologije *a mazze* su se mogli umnogome lakše spajati a da uzorak pritom ne djeluje »isprekidano«, zbog čega je pri izradi odjevnog predmeta čitav kupljeni materijal mogao biti kvalitetno utrošen. Pretpostavlja se da su dekori *a mazze* proizišli iz firentinskih manufaktura, budući da je najviše do danas sačuvanih primjeraka dokumentirano upravo na području Toskane. U svakom slučaju, ovaj je novi »modni stil«, ponajviše zahvaljujući rečenoj ekonomičnosti, bio brzo prihvaćen te se vrlo skoro javlja i u drugim važnim talijanskim središtima, poput Genove i Venecije, a što potvrđuje i veliki broj dosad zabilježenih tkanina ove tipologije na području Hrvatske [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 47, Sl. 48 i Sl. 49]. Zbog kolanja predložaka za tkanine ali i trgovanja gotovim svilama, čije su uspješne uzorke tkalci učestalo kopirali, danas je izrazito teško sa sigurnošću utvrditi njihovo mjesto nastanka.[389] Varijante uzoraka tipologije *a mazze* osmišljavane tijekom prvih desetljeća XVII. stoljeća u brojnim talijanskim središtima su uistinu brojne. Uglavnom dominiraju cvjetni i vegetabilni elementi, ali nerijetko se javljaju i životinjski motivi (zečevi, ptice, pijetlovi, lavovi pa čak i gmazovi) koji su manje-više stilizirani. Prisutnost zoomorfnih motiva se također ističe kao novina budući da se na tkaninama iz XV. i XVI. stoljeća gotovo i nisu javljali. Osnovna obilježja tipologije *a mazze* je, dakle, naglašena repetitivnost umanjenih

[389] Tamara Boccherini – Paola Marabelli, *Atlante di storia del tessuto. Itinerario nell'arte tessile dall'antichità al Déco*, Firenze, Maria Cristina de Montemayor Editore, 1995., str. 62.

Zaštićeno autorskim pravima

geometrijskih (pruge, križići, točkice) i naturalističkih (cvjetići, listići) elemenata koji su na površini tkanine raspoređeni u maniri *horror vacui*, uslijed čega se ovakvi uzorci na prvi mah mogu činiti prezasićenima i teško sagledivima.[390] Kao novost se ističu i »apstraktni« uzorci koji se u cijelosti sastoje od geometrijskih motiva ili isprekidanih i izlomljenih linija.

Oko 1620. godine se bilježi pojava tkanina čiji se dekori sastoje od dinamično pokrenutih i vidljivo prirodnije oblikovanih motiva cvijeća i (razlistalih) vitica [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 50]. Razlozi tomu velikim dijelom leže i u pojačanom interesu za botaniku, koji se već u XVI. stoljeću bilježi dijem Europe. Naime, nakon otkrića novih kontinenata i trgovačkih ruta, mijenja se percepcija *čudnog* i *dalekog*: dotad se Orijentom smatralo Osmansko Carstvo, Bliski Istok (islamsko Sredozemlje) te Perzija i Arabija. Istok (Indija i jugoistočna Azija) i Daleki Istok (Kina, Japan) u mašti Europljanâ XVI. i XVII. stoljeća postaju mjesta vječnog proljeća i posvemašnjeg luksuza, u kojima su moćni vladari oslobođeni tereta konvencionalnosti. Potaknuti takvim vizijama, europski prinčevi i kraljevi podižu kineske ili indijske paviljone opremljene stilskim predmetima poput lakiranog namještaja, paravanā, pa čak i egzotičnim pticama u krletkama.[391] U takvim okolnostima, razumljivo, raste i interes za botanikom, odnosno za novim biljnim vrstama iz dalekih zemalja: s Orijenta, iz Azije ali i iz Amerika. Uz palače niču botanički vrtovi i oranžerije, dvorske salone ukrašavaju egzotične biljke, a ljubitelji botanike, aristokratski kolekcionari rijetkosti i okrunjene glave diljem Europe skupljaju tzv. florilegije (prema latinskom *florilegus*: berač cvijeća), izdanja raskošno opremljena ilustracijama egzotičnog cvijeća, koja su se počela tiskati krajem XVI. stoljeća i to ponajviše u Antwerpenu, Utrechtu, Frankfurtu i Parizu.[392] Smatra se da su upravo florilegiji – sa svojim brojnim detaljnim, nerijetko znatno uvećanim prikazima biljaka - imali ključnu ulogu u brzom širenju i raznovrsnosti novih fitomorfnih motiva korištenih u osmišljavanju tekstilnih uzoraka.[393] Iako su u najvećem broju slučajeva znatno pojednostavljenih oblika – što je u ovom razdoblju prvenstveno uvjetovano

[390] *Iste*, str. 63.

[391] Dominique Charles Fuchs, *Rotte commerciali e nuovi prodotti, il fenomeno dell'orientalismo,* u: *Seta. Potere e glamour. Tessuti e abiti dal Rinascimento al XX secolo*, (ur.) Roberta Orsi Landini, Cinisello Balsamo (Milano), Silvana Editoriale Spa, 2006., str. 71 – 81 (71).

[392] Usp. Nicola Iodice, *Evoluzione e tecniche nell'illustrazione dei florilegi tra Cinque e Seicento*, u: *Fiori. Cinque secoli di pittura floreale*, (ur.) Francesco Solinas, Roma, Campisano Editore, 2004., str. 105 - 113.

[393] Elisabetta Bazzani, *Continuità e innovazione nei tessuti d'abbigliamento del Seicento*, u: *La Collezione Gandini. Tessuti dal XVII al XIX secolo,* (ur). Donata Devoti – Marta Cuoghi Costantini, Modena, Franco Cosimo Panini Editore, 1993., str. 57 – 81 (68 – 71).

Zaštićeno autorskim pravima

dosezima tkalačke tehnologije - na tkaninama iz druge četvrtine odnosno sredine stoljeća se ipak mogu prepoznati irisi, ljiljani, jaglaci, kockavice, šumarice, zumbuli, narcisi, različci, krizanteme i druge biljne vrste. No, posebno omiljen motiv postaje tulipan, koji se osim na svilama često koristi i u vezilačkoj umjetnosti.[394]

Jednako kao i u drugoj polovini XVI. stoljeća, tkanine s uzorkom različitih namjena se raspoznaju po dekorativnim kompozicijama: na onima osmišljenima u svrhu opremanja interijera prevladavaju strogo simetrični uzorci velikih dimenzija koji zauzimaju čitavu visinu tkanine, a čijim dekorima nerijetko dominiraju »konzervativni« elementi koji su bili izrazito prisutni i na tkaninama iz prethodnog stoljeća, poput primjerice motiva rogova obilja i krune.[395] S druge strane, na svilama namijenjenima izradi odjevnih predmeta, naglašeno povijeni cvjetni elementi se uglavnom nižu u horizontalnim redovima. Pritom najčešće naizmjenično mijenjaju usmjerenje (bivaju zrcaljeni), a dvije tako dobivene vrste nizova su međusobno razmještene u rasteru šahovske ploče [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 51]. Ipak, još uvijek se javljaju i dekori u čijim kompozicijama prepoznajemo odjeke tipologije *a rete*: kod takvih uzoraka su povijeni vegetabilni (cvjetni) elementi razmještaju na način da tvore oblike romboidnih okvira unutar kojih se nalazi jedan veći, frontalno (plošno) prikazan cvijet [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 52 i 53]. Budući da se kod ovih uzoraka – bez obzira da li su elementi na tkanini raspoređeni u redovima ili razmješteni na način da tvore okvire – isti pritom ne dodiruju, u talijanskoj literaturi se nazivaju *isolati*.[396] Od sredine stoljeća se javljaju i uzorci naglašeno vertikalnog usmjerenja, koji se sastoje od naglašeno povijajućih, okomito usmjerenih vitica koje svojim gibanjem tvore praznine koje se gusto ispunjavaju raznovrsnim cvjetnim motivima, najčešće izvedenima raznobojnim svilenim nitima. Tako osmišljena vitica se potom višestruko multiplicira visinom tkanine [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 54 i Sl. 55]. Ovakvi su dekori nadahnuti tekstilima uvezenima s Istoka: osim pamučnih tkanina s otisnutim uzorcima (tzv. *indiane*) koje su u Europu donosile Istočnoindijske kompanije, značaj utjecaj su imale i skupocjene otomanske svile tkane u manufakturama Carigrada i Burse.[397] Najčešće se tkaju u konstrukcijama tafta, satena i damasta, dok se uzorci izvode tehnikama *liseré*, *lancé*

[394] Filippo Pizzoni, *Il giardino, arte e storia dal Medioevo al Novecento,* Milano, Leonardo Arte, 1997., str. 128.

[395] Usp. Silvija Banić, *nav. dj.*, 2010., str. 325, kat. LR / 6.

[396] Usp. Tamara Boccherini, *Il motivo "isolato". Lineamenti tecnico-stilistici di una nuova tipologia tessile,* u: *»Sopra ogni sorte di drapperia...« Tipologie decorative e tecniche tessili nella produzione fiorentina del Cinquecento e Seicento*, (ur.) Tamara Boccherini – Paola Marabelli, Firenze, Maria Cristina de Montemayor Editore, 1993., str. 77 – 90.

[397] Doretta Davanzo Poli – Stefania Moronato, *nav. dj.*, 1994., str. 69.

Zaštićeno autorskim pravima

i *broché*, s ciljem da budu što laganije i time primjerenije izradi odjevnih predmeta.[398] Treba spomenuti i pojavu polikromnih damasta ornamentiranih ravnim, vertikalnim prugama, unutar kojih se pak nižu vegetabilni motivi na način da ne prelaze rubove pruge, zbog čega se ovakvi dekori nerijetko mogu činiti donekle krutima. Kod ovakvih damasta je potka najčešće bijele boje, dok se za osnovu koriste različito bojane svilene niti, kojima se postiže efekt raznobojnih okomitih pruga [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 56]. Uvriježeno je mišljenje da je riječ o tkaninama osmišljenima isključivo u liturgijske svrhe, i to za one manje bogate crkve koje si nisu mogle priuštiti nabavu većeg broja misnica u propisanim liturgijskim bojama. Stoga se jedna misnica, skrojena od ovakvoga damasta koji se mogao sastojati od crvenih, zelenih i bijelih (žutih) pruga mogla koristiti tijekom više razdoblja u liturgijskoj godini.[399] Ovakvi su se damasti nastavili tkati i tijekom XVIII. stoljeća, a njihova je višebojnost vjerojatno razlog da se izrazito često zatječu i na liturgijskom ruhu u našim krajevima.

Tkanine za opremanje interijera su u XVII. stoljeću imale značajnu ulogu: koristile su se za tapeciranje namještaja (posebno naslonjača), za izradu paravana, prekrivanje stolova te za zastiranje prozora, vrata i zidova. Velike površine su zahtijevale upečatljive dekore znatnih dimenzija koji su trebali ostavljati snažan dojam. Zadržani su strogo simetrični uzorci koji su zauzimali čitavu visinu tkanine, a koji su bili osmišljeni na način da neprekidno »teku« kad se spoji više komada tekstila, kao što je to bio slučaj i u ranijim razdobljima. No, od sredine XVII. stoljeća se u svrhu opremanja interijera tkaju i polikromni (višebojni) baršuni, u izradi kojih su posebno glasovite bile đenoveške manufakture. Zbog njihovog podrijetla, bogatstva korištenih boja te dojmljivih cvjetnih i lisnatih motiva su poznati kao *velours de Gênes* ili *velours jardinières* (tal. *velluti »a giardino«*).[400] U najvećem broju slučajeva se radi o baršunima *ciséle*. Imaju monokromnu podlogu, najčešće tkanu u konstrukciji satena, na kojoj se ističe raskošan, dojmljiv dekor izveden (najmanje) dvjema osnovama flora, gdje (barem) jedna od njih prelazi iz jedne boje u drugu te tka bujne fitomorfne motive, kojima su nerijetko pridruženi i rogovi obilja. Do danas je sačuvan velik broj ovakvih baršuna, a velikim dijelom zahvaljujući i činjenici da su se – osim za svoju izvornu namjenu – rado koristili i za izradu

[398] Paolo Peri, *Tessuti e costumi fra XVI e XVII secolo,* u: *»Drappi, velluti, taffettà et altre cose«. Antichi tessuti a Siena e nel suo territorio*, (ur.) Marco Ciatti, Siena, Nuova Immagine Editrice, 1994.b, str. 87 – 100 (91).

[399] Tamara Boccherini, *nav. dj.*, 1993., str. 85.

[400] Ages Geijer, *nav. dj.*, 1979., str. 153.

Zaštićeno autorskim pravima

dijelova reprezentativnog misnog ruha.[401] Zbog izuzetnog uspjeha koje su đenoveški baršuni *a giardino* polučili u Europi, nastavili su se tkati sve do kraja XVIII. stoljeća, a već krajem XVII. stoljeća ih izrađuju i konkurentske manufakture na području Italije od kojih svakako vrijedi izdvojiti manufakturu *Albergo di Virtù* iz Torina. U *Musée Historique des Tissus* u Lyonu se sačuvao primjerak ovakvog baršuna koji je pak od posebnog značaja budući da je pri dnu tkanine sačuvana izvorna oznaka manufakture odnosno istkani natpis IN TORINO NEL ALBE[RGO DI VIRTU].[402]

4.3.1. U osvit *bizarre*-faze

Bizarre-faza[403] se nerijetko smatra jednim od najzanimljivijih razdoblja u povijesti tekstilne umjetnosti. Svoj vrhunac će doživjeti tijekom prvih desetljeća XVIII. stoljeća, no najranije svile sa dekorima u kojima se jasno prepoznaju odlike ove nove dekorativne tipologije se javljaju tijekom posljednje četvrtine XVII. stoljeća. Tako, primjerice, Agnes Geijer iznosi da se *bizarre*-faza u cijelosti razvila do 1695. godine ali je u umjetničkom smislu najveći procvat uslijedio između 1700. i 1710. godine. Nadalje, naglašava da je *bizarre*-faza više-manje logičan nastavak ukusa koji je obilježio tekstilne uzorke iz treće četvrtine XVII. stoljeća, koji se u tom vrijeme prvenstveno sastoje od asimetričih cvjetnih i lisnatih motiva, često prikazanih na način da izviru jedni iz drugih, a koji su ujedno nerijetko izrazito

[401] Usp. Marzia Cataldi Gallo, *nav. dj.*, 1994., str. 15; Gianfranco Zidda, *Un piviale di velluto giardino su un dipinto conservato nella sacrestia della cattedrale di Aosta,* u: *Bollettino della Soprintendenza per i Beni e le Attività culturali della Valle d'Aosta (BSBAC),* 7, 2010., str. 158 – 160.

[402] Maria Paola Ruffino, *Velluti di seta a Torino*, u: *Palazzo Madama. Studi e notizie*, anno I, numero 0, 2010., Milano, Silvana Editoriale, str. 38 – 51 (38).

[403] Iako je neobične uzorke skupocjenih svilenih tkanina iz posljednje četvrtine XVII. i prve četvrtine XVIII. stoljeća kao »bizarne« (*bizarre*) prvi put okarakterizirao Ernest Scheyer u svojoj, nikad publiciranoj disertaciji naslova *Chinoiserien in den Seidengeweben des XVII. und XVIII. Jahrhunderts* iz 1928. godine, uvriježeno je mišljenje da je naziv *bizarre* u povijesno-umjetničku terminologiju uveo Danac Vilhelm Slomann, poznat kao autor knjige *Bizarre designs in silks. Trade and traditions* (Kopenhagen, 1953. godina). Riječ je o revolucionarnom djelu, u smislu da je to prva publikacija posvećena jednom konkretnom razdoblju unutar povijesti tekstilne umjetnosti, a koja je usto bogato opremljena crtežima te tablama u boji. No, dok se zbog vrijednih ilustrativnih priloga i danas mnogi služe ovom knjigom, Slomannov tekst počiva na nizu teorija koje su nedugo kasnije u potpunosti osporene. Naime, Slomann je bio uvjeren da su *bizarre*-svile tkane u Indiji a po posebnim narudžbama europskog tržišta, odnosno da su na europskom tlu nastali samo neki primjerci, i to kao imitacije indijskih originala. Slomann ustraje na Indiji kao mjestu proizvodnje *bizarre*-tkanina u tolikoj mjeri da čak odbacuje svaku mogućnost da su bile tkane i drugdje na Istoku (na području Perzije, Kine i Japana).

Zaštićeno autorskim pravima

stilizirani.[404] Talijanske svile iz treće četvrtine stoljeća u raspravi o onima iz *bizarre*-faze ne zaobilazi ni Hans Christoph Ackermann, donoseći nekoliko primjeraka tkanina sa sitnijim, cvjetnim uzorcima raspoređenim u rasteru šahovske ploče, ponegdje s malim zavinutim ili spiralnim volutama, u kojima prepoznaje dekorativne karakteristike na koje će se »osloniti« uzorci ranih, ili *proto-bizarre*-tkanina iz posljednje četvrtine XVII. stoljeća.[405]

Mišljenje da *bizarre*-svile predstavljaju vrhunac opsesije egzotičnim i dalekim, koja je prevladavala Europom XVII. stoljeća, zastupaju svi povjesničari tekstila. Susan Miller podsjeća na, primjerice, zbirke *artificialia* i *naturalia* čiji je temeljni cilj bio upravo sakupljanje novog i neobičnog. Potom svraća pozornost na izdužene, iskrivljene i uvijene forme, iluzionizam i plošne prostore manirističkog slikarstva središnje Italije, nadrealno osmišljene i opremljene vrtove poput onog u Pratolinu ili *Parco dei Mostri* u Bomarzu, objavljivanje Ovidijevih *Metarmofoza* u Veneciji 1565. godine, portrete Giuseppea Arcimbolda (1527. - 1593.) te fantastične i groteskne skulpture Arenta van Boltena (oko 1573. - 1624./1626?). Stoga *bizarre*-svile vidi kao sasvim očekivanu pojavu u evoluciji tekstilne umjetnosti.[406] Smatra da su se tkale u razdoblju od trideset godina, odnosno između 1680. i 1710. godine. Nastanak ove dekorativne tipologije vezuje uz svile i druge japanske umjetnine koje su pristizale u Europu tijekom XVII. stoljeća, napominjući pritom da je Nizozemska već od 1609. godine održavala trgovačke veze s Japanom. Prepoznaje određene srodnosti između *bizarre* uzoraka i motiva koji se javljaju na japanskim jednostavnim haljetcima širokih rukava, zvanim *kosode*, kakvi su se – osim u Nizozemskoj - mogli pronaći u Veneciji, Firenci i drugdje u Italiji već od 1585. godine.[407]

---

[404] Agnes Geijer, *nav. dj.*, 1979., str. 156.

[405] Hans Christoph Ackermann, *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts I. Bizarre Seiden*, Abegg-Stiftung, Riggisberg, 2000., str. 43, 57.

[406] Susan Miller, *Disegni* bizarres *per tessuti di seta. 1680-1710*, u: *Seta. Potere e Glamour. Tessuti e abiti dal Rinascimento al XX secolo*, (ur.) Roberta Orsi Landini, Milano, Silvana Editoriale Spa, 2006., str. 83 – 109 (83).

[407] Te godine je prvo japansko izaslanstvo stiglo u Italiju (u Pisu, Rim, Veneciju, Veronu i Mantovu). U Pisi su donijeli darove Francescu de' Mediciju, među kojima i »jedan odjevni predmet po njihovoj modi«. U Rimu su papi Grguru XIII. poklonili zastore, a mletačkom duždu je predano nekoliko odjevnih predmeta: jedan bijeli, drugi skrojen od više tkanina različitih boja i s motivima ptica, cvijeća i lišća, zatim širok ogrtač od plave svile i žutih *broché* dekoracija s motivima lišća i ljudskih likova te haljetak od višebojnog tafta s poludugim rukavima, podstavljen crvenom svilom. Nakon 1585. godine mnogi bogati flamanski trgovci napuštaju Antwerpen i naseljavaju se u Veneciji i Amsterdamu, uspostavljajući na taj način intenzivne veze između trgovaca, umjetnika, zanatlija i kolekcionista iz ta dva grada. Susan Miller smatra da su tako *kosode* i drugi japanski predmeti mogli nastaviti pristizati u Veneciju, a ujedno podsjeća da je nizozemski ambasador posjetio Veneciju

Nedozvoljeno autorskim pravima

Svile s uzorcima tipologije *bizarre* tkane tijekom posljednje četvrtine XVII. stoljeća se mogu podijeliti u dvije skupine: prvu karakteriziraju fitomorfni motivi malih dimenzija koji na površini tkanine »lebde« u rasteru šahovske ploče, pri čemu gotovo u pravilu mijenjaju usmjerenje [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 57]. Dakle, iako se zastupljeni elementi mogu okarakterizirati kao *bizarni*, zanimljivo je da se zadržavaju kompozicijska rješenja omiljena tijekom prve polovine stoljeća, odnosno da se uglavnom radi o sitnijim motivima raspoređenima unutar vodoravnih redova. U najvećem broju slučajeva je riječ o pupoljcima i rascvalim cvjetovima koji su u određenoj mjeri stilizirani, a dodaju im se naglašeno izvijene vitice *S* oblika te raznovrsni, sitni i uglavnom zašiljeni izdanci. Izbjegava se tkanje jednostavne podloge »glavnom« dekoru te se stoga ona nerijetko tka u konstrukciji damasta [Ilustracije uz raspravu, Sl. 57] ili se pak razigrava i ispunja uzorcima ostvarenima *liseré* efektima temeljne potke [Ilustracije uz raspravu, Sl. 58].

Drugu skupinu *bizarre*-uzoraka s kraja XVII. stoljeća odlikuju dekorativne kompozicije kojima dominiraju vertikalne pruge, u smislu da su svi fitomorfni i drugi elementi kojima se ovakvi uzorci obogaćuju uvijek strogo »podređeni« obliku i razmještaju pruga. Tako, primjerice, neobični, povijajući motivi – najčešće izvedeni suplementarnim potkama – unatoč svojoj naglašeno dinamičnoj pokretljivosti nikad ne prelaze linije kojima su omeđene pruge unutar kojih se nižu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 59 i Sl. 60]. U stranoj stručnoj literaturi je dosad objavljen i pozamašan broj ranih *bizarre*-svila s uzorcima naglašeno vertikalnog usmjerenja osmišljenih na nešto drugačiji način: uglavnom je riječ o damastima *gros de Tours broché*, kod kojih se skladno prožimaju dijelovi dekora tkani u damastu te oni izvedeni suplementarnim potkama (tehnikom *broché*).[408] Tako su u damastu najčešće istkane bogato ornamentirane, uspravne pruge ili »stupovi«, uglavnom izvedene u nekoliko varijacija koje se potom naizmjenično umnažaju visinom tkanine. Ovi se elementi potom »nadopunjuju« sitnim motivima istkanima tehnikom *broché* [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 61 i Sl. 62] a u kojima se lako mogu prepoznati izrazite sličnosti sa onim

1620. godine, kao i da je Cosimo de' Medici boravio u Amsterdamu 1667. godine. Prema autorici, prva europska »reakcija« na *kosode* se javila u 1660.-im godinama, dakle neznatno prije pojave *bizarre*-svila: riječ je o odjevnom predmetu koji se, kako izgleda, prvo javio u Veneciji (ogrtač zvan *mantua*) te u Nizozemskoj (tzv. *Japonsche rok*). Vidjeti: Susan Miller, *Europe Looks East: Ceramics and Silk, 1680-1710*, u: *A Taste for the Exotic. Foreign influences on Early Eighteenth-Century Silk Designs*, (ur.) Anna Jolly, *Riggisberger Berichte*, 14, 2007., Abegg-Stiftung, str. 155 - 173.

[408] Hans Christoph Ackermann svile s ovakvim uzorcima datira u 1680.-e i 1690.-e godine a uglavnom ih smatra proizvodima mletačkih manufaktura; Hans Christoph Ackermann, *nav. dj.*, 2000., str. 63 – 73.

Zaštićeno autorskim pravima

pupoljcima, listićima i viticama koji se u istom ovom razdoblju izvode i na ranije spomenutim *bizarre*-tkaninama čije uzorke odlikuje vodoravno gibanje i razmještaj u rasteru šahovske ploče [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 57 i Sl. 58].

Sve *bizarre*-svile, bez obzira da li su nastale krajem XVII. ili početkom XVIII. stoljeća te neovisno o kompozicijama njihovih uzoraka i tkalačkim konstrukcijama u kojima su izvedene, su bile izričite svjetovne namjene, odnosno namijenjene izradi dijelova muške i ženske garderobe. Roberta Orsi Landini ističe da je do danas sačuvano malo svjetovnih odjevnih predmeta skrojenih od *bizarre*-svila, te da ih iz tog razloga najčešće promatramo kao »plošne«, dvodimenzionalne, »muzejske« predmete. Slično je i sa dijelovima misnog ruha, poput primjerice misnica ili dalmatika, koji su ukrojeni gotovo »geometrijski« pravilni i ravni te su stoga lišeni bogatih nabora i pregiba svojstvenih ovovremenoj aristokratskoj odjeći. Roberta Orsi Landini zato naglašava da se pri osmišljavanju predložaka za svile uvijek imalo na umu da taj materijal neće biti ravan i statičan nego u stalnom pokretu, i da će se naočigled mijenjati ovisno o snazi i položaju izvora svjetlosti.[409] Čini se da se u slučaju *bizarre*-svila posebna pozornost pridaje transformacijama uzoraka pod svjetlom, budući da se upravo tijekom posljednje četvrtine XVII. stoljeća počinju tkati svile sa »glavnim« dekorom i »pod-dekorom« - nerijetko tkanim u konstrukciji damasta – a koji postižu potpun vizualni dojam tek pri gibanju materijala i promjenama osvjetljenja.[410]

Zaštićeno autorskim pravima

[409] Roberta Orsi Landini, *Seta per l'uomo di mondo. Esotismo e libertà: il rinnovamento del linguaggio tessile fra Sei e Settecento*, u: *Seta. Potere e glamour. Tessuti e abiti dal Rinascimento al XX secolo*, (ur.) Roberta Orsi Landini, Milano, Silvana Editoriale Spa, 2006.b, str. 56 – 69 (68).

[410] Upravo iz tih razloga Agnes Geijer, u svojem članku iz 1966. godine, donosi tri fotografije iste *bizarre*-svile, snimljene iz istog kuta no sa drugačije postavljenim izvorom svjetla, a koje izvrsno dokumentiraju kako se uzorak i pod-uzorak »mijenjaju« ovisno o snazi i nagibu osvjetljenja; Agnes Geijer, *A 'Bizarre' Silk,* u: *Opuscula in honorem C. Hernmarck: 27-12-1966*, Stockholm, Nationalmuseum, 1966., str. 55 – 61 (57, 58, 59).

IV.4. XVIII. stoljeće

4.4.1. *Bizarre*-faza na vrhuncu

Peter Thornton, dugogodišnji kustos Zbirke namještaja u Victoria and Albert Museum u Londonu, je na temelju svojih istraživanja *bizarre*-svila nastalih početkom XVIII. stoljeća prepoznao tri glavne faze: egzotičnu fazu (*the Exotic phase*) koja je trajala od 1707. do 1710. godine, apstraktnu fazu (*the Apstract phase*) od 1710. do 1715. godine te konačno bujnu fazu (*the Luxuriant phase*) kojom označava period od 1715. do 1720. godine.[411] Kao upečatljivu karakteristiku uzoraka svila nastalih između 1705. i 1710. godine izdvaja vrlo velik, odnosno izdužen raport, koji na nekim primjercima iz ovog razdoblja doseže čak devedeset centimetara. Ponekad je ta upečatljiva visina raporta dodatno naglašena izvijajućom stabljikom ili sličnim motivom koji se zmijoliko pruža uvis cijelom dužinom raporta. Thornton te promjene u osmišljavanju dekora ne smatra slučajnošću, nego ih dovodi u vezu sa izmjenama krojeva ženske odjeće do kojih dolazi krajem XVII. stoljeća, kad posebno moderne postaju raskošne haljine za kakve su bile poželjne svile velikog raporta.[412] Pri opisivanju primjeraka koje smješta u egzotičnu fazu izbjegava korištenje izraza *chinoiserie*, budući da prosuđuje da njihovi dominantni motivi ne potječu isključivo iz kineske, nego i iz drugih istočnjačkih umjetnosti. Glavni elementi su uglavnom oni arhitektonski, a posebno su česti zaobljeni i zašiljeni lukovi. Dijagonalno položeni zidovi, ili paravani, koji su nedvojbeno preuzeti sa kineskih umjetnina, se prepoznaju možda čak i češće od lukova, dok često nalazimo oba motiva korištena zajedno.[413] U kontekstu ovakvih arhitektonskih elemenata autor ukazuje i na sačuvane predloške Jamesa Lemana, među kojima posebno izdvaja one datirane u 1706. godinu a na koje se oslanja u određivanju nastanka srodnih *bizarre*-svila sačuvanih diljem Europe. Zaključuje i da se na svilama nastalima nakon 1705. godine - osim fantastičnih motiva – javljaju i brojni sitni polu-naturalistički cvjetovi, kojima se pak neće pridavati samostalnija ili dominantnija uloga sve do otprilike 1715. godine.[414] Kao lijep, te usto odlično sačuvan primjerak *bizarre*-svile koja bi – prema Thorntonu – pripadala egzotičnoj fazi, izdvajam damast *broché* od kojega su izrađeni misnica i manipul u samostanu franjevaca trećoredaca sv. Marije Magdalene u Portu na otoku Krku [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 63]. Uzorkom dominiraju raznoliki arhitektonski elementi koji podsjećaju na

[411] Peter Thornton, *The 'Bizarre' Silks,* u: *Burlington Magazine*, 100, 1958., str. 265 – 270 (267).

[412] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1965., str. 97.

[413] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1958., str. 267.

[414] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 97 – 98.

autorskim pravima Zaštićeno

pagode i svjetionike te na kule sa naglašeno »lukovičastim« kupolama. Ovo je svakako jedan od vrjednijih primjeraka *bizarre*-svila dosad zabilježenih u Hrvatskoj.

Peter Thornton smatra da su crtači predložaka nastojali dati orijentalni prizvuk svojim radovima, vjerojatno u nadi da će novi uzorci zadovoljiti strast aristokratske klijentele za izvornim istočnjačkim tekstilima, a posebno prema indijskim pamučnim tkaninama s močilski i reduktivno bojadisanim (*chintz*) te otisnutim dekorima. Stoga su predlošci za *bizarre*-svile, prema autoru, nastajali združivanjem egzotičnih elemenata i europske mašte. Uočava se da se »orijentalni« motivi miješaju s polu-naturalističim cvijećem i lišćem kojima se ispunjava slobodan međuprostor kompozicije, a koje je oblikovano na način koji se ne odmiče od europske tradicije. Kako se egzotična faza primicala kraju, arhitektonske i »orijentalne« forme su postajale sve više fantastične, odnosno apstraktne, što označava početak tako nazvanog razdoblja (*the Apstract phase*; između 1710. i 1715. godine). Primjerke nastale tijekom prve polovine drugog desetljeća XVIII. stoljeća Peter Thornton smatra »istinskim« *bizarre*-svilama.[415] Apstraktne forme sada dominiraju, a oblici koji sudjeluju u stvaranju uzorka postaju potpuno neopisivi. Dok su glavni motivi postali još neobičniji, među njima se i dalje isprepliće polu-naturalističko cvijeće prisutno već u prijašnjoj fazi, koje sada poprima nešto stiliziranije forme. Thornton se osvrće i na njihove damastne pod-dekore te zaključuje da je u egzotičnoj fazi ovako istkana podloga bila integralnim dijelom cjelokupnog uzorka, dok u apstraktnoj fazi pod-uzorak nadopunjuje »gornji« uzorak. Ovim obilježjima, odnosno razdoblju nastanka odgovara damast *broché à liage répris* upotrijebljen za izradu dalmatike sačuvane u župnoj crkvi sv. Mihovila u Omišu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 64]. »Gornji« uzorak je tkan potkinim nitima sa srebrnom i pozlaćenom ovojnicom te bijelom svilenom potkom, a sastoji se od velikih, fantastičnih pupoljaka šiljastih latica podno i iznad kojih su apstraktni elementi u obliku udica. Pod-dekor tkan u damastu nije osmišljen tek s funkcijom »formiranja kontura« dijelovima dominantnog uzorka, nego je kompleksan, razrađen i zasićen brojnim, brižljivo izvedenim detaljima zbog čega bi, zapravo, mogao biti dojmljiv čak i u slučaju da je samostalan, odnosno bez »gornjeg« dekora [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 65].

Kao vrijedne primjerke *bizarre*-svila iz ovog razdoblja koji su sačuvani na misnom ruhu u Dalmaciji – a koji još čekaju da budu objavljeni – izdvajam tri skupocjena lampasa koje zbog iznimne količine potkinih niti sa zlatnom (pozlaćenom) ovojnicom treba prepoznati kao raskošne tkanine koje se u starijim izvorima nazivaju *drappo d'oro* ili *ganzo d'oro*. *Drappo d'oro* na misnici koja je izložena u riznici nekadašnje katedrale u Makarskoj

[415] Isti, *nav. dj.*, 1958., str. 267.

Zaštićeno autorskim pravima

[Ilustracije uz raspravu, Sl. 66] ima podlogu dekoru posve prekrivenu zlatnim nitima, dok se uzorak (tkan srebrnim te manjim dijelom i raznobojnim svilenim nitima) sastoji od brojnih apstraktnih elemenata te stiliziranih cvjetova koji nalikuju trubljama. *Drappo d'oro* na misnici iz samostana benediktinki sv. Luce u Šibeniku[416] [Ilustracije uz raspravu, Sl. 67] je krasan primjerak skupocjene *bizarre*-svile s uzorkom bujnih, fantastičnih listova i dinamično isprepletenih, povijenih vitica. Naposljetku treba istaknuti koloristički živopisniji lampas upotrijebljen je za izradu ornata od kojega je sačuvana misnica, štola, manipul i bursa a koji je pripadao šibenskom biskupu Karlu Antunu Donadoniju (1723. – 1756.), kako otkriva prelatov grb prišiven u dnu leđnog stupa misnice [Ilustracije uz raspravu, Sl. 68]. Već je ranije spomenuto da se ovaj ornat prepoznaje u onom dijelu biskupove oporuke u kojem kaže da samostanu franjevaca konventualaca u Šibeniku ostavlja misnicu, štolu, manipul, velum za kalež i bursu od tkanine *garzo d'oro a fiori.*[417]

Povijesni termin *garzo* ili *ganzo* se odnosi na skupocjene venecijanske *bizarre*-svile koje su se tkale na samom kraju XVII. te tijekom prvih desetljeća XVIII. stoljeća. Riječ je o specifičnoj vrsti svila složenih uzoraka koji su u najvećem dijelu istkani različito profiliranim potkama s ovojnicom od plemenitih metala. Budući da se izvode s velikim brojem suplementarnih potki, *ganzi* su u pravilu tkani u konstrukciji lampasa. Dakle, osim po tkalačkoj konstrukciji, prepoznaju se i po izrazito raskošnim uzorcima mahom izvedenima u zlatu i srebru, toliko dominantnima da »podloga« dekoru – koju tka temeljna svilena osnova – tek neznatno proviruje. Tako je, primjerice, na *ganzu* Donadonijevog ornata najveći dio uzorka istkan zlatnim te srebrnim nitima, dok je crvena »podloga« vidljiva tek u manjoj mjeri. Vrijedi naglasiti da je podloga ovdje tkana u konstrukciji satena, što se u slučaju mletačkih *ganza* gotovo javlja kao pravilo.[418]

Iako je podrijetlo riječi *ganzo* nepoznato, Doretta Davanzo Poli pretpostavlja da je naziv mogao nastati iz imena rijeke Gangeš (tal. *Gange*), čime se ujedno otvara mogućnost da

[416] Ističem da je od misnog ornata, kojeg je dio ova misnica, do danas sačuvana još bursa te manipul. Međutim, bursa je zatečena u crkvi sv. Nikole u Šibeniku dok se manipul nalazi u Zbirci tekstila u Skradinu. Stoga je slučaj ovoga ornata zoran primjer dijeljenja i raznošenja dijelova misnih ornata po crkvama, a koja učestala praksa je u konačnici znatno doprinijela njihovom potpunom nestanku i propadanju.

[417] Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2003.b, str. 189, 200.

[418] Kao izuzetno vrijedan primjerak mletačkog *ganza* iz ovog razdoblja izdvajam i onaj sačuvan na dalmatici i velumu za kalež u franjevačkom samostanu Uznesenja Blažene Djevice Marije u Makarskoj; fotografiju veluma za kalež vidjeti u: Jelena Ivoš, *Crkveno ruho franjevačke crkve u Makarskoj,* u: *Kačić,* 36-38, 2004./2006., str. 707 – 711 (708).

Zaštićeno autorskim pravima

prauzor koji je poslužio za nadahnuće ovim neobičnim uzorcima potječe iz Indije. Autorica podsjeća da je Venecija s Istokom bila oduvijek povezana kulturnim i trgovačkim vezama, i to ne samo s Bliskim istokom nego i s Indijom i Kinom.[419] *Ganzi* su bili podjednako namijenjeni muškoj i ženskoj garderobi, a u stvaranju njihova gustog ornamenta – osim prevladavajućih fitomorfnih motiva – mogu sudjelovati i arhitektonski elementi. Dorettu Davanzo Poli ti kaotični spletovi podsjećaju na ruine obrasle u divlju prašumsku vegetaciju, napominjući pritom da su između 1692. i 1696. godine na Yucatanu otkriveni prvi gradovi iz civilizacije Maya.[420] Opisujući apstraktne dekore *bizarre* svila, koje vidi kao vizije nastale pod utjecajem alkohola ili droga, autorica se ne ustručava iznijeti i činjenicu da je Osmanlijama, glavnim konzumentima opijuma, u Veneciji od kraja XVII. stoljeća bio dodijeljen *fondaco*, te da su uvelike trgovali lijekom poznatim pod nazivom *teriaca* koji se gotovo u cijelosti sastojao od opijuma. Neki dekorativni elementi koji se javljaju na *ganzima* te ostalim venecijanskim *bizarre*-svilama je čak podsjećaju na glavice maka (opijuma) ili na velike lule.[421]

Prema podjeli koju je utvrdio Peter Thornton, između 1715. i 1720. godine teče završna, tzv. bujna faza (*the Luxuriant phase*) tijekom koje su na *bizarre*-svilama apstraktne forme još uvijek prisutne, no uglavnom imaju sekundarnu ulogu. Dominantan motiv postaju razlistale, naglašeno uvijene vitice pri tkanju kojih se sada nastoji izbjeći stilizacija, odnosno teži se postizanju prirodnijeg izgleda. Viticama se dodaju cvjetni elementi koji postaju sve više naturalistični. Raport je još uvijek vidljivo izdužen te najčešće blago dijagonalno usmjeren. Uočava se da se apstraktne forme tkaju različito profiliranim potkama sa metalnom ovojnicom dok se vegetabilni motivi tkaju raznobojnim svilenim potkama, pri čemu ukupnom dojmu raskoši i skupocjenosti nedvojbeno najviše pridonose upravo fantastični, »metalni« elementi.[422] Ove se odlike prepoznaju na nekoliko dosad neobjavljenih *bizarre*-tkanina sačuvanih na misnom ruhu na našoj obali a koje izdvajam kao vrijedne predstavnike tzv. bujne faze; to je lampas *lancé broché* (*ganzo*) od kojega su ukrojene bočne površine misnice u župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Pićnu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 69], potom damast *gros de Tours broché à liage répris* čijih je nekoliko manjih fragmenata

[419] Doretta Davanzo Poli – Stefania Moronato, *nav. dj.,* 1994., str. 81.

[420] Doretta Davanzo Poli, *La produzione tessile serica a Venezia tra la fine del XVII e l'inizio del XVIII secolo: ganzi e "bizarres"*, u: *Arte Documento: rivista di storia e tutela dei Beni Culturali,* 15, 2001., str. 151 – 156 (153).

[421] *Ista*, str. 154.

[422] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1958., str. 267.

autorskim pravima Zaštićeno

sačuvano na prednjem i leđnom stupu misnice u Zbirci tekstila u Skradinu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 70], zatim damast *gros de Tours broché à liage répris* od kojega je načinjen vrijedan pluvijal koji pripada istoj zbirci [Ilustracije uz raspravu, Sl. 71] te naposljetku damast *gros de Tours broché à liage répris* od kojega je izrađena dalmatika u katedrala sv. Stjepana pape u Hvaru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 72]. Podloga svih rečenih primjeraka je izvedena u konstrukciji damasta *gros de Tours,* čemu se izrazito često pribjegavalo pri tkanju složeno konstruiranih svila iz ovog razdoblja, a iz razloga što se u ovoj konstrukciji uzorak damasta upečatljivije ističe. Primjećuje se da su oblici izvedeni u damastu komplementarni »glavnim« ili »gornjim« dekorima, u smislu da ih slijede poput obrisa ili pak sadrže motive uvelike srodne onima tkanima suplementarnim potkama. Tako se, primjerice, »podno« motiva cvijeća, vitica i plodova tkanih *broché* potkama najčešće vide cvjetovi, plodovi i lišće tkani u damastu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 70 i Sl. 71]. Također, uočava se pridavanje važnije uloge različitim vegetabilnim motivima, pa i raznobojno tkanim cvjetovima i pupoljcima, koji su u najvećem broju slučajeva tkani svilenim nitima »pastelnih« nijansi. Ove se rascvale vitice ovijaju oko apstraktnih elemenata tkanih različitim »metalnim« nitima, a koji u usporedbi sa živahnim cvjetnim motivima djeluju kruto i statično čemu pridonosi i njihov »strog« razmještaj po površini tkanine (najčešće u rasteru šahovske ploče).

Peter Thornton smatra da *bizarre*-svile iz bujne faze predstavljaju posljednji izričaj istinskog baroknog ukusa u tekstilnoj umjetnosti, kad je postizanje dojma raskoši i obilja bilo pretpostavljeno ostvarivanju sklada. Podsjeća da *bizarre*-faza nije počela iznenada nego razvijajući se iz ukusa koji je prevladavalo trećom četvrtinom XVII. stoljeća, te da će isto tako postepeno »jenjavati«, budući da svile s uzorcima nakon 1720. godine postaju *»toliko pitome da više niti ne zaslužuju biti nazivane čudnovatima* (bizarre)«.[423]

Dekorativne novine, dragocjeni materijali, tehnička virtuoznost: to su odlike koje su zajedničke brojnim varijantama uzoraka izvedenima na *bizarre*-svilama tijekom posljednje četvrtine XVII. te prve četvrtine XVIII. stoljeća. Vizualno izuzetno dojmljive, nerijetko su i izrazito skupocjene zahvaljući velikim površinama istkanima zlatnim i srebrnim potkama. Prvenstveno se ističu po fantastičnim dekorativnim elemenatima stiliziranih (apstraktnih) formi preuzetih iz repertoara stranog zapadnom svijetu, a koji su nerijetko istovremeno suprotstavljeni motivima iz europske svakodnevnice. Njihove kompozicije najčešće odlikuje naglašeno izdužen raport dijagonalnog usmjerenja što pridonosi složenosti uzorka, koje je teško rekonstruirati u slučajevima kada su svile sačuvane na manjim predmetima, odnosno u

[423] Peter Thornton, *nav. dj.,* 1965., str. 99 - 100.

Zaštićeno autorskim pravima

manjim površinama. Koriste se razlike u refleksiji svjetlosti sa različito profiliranih metalnih niti (*frisé, filé*, *riant*, *lamelle*) te zaglađenih i rebrastih dijelova damastnih podloga, pri čemu su *broché* motivi i uzorak damasta ponekad u potpunom nesuglasju, odnosno oblikovno su nepovezani. Kontrast između svilenih površina i predjela prekrivenih metalnim nitima stvara iznenađujuće oprečne efekte: matirano i blještavo, metalno i svileno, glatko i namreškano, plošno i reljefno; dok se istovremeno dijagonalno usmjereni motivi uvijaju i krivudaju u često prenaglašenoj dinamici. Apstraktnim formama se na svilama ponekad pridružuju vrtne vaze, komadi namještaja, arhitektonske konstrukcije i cvijeće; tulipani, karanfili, krizanteme, anemone. No, u slučajevima kad se javljaju »tradicionalni« motivi, oni su uvijek transformirani, interpretirani na nov i neočekivan način ili su stavljeni u drugačiji kontekst, a uvijek s ciljem stvaranja što neobičnijeg, začudnijeg uzorka.

Može se zaključiti da pojava *bizarre*-svila korespondira s vrhuncem opsesije egzotičnim i dalekim koja je obilježila Europu XVII. stoljeća. Predstavljaju logičan slijed pomame za novinama kakve su uvelike poticale političke, ekonomske i trgovačke kampanje a koje su rezultirale i osnivanjem više Istočnoindijskih kompanija koje su donosile proizvode s Bliskog i Dalekog Istoka. Crtači predložaka za tkanine aktivni u najvećim tadašnjim manufakturnim središtima – Veneciji, Lyonu i Spitalfieldsu - odgovorili su zahtjevima tržišta novim uzorcima koji su predstavljali *viziju Kitaja,* nastalu u mašti onoga tko ne razlikuje Kinu od Indije ili Perzije, tko miješa dekorativne elemente preuzete s perzijskih tepiha, kineskog porculana ili japanskog lakiranog namještaja sa – primjerice - motivima indijskih pamučnih tkanina *chintz*. Dekorativni jezici svih istočnjačkih kultura su se slijepo kombinirali, budući da je cilj bio egzotičnost, a ne autentičnost. Stoga ove svile nisu obilježene nekakvim stidljivim, reduciranim interpretacijama koje su inače svojstvene »povijesnim i folkorističkim kopijama« nego su - upravo suprotno – eksplozija nesputane mašte i kreativnosti koja je bujala neovisno o svim drugim figurativnim umjetnostima.[424]

[424] Chiara Buss, *nav. dj.,* 1992., str. 20

autorskim pravima Zaštićeno

4.4.2. *A dentelles*: dekori s motivima čipki

Njemački povjesničar umjetnosti Otto von Falke 1913. godine objavljuje djelo *Kunstgeschichte der Seidenweberei* koje će svoje četvrto izdanje doživjeti već 1951. godine. Knjiga s pedeset i pet stranica teksta te oko pet stotina i četrdeset reprodukcija europskih i azijskih tekstila nastalih od kasne antike do početka XIX. stoljeća je u vrijeme svojeg prvog izdanja predstavljala izuzetno značajan kompendij kojim su se stručnjaci intenzivno služili tijekom više narednih desetljeća. Unatoč tomu što je Otto von Falke daleko veću pozornost posvetio srednjovjekovnim i renesansnim tekstilima - dok su oni barokni ostali vidno zanemareni – njegovo antologijsko djelo je zapamćeno i po prvom spomenu tzv. svila čipkastih uzoraka (*Spitzenornamentik* i *Spitzenbändern*).[425] Tkanine s uzorcima kojima dominiraju čipkoliki elementi (njem. *Spitzenmuster*, fr. *motifs »à la dentelle«*, tal. *motivi / stoffe »a pizzo«*, eng. *lace-pattern silks*) su se tkale usporedno sa *bizarre*-svilama, odnosno otprilike između 1685. i 1730. godine.[426] No, budući da su »nadživjele« *bizarre*-svile zadržavši se u modi sve do početka četvrtog desetljeća XVIII. stoljeća, u ovom ih pregledu donosim nakon *bizarnih*, a kako je uostalom uobičajeno i u stranoj literaturi o povijesnim tekstilima.[427]

Donata Devoti konstatira da tkanine čipkastih uzoraka izvorno potječu iz Lyona,[428] dok primjerice Xavier Petitcol piše da su osmišljene oko 1685. godine u Francuskoj gdje su bile tkane u manufakturama Pariza, Lyona i Toursa prije negoli su ih počeli oponašati diljem Europe (posebice u Engleskoj i Italiji), a što ujedno objašnjava zašto su se, prije negoli ih je Otto von Falke opisao kao *Spitzenbändern*, nazivale *Louis XIII*. S pojavom svila čipkastih uzoraka francuski crtači predložaka se prvi put u potpunosti oslobađaju utjecaja talijanskih manufaktura. Od tad pa nadalje, dvorsku modu u Europi će diktirati Versailles, budući da su »čipkaste« svile bile namijenjene upravo ovoj, najraskošnijoj garderobi. Čipkasti ornamenti na njima su nekada izvedeni toliko pomno da stvaraju iluzionistički (*trompe-l'œil*) privid stvarnih čipki, koje su u ovo vrijeme bile predmetom žudnje a izrađivale su se tek stoljeće

[425] Otto von Falke, *Kunstgeschichte der Seidenweberei*, Tübingen, Wasmuth, 4. izdanje, 1951. [1913.], table 511. i 512; Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 109, bilj. 1; AA.VV., *Das Spitzenmuster im 18. Jahrhundert / Les motifs à dentelle au XVIIIe siècle,* Abegg-Stiftung Riggisberg, Bern, Stämpfli, 1979., str. 6.

[426] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 109. Donata Devoti njihovu pojavu bilježi neznatno ranije, odnosno oko 1680. godine. Vidi: Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 27.

[427] Usp. Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 109; Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 37; Marina Carmignani, *nav. dj.*, 2005., str. 206.

[428] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 28.

Neslužbeno autorskim pravima

unatrag.[429] Tako je, primjerice, poznato da je engleski kralj William III. tijekom samo jedne godine (između 1695. i 1696.) potrošio više od dvije tisuće funti samo na čipke, među kojima je bilo najviše teških čipki rađenih iglom u Francuskoj i Italiji. No, početkom XVIII. stoljeća se mijenja ukus u pogledu tehničkih izvedbi čipki te njihovih uzoraka: da bi odgovarale novoj modi su morale biti lakše, prozračnije i manje grandiozne. Prijašnji stilovi i tehnike više nisu bili prihvatljivi. To se posebno nepovoljno odrazilo na venecijanske čipke, koje su tijekom XVII. stoljeća bile najtraženije, a da bi sad gotovo posve nestale iz računskih knjiga i popisa inventara. U ovim, novonastalim okolnostima su se daleko bolje snašli francuski i flamanski izrađivači čipki, a zanimljivo je primijetiti da se na tamošnjim čipkama iz prve četvrtine XVIII. stoljeća mogu prepoznati motivi izrazito bliski uzorcima prisutnima na svilama čipkastih uzoraka.[430] Dakle, može se ustvrditi da su utjecaji između čipkanih elemenata i motiva izvedenih na ovakvim svilama bili uzajamni.

Čipkasti uzorci su se tkali i na damastima - kakvih je nekoliko sačuvanih i na području Zadarske nadbiskupije - no najznačajniji predstavnici ove dekorativne tipologije su lampasi, od kojih neke treba prepoznati kao posebnu vrstu lampasa zvanu *persienne*. Zasluga je Jean-Paula Leclercqa da je u opisu *persienne* u djelu *Le dessinateur pour les fabriques d'étoffes* crtača predložaka Jouberta de l'Hiberderiea uspio prepoznati posebnu vrstu svila; osim upravo ove vrste uzorka, izvedenog brojnim suplementarnim potkama (utkanima tehnikama *lancé* i *broché*), *persienne* mora imati »podlogu« dekoru koja je izvedena u kombinaciji aversa satena i tafta *gros de Tours*, a koji taft pak u svim slučajevima mora biti bijele boje [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 73]. Dakle, u bijelom taftu *gros de Tours* su izvedene i one površine koje tvore »čipkaste« ornamente.[431] Još je Donata Devoti ukazala na činjenicu da je za izvedbu ovih kompleksnih uzoraka trebalo osmisliti »lukavu« tehniku kojom bi se željeni efekti i kontrasti između uzorka i podloge postizali suprotstavljanjem ne samo različitih materijala

---

[429] Xavier Petitcol, *Persians,* u: *Treasure of the Holy Sepulchre. Work published on the occasion of the exhibition* Treasure of the Holy Sepulchre. Gifts of the European Royal Courts in Jerusalem *presented at the Château de Versailles and at the Maison de Chateaubriand (Châtenay-Malabry) from 16th April to 14th July 2013,* (ur.) Bernard Degout, Cinisello Balsamo (Milano), Silvana Editoriale, 2013.b, str. 406 – 407.

[430] Santina M. Levey, *Lace and Lace-Patterned Silks: Some Comparative Illustrations,* u: *Studies in Textile History. In Memory of Harold B. Burnham,* (ur.) Veronika Gervers, Toronto, Royal Ontario Museum, 1977., str. 184 – 201 (186, 194, 196, 198, 199).

[431] Jean-Paul Leclercq, *From Threads to Pattern Composition, Technique, and Aesthetics,* u: *A Taste for the Exotic. Foreign Influences on Early Eighteenth-Century Silk Designs,* (ur.) Anna Jolly, *Riggisberger Berichte,* 14, 2007., Abegg-Stiftung, str. 139 – 154 (139 – 143).

Zaštićeno autorskim pravima

nego i tkalačkih konstrukcija.[432] Ovako složeni lampasi nisu mogli nastati bez značajnog napretka tkalačkih tehnologija do kojih je došlo tijekom druge polovine XVII. stoljeća. Svile čipkastih uzoraka, izvedene pomnim kombinacijama različitih konstrukcija te brojnim suplementarnim potkama su se krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća mogle istkati samo u najglasovitijim središtima, poput Lyona i Venecije.[433]

Uzorci ove dekorativne tipologije su mahom strogo simetrični, pružaju se čitavom visinom tkanine i vertikalnog su usmjerenja, dok se njihova kompozicijska shema najčešće tvori nizanjem velikih ovalnih okvira, u čemu se prepoznaje naslijeđe uzoraka iz XVI. stoljeća.[434] Treba primijetiti da se ta »stroga« ili »kruta« ornamentalna struktura (»*a maglie ovali con doppia punta o rombi*«) koja se u prijašnjim razdobljima primjenjivala na tkaninama namijenjenima opremanju interijera i izradi liturgijskih predmeta sada upotrijebljava na svilama isključivo namijenjenima odjeći.[435]

Simetrija je ovim svilama davala notu veličanstvenosti kojoj je doprinosila i prilično velika visina raporta koja uglavnom iznosi više od pedeset centimetara. Ornament koji teče uzduž rubova je uvijek izveden »polovično«, s ciljem da postane cjelovit kad se spoji više komada tkanine. Ove dekore odlikuje i naglašena gustoća motiva raspoređenih na podlozi koja je uvijek monokromna, a čija boja može varirati od intenzivne do pastelne. Zbog simetričnih dekora na jednobojnoj podlozi ove su tkanine – iako izričite svjetovne namjene - bile pogodne i za izradu liturgijskog ruha. Do danas je na području Hrvatske zabilježeno više primjeraka misnog ruha skrojenog od ovih skupocjenih tkanina. U literaturi su poznati ornati u samostanu sv. Frane u Zadru,[436] u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu[437] te u dominikanskom samostanu sv. Petra Mučenika u Starom Gradu na Hvaru[438] dok na objavu još čekaju vrijedni lampasi dokumentirani u crkvi sv. Duha u Splitu, župnoj crkvi sv. Stjepana pape u Starom Gradu na Hvaru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 163 - 165], katedrali u Krku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 167abc], crkvi Gospe od Anđela u Velom Lošinju [Ilustracije uz

[432] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 28.

[433] Marina Carmignani, *nav. dj.*, 2005., str. 206.

[434] Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 28.

[435] Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 37.

[436] Silvija Banić, *nav. dj.*, 2010., str. 328.

[437] Jelena Ivoš, *nav. dj.*, 2010., str. 110 – 111, 120.

[438] Jelena Ivoš, *Paramentika – crkveno ruho*, u: *Dominikanci u Hrvatskoj*, (ur.) Igor Fisković, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 2011., str. 219 - 228, 449 – 459 (453).

Zaštićeno autorskim pravima

raspravu, Sl. 168ab], crkvi sv. Nikole u Komiži [Ilustracije uz raspravu, Sl. 166], te u franjevačkom samostanu u Imotskom [Ilustracije uz raspravu, Sl. 161abcd].

Dominantni motiv – koji se multiplicira uzduž vertikalne osi koja prolazi središtem tkanine - je najčešće cvijet, buket ili stilizirani plod, a smješten je unutar ovalnog okvira kojeg tvore široke, povijajuće vrpce koje oponašaju mrežaste strukture čipke [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 74]. Na četirima isturenim krajevima okvira najčešće su postavljeni elementi egzotičnog cvijeća, lišća ili plodova. Čipkasti motivi su prozračni, lagani, skladno uravnoteženi, a prepleću se sa rascvalim granama, egzotičnim cvjetovima i nazubljenim lišćem, pa čak i perjem. Cvjetovi i lišće nerijetko podsjećaju na motive sa indijskih tkanina *chintz* koje su se upravo tijekom XVII. stoljeća uvozile u Francusku u Englesku u tolikoj mjeri da su čak ugrozile poslovanja domicilnih tekstilnih industrija.[439]

U ranijim fazama, dekorativni motivi su pod izrazitim utjecajem elemenata prisutnih kod *bizarre*-svila, no sa odmakom vremena se sve prirodnije oblikuju.[440] Najluksuznije varijante svila čipkastih uzoraka obiluju nitima sa metalnim ovojnicama (inačice *filé* i *frisé*) čiji sjaj i teksture fino naglašavaju koprenasto oblikovane čipkaste elemente [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 75]. Zadržale su se u modi sve do 1730.-ih godina što je zapravo jako dug »vijek trajanja« jedne specifične dekorativne tipologije,[441] a Peter Thornton zaključuje da su bile posebno omiljene tijekom posljednjeg desetljeća XVII. stoljeća i trećeg desetljeća XVIII. stoljeća. Pretpostavlja da su tijekom prva dva desetljeća XVIII. stoljeća predstavljale određeni antipod *bizarre*-svilama, budući da su sa svojim strogo simetričnim uzorcima izgledale umnogome formalnije i strože. Nadalje, autor priznaje da ove svile nije lako precizno datirati budući da su podosta nalik jedna drugoj, no pri prepoznavanju onih nastalih tijekom trećeg desetljeća XVIII. stoljeća se oslanja se na nekoliko crteža francuskih umjetnika datiranih u to razdoblje.[442]

Zaštićeno autorskim pravima

[439] Xavier Petitcol, *nav. dj.,* 2013.b, str. 406 – 407; Donata Devoti, *nav. dj.*, 1993. [1974.], str. 28.

[440] Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 37.

[441] Xavier Petitcol, *nav. dj.,* 2013.b, str. 406 – 407.

[442] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 109 – 114.

4.4.3. Faza naturalizma

Kako je ranije rečeno, ne postoji općenito usvojeno mišljenje o trajanju, odnosno o početku i kraju *bizarre*-faze. Nakon 1720. godine, koju možemo hipotetski uzeti kao godinu završetka ove faze, primjećuje se pojava uzoraka s realističnije prikazanim cvjetnim i vegetabilnim elementima, koji sada postupno postaju dominantni. Međutim, kako stručnjaci u posljednje vrijeme naglašavaju, do prijelaza iz *bizarre*-faze u fazu naturalizma – a koja traje otprilike između 1730. i 1750. godine - nije došlo zbog nastojanja da se na tkaninama posve napuste apstraktni oblici i da se motivi iz prirode tkaju s većim stupnjem realizma, nego zbog nastojanja da se dekorativne forme prikažu na plastičan, slikarski, *naturalistički* način. Cvijeće, voće, arhitektonski motivi – svi izvedeni u mnoštvu raznobojnih svilenih potki - se na svilama iz ove faze čine *naslikanima*, no njihovi gigantski, ponekad čudovišni oblici su i dalje proizvodi bujne mašte u kojoj se nastavlja sukobljavati poznato i nadrealno. Lijep primjer svile datirane u razdoblje oko 1730. godine – dakle upravo na *među* ovih dviju faza - je ona sačuvana na misnici, štoli i bursi iz župne crkve sv. Kasijana u Sukošanu [Kat. 119], s golemim, fantastičnim cvjetovima, kakve bismo bez zadrške mogli okarakterizirati kao *bizarne*. Dakle, fantastični elementi nastavit će se javljati i dalje, sve do oko 1750. godine, ali u ozračju nekih novih ukusa, u novim tehničkim izvedbama i drugačijim kompozicijama.

Prve naznake novog načina osmišljavanja predložaka za svile te njihovih izvedbi u tkanju, a koji će obilježiti razdoblje naturalizma, se javljaju u Francuskoj ranih 1730.-ih godina a neraskidivo su povezane uz djelatnost trojice crtača predložaka: Ringueta, Courtoisa i Revela. Za Pierrea Ringueta (1698. – 1771.) Joubert de l'Hiberderie piše da je prvi crtač koji je u uzorke za tkanine uveo prirodne cvjetove (*les fleurs naturelles*).[443] No, njegovi su motivi još uvijek bili uvelike plošni te čvrsto vezani uz ornamentalne elemente. Dok su Riguetovi predlošci, kao i oni Jeana Revela, nasreću sačuvani (nastali između 1731. i 1733. godine), u rasvjetljavanju Courtoisova rada se ponajviše oslanjamo na djelo Jouberta de l'Hiberderiea budući da nijedan njegov potpisani predložak nije poznat. Courtois je udario temelje ostvarivanju dojma trodimenzionalnosti pri tkanju, a upravo je privid volumena i perspektive temeljna inovacija svojstvena uzorcima tkanina iz razdoblja naturalizma. U nastojanju postizanja reljefnosti, motiv je oblikovao pomnim »slaganjem« površina istkanih nitima bliskih, ali i kontrastnih nijansi, pri čemu se najvjerojatnije ugledao na načine postizanja voluminoznosti i perspektive u grafičkim tehnikama. Ipak, Joubert de l'Hiberderie je kritizirao njegove oštre prijelaze između boja [usp. Ilustracije uz pojmovnik, Sl. 47]. Iako, dakle, do

[443] Anna Jolly, *nav. dj.*, 2002., str. 375.

Zaštićeno autorskim pravima

danas nisu pronađeni predlošci koji bi se pouzdano vezali uz Courtoisa, njemu se pripisuju primjerci iz ranoga razdoblja naturalizma koje odlikuju veliki, biljni motivi s predimenzioniranim lišćem i različito nijansiranim laticama koje pokazuju izrazito egzotične odlike [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 172]. Obrisi motiva su jasno naznačeni, a sjenčenje ili prijelazi boja su postignuti na način da se susjedni, različito »bojani« predjeli na motivu imaju izlomljene rubove koji se međusobno prožimaju.[444] Na taj način ostvarena plastičnost se primjećuje na dekoru svile upotrijebljene za izradu misnice iz župne crkve u Ninu [Kat. 153] te na svili misnice[445] u franjevačkom samostanu u Makarskoj [Ilustracije uz raspravu, Sl. 76a i Sl. 76b].

Umjetnost izrade predložaka za svile je doživjela vrhunac s radovima Jeana Revela (1684.-1751.). Revelov nauk za slikara i njegove veze za kraljevskom manufakturom tapiserija u Parizu su ga umnogome predodredili kao umjetnika koji će u umjetnost izrade predložaka za svile i njihov prijenos na tkalački stan unijeti slikarske metode, a što je počeo primjenjivati već ranih 1730.-ih godina. Kod uradaka koji mu se pripisuju se prepoznaje da je običavao osvijetliti svoje motive uvijek sa jedne strane, tako da su osjenčeni dijelovi uvijek nalazili na jednoj strani motiva. Da bi uspio izvesti naglašene, ali istančane *chiaro-scuro* efekte na motivima izvedenima na tkaninama, uveo je specifičnu metodu zvanu *points rentrés* ili *berclé*, koja je omogućila tkalcima da tehnikom *broché* ostvare suptilnije prijelaze između površina tkanih nitima različitih nijansi. Smatra se da su veliku ulogu u osmišljavanju ove invencije imala njegova znanja stečena promatranjem izrade tapiserija u kraljevskoj manufakturi u Parizu, a u kojoj umjetnosti tkanja se tehnike postizanja finih prijelaza boja nazivaju *battage* ili *hachures*.[446] Kod ranijih svila, izvedenih prema predlošcima koji se pripisuju Courtoisu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 76b] prijelazi između dviju »boja« su na tkanini jasno vidljivi, unatoč nastojanju da se manje učine očitim lomljenjem linija njihovih obrisa. Kod motiva koji su istkani tehnikom *broché*, no primjenom *points rentrés,* postaje nemoguće povući »crtu razgraničenja« između susjednih površina budući da niti bojane u jednu nijansu »zadiru« u predjele koje tkaju niti druge, bliske nijanse, i naravno obrnuto [vidjeti: Ilustracije uz pojmovnik, Sl. 48].

Najskupocjenije francuske (lyonske) svile iz razdoblja naturalizma nastale su između 1735. i 1745. godine, odnosno između Revelove (približno) pedesete i šezdesete godine života. Arhivska istraživanja su dokazala da je iznimno bogatstvo stekao upravo 1740.-ih

[444] Anna Jolly, *nav. dj.*, 2002., str. 376.

[445] Jelena Ivoš, *nav. dj.*, 2004./2006., str. 710.

[446] Anna Jolly, *nav. dj.*, 2002., str. 376 - 377.

Zaštićeno autorskim pravima

godina, što se tumači kao ishod njegovih profesionalnih uspjeha koja je u lyonskoj svilarskoj industriji postigao ne samo kao crtač predložaka nego i kao poduzetnik.[447] Tkanine iz ovoga razdoblja – koje su u konstrukcijskom smislu gotovo uvijek lampasi – predstavljaju vrhunac tkalačkog umijeća. Prebogate *lancé* i *broché* potkama, zbog čega je njihovo tkanje bilo iznimno zahtjevno, smatraju se najluksuznijim svilama iz XVIII. stoljeća koje su si mogli priuštiti samo najviši društveni slojevi. U svim fazama njihove izrade primijenjivana su sva moguća znanja svilarske industrije koja su ovdje dovedena do savršenstva. Uzorci su složeni, bogati i elegantni, a izvedeni su udjelom efekata *liseré* te posebno zahtjevnom tehnikom *broché*, kojom se u dugotrajnom i pedantnom postupku tkanja utkiva mnoštvo suplementarnih potki, kako onih sa metalnim ovojnicama tako i svilenih, koje su sada bojane u širokom spektru nijansi. Upravo je bogatstvo boja jedna od glavnih odlika svila iz radoblja naturalizma, što se danas, nažalost, kod većine primjeraka može doživjeti tek kad se okrenu na revers, budući da su zbog nepovoljnog utjecaja sunčeve svjelosti mnoge tkanine izgubile na intenzitetu svojih boja. Naime, uzorci svila iz *bizarre*-faze su tek na pojedinim mjestima imali koloristićke akcente a prevladavale su monokromne podloge tkane u damastu. Na tkaninama iz razdoblja naturalizma su, pak, boje dojmljive ne samo zbog bogatstva upotrijebljenih nijansi nego i zbog njihovih ponekad prilično ekstremnih kombinacija: tako primjerice bivaju neposredno združene ružičaste i narančaste, ili ružičaste i jarko zelene niti. Osim što se velika pažnja pridaje količini i bojama suplementarnih svilenih potki, kod ovih uzoraka značajnu ulogu imaju i niti sa metalnim ovojnicama, iako se na prvi pogled ne čini tako. Naime, iako se upotrebljavaju u umnogome manjim količinama nego što je to bio slučaj u *bizarre*-fazi, pomno se pazi da se utkivaju na onim površinama motiva koje se nastoji prikazati najisturenijima u prostoru, pri čemu se iskorištava reflektiranje svjetlosti od metalnih ovojnica. Oni dijelovi dekora koji se u cijelosti tkaju metalnim nitima su apstraktne vitice, kartuše i *rocaille* elementi koji se sada smisleno upliću među motive izvedene raznobojnim svilenim nitima, a iz razloga da takvim kontrastom (svojom plošnosti i sjajem) još više naglase plastičnost dominantnih sastavnica uzorka.

Dominantni dijelovi uzorka su, dakle, imali biti izvedeni sa što vjernije postignutim prividom trodimenzionalnosti. S tim ciljem su se crtači predložaka i tkalci umnogome oslanjali na metodu *points rentrés,* no, da bi se mogućnosti koje ova tehnika pruža mogle iskoristiti u potpunosti, trebalo ju je izvoditi na motivima većih dimenzija. Zbog toga ove

[447] Usp. Lesley Ellis Miller, *nav. dj.* 1995., str. 79 – 96.

autorskim pravima Zaštićeno

uzorke odlikuju veliki motivi i visoki raporti.[448] Osim cvjetnih i vegetabilnih motiva – koji su sada drastično uvećani – javljaju se i arhitektonski elementi koji postaju posebno omiljeni nakon što su se u tkanju uspjela postići uvjerljiva perspektivna skraćenja. Prevladavajući motivi tako postaju vrtno cvijeće, lišće i stabla koja se ponekad miješaju sa pastoralnim scenama s ljudskim likovima, dijelovima pejsaža *à la chinoise* ili sa *rocaille* elementima koji nerijetko nalikuju oblacima.[449] Kod ranih svila iz razdoblja naturalizma je posebno prisutno egzotično bilje koje je pak zbog svojih nadrealnih proporcija te čudnovatih cvjetova i plodova koji se ne mogu identificirati, zapravo prilično udaljeno od stvarnih modela iz prirode. Javljaju se i male vrtne scene te motivi nadahnuti hortikulturom: fontane, balustrade ili veliki lonci za cvijeće. Zanimljivo je da zbog učestalosti motiva preuzetih iz vrtova aristokratskih zdanja engleska dvorska dama Mary Delany u pismu iz 1739. godine kritizira modu nošenja ovih svila, iznoseći mišljenje da su takvi detalji primjereniji štukaturama nego damskoj haljini.[450]

Figuralni i dekorativni motivi na svilama iz ovoga razdoblja su u određenoj mjeri zacijelo bili nadahnuti i suvremenim grafičkim listovima sa prikazima ornamenata. Jedan od najistaknutijih crtača ornamenata je u ovo vrijeme bio Alexis Peyrotte (1699. – 1769.), aktivan u Lyonu 1730.-ih godina, koji je u tom razdoblju vjerojatno zarađivao i izrađujući predloške za tkanine i vezene umjetnine. Danas je, dakako, iznimno teško prepoznati koje su konkretne grafike crtačima služile kao nadahnuće, budući da su se takvi prikazi biljaka i ornamenata (*rocaille* i sl.) učestalo kopirali. Također je vjerojatno da je jedan crtač predložaka istovremeno proučavao više izvora, preoblikovao na njima prisutne elemente i kombinirao ih sa motivima preuzetima iz prirode. Treba imati na umu i odjeke živopisnih dekora egzotičnih tkanina cvjetnih i figuralnih motiva - poput perzijskih baršuna i indijskih tkanina *chintz* te pamučnih tkanina s otisnutim uzorcima - koje su se masovno uvozile u Europu još u XVII. stoljeću.[451] Utjecaji uzoraka sa tkanina *chintz* se mogu prepoznati u motivima zemljanih humaka koji se nerijetko javljaju na primjercima iz ranog razdoblja naturalizma, a iz kojih izbijaju biljke kojima je pritom često vidljivo korijenje. Prikazi stabala koji niču iz stjenovitih humaka, a kojima se vide korijeni, se izrazito učestalo javljaju upravo na tkaninama *chintz*

[448] Natalie Rothstein, *nav. dj.*, 2003., str. 554.

[449] Agnes Geijer, *nav. dj.*, 1979., str. 157.

[450] Anna Jolly, *nav. dj.*, 2002., str. 373.

[451] Ista, *nav. dj.*, 2002., str. 372.

Zaštićeno autorskim pravima

koje su se u Indiji – a posebno na Koromandelskoj obali – tijekom XVII. i XVIII. stoljeća izrađivale za izvoz na europska i američka tržišta.[452]

Osim bogatstva boja i različitim efektima zasićenih tkalačkih konstrukcija, na svile iz razdoblja naturalizma se odnose i specifične kompozicijske sheme. Na najvećem broju tkanina s uzorkom iz 1730.-ih i 1740.-ih godina zastupljene su sheme zvane *à deux chemins suivis* te *à deux chemins à pointe*, gdje su one *à chemin suivi* asimetrične, manje stroge, te se stoga smatralo da bolje odgovaraju prizorima iz prirode.[453] *À deux chemins suivis* (tal. *a isola fluttuante* ili *ad isolotti*) su posebno rašireni tijekom 1730.-ih godina. Bili su izrazito dragi Courtoisu i u to vrijeme oponašani diljem Europe, a ovoj tipologiji pripadaju i rani Revelovi predlošci. Stabla, cvijeće, bobice, fontane iz kojih šiklja voda, predimenzionirani plodovi, zidovi, brodovi, špilje, buketi u košarama ili u kamenim vazama: raskošno i nerijetko začudno osmišljene kompozicije »plutaju« na monokromnoj podlozi, posve plošnoj u kontrastu sa naglašeno zaobljenim dekorativnim elementima. *Isole* na površini tkanine mogu biti raspoređene pravilno – dakle u redovima koji se u vertikalnom pogledu pravilno nižu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 76a i Sl. 78] – ili se pak razmještaju u rasteru šahovske ploče što uzorku u cjelini pridaje na dinamičnosti [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 77]. Uzorci *à deux chemins suivis* ili *ad isolotti* su smatrani lepršavijima te su stoga svile s ovakvim dekorima izvorno bile namijenjene damskoj garderobi. S druge strane, stroge, simetrične kompozicije *à deux chemins à pointe*, nerijetko velikih dimenzija raporta, su se prvenstveno koristile za opremanje interijera te za izradu liturgijskog ruha (usp. *ornement d'église*), iako su se, dakako, neki primjerci mogli koristiti i za krojenje odjeće. Uglavnom ih odlikuje romboidna kompozicija kod koje se poseban naglasak stavlja na raskošno osmišljen središnji motiv. Počinju se javljati krajem 1730.-ih godina, no tijekom 1740.-ih se učestalije primjenjuju [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 79 i Sl. 80].[454]

---

[452] Zaslužuje biti spomenuto da vrijedan primjerak draperije *chintz* (*palampore*), nastale na području Koromandelske obale između 1770. i 1790. godine, čijim središnjim dijelom dominira takvo stablo, pripada Zbirci Fisković u Orebićima. Vidjeti: Cvito Fisković, *Putovanje pelješkog jedrenjaka s kraja XVIII i početka XIX stoljeća,* u: *Pomorski zbornik: povodom 20-godišnjice Dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942-1962*, Sv. II, Zagreb, 1962., str. 1747 – 1783 (1752.); Silvija Banić, *Indijski* chintz *u obiteljskoj kući Fiskovića u Orebićima,* u: *Razmjena umjetničkih iskustava u jadranskome bazenu. Zbornik radova znanstvenog skupa »Dani Cvita Fiskovića« održanog 2014. godine,* (ur.) Jasenka Gudelj – Predrag Marković, Zagreb, 2016.b, str. 139 – 152.

[453] Anna Jolly, *nav. dj.*, 2002., str. 374.

[454] Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 53.

Zaštićeno autorskim pravima

Osim u Francuskoj, svile čiji su uzorci osmišljeni i istkani prema zasadama naturalizma su se tkale u Nizozemskoj, Njemačkoj, Švedskoj, Španjolskoj, Rusiji, Italiji i Engleskoj. U većini proizvodnih središta su se pritom oponašale francuske tkanine, i to u tolikoj mjeri da je danas teško pouzdano odrediti podrijetlo takvih primjeraka.[455] Međutim, u nekim su se središtima svile tijekom razdoblja naturalizma ipak tkale s nekim specifičnim odlikama. U Engleskoj se ove tkanine počinju tkati već tijekom ranih 1730.-ih godina, prvotno pod snažnim utjecajem onih francuskih predložaka i gotovih proizvoda, no ubrzo će predlošci osmišljeni od strane engleskih crtača (prvenstveno Anne Marie Garthwaite), pokazivati veće odlike naturalizma nego one francuske, u smislu da se cvjetni motivi, lišće i plodovi nastoje prikazati što realističnije, a što se u literaturi tumači snažnijom privrženosti Engleza Prirodi odnosno njihovom entuzijazmu prema botanici i »prirodnim« vrtovima.[456]

Terenskim istraživanjima sam dosad utvrdila postojanje nekoliko izrazito vrijednih primjeraka lyonskih svila iz četvrtog i petog desetljeća XVIII. stoljeća a koje se na temelju kompozicije i tehničke izvedbe svojih uzoraka mogu dovesti u vezu sa slavnim crtačem predložaka Jeanom Revelom. Osim onih sačuvanih na području Zadarske nadbiskupije – a o kojima će biti riječi u nastavku rada – ističem taft *gros de Tours broché à liage répris* od kojega je načinjen pluvijal u katedrali sv. Stjepana pape u Hvaru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 78] te lampas *liseré broché à liage répris* upotrijebljen za izradu misnog ornata u katedrali sv. Lovre u Trogiru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 79]. Hvarski primjerak je predstavnik tipologije *ad isolotti*, budući da se uzorak sastoji od jednog, velikog motiva koji se u horizontalnom smjeru dvaput ponavlja visinom tkanine, a tako dobiveni redovi se u vertikalnom slijedu nižu pravilno, odnosno bez pribjegavanja razmještaju u rasteru šahovske ploče. Pri umnažanju temeljnog dekorativnog motiva ne dolazi do međusobnih isprepletanja, nego »lebde« slobodni i nepovezani na praznoj, monokromnoj podlozi. Riječ je o tipično »revelijanskom« motivu koji se sastoji od jednog stabla koji podsjeća na *bonsai,* na korijen biljke ginseng ili pak na afrički baobab. Deblo mu je naglašeno razgranato, nabubreno i kvrgavo. Krošnja mu pak djeluje posve neusklađena sa krupnim deblom, budući da je svedena na »čuperke« sastavljene od brojnih malenih oblih listova. Takvi se »razlistali buseni« – ali i kvrgavo deblo – vide na slavnoj *mise en carte* koju je Revel datirao i potpisao [Ilustracije uz raspravu, Sl. 205]. Podno stabla je buket sastavljen od povijenih, mesnatih zelenih listova, rascvalih cvjetova te

[455] Anna Jolly, *nav. dj.*, 2002., str. 379.

[456] Deborah E. Kraak, *18th century English Landscape Architecture and Floral Silk Design,* u: *Bulletin du CIETA,* 72, 1994., str. 71 – 79.

Zaštićeno autorskim pravima

okruglastih plodova koji umnogome podsjećaju na mogranje. U načinu oblikovanja listova i krupnih plodova se prepoznaje Revelova ruka, što opet može biti potkrijepljeno srodno prikazanim lišćem na rečenoj *mise en carte* ali i usporedbama sa drugim svilama koje se dovode u vezu sa Jeanom Revelom a na kojima se odsjaji na lišću i plodovima postižu utkivanjem srebrnih *filé* niti između svilenih niti zelenih nijansi. Dakako, ne smije biti zanemarena i prisutnost tehnike *points rentré* zahvaljujući kojoj je ostvareno izuzetno umješno sjenčenje odnosno zaobljenost i »trodimenzionalnost« svih vegetabilnih motiva. Naposljetku ističem da je u crkvi san Vicenzo u Pratu sačuvana misnica skrojena od svile istkane prema identičnom predlošku, no kod koje međutim podloga nije bijele, nego smeđe boje. Nadalje, primjećuju se razlike u boji plodova mogranja, koji su na hvarskom primjerku ružičasto-ljubičasti, a na onome u Pratu žućkasti.[457] Ovo je još jedan lijepi primjer prakse mijenjanja boja podloge i dekorativnih elemenata kod svila istkanih prema istome predlošku.

Izvanredan lampas [Ilustracije uz raspravu, Sl. 79] upotrijebljen je za izradu izrazito skupocjenog misnog ornata kojim se služilo u trogirskoj katedrali, a od kojega je do danas sačuvana misnica, dvije dalmatike te dvije štole. Ovo je, vrlo moguće, najraskošniji i najljepši primjerak svile iz razdoblja naturalizma do danas dokumentiran u Hrvatskoj. Njegovoj vrijednosti svakako doprinosi i odlično stanje očuvanosti te velike, neisprekidane površine na dalmatikama na kojima ga je ujedno moguće najbolje sagledati. Valja ga datirati na početak petog desetljeća XVIII. stoljeća, a većim dijelom zbog napuštanja sheme *ad isolotti* odnosno zbog strogo simetrične kompozicije kojom dominira masivni, središnji motiv koji se multiplicira uzduž središnje vertikalne osi, a koji je okružen izrazito bogatim spletom motiva koji zapravo tvore jedan nepravilni okvir. Na zelenoj podlozi sa sitnim, geometrijskim uzorkom ostvarenim *liseré* efektima temeljne osnove, razvija se raskošan dekor kojeg odlikuju sve najvažnije karakteristike francuskih »velikih svila« (*les grandes soies*): značajna količina metalnih *broché* potki, iznimno velik broj svilenih *broché* potki utkanih s udjelom tehnike *points rentré* zahvaljujući čemu – u kontrastu sa monokromnom podlogom – pred očima »iskaču« izrazito plastično oblikovani plodovi, cvjetovi i lišće između kojih se javljaju i umješno perspektivno prikazani arhitektonski elementi. Ističem da se u *Museo del Tessuto* u Pratu čuva fragment (dimenzija 55 x 60 centimetara; inv. oznaka 81.1.20)[458] svile koja je tkana prema identičnom predlošku, no u čijem su slučaju neki od zastupljenih motiva izvedeni

[457] Fotografiju misnice u Pratu vidjeti u: Rosalia Bonito Fanelli, *nav. dj.*, 1988., str. 162.

[458] Rosalia Bonito Fanelli, *Five Centuries of Italian Textiles: 1300-1800. A selection from the Museo del Tessuto Prato,* Firenze, Conti Tipocolor, 1981., str. 268 – 269.

Zaštićeno autorskim pravima

svilenim nitima drugačijih boja (primjerice, trbušaste vazice nisu ružičaste nego *beige*, a paviljoni iznad njih nisu plavičasti nego maslinasto zeleni).

Naposljetku treba upozoriti da su se tijekom XIX. stoljeća učestalo tkale imitacije tkanina iz razdoblja naturalizma. Naime, kler, plemstvo i novi bogati društveni slojevi (*nouveaux riches*) su tijekom XIX. stoljeća bili posebno skloni tkaninama s uzorcima koji oponašaju one iz prethodnog stoljeća. Na svilama nastalima u duhu strogog ampir stila prevladavali su sekularni, a nerijetko i poganski simboli, te stoga nisu bile prikladne za izradu liturgijskih predmeta. Mnoge takve imitacije iz XIX. stoljeća su toliko vjerno izvedene da su neke od njih čak uvrštene u svjetske muzejske zbirke kao svile iz XVIII. stoljeća.[459] No, uvježbano oko će temeljem pomne analize prepoznati repliku, i to najčešće po izgledu rubova, temeljem korištenih tkalačkih konstrukcija te po bojama niti. Odličan primjer ovakvih imitacija je tkanina od koje je izrađen misni ornat u samostanu sv. Frane u Splitu. Sastoji se od pluvijala, misnice i dalmatike[460] za izradu kojih je iskorištena replika svile iz zrele faze naturalizma a kakve su izvorno vrlo vjerojatno bile tkane prema predlošku Jeana Revela.[461] Misnicu skrojenu od imitacije vrlo slične onoj splitskoj sam zatekla u župnoj kući u Kukljici na otoku Ugljanu. Jednak uzorak, no ovdje bez udjela metalnih niti, je u cijelosti izveden *broché* svilenim potkama što ipak znači da je izrada tkanine iziskivala značajan trud i vrijeme, bez obzira što je bila istkana na žakard tkalačkom stanu. Da nije riječ o autentičnoj svili iz razdoblja naturalizma sam zaključila po bojama svilenih potki koje su, u usporedbi sa onima iz XVIII. stoljeća, izrazito jarke (što posebno dolazi do izražaja kod crvenih te ružičastih nijansi koje su bliske fuksiji), zatim po činjenici da je podloga glavnom dekoru izvedena u damastu *gros de Tours* (da je riječ o izvornoj svili podloga bi vrlo izgledno bila izvedena u taftu *gros de Tours* sa *liseré* efektima osnove) te dakako i po izgledu rubova, koji nisu odgovarali rubovima koje sam imala priliku dokumentirati na onim tkaninama za koje sam pouzdano utvrdila lyonsko podrijetlo.

Primjeri iz Splita i Kukljice dokazuju koliko je važno ne samo poznavati tkalačke tehnike, konstrukcije, efekte i vrste niti nego i da je za objektivnu procjenu onih, nerijetko

[459] Anna Jolly, *nav. dj.*, 2002., str. 384.

[460] Fotografije ornata vidjeti u: Vjekoslava Sokol, *nav. dj.*, 2005., str. 48 – 49.

[461] Misnica od lampasa nastalog prema izvornom, Revelovom predlošku, a kojega dakle treba datirati u peto desetljeće XVIII. stoljeća, se sačuvala u crkvi San Salvatore u Carminu kod Padove; Giuliana Ericani – Paola Frattaroli (ur.), *Tessuti nel Veneto. Venezia e la Terraferma*, Verona, Banca Popolare di Verona, 1993., str. 478 – 479.

Vlastičeno autorskim pravima

iznimno kvalitetno izvedenih neo-stilskih tkanina iz XIX. stoljeća, u najvećem broju slučajeva od ključne važnosti višegodišnje iskustvo u istraživanju povijesnih tekstila.

4.4.4. Od *meandra* do pruge

Tkanje raskošnih svila iz faze naturalizma je, uslijed velikog broja suplementarnih *broché* potki, bilo iznimno dugotrajno, a njihove su cijene u konačnici bile izrazito visoke. I to je jednim dijelom bio razlog da se javila potreba za laganijim svilama manjih uzoraka, tkanje kojih nije bilo toliko zahtjevno i koje su se mogle istkati na jednostavnijim stanovima (npr. *métier à la petite tire*). Također, bez obzira koliko su umjetnički dojmljivi bili uzorci iz razdoblja naturalizma, kod kupaca se s vremenom ipak pojavio zamor uslijed njihovog izrazitog bogatstva boja, a koje su usto počele izgledati prilično nametljivo na odjevnim predmetima. Već se 1740.-ih godina primjećuje smanjivanje visine raporta te zamjena cvjetnih motiva »razbacanim« grančicama ili graciozno povijenim viticama koje su se isticale u kontrastu sa svijetlom podlogom koja se pak tkala u konstrukciji tafta (s uzorkom pruga ili s kvadratnim uzorkom).[462]

Svile dekorativne tipologije *a meandro* su bile izrazito omiljene u razdoblju rokokoa a javljaju se otprilike od kasnih 1740.-ih do kraja 1770.-ih godina. Krajem petog desetljeća se u lyonskim manufakturama postupno uvode prvi dekorativni motivi koji se na površini tkanine »kreću« u blago valovitim krivuljama vertikalnog ili blago dijagonalnog usmjerenja. Rani primjerci *a meandro* svila su uglavnom tkane u laganim konstrukcijama a prevladavaju apstraktni motivi [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 81]. Vrlo brzo su polučile uspjeh te su već početkom 1750.-ih u modnim krugovima Francuske i Engleske smatrane sinonimom za ljepotu i dražesnost. Na njihovim se dekorima počinju javljati vrpce i čipkane trake koje se kretaju zmijoliko u vertikalnom usmjerenju u kombinaciji sa cvjetnim elementima koji slijede krivine serpentina. Prema Peteru Thorntonu, ovaj je dekorativni stil mogao poteći od umješnog pariškog slikara Jacquesa Charlesa Dutillieua, koji se između 1736. i 1738. godine u Lyonu usavršavao za kreiranje predložaka za svile. Nakon školovanja u Lyonu se vratio u Pariz gdje je radio na nizu važnih projekata, uključujući i dekoracije izvedene u Versaillesu povodom vjenčanja najstarijeg sina Louisa XV. U Lyon se vraća i trajno nastanjuje 1742. godine te uskoro stječe status *maître fabricant*, što se tumači kao velika čast koju je svakako morao zaslužiti spretnošću i postignutom slavom na području osmišljavanja uzoraka za

[462] Agnes Geijer, *nav. dj.*, 1979., str. 157.

Nedozvoljeno autorskim pravima

svile.[463] Lyonski crtači predložaka su bili posebno umješni u osmišljavanju dominantnih elemenata ovih uzoraka: asimetričnih, naglašeno izvijenih »osi« koje se mogu sastojati od bisernih niski, nabranih draperija, girlandi od perja, lisnatih vijenaca, slapova rascvalih cvjetova ili pak mogu imati formu krivudavih, razgranatih debla [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 82 - 84]. Praznine koje svojim kretanjem stvaraju ove raskošne, često masivne krivulje ispunjavaju se velikim buketima naturalistički oblikovanog cvijeća i lišća. Vizualno dojmljiv a izvedbeno izrazito složen dekor ovih svila osmišljavan je s premisom da će biti korištene isključivo za svjetovnu garderobu. Inozemne zbirke i muzeji čuvaju nemali broj aristokratskih krinolina kroja *Andrièe* (*Andrienne*) za izradu kojih su upotrijebljene *a meandro* svile, koje su svojim nemirnim a vertikalno usmjerenim dekorima odlično odgovarale impresivnoj slojevitosti i nabranosti tih haljina.[464] Od krojača se zahtijevalo značajno umijeće i spretnost da haljinu kvalitetno vizualno konstruira, gubeći pritom što je manje moguće dragocjenog materijala. Koliko je sinergija kroja i dekora bila značajna govori i citat iz *The Analysis of Beauty* Williama Hogartha (London, 1753.): »*Ljepota složenosti izvijajućih oblika proizlazi iz umješnosti kojom se na haljini raspoređuju...Svaki dio haljine na koji će se primijeniti ovo načelo odiše time; i unatoč tome što je nužna spretnost i ukus da bi se ove krivulje dobro uklopile, svakodnevno vidimo uspješno izvedene primjerke*.«[465] Motivi na *a meandro* svilama su se čak prilagođavali godišnjim dobima odnosno sezoni tijekom koje bi se odjevni predmet nosio. Charles Germain de Saint Aubin (1721.-1786.), slavni crtač na dvoru Luja XV., kreator predložaka za vez i autor djela *L'Art du Brodeur* (Pariz, 1770.), zapisao je da je moda nošenja bojanog lasičjeg krzna utjecala na pojavu krznenih motiva na svilama, »novitetima koji više odgovaraju zimskom periodu i koji se dobro prodaju«.[466] Međusobno ovijeni »repovi« kuninog i leopardovog krzna tvore upečatljiv motiv na raskošnom *cannelé simpleté broché* od

[463] Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., str. 127; vidi i: Lesley Ellis Miller, *Manufactures and the Man: A Reassessment of the Place of Jacques-Charles Dutillieu in the Silk Industry of Eighteenth-Century Lyon*, u: *Textile History*, Vol. 29, No. 1 (1998.), str. 19 - 40.

[464] Usp. Doretta Davanzo Poli – Stefania Moronato, *Il Museo di Palazzo Mocenigo: Centro Studi di Storia del Tessuto e del Costume,* Milano, Electa, 2004. [1995.], str. 36, 37; Chiara Buss (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 35; Peter Thornton, *nav. dj.*, 1965., tabla 93A.

[465] »*The beauty of intricacy lies in contriving winding shapes...Every part of dress that will admit of the application of this principle, has an air (as it is term'd) given to it thereby; and although it requires dexterity and taste to execute these windings well, we find them daily perfomed with success*.« Prema: Chiara Buss, (bilj. 60), 11.

[466] Christine Aribaud, *Soieries en Sacristie. Fastes liturgiques XVIIe-XVIIIe siècles*, Paris, 1998., 121.

Zaštićeno autorskim pravima

kojega je izrađen misni ornat sačuvan u Malom Lošinju[467] a ovoj specifičnoj pod-tipologiji *a meandro* svila – koje se zbog dominantnog motiva krzna nazivaju *en fourrure* – pripada i još neobjavljeni, nažalost fragmentarno očuvan primjerak u Novoj crkvi u Šibeniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 85]. Vrijedi primijetiti da su na oba navedena primjerka motivi krznenih repova izvedeni posebnim svilenim nitima koje se zbog svoje specifične, »čupave« strukture – zbog koje nalikuju nekim vrstama gusjenica - nazivaju *chenille* (tal. *ciniglia*; gusjenica). Prvi put se javljaju krajem XVII. stoljeća a smatraju se invencijom francuskih manufaktura. Zanimljivo je da su se njima prvotno služili vezioci da bi se tek kasnije počele upotrebljavati kao suplementarne potke u tkanju. Jednako kao i niti sa metalnim ovojnicama, *chenille* ulaze u skupinu složeno izvedenih niti, a zbog zahtjevnosti postupka izrade je njihova cijena – prema nekim izvorima – bila jednako visoka kao i cijena niti sa metalnim ovojnicama. Izrađivale su se od uskih, posebno pripremljenih traka tkanih u izrazito gustoj konstrukciji tafta pri čemu se koristilo više niti osnove i potke, a koje su se rezale uzduž rubova da bi se dobili »čuperci« nalik onima koje se ostvaruju rezanjem osnove flora kod baršuna.[468] Zbog svoje »baršunaste« teksture i reljefnosti su se rado koristile i pri tkanju svila iz faze naturalizma, no češće se zatječu na tkaninama tipologije *a meandro*. Osim na primjercima u Velom Lošinju i Šibeniku, *chenille* potke sam u Hrvatskoj dosad zabilježila još jedino na *cannelé simpleté broché* od kojega je načinjen velum za kalež u nadžupnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rabu.[469]

Tijekom 1750.-ih pariški modni krugovi nastavljaju zahtijevati tkanine sa uzorcima koji odišu lakoćom i nepostojanošću (*stil Pompadour*), koje se u ovom razdoblju tkaju u jednostavnim konstrukcijama (taft, saten) u pastelnim bojama, a posebno omiljeni postaju i taftovi *cangiante*.[470] Tijekom 1760-ih godina je ova tipologija bila izuzetno tražena diljem središnje i sjeverne Europe, na tržištima koji su bili od posebne važnosti za lyonsku svilarsku industriju. Podloge dekoru postaju »teške«, najčešće se tkaju u konstrukciji *cannelé,*

[467] Vidjeti: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 154, 159.

[468] Anna Jolly, *nav. dj*., 2002., str. 374.

[469] Silvija Banić, *Prilog poznavanju sakralnih inventara otoka Raba: najvrjedniji povijesni tekstili sačuvani na misnom ruhu i drugim dijelovima liturgijske opreme*, u: *Rapski zbornik II.*, (ur.) Josip Andrić – Robert Lončarić, Rab, Ogranak Matice hrvatske u Rabu – Sveučilište u Zadru – Grad Rab – Općina Lopar, 2012., str. 461 – 498 (496).

[470] *Cangiante* (tal. »koji mijenja boju, koji se prelijeva«); pridjevom *cangiante* se opisuju svileni taftovi za tkanje kojih su upotrijebljene osnova i potka različitih boja (nijansi). Pri gibanju tkanine ili pri pomicanju izvora svjetla se dvije boje prelijevaju. Tkali su se ponajviše tijekom XVIII. stoljeća. Usp. Roberta Orsi Landini (ur.), *I tesori salvati di Montecassino. Antichi tessuti e paramenti sacri*, Pescara, Carsa Edizioni, 2004., str. 145.

autorskim pravima Zaštićeno

serpentine postaju složenije a u nekim slučajevima i brojnije (visinom tkanine se umnažaju tri, umjesto dvije), koriste se briljantne boje intenzivnih nijansi, utkivaju se niti poput svilenih *frisé* niti, *frisé* metalnih niti te *chenille* niti, a na posebno skupocjenim primjercima su površine dekora izvedene u tehnici *clinquant*.[471] Tehnika tkanja *clinquant* ili *brilliant* se prepoznaje po nizanju užih, vodoravnih pojaseva koji su naizmjenično tkani *lamellom* te *frisé* metalnim nitima. Osmišljena je u Lyonu 1750.-ih godina.[472] Nije uočena na nijednoj lyonskoj *a meandro* svili koje sam dosad imala priliku dokumentirati.

U drugoj polovini sedmog desetljeća se javlja potražnja za sitnijim dekorima. Iz Lyona dolaze novi uzorci, manje upadljivi, ali i dalje složeni i skupocjeni zahvaljujući brojnosti korištenih tkalačkih konstrukcija i niti različitih boja i struktura. Javljaju se kompozicije sa vertikalnim podjelama (ritmom); ravni snopovi pruga se ponavljaju više puta visinom tkanine dok između njih vijugaju cvjetni buketići. U kompozicije se uvode elementi iz klasičnog ornamentalnog repertoara; čvorovi, petlje, girlande, pa i pastoralni motivi. Mnogi dekorativni elementi su izvedeni tehnikama *broché* i *lancé* dok se veća pažnja sada pridaje konstrukciji podloge; lyonski tkalci do savršenstva dovode *pékin*, složenu vrstu tkanine ornamentiranu vertikalnim prugama koje se ne postižu samo raznovrsnim bojama osnove nego i izmjenama različitih tkalačkih konstrukcija. Sredinom 1770.-ih godina cvjetni motivi koji se umeću na površine između vertikalnih pruga postaju sitni poput mrlja (tal. *effetto »macchia«*) a krajem 1780.-ih godina se već javljaju uzorci koji se sastoje ili isključivo od vertikalnih pruga ili pak samo od sitnih elemenata nalik »mrljama«. Riječ je o laganim tkaninama, taftovima i satenima, no sve se više tkaju i lagani muslini i gaze, sada često i od pamuka, a gotovo uvijek u svijetlim tonovima.[473]

[471] Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 93.

[472] Za ovu specifičnu tehniku Joubert de l'Hiberderie piše: »*Le Brillant ou Clinquant, cet assemblage de la Laame & du Frisé, don la réunion produit la dorure la plus petillante qui tantöt employé dans le fond, & tantöt à des rebordures, vous servira à relever les autres matières.«* Vidjeti: Chiara Buss, *nav. dj.*, 1990, str. 82 – 83; Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 98, 99, 106.

[473] Chiara Buss, *nav. dj.*, 1992., str. 114.

Zaštićeno autorskim pravima

V. Upotreba svilenih tkanina u rimokatoličkim svetištima i obredima

U ovom će se poglavlju ukratko ukazati na vrste tekstilnih predmeta koji su tijekom ranog novog vijeka ustaljen dio sakralnih inventara, a za izradu kojih su se koristile svilene tkanine odnosno tkanine s uzorkom. Pritom se neće samo donijeti tumačenja dijelova misne odjeće, insignija i drugih liturgijskih predmeta od tekstila koji su neizostavni u misnom slavlju, nego će se svratiti pažnja i na druge, važne svrhe u koje su se u rimokatoličkim svetištima upotrebljavale tkanine koje su mogle imati izvedeni dekor, a o čemu danas nažalost najviše saznajemo iz arhivskih dokumenata i literature. To se ponajprije odnosi na ukrašavanje crkvenog interijera zastorima, pokrivalima za stupove i pilastre oltara, na zastiranje oltarnih pala i raspela, odijevanje kipova svetaca kao i na neke druge običaje u oplemenjivanju sakralnih prostora ili pri vršenju obreda koji su danas u potpunosti ili gotovo u potpunosti iščezli, a o postojanju kojih u crkvama na području Zadarske nadbiskupije svjedoče i dosad neobjavljeni dokumenti koji se donose u prilogu a podrobnije tumače u narednome poglavlju.

Dakle, budući da se u disertaciji obrađuju ranonovovjekovne tkanine s uzorkom, ovdje neće biti podrobnije predstavljeni oni liturgijski predmeti za izradu kojih su se koristile lanene tkanine odnosno tkanine na kojima prilikom tkanja sasvim sigurno nije bio izveden uzorak. To su u prvom redu dijelovi tzv. donje liturgijske odjeće: amikt (naglavnik), alba, cingulum, roketa i kota. Amikt (naglavnik) je komad pravokutnog bijelog lanenog platna koji svećenik naprije stavlja kad se oblači za misu.[474] U upotrebi je već od IX. stoljeća, a svrha mu je, izgleda, bila da ispuni prazninu između vrata i širokog otvora misnice te da se fini materijal štole i misnice drži podalje od kože i kose te tako sačuva od prljanja. Između X. i kraja XV. stoljeća je jedan rub amikta često bio bogato ukrašen vezom.[475] Iz djela sv. Karla Boromejskog *Instructiones fabricae et supellectilis ecclesiasticae*, prvi put objavljenog 1577. godine, se saznaje da se amikt još nazivao *superhumerale*, budući da se stavljao na ramena.[476]

[474] Tijekom srednjeg vijeka su svećenici i biskupi amikt mogli stavljati (»oblačiti«) na više načina, koji su zorno prikazani ovdje: Pietro Rossi, *Vesti e insegne liturgiche. Storia, uso e simbolismo nel rito romano,* Milano, Lampi di stampa, 2003., str. 39 – 40.

[475] Pauline Johnstone, *High fashion in the church. The place of church vestments in the history of art form the ninth to the nineteenth century,* Leeds, Maney Publishing, 2002., str. 8.

[476] Evelyn Carol Voelker, *Charles Borromeo's* Instructiones fabricae et supellectilis ecclesiasticae, 1577. *Book I and Book II. A translation with commentary and analysis*, rukopis, dostupan na http://evelynvoelker.com/, Book II., str. 15.

Zaštićeno autorskim pravima

Iz tog razloga se, primjerice, uvriježila pogreška da se vezena bordura amikta bl. Augustina Kažotića, koja se čuva u riznici zagrebačke katedrale, u literaturi opisuje kao »humeral ili naramenik«,[477] što je zapravo ispravan naziv za sasvim drugi liturgijski predmet. Alba (lat. *albus*, bijel) je bijela donja lanena tunika koja dopire do peta.[478] Potječe izravno od tunike nošene u Rimskom Carstvu, a smatra se prvom odjećom koja je ušla u liturgijsku uporabu.[479] Cingulum (pâs) je laneno uže (ponekad izrađeno od vune ili svile) koje se veže oko struka povrh albe te se njime učvršćuju krajevi štole koja svećeniku podno misnice mora biti ukrižena.[480] Roketa (tal. *rocchetto*, fr. *rochet*; haljetak malih rukava) je naboran haljetak od bijelog lana s dugim uskim rukavima, a seže do koljena. Donji dio rokete, naramenice i krajevi rukava su ukrašeni čipkom podstavljenom svilom u boji, u skladu s hijerahijskim stupnjem onoga tko je nosi. Izvorno je bila vrlo slična albi, budući da se sezala do zemlje a vezivala se pojasom. Već je u XV. stoljeću skraćena do koljena a bogate čipkane ukrase odbiva u XVII. stoljeću.[481] Kota (*košuljica*, *superpelicej*) je bijela lanena košulja koja seže do koljena, a koja je nerijetko ukrašena čipkama uzduž donjeg ruba te rubova širokih i nabranih rukava. Svojstvena je nižim redovima a može biti nošena kod različitih obreda izvan mise i to povrh talara ili reverende.[482]

Od bijele lanene tkanine je i purifikatorij (hrv. *čistilo*),[483] rupčić kojim se čisti kalež nakon euharistijskog slavlja,[484] čemu i duguje naziv. Osim kaleža, mogao se koristiti i za brisanje ruku i usta, a običava se presavinuti na način da se oblikuje jedna poduža »traka« koja se potom prebacuje preko kaleža te se prekriva patenom. Ukrašen je samo uzduž rubova uz koje se može aplicirati manja čipka ili uski vez, dok mu je u središtu nerijetko izvezen križić.[485] Korporal (hrv. *tjelesnik*)[486] je pravokutni rubac od bijele lanene tkanine koji se za

[477] Usp. Jelena Ivoš, *nav. dj.*, 2011., str. 449, sa starijom literaturom.

[478] Anđelko Badurina (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva,* Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1990., str. 107.

[479] Ivan Šaško, *Per signa sensibilia. Liturgijski simbolički govor,* Zagreb, Glas Koncila, 2004., str. 466.

[480] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 450. Budući da biskup, nadbiskup i papa oko vrata nose križ (pektoral), oni dvije dugačke polovice štole ne »križaju« nego ih puštaju da padaju ravno, pri čemu su u predjelu grudnog koša najčešće povezane finim končićem.

[481] Isti, *nav. dj.*, 1990., str. 513; Ivan Šaško, *nav. dj.*, 2004., str. 473.

[482] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 337 – 338.

[483] Usp. Cvjetko Rubetić (prir.), *Katolička liturgika ili obredoslovlje: za srednja učilišta*, Zagreb, 1895., str. 14.

[484] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 495.

[485] G. [Giuseppe / Joseph] Braun, *I paramenti sacri: loro uso, storia e simbolismo,* Torino, P. Marietti, 1914., str. 190 – 191.

Zaštićeno autorskim pravima

vrijeme mise prostire na oltaru da se na njega postavi kalež ili se pak stavlja u tabernakul odnosno podno pikside sa hostijama. Smatra se da simbolizira platno (tal. *sindone*) u koje je bilo ovijeno Kristovo tijelo pri polaganju u grob. Dimenzijama je blizak purifikatoriju od kojega se najlakše prepoznaje po tome što u središtu nema izvezeni križić. Uzduž rubova se može ukrastiti vezom izvedenim crvenim i bijelim nitima ili pak prišivanjem uske čipke. Kad nije u upotrebi, višestruko se presavija (triput uzduž te potom triput poprijeko) tako da – kada je rastvoren – pregibi formiraju devet kvadrata jednakih dimenzija.[487] Naposljetku valja ukazati i na palu (hrv. *pokrovac*),[488] bijeli, laneni, kruti rupčić kvadratnog oblika kojim se pokriva kalež tijekom mise. Da bi se postigla krutost pokrovca, može biti uštirkan, ili pak načinjen od više komada lanene tkanine između kojih može biti umetnut komad kartona. S gornje strane može biti pokriven svilenom tkaninom koja pak smije biti ukrašena vezom, s napomenom da nisu dozvoljene crne tkanine i motivi poput lubanje nego isključivo motivi koji simboliziraju Presveti Sakrament ili Kristovu žrtvu. Uz rubove pokrovca je najčešće prišivena fina, uska čipka.[489]

Svilene tkanine – no mahom one jednostavnih konstrukcija (taft, saten ili keper) i bez uzorka – su se koristile i za pontifikalne rukavice, čarape i papuče (sandale). Rukavice su nosili isključivo biskupi, nadbiskupi i pape i to u vrijeme pontifikalnih misa odnosno svečanih bogoslužja. Uvedene su u crkvenu upotrebu u VI. stoljeću. U početku su se izrađivale od bijelog lana no kasnije se za njihovu izradu počinju koristiti svilene tkanine koje se nerijetko ukrašavaju vezom, pa čak i apliciranjem medaljona s emajlom i poludragim kamenjem. Boja rukavica je u pravilu usklađena s bojom drugog misnog ruha koje prelat tom prilikom nosi.[490] Do IX. stoljeća se uvriježio običaj da svečano ruho viših pripadnika klera sačinjavaju i čarape i papuče (sandale).[491] Čarape su se nerijetko krojile i od svilenih tkanina s uzorkom,[492] a

[486] Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 336.

[487] Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 184 – 188.

[488] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 446.

[489] Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 188 – 190.

[490] Sara Piccolo Paci, *Storia delle vesti liturgiche. Forma, immagine e funzione,* Milano, Ancora Editrice, 2008., str. 365 – 366; Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 515. Među predmetima od tekstila koji pripadaju zadarskoj katedrali sv. Stošije evidentirana su i tri para pontifikalnih rukavica, bijele i crvene boje i ukrašena vezom zlatnim nitima čije odlike ukazuju da datiraju u XIX. stoljeće. Iz istog je razdoblja i par bijelih rukavica, na čijoj su gornjoj strani izvezeni Marijin i Kristov monogram, a koje danas pripadaju Zbirci tekstila u župnom dvoru u Skradinu.

[491] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 15.

[492] Usp. Sara Piccolo Paci, *nav. dj.*, 2008., str. 369.

autorskim pravima Zaštićeno

uvijek su sezale do koljena te na određeni način podsjećale na čizmice. Uz gornji rub su im redovito prišivene uzice kojima su se stezale oko potkoljenice.[493] Sandalama se nazivaju lagane svečane cipele biskupa i pape koje obuvaju prigodom pontifikalnih misa. Posebna obuća pape i njegovi đakona spominje se već u VI. stoljeću, a smatra se da je preuzeta od rimskih senatora. Prvotno su bile otvorene, no od ranog srednjeg vijeka su zatvorene cipele raznovrsna oblika.[494] Dok im je potplat od kože, gornji dio se izrađuje od svile koja treba biti iste boje kao i misno ruho koje se nosi tog dana, s jedinom iznimkom da nisu nikada smjele biti crne boje. Nerijetko su se izrađivale od baršuna te ukrašavale vezom zlatnim nitima, kojima su se uglavnom izrađivali motivi križa.[495] Upravo su motivom grčkog križa, apliciranom na gornjoj, širokoj površini njihovih prednjih strana, ukrašena i dva para papuča (sandala) bijele boje (druga polovina XIX. i prva polovina XX. stoljeća) koja su izvorno pripadala šibenskoj katedrali a danas su pohranjena u Zbirci tekstila u Skradinu. Na području Zadarske nadbiskupije se do danas nije sačuvao nijedan par.

Zaštićeno autorskim pravima

[493] Tijekom dosad provedenih terenskih istraživanja sam zabilježila jedan par pontifikalnih čarapa, skrojen od zlatnožutog kepera *lamé*, koje nedvojbeno potječu iz šibenske katedrale a danas se čuvaju u Zbirci tekstila u Skradinu. Istoj zbirci pripada i jedna čarapa, od ljubičaste *telette*, koja je uz gornji rub ukrašena uskom, zlatnom bortom a sačuvane su i dvije vrpce od ljubičastog tafta kojima se čarapa stezala nakon oblačenja. Na području Zadarske nadbiskupije je sačuvana samo jedna pontifikalna čarapa, i to ona od crvenog svilenog tafta koja je u nepoznato vrijeme pohranjena u relikvijar-škrinjicu sv. Jakova i Oroncija u Ninu (vidi: Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1969., str. 343).

[494] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 522.

[495] Sara Piccolo Paci, *nav. dj.*, 2008., str. 378.

V.1. Nazivlje, oblici i simbolika gornje liturgijske odjeće

»*Obavljajući misnik sv. čine odjene se posebnim odijelom, da pokaže s jedne strane strahopočitanje prama svetinji, a s druge da se pokaže, da misnik ne obavlja svetih čina u ime svoje osobe nego kao namjesnik Kristov u njegovo ime*.«[496] Ovome tumačenju bi valjalo dodati još jednu ulogu misnog ruha, a koja se odnosi na razlikovanje sudionika koji se za vrijeme vršenja službe nalaze u svetištu crkve.[497]

U katoličkoj kulturi se odijelo, općenito govoreći, smatra simbolom časti i ukrasa, čemu se nalazi niz potvrda u Starom i Novom Zavjetu. Tako Jakov poklanja Josipu *kićenu haljinu* kao znak očinske ljubavi (Knjiga Postanka, 37, 3), dok u Knjizi Izlaska sam Bog, i to u detalje, utvrđuje izgled ruha vrhovnog svećenika; *Jahve reče Mojsiju...Napravi svome bratu Aronu sveto ruho na čast i ukras. Obrati se svim vještacima koje sam obdario mudrošću neka naprave haljine Aronu da bi se posvetio i vršio svećeničku službu u moju čast. Neka ovu odjeću naprave: naprsnik, oplećak, ogrtač, košulju resama obrubljenu, mitru i pâs; neka naprave svetu odjeću za tvoga brata Arona i njegove sinove da mi služe kao svećenici. Stoga neka oni primaju zlato, ljubičasto, crveno i tamnocrveno predivo i prepredeni lan...Ogrtač za oplećak sav napravi od ljubičastog prediva...*(Knjiga Izlaska, 25,1; 28, 1-5, 31). U Knjizi Sirahovoj se za velikog svećenika Šimuna kaže: *Kad bi na se metnuo krasnu odjeću i obukao se u divne haljine, i kad bi se uspinjao na sveti žrtvenik i ispunio trijem Svetišta svojim veličanstvom* (Knjiga Sirahova, 50, 11).[498] Smatra se da je biskupski ukras racional (nadhumeral, nadoplećnik), koji se stavljao preko misnice a prvi put se spominje u X. stoljeću, nastao upravo po uzoru na starozavjetne opise naprsnika i oplećka kakve je nosio veliki židovski svećenik.[499]

No, Ivan Šaško napominje da »izvorište liturgijske odjeće ne treba tražiti u sakralnoj odjeći kakvu je Mojsije propisao za hramski kult, kao što su to činili srednjovjekovni liturgičari« već da misno ruho »svoje podrijetlo vuče od stare grčko-rimske građanske odjeće,

[496] Cvjetko Rubetić (prir.), *nav. dj.,* 1895., str. 11.

[497] Christa Charlotte Mayer-Thurman, *nav. dj.,* 1975., str. 13.

[498] Usp. Marzia Cataldi Gallo, *nav. dj.*, 2011., str. 15.

[499] Ivan Šaško, *nav. dj.*, 2004., str. 483; Joseph Braun ukazuje na tri različita oblika racionala te napominje da je riječ o ukrasu (vrsti palija) kojeg su nosili samo njemački biskupi te biskupi u Akvileji i Krakovu i to najučestalije tijekom srednjeg vijeka. Racional je ponegdje izašao iz upotrebe već u XVII. stoljeću. Vidjeti: Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 135 - 137.

Zaštićeno autorskim pravima

jer se u starini rabilo jednaku odjeću kakvu se rabilo za društveni život.«[500] Dok pojedini autori, primjerice, iznose mišljenje da je »jednostavnost, no i vizualna izražajnost krojne sheme građanskog odijela Starih Rimljana vjerojatno glavi razlog preuzimanja tog modela za potrebe novonastale kršćanske liturgije«[501] ipak se najispravnijima čine ona tumačenja prema kojima u osvit kršćanstva – kada su misna slavlja organizirana u tajnosti u oratorijima (*domus ecclesiae*) – nijedno obilježje odjeće članova zajednice nije smjelo odavati pripadnost zabranjenoj religiji, slijedom čega ih je stalna prijetnja progona i egzekucija prisiljavala da izgledom ne odudaraju od drugih. No, određeni izvori ipak ukazuju da su već u ranim stoljećima kršćanstva – iz poštovanja prema svetim otajstvima – službenici odijevali »bolju odjeću«, što primjerice sveti Klement Aleksandrijski preporučuje i vjernicima. Sv. Hipolit Rimski u svojim Kanonima govori o đakonima i prezbiterima koji su za euharistiju bili odjeveni u odijela ljepša od uobičajenih, napominjući i da su čitači imali slavljeničko odijelo. Origen također govori da je svećenik, kada je slavio liturgiju, oblačio odjeću drugačiju od one koju je nosio među pukom, a kao »glasnogovornik obrane lijepe odjeće« se izdvaja i sv. Jeronim, temeljem njegovih zalaganja za nošenje odijela u službi koje se razlikuje od onoga upotrebljavanog u »običnom životu«.[502]

5.1.1. Gornji dijelovi misnog ruha i insignije

Dok se donjom liturgijskom odjećom smatraju amikt, alba, cingulum (pâs), roketa i kota, pod gornjom odjećom se podrazumijevaju misnica, dalmatika (ili tunicela) te pluvijal. Od insignija – kojima pripadaju i palij, biskupski štap (pastoral), prsten i pektoral (prsni križ)[503] – ovdje će nešto više biti rečeno o štoli, manipulu i mitri, iz razloga što su za njihovu izradu bile upotrebljavane tkanine.

Misnica je zacijelo najprepoznatljiviji dio liturgijskog ruha, budući da je riječ o predmetu kojeg svećenik, biskup ili papa oblači kao posljednji, zbog čega prekriva sve ostale dijelove ornata. Rane misnice su imale zvonolik oblik. Krojile su se u kružnoj formi, sa središnjim otvorom za glavu, zbog čega su pokrivale čitavo tijelo misnika. Podrijetlo vuče od odjevnog predmeta zvanog *paenula*, koji je u doba antike bio raširen i na području Grčke i Rimskog Carstva; prvotno kao svojevrsna kabanica no poslije je ušao u svakodnevnu

[500] Ivan Šaško, *nav. dj.*, 2004., str. 453.

[501] Snježana Pavičić, *nav. dj.*, 1998., str. 25.

[502] Ivan Šaško, *nav. dj.*, 2004., str. 453 – 454.

[503] Usp. Ivan Šaško, *nav. dj.*, 2004., str. 458.

autorskim pravima Zaštićeno

primjenu u kojem slučaju se izrađivao od laganijih tkanina. Budući da se *paenula* koristila kao gornji ogrtač, najčešće nošen za vrijeme putovanja kao zaštita od hladnoće, vjetra i kiše, nerijetko je imala i prišivenu kapuljaču (lat. *cucullus*). Prema nekim tumačenjima, trokut koji se pri vrhu leđne strane misnice oblikovao prišivanjem borti, reminiscencija je upravo na kapuljaču *paenule*.[504] Na području Galije i Španjolske *paenula* se se nazivala *casula* (lat. *kućica*),[505] upravo iz razloga što je zakrivala (štitila) čitavo tijelo. Od latinske riječi *casula* potječu engleski i francuski nazivi za misnicu (*chasuble*) dok se germanizam kazula (od njem. *Kasel*)[506] do danas uvriježio u sjevernim dijelovima Hrvatske, no treba naglasiti da je rečeni izraz ispravno koristiti jedino za srednjovjekovne misnice zvonolikog ili stožastog oblika, koje će se u liturgiji zadržati približno do XV. stoljeća (kao što je to primjerice tzv. Ladislavov plašt, danas u riznici zagrebačke katedrale).[507] Dakle, izraz »kazula« svakako valja izbjegavati u slučaju tzv. *rimskih* misnica, kakve su one obrađene u katalogu disertacije, a koje imaju oblik »nalik tijelu gitare« ili »poput škapulara«,[508] s leđnom stranom vidljivo dužom od prednje. Do ovog oblika – konačno formiranog u XVI. stoljeću[509] – je došlo postupnim skraćivanjem misnice u onom dijelu koji prekriva ruke s ciljem olakšavanja njihovih kretnji. Zadržao se u uporabi gotovo četiri stoljeća.[510] Otvor za glavu je trapezoidnog oblika, a dok se na središnjem dijelu prednje strane misnice oblikuje polje u obliku *tau* križa, na središnjem dijelu leđne strane je uspravan »stup« (tal. *colonna*). Na temelju oblika i veličine otvora za glavu, oblika rečenih polja koja se javljaju na prednjoj i leđnoj strani te naposljetku i određenih razlika u dužini i širini misnica, mogu se razlikovati rimske (talijanske), francuske, njemačke i španjolske misnice.[511] Tako, primjerice, njemačke misnice

[504] Sara Piccolo Paci, *nav. dj.*, 2008., str. 310.

[505] Don Ivo Panteghini, *Storia e significato dei paramenti liturgici,* u: *Indue me Domine. I tessuti liturgici del Museo Diocesano di Brescia*, (ur.) Maria Grazia Ciardi Duprè Dal Poggetto – Ivo Panteghini, Venezia, Marsilio, 1998., str. 172 – 186 (175).

[506] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 10.

[507] Usp. Ivan Šaško, *nav. dj.*, 2004., str. 465.

[508] *Isti*, str. 461.

[509] Treba spomenuti da se sv. Karlo Boromejski (1538.-1584.) kontinuirano zalagao da se u bogoslužje bude vraćena kazula, odnosno zvonolika misnica poput onih srednjovjekovnih, a isto se može iščitati i iz zaključaka Tridentskog koncila (1545. – 1563.); Christa Charlotte Mayer-Thurman, *nav. dj.*, 1975., str. 29.

[510] Ivan Šaško za ovaj oblik kaže da je »estetski gledano – prilično nesretan, ali tipičan.« Isti, *nav. dj.*, 2004., str. 464.

[511] Sara Piccolo Paci, *nav. dj.*, 2008., str. 314 – 315; vidjeti i: Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 141, 143, 144.

Zaštićeno autorskim pravima

na prednjoj strani imaju stup dok je na leđnoj strani oblikovan latinski križ. Također, otvor za glavu je kružnog oblika i vidljivo je uži.[512] Prednji stup i leđni latinski križ odlike su i francuskih misnica koje pak imaju trapezoidni prorez za glavu, sličan onome na rimskim misnicama. Španjolske misnice, osim jednako krojenog ovratnika, na objema stranama najčešće imaju samo stup a od ostalih se razlikuju i po vidljivo izduženijoj i užoj formi, što je posebno bilo izraženo tijekom XVIII. stoljeća. Usporedno s ovakvom tipologijom misnice, na području Španjolske i Portugala se tijekom XVI. stoljeća koristila i kratka, naglašeno široka misnica sa zaobljenom prednjom i leđnom stranom i kružnim vratnim otvorom, a koja se nazivala *viola*. Zavrjeđuje biti spomenuto i da su misnice koje su se u razdoblju između ranog XV. i sredine XVI. stoljeća koristile na području sjeverne Nizozemske na leđnoj strani imale račvasti križ odnosno križ u obliku slova Y (*Gabelkreuz*).[513]

Polja na prednjoj i leđnoj strani misnice (eng. *orphrey*), bez obzira na njihov oblik, su se oblikovala razdjelnim bortama – tkanim ili vezenim - a nerijetko su bila dodatno vizualno isticana korištenjem tkanine koja se bojom i uzorkom razlikovala od tkanine upotrijebljene za krojenje okolnih površina ili pak apliciranjem vezenih cjelina.

U antici, **dalmatika** je bila tunika kakvu su, po uvriježenim tumačenjima, nosili pastiri u rimskoj pokrajini Dalmaciji,[514] a koja je tijekom II. stoljeća postala popularnim dijelom svjetovne garderobe nošene u Rimu o čemu svjedoči i podatak da se i car Komod u javnosti običavao pojavljivati odjeven samo u dalmatiku (bez toge). U to je vrijeme bila duga, široka tunika naglašeno širokih rukava koja se u struku nije stezala pojasom a najčešće se ukrašavala ljubičastim, okomitim prugama (lat. *clavi*) koje su se i na prednjoj i leđnoj strani protezale od ramena do donjeg ruba te dvjema uskim ljubičastim pojasevima pri dnu rukava. Već se u IV. stoljeću javlja kao misno ruho dok je iz svjetovne garderobe iščezla prije VII. stoljeća.[515] Dalmatiku za vrijeme službe ili svečanih procesija nose biskupi, opati i papa, kad je kao dio potpunog pontifikalnog ornata oblače ispod misnice i pluvijala. Kao jedini gornji dio ruha je nose đakoni zbog čega je dalmatika s vremenom postala temeljnim »znakom raspoznavanja«

[512] Na području Zadarske nadbiskupije su sačuvane dvije misnice [Kat. 151/152 i Kat. 234] koje su, prema svjedočanstvu mons. Pavla Kere, bile među brojnim misnim ruhom koje je 1990.-ih godina Zadarskoj nadbiskupiji donirano iz Njemačke. Obje misnice odlikuje prednji stup i leđni latinski križ te uži, kružni prorez za glavu (ovratnik).

[513] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 141 – 142

[514] Pastirske tunike su se krojile od vunene tkanine; usp. Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 476; Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 192.

[515] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 12.

Zaštićeno autorskim pravima

ili »atributom« đakona.[516] Tunicelu su pak nosili subđakoni ili poddakoni[517] a smatra se da nije potekla od dalmatike nego od rimske *tunicae* (ili lat. *colobium*).[518] Ivan Šaško je naziva »imitacijom dalmatike« koju subđakoni nose već u vrijeme pape Grgura I. Velikog koji je ukinuo običaj da nose dalmatiku i na taj način budu izjednačeni sa đakonima.[519] Tunicele su se od dalmatika izvorno razlikovale prvenstveno po obliku rukava koji su bili dugački i uski, no s vremenom su oba predmeta prolazila kroz jednake mijene te su u konačnici poprimile posve jednak oblik.[520] Naime, između IX. i XII. stoljeća dalmatika je postupno postajala sve kraća, a krajem XII. stoljeća su se na bočnim stranama počeli javljati prorezi (zbog lakšeg oblačenja i svlačenja) koji su s vremenom pretvorili u rascjepe koji se protežu od rukava do donjeg ruba dalmatike. Zanimljivo je da sv. Karlo Boromejski piše kako dalmatika mora imati oblik križa, te da ona koju nosi biskup mora imati punije rukave nego ona namijenjena đakonu, i da tunicela mora imati uske rukave.[521]

Kad je krajem XII. stoljeća ustanovljen kanon liturgijskih boja, dotad bijele dalmatike se počinju krojiti u tkaninama koje bojama odgovaraju svećenikovoj misnici. Tijekom XIV. i XV. stoljeća se počinju bogato ukrašavati vezenim cjelinama koje se nisu aplicirale samo na prednjoj i leđnoj strani dalmatike nego i uzduž rubova rukava.[522] Ta se praksa zadržala i tijekom XVI. stoljeća, pa tako i sv. Karlo Boromejski u svojim *Instructiones* piše da se vezeni ornamenti, izrađeni zlatnim nitima (lat. *auriphrygio*), i na dalmatici i na tuniceli imaju prišiti u donjem dijelu njihove prednje i leđne strane gdje pak trebaju biti omeđeni grimiznim prugama.[523] Zanimljivo je da se na nekim dalmatikama, koje nisu ukrašene vezom, korištenjem fragmenata tkanina različitih boja ili uzoraka ponekad nastojalo »oponašati« negdašnju karakterističnu vizualnu podjelu odnosno razvedenost bogato vezenim

[516] Tako je, primjerice, dalmatika jedna od oznaka sv. Stjepana Prvomučenika, sv. Lovre i sv. Ambrozija ninskog. Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 192.

[517] Usp. *isti*, str. 573.

[518] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 12.

[519] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 478.

[520] Cecilia Sodano Cavinato (ur.), *Il museo che comunica: i paramenti sacri,* Bracciano, Edizioni del Vecchio, 2010., str. 34; Don Ivo Panteghini, *nav. dj.*, 1998., str. 175; Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 85. Na sjeveru Europe, a posebice na području Nizozemske, se već od kasnog XV. stoljeća posve zanemaruju razlike između dalmatike i tunicele te se počinju izrađivati trodijelni misni ornati koji uz misnicu sadrže dvije dalmatike; Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 12.

[521] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 26.

[522] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 12.

[523] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 26.

Zaštićeno autorskim pravima

pravokutnim površinama. Kao primjer se može izdvojiti bijela dalmatika sačuvana u župnoj crkvi sv. Jakova na Premudi [Kat. 124] na koju je aplicirano ukupno šest pravokutnih isječaka svile pretežno oker žute boje, a koji su raspoređeni na one pozicije koje su se običavale ukrašavati vezom. Ipak, jedini uobičajeni »ukras« na većini dalmatika su dvije paralelne, okomite borte koje se na prednjoj i leđnoj strani pružaju od ramena do donjeg ruba. J. Braun napominje da te dvije borte mogu biti međusobno povezane s jednom ili s više paralelnih, vodoravnih borti, a ovisno o njihovom broju i rasporedu razaznaje talijanski, njemački i francuski tip dalmatike. Također spominje i rijetki oblik dalmatike koji se javlja samo ponegdje u Francuskoj i Njemačkoj a koji se prepoznaje po samo jednoj vertikalnoj borti apliciranoj na prednju i leđnu stranu.[524]

Pluvijal je prostran ogrtač polukružnog oblika koji seže do peta, o čijem nastanku postoji više tumačenja. Prema nekim autorima, riječ je o drugom dijelu misnog ruha koji se razvio iz antičke *paenule*, odnosno iz istog odjevnog predmeta od kojeg svoje podrijetlo vuče i misnica. Ponegdje se pak predlaže da je pluvijal nastao od vrste rimskog ogrtača zvanog *byrrus*, koji se nosio za lošeg vremena zbog čega je imao kapuljaču. Kao dodatan argument da pluvijal svoj oblik duguje ogrtaču koji se upotrebljavao kao kabanica se nerijetko ističe i termin *pluviale*, *pluvialis* (lat. *pluvia*, kiša). Međutim, u obzir se uzima i vjerojatnost da je pluvijal tijekom XVIII. i IX. stoljeća – kad se uvodi u liturgijsku upotrebu – nastao kao modifikacija monaškog plašta s kapuljačom zvanog *capa* ili *cappa*. Budući da se najraniji poznati spomeni pluvijala javljaju upravo u samostanskim dokumentima (primjerice u onima samostana u Oboni u Španjolskoj), čini se da to može biti potvrda mišljenju da ovaj, najsvečaniji dio ruha, svoje podrijetlo ne vuče od nekog antičkog odjevnog predmeta nego da je izvorno nastao upravo u ceremonijalne svrhe unutar benediktinskih zajednica.[525] Pluvijal može nositi svećenik, biskup ali i đakon, a koristi se u raznim prigodama, a osobito u onim slavljima u kojima su uključene procesije, potom u blagoslovima sa Svetootajstvom, na Cvjetnicu, u sprovodima, prigodom kađenja u jutarnjoj i večernjoj molitvi te svečanih posveta. Nije točno poznato kad je kapuljača (*caputium*) doživjela svoju preobrazbu u dodatak u obliku štita ovješen na leđnom dijelu, no pretpostavlja se da je do toga došlo u XII. ili XIII. stoljeću kad je u upotrebu uveden biret (*pileus*, *biretus*) koji je postao općim kleričkim pokrivalom za glavu.[526] Pluvijal je, za razliku od kazule, otvoren na prednjoj strani

[524] Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 85.

[525] Sara Piccolo Paci, *nav. dj.*, 2008., str. 331.

[526] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 481.

Nastavno autorskim pravima

a na prsima se spaja metalnom kopčom. Uzduž čitavog ravnog ruba teče pojas koji je uglavnom širi od središnjih vertikalnih polja na misnicama a nerijetko se isticao upotrebom tkanine drugačije boje i uzorka od one korištene za krojenje polukružnog dijela pluvijala, ili pak bogato vezenim cjelinama kakve su se, osim na rubnom pojasu, često izrađivale i na leđnom *štitu* (kapuljači).[527] Sv. Karlo Boromejski piše da pluvijalu uzduž rubova imaju biti prišivene rese dok kratke rese trebaju obrubljivati i kapuljaču, te da površina rubnog pojasa ima biti ukrašena vezenim svetačkim prikazima. Napominje da tom vezu treba odgovarati onaj na kapuljači, te da bi pluvijal valjalo podstaviti finom svilenom ili pamučnom tkaninom u boji koja odgovara boji tkanine upotrijebljene za izradu pluvijala.[528]

Štola (ili naramenica, naramenik) je dugačak a uzak liturgijski predmet koji se nosi preko ramena. Kad se upotrebljava kao dio misnog ornata, svećenik je nosi ispod misnice prekriženu na prsima (biskup je nosi neprekriženu), a učvršćuje se pojasom. Kad se upotrebljava izvan mise (u slavlju drugih sakramenata i u blagoslovima) se ne križa, a đakoni je nose preko lijevog ramena.[529] Riječ je o jednoj od najstarijih insignija. Podrijetlo štole nije najjasnije, no budući da se prije VII. stoljeća nazivala *orarium* (od lat. *os, oris*; usta), *mappa* ili *sudarium*, smatra se da se izvorno radilo o finome komadu tkanine koji su oko vrata nosile ugledne osobe i govornici a koji je služio kao rubac za brisanje usta i lica od znoja (u klasičnom jeziku se pojmom *stola* označivalo širok rubac rimskih matrona).[530] Rane štole su bile prilično uske i mjerile su tek četiri do pet centimetara širine, te su - za razliku od kasnijih - bile izrazito duge i sezale su čak do donjeg ruba albe.[531] S vremenom se štola donekle proširuje te se značajnije skraćuje. Tako primjerice sv. Karlo Boromejski piše da bi štola trebala sezati do koljena, širiti se na krajevima te da bi uz rubove valjalo prišiti rese. Dakako, štola mora biti skrojena od iste tkanine kao i pripadajuća misnica, zbog čega su nam do danas sačuvane štole vrijedni »svjedoci« postojanja misnica – a moguće i drugih dijelova misnog ornata – koji su bili izvedeni od jednake tkanine. Posebno vrijedi naglasiti da upravo Karlo Boromejski u svojim *Instructiones* ističe da štola mora biti ukrašena sa tri manja grčka križa,

[527] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 11, 14; Don Ivo Panteghini, *nav. dj.*, 1998., str. 186.

[528] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 37.

[529] Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 561; Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 469. U Španjolskoj, Galiji i na jugu Italije đakoni nose štolu iznad dalmatike dok je ambrozijanskim obredom predviđeno da je nose ispod dalmatike. Sara Piccolo Paci, *nav. dj.*, 2008., str. 291 – 292.

[530] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 469.

[531] Usp. Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 127.

Zaštićeno autorskim pravima

aplicirana na predjelu koji svećeniku dolazi iza vrata te na krajevima (tzv. lopaticama).[532] Isto napominje i za **manipul** (hrv. naručnik), koji treba biti izrađen od iste svile kao i štola.[533] Dakle, tri grčka križa se prije XVI. stoljeća nisu aplicirala na štoli i manipulu, koji pak izgleda kao »mala štola« a za vrijeme mise su ga povrh albe, na zapešću lijeve ruke, nosili podđakon, đakon, svećenik i biskup.[534] Manipul mora biti načinjen od iste tkanine od koje su skrojene pripadajuća misnica i štola. Smatra se da se razvio iz rupčića (lat. *mappa*, *mappula*) kojeg su u Rimskom Carstvu nosili konzuli a koji je služio kao znojnik (lat. *sudarium*) za brisanje lica, usta i očiju. Đakoni ga u liturgijskoj službi koriste već početkom IV. stoljeća, a nosio se u lijevoj ruci sve do XII. ili XIII. stoljeća kada se stavlja na lijevu podlakticu.[535] Bio je u upotrebi sve do Drugog vatikanskog sabora (sazvan 1962. a zaključen 1965. godine).[536]

Mitra pripada takozvanim manjim pontifikalnim insignijama. Riječ je o pokrivalu za glavu kojeg kao simbol vlasti nose papa, kardinali, nadbiskupi i biskupi, a po posebnoj povlastici i neki opati. Kao dio liturgijske odjeće se spominje u VII. stoljeću, a od XI. stoljeća se jasnije prati njezin razvoj. Dok je u XII. stoljeću još uvijek čunjasta kapa bez krune, u XIV. stoljeću postaje viša i šiljastija a dva roga (lat. *cornue*) se pretvaraju u dva sferna trokuta.[537] Dvije trake (lat. *infulae*), koje su od početka bile pričvršćene na mitru, bilo uz donji rub stražnjeg dijela ili sa strane, su padale na ramena ili na leđa a prvotno su služile vezivanju mitre pod bradom.[538] Starije mitre redovito imaju horizontalnu i vertikalnu zlatnu vrpcu. Razlikuju se tri vrste mitri: *simplex* (izrađena od bijelog platna ili svile), *auriphrygiata* (od zlatnim nitima protkane ili vezene tkanine) te *pretiosa*, skupocjena mitra bogato izvezena zlatnim nitima te ukrašena biserjem i dragim i poludragim kamenjem.[539] Na području Zadarske nadbiskupije do danas, nažalost, nije sačuvana nije mitra izrađena od svile s uzorkom nastale prije XIX. stoljeća.[540] Zavrjeđuje biti spomenuta mitra ninskog biskupa

[532] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 22.

[533] *Ista*, str. 24.

[534] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 419.

[535] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 482.

[536] Don Ivo Panteghini, *nav. dj.*, 1998., str. 175.

[537] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 408-409.

[538] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 486.

[539] Damir Tulić, *Pontifikalne insignije korčulanske crkve,* u: *Godišnjak Grada Korčule*, 8, 2003., str. 29 – 59 (38).

[540] Vrijedne mitre od skupocjenih svila iz druge polovine XVII. stoljeća su kod nas zasad zabilježene u župnoj crkvi u Komiži, crkvi sv. Vlaha u Dubrovniku, nekadašnjoj katedrali u Rabu te u katedrali u Korčuli; usp. Silvija Banić, *nav. dj.*, 2012., str. 482 - 483; Damir Tulić, *nav. dj.*, 2003., str. 39.

Zaštićeno autorskim pravima

Ivana Andrije Balbija (1728. – 1732.), bogato ukrašena simetrično i gusto komponiranim vezom izrađenim zlatnim nitima na bijelom svilenom taftu bez uzorka, a koja je danas izložena u riznici župne crkve u Ninu.[541]

Naposljetku vrijedi ukazati na **humeral** (lat. *velum humerale*) i **gremijal**, koji se ne smatraju insignijama ali su nerijetko bili dijelom pontifikalnih ornata, posebno onih svečanih. Osim svećenika, humeral mogu koristiti đakon i podđakon a upotrebljava se kod blagoslova s Presvetim Sakramentom i u nekim euharistijskim ophodima. Po boji, a nerijetko i po upotrijebljenoj tkanini, se slaže s ostalim misnim ruhom.[542] Oblikom podsjeća na šal dugačak oko dva i pol, a širok približno pola metra. Postavlja se preko ramena na način da mu krajevi padaju preko ruku i tako ih prekrivaju. Svoje podrijetlo vuče iz drevnog običaja po kojemu svete predmete na oltaru nije bilo dozvoljeno dirati golim rukama nego ih je prvotno valjalo obujmiti tkaninom.[543] Humeral može biti obrubljen bortom ili resama, a u središnjem dijelu može biti ukrašen vezom [usp. Kat. 246]. **Gremijal** (lat. *gremium*, krilo) je pravokutni predmet koji mjeri približno 100 x 80 centimetara, a koji se biskupu postavlja na krilo (iznad misnice) dok se pjevaju *Gloria* i *Credo*, budući da jedino u vrijeme tih dijelova mise biskup sjedi na tronu.[544] Izvorna namjera mu je bila zaštita misnice od prljanja – zbog čega se u početku izrađivao od jednostavnijeg, najčešće bijelog platna – no kasnije se ta uloga gubi te biva izrađivan od iste svile upotrijebljene za biskupovu misnicu. Osim od svile s uzorkom može biti skrojen i od monokromne svilene tkanine bez dekora a koja je bogato ukrašena vezom. Također, može biti obrubljen bortama ili kratkim resama, a ponekad mu se o kuteve prišivaju ukrasne kićanke. U središnjem dijelu gremijala je redovito apliciran grčki križ. Odredbama Drugog vatikanskog sabora gremijal nije uklonjen iz liturgije, ali se danas izrazito rijetko koristi. Stari gremijali se u našim katedralama danas, nažalost, izrazito rijetko zatječu. Najstariji primjerak sačuvan na području Zadarske nadbiskupije pripada bogatom, raznobojnim i zlatnim vezom ukrašenom ornatu nadbiskupa Giuseppea Godeassija (1843. - 1862.), izrađenom u Milanu 1847. godine a kojeg je oporučno ostavio zadarskoj prvostolnici.[545] U sakristiji katedrale Uznesenja Marijina u Krku sam dokumentirala dva

[541] Miljenko Domijan, *nav. dj.*, 1983., str. 39. Spominje je i Carlo Federico Bianchi, pri čemu je izdvaja među »drugim mitrama« sačuvanima u župnoj crkvi, a kojima nažalost danas nema traga. Usp. Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1880., str. 253.

[542] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 582.

[543] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 12 – 13.

[544] Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 246; Damir Tulić, *nav. dj.*, 2003., str. 40.

[545] Usp. Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 83 – 88; 262.

Nedostupno autorskim pravima

gremijala, od kojih je jedan načinjen od *brocatellea* plavog uzorka na zlatnoj podlozi (druga polovina XVI. stoljeća) dok je za izradu drugog upotrijebljen oker-žuti taft *lancé* s kraja XVI. stoljeća, a pripadao je pontifikalnom ornatu biskupa Giovannija della Torre (1589. – 1623.) od kojega je do danas sačuvan i antependij s biskupovim grbom (apliciranim na dvjema pozicijama).

5.1.2. Kanon liturgijskih boja

Prije VIII. stoljeća bijela nije bila jedina liturgijska boja, ali je vrlo moguće da je prevladavala, budući da je bijela prirodna boja lana a i Rimljani su je smatrali iznimno prikladnom za dane slavlja i za kultne svečanosti. Navodeći Platonovu rečenicu da je poglavito bijela boja, *color albus*, ures Bogu, sv. Klement Aleksandrijski govori o simbolu obredne čistoće.[546] Osuđivao je nošenje odjeće u bojama, ne samo u svakodnevnom životu nego i u crkvi, pišući da je odjeća bijele boje najprikladnija za ljude čista srca dok je ona raznobojna primjerena samo poganima.[547]

Prve naznake upotrebe drugih liturgijskih boja se pronalaze u *Ordo Romanus XXI* iz IX. stoljeća u kojem se može pročitati da papa i đakoni odijevaju *planitas fuscas* na dan Velikih litanija a na Svijećnicu *vestimenta nigra*.[548] Iz jednog inventara liturgijskog ruha korištenog u Rimu tijekom IX. stoljeća se saznaje da je papa na Božić, Uskrs, na blagdan sv. Petra te na godišnjicu svojega posvećenja nosio misnicu u boji različitoj od uobičajene.[549] Kanon liturgijskih boja – prilično sličan onom današnjem – utvrdio je papa Inocent III (1160. – 1216.) u djelu *De sacro altaris mysterio*, u kojem navodi pet boja koje su se rabile u Rimskoj crkvi: bijela, crvena, zelena, crna i ljubičasta.[550] Bijela je boja radosti, čistoće, svjetlosti i slavlja, zbog čega je u mnogim kulturama smatrana simbolom nevinosti, radosti i početka novog života.[551] U Svetom pismu je anđeo koji se javlja na grobu Uskrslog Krista odjeven u bijelo (Marko 16,5) dok apostoli Petar, Ivan i Jakov viziju Isusa u njegovu nebesku obliku opisuju riječima »*Njegove su haljine postale bijele, tako bijele, da njih nijedan*

[546] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 500.

[547] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 21.

[548] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 501.

[549] Pietro Rossi, *nav. dj.,* 2003., str. 13.

[550] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 503.

[551] Pietro Sorci, *Il simbolismo delle vesti liturgiche,* u: *Omnia parata. Le vesti liturgiche tra passato, presente e futuro,* Trapani, Liberartis, 2006., str. 21 – 26 (24).

Zaštićeno autorskim pravima

bijelilac na zemlji ne može učiniti« (Marko 9,3). Ruho bijele boje se stoga nosi na Uskrs i Božić (radosni blagdani Gospodinovi) te na blagdane svetaca koji nisu mučenici nego su čistoćom svojega nevinoga života postali sveti (djevice, monasi, pustinjaci, svećenici i biskupi.[552] Koristi se i na Marijine blagdane, za koje se pak nerijetko nosilo ruho skrojeno od plavih tkanina unatoč tomu što plava nije jedna od liturgijskih boja.[553] Bijela boja je omiljena boja Crkve i stoji na vrhuncu kako na ljestvici tako i učestalošću upotrebe, budući da i u one dane, u kojima liturgiju određuju crvena, ljubičasta, zelena, ružičasta ili crna, bijela boja je uvijek prisutna u svećenikovoj albi.[554] Kao »bijelo« misno ruho se ravnopravno može upotrebljavati ono skrojeno od srebrnih ili zlatnih tkanina, čija svjetlucavost pak simbolizira isijavanje čiste nutarnje radosti i milosrđa.[555] Crvena boja priziva u svijest oganj Duha Svetoga, ili oganj ljubavi, sposobne »voditi sve do prolijevanja krvi«. Sadašnji propisi u rimskome obredu na Zapadu ruho crvene boje predviđaju na Cvjetnicu, Veliki petak, Nedjelju pedesetnice (Duhovi) te na blagdane apostola, evanđelista i mučenika,[556] koji su »ljubav prama Kristu svojom krvi zasvjedočili«.[557] Smatra se da je ova liturgijska namjena crvenoj boji pridana zbog simbolike koja joj je pridavana u razdoblju antike, kad je smatrana znakom moći, vlasti i plemstva.[558] Crvena boja je i boja žalosti za papom, zbog čega na pogrebu pape kardinali nose crvene misnice.[559] Ljubičasta je teška, ali i svečana boja koja istovremeno izražava i trpljenje i nadu, pokoru i poniznost, a prepoznatljiva je boja došašća i korizme.[560] Do Drugog vatikanskog sabora se na Veliki petak, na misama zadušnicama i na sprovodima upotrebljavalo ruho od crnih tkanina, koje je otad zamijenjeno onim crvenim (Veliki petak) odnosno ljubičastim (pokojnička slavlja) koje izražava žalost i nadu u uskrsnuće.[561] Zelena boja je predviđena za takozvano vrijeme kroz godinu, bilo svagdanima ili nedjeljom: nosi se po Bogojavljenju do sedamdesetnice te nakon Duhova do došašća, ukoliko tih dana ne slavi neki poseban svetac.[562] Inocent III. zelenu određuje za misno ruho koje se ima upotrebljavati

[552] Cvjetko Rubetić (prir.), *nav. dj.,*1895., str. 14.

[553] Pietro Rossi, *nav. dj.,* 2003., str. 19 – 20.

[554] Ludwig Gschwind, *Liturgijske boje,* u: *Služba Božja,* 1, 1992., str. 60 – 67 (63 – 64).

[555] Pietro Rossi, *nav. dj.,* 2003., str. 14.

[556] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 503.

[557] Cvjetko Rubetić (prir.), *nav. dj.,*1895., str. 14.

[558] Pietro Rossi, *nav. dj.,* 2003., str. 15.

[559] Cecilia Sodano Cavinato (ur.), *nav. dj.,*2010., str. 38.

[560] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 503.

[561] Ludwig Gschwind, *nav. dj.*, 1992., str. 64 – 65.

[562] Cvjetko Rubetić (prir.), *nav. dj.,*1895., str. 14.

autorskim pravima Zaštićeno

u tzv. redovno vrijeme kroz liturgijsku godinu (lat. *tempus per annum*) jer je tumači kao boju »omeđenu« bijelom, crnom i crvenom (»*quia viridis color medius est inter albedinem et nigredinem et ruborem*«),[563] no postoje i tumačenja po kojima je zelena izraz susreta između prošlosti i budućnosti (gdje žuta boja označava prošlost, plava budućnost, a njihova mješavina pokazuje zelenu) te je ujedno simbol mira, stvaranja i nade u vječnu radost.[564] Šesta liturgijska boja, ružičasta, je prvi put spomenuta u XIII. stoljeću dok se njezina upotreba u Rimu javlja potkraj XVI. stoljeća.[565] Bila je brzo prihvaćena i vrlo raširena za ruho nošeno na treću nedjelju došašća (*Gaudete*, koja je dobila ime po početku starog *introitusa* odnosno pjevanja na početku mise) i na četvrtu korizmenu nedjelju (*Laetare*; označava prvu riječ ulazne pjesme *introitusa*). Ružičasta boja objedinjuje bijelu i crvenu te se stoga tumačila kao simbol sjedinjenja svjetlosti i ljubavi.[566] Nadalje, budući da nedjelje *Gaudete* i *Laetare* osvjetljuju dan ponovnog Kristova dolaska u ovaj svijet, smatra se da je ružičasta boja odabrana za ruho koje se tad nosi kao reminiscencija na nijanse boja koje nebo poprimi za prvih jutarnjih zraka sunca. Iako odredbama Drugog vatikanskog sabora nije uklonjeno iz upotrebe – kao što je to slučaj sa crnim ornatima - ruho od ružičastih tkanina se danas više gotovo i ne koristi, a najčešće se mijenja onim ljubičastim.[567]

Među povijesnim ruhom se nerijetko zatječu i ornati – sačuvani u cijelosti ili u dijelovima – koji nisu skrojeni od tkanina kojima dominira neka od liturgijskih boja. Osim ranije spomenutih plavih svila – kakve su unatoč opetovanim zabranama rado bile korištene za ruho nošeno na marijanske blagdane [usp. Kat. 121] ili pak za izradu odjeće i velova Gospinih kipova[568] – često se mogu zabilježiti i smeđe svile koje su se vrlo vjerojatno upotrebljavale kao svojevrsna zamjena ljubičastim tkaninama te su stoga od njih krojeni

[563] Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 46.

[564] Ludwig Gschwind, *nav. dj.*, 1992., str. 60 – 61.

[565] Ivan Šaško, *nav. dj.,* 2004., str. 502.

[566] Don Ivo Panteghini, *nav. dj.*, 1998., str. 189.

[567] Ludwig Gschwind, *nav. dj.*, 1992., str. 65 – 66.

[568] Svraćam pažnju na vrijedne primjerke svila s uzorkom na plavoj podlozi od kojih su izrađene haljine za Gospine kipove iz samostanske crkve sv. Justine u Rabu (vidjeti: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2012., str. 468 – 469, 486 – 488) te u dominikanskom samostanu u Starom Gradu na Hvaru; vidjeti: Jelka Radauš Ribarić, *Tradicija odijevanja Marijinih kipova u Hrvata,* u: *Mundi melioris origo: Marija i Hrvati u barokno doba*, Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. godine, (prir.) Adalbert Rebić, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1988., str. 251 – 261, sl. 10 – bez pag.; Krunoslav Kamenov, *Gospa od Ružarija*, kataloška jedinica, u: *Dominikanci u Hrvatskoj,* (ur.) Igor Fisković, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 2011., str. 399 – 400.

Zaštićeno autorskim pravima

ornati nošeni u vrijeme došašća i korizme. Zabilježeno je i korištenje ruha od tkanina sive nijanse (tal. *cenerino*) koje se ponegdje nosilo isključivo na Čistu srijedu (Pepelnicu).[569]

5.1.3. Borte, dugmad i metalne čipke

Borte (tal. *galloni*, *passamani*) su fine vrpce koje su neizostavne u izradi ne samo misnog ruha nego i brojnih drugih predmeta od tekstila korištenih u liturgiji. Kod dijelova misnih ornata se nisu upotrebljavale samo za porubljivanje ili opšivanje nego i za »iscrtavanje« poljā ili segmenata prisutnih na većini misnica i pluvijala. U tom smislu se razlikuju rubne i razdjelne borte, gdje su one rubne najčešće uže od razdjelnih, a kod raskošnijih primjeraka ruha se često uočava da obje vrste borti – iako različitih širina – imaju identičan uzorak. Tako se, primjerice, razdjelnim bortama na rimskim misnicama oblikuje prednji *tau* križ, leđni stup te »trokut« na zatiljku. Rubni pojas pluvijala se od njegova polukružnog dijela također razdvaja razdjelnom bortom, a koriste se i za parove okomitih linija koje su se na prednjoj i leđnoj strani dalmatika zadržale kao reminiscencije na antičke pruge (lat. *clavi*). Od XVI. stoljeća se po dva jednaka komada borti učestalo upotrebljavaju i za oblikovanje triju grčkih križeva na štolama i manipulima, dakako u onim slučajevima kad nisu izvedeni na drugi način (vezenjem ili pak u tehnici kolaža komadićima svilene tkanine). Prisustvo razdjelnih borti na misnicama, pluvijalima i dalmatikama se u velikom broju slučajeva pokazalo kao svojevrsna olakotnost prilikom krojenja predmeta, što se često opaža pri analizama. Tako se razdjelne borte učestalo iskorištavaju za prikrivanje šavova nastalih spajanjem više komada tkanina. Zahvaljujući bortama, za izradu prednje i leđne strane misnice nije bilo neophodno osigurati po jedan cjelovit komad tkanine (sačuvan u punoj visini između rubova) nego ih je bilo lako skrojiti od dva ili tri uža isječka tkanine, što je bila posebna prednost pri radu sa sekudarno korištenim materijalom. Razdjelne borte na dalmatikama redovito skrivaju rubove cjelovitih komada tkanine iskorištenih za njihove središnje površine na objema stranama kao i za spojeve sa manjim, trokutastim komadima kojima se kroje bočni segmenti. Isto se često primjećuje i kod pluvijala, kod kojih je rubni pojas nerijetko skrojen od tkanine različite od one na polukružnom dijelu, pa razdjelna borta istovremeno omogućuje i vizualno razgraničenje kao i decentan prijelaz između njih.

Borte su zatečene na gotovo svim predmetima u katalogu rada, a fotografije odabranih primjeraka su donesene na tablama u dijelu naslovljenom *II. Dodatak katalogu*. Prepoznaju se

[569] Don Ivo Panteghini, *nav. dj.*, 1998., str. 189.

Zaštićeno autorskim pravima

dvije temeljne vrste borti: one koje su tkane sa prevladavajućim udjelom metalnih niti (*lamelle*) ili niti sa metalnom ovojnicom (*filé*) te borte tkane isključivo svilenim i lanenim (ili pamučnim) nitima. Prva vrsta je, dakako, bila skupocjenija, a da su značajno pridonosile ukupnoj vrijednosti liturgijskih predmeta za izradu kojih su bile upotrijebljene se zaključuje i po tome da se u arhivskim dokumentima prisutnost takvih borti redovito naglašavala (*galloni d'oro*). One borte koje su tkane zlatnožutim ili sivkastim svilenim nitima - čime se zapravo oponašao sjaj zlatnih ili srebrnih vrpci - se nerijetko nazivaju »lažnim« bortama (*galloni falsi*). Može se izvesti zaključak da je odabir borti umnogome ovisio o skupocjenosti tkanine korištene za izradu predmeta, odnosno da se one najraskošnije zatječu upravo na ruhu od najreprezentativnijih svila.

Uzorci koji se na bortama najčešće javljaju se također mogu podijeliti u dvije temeljne grupe: one geometrijske i vegetabilne, a opaža se da se na »lažnim« bortama prvenstveno tkaju geometrijski uzorci koji se u najvećem broju slučajeva sastoje od nizova rombova. Dekori metalnih borti su bogatiji, a nerijetko sadrže u većoj ili manjoj mjeri stilizirane cvjetove, palmete, vitice i listiće. Prema nekim tumačenjima, uzorci na starijim bortama nisu odveć raznovrsni i uglavnom se ponavljaju iz razloga što broj majstora-tkalaca borti u proizvodnim središtima nije bio velik, što će se promijeniti tek početkom XIX. stoljeća.[570] Dakle, borte su tkali za to izučeni zanatlije (tal. *gallonari*, *passamanari, frinzari*) i to na tkalačkim stanovima [Ilustracije uz raspravu, Sl. 26] čija se konstrukcija od onih namijenjenih izradi tkanina razlikovala prvenstveno po prilagodbi tkanju konačnog proizvoda koji je značajno uži, ali i kod kojeg su se *lamelle* te *filé* niti mogle upotrebljavati i kao osnovine niti. *Gallonari* su usko surađivali ne samo sa *battilorima* i *tiraorima* - koji su izrađivali metalne lamine i žice - nego i sa zanatlijama zvanima *spartilori*, *cavalori* i *brucialori* koji su paljenjem starih tkanina, borti ili bilo kojih pozlaćenih predmeta uspijevali doći do plemenitih metala u njima te ih pripremiti za ponovno korištenje. Najznačajnija talijanska središta proizvodnje borti su Milano, Firenca te Venecija - gdje je njihov ceh osnovan 1593. godine - dok se drugdje uglavnom osnivaju tek tijekom XVIII. stoljeća usprskos činjenici da se u dokumentima spominju još u XIII. stoljeću.[571]

[570] Roberta Orsi Landini, *I paramenti sacri della Cappella Palatina di Palazzo Pitti*, Firenze, Centro Di, 1988., str. 40.

[571] Rosanna Caterina Proto Pisani, *Invenzioni e decorazioni a fili d'oro e d'argento: galloni, trine, frange,* u: *Magnificenza nell'arte tessile della Sicilia centro-meridionale. Ricami, sete e broccati delle Diocesi di Caltanissetta e Piazza Armerina*, Vol. I., (ur.) Giuseppe Cantelli, Palermo, Giuseppe Maimone Editore, 2000., str. 121 – 147 (131).

Zaštićeno autorskim pravima

Iako se naznačajnija količina ranonovovjekovnih borti do danas sačuvala upravo na misnom ruhu i drugim liturgijskim predmetima, treba imati na umu da je Crkva izvorno predstavljala samo jedan dio tržišta. Značajnija potražnja za ovim proizvodima je prvenstveno bila uvjetovana izradom svjetovne odjeće. Osim za odjevne predmete imućnih pojedinaca borte s metalnim nitima su se koristile i za vojne uniforme, dok su se *galloni falsi* najčešće upotrebljavali za obrubljivanje tapiserija, pri izradi opreme za konje te pri tapeciranju namještaja i unutrašnjosti kočija.[572]

Treba svratiti pažnju i na vrijedne primjerke dugmadi sačuvane na pojedinim dalmatikama i pluvijalima. Na dalmatiku se prišiva jedan par dugmadi i to u predjelu ramena odnosno ovratnika, te eventualno još po jedno dugme u predjelu svakog bočnog proreza. Za pričvršćivanje (»vješanje«) kapuljače na pluvijal su se koristila dva do tri dugmeta. Manja zlatna dugmad se ponekad može zateći na manipulima; na mjestu gdje se povezuju dvije polovice nakon stavljanja o zapešće. Iako su zabilježeni i duguljasti (valjkasti) primjerci, dugmad je najčešće okruglog oblika a izrađivali su se od drvene (tokarene) jezgre koja se potom gusto ovijala svilenim nitima, *filé* nitima ili *lamellama* pri čemu su se uglavnom postizali ornamenti koji podsjećaju na zvijezdu ili pak na dno košare [vidjeti *II. Dodatak katalogu*]. Dugmad nisu izrađivali tkalci borti nego posebni zanatlije, a lijepa potvrda tomu se nalazi u *Encyclopédie* Diderota i d'Alemberta, čiji drugi svezak iz 1763. godine sadrži lemu *Boutonnier* s tablom na kojoj je prikazano više vrsta ornamenata okrugle dugmadi. Često su se ukrašavali i metalnim diskovima (fr. *paillettes*). Neke od uzoraka u *Encyclopédie* [Ilustracije uz raspravu, Sl. 86] je moguće prepoznati i na dugmadi sačuvanoj na ruhu na području Zadarske nadbiskupije.

Metalne čipke su još jedna vrsta skupocjenog ukrasa koja se može zateći na liturgijskim predmetima od tekstila, iako je njihova izvorna namjena prvenstveno bila svjetovne naravi. Naime, metalne čipke su se diljem Europe koristile za ukrašavanje muških i ženskih odjevnih predmeta (ovratnika, cipela, torbica, šešira itd.), pri čemu su se širi primjerci, s bogatim uzorcima cvjetnih vitica,[573] često plošno prišivali na monokromnu

[572] Lorenzo Lorenzini, *La passamaneria: un "virtuoso artifizio" dell'arte tessile*, u: *La Collezione Gandini. Merletti, ricami e galloni dal XV al XIX secolo,* (ur.) Thessy Schoenholzer Nichols – Iolanda Silvestri, Modena, Franco Cosimo Panini Editore, 2002., str. 89 – 98 (89 – 91).

[573] Usp. bogatu čipku upotrijebljenu za razdjelne borte na misnici u samostanu sv. Antuna Opata u Rabu; Silvija Banić, *nav. dj.*, 2012., str. 484.

Zaštićeno autorskim pravima

svilenu podlogu ne bi li na taj način ostavljati dojam da je riječ o vezenom ukrasu.[574] U sakralnim inventarima su se ponajviše sačuvale kao obrubi velumā za kalež ili porubi lopaticā štola i manipula, no kod nekih, skupocjenih ornata su se palmetne metalne čipke koristile kao rubne i razdjelne borte na misnicama, dalmatikama i pluvijalima. Nekoliko takvih primjera se može izdvojiti i među ruhom sačuvanim na području Zadarske nadbiskupije [vidjeti III. Dodatak katalogu, Kat. 84, 97, 169, 213, 241] dok se kao posebnost mogu izdvojiti i dvije čipke koje je moguće datirati u XVI. stoljeće [III. Dodatak katalogu, Kat. 12, 90].[575]

Većina metalnih čipki – koje se počinju proizvoditi u XV. stoljeću - je u cijelosti izvedena *filé* nitima zlatnog ili srebrnog sjaja. Izrađivale su se na batiće, a za razliku od borti koje su tkali muškarci, radile su ih prvenstveno žene koje su se pritom služile knjigama uzoraka. Najstarija poznata takva knjiga je objavljena u Veneciji 1557. godine, u vrijeme kad se ove delikatne čipke učestalo koriste u svjetovnoj modi.[576] Dok su se u Veneciji glasovite metalne čipke izrađivale od druge polovine XVI. stoljeća do druge polovine XVIII. stoljeća, u Milanu je njihova proizvodnja posebno izražena u XVII. stoljeću, a kao preostala važna proizvodna središta su se isticali gradovi Bolonja, Rim i Napulj. U Francuskoj – gdje su pak najvažnija središta Lyon, Pariz i Aurillac - je proizvodnja metalnih čipki posebno uzela maha tijekom XVI. i XVII. stoljeća a osim za domaće tržište značajne količine su se izrađivale za izvoz u Španjolsku.[577]

[574] Lilla Erdei T., *Metallic Thread Lace Ornaments on the Textiles of the Esterházy Treasury,* u: *Ars Decorativa,* 28, 2012., str. 55 – 74 (56).

[575] Usp. Thessy Schoenholzer Nichols – Silvio Tommasini – Rizzini Marialuisa, *Merletti a Gandino. La collezione in oro, argento e lino del Museo della Basilica,* Gandino, Museo della Basilica di Gandino, 2012., kat. 2,3,4,8,9 (str. 32 – 33).

[576] Rosanna Caterina Proto Pisani, *nav. dj.*, 2000., str. 141.

[577] Marialuisa Rizzini, *"L'incostanza della moda ch'ogn'ora si cangia". Merletti metallici e ricami tra cinque e settecento,* u: *La Collezione Gandini. Merletti, ricami e galloni dal XV al XIX secolo,* (ur.) Thessy Schoenholzer Nichols – Iolanda Silvestri, Modena, Franco Cosimo Panini Editore, 2002., str. 55 – 74 (59).

Zaštićeno autorskim pravima

V.2. Drugi liturgijski predmeti od tekstila – vrste i namjene

5.2.1. Svetište, lađa i pjevalište

Oltar u svetištu predstavlja temeljni pol oko kojega se odvija misno, te posebno euharistijsko slavlje, a pod opremom oltara se podrazumijevaju njegovi nepokretni dijelovi te pokretni elementi koji su za to nužni. Osim liturgijskih predmeta od plemenitih metala, nezamjenjivu ulogu imaju i tekstilni predmeti. Kao simbol platna (*sindona*) kojim je u grobu bilo umotano Kristovo tijelo, gornji dio oltara (menzu) prekriva oltarnik. Oltarnik se uvijek izrađuje od bijelog lanenog platna, dovoljno dugačkog da visi s kraćih strana menze i prekriva bočne strane oltara. To napominje i sv. Karlo Boromejski, koji dodaje da oltarnici korišteni tijekom svečanijih prigoda također moraju biti od bijelog lanenog platna, ali finije tkanog.[578]

Iako oltarnici moraju biti posve bijeli te im je jedini ukras najčešće fini čipkani obrub, tijekom srednjeg ali i ranog novog vijeka su se nerijetko upotrebljavali primjerci na čijim je bočnim krajevima istkan ornament. U talijanskoj literaturi su takvi oltarnici – čiji je prepoznatljivi ukras u vidu životinjskih i geometrijskih motiva u tim predjelima istkan u horizontalnim redovima, a najčešće suplementarnom *lancé* potkom plave boje – poznati kao *tessuti* (*stoffe*) *di Perugia, perugini*, *tessuti umbri* ili *tovaglie carniche*.[579] Jedini primjerak takvog oltarnika dosad zabilježen na području Hrvatske je sačuvan u škrinji sv. Šimuna u Zadru a datiran je u XVII. stoljeće [Kat. 35].

Svetohranište (tabernakul) je ormarić u koji se odlaže piksida ili ciborij s posvećenim hostijama. U tu svrhu se koristi od IX. stoljeća, kad je donesen propis da euharistijska piksida mora biti pohranjena unutar sigurnog, zatvorenog mjesta. Početkom XII. stoljeća se uvode zidna svetohraništa dok se tijekom XIV. stoljeća javljaju i edikule za sveti sakrament, samostalne arhitektonske strukture koje su se obično podizale pokraj oltara. Sredinom XVI. stoljeća veronski biskup Matteo Giberti (1524.-1543.) uvodi u upotrebu nepokretno svetohranište postavljeno u središnjem dijelu glavnog oltara, zatvoreno vratašcima s bravom kao zaštitom od krađe i obečašćenja. Ova praksa se ubrzo proširila ne samo njegovom biskupijom nego čitavom sjevernom Italijom, a odredbom Tridentskog koncila je postala

[578] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 8.

[579] Usp. Lunazzi Mansi, Maria, *Tovaglie carniche o tovaglie umbre?*, u: *Ce fastu? Rivista della Società Filologica Friulana »Graziadio I. Ascoli«*, LXIX, 2, 1993., str. 211 – 228; Morosini, Amleto (ur.), *Antichi tessuti umbri. Tovaglie »da mensa« dalla collezione Morosini*, Perugia, Del Gallo, 1998.; Romeo, Carmen, *Altar cloths in Friuli. Technical and iconographical aspects*, u: *Bulletin du CIETA*, 83, Lyon, 2006., str. 64 – 75.

autorskim pravima Zaštićeno

obaveznom.[580] Sv. Karlo Boromejski u svojim *Instructiones* piše da svetohranište ima biti izrađeno od srebra, pozlaćene bronce ili mramora, a unutrašnjost valja u potpunosti obložiti daskama topole ili oraha, tako da euharistija bude zaštićena od vlage. Daske potom treba posve prekriti svilenom tkaninom koja u crkvama u kojima se služi prema abrozijanskom obredniku treba biti crvene boje, dok u crkvama gdje se obred vrši po rimskom obredniku mora biti bijele boje.[581] Prilikom apostolske vizitacije Mihovila Priulija 1603. godine njegov *visitator foraneus*, Frane Grisoni, koji je bio zadužen za obilazak župa na zadarskim otocima, je u svim crkvama provjeravao i stanje svetohraništa te je ondje gdje bi zatekao neprimjeren izgled određivao da unutrašnjost bude obložena crvenom svilenom tkaninom [*Mandavit etiam ornari tabernaculum intus panno serico rubeo* / *Mandavit foderari tabernaculo aliquo panno serico rubei coloris …* ; vidjeti: Prilozi, arhivski dokumenti, prilog 61]. To potvrđuje da se u to vrijeme u rečenim crkvama misilo po ambrozijanskom obredu. No, da je naknadno pređeno na rimski obred zaključuje se i po tomu što gotovo nijedna od svilenih tkanina zatečenih unutar svetohraništā nije crvene boje. Naime, terenskim istraživanjima su u tabernakulima mahom utvrđene bijele ili svijetle, no definitivno ne-crvene tkanine [usp. Kat. 211, 219, 247, 252], dok sam crvenu svilu (damast?) uočila samo unutar starog drvenog svetohraništa pronađenog u potkrovlju župne kuće u Veloj Ravi na otoku Ravi.[582]

Sve tkanine koje su dokumentirane kao obloga unutrašnjosti svetohraništa - a koje se mogu datirati unutar istraživanjima obuhvaćenog razdoblja - datiraju u drugu polovinu XVIII. stoljeća, iz čega se zaključuje da se primjerenom stanju svetohraništa pridavala znatna pažnja zbog čega su se starije tkanine – uslijed pretrpljenih oštećenja ili zaprljanosti zbog kojih su se mogle ocijeniti kao nedostojanstvene – zacijelo učestalo uklanjale i zamjenjivale novima.

Govoreći o tekstilnoj opremi svetohraništa treba spomenuti i zastor (tal. *conopeo*), koji može biti skrojen na način da okružuje čitavo svetohranište (tal. *conopeo di padiglione*), dok je češći oblik jednokrilne ili dvokrilne zavjese (tal. *conopeo a cortina, duplice o singola*) kojom se zaklanjaju samo njegova vratašca. Ovaj je ukras u crkvama na području Italije dokumentiran od XV. stoljeća a propisan je kao obavezan 1614. godine.[583] Budući da latinska riječ *tabernaculum* označava šator, a preuzeta je iz biblijskog izvještaja o lutanju Izraelaca po

[580] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 86.

[581] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book I., str. 35 – 37.

[582] Ističem da predmetnu svilu – za koju predmnijevam da se radi o damastu dakle o tkanini s uzorkom – nažalost nisam bila u mogućnosti dokumentirati te uvrstiti u katalog disertacije budući da metalna vratašca svetohraništa (koje je u izrazito lošem stanju) nije bilo moguće u potpunosti otvoriti.

[583] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 84.

Zaštićeno autorskim pravima

pustinji (Knjiga Izlaska), gdje se govori kako su oni sa sobom nosili sveti šator koji im je služio kao pokretno svetište za žrtve i bogoslužje, svetohraništa najčešće imaju kružni ili poligonalni oblik kojim podsjećaju na šator, što se još više naglašava tkaninom kojom se u cijelosti opasavaju ili kojom im se prekrivaju vratašca.[584] Prema uputama sv. Karla Boromejskog, u crkvama u kojima se misi po rimskom obredu zastor ima biti od jednostavne bijele svile ili od svile protkane zlatnim ili srebrnim nitima dok u onima u kojima se služi po ambrozijanskom obredu treba biti skrojen od crvene svile, budući da crvena boja simbolizira muku i krv Kristovu. Uz rubove moraju biti prišivene rese.[585] Iako Karlo Boromejski određuje da se u ovu svrhu imaju koristiti svile, ipak nisu postojala stroga pravila koja bi branila upotrebu vunenih, lanenih ili pamučnih tkanina. Katalogom disertacije su obuhvaćena samo dva zastora, skrojena od raznobojnih tkanina s uzorkom nastalih sredinom XVIII. stoljeća, a koja pripadaju onom raširenijem tipu zastora koji prekriva samo vratašca svetohraništa [Kat. 129, 172]. U slučajevima kad se izrađuju od monokromnih tkanina, zastori su redovito ukrašeni vezenjem ili pak oslikavanjem, pri čemu se najčešće odabiru motivi izražene euharistijske simbolike. Uglavnom su bijele boje ali su se u bogatijim crkvama izrađivali u svim liturgijskim bojama te mijenjali sukladno slavljima ili odmicanju liturgijske godine, s iznimkom da nikada nisu smjeli biti krojeni od crnih tkanina.[586]

Na oltar su se običavali postavljati jastuci za misal, a njihova je svrha bila očuvanje dragocjenih knjiga odnosno uveza kao i njihovo približavanje svećeniku, zbog lakšeg čitanja teksta. Korištenje svilenih jastuka u ovu svrhu (lat. *cussinetus serico pro sustinendo libro in altari*) je dokumentirano još u VII. stoljeću, a crkve su posjedovale više primjeraka koji su se izmjenjivali sukladno (liturgijskim) bojama tkanina kojima su bili presvučeni.[587] Sv. Karlo Boromejski navodi da ovi jastuci ne bi smjeli biti mekani odnosno ispunjeni perjem nego bi trebali biti čvrsto »nabijeni« vunom ili jelenjom dlakom. Nadalje kaže da bi trebali biti dugi najmanje četrdesetak centimetara a široki oko trideset i pet centimetara, a u svakom kutu bi im valjalo prišiti ukrasnu resu (kićanku).[588] Na području Zadarske nadbiskupije je do danas sačuvan samo jedan jastuk za čiju je presvlaku upotrijebljena ranonovjekovna tkanina [Kat. 141], a zanimljivo je da ne samo po dimenzijama nego i po čvrstoći punjenja odgovara naputcima koje u *Instructiones fabricae et supellectilis ecclesiasticae* donosi sv. Karlo

[584] Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 554 – 555.

[585] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 71.

[586] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 84.

[587] *Iste*, str. 268.

[588] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 52.

Zaštićeno autorskim pravima

Boromejski. Treba napomenuti da se stari jastuci za misal rijetko zatječu u našim crkvama,[589] vrlo vjerojatno iz razloga što su, iz praktičnih razloga, tijekom XIX. stoljeća postupno zamijenjeni drvenim stalcima za knjige.

Antependij (lat. *pallium*, *vestis altaris*), znan i kao *arae amiculum*, *altarium, antealtare, antependile, dorsale, frontale, palla, pannus, tabula, velamen, velum, vestimentum* i *vestis,* ukrasni je i redovito pomični pravokutni predmet koji prekriva prednju stranu stipesa oltara. Može biti izrađen od metala, oslikanih dasaka, bjelokosti, mramora, kože te naposljetku od tekstila. Običaj oblaganja oltara plemenitim metalima ili skupocjenim tkaninama je u Rimu bio prisutan već u IV. stoljeću, a prema nekim tumačenjima su rani tekstilni antependiji uvedeni kao zavjese koje su imale štititi od prašine relikvije postavljene ispod oltarne menze. Od XI. stoljeća, kad se oltar smješta u dno apside odnosno uz zid, antependij prekriva samo njegov prednji dio a takav oblik zadržava i u narednim stoljećima. U slučajevima kad su se antependiji izrađivali od tkanina, bio je uvriježen običaj da crkva posjeduje primjerke od tkanina u svim liturgijskim bojama, odnosno da se mijenjaju sukladno odmicanju liturgijske godine, i iznimkom u slučaju oltara posvećenih Presvetom sakramentu na kojima antependij uvijek biti mora bijele boje.[590] Prema uputama sv. Karla Boromejskog, tekstilni antependij mora biti nešto duži i širi od stipesa, tako da se donji rub može sakriti pod stepenicu oltara. U gornjem dijelu, jedan dlan od vrha, ima biti ukrašen malim poljima zvanim *frangias*, u zlatu ili svili, prema liturgiskoj boji. Antependij mora biti podstavljen pamučnom ili nekom drugom vrstom lagane tkanine koja pak mora biti da za jedan dlan šira od tkanine antependija, tako da se gornji rub podstave može položiti na menzu i umetnuti podno oltarnika. Antependiji su se za okvir oltara mogli učvršćivati i pomoću nizova malih metalnih alki koje su bile prišivene za podstavu. Kao ukras antependija sv. Karlo Boromejski primjerenim ocjenjuje križ, prikaz sveca ili svetaca kojima je oltar posvećen, ali i druge motive izražene religijske simbolike koji pak moraju biti pomno izvedeni ili prišiveni. Prilikom svečanih slavlja bi se oltari morali prekriti antependijima skrojenima od skupocjenijih svilenih tkanina sa zlatnim i srebrnim nitima ili bogato vezenim primjercima, dok za svakodnevnu upotrebu mogu poslužiti antependiji načinjeni od jednostavnijih svila ili pak od tkanina koje su samo djelomično tkane svilenim nitima. To je dozvoljeno i crkvama koje si ne mogu priuštiti nabavu dragocjenijih antependija. Budući da su odredbama

[589] Usp. jastuk za misal s presvlakom od crvenog venecijanskog damasta iz posljednje četvrtine XVI. stoljeća sačuvan u samostanu franjevki sv. Antuna Opata u Rabu; Silvija Banić, *nav. dj.*, 2012., str. 479; Silvija Banić, *nav. dj.*, 2013. – 2014., str. 71.

[590] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 43.

Zaštićeno autorskim pravima

Tridentskog koncila oltarima izmijenjene dimenzije te su postali viši i širi, Karlo Boromejski piše da im se stari antependiji mogu prilagoditi prišivanjem pojasa odgovarajuće širine uzduž bočnih strana te gornjeg ruba, a koji mogu biti načinjeni od tkanine različite onoj od koje je skrojen središnji dio antependija.[591] Iako arhivski dokumenti otkrivaju da su u razdoblju između XVI. i XIX. stoljeća crkve na zadarskom području uglavnom bile dobro opskrbljene antependijima, do danas na žalost nije sačuvan niti jedan primjerak. Općenito govoreći, antependiji skrojeni od ranonovovjekovnih tkanina se izrazito rijetko zatječu u crkvama u Hrvatskoj, a jedina tri dosad dokumentirana primjerka – načinjena od svilenih tkanina s kraja XVI. odnosno iz XVII. stoljeća – su sačuvana među tekstilnim liturgijskim predmetima katedrale Uznesenja Marijina u Krku.[592] Dva primjerka u središnjem dijelu imaju apliciran križ, koji je pak na jednom antependiju flankiran dvama grbovima biskupa Giovannija della Torre (1589. – 1622). Zaslužuju biti spomenuta i tri vrijedna vezena antependija iz prve polovine XVIII. stoljeća koja su se sačuvala u crkvi sv. Ignacija u Dubrovniku, katedrali Gospe Velike u Dubrovniku[593] te u samostanu sv. Franje u Imotskom.

Od ostalih tekstilnih predmeta koji se najčešće zatječu u svetištu treba spomenuti zastor koji se podizao iznad, odnosno iza glavnog oltara [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 4 i 5] a kakav se do danas sačuvao u crkvi sv. Antuna Opata u Velom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 234abc]. Stalci za čitanje, koji mogu biti pomični (najčešće izrađeni od drva) i nepomični (od kamena) su se u pravilu prekrivali prostirkom posebno ukrojenom u tu svrhu a kakva je po boji tkanine trebala odgovarati boji korištenog misnog ruha.[594] Prema uputama sv. Karla Boromejskog, prekrivači za ambon bi trebali biti nešto širi od samog stalka te dovoljno dugački tako da dopiru do poda s obje strane stalka. Trebaju biti podstavljeni, obrubljeni resama sa svih strana, a predlaže se da rese uzduž kraćih rubova budu duže i bogatije od onih prišivenih uz duže strane.[595] Budući da su prekrivači za ambon po obliku i dimenzijama umnogome slični humeralima, u nekim slučajevima je teško sa sigurnošću odgonetnuti izvornu namjenu tekstilnih predmeta oblika izduženog pravokutnika, dugih oko dva a širokih približno pola metra. U slučaju humerala iz samostana sv. Frane u Zadru [Kat. 246] Kristov monogram izvezen u njegovom središnjem dijelu otklanja mogućnost da je riječ o prekrivaču

[591] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 10.

[592] Opis, datacija i fotografija detalja jednog od antependija – onoga kojega je u ovo vrijeme moguće vidjeti u Zbirci sakralne umjetnosti u crkvi sv. Kvirina – doneseni su u: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2016.a, str. 272 – 273.

[593] Jelena Ivoš, *nav. dj.*, 2014., str. 342 – 343.

[594] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 273.

[595] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 70.

Zaštićeno autorskim pravima

za ambon, a osim po takvim detaljima humerali se mogu prepoznati i po dvama »džepićima« prišivenima uz kutove na poleđini (podstavi) a u koje bi svećenik ili đakon uvukao dlanove radi lakšeg držanja pokaznice. Budući da je izduženi pravokutni predmet pronađen u župnoj crkvi sv. Ante Padovanskog u Vinjercu [Kat. 217] sa svih strana obrubljen zagasito žutim resama iznosi se mišljenje da nije riječ o humeralu nego o prekrivaču ambona.

Nadalje, govoreći o svrhama u koje su se tkanine mogle koristiti u svetištu crkve, treba spomenuti i presvlake biskupovog trona te sjedala namijenjenih svećeniku i pomoćnicima. Prema sv. Karlu Boromejskom, biskupski tron se postavlja na istaknuto mjesto a mora biti presvučen crvenim satenom. Zanimljivo je da izrijekom piše da se u tu svrhu ne bi trebao koristiti svileni baršun kao ni tkanina protkana zlatnim ili srebrnim nitima. Svećenikovo sjedalo može biti presvučeno (prekriveno) vunenom tkaninom dok u važnijim (bogatijim) crkvama za to treba biti upotrijebljen svileni saten, pri čemu tkanina mora biti dovoljno široka i dugačka da prekrije naslon.[596]

Tekstilni predmeti koji su dominirali prostorom crkvene lađe su prvenstveno posebno krojene presvlake kojima su se »oblačili« ili zastirali kapiteli, pilastri i stupovi i to ne samo oni arhitektonski dijelovi crkve nego i rečeni elementi oltarā [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 2]. Arhivski dokumenti otkrivaju da je većina crkava na području Zadarske nadbiskupije posjedovala takve presvlake, koje su se u unutrašnjosti bogatijih svetišta mijenjale sukladno prigodama odnosno odmicanju liturgijske godine. Ipak, do danas su se sačuvala samo dva takva predmeta, jedan od kojih je vrlo vjerojatno bio načinjen u svrhu oblaganja kapitela u lađi zadarske katedrale [Kat. 62]. Ovakav način ukrašavanja crkvene unutrašnjosti se počeo izrazitije njegovati tijekom XVII. stoljeća, kad su sakralni interijeri - u duhu protureformacije - obnavljani u punoj raskoši.[597] Takav je *theatrum sacrum* bio vizualno dojmljiviji kad bi mu se pridodale i draperije kojima su se zakrivala vrata ili prolazi kao i, primjerice, posebno krojeni pomični zastori kojima su se istovremeno štitili i ukrašavali registri orgulja [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 1]. Danas smo naviknuti na gotovo posve ogoljeni izgled sakralnih prostora, a od nekoć uobičajenih tekstilnih presvlaka ponegdje su preostale samo male metalne kuke pri vrhu stupova ili kapitela, a o koje su se vješale alke prišivene za tkanine [vidjeti Ilustracije uz katalog, Sl. 62b]. Još jedan, danas rijedak običaj je podrazumijevao izradu zastora kojim su se zakrivali posebno štovani predmeti (najčešće su to bile slike). Ovakvi zastori (tal. *tenda, tendina, cortina*) su uglavnom načinjeni od jednog komada tkanine

[596] *Ista,* str. 55, 70.

[597] Pauline Johnstone, *nav. dj.*, 2002., str. 86.

Zaštićeno autorskim pravima

pravokutnog oblika, obrubljenog bortama ili resama, a može biti ukrašen (vezenim) motivima koji su reminiscencija na samu sliku. O gornji rub su im prišivene alke o koje su pak ovješeni o noseću šipku. Mogu se sastojati i od jednog velikog, užeg komada više ili manje skupocjene tkanine bez vezenih ukrasa, a koja može biti jednaka tkanini od koje su skrojeni drugi liturgijski predmeti te misno ruho.[598] U ovom kontekstu zaslužuje biti spomenuto da šibenski biskup Karlo Antun Donadoni (1723.-1756.) redovnicama šibenskog samostana sv. Katarine oporučno ostavlja jedan velum za kalež, vezen zlatnim i svilenim nitima, a s izričitom napomenom da ga koriste za prekrivanje *Venerabile quadro* koja je izložena u istoj crkvi.[599]

5.2.2. Oprema za liturgijsku srebrninu

Tekstilni predmeti koji se – sukladno njihovim namjenama – mogu obuhvatiti pojmom »oprema za liturgijsku srebrninu« su velum za kalež, bursa, pala, pokrivalo za piksidu (ciborij ili čestičnjak) i pokrivalo za pokaznicu. Velum za kalež (lat. *velum calicis*) se uobičajeno krojio od tkanine dimenzija oko 50 x 65 centimetara, a služio je pokrivanju kaleža i patene od početka mise do prikazanja i od pričesti do kraja mise.[600] I sv. Karlo Boromejski piše da velum za kalež ne bi trebao biti posve pravilnog kvadratnog oblika nego da bi trebao biti nešto širi. Nadalje kaže da bi ih valjalo obrubiti svilenim, zlatnim ili srebrnim vrpcama, dok bi raskošniji primjerci morali biti ukrojeni od tkanine protkane zlatnim ili srebrnim nitima te obrubljeni srebrnim resama.[601] Velum za kalež - u gore opisanoj funkciji i obliku - se ne javlja prije XVI. stoljeća. Uveden je u uporabu u vrijeme pape Pija V. (1566. – 1572.), a smatra se da je u određenom smislu potekao od tkanine zvane *pannus offertorius* (ili *mappa*) koja se od XIII. stoljeća koristila pri prihvaćanju ili nošenju kaleža, da se ne bi dodirivao golim rukama. Velumi za kalež su se najčešće izrađivali kao dijelovi kompleta misnog ornata, odnosno od iste tkanine upotrijebljene za krojenje misnice, dalmatika, pluvijala i insignija. Nerijetko su bili izrađivani i od monokromne tkanine naknadno bogato ukrašene vezom, a u središtu im se u pravilu nalazio križ, izvezeni Kristov monogram ili drugi prikladan simbol. Morali su biti

[598] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 403.

[599] »*Alle reverende Monache del Convento di Santa Catarina, lascio il mio velo di ricamo d'oro, e frutti di seta colle parole:* sub utraque specie; *affinche se ne servano, e facciare qualche divoto uso, se non altro per coprire il Venerabile quadro stasse esposto, e si predicasse nella loro chiesa.*« Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2003.b, str. 193, 207.

[600] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 582.

[601] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 40.

Zaštićeno autorskim pravima

podstavljeni te obrubljeni bortama, resama ili čipkama.[602] Odredbama Drugog vatikanskog koncila velum za kalež je uklonjen iz uporabe, jednako kao i bursa (lat. *bursa*, vrećica, torbica), spremnica za korporal kvadratnog oblika, čija je unutrašnjost podstavljena lanenom tkaninom dok je vanjština prekrivena svilenom tkaninom koja mora odgovarati ostalom misnom ruhu. U slučajevima kad crkva nije posjedovala misnicu i bursu od istovjetne svile, mogla se koristiti ona od drugačije tkanine, no valjalo je paziti da boja burse odgovara boji misnice. Sastoji se od dviju čvrstih ploha – čija je jezgra najčešće od kartona - koje su na jednoj strani čvrsto povezane, a na dvjema susjednim slabije.[603] Duljina svake stranice je dvadesetak centimetara, no mogu biti i desetak centimetara dulje. Na preostaloj strani je otvor kroz koji se unutar burse umeće korporal. Nakon što bi se u bursu stavio korporal, postavila bi se na kalež, na način da je velum podno burse. Gornje lice burse se nerijetko dodatno ukrašavalo križem (koji je najčešće načinjen od dva komada borti), vezom ili oslikavanjem.[604] Već se u srednjem vijeku pomno pazilo da se korporal primjereno čuva, budući da nijedan drugi tekstilni predmet nije bio u tako bliskom kontaktu s Tijelom i Krvi Kristovom. Najčešće su se pohranjivali u posebno u tu svrhu izrađivane kustodije koje su imale oblik torbice (lat. *pera*, *bursa*) ili kutijice (lat. *capsa, capsella, cassum, domus corporalium*). Do kraja srednjeg vijeka su se češće koristile kutijice, koje su uglavnom imale dimenzije koje su odgovarale mjerama složenog (presavijenog) korporala. Početkom ranog novog vjeka su kutijice postupno izašle iz upotrebe te su ustupile mjesto bursama.[605]

Piksida (još zvana i ciborij ili čestičnjak) se – onda kad sadrži hostiju - običavala prekrivati tekstilnim predmetom načinjenim za tu svrhu, a koji je mogao biti ukrojen na nekoliko načina: može imati oblik punog kruga, tri četvrtine kruga, pravokutni oblik ili pak oblik »čuperka« koji se sastoji od četiri ili šest izduženih, pravokutnih segmenata (»resa«) koji se pri vrhu spajaju. U srednjem vijeku nije bilo »veluma« za piksidu nego se držala bez pokrivala u ormaru u sakristiji.[606] Za razliku od veluma za kalež i bursi, za ove predmete nije bilo propisano da budu načinjeni od tkanine koja odgovara boji misnice odnosno da se mijenjaju sukladno prigodama ili odmicanju liturgijske godine, nego su se u pravilu krojili od svile bijele boje. Iz uputa sv. Karla Boromejskog se saznaje da je bilo poželjno izrađivati ih

[602] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 215.

[603] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 178.

[604] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 219.

[605] Gianluca Popolla, *I paramenti liturgici,* u: AA.VV., *Forme e colori per il servizio divino: paramenti sacri dal XVII al XX secolo,* Torino, Edizioni C.L.U.T. – ORMAE Editrice, 1997., str. 35 – 51 (44).

[606] Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 195 – 196.

Zaštićeno autorskim pravima

od tkanina protkanih zlatnim ili srebrnim nitima te da im se potom čitavom dužinom ruba prišiju metalne rese odgovarajućeg sjaja. Veličina im mora odgovarati dimenzijama pikside.[607] U slučajevima kad se izrađuju od monokromne bijele (svijetle) svile, redovito su ukrašeni vezenim motivima izražene liturgijske simbolike (primjerice Kristovim monogramom, motivima klasja, vinove loze, maslinovih grančica itd.).[608] Do danas na području Zadarske nadbiskupije nije sačuvano nijedno pokrivalo za piksidu načinjeno od tkanina nastalih prije XIX. stoljeća, a isto se nažalost može konstatirati i u pogledu pokrivalā za pokaznicu. Njima se pokrivala teka ostenzorija a izrađivali su se od dva komada tkanina kvadratnog oblika, koje su podstavljene te spojene uzduž dviju stranica (duž dvaju preostalih rubova se ne spajaju tako da se pokrivalo može navući preko gornjeg dijela pokaznice). Jednako kao što je to slučaj sa pokrivalom za piksidu, i ove su »navlake« uvijek izrađivane od bijele svile, a u slučaju kad su načinjene od svile bez uzorka su u pravilu ukrašene vezom koji se najčešće razvija oko središnjeg Kristova monograma.[609]

Naposljetku treba spomenuti i palu (lat. *palla, ogrtač, gornja haljina, pokrivač*) odnosno pokrovac kojim se pokriva kalež tijekom mise.[610] Javlja se u XIII. stoljeću, a najčešće je riječ o komadu uškrobljene lanene tkanine kvadratnog oblika (s dimenzijama stranice koje približno iznose 15 – 20 centimetara) obrubljene uskom čipkom. U Francuskoj te u prekoalpskim zemljama su česte pale načinjene od dvaju komada tkanina unutar kojih je karton, dok im je gornja strana prekrivena svilenom tkaninom koja je pak najčešće djelomično ili u cijelosti izvezena. Takve su pale u Italiji rijetke,[611] a ne zatječu se ni u našim crkvama. Pri njihovoj izradi se nikad nije smjela koristiti crna tkanina niti je bilo dozvoljeno vezenje motiva poput lubanje: vez se morao sastojati od motiva koji simboliziraju Presveti Sakrament ili Kristovu žrtvu[612] (poput primjerice križa, simbolā Kristove muke, pelikana, Jaganjca Božjeg i sl.).

[607] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 74.

[608] Usp. Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 210.

[609] *Iste,* str. 211.

[610] Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 446.

[611] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 212.

[612] Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 188.

Zaštićeno autorskim pravima

5.2.2. Relikvijari

Dosadašnjim istraživanjima provedenima u inozemstvu je dokazano da su čuvanje, prijenos, izlaganje i čašćenje zemaljskih ostataka mučenika i svetaca oduvijek neraskidivo povezani sa vrijednim tekstilima. Svilene tkanine su smatrane jednako dragocjenima kao zlato, te su se stoga same po sebi nametnule kao materija dostojna neposrednog doticaja sa svetačkim moćima. One ih nisu samo štitile, već su ih činile veličanstvenijima, a uslijed vjerovanja da dugotrajnim bliskim dodirom upijaju krepost i snagu relikvija, i same su nerijetko smatrane relikvijama (tal. *reliquie da contatto*).[613] Omatanje svetačkih ostataka u svile se i u Bizantu i na Zapadu javlja još u IV. stoljeću (poznato je da su već ostaci sv. Atanazija Aleksandrijskog bili ovijeni svilenom tkaninom[614]) ali taj će specifični izraz pijeteta na Zapadu dobiti poseban zamah na početku IX. stoljeća, kada Karlo Veliki donosi dekret da svaki novoposvećeni oltar u svojoj konstrukciji (konfesiji) mora sadržavati svetačku relikviju.[615] Stručna literatura obiluje tekstilnim primjercima koji su odoljeli zubu vremena i drugim nedaćama zatvoreni unutar relikvijarā, koji su se pokazali savršenim *vremenskim kapsulama* za očuvanje drevnih svila. Ti predmeti pedantne izrade, pomno izvedene slojevite konstrukcije, koji su se iznimno rijetko ili čak nikako otvarali, a nisu ni mijenjali okruženje, ustalili su u svojoj unutrašnjosti postojanu mikroklimu posve lišenu dvaju najvećih neprijatelja tekstila: vlage i sunčeve svjetlosti. Zahvaljujući tomu, gotovo svaki broj časopisa posvećenih povijesnim tekstilima donosi neko novo vrijedno otkriće, među kojima prevladavaju srednjovjekovni primjerci ali se, naravno, radovi posvećuju i baroknim svilama sačuvanim unutar relikvijarā iz XVII. i XVIII. stoljeća. Tako se, primjerice, može izdvojiti rad Dorette Davanzo Poli posvećen trima vrstama tkanina sačuvanima unutar drvenog relikvijara s moćima svetih Tabre i Tabrata koji se čuva u nekadašnjoj katedrali na Torcellu a koje su upotrijebljene za prekrivanje kostiju, za izradu presvlake »madraca« i jastuka na koje

[613] Usp. Marielle Martiniani Reber, *Le rôle des étoffes dans le culte des reliques au Moyen Age*, u: *Bulletin du CIETA*, 70, 1992., str. 53 - 58.

[614] Anna Muthesius, *Sealed for God: Reliquary Bags, Burses and Purses (4th – 15th Centuries)*, u: *Studies in Byzantine, Islamic and Near Eastern Silk Weaving*, (ur.) Anna Muthesius, London, The Pindar Press, 2008., str. 85 – 97 (89).

[615] *Ista*, str. 217.

autorskim pravima Zaštićeno

su kosti položene te za krojenje kapice (tal. *zucchetto*) koja je postavljena na lubanju sv. Tabre.[616]

Zasad se, nažalost, ne može govoriti o konkretnijim rezultatima proizišlima iz istraživanja tkanina sačuvanih unutar relikvijara u Hrvatskoj budući da bi projekt koji bi tomu bio bar jednim dijelom posvećen zapravo bio teško provediv. Naime, otvaranje relikvijarā te vađenje i pregledavanje njihova sadržaja se u pravilu može provoditi isključivo komisijski, a uz prethodno odobrenje biskupa: koje odobrenje je neizostavno u slučaju otvaranja zapečaćenih relikvijara. Stoga su prilike kad je pregled njihovog sadržaja moguć razmjerno rijetke, a uglavnom se stvaraju prilikom podvrgavanja relikvijara konzervatorsko-restauratorskom zahvatu. Upravo je upućivanje na restauraciju baroknog moćnika sv. Staša iz splitske katedrale ranih 1990.-ih godina rezultiralo pronalaskom čak četrnaest fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih tkanina među kojima su i posebno vrijedni istočnjački primjerci.[617]

Zahvaljujući tomu da relikvijari-škrinjice sv. Asela i sv. Marcele u riznici župne crkve u Ninu nisu bili zapečaćeni te da su prethodno bili otvarani od strane akademika Ive Petriciolija – koji je ujedno prvi ukazao na to da su obloženi vrijednom svilom istkanom u Italiji u XIV. stoljeću[618] - sam u studenom 2011. godine pregledala i dokumentirala lampas u njihovoj nutrini te ga podrobno analizirala i preciznije datirala u zasebnoj studiji.[619] Akademik Petricioli je – kako je ranije spomenuto - objelodanio i ranosrednjovjekovnu tkaninu koja se bila sačuvala unutar čuvenog kamenog relikvijara sv. Stošije iz IX. stoljeća. Prema pouzdanom svjedočanstvu, prilikom poklanjanja dijela relikvija sv. Stošije bazilici sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici 1976. godine, ostaci u sarkofagu su ovijeni novom tkaninom dok je vrijedna istočnjačka tkanina tad vrlo vjerojatno izvađena i spaljena. No, zaslugom Ive

[616] Doretta Davanzo Poli, *Le stoffe sui resti di Tabra e Tabrata a Torcello*, u: *Florilegium artium. Scritti in memoria di Renato Polacco*, (ur.) Giordana Trovabene, Padova, Il Poligrafo, 2006.b, str. 223 – 226 (table na str. 457).

[617] Neki od fragmenata su zasad objavljeni u: Anna Muthesius, *Two Unknown Tapestry Weave Silks from Croatia,* u: *Studies in Byzantine, Islamic and Near Eastern Silk Weaving*, (ur.) Anna Muthesius, London, The Pindar Press, 2008.b, str. 197 – 206; Joško Belamarić, *Svijećnjaci zadarskih majstora Mateja i Aristodija i dosad nepoznati fragmenti srednjovjekovnog tekstila iz splitske katedrale,* u: *Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst,* zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu od 26. do 27. rujna 2011., (ur.) Joško Belamarić - Bratislav Lučin – Marko Trogrlić – Josip Vrandečić, Split, Književni krug, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, 2014., str. 315 – 333.

[618] Ivo Petricioli, *nav. dj.,* 1969., str. 348, 350.

[619] Silvija Banić, *nav. dj.,* 2013.a, str. 85 – 102.

Zaštićeno autorskim pravima

Petriciolija je objavljen kratak opis te fotografija tkanine na temelju koje se pretpostavlja da je temeljna tkalačka konstrukcija vrlo jednostavna (očito je riječ o nekoj od varijanti tafta, izvedenoj u bijeloj boji i vrlo vjerojatno od lana), dok se skroman ukras sastojao od niza četverokrakih (»plosnatih« ili grčkih) križeva, izvezenih unutar horizontalnog pojasa omeđenog dvjema užim bordurama utkane tehnikom *ad arazzo* (tzv. »tapiserijsko« tkanje).[620]

Katalogom disertacije su obuhvaćene dvije tkanine sačuvane unutar relikvijarā: osim ranije spomenutog oltarnika položenog pod tijelo sv. Šimuna u čuvenom sarkofagu [Kat. 35] analizirani su i fragmenti damasta upotrijebljeni za oblaganje kutije drvene gotičke škrinje sv. Marcele iz Nina [Kat. 37]. Rečeni damast je datiran u treću četvrtinu XVII. stoljeća, a može se pretpostaviti da je njime zamijenjena starija tkanina koja je zbog dotrajalosti ili oštećenja mogla biti ocijenjena kao neprikladna. Prekrivanje kutije »dostojanstvenijim« tekstilom je zacijelo poduzeto zbog toga što je škrinja obnovljena upravo tijekom XVII. stoljeća, tako da su svi dijelovi osim prednje strane zamijenjeni novima.[621]

Naposljetku vrijedi spomenuti da sam svilene tkanine dosad imala priliku uočiti u još dva relikvijara. Unutar srebrnog dijela relikvijara-biste sv. Leonarda iz XV. stoljeća[622] (iz riznice zadarske katedrale, danas u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru) sam svetačke ostatke zatekla ovijene svilenim taftom svijetlozelene boje. Dakle, budući da je riječ o tkanini bez uzorka, nije uvrštena u katalog doktorskog rada. Nadalje, pregledom relikvijara glave sv. Aroncija (također iz riznice zadarske katedrale; izložen u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti) sam utvrdila da je za oblaganje njegova poklopca, a vrlo izgledno i kutije, upotrijebljena lagana svilena tkanina zelene boje sa - po svemu sudeći - jednostavnim (geometrijskim) uzorkom istkanim suplementarnom potkom svijetle (bijele ili blijedožute) boje. Rečeni relikvijar je izrađen u drugoj polovini XI. stoljeća u obliku okrugle škrinjice s poklopcem u obliku kalote, a početkom XVI. stoljeća je prepravljen u škrinjicu blago izduženog pravokutnog oblika. O »renesansnoj obnovi« relikvijara svjedoči i grb mletačke obitelji Pesaro iz koje su potekla dva zadarska nadbiskupa: Francesco (1505. – 1530.) i Cornelio

[620] *»U sarkofagu sv. Stošije pronađen je vrlo vrijedan komad tekstila s izvezenim malim križevima, koji bi po karakteru tkanja i veza mogao biti iz vremena biskupa Donata«;* Nada Klaić – Ivo Petricioli, *nav. dj.,* 1976., str. 144, tabla VIII (bez pag.); vidjeti i: Silvija Banić, *nav. dj.,* 2013.a, str. 85.

[621] Usp. Nikola Jakšić – Emil Hilje, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo I*, Zadar, Gorenjski tisk, 2008., str. 187.

[622] Fotografiju i kratak opis relikvijara vidjeti u: Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.*, 2004.b, str. 21 (kat. M 4.8.); sa citiranom starijom literaturom.

Zaštićeno autorskim pravima

(1533. – 1544.).[623] Iako je poklopac relikvijara očito na više mjesta čavlićima »zakucan« uz bridove kutije te ga stoga nažalost nije moguće podignuti (odvojiti od kutije) – zbog čega svila nije mogla biti primjereno dokumentirana – može se pretpostaviti da je u relikvijar postavljena po okončanju njegove preinake te da stoga vjerojatno datira na kraj XV. ili početak XVI. stoljeća. Unatoč tomu što tkanina nije analizirana, smatram shodnim upozoriti na njezino postojanje kao i izraziti nadanje da će se u skorije vrijeme stvoriti i interes i okolnosti za pregled sadržaja ne samo ovog nego i nekih drugih zadarskih relikvijara.

5.2.3. Procesijski predmeti

Procesija (lat. *processio*, napredovanje [vojske], povorka, ophod) je vjerska povorka koja ide s jednog mjesta na drugo, ili se obilazeći vraća na mjesto polaska, pri čemu se uvijek nosi neki sveti predmet ili znak. Procesije poznaju gotovo sve religije a u kršćanstvu se javljaju već u IV. stoljeću kad su se u Rimu vjernici svaki dan okupljali u jednoj crkvi nakon čega bi kretali prema crkvi u kojoj se imalo održati euharistijsko slavlje.[624] Također se javljaju u prigodama posebnih svečanosti, pod kojima su se podrazumijevale i one pogrebne. Procesije su zapravo ritualna reminiscencija na hodočašće pri čemu je temeljna razlika u tomu da se na hodočašće moguće zaputiti individualno dok u procesiji sudjeluje čitava zajednica. U XI. i XII. stoljeću se počinju održavati i unutar crkvi zbog čega se grade posebni prostori, poput primjerice ophodnog prostora oko svetišta (deambulatorij), no od XIII. stoljeća postaju brojnije one procesije koje održavaju izvan crkve odnosno koje se ne odvijaju za vrijeme trajanja mise.[625] U srednjem vijeku su posebno učestale procesije u kojima se nose svetačke relikvije dok su u XVI. stoljeću uzele maha euharistijske procesije tijekom kojih se u pokaznici nosi posvećena hostija. Kortej je pak vrsta procesije u kojoj se ne nosi nikakav predmet kulta.[626]

Procesije su predvođene procesionalom - metalnim ili drvenim križem na dugačkoj tankoj motki (hasti) – a koji je mogao biti nadsvođen posebno konstruiranim, oblim lukom izvedenim od tankih metalnih šipki preko kojeg bi se prebacila duga a uska tkanina čime bi se iznad križa načinila jedna vrsta baldahina. U tu svrhu se običavala koristiti skupocjena svilena tkanina poput baršuna, dok su se svile bez uzorka bogato ukrašavale vezom srebrnim i

[623] Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.*, 2004.a, str. 6 i tabla M.2.2 (bez pag.)

[624] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 487 – 488.

[625] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 322.

[626] Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 487 – 488.

Zaštićeno autorskim pravima

zlatnim nitima. Uzduž duljih strana bi se obrubila bortama dok bi uz kraće strane – koje bi padale lijevo i desno od križa - bile prišivene rese i kićanke. Ovakva nebnica za procesijski križ se na talijanskom jeziku naziva *fusciacco* a o podrijetlu termina postoje dvojaka tumačenja: prema nekim istraživanjima potječe od perzijske riječi *fišak* (sjenilo) no postoji i mogućnost da je nastao od riječi *fascia*.[627]

Više je vrsta zastava koje su se običavale nositi u procesijama. Kako piše Cvjetko Rubetić, »*ima u crkvi zastava sa različitim slikama, da se sjetimo, da smo vojnici i sljedbenici onoga vođe, Isusa Krista, koji je smrt i pakao pobijedio, i da nam je vjerno služiti pod njegovom zastavom*.«[628] Mogu se razlikovati prema obliku, načinu nošenja te eventualno po zastupljenim prikazima. Procesijska zastava (tal. *banda processionale, bandinella*) je bila uža no duga približno dva do tri metra a vješala se o koplje na vrhu kojega je mogao biti križ ili šiljak. Nosila se u parovima ili u serijama od četiri ili šest komada, u kojem slučaju su u svečanoj procesijskoj povorci bile razmještene na način da ju ograničavaju ili pak da »omeđuju« njezin najvažniji dio. Za razliku od barjaka (tal. *stendardo, gonfalone*) na kojima su bili izvedeni svetački likovi, znakovlje ili natpisi, zastava je imala ulogu pridavanja ozračja svečanosti procesiji.[629] Barjak je mogao biti srednjih ili velikih dimenzija a najčešće se izrađivao od tkanine pravokutnog oblika ovješene o vodoravnu prečku koja je pak bila pričvršćena na vrh jedne ili dviju motki. Smatra se da vuku podrijetlo od srednjovjekovnih ratnih barjaka a predstavljaju insignije gradova, Crkve, bratovština te vjerskih udruženja općenito. Prvi put se javljaju u X. stoljeću a jedan od najstarijih sačuvanih primjeraka je *Bandiera di San Giorgio* s kraja XIII. stoljeća, koja se danas čuva u Rimu a nosi prikaz sv. Jurja u borbi sa zmajem. Barjaci su posebno rašireni od XV. stoljeća a nerijetko su se davali izraditi kao *ex vota*, najčešće tijekom epidemija kuge, a izvedba njihovih ukrasa je učestalo povjeravana znamenitim slikarima, poput primjerice Rafaelu (*Stendardo della Santissima Trinità*, Città di Castello, Perugia) ili Guidu Reniju (*Pala delle peste*, Bolonja). Za njihovu izradu su se mogle koristiti lagane tkanine (u konstrukciji platna ili tafta) od lana, konoplje, pamuka ili svile, a donji rub bi im gotovo u pravilu bio ukrašen bortama, resama, kićankama ili bi im pri dnu bio ukrojen niz kvadratnih ili pravokutnih završetaka koji podsjećaju na rese ili repove. Glavni ukras na barjaku je bio izveden na stražnjoj strani (*recto*) dok bi se na prednjoj (*verso*) nalazio natpis ili simbol. Osim u tehnici veza ili »kolaža« apliciranjem

[627] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str.339.

[628] Cvjetko Rubetić (prir.), *nav. dj.,* 1895., str. 9.

[629] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 325.

Zaštićeno autorskim pravima

komadića raznobojnih tkanina, dekoracije barjaka su se izrađivale i u tehnici slikanja a najčešći dominantni motivi su bili prikazi Bogorodice, svetaca te znakovi bratovština.[630]

Sv. Karlo Boromejski piše da bi se barjak s prikazom gradskog sveca-zaštitnika po dimenzijama, materijalu i ukrasima morao razlikovati od župskih barjaka (*siparium* ili *fanon*). Ukoliko to prihodi župe dopuštaju, župski barjak bi valjalo načiniti od čvrste tkanine protkane zlatnim i srebrnim nitima koja ima biti kvadratnog oblika. Prikaz sveca kojemu je posvećena župna crkva može biti izveden slikanjem, vezenjem ali i tkanjem, a boja tkanine ima odgovarati obredniku prema kojem se misi u župi ali i životu sveca. Uzduž svih rubova trebaju biti prišivene rese u istoj boji kao što je i boja tkanine, a u koje su mjestimično umetnute srebrne ili zlatne niti. Barjak treba visjeti o snažnoj drvenoj motki na čijem vrhu treba pričvrstiti mali grčki križ, a koja mora nadvisivati barjak i biti bojana u boju koja odgovara onoj njegove tkanine.[631]

Među tekstilnim predmetima koji su pripadali zadarskoj katedrali sačuvao se i procesijski barjak iz druge polovine XVII. stoljeća [Kat. 60] kojeg Carlo Federico Bianchi spominje kao »barjak zadarskog Kaptola« (*gonfalone del capitolo*)[632] a koji je načinjen od jednog, dugačkog komada crvenog damasta po kojemu su uljenim bojama naslikani svetački likovi pod arkadama (sv. Petar s Kristom, sv. Stošija i sv. Donat) i ukrasna rubna bordura s *puttima* te sa medaljonima sa poprsjima svetaca. Iz arhivskih dokumenata se saznaje da je, primjerice, crkva sv. Krševana posjedovala barjak od »pozlaćene crkvene svile« sa svečevim prikazom a koji se na njegov blagdan nosio u svečanoj gradskoj procesiji[633] dok stariji izvor spominje *vexilum magnum* od *bocassina* na kojemu je bio naslikan lik sv. Krševana okružen zlatnim cvjetovima.[634] U isto vrijeme – dakle prilikom Valierove vizitacije – su se dva *vexiluma* (*duo vexilla*) nalazila u crkvi sv. Andrije a jedan *vexillum honorificum* je posjedovala samostanska crkva sv. Ivana Krstitelja [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 24], gdje pridjev *honorificum* upućuje na zaključak da je bio posebno vrijedan. Također, jedan *vessillo di tella* je 1587. godine zabilježen u župnoj crkvi u Božavi na Dugom otoku [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 60]. *Vexilum* (tal. *vessillo processionale*) je posebna vrsta procesijskog barjaka koja se od drugih zastava razlikovala po dimenzijama, načinu nošenja te obliku. Naime,

[630] *Iste*, str. 350.

[631] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 68.

[632] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 541.

[633] Navod je spomenut u rukopisu nastalom prilikom apostolske vizitacije Agostina Valiera 1579. godine; vidi: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.a, str. 88, 94.

[634] Barjak je naveden u inventaru od 27. ožujka 1449. godine; Josip Kolanović, *nav. dj.*, 1983., str. 79 – 80.

Zaštićeno autorskim pravima

vexilum je dimenzijama je uglavnom bio manji od drugih vrsta procesijskih barjaka a činila ga je tkanina kvadratnog oblika – najčešće svilena - koja nije bila ovješena o motku nego je cijelom jednom svojom stranom bila pričvršćena uz koplje koje je najčešće završavalo šiljkom. Uzduž preostalih, slobodnih triju strana je u pravilu bio obrubljen resama. U središtu je bio prikaz sveca ili znak bratovštine, koji je mogao biti naslikan, izvezen ili izrađen u tehnici »kolaža« od komada tkanina različitih boja.[635]

Ostali tekstilni procesijski predmeti koje ovdje treba spomenuti su sjenilo (tal. *ombrellino*, lat. *umbrella*), paviljon (tal. *padiglione*, lat. *conopaeum, magnum umbraculum, synnichium, tentorium*) te naposljetku nebnica ili baldahin. Procesijska sjenila su se izrađivala od kružne drvene konstrukcije koja se tkaninom prekrivala, a nerijetko i podstavljala u podgledu. Nosila su se rastvorena nad svećenikom koji je nosio Presveti Sakrament i to podjednako u vanjskim procesijama kao i u obredima u unutrašnjosti crkve, a prije negoli su se počeli koristiti u tu svrhu su se običavali raskriliti samo nad papom i drugim prelatima prilikom njihova pojavljivanja i kretanja u javnosti. Najranija sjenila su bila izrazito plošna ili pak blago stožasta, a drvene motke na koje bi se nataknuli su u pravilu imale središnji dio izvijen u obliku slova *S* zbog čega je sjenilo bilo odmaknuto od nositelja, a primaknuto svećeniku koji je koračao ispred njega. Za pokrov su se običavale koristiti skupocjene tkanine, uglavnom bijele boje, dok su crvene tkanine upotrebljavane ondje gdje se služilo prema ambrozijanskom obredu. Također, ona sjenila koja su nošena u ceremonijama koje je predvodio papa su mogla biti od tkanina bijele ili crvene boje; u slučajevima kad ih je predvodio kardinal su bila sa crvenim ili ljubičastim pokrovom dok su se za sjenila nošena nad biskupom upotrebljavale ljubičaste ili zelene tkanine.[636] Sv. Karlo Boromejski ističe da sjenilo mora imati »padajući« obrub skrojen od iste tkanine koja je upotrijebljena i za pokrov te da uzduž svih rubova obruba valja prišiti ukrasne rese.[637]

Iako arhivski dokumenti otkrivaju da su čak i župne crkve u manjim mjestima bile opskrbljene najmanje s jednim procesijskim sjenilom [usp. Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 53, 54, 56, 62], do danas su na području Zadarske nadbiskupije preostala tek dva[638]

[635] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.,* 1988., str. 353 – 354.

[636] *Iste*, str. 347.

[637] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 76.

[638] I na ovom mjestu ističem da sam prilikom inicijalnih terenskih istraživanja, provedenih tijekom 2009. godine, u sakristiji samostanske crkve sv. Frane u Zadru dokumentirala još jedno sjenilo [Ilustracije uz raspravu, Sl. 233] koje međutim pri naknadnom dolasku u svrhu izrade temeljitih analiza svih tamošnjih tekstilnih predmeta više nije bilo moguće pronaći, zbog čega nije uvršteno u katalog disertacije.

Zaštićeno autorskim pravima

[Kat. 143 i 173], od kojih je ono u mjestu Sali na Dugom otoku [Kat. 143] sačuvano sa svim pripadajućim dijelovima (dvodijelna motka te središnji *S* element) i to u drvenom sanduku koji je vrlo izgledno izvoran.

Do danas se na području Nadbiskupije nažalost nije uspjela sačuvati niti jedna nebnica (baldahin). Ne samo što nijedna nebnica nije preživjela cjelovita, nego ne postoje ni komadi koji bi se mogli prepoznati kao njihovi ostaci, što je pogotovo porazno uzmemo li u obzir da se samo u ovdje priloženim, transkribiranim arhivskim dokumentima spominje njih tridesetak. Ovi nerijetko raskošni predmeti su se sastojali od velikog, pravokutnog i čvrstog središnjeg dijela zvanog nebo (tal. *cielo*) uz čija su se četiri ruba prišivale »padajuće« bordure obrubljene resama. Od reprezentativnih tkanina, koje su nerijetko bile ukrašene vezom, se izrađivao samo podgled neba te vanjska lica bordura, dok je gornji dio neba u pravilu bio od grubog platna koje bi se premazalo slojem voska da bi bilo otpornije na oštećenja. Nosili su se ili postavljali – iznad oltara, biskupskog trona i sličnih časnih mjesta – na četiri, šest ili čak osam kopalja koja mogu biti rezbarena, oslikana, pozlaćena, presvučena tkaninom ili pak optočena iskucavanom i lijevanom srebrnom oplatom. Takva su srebrna koplja, izrađena u mletačkim zlatarskim radionicama tijekom XVII. i XVIII. stoljeća, sačuvana – primjerice – u riznici zadarske katedrale,[639] u riznici splitske katedrale[640] te u katedrali u Kotoru, uz koje je pak sačuvana i nebnica od venecijanskog *semisdora* iz sredine XVIII. stoljeća [usp. Kat. 166]. Vrijedi podsjetiti da upotrebu nebnice u Kotoru spominje Timotej Cizilla u svom djelu *Zlatni vol* (Bove d'oro), napisanom oko 1624. godine, u dijelu u kojem opisuje procesiju na dan sv. Tripuna u kojoj Slavnu glavu sa svečevim moćima nosi biskup, odjeven za svečanu misu te da ide ispod baldahina od tkanine protkane zlatnim nitima kojeg nosi šest plemića iz redova starijih, cjenjenijih i poštovanijih kotorskih rodova.[641] Konkretan spomen upotrebe nebnice postoji i u slučaju Skradina, gradića u koji je biskup Dominik Pasqualigo (1760.-1766.) ušao svečano i u pratnji dojahao do mjesta gdje ga je čekalo biskupsko misno ruho a odakle je dalje

[639] Spominje ih Carlo Federico Bianchi navodeći da su sačinjavali baldahin koji je pripadao bratovštini Presvetog Sakramenta. Na jednom od njih je ugravirana godina 1754. (MDCCLIV) a zanimljiv je i podatak kojeg je Bianchi pronašao u inventaru bratovštine iz 1755. godine a koji otkriva da je 1754. godine u Veneciji kupljen skupocjeni baršun *ciselé* protkan zlatnim nitima u svrhu izrade nebnice, od koje nažalost ništa nije sačuvano. Vidjeti: Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 261.

[640] Deša Diana – Nada Gogala – Sofija Matijević, *nav. dj.,*1972., str. 124 – 125.

[641] Radoslav Tomić, *Umjetnost od XVI. do XX. stoljeća,* u: *Zagovori svetom Tripunu. Blago Kotorske biskupije*, (ur.) Radoslav Tomić, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 166 – 285 (209, kat. 37).

Zaštićeno autorskim pravima

krenuo pod nebnicom koju su nosili gradski plemići.[642] Općenito govoreći, nebnice načinjene od tkanina nastalih prije XIX. stoljeća su u Hrvatskoj do danas sačuvane u nevelikom broju, a zanimljivo je da čak dva primjerka pripadaju skradinskoj Zbirci tekstila. Za oba su upotrijebljene svile iz druge polovine XVIII. stoljeća. Nebnice od tkanina iz druge odnosno treće četvrtine XVIII. stoljeća sam zasad dokumentirala još samo u župnoj crkvi u Labinu,[643] župnoj crkvi (bratimskoj kući) u Vrboskoj, župnoj crkvi u Starom Gradu na Hvaru, župnoj crkvi u Omišu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 196] te župnoj kući u Makarskoj [Ilustracije uz raspravu, Sl. 197].[644]

Nebnica je predmet orijentalnog podrijetla, o čemu svjedoči i drugi, učestaliji naziv »baldahin« (tal. *baldacchino*, od *Baldacco* – stare toskanske inačice imena grada Bagdada) a koji se na zapadu upotrebljavao još od vremena Rimskog Carstva, ne samo iz praktičnih razloga (kao zaštita od sunca, prašine ili kiše) nego i u svrhu iskazivanja posebnih počasti pojedincima ili pak predmetima kulta. Najstariji poznati spomeni upotrebe nebnice u liturgiji sežu u XII. stoljeće, no valja istaknuti da se u srednjovjekovnim dokumentima one navode kao *conopaeum, supratentorium, caelatura* ili *papilio* dok se u istom razdoblju izrazi *baudequinus* i *baldekinus* odnose na skupocjene istočnjačke tkanine. Tijekom XIII. i XIV. stoljeća se poglavito koristi u vrijeme pogrebnih svečanosti no istovremeno se ustaljuje običaj nošenja nebnice u procesijama s Presvetim Sakramentom.[645] Prema uputama sv. Karla Boromejskog, pri izradi nebnica namijenjenim nošenju u svečanim procesijama bi se trebale upotrebljavati svile protkane zlatnim ili srebrnim nitima dok su se za manje skupocjene primjerke mogle koristiti tkanine koje su samo djelomično izvedene u svili ili pak *zambelloti*. U crkvama u kojima se služi prema rimskom obredu trebaju biti bijele boje a ondje gdje se misi po amborzijanskom obredu imaju biti crvene.[646]

Vrijedi ukazati i na paviljon (tal. *padiglione*), posebnu vrstu procesijskog sjenila za koju se pretpostavlja da podrijetlo vuče od vojnih insignija a u kršćanskoj liturgiji je

[642] Vicko Kapitanović, *Skradinski biskupi i građevine u porječju Krke u 18. stoljeću prema arhivskim spisima,* u: *Godišnjak Titius*, god. 1, br. 1, 2008., str. 33 – 52 (37); Silvija Banić, *nav. dj.,* 2014.b, str. 166 (bilj. 42).

[643] Ističem da je baldahin od venecijanskog *semisdora* iz sredine XVIII. stoljeća – a koji je istkan prema istom predlošku i u istoj tkalačkoj konstrukciji kao primjerak u Labinu – sačuvan u bazilici Santa Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji; usp. Doretta Davanzo Poli – Nicola Mario Riccadona, *nav. dj.*, 2014., str. 96 – 97.

[644] Fotografije nebnica u Vrboskoj, Labinu, Skradinu, Starom Gradu i Omišu vidi u: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2016.b, str. 266 – 271.

[645] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 323.

[646] Evelyn Carol Voelker, *nav. dj.*, Book II., str. 74.

Zaštićeno autorskim pravima

prvenstveno poznata kao znak papinske časti. Paviljone su posjedovale sve rimske bazilike, a tijekom svečanih procesija su se nosili iza procesionala i zvonā ovješenih na poseban okvir na vrhu koplja (tal. *tintinnabolo* ili *tintinnabulo*). Odlikuju ih velike dimenzije: u promjeru mjere više od četiri metra, a pokrov im se najčešće izrađivao od naizmjenično postavljenih trokutastih segmenata crvene i žute tkanine koje su bile papinske boje prije negoli ih je papa Pio VII (1800.-1823.) zamijenio bijelom i žutom. U tu svrhu se najčešće koristio crveni baršun te žuta tkanina gusto protkana zlatnim nitima. Uz rub se prišivala bordura valovitog obrisa koja je završavala resama ili kićankama dok se na na vrh paviljona postavljala kugla nadvišena križem.[647] Svraćam pažnju da se »paviljoni« (mlet. *pavioni*) spominju u više priloženih arhivskih dokumenata (popisa inventara); primjerice u inventaru samostanske crkve sv. Nikole iz 1674. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 26], onome crkve sv. Ivana Krstitelja iz 1807. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 31] kao i u inventaru crkve Gospe od Zdravlja iz 1816. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 36]. Međutim, treba naglasiti da se u tim slučajevima ne radi o procesijskim predmetima nego o tekstilnim predmetima namijenjenima ukrašavanju svetohraništa. Termin se zacijelo ne odnosi na zastor za vratašca svetohraništa nego na posebno ukrojeni predmet kružnog oblika koji bi svetohranište zakrio sa svih strana (poput šatora).

[647] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 349, 352.

Zaštićeno autorskim pravima

5.2.4. O običaju odijevanja svetačkih kipova

Nakon srednjeg vijeka se javljaju brojne procesije u čast Bogorodice i svetaca a tijekom kojih su bile nošene i izlagane ne samo relikvije nego i slike i kipovi koji su pak posebno dojmljivo ukrašavani u razdoblju baroka.[648] Kao specifičan izraz čašćenja se javlja običaj odijevanja svetačkih kipova odnosno izrada skulptura koje su svojim oblikom i dimenzijama prilagođene oblačenju u za njih krojenu odjeću, nerijetko načinjenu od skupocjenih tkanina, vezenih ukrasa i čipki. Lako se prepoznaju po tome što su im oni dijelovi tijela koje ima prekriti odjeća grubo modelirani (tesani) – tako da čak djeluju nedovršeno - dok su im samo lica, poprsja, podlaktice sa šakama te ponekad stopala fino obrađeni. Zbog lakšeg oblačenja i svlačenja, ruke im se mogu pomicati u laktu, a nerijetko se obje ruke, pa i glava, mogu odvojiti od trupa. Najčešće je riječ o kipovima Bogorodice no poznati su i primjeri skulptura drugih svetaca. Primjerice, u zbirci samostana benediktinki u Šibeniku izložen je kip sv. Lucije, kojoj je samostan posvećen, a čiji oblik te pogotovo ruke koje su pokretne poput lutkinih nedvojbeno upućuju na zaključak da je bio namijenjen odijevanju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 87]. Nadalje treba spomenuti kipove neznane svetice i sveca u samostanu benediktinki sv. Margarite u Pagu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 89 i 90], izrazito grubo tesani kip sv. Antuna Padovanskog u župnoj crkvi sv. Luke Evanđelista u Ždrelcu na otoku Pašmanu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 91] ali i drveni kip sv. Nikole iz istoimene crkve (Muster) u Komiži na otoku Visu, u čijem slučaju posebno zaslužuje biti istaknuto da se do danas očuvao za njega načinjen »misni ornat«, skrojen od vrijedne svile iz razdoblja rokokoa, a koji se sastoji od pluvijala, štole i mitre [Ilustracije uz raspravu, Sl. 95].

Naime, za oblačenje ovakvih kipova su izrađivani svi dijelovi odjeće – čak i donje rublje, potkošulje, čarape i cipele – a budući da ih je bilo nužno presvlačiti sukladno važnijim svetkovinama i odmicanju liturgijske godine, gornje dijelove odjeće im je valjalo načiniti od tkanina u svim liturgijskim bojama. Zbog toga bi se u sakristiji one crkve u kojoj bi se ovakav kip častio čuvala nemala količina dijelova njegove odjeće, a za koju je trebalo brinuti jednako pomno kao za misno ruho. Primjerice, u katedrali u Rabu je 1579. godine je zabilježeno trideset i osam komada različitih vrsta odjeće za drveni kip Bogorodice (*vesticuole della Madonna di piu sorte numero 38*) dok je zasebno navedeno pet suknji (*gonella*). Bile su različitih boja (tamno zelena, crvena, *paonazzo*) a od jedna od dvije suknje skrojene od grimiznog baršuna je bila ukrašena našivenim biserjem. U inventaru iz 1582. godine se

[648] Benedetta Montevecchi – Sandra Vasco Rocca (ur.), *nav. dj.*, 1988., str. 322.

Zaštićeno autorskim pravima

spominje trideset i devet odjevnih predmeta u različitim bojama, dok se u onom iz 1611. godine navodi samo jedna haljina za Bogorodicu, a 1614. godine *4 panni della Madonna qual si porta attorno la Città*. Kip Bogorodice *za odijevanje* se nalazio i u rapskoj crkvi sv. Križa u kojoj su 1579. godine evidentirane četiri njezine haljine (*una vestizola della nostra Donna, di damasco verde, un'altro di damasco rosso, una vestizola di panno scarlatino, una vestizola di panno bianco a recami*).[649]

No, unatoč rasprostranjenosti ovakvih kipova u Hrvatskoj i nekadašnjem postojanju znatnog broja njima pripadajućih tekstilnih predmeta, malo je do danas sačuvanih dijelova njihove odjeće nastale prije XIX. stoljeća. Osim vrijednih svilenih haljina za kipove Gospe i Djeteta iz samostanske crkve sv. Justine u Rabu,[650] iz dominikanskog samostana u Starom Gradu na Hvaru,[651] u franjevačkom samostanu u Mariji Gorici[652] te iz župne crkve u Voćinu (danas u Dijecezanskom muzeju Požeške biskupije),[653] u domaćoj literaturi zasad nisu poznati drugi primjerci načinjeni od ranonovovjekovnih svila s uzorkom. Nekoliko primjeraka Bogorodičinih haljina od monokromnih svila ukrašenih vezom donosi etnologinja Jelka Radauš Ribarić, koja je u svojim istraživanjima Gospinih kipova za odijevanje u Hrvatskoj došla do zaključka da je ovaj običaj u našim krajevima prihvaćen tijekom XVII. stoljeća pod austrijskim, venecijanskim i španjolskim utjecajima, a da je njegovo širenje tijekom tog i narednog stoljeća povezano sa kultom Kraljice presvete krunice odnosno sa svetkovinom ustanovljenom u spomen pobjede nad Osmanlijama u bitci kod Lepanta 1571. godine. Bogorodičine kipove za odijevanje je zabilježila na šezdesetak lokaliteta, od kojih dvadeset na području sjeverozapadne Hrvatske, petnaest na otocima Braču i Hvaru, osam u Istri, jedanaest u Dalmaciji te dva u Slavoniji. Utvrđuje da se časte na blagdane Kraljice presvete krunice (Gospa od Ružarija), Uznesenja Marijinog (Velika Gospa), Gospe od Karmela (Gospa škapularska), Rođenja Marijinog (Mala Gospa), Gospe Snježne, Pohođenja Marijinog, Majke Milosti te Žalosne Gospe. Crkve u kojima se nalaze su obično hodočasnička svetišta dok u ostalim crkvama najčešće imaju karakter zavjetnoga kipa koji je na području Dalmacije u najvećem broju slučajeva postavljen na neki od bočnih oltara. Što se tiče područja Zadarske

[649] Silvija Banić, *nav. dj.*, 2012., str. 468 – 469.

[650] *Ista*, str. 468 – 469, 486 – 488.

[651] Jelka Radauš Ribarić, *nav. dj.*, 1983., sl. 10 (bez pag.); Krunoslav Kamenov, *nav. dj.*, 2011., str. 399 – 400.

[652] Jelena Ivoš, *nav. dj.*, 1999., str. 309.

[653] Jelena Ivoš, *Liturgijska odjeća*, u: *Ulomci voćinske sakralne baštine: izložba u povodu dvadesete obljetnice razaranja voćinske crkve i ubojstava nedužnih civila te završetka rekonstrukcije crkve*, dvorana Biskupskog doma u Požegi, 9. - 31. prosinca 2011., (ur.) Ivica Žuljević, Požega, Požeška biskupija, 2011.b, str. 33 – 38 (36).

Zaštićeno autorskim pravima

nadbiskupije, ističe da se ovakvi kipovi nalaze u Starom gradu na Pagu, u Ninu, Privlaci, crkvi sv. Šimuna u Zadru, u Arbanasima te u mjestima Kali i Kukljica na otoku Ugljanu.[654] Valja im pridodati one u Silbi [Ilustracije uz raspravu, Sl. 88], Pakoštanima [Ilustracije uz raspravu, Sl. 92ab], Vrgadi [Ilustracije uz raspravu, Sl. 93] te u Veloj Ravi na otoku Ravi. Nažalost, unatoč povećem broju kipova, u nijednoj od crkava u kojima se nalaze nije pronađen niti jedan komad njihove odjeće koji bi po vremenu nastanka upotrijebljenih tkanina bio uvršten u katalog rada. U tom smislu posebno žalosti činjenica da čak ni u Ninu – gdje se srećom sačuvalo više vrijednih primjeraka starog misnog ruha – od opreme čuvenog kipa Gospe od Zečeva nije preostalo ništa. Do današnjih dana nije preživjela ni »*odjeća od skupocjenog brokata s bujnim baroknim uzorkom*« koju je Jelka Radauš Ribarić vidjela u Ninu tijekom svojih istraživanja ranih 1980.-ih godina.[655] Ovdje vrijedi ukazati na dosad nepoznatu bakrenu ploču (matricu za bakrorez) na kojoj je urezan crtež kipa Gospe od Zečeva na prijestolju – koje je do danas sačuvano u župnoj crkvi – odjevenog u haljinu cvjetnog uzorka, s dugačkim velom i zavjetnom krunom. Zvonolika haljinica je prebačena i preko kipa Djeteta na Bogorodičinoj desnoj ruci [Ilustracije uz raspravu, Sl. 94]. Zapravo je riječ o matrici manjih dimenzija namijenjenoj otiskivanju tzv. »svetih sličica« koje su zacijelo prvenstveno izrađivane za brojne hodočasnike koji su sudjelovali u glasovitoj procesiji u kojoj se nosio ovaj kasnogotički kip. Čini se izglednim da je matrica izrađena prema crtežu slikara Giovannija Battiste Augustija Pitterija tijekom četvrtog desetljeća XVIII. stoljeća. U ninskoj župnoj crkvi se nalaze četiri njegova djela,[656] no posebno je indikativno da je za franjevački samostan na Visovcu – a za koji je također naslikao dvije oltarne pale – izradio i crtež Gospe Visovačke sa sv. Ivanom Krstiteljem i sv. Franom Asiškim ugraviran na bakrenu ploču manjih dimenzija.[657] Na moguće Pitterijevo autorstvo ninske »svete sličice« upućuju i odlike Gospinog lica, sa velikim očima spuštenih vjeđa, jednostavno oblikovanim nosom te usnama razvučenima u blagi smješak. Zaključno o kipu Gospe od Zečeva treba navesti dosad nepoznate arhivske podatke koji otkrivaju nekadašnju količinu njemu namjenjenih odjevnih predmeta. Iz rukopisa nastalog prilikom vizitacije ninskog biskupa Giovannija Borgofortea, u svibnju 1678. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 43] se saznaje da se u sakristiji

[654] Jelka Radauš Ribarić, *nav. dj.*, 1983., str. 251, 253, 259; vidjeti i: Jelka Radauš Ribarić, *Oko običaja odijevanja kipova B. D. Marije*, u: *Kačić*, 25, 1993., Split, str. 545 - 557.

[655] Jelka Radauš Ribarić, *nav. dj.*, 1983., str. 256.

[656] Vidjeti: Radoslav Tomić, *Slikar Giovanni Battista Augusti Pitteri u Dalmaciji*, Zagreb, Barbat, 2002.a, str. 70 – 79.

[657] *Isti*, str. 37; 96 – 99; 122 – 123.

Zaštićeno autorskim pravima

ondašnje ninske katedrale (danas župne crkve) nalazilo sedam haljina za Gospu. Pri popisivanju njih šest se svaki put napominje da im pripada i odgovarajuća haljinica za Dijete načinjena od iste vrste tkanine (*habitino compagno*). Zasebno su, pak, zavedene tri haljinice za Dijete, od kojih dvije crvene, te treća zelena sa cvjetnim motivima. Kao materijali Bogorodičinih haljina se navode: zeleno-žuti saten, crvena *ferandina* s raznobojnim cvjetnim uzorkom, saten bijele podloge s uzorkom raznobojnih pruga, saten s uzorkom u bijeloj i crvenoj boji, raznobojna *capiziola*, crvena *ferandina* s motivima bijelih cvjetova te zelena *ferandina* s bijelim cvjetovima. Na Bogorodičinu glavu se postavljao rubac plave boje obrubljen »visokom srebrnom čipkom«. U vrijeme ninskog biskupa Ivana (Giovannija) Manole odnosno 1710. godine je u kapeli Gospe od Zečeva u katedrali zabilježeno trinaest *odijela* (*vestine*) za Gospin kip te jednako toliko za kip Djeteta, krojenih od »svilenih tkanina različitih boja i uzoraka«. U vrijeme vizitacije se na kipu nalazio veo od svile zlatne boje dok je haljina bila skrojena od svile protkane srebrnim nitima [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 51].

Kipovi za odijevanje i njihova oprema od tekstila se spominju i u nekoliko drugih, dosad neobjavljenih arhivskih dokumenata koji se donose u prilogu. Primjerice, prilikom apostolske vizitacije Agostina Valiera 1579. godine je u crkvi sv. Mihovila u Zadru zabilježeno *vestis quinque varii generis per immagine Beata Maria* [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 24]. Nadalje, u inventaru zadarske bratovštine sv. Silvestra iz 1694. godine se navodi voštana skulptura sv. Silvestra odjevena u pontifikalni ornat [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 39]. U inventaru samostanske crkve sv. Dominika u Zadru iz 1710. godine stoji i navod *un tonicello col uno habito intiero per vestir San Domenico* [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 28]. Iz dokumenta s početka XIX. stoljeća [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 33] se saznaje da su se u istoj crkvi nalazili i *odjeveni* kipovi sv. Roze i sv. Pija (*una statuta di S. Rosa vestita / una statua di S. Pio vestito*). Kip Bogorodice za odijevanje je posjedovala i bratovština Blažene Gospe od Snijega u sv. Donatu a u dokumentu iz 1727. godine se spominje jedna njezina haljina crvene i *paonazzo* boje sa zlatnim bortama [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 38]. Bratovština sv. Ružarija je u crkvi sv. Dominika imala svoju kapelu,[658] a u inventaru načinjenom 1806. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 42]

[658] Kad je 1807. godine zatvoren samostan sv. Dominika, ova bratovština – koju su u Zadru dominikanci vodili od XIII. stoljeća – se sa cijelom opremom preselila u crkvu sv. Šimuna. Ukinuta je 1811. godine ali je nastavila djelovati u sklopu bratovštine sv. Sakramenta zadržavši svoje pobožne funkcije i pravo na vlastiti oltar. Prema: Vlade Cvitanović, *Bratovštine grada Zadra,* u: *Zadar: geografija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura: zbornik*, (gl. ur.) Jakša Ravlić, Zagreb, Matica hrvatska, 1964., str. 457 – 470 (463). Carlo Federico Bianchi,

Zaštićeno autorskim pravima

stoji da je u rečenoj kapeli bila mramorna niša sa drvenim kipom Gospe od Ružarija koji se odijevao. U istom dokumentu su popisani i dijelovi odjeće za Gospu i Dijete: ukupno šest košulja, pet plašteva (za Gospu): od crne tkanine, od tkanine s cvjetnim uzorkom, od tkanine sa žutim cvjetovima, od tkanine *paonazzo* boje, od crvene svile sa cvjetnim uzorkom; zatim ukupno sedam haljina od kojih pet od skupocjenijih tkanina (dvije od nebesko plave svile, potom po jedna od crne svile, od baršuna *ciselé* protkanog zlatnim nitima i od bijele svile cvjetnog uzorka) te dvije od manje vrijednih vrsta tekstila: od ružičastog *zambelotta* te od vunene tkanine (*grizetta*). Ovim predmetima još treba pridodati osam pari rukava za Gospu i dva korzeta ili prsluka, od kojih jedan zeleni (za Dijete). Također vrijedi primijetiti da je bratovština u ovo vrijeme posjedovala četiri vrste zavjesa (*coltrine*) kojima se – po svemu sudeći – ukrašavala ili zakrivala mramorna niša s kipom.

Dakako, govoreći o pojavi i rasprostranjenosti drvenih kipova za odijevanje u našim krajevima, a pogotovo u onim priobalnim, treba se osvrnuti na povijest tog običaja na području Italije,[659] s posebnim naglaskom na Veneciju. Ova vrsta pobožnosti je u Mlecima zabilježena već u XIV. stoljeću, a Doretta Davanzo Poli tu pojavu vezuje upravo uz tadašnji procvat lokalnih manufaktura luksuznih tkanina. Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća je ovaj običaj u Veneciji bio toliko uzeo maha, da se nisu odijevali samo kipovi Bogorodice, nego i drugi sveci, drveni anđeli, ili čitava Sveta obitelj. Primjerice, u inventaru crkve Sant'Agnese sastavljenom 1708. godine su navedena čak šezdeset i dva dijela odjeće, dok ih je u nekim drugim crkvama bilo između trideset i četrdeset. Doretta Davanzo Poli ujedno donosi zanimljive podatke o samoj ceremoniji odijevanja kipova, koja se uvijek obavljala u sumrak, u tišini i samoći, nakon što bi se crkva zatvorila za vjernike. Sam ritual je bio pun simbolizma i intenzivnog pijeteta, a s iznimnim poštovanjem su ga uvijek obavljale iste žene, najčešće

---

pišući o crkvi sv. Šimuna, ovako opisuje kip Gospe od Ružarija: »*La statua di nostra Donna scolpita di legno, testa e mani dipinte, se non dimostra con l'argentea corona che porta in capo, con gli ori che le fregiano il petto, e col taglio delle vestimenta che indossa, l'umile Verginella di Nazaret, dimostra bensì quella cristiana pietà, che si compiace vedere delle più ricche spoglie ammantata la Regina degli angeli.*« Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 346 – 347.

[659] Od talijanske literature proizišle iz istraživanja ove teme izdvajam sljedeće vrijedne naslove: Riccarda Pagnozzato (ur.), *Donne madonne dee. Abito sacro e riti di vestizione, gioiello votivo, "vestitrici": un itinerario antropologico in area lagunare veneta,* Padova, Il Poligrafo, 2003.; Flavia Fiori, *Per conoscere alcune Madonne vestite di seta nel novarese – prima parte,* u: *Jacquard - Pagine di cultura tessile*, 64, Novembre 2009., str. 9 – 14; 56 – 58; Flavia Fiori, *Per conoscere alcune Madonne vestite di seta nel novarese – seconda parte,* u: *Jacquard - Pagine di cultura tessile*, 65, Marzo 2010., str. 25 – 28; 56 – 58; Francesca Bormetti (ur.), *In confidenza col sacro. Statue vestite al centro delle Alpi,* Sondrio, Fondazione Centro Studi "Nicolo Rusca", 2011.

autorskim pravima Zaštićeno

picokare ili redovnice. Redovnice su ujedno bile i vrsne vezilje i švelje, pa su - osim što su kipove odijevale - često i izrađivale odjeću za njih. Dirati kip i brinuti se za njega je bila iznimna čast, a nerijetko i doživotna uloga koja je podrazumijevala veliku odgovornost. Ukoliko u blizini nije bilo samostana, osnivale bi se posebne družine *odjevalaca,* ili *odjevateljica* kipa (tal. *vestitrici*). Tako je 1689. godine pri venecijanskoj crkvi Santa Maria del Giglio zabilježena *compagnia di devoti e devote del Rosario*.[660] Slične običaje je zabilježila i Jelka Radauš Ribarić: »*Međutim, Marijin kip odjeven u haljinu dobiva jedno novo obilježje. Kip treba premještati, dizati, skidati mu odjeću da bi se ponovno dotjerao i stavio na mjesto. To su radnje koje je narod smatrao delikatnima, pa u tom prisnijem kontaktu s Marijom, koju je personificirao u kipu, nije bilo dozvoljeno svakome da te poslove vrši. Da bi se iskazalo dostojno poštovanje djevičanstvu Majke Božje, u velikoj većini slučajeva preuzele su brigu oko njezina uređenja djevojke ili, kako se izrazila kazivačica u Segetu Donjem:* Presvlačile su je neudane cure, nevine divojčice, a tribalo je sve zatvoriti i niko drugi nije mogao pristupit*. Na Hvaru i Braču ta je služba bila prepuštena starijoj djevojci, a u toku odijevanja kipa nikome nije bilo dozvoljeno da uđe, čak ni svećeniku.*«[661]

Zaštićeno autorskim pravima

[660] Doretta Davanzo Poli, *Le veste dei simulacri*, u: *Madonne della Laguna. Simulacri »da vestire« dei secoli XIV – XIX*, (ur.) Riccarda Pagnozzato, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1993.d, str. 121 – 139 (123).

[661] Jelka Radauš Ribarić, *nav. dj.*, 1983., str. 258.

V.3. Obilježja tkanina osmišljenih za liturgijske svrhe (*ornement d'église*)

Sve do druge polovine XVI. stoljeća nije bilo nikakve, ili gotovo nikakve razlike između svila s uzorcima upotrebljavanih za izradu aristokratske odjeće i onih korištenih u liturgijske svrhe. No, mijene u svjetovnoj modi – do kojih je došlo tijekom druge polovine XVI. stoljeća – su po prvi put dovele do toga da se tekstilni uzorci osmišljavaju sukladno zahtjevima kupaca odnosno njihovoj konačnoj namjeni. Crkva je svilarskim manufakturama nedvojbeno predstavljala važno tržište, koje za razliku od pomodnih društvenih slojeva nije neprestano zahtijevalo novine u motivima, materijalima i tehnologiji izrade. Tomu u prilog govori i činjenica da su Crkvi prikladne svile tijekom XVIII. stoljeća tkale i francuske manufakture [usp. Kat. 165], koje se unatoč svojoj apsolutnoj dominaciji na europskom modnom tržištu nisu namjeravale odreći zarade koju su ove tkanine donosile ne samo na domaćem, nego i na udaljenim inozemnim tržištima.[662]

Dakle, crtači predložaka, tkalci te naposljetku trgovci su morali ponuditi materijale pogodne za vjersku upotrebu, odnosno one koji će odgovarati izrazito tradicionalnom ukusu naručitelja, dimenzijama, oblicima i namjeni predmeta za izradu kojih se imaju upotrijebiti te naposljetku svečanosti i dostojanstvu liturgijskih obreda koji ujedno obiluju mističnošću i naglašenom simbolikom.

Svile izvorne sakralne namjene nazivaju se *ornements d'église*, a njihov najjezgrovitiji opis pruža rečenica koju je o njima zapisao Pierre Bertholon u djelu *Du commerce et des manufactures distinctives de la ville de Lyon* (Montpellier, 1787.): to su skupocjene svile čiji se dekori nisu mijenjali preko noći.[663] Budući da se Lyon već tijekom druge polovine XVII. stoljeća nametnuo kao najznačajniji europski centar proizvodnje reprezentativnih modnih tkanina, Venecija se u tom razdoblju počinje značajnije okretati produkciji *ornements d'église.* Odnosno - svjesni da ne mogu držati korak s francuskim manufakturama - Mlečani se okreću Crkvi kao važnom, u ovim okolnostima izrazito zahvalnom klijentu koji si može priuštiti učestale i velike narudžbe kvalitetnih i raskošnih svila koje su – za razliku od konkurentskih – u stilskom pogledu nepretenciozne. Dakle, odlikuju ih konzervativni uzorci, a jedna od temeljnih karakteristika tradicionalnog pristupa u kreiranju takvih dekora je njihova strogo simetrična kompozicija (*dessin à pointe*) koja je tijekom druge polovine XVI.

[662] Izrazito važno tržište u ovom razdoblju je bilo i ono južnoameričko. Prema: Natalie Rothstein, *nav. dj.*, 2003., str. 559.

[663] *Ista*, str. 559.

Reproducirano autorskim pravima

stoljeća iščezla sa tkanina namijenjenih svjetovnoj odjeći. Primjerice, za izradu liturgijskog ruha namijenjenog nošenju u vrijeme najvećih blagdana su bile poželjne tkanine strogo simetričnog dekora velikog raporta izvedenog na zlatno žutoj podlozi. Misno ruho je već samim svojim oblicima zahtijevalo tako grandiozne uzorke, koji su upečatljivo pridonosili impresivnosti pluvijala, dalmatika i misnica – a posebice njihove leđne strane (vrijedi imati na umu da je tijekom čitavog misnog slavlja jedino leđna strana misnice bila na vidjelu puku, što se mijenja tek odredbama Drugog vatikanskog koncila). Podloga koja se ljeskala uslijed guste protkanosti zlatnom *lamé* potkom nije samo uveličavala njihovu raskoš nego je simbolizirala svjetlost, čistoću, božanstvo i milosrđe. Naime, zlato je oduvijek smatrano znakom nepokvarljivosti i vječnosti, dok je prema sv. Grguru zlatom protkano ruho na svećeniku predstavljalo i njegovu od Boga podarenu inteligenciju.[664]

Iako se na području Zadarske nadbiskupije do danas nažalost nije sačuvala nijedna venecijanska svila iz druge polovine XVII. stoljeća koja bi se nedvojbeno mogla odrediti kao reprezentativan primjerak *ornement d'église*, kao lijepe i vrijedne predstavnice ovih tkanina zaslužuju biti predstavljene one – još uvijek neobjavljene – od kojih su načinjeni liturgijski predmeti u Hvaru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 96], Trogiru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 97], Komiži [Ilustracije uz raspravu, Sl. 98] i Makarskoj [Ilustracije uz raspravu, Sl. 99]. Napominjem da bi im valjalo pridružiti i primjerke iz katedrale u Krku, kao i – primjerice - svilu dalmatike u župnoj crkvi sv. Nikole u Perastu koja je pak poznata u domaćoj literaturi.[665] Sve navedene primjerke odlikuju sljedeće značajke: podloga dekoru tkana zlatno žutom ili zagasito žutom svilenom osnovom koja je u najvećem broju slučajeva zastrta zlatnom ili pozlaćenom *lamellom* (suplementarnom, *lancé* potkom), strogo simetričan dekor koji se razvija oko dominantnog, također simetrično osmišljenog središnjeg motiva a najčešće je izveden *filé* nitima zlatnog i srebrnog sjaja utkanima u tehnici *broché* te naposljetku raport povećih dimenzija. Važno je istaknuti da će se većina ovih odlika zadržati i na *ornements d'église* iz XVIII. stoljeća, što je potvrda konzervatizma i tradicionalnosti u kreiranju njihovih predložaka. Kao jedina značajnija razlika između svila liturgijske namjene iz XVII. i XVIII. stoljeća se može izdvojiti učestalije korištenje raznobojnih svilenih potki kojima će se na primjercima iz XVIII. stoljeća tkati motivi lišća i cvijeća [usp. Kat. 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172]. U slučajevima kad im podloga dekoru nije tkana zlatno žutom osnovom, u pravilu

[664] Usp. Pietro Rossi, *nav. dj.*, 2003., str. 14 - 15; Sara Piccolo Paci, *nav. dj.,* 2008., str. 230 - 231; Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.,* 1990., str. 379.

[665] Jelena Ivoš, *nav. dj.*, 2009., str. 322 – 323.

Zaštićeno autorskim pravima

je izvedena u nekoj drugoj liturgijskoj boji (bijeloj, crvenoj, zelenoj, ljubičastoj ili ružičastoj).[666]

U ovom je kontekstu korisno navesti neke od odlika »prikladnog dekora svilâ za misno ruho« o kojima početkom XX. stoljeća piše Joseph Braun. Započinje s mišljenjem da dekor i podloga moraju biti izvedeni na način da se vizualno jasno razlikuju. U skladu s tim, nisu poželjni sitni uzorci koje je teško definirati čak i iz neposredne blizine. Trebalo bi izbjegavati i one tkanine na kojima dekor prevladava u tolikoj mjeri da podloga proviruje tek na manjim površinama. Podloga bi morala biti upečatljiva. Veličina raporta dekora mora biti u skladu s dimenzijama dijelova misnih ornata, odnosno, dekor ne smije biti prevelik. Prema Braunu, ružno je kad se prevelik raport na ruhu vidi samo u segmentima, a nikada u cjelini. Usto, visina raporta bi trebala biti tolika da se može barem jednom ponoviti na najvećim dijelovima ruha, poput misnice, jer je ritam ono što uzorku daje punu vrijednost. Dekor tkanine bi trebao biti plošan, bez efekata plastičnosti i perspektive, te izveden nenametljivim i skladnim bojama koje se jasno razlikuju od boje podloge ali ipak ne u prenaglašenom kontrastu. Naposljetku smatra da bi za krojenje liturgijskog ruha trebalo upotrijebljavati tkanine koje nisu posve uobičajene i koje nemaju široku upotrebu, primjerice za tapeciranje namještaja, prekrivanje zidova, zastore za krevet i slično.[667] Zanimljiv je i dio pisma kojeg je 18. lipnja 1752. godine Canon Brosette iz župe Saint-Nizier u Lyonu napisao nadstojniku katedrale u Castresu kod Toulousea, a u kojem ga savjetuje o svilama prikladnima za izradu misnih ornata. Između ostalog piše: »*Posavjetovao sam se s ljudima od dobrog ukusa o tkanini veluma za kalež kojeg si mi poslao a koju bi želio upotrijebiti za izradu cjelovitog misnog ornata za tvoj Kaptol. Smatraju da je primjerena, ali loše istkana*.« [668] Nadalje mu predlaže da ne koristi pliš (*panne*) za krojenje pluvijalā jer bi njihovo korištenje u vrijeme velikih vrućina bilo nepodnošljivo. Hvali prednosti satenā s cvjetnim uzorcima koji se – kako kaže – redovito upotrebljavaju za misno ruho budući da odgovaraju svim bojama.[669] Ovdje, dakako, misli na liturgijske boje, a tkanine koje su ih sadržavale su očito uvijek bile smatrane ekonomičnim, te stoga uvelike pogodnim izborom. Tako se očito razmišljalo i u našim krajevima, što potvrđuje nemali broj liturgijskih predmeta načinjenih od tkanina čiji se uzorak

[666] Usp. Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 155 – 158.

[667] Joseph Braun, *nav. dj.*, 1914., str. 14 – 15.

[668] »*I have consulted people of taste on the fabric for the chalice veil that you sent me and from which you wish to make a full set of vestments for your Chapter. They thought it in quite good taste, bud badly made.*« Prema: Lesley Ellis Miller, *nav. dj.*, 2014., str. 20 (u tekstu autoričin prijevod na hrvatski).

[669] *Ista,* str. 20.

Zaštićeno autorskim pravima

sastoji od raznobojnih okomitih pruga [usp. Kat. 129, 136, 137, 287, 290; Ilustracije uz raspravu, Sl. 130, 180, 181, 190, 191ab, 256].

Svile s uzorcima koji obiluju vegetabilnim motivima su za potrebe izrade liturgijskih predmeta bile poželjne i zbog kršćanske simbolike koju sadržavaju mnogobrojne biljne vrste, a posebice njihovi cvjetovi i plodovi. Općenito govoreći, cvijeće i voće u kršćanstvu dozivaju u sjećanje zemaljski raj, mjesto u koje je Bog postavio prvog čovjeka, a koje se u Knjizi Postanka opisuje kao bujan vrt u cvatu. I u Pjesmi nad pjesmama se javlja motiv raskošnog vrta, bogatog voćem, mirisnim cvijećem i rijetkim biljkama, a zaručnica se uspoređuje sa sunovratom i ljiljanom. Običaj ukrašavanja svetišta cvijećem potječe iz vremena kad su prve kršćanske zajednice postavljali *coronae gloriae* na grobove mučenika, a vrijedi podsjetiti i da se Bogorodica u srednjovjekovnim djelima i molitvama spominje kao *plantatio rosae, lilium inter spinas, fons hortarum* te *hortus conclusus*.[670] Oslanjajući se na tekst Knjige proroka Jeremije (1,11-12), nije rijedak slučaj u umjetnosti da se Krista povezuje s bademom u cvatu ili s formom mandorle (bademak) jer je poveznica s Kristom - koji omogućuje život - bio cvijet badema koji se otvara pod prvim zrakama proljetnoga sunca, prekidajući zimu.[671]

Dakle, crtači predložaka za tkanine su pri osmišljavanju uzoraka za *ornements d'église* u njihove kompozicije nerijetko umetali one vegetabilne motive koji imaju simboličku vrijednost, a ovdje je nužno osvrnuti se na one najčešće zastupljene. Tako se, primjerice, u razlistalim vijencima ili viticama ponekad mogu prepoznati maslinove grančice [usp. Kat. 52]. Grane masline se rabilo u obredima prinošenja žrtve u Starome zavjetu, a novozavjetno značenje je osobito dobila u kontekstu Kristova ulaska u Jeruzalem i u njegovoj muci. U Knjizi Postanka, u govoru o općemu potopu, grana masline simbolizira mir što ga Bog sklapa sa čovjekom, odnosno novi život koji nastaje na zemlji nakon potopa. Na drugim mjestima u Biblij maslina i njezin urod oslikavaju Božju providnost i brigu za Božju djecu (*Suci* 9, 8-9), slavu, mir i pobjedu (Matej 21).[672] Mogranj, jedan od najučestalijih motiva koji se javljaju ne samo na tkaninama nego i na vezenim ornamentima liturgijskih predmeta, je simbolom Uskrsnuća postao po klasičnoj asocijaciji s Prozerpinom, koja se svakoga proljeća vraćala da obnovi zemlju. Kao znak Uskrsnuća često ga drži Mali Isus. Svetom Ivanu od Križa su koštice mogranja simbol božanskih savršenstava u njihovim nebrojenim pojavama; zaobljenost tog ploda izraz je božanske vječnosti, a ukusnost soka užitak duše koja voli i

[670] Cristina Mandosi, *I paramenti liturgici dell'Abbazia benedettina di Farfa. La pianeta: storia e simbologia*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2012., str. 87 – 88.

[671] Ivan Šaško, *nav. dj.*, 2004., str. 538.

[672] *Isti*, str. 536.

Zaštićeno autorskim pravima

spoznaje. Crkveni su oci u njemu vidjeli simbol same Crkve, jer kao što mogranj pod jednom korom sadržava mnogobrojne sjemenke, tako i Crkva u jednoj jedinoj vjeri sjedinjuje mnoštvo naroda. Crveno-ljubičasta boja mogranja pak simbolizira veličanstvo Crkve u crvenilu krvi Krista i mučenika. Takav je koncept još eksplicitniji ako se plod prikazuje rastvoren - tada postaje simbolična evokacija Spasiteljeve ljubavi i žrtve. U Pjesmi nad pjesmama se zaručnica uspoređuje s ljepotom mogranja, pa se taj plod počeo vezivati i uz Mariju kao majku Crkve i vjernika ujedinjenih u ljubavi, vjeri i milosrđu. Zbog marijanske simbolike taj se cvijet i plod javlja kao motiv na misnim ornatima nošenima za Bogorodičinih svetkovina ali i na haljinama u koje su se odijevali Gospini kipovi.[673]

Od ostalih biljnih vrsta koje se nerijetko mogu prepoznati kao elementi dekorā *ornements d'église* treba spomenuti ružu, karanfil, jasmin, ljiljan, peruniku (iris), tulipan, slak, pasifloru, ljubičicu, boražinu, sljez, ivančice, sunovrat, mak, djetelinu, bršljan, vinovu lozu (s grozdovima), klasje, palmine grane te žireve (hrasta). Ruža se stoljećima vezuje uz Bogorodicu, posebice ona bijele boje. Budući da je netaknuta grijehom, nazivala se »ružom bez trnja«. Tijekom srednjeg vijeka je crvena ruža bila simbolom Uskrslog Krista dok se Dijete nerijetko prikazivalo s ružičastom ružom u ruci. Žute ruže su se pak vezivale uz Tri kralja, budući da je zlato bilo među njihovim darovima. Karanfil (klinčić) se učestalo javlja na tkaninama liturgijske namjene i na vezenim ukrasima, a jedna srednjovjekovna legenda – prema kojoj su se Marijine suze na Golgoti pretvorile u bijele karanfile - ga vezuje uz Kristovu muku. U grčkom jeziku se naziva *dianthos* (Božji cvijet), zbog čega se često prikazuje u ruci Bogorodice ili Krista. Jasmin također može biti simbolom Bogorodice budući da taj bijeli ili svijetlo plavi cvijet cvate u svibnju - mjesecu koji se u kršćanskoj tradiciji vezuje uz Mariju – a pridaje joj se i bijeli ljiljan kao znak čistoće, ljepote i duhovnog procvata. Perunika (iris) je još jedan marijanski cvijet budući da oblikom podsjeća na mač boli koji joj se zario u srce. Tulipan simbolizira kratkoću života i prolaznost zemaljskog bogatstva, dok delikatni, nebeskoplavi i zvonoliki cvjetovi slaka predstavljaju savršenu i svetu ljubav, poniznost, čednost i skromnost. Pasiflora, cvijet uvezen u Italiju iz Meksika 1610. godine, zbog svojih boja (ljubičaste i plave), karakterističnih prašnika u obliku *tau* križa te radijalno postavljenih zašiljenih latica koje podsjećaju na trnovu krunu se vezuje uz Kristovu muku. Ljubičica se nerijetko javlja prvenstveno zbog svoje boje ali je - kao simbol skromnosti

[673] Oreste Sergi, *Simbologia floreale nell'arte sacra,* u: *I giardini di Dio. Simbologia floreale nell'arte sacra*, (ur.) Mariagabriella Picciotti – Oreste Sergi, Catanzaro, Garden Club Catanzaro »La Zagara«, Calabria Letteraria Editrice, 2002., str. 33 – 42 (38).

Vlastičeno autorskim pravima

i poniznosti – ujedno još jedan cvijet koji se vezuje uz Bogorodicu. Treba im pridodati i sljez, koji je zbog svojih srcolikih latica postao simbolom majčinske ljubavi, pa tako i Majke Božje. Boražina se najčešće zatječe na crvenim tkaninama, namijenjenima misnom ruhu nošenom na Duhove i blagdane svetaca mučenika. Ivančice evociraju proljeće i nevinost, sunovrat – zbog svoje zlatno žute boje – simbolizira utjelovljenje, žrtvu, uskrsnuće i slavu Sina Božjeg, znamen čije muke može biti i mak. Djetelina (tal. *trifoglio*) simbolizira Sveto Trojstvo, dok zimzeleni bršljan predstavlja nadu u uskrsnuće i vječni život nakon smrti. Vinova loza s grozdovima, klasje žita te palmine grane su drevni kršćanski simboli: loza zbog Isusovih riječi *Ja sam trs života a Otac moj vinogradar* (Iv 15,1) ali i zbog pretvorbe vina u krv Kristovu tijekom euharistije; klasje simbolizira euharistijski kruh, dok su palmine grane – koje predstavljaju trijumf nad smrću - atribut svetaca mučenika, no zbog stiha iz Pjesme nad pjesmama *Uzrast tvoj kao palma, prsa tvoja kao grozdovi* se vezuju i uz Mariju. Motivi lišća i plodova (žireva) hrasta se nerijetko zatječu u ornamentima liturgijskih predmeta koji se upotrebljavaju tijekom pogrebnih svečanosti, budući da je hrast simbol snage, nekvarljivosti i hrabrosti, pa se stoga vezuje uz vječni život, uskrsnuće i besmrtnost duše.[674]

Od drugih, učestalih elemenata dekora *ornements d'église* svakako vrijedi navesti rogove obilja [usp. Kat. 52, 170, 171, 172, 176, 177, 265, 266, 270, 271] te školjku [usp. Kat. 194], jedan od atributa sv. Jakova Starijeg i sv. Roka te hodočasnički znamen u renesansnoj i kasnijoj umjetnosti.[675] No, budući da školjka nastaje u vodi te se u njoj ponekad pronađe biser, simbol ima i aspekte ljubavi i plodnosti,[676] pa se stoga može zateći i na tkaninama koje nisu bile tkane isključivo u liturgijske svrhe nego su mogle biti korištene i za izradu odjevnih predmeta [usp. Kat. 40, 154, 155].

[674] O kršćanskoj simbolici ovih, ali i nekih drugih cvjetova i plodova vidjeti: Oreste Sergi, *nav. dj.,* 2002., str. 33 – 42; Cristina Mandosi, *nav. dj.,* 2012., str. 85 – 99.

[675] James Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 1998., str. 327; Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 559.

[676] Jean Chevalier - Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola: mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi,* Zagreb, Kulturno – informativni centar, Naklada Jesenski i Turk, 2007., str. 449., 741.

Zaštićeno autorskim pravima

VI. Liturgijski predmeti od ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom na području Zadarske nadbiskupije

VI.1. Načini nabave tkanina i izrade misnog ruha i drugih liturgijskih predmeta

Zadar i njegova okolica su u XVIII. stoljeću živjeli prilično živim i bujnim trgovačkim životom. U ovom se razdoblju gradsko i okolno stanovništvo - pored drugih djelatnosti - bavilo i pomorstvom odnosno trgovinom naveliko, što nije bio slučaj u prethodnim stoljećima, bar ne u tolikoj mjeri. Zadarska skela je u to vrijeme predstavljala najfrekventnije mjesto tranzita osmanske stoke za Veneciju, tada najvećeg konzumenta. Pored stoke je tamo odvožena i stanovita količina druge trgovačke robe ovdašnje provenijencije. Pri tome su najveći dio poslova obavljali silbski i iški brodari koji su na taj način akumulirali priličan kapital, budući da je brodarstvo predstavljalo unosan posao. Dakako, stjecanje novčanog kapitala se manifestiralo u nekoliko vidova: trgovci Zadra i pomorci Silbe i Iža ulažu novac u kupovinu nekretnina, gradnju kuća, brodova i razne transakcije. Nadalje, pomorci su importirali materijalnu i duhovnu kulturu, što je u konačnici podizalo njihov opći, društveni standard.[677]

No, Zadar je i tijekom XVII. stoljeća održavao intenzivnu trgovačku aktivnost s Osmanskim carstvom i Italijom. To se u prvom redu odnosi na tranzit stoke iz Bosne u Veneciju, prodaju vlastitih viškova poljoprivredne proizvodnje i kupovinu živežnih namirnica i manufakturne robe u prekomorskim lukama. Najznačajniji smjer dotične trgovine je bila Venecija, gdje su izvoženi viškovi poljoprivrednih proizvoda, soljene ribe, vunena sukna, drva za ogrijev i drugo. Kroz cijelo XVIII. stoljeće zadarska luka je predstavljala najveće krcalište stoke u pokrajini, koju su u Veneciju slali zadarski posrednici. Istovremeno je Zadar iz Venecije uvozio raznu robu, pa i odjeću. Budući da nije bila vođena odgovarajuća evidencija, nije moguće prezentirati kvantitativne podatke o tome. Jedino se zna da je dotična roba uvožena u prilično velikim količinama i da su zadarski trgovci osobno odlazili istu nabavljati u Veneciju.[678]

[677] Šime Peričić, *Trgovina i pomorstvo Zadra u XVIII. stoljeću,* u: *Sanitarni kordon nekad i danas. Zbornik radova Simpozija održanog u povodu 250-te obljetnice Sanitarnog kordona (Zadar, 26 do 28. listopada 1978.)*, Zagreb, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja Grada Zagreba, 1978., str. 103 – 109 (103).

[678] *Isti,* str. 104. Ovdje može biti spomenut izvještaj splitskoga kneza Marina de Garzonija za razdoblje između 1614. i 1619. godine iz kojega se saznaje da su brodovi koji su plovili iz Venecije u Split svake godine donosili u

Zaštićeno autorskim pravima

No, jednako kao i odnosi sa Venecijom, davnog je datuma i trgovina sa suprotnom jadranskom obalom, a koji su također nastavljeni i u XVIII. stoljeću. Promet zadarskih brodara sa tzv. gradovima *sottoventa* - Ankonom i Senigallijom - je postao intenzivniji zadnjih desetljeća XVIII. stoljeća, a poznato je od tamo dopremana i svila i platno.[679]

Suprotna jadranska obala je oduvijek je bila zanimljiva našim pomorcima-trgovcima, pa su s tamošnjim prekomorskim lukama naši gradovi tradicionalno imali dobre veze. Važni sajmovi u regiji Marke su se održavali u Fermu i Recanatiju, no dalmatinski trgovci su najveću važnost pridavali sajmu u Senigalliji, luci Papinske Države na sjeverozapadnoj talijanskoj obali. Zbog brojnosti trgovaca i različitosti robe koja se donosila se smatrao jednim od najvažnijih sajmova na Jadranu te je bio mjestom godišnjeg susreta ne samo trgovaca s jedne i druge strane jadranske obale nego i iz udaljenijih zemalja: tako je 1775. godine stiglo čak 238 venecijanskih, francuskih, engleskih, đenoveških i osmanlijskih brodova. Povijest toga sajma – koji se zvao i *fiera di Santa Maria Maddalena* budući da se održavao na blagdan sv. Marije Magdalene 22. srpnja - se može pratiti tijekom četiri stoljeća a najveći zamah se osjetio u XVIII. stoljeću. Trgovci koji su na njemu sudjelovali su uživali posebne povlastice; tako su svilene tkanine bile oslobođene uvozne i izvozne carine od 1. srpnja do 9. kolovoza. No, zanimljivo je da tijekom čitavog XVII. stoljeća Venecija nije pokazivala interes za sajam u Senigalliji a znatno veću konkurenciju joj je predstavljala Ankona.[680] Poznato je, primjerice, da mletački magistrat Pet mudrih za trgovinu (*Cinque Savi alla mercanzia*) 1597. godine bilježi da židovski trgovci s Levanta, koji su bili stacionirani u Ankoni, izvoze velike količine đenoveških, bolonjskih, firentinskih, lukeških i napuljskih svilenih tkanina na sajmove u Solunu i solunskoj regiji.[681] Ankona je bila sjecište važnih trgovačkih putova a treba istaknuti da je firentinskim tkaninama – osim Osmanskog carstva - opskrbljivala i jadranske luke. Tako je, primjerice, intenzivnija gospodarska suradnja između Splita i Ankone započela tridesetih godina XVII. stoljeća a nastavljena je i u XVIII. stoljeću.[682]

Kada je u XVIII. stoljeću Senigallija doživjela prosperitet, Venecija je bila prisiljena tamo postaviti svoga konzula koji se brinuo o mletačkim trgovcima i robi. Ponuda na sajmu je bila izrazito bogata a to se posebno odnosilo na fine tkanine – pa i one luksuzne – koje su

---

prosjeku tisuću komada tkanina i pedeset sanduka svilenih tkanina. Prema: Nataša Bajić Žarko, *Split kao trgovačko i tranzitno središte na razmeđu istoka i zapad u 18. stoljeću,* Split, Književni krug, 2004., str. 149.

[679] Šime Peričić, *nav. dj.*, 1978., str. 104.

[680] Nataša Bajić Žarko, *nav. dj.,* 2004., str. 155, 156, 159, 195.

[681] Luca Molà, *nav. dj.*, 2000., str. 96.

[682] Nataša Bajić Žarko, *nav. dj.,* 2004., str. 152.

Zaštićeno autorskim pravima

pristizale čak iz Engleske, a važno je istaknuti i da su na sajam morem i kopnom stizali trgovci iz Lyona, Torina, Foligna, Parme, Modene i Bolonje.[683] Stoga pri razmatranju načina nabave odnosno pristizanja francuskih, toskanskih te ostalih, ne-mletačkih tkanina koje se zatječu ne samo na području Zadarske nadbiskupije nego i u drugim dijelovima naše obale treba uzeti u obzir vjerojatnost da su mogle biti nabavljene na sajmu u Senigalliji ili u Ankoni, iako dakako uvijek postoji mogućnost da su kupljene kod trgovaca u Veneciji. Tako se, primjerice, iz popisa i procjene miraza Lukrecije, kćeri Frane Posedarskog, koji obuhvaća nakit i odjevne predmete kupljene u Veneciji 1720. godine, saznaje da je tom prigodom nabavljena i haljina od firentinskog damasta [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 66].

Govoreći o Zadru je nužno spomenuti i da je tijekom XVIII. stoljeća vodio trgovinu i sa jadranskim lukama Napuljskog kraljevstva (Trani, Manfredonia, Bari, Brindisi), no u manjoj mjeri. Krajem XVIII. stoljeća je u zadarskoj luci znalo odjednom biti i po nekoliko napuljskih brodova, a bilo je slučajeva da su ovamo pristizali i brodari sa Sicilije. Veliki napredak tadašnje trgovine uvjetovao je uspostavljanje stranih konzulata u mnogim dalmatinskim lukama, pa isto tako i u Zadru. Otprije su ovdje postojali takvi službenici ali je u drugoj polovini XVIII. stoljeća takva praksa intenzivirana: tada ovdje svoje konzulate otvaraju još Napuljsko kraljevstvo, Papinska država, Austrija, Rusija i nakratko Španjolska. Kroz čitavo XVIII. stoljeće je u Zadru djelovao i osmanski emin, koji je obavljao stanovitu diplomatsku funkciju i ubirao taksu na stoku krcanu na ovdašnjoj skeli. Dotični obnašatelji dužnosti su zapravo značili da je Zadar tada bio zanimljiv u trgovačkom pogledu i da je davao svoj obol međunarodnoj razmjeni toga vremena. Svoj procvat je u u XVIII. stoljeću doživjelo i silbenjansko pomorstvo budući da su brodari s tog otoka uživali prioritet prijevoza tranzitne i druge robe između Zadra i Venecije. Samo tijekom druge četvrtine XVIII. stoljeća je djelovalo preko stotinu brodovlasnika. Godine 1759. je otok raspolagao sa četrdeset i dva trabakula i desetak gajeta.[684] Brodarstvo Silbe je tada predstavljalo više od osamdeset posto trgovačke brodarice tadašnjeg zadarskog područja. Samo je jedne godine Silba znala zaraditi više od četrdeset tisuća lira, što je predstavljalo prilično velik kapital za ono doba. Porast životnog standarda tamošnjih ljudi se ogledao u stambenoj kulturi, kulturnoj razini pojedinaca i novčanoj moći mnogih poduzetnika. Pomorci su importirali u svoje domove materijalnu i duhovnu kulturu, što je sve skupa podizalo njihov opći, društveni standard. Drugo pomorsko gnijezdo ove regije u XVIII. stoljeću je bio otok Iž. U drugoj četvrtini stoljeća se šest iških

[683] Nataša Bajić Žarko, *nav. dj.*, 2004., str. 156, 157, 183.

[684] Šime Peričić, *nav. dj.*, 1978., str. 105.

autorskim pravima Zaštićeno

obitelji bavi brodarstvom, a sredinom stoljeća otok raspolaže sa pet do šest jedrenjaka. Svojim brodovima su prevozili robu između dalmatinske i talijanske obale. Sam Zadar tad nije pokazivao osobitu naklonost stvaranju vlastite trgovačke mornarice, budući da se njegovi stanovnici nisu posvećivali tom opasnom i riskantnom zanatu. To najbolje pokazuje činjenica da su gradsku robu prevozili najvećim dijelom venecijanski te brodari iz drugih dalmatinskih regija. U prvoj polovini XVIII. stoljeća grad je posjedovao poneki brod, ali njihovi vlasnici nisu plovili na njima, kao što je to bio slučaj sa Silbenjanima i Ižanima, nego su to umjesto njih radili profesionalni pomorci iz okolice grada. Pored spomenutih središta pomorstvom su se tada također profesionalno bavili neki stanovnici otoka Oliba, Premude i Ista. Na Premudi je tijekom XVIII. stoljeća djelovalo čak sedam brodovlasnika, dok su na ostalim otocima zadarskog arhipelaga postojali samo manji jedrenjaci, prikladni za obalnu plovidbu odnosno za povezivanje otoka s gradom. Primorska sela zadarskog kotara, začudo, nisu raspolagala gotovo nikakvim brodovima, pa su im usluge u tom smislu obavljali otočni brodari. Nažalost, nema mnnogo podataka o sveukupnoj količini jedrenjaka sa zadarskog područja u XVIII. stoljeću. Čini se da je zlatno doba ovdašnjeg jedrenjaštva bilo oko 1759. godine, kad su otoci raspolagali s 9 tartana, 52 trabakula i 453 manje plovne jedinice.[685]

Ukoliko bismo kupnju većih količina tekstila u prekomorskim gradovima te na sajmovima od strane trgovaca i pomoraca mogli uvjetno nazvati »masovnim« importom, u raspravi o načinima nabave tkanina bi svakako trebalo uzeti u obzir i onaj manji, »individualni« import, odnosno slučajeve kad pojedinci odlaze u Veneciju ili neko drugo trgovačko središte s ciljem da kupe predmete ili materijale koji su im u tom trenutku potrebni za određenu svrhu. U tom smislu se može podsjetiti na ranije spomenuti slučaj kad zadarska bratovština Presvetog Sakramenta 1754. godine u Veneciji nabavlja skupocjeni baršun *ciselé* za izradu nebnice. Carlo Federico Bianchi, koji donosi taj podatak, navodi pritom da su Zadrani običavali odlaziti u Veneciju da bi kupili slične predmete (»*Ritiensi che l'acquisto sia stato fatto a Venezia, dove per l'ordinario si rivolgevano gli zaratini per simili oggetti*«).[686] Iz domaće literature se saznaje i o nekim drugim, dokumentiranim slučajevima nabave tkanina u Mlecima; primjerice, zagrebački biskup Petar Petretić (1648. – 1667.) šalje kanonika Petra Knapića u Veneciju, da tamo za 2020 forinti kupi francuske svile i druge materijale od kojih je biskup u Zagrebu dao izraditi jedan bijeli i jedan crveni »potpuni pontifikalni ornat.«[687]

[685] Šime Peričić, *nav. dj.*, 1978., str. 106 – 107.

[686] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 261.

[687] Rudolf Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj,* Zagreb, AGM, Hrvatska gospodarska komora, 1994., str. 139.

Nedostupno autorskim pravima

Jakov Arneri, prokurator korčulanske katedrale, u izvješću iz 1687. godine potanko opisuje kupovinu tkanina, resa, borti i dugmadi za vrijeme dok je u Veneciji kupovao vosak i brinuo o popravcima katedralne srebrnine.[688] Nažalost, arhivska istraživanja provedena tijekom rada na disertaciji nisu rezultirala pronalaskom značajnijeg broja dokumenata na temelju kojih bi se o toj praksi moglo podulje i podrobnije pisati. Može biti spomenut samo navod zabilježen u jednoj od knjiga računa u samostanu sv. Frane u Zadru koji otkriva da su franjevci u svibnju 1663. godine u Veneciji nabavili jednu misnicu i dvije dalmatike skrojene od crnog tafta. Važno je da se ističe da je riječ o taftu *da parangon*, odnosno o najskupljoj i najfinijoj vrsti crnog svilenog tafta koja se mogla nabaviti u Veneciji.[689]

Dakako, treba uzeti u obzir i to da su u Zadru neosporno živjeli i radili trgovci tkaninama te da su se u ovom, kao i u drugim većim gradovima na našoj obali, zacijelo mogle kupiti tkanine a vjerojatno i borte ili vrpce. Međutim, vjerujem da su se u ovim trgovinama na prodaju nudili jednostavniji tekstili s uzorkom – primjerice poput onih iz manufakture Jacopa Linussija; mahom tkani vunenim i lanenim nitima – ili pak lagane svilene tkanine bez uzorka (taftovi, sateni i keperi) a moguće i damasti. Dok lanenih platna i vunenih sukna zacijelo nije manjkalo, držim malo vjerojatnim da se u bilo kojem gradu na našoj obali trgovalo najprestižnijim, luksuznim tekstilima poput, na primjer, baršuna ili mletačkih *ganza*. Po takve se tkanine zasigurno moralo odlaziti u inozemstvo, a na takav zaključak upućuju i ranije spomenuti, arhivskim dokumentima posvjedočeni slučajevi. Kao svojevrsnu dodatnu potvrdu tomu mogu izdvojiti i glasoviti inventar zadarskog suknara Mihovila pokojnog Petra iz 1385. godine koji otkriva da je njegov dućan u ovo vrijeme obilovao tkaninama iz Mantove, Venecije, Verone, Padove, Kölna, Firence, Ascolija, Tolentina i Coma, no mahom se radilo o

[688] Alena Fazinić, *Srebrnina, ukrasi i obredno ruho korčulanskih crkava od XV. do XIX. stoljeća,* u: *700 godina Korčulanske biskupije – Zbornik radova*, (ur.) Igor Fisković – Marko Stanić, Korčula, 2005., str. 195 – 270 (264).

[689] *Resta creditor il convento per saldo del guardianato del molto reverendo padre fra Gioseff Maria da Zara il qual a ordinato a Venetia ha fatto una pianeta e doi dalmatiche di tabin negro da parangon fornito di romana d' oro è quatro stechi overo torcieri di legno che si usano doperar per le elevationi quando si celebrare le messe, che quando venira essa robba si defalcara il suo costo dela detta suma e il resto si portara a credito del convento. / Adi 30 giugno capitorno da Venetia li sopra detti paramenti di tabin negro da parangon, costano come per conto del signor Piero Angeloni di 25 corente lire 535:10 (soldi) che fano cechini da lire 17: l'uno come coro a Venetia numero 31½ che ameterli a lire 21.10 (soldi) come corono in provintia fano – lire 677:5 / lire 383:9* Arhiv samostana sv. Frane u Zadru, Knjiga računa, Anno 1652–1669, Fol. 71, 1663 il mese di maggio.

Nastavno autorskim pravima

jednostavnim, monokromnim tekstilima. Među brojnim navodima se ne uočavaju spomeni složenije tkanih tekstila, kao ni opisi tekstila s uzorkom.[690]

Podatci o darivanju tkanina ili predmeta od tekstila – bilo oporučno ili za života – su nešto brojniji. Tako je, primjerice, u knjizi računa zadarske bratovštine sv. Antuna Opata [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 40] zapisano da je u veljači 1749. godine Gaetan Pasini poklonio sav materijal potreban za izradu jedne misnice: *ferandinu*, podstavu te široke i ravne, rubne i razdjelne borte koje su vjerojatno bile istkane od žute svile (*d'oro falso*). Zanimljiv je i podatak o postojanju tradicije darivanja crkve sv. Šimuna od strane mletačkih providura, koju spominje Giuseppe Sabalich, a pri čemu su se providuri »natjecali« u poklanjanju što vrijednijih predmeta među kojima su bili oni od srebra ali i od skupocjenih tkanina namijenjenih ukrašavanju svetišta.[691]

O oporučnom ostavljanju odjevnih predmeta u svrhu ponovne upotrebe njihovog materijala za izradu misnog ruha i drugih liturgijskih predmeta svjedoče i dva dosad neobjavljena testamenta. Iz oporuke Luciette Zuzza sastavljene 1. rujna 1699. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 64] se saznaje da oporučiteljica klarisama sv. Nikole u Zadru ostavlja više dijelova svoje odjeće da bi se od njihovih tkanina izradio pluvijal ili antependiji za neke od oltara u samostanskoj crkvi. U oporuci Marchesine Magnanini od 18. siječnja 1711. godine i dodacima oporuci [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 65] nabraja se više odjevnih predmeta za koje oporučiteljica želi da se raskroje te da se njihove tkanine ponovo upotrijebe za izradu ruha ili drugih predmeta potrebnih zadarskim crkvama sv. Ilije i sv. Dominika, u kojoj je i sahranjena. Iz kratkih opisa njezine odjeće (mahom plašteva i suknji) se stječe dojam da je riječ o skupocjenim tkaninama (*à fiori d'oro*, *nero d'oro*, *manto d'oro color maron*) a sama Marchesina ih navodi kao »njezinu najljepšu odjeću« (*miei abbiti le più belli*).

[690] Jakov Stipišić (prir.), *Inventar dobara Mihovila suknara pokojnog Petra iz godine 1385.,* Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2000., str. 88 – 107.

[691] »*Alla fortunata epoca veneta, quando l'arca santa del profeta Simeone costituiva il più cospicuo tesoro di Zara veneta, non c'era Provveditore che non andasse a gara nell'elargire alla cappella del nostro glorioso taumaturgo chi un drappo d'oro fiorato, chi un fornimento di damaschi o chi un ostensorio di vaga e preziosa cesellatura, doni che tuttora, come il mirabile* paramento degli angeli*, fanno di sè bella mostra nelle grandi vetrine della sacrestia, presso la cappella del santo*.« Giuseppe Sabalich, *Pitture antiche di Zara. Ricerche critiche documentate con illustrazioni artistiche fotografiche,* Zara, Tip. S. Artale, 1912.a, bez pag.

Zaštićeno autorskim pravima

6.1.1. Nekoliko podataka o krojačima u Zadru u XVII. i XVIII. stoljeću

Dok su se na sajmu u Senigalliji mahom nabavljali materijali, zahvaljujući arhivskoj građi doznajemo da je plemstvo i bogatije građanstvo svoju odjeću uglavnom nabavljalo u Veneciji, najčešće na način da su se od tamo kupljenih tkanina odjevni predmeti davali šivati kod gradskih majstora. Reprezentativna odjeća se rjeđe šivala kod domaćih krojača,[692] a temeljni uzrok tomu je vrlo vjerojatno bila bolja upućenost mletačkih majstora u aktualne krojeve odnosno u diktate koji su se učestalo mijenjali pod utjecajima francuske dvorske mode.

No, dok je krojenje složeno konstruiranih damskih haljina i mondenih gospodskih kaputića (tal. *marsina*) i prsluka (tal. *sottomarsina*) iziskivalo veće umijeće kao i praćenje modnih mijena, izrada misnog ruha i drugih liturgijskih predmeta od tekstila je zacijelo predstavljala umnogome lakše zadatke. Naime, krojevi misnica, dalmatika i pluvijala nisu bili podložni izmjenama, a i zbog »krutih«, gotovo geometrijski pravilnih oblika – bez nabora i finih prijelaza koje odlikuju svjetovnu garderobu – je bilo malo mjesta za eventualne greške.[693] Moglo bi se pomisliti da pri krojenju misnog ruha majstor čak nije trebao voditi računa ni o tjelesnim mjerama i proporcijama, međutim izgleda da to ipak nije bio slučaj. Doduše, dimenzije pluvijala i dalmatika su kod većine primjeraka više-manje jednake, no značajnija odstupanja se uočavaju u dimenzijama misnica. Za primjer takvih, gotovo drastičnih razlika u veličinama može poslužiti usporedba one najmanje; sačuvane na Vrgadi [Kat. 271; 92-88 x 73-65 cm] te najveće misnice, zatečene u mjestu Molatu na istoimenom otoku [Kat. 15 i 27; 120-114.5 x 79.5-62.5 cm]. Sve upućuje na zaključak da su se misnice krojile po mjeri, što je pouzdano bio slučaj s onim misnicama koje su za sebe dali izrađivati biskupi i nadbiskupi. Kao potvrda tomu se može izdvojiti navod iz oporuke zadarskog

[692] Usp. Fani Celio Cega, *Uloga luke u odijevanju građana Trogira krajem 18. stoljeća*, u: *Luke istočnog Jadrana*, (gl. ur.) Mithad Kozličić, Orebić, Zaklada dr. Cvito Fisković, 2006., str. 313 - 323 (313 – 314).

[693] Ipak, greške pri krojenju su se mogle dogoditi kod »orijentacije« tkanine, u smislu pružanja njezinoga dekora: tako se primjerice na dijelovima određenih ornata iz Zadra i Paga [Kat. 167, 168, 169] - za izradu kojih su upotrijebljeni venecijanski *semisdori* gotovo posve identičnog uzorka - uočava da usmjerenje dekorativnih elemenata nije ispravno »iščitano« pa se kod svih primjeraka dogodilo da tkanina bude prišivena »naglavce«. Da bi se tkanina prikazala na ispravan način potrebno je rotirati njihove fotografije [Ilustracije uz katalog, Kat. 167b, 168, 169].

Zaštićeno autorskim pravima

nadbiskupa Ivana Evanđelista Parzaghija (1669. – 1688.) u kojoj stoji da katedrali sv. Stošije ostavlja »sve svoje misnice skrojene u Zadru«.[694]

Pretpostavljam da je uvriježena praksa bila da se tkanine i borte za ruho nabavljaju u prekomorskim lukama te se donose u Zadar gdje su krojači potom krojili misnice ili cjelovite ornate kao i većinu drugih liturgijskih predmeta od tekstila. Antependiji su, dakako, morali odgovarati dimenzijama stipesa oltara kojemu su bili namijenjeni, pa je opravdano zaključiti da su i oni bili krojeni u Zadru, kao i drugi predmeti koji su morali precizno odgovarati dimenzijama konkretnih arhitektonskih elemenata (prekrivala za stupove i lezene oltara i crkvene unutrašnjosti, npr.) ili pak mjerama i oblicima svetačkih kipova za odijevanje. U tom pogledu može biti ukazano na knjigu bratovštine sv. Fabijana i Sebastijana u Pagu, odnosno na zabilježbe koje otkrivaju da su u ožujku 1768. godine određena sredstva izdvojena u svrhu nabave pet lakata (oko 319 centimetara) svile »broca d'oro« za antependij, potom za kupnju pet lakata platna za podstavu antependija te naposljetku za šivanje antependija [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 48]. Zanimljivo je usporediti cijene tih triju stavki: platno je stajalo deset puta manje nego svila, dok je za usluge izrade antependija trebalo izdvojiti iznos čak pedeset i šest puta manji od iznosa plaćenog za svilu. Dakle, antependij nije nabavljen kao »gotov proizvod«. Dakako, u ovom slučaju je vjerojatno načinjen kod nekog paškog, a ne zadarskog krojača.

Za potvrdu prakse krojenja liturgijskih tekstilnih predmeta u Zadru ovdje se može ukazati na dva dokumenta. Prvi je knjiga računa bratovštine sv. Eufemije u Sutomišćici na otoku Ugljanu. U popisu troškova (rashoda) za 1793. godinu nalazi se i zapis don Ive Vlahića iz kojega se saznaje da su bratimi dali načiniti tri modre i dvije »šarene« misnice kod krojača Meniga Manzona - koji je vrlo vjerojatno živio i radio u Zadru - a od tkanina koje je nabavio sam don Ive Vlahić (nažalost bez podataka o mjestu kupnje).[695] Zatim izdvajam knjigu računa zadarske bratovštine sv. Antuna Opata u kojoj su se tijekom XVIII. stoljeća vodile i evidencije o krojenju te popravcima ruha i drugih tekstilnih liturgijskih predmeta (antependija, zastora za oltar, veluma za kalež, nebnica, jastuka, bursi) u posjedu bratovštine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 40]. Tako se u rujnu 1749. godine krojaču Zanettu Costantiniju donosi sav potreban materijal da ukroji pluvijal i dalmatiku; u tu svrhu je

[694] »*Item disse lassare alla fabrica del Duomo tutte le pianette fatte a Zara.*« Lovorka Čoralić, *nav. dj.*, 2007., str. 64.

[695] Grozdana Franov Živković, *Bratovštine (skule) župe sv. Eufemije u Sutomišćici na otoku Ugljanu u 18. stoljeću,* u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 27, 2009., str. 165 – 227 (181).

Nedozvoljeno autorskim pravima

bratovština nabavila crnu tkaninu cvjetnog uzorka te široku bortu s uzorkom mašni u dovoljnoj duljini. Isti Zanetto (Zuanne) Costantini se u nekoliko slučajeva spominje u spisima zadarskog bilježnika Francesca Bonicellija. Tako je 29. travnja 1740. godine naveden kao svjedok, zajedno sa krojačem Antonijem Renatirom,[696] a se ponovno javlja kao svjedok 15. studenog 1742. godine[697] te u dokumentu od 25. svibnja 1743. godine gdje je osim njega u svojstvu svjedoka naveden i Domenico Perosa *lavorante*.[698] Dakle, može se zaključiti da je između 1740. i 1749. godine živio i radio u Zadru te da je osim u izradi odjevnih predmeta bio vješt i u krojenju, popravcima i raznim drugim preinakama misnog ruha i drugih liturgijskih tekstilnih predmeta.

Zadarski popis stanovništva iz 1527. godine otkriva da je te godine u gradu živjelo i radilo četrnaest krojača (*sartori*), među kojima su dvanaestorica imala majstorsku (meštarsku) titulu. Trinaest krojača je živjelo unutar gradskih bedema. Od obrtnika, više od krojača je bilo jedino kožara (*pelizero*) te postolara (*caleger*), a ti su zanati u gradu prevladavali i tijekom prethodnih stoljeća. Izgleda da je krojačka proizvodnja tad bila na niskoj tehnološkoj razini i da je bila namijenjena pretežno za potrebe gradskih kućanstava, čemu ide u prilog i mala zastupljenost sekundarnih, tj. pomoćnih stručnih zanimanja – bojadisara tkanina i češljara vune.[699] Ovdje se može spomenuti i popis stanovništva Zadra iz 1797. godine prema kojemu je te godine u gradu živjelo 2360 stanovnika, među kojima čak osamnaest krojača (dok je, primjerice, zlatara bilo deset, a bojadisara dvojica).[700]

Spisi zadarskih bilježnika iz XVII. i XVIII. stoljeća pružaju pregršt vrijednih podataka o imenima, a nekada i o podrijetlu krojača koji su djelovali u gradu. Njihov pomalo iznenađujuće velik broj daje naslutiti da su ovaj zanat u ovom razdoblju bio prilično tražen, a njihova djelatnost je bez sumnje podrazumijevala i usluge izrade različitih tekstilnih predmeta nužnih za opremanje brojnih crkava u gradu i njegovoj okolici.

U spisima zadarskog bilježnika Ivana Braićića (Zuanne Braicich) tijekom prve polovine XVII. stoljeća se jednokratno javljaju sljedeći krojači: Hieronimo Bianchi,[701]

[696] DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 40, fol. 45.

[697] DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 43, fol. 42v.–43, fol. 50.

[698] DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 43, fol. 55v.

[699] Domagoj Madunić, *nav. dj.,* 2009., str. 49 – 51.

[700] Giuseppe Sabalich, *Curiosità storiche zaratine*, Zara, S. Artale, 1906., str. 96 – 97.

[701] Spominje se kao svjedok 25. kolovoza 1622. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 1, fol. 15v.

Zaštićeno autorskim pravima

Hierolimo di Todori,[702] Antonio Raglievich,[703] Francesco Pigliussich,[704] Gierolimo Briccio,[705] Antonio Milla,[706] Gasparo Tosello,[707] Zan Maria Rapinovich,[708] Gierolimo Malaspina,[709] Francesco *detto* Travurtin,[710] Loreno Grimani**,**[711] Antonio Dongghi**,**[712] Zuanne Barrosich**,**[713] Antonio di Bonsignori,[714] Vicenzo da Zara**,**[715] Michiel Mozzanich,[716] Piero de Novis,[717] Zuanne Gamba,[718] G. Bianchi,[719] Demetrio de (…) da Zara,[720] Francesco Stornello,[721] Zuanne

[702] Naveden je kao svjedok 21. svibnja 1622. godine te u više navrata nakon toga; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 1, fol. 2, 7, 8v., 16v., 17, 17v., 28, 28v., 30, 34v., 35v.

[703] Svjedok je 21. listopada 1623. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 8, fol. 12v.

[704] Svjedok je 2. listopada 1623. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 4.

[705] Naveden je kao svjedok 23. prosinca 1623. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 11v.

[706] Naveden je kao svjedok u dokumentu od 21. veljače 1623. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 1, fol. 33.

[707] Zabilježen je kao svjedok 8. travnja 1623. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 1, fol. 37, fol 40.

[708] Zabilježen je kao svjedok 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 33.

[709] Svjedok je u dokumentu od 16. ožujka 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 16.

[710] Naveden je kao svjedok 17. rujna 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 35v.

[711] Zabilježen kao svjedok 1625. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 3, fol. 37v.

[712]Zabilježen kao svjedok 1625. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 3, fol. 34v.

[713] Zabilježen kao svjedok 1625. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 3, fol. 19v.

[714] Svjedoči u Zadru 2. listopada 1627. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 6, fol. 14v.

[715] Spominje se u Zadru 3. listopada 1627. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 6, fol. 12v.

[716] U svojstvu svjedoka naveden je 24. veljače 1628. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 7, fol. 17v. i fol. 18v.

[717] Spomenut je kao svjedok 6. srpnja 1629. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 9, fol. 7v.

[718] Spomenut je kao svjedok 3. lipnja 1630. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 10, fol. 1v.

[719] Zabilježen je kao svjedok 22. studenog 1630. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 10, fol. 16v.

autorskim pravima Zaštićeno

Brittanico,[722] Zuanne Baronic,[723] Giovanni Maria Loredan,[724] Donado Vitturi,[725] Zuanne Ambrosich,[726] Martin Milineo (Milino),[727] Matthio Becolich[728] i Donato Luxich.[729] Nekoliko drugih krojača se u dokumentima javljaju u više navrata, što može biti dragocjeno ukoliko otkrivaju dužu prisutnost pojedinog majstora u gradu. Tako se primjerice Sime Pupics spominje u Zadru kao svjedok 23. svibnja 1625. godine[730] a naveden je kao svjedok i u dokumentu od 16. svibnja 1644. godine, ovaj put zajedno sa krojačem Battistom Venturom,[731] iz čega proizlazi da je u gradu živio i radio najmanje devetnaest godina. Također, dokument od 29. prosinca 1644. godine otkriva da Sime Pupics radi procjenu odjeće i drugih predmeta od tekstila,[732] na čemu su krojači zacijelo bili nerijetko angažirani uzmemo li u obzir da ugovorima o mirazu ili posthumno sastavljanim inventarima u najvećem broju slučajeva prileže popisi odjevnih predmeta kojima je ujedno procijenjena vrijednost. Ističe se i slučaj Nadala Luxicha (Laxicha) koji je u svojstvu svjedoka naveden 16. prosinca 1627. godine,[733] a

[720] Naveden je kao svjedok 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 92, fol. 33.

[721] Zapisan je kao svjedok u dokumentu od 18. studenog 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 93, fol. 7 i fol. 7v.

[722] Spominje se u Zadru kao svjedok 26. srpnja 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 92, fol. 7v.

[723] Spominje se u Zadru kao svjedok 21. lipnja 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 91, fol. 28.

[724] Spominje se u dokumentu od 18. studenog 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 98, fol. 20.

[725] Spomenut je kao svjedok 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 95, fol. 22v.

[726] Javlja se u Zadru kao svjedok 21. lipnja 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 97, fol. 1v.

[727] Naveden je kao svjedok u dokumentu od 24. prosinca 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 99, fol. 13.

[728] Zabilježen je kao svjedok u Zadru 2. travnja 1645. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 100, fol. 18.

[729] Svjedok je u dokumentu od 20. siječnja 1645. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 99, fol. 27.

[730] DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 4, fol. 8v.

[731] DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 96, fol. 16v.

[732] DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 99, priloženo uz spis od 27. studenog 1644.

[733] DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 7, fol. 6v.

Zaštićeno autorskim pravima

opet se javlja kao svjedok 11. svibnja 1643. godine,[734] 26. veljače 1644. godine (ovdje zajedno sa krojačem Francescom Martinisom)[735] te još jednom 14. svibnja 1645. godine,[736] što dokazuje da je u Zadru djelovao najmanje osamnaest godina. Višekratno se spominju i sljedeći krojači: Gasparo Zimizelen,[737] Francesco Piglianovich,[738] Antonio de Grossi,[739] Zuanne da Velino,[740] Luca Vlamnic,[741] Francesco Martinis,[742] Zuanne Vitics (Vities; prema dokumentima djelatan u Zadru najmanje sedamnaest godina),[743] Steffano Persutto (Persutta),[744] Zuanne Bianchi,[745] Zuanne dalla Velina *detto Ghiaguzzo*[746] te naposljetku

[734] DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 91, fol. 4.

[735] DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 94, fol. 32v.

[736] DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 100, fol. 6v.

[737] Svjedoči u Zadru 3. siječnja 1623. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 1, fol. 29.; spominje se kao svjedok i 28. listopada 1625. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 5, fol. 19v.

[738] Zajedno sa krojačem Antonijem de Grossi svjedoči 18. svibnja 1628. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 7, fol. 22v.; svjedoči 30. kolovoza iste godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 8, fol. 18v.; u svojstvu svjedoka spomenut i 27. travnja 1629. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 8, fol. 42.

[739] Osim što je sa krojačem Francescom Piglianovichem svjedočio 18. svibnja 1628. (vidi bilj.), naveden je kao svjedok i 8. kolovoza 1628. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 7, fol. 13v.

[740] Javlja se kao svjedok 1629. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 8, fol. 23v.; zajedno sa krojačem Sebastianom Gabellottom svjedoči 1629. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 8, fol. 25v.

[741] Zajedno sa Steffanom Persuttom svjedoči 15. srpnja 1627. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 6, fol. 16v.

[742] Zajedno sa krojačem Nadalom Laxicem naveden je kao svjedok 26. veljače 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 94, fol. 32v; spominje se u Zadru kao svjedok 13. lipnja 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 91, fol. 20v.–21v.; Kao svjedok je naveden i u dva navrata početkom 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 94, fol. 24v. i fol. 25v.; svjedoči i 30. svibnja 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 96, fol. 33v.; svjedoči i 22. prosinca 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 99, fol. 22v.; Spomenut je kao svjedok i 23. siječnja 1645. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 100, fol. ?.; svjedoči i 28. lipnja i 12. kolovoza 1645. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 100, fol. 31v.

[743] Javlja se kao svjedok 27. studenog 1628. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 8, fol. 8.; zabilježen kao svjedok i 29. travnja 1645. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 100, fol. 9v.

[744] Zajedno sa krojačem Michieleom Angiolom iz Firence naveden je kao svjedok 24. lipnja 1623. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 1, fol. 46v.–47.; zajedno sa Zuannom Bianchijem

Zaštićeno autorskim pravima

Sebastian (Bastian) Gabellotto, koji se u Zadru spominje u više navrata tijekom dvadeset godina (između 1625. i 1645. godine).[747]

Spomeni pojedinih krojača djelatnih u Zadru tijekom prve polovine XVII. stoljeća su posebno zanimljivi iz razloga što otkrivaju njihovo podrijetlo. Tako se saznaje da je 1623. godine u gradu bio krojač Michiel Angiolo podrijetlom iz Firence (*dà Fiorenza*).[748] Naredne godine su zabilježeni Zuane, sin pokojnog Dimitrija iz Skadra,[749] Francesco iz Ankone[750] te

svjedoči 20. srpnja 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 28v.; zajedno sa krojačem Lukom Vlamnicom svjedoči 15. srpnja 1627. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 6, fol. 44v.

[745] Zajedno sa Steffannom Persutta zabilježen kao svjedok u dokumentu od 20. srpnja 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 28v.; spomenut kao svjedok i 13. travnja 1630. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 9, fol. 22.

[746] Naveden kao svjedok u dokumentu od 13. kolovoza 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 32, naveden i na fol.33.; u svojstvu svjedoka naznačen i u nizu drugih dokumenata sastavljenih tijekom 1625. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 3, fol. 3v., fol. 8, fol. 9, fol. 15v., fol. 20, fol. 26v., fol. 28, fol. 29, fol. 32.; dokumenti ga kao svjedoka spominju i 16 studenog 1627. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 7, fol. 4.; te 11. travnja 1628. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 7, fol. 21.; zajedno sa krojačem Sebastianom Gabellottom svjedok je 21. lipnja 1629. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 9, fol. 6v.

[747] Spominje se u Zadru kao svjedok 9. svibnja 1625. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 4, fol. 9.; zajedno sa krojačem Zuannom da Velino zabilježen je kao svjedok 21. lipnja 1629. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 9, fol. 6v.; svjedoči i 25. studenog 1630. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 10, fol. 17.; zabilježen je kao i 20. srpnja 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 92, fol. 4.; ponovno je svjedok 24. prosinca 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 93, fol. 34.; naveden je kao svjedok i 7. veljače 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 94, fol. 16v. i fol. 18.; dana 11. travnja 1644. godine se javlja kao svjedok zajedno sa krojačem Andreom Laicolom; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 95, fol. 27.; naveden je i na fol. 28 i fol. 32.; svjedoči i 19. lipnja 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 96, fol. 49v.; zabilježen kao svjedok i 20. veljače 1645. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 100, fol. 14.

[748] Zajedno sa krojačem Steffanom Persuttom naveden je kao svjedok 24. lipnja 1623. godine; AZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 1, fol. 46v.–47.

[749] Zuane »figliolo del quondam mistro Demetrio da Scuttari« naveden je kao svjedok u dokumentu od 10. travnja 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 18v., naveden je i na fol. 38.

Zaštićeno autorskim pravima

Donato (Donado) Bonetti iz Mantove.[751] Tri godine kasnije se spominje Nicolo de Vucho iz Perasta,[752] a iste godine je zabilježen i Battista Triffoni iz Kotora.[753] Dvije godine potom se u jednom dokumentu javlja Giacomo Gouberto iz Chioggie.[754] Krojač Antonio Morari bio je podrijetlom iz Verone a u Zadru se spominje 1643. i 1644. godine.[755] Iste, 1644. godine se kao svjedok javlja i krojač Andrea Laicola, vjerojatno podrijetlom iz Napulja.[756]

U spisima zadarskih bilježnika Francesca Bonicellija i Antonija Guerrinija se tijekom prve polovine XVIII. stoljeća jednokratno javljaju sljedeći krojači: Giovanni Castelli,[757] Bastian Toresin (*sarto veneto*),[758] Agostin Riggoni,[759] Domenico Smirich (u procjeni odjeće i ostalih predmeta od tekstila sastavljene 7. siječnja 1731. godine naveden je kao izaslanik zadarske bratovštine krojača »… *mistro Domenico Smirich stimatore deputato dalla Scuola di San Martin da sarti*…«),[760] Nicolo Spinelli,[761] Paolo Volvik,[762] Zuanne Santi,[763] Battista

---

[750] Francesco d' Ancona zabilježen je kao svjedok 1624. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 33v.

[751] Donato (Donado) Bonetti da Mantova zabilježen je kao svjedok 1624 godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 2, fol. 38.; ponovno svjedoči i 1625. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 3, fol. 20.

[752] Nicolo de Vucho da Perasto svjedok je 22. studenog 1627. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 7, fol. 6.

[753] Battista Triffoni da Cattaro spominje se u Zadru kao svjedok 16. lipnja 1627. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 6, fol. 44v.

[754] Giacomo Gouberto *da Chiozza* spomenut je kao svjedok 15. prosinca 1629. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. X, F. X. Prot. 9, fol. 22, također i fol. 26 i fol. 26v.

[755] Svjedok 13. lipnja 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 91, fol. 20v.–21v.; opet svjedoči 24. srpnja iste godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 92, fol. 5.; ponovno svjedoči i 23. studenog 1643. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 92, fol. 13.; svjedok je i 1. prosinca 1644. godine; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 99, fol. 19.

[756] U Zadru se javlja kao svjedok 11. travnja 1644. godine zajedno sa krojačem Bastianom Gabellottom; DAZD, 31, Zuanne Braicich (1621.–1645.), B. IX, F. IX. Prot. 95, fol. 27.

[757] Zajedno sa krojačem Nicolettom Crivelarijem 25. veljače 1715. godine rad procjenu odjeće i drugih predmeta od tekstila kao dijela *dote* Diane, kćeri Francesca Desideratija koja se ima udati za Bortola Catinellija; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 10, fol. 15.v–18.v.

[758] Naveden je 1716. godine kao procjenitelj odjeće i drugih predmeta od tekstila; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 13, fol. 35.v.

[759] Zajedno sa krojačem Antonijem Goijem svjedoči u dokumentu 12. kolovoza 1717. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 15, fol. 28.

[760] DAZD, 31, Antonio Guerrini (1707.–1746.), B. I, F. I, Prot. 7, fol. 5v.

Tiskano autorskim pravima

Bonicelli,[764] Christoforo Valdener,[765] Iseppo Marchesini,[766] Zuanne Santi,[767] Antonio Renatir (?),[768] Baldissera Marinovich,[769] Antonio Pontizzo,[770] Gerolimo Matacin,[771] Giovanni Cassari,[772] Nicolò Custera,[773] Gerolimo Santini,[774] Gerolimo Miheglia[775] te Marco Gianchi pokojnog (*quondam*) Zuanne.[776]

[761] Naveden je kao svjedok u dokumentu od 6. srpnja 1734. godine; DAZD, 31, Antonio Guerrini (1707.–1746.), B. I, F. I, Prot. 9, fol. 7v.

[762] Svjedoči u Zadru 2. ožujka 1737. godine; DAZD, 31, Antonio Guerrini (1707.–1746.), B. I, F. I, Prot. 10, fol. 49.

[763] Naveden je kao svjedok u dokumentu od 12. lipnja 1739. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 39, fol. 51v.

[764] Naveden je kao svjedok u Zadru 31. srpnja 1740. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 41, fol. 48v.

[765] Naveden je u Zadru kao svjedok u dokumentu 18. svibnja 1740. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 41, fol. 14.

[766] Naveden kao svjedok u dokumentu sastavljenom u Zadru 5. travnja 1740. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 40, fol. 28v.

[767] Zajedno sa Zuanom Nacinovichem 30. prosinca 1740. godine radi procjenu odjeće i drugih predmeta od tekstila; DAZD, 31, Antonio Guerrini (1722.–1746.), B. II, F. II, Prot. 13, fol. 30.

[768] Naveden je kao svjedok, zajedno sa krojačem Zuannom Costantinijem, u Zadru 29. travnja 1740. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 40, fol. 45.

[769] Zajedno sa krojačem Baldisserom Marinovichem naveden je kao svjedok u Zadru 3. lipnja 1741. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 42, fol. 47v. i fol. 48

[770] Zajedno sa krojačem Antonijem Pontizzom, naveden je kao svjedok u Zadru 3. lipnja 1741. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 42, fol. 47v. i fol. 48

[771] Naveden je kao svjedok u Zadru 1. rujna 1741. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 42, fol. 72v.

[772] Naveden je kao svjedok u Zadru 12. veljače 1741. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 42, fol. 24v.

[773] Naveden je kao svjedok u Zadru 7. travnja 1742. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 43, fol. 11v. i fol. 15.

[774] Svjedoči u Zadru 7. kolovoza 1744. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 44, fol. 53.

[775] Kao *majstor* se spominje u svojstvu svjedoka 26. lipnja 1744. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 44, fol. 48v. i fol. 62v.

[776] Svjedoči 11. rujna 1744. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 44, fol. 57a.

Zaštićeno autorskim pravima

Višekratno se spominju sljedeći krojači: Nicoletto Crivelari,[777] Antonio Goi,[778] Domenico Morelli,[779] Iseppo Marinovich,[780] Zuane Nacinovich (djelatan u Zadru najmanje dvadeset godina),[781] Dionisio Ronzati,[782] Antonio Camozza[783] i Zuanne Cosule.[784]

[777] Zajedno s krojačem Giovannijem Castellijem 25. veljače 1715. godine radi procjenu odjeće i drugih predmeta od tekstila kao dijela *dote* Diane, kćeri Francesca Desideratija koja se ima udati za Bortola Catinellija; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 10, fol. 15.v–18.v.; naveden je i 1717. godine kao procjenitelj odjeće i drugih predmeta od tekstila; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 15, dokument od 11. svibnja 1717., fol. 10.

[778] Naveden je u Zadru kao svjedok u dokumentu od 14. kolovoza 1716. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 13, fol. 11.v.; zajedno sa krojačem Agostinom Riggonijem svjedoči u dokumentu 12. kolovoza 1717. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 15, fol. 28.; u istom svojstvu naveden je i 3. listopada 1724. godine; DAZD, 31, Antonio Guerrini (1707.–1746.), B. I, F. I, Prot. 3, fol. 14v.

[779] Jedan dokument sastavljen je 7. ožujka 1716. godine u Zadru u majstorovoj radionici (»… *fatto in Bottega di mistro Domenico Morelli sartor*… «); DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 11, fol. 57.v.; spominje se kao procjenitelj 26. siječnja 1718. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 16, fol. 12–12v.; u istom svojstvu naveden je i u spisu od 3. travnja 1718. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 16, fol. 68.; procjenitelj je opet 7. siječnja 1720. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 18, fol. 4v.

[780] Spominje se kao svjedok 24. ožujka 1718. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 16, fol. 32v.; u istom svojstvu naveden je i 7. srpnja 1723. godine; DAZD, 31, Antonio Guerrini (1707.–1746.), B. I, F. I, Prot. 2, fol. 13v.; svjedoči ponovno 20. veljače 1726. godine; DAZD, 31, Antonio Guerrini (1707.–1746.), B. I, F. I, Prot. 4, fol. 6v.

[781] *Majstor* se javlja kao svjedok 12. veljače 1720. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. I, F. II, n. 18, fol. 12.; zajedno sa krojačem Zuannom Santijem 30. prosinca 1740. godine radi procjenu odjeće i drugih predmeta od tekstila; DAZD, 31, Antonio Guerrini (1722.–1746.), B. II, F. II, Prot. 13, fol. 30.

[782] Javlja se u Zadru kao svjedok 14. ožujka 1739. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 39, fol. 16v. i fol. 19v; u Zadru 15. kolovoza 1739. godine radi procjenu odjeće i drugih predmeta od tekstila; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 39, fol. 123.

[783] Naveden je kao svjedok u dokumentu od 29. rujna 1739. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 39, fol. 108.; *majstor* se ponovno javlja kao svjedok 6. srpnja 1740. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 41, fol. 36.

[784] Naveden je kao svjedok u Zadru 22. lipnja 1741. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 42, fol. 60v.; *majstor* se javlja kao svjedok i 22. veljače 1742. godine; DAZD, 31, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III, F. V, Prot. 43, fol. 5v.

autorskim pravima Zaštićeno

VI.2. Količina i vrste predmeta prema neobjavljenim arhivskim izvorima

Dok je u posljednjem odlomku prvog poglavlja donesena analitička sinteza dosad objavljenih dokumenata u kojima se spominju tekstilni predmeti koji su se nalazili u nekima od crkava i samostana u Zadru i drugim sredinama na području Nadbiskupije, u ovom dijelu će se nastojati dati konstruktivan pregled istovrsnih podataka prikupljenih istraživanjem neobjavljene arhivske građe. To su u prvom redu rukopisi nastali prilikom apostolskih vizitacija 1579. i 1603. godine – a koje su dosad tek manjim dijelom publicirane – kao i dokumenti pisani prigodom vizitacija koje su zadarski nadbiskupi i ninski biskupi poduzimali u vremenu nakon Tridentskog koncila. Tako su tijekom istraživanja u Arhivu Zadarske nadbiskupije pregledani spisi vezani uz kanonske vizitacije (pastirske pohode) sljedećih zadarskih nadbiskupa: Natalea Veniera (1589. – 1592.), Luke Stelle (1615. – 1624.), Oktavijana (Ottaviana) Garzadorija (1624. – 1639.), Teodora Balbija (1656. – 1669.), Ivana Evangeliste Parzaghija (1669. – 1688.), Vicka Zmajevića (1713. – 1746.) te Ivana Carsana (1774. -1801.). Govoreći pak o ninskim biskupima, pregledano je ono gradivo sačuvano iz vremena biskupā Ivana Borgofortea (1677. – 1687.), Ivana Vušića (1688. – 1689.), Jurja Parčića (1690. – 1703.), Ivana (Giovannija) Manole (1709. – 1711.) te Ivana Andrije Balbija (1728. – 1732.).[785] Iako rukopisi nastali tijekom vizitacija predstavljaju ne samo prvorazredni izvor za proučavanje crkvene povijesti nego su nerijetko dragocjeni i povjesničarima umjetnosti budući da mogu sadržavati podatke o gradnji crkava te prirodi i stanju sakralnog inventara, ipak treba imati na umu da je temeljni interes vizitatora bio utvrditi sveopće stanje u pojedinoj župi a u koju svrhu su se vršila ispitivanja klerika i laika. Zbog toga mnogi od ovih spisa ne sadrže podatke o inventarima, pa tako ni o tekstilnim predmetima koji su se u vrijeme pohoda nalazili u sakristijama. No, s druge strane, kad se u arhivskim istraživanjima naiđe na dokumente kojima prileže i popisi inventara – a koji su se naravno izrađivali i neovisno o pohodima vizitatora – u njima sadržani navodi o misnom ruhu i drugim tekstilnim predmetima nisu odveć detaljni i opsežni. U najvećem broju slučajeva je riječ o jezgrovitim opisima koji nude samo najosnovnije informacije o vrsti (namjeni) predmeta, o (liturgijskoj) boji tkanine od koje je načinjen te o vrsti tkanine (npr. damast, saten, baršun, *ferandina*, *zambelotto* itd.) Opisi uzoraka se rijetko donose, a kada se i pišu uglavnom su pojednostavljeni i uopćeni (primjerice, *raznobojni cvjetovi na bijeloj podlozi* i sl.). Može se primijetiti da – ukoliko popisivač određenom tekstilnom predmetu posveti veću pažnju – se to

[785] O arhivskim fondovima i zbirkama Arhiva vidjeti: Oliver Modrić – Josip Kolanović, (prir.), *Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije,* Zadar, Državni arhiv, Zadarska nadbiskupija, 2013.

Nastavljeno autorskim pravima

u najvećem broju slučajeva događa kod izrazito skupocjenih vrsta tkanina, no čak i tad ti opisi nisu toliko detaljni da bismo u njima sa sigurnošću mogli prepoznati neki do danas sačuvan predmet. Također, pokušaj dovođenja postojećih primjeraka u vezu sa opisima u dokumentima je dodatno otežan činjenicom da su tekstilni predmeti često mijenjali smještaj, a o čemu će više biti rečeno u nastavku. Drugim riječima – ukoliko bismo, na primjer, o misnici pronađenoj u Veloj Ravi namjeravali pronaći podatke u građi koja se odnosi na to otočno mjesto, trebali bismo prvenstveno uzeti u obzir činjenicu da rečena misnica nije izvorno pripadala crkvi u kojoj je pronađena nego je tu donesena naknadno.

Dakle, temeljna svrha prikupljanja i proučavanja arhivskih podataka o liturgijskim predmetima od tekstila ne bi trebala biti potraga za podacima o primjercima preživjelima do današnjih dana nego pokušaj utvrđivanja količine i namjene ovih predmeta na područjima od interesa te unutar određenog vremenskog razdoblja. Temeljem takvih »rekonstrukcija« – u kojima su dakako posebno važni navodi o vrstama korištenih tkanina – se potom može pokušati odgovoriti na pitanje da li danas baštinimo značajan dio nekad postojećih umjetnina ove vrste ili je pak taj fundus sveden na »ostatke ostataka«.

Naposljetku ističem da su svi dosad neobjavljeni arhivski dokumenti priloženi transkribirani, dakako s napomenom da se donose samo dijelovi koji se odnose na predmete od tekstila dok su izostavljeni oni dijelovi u kojima se navodi liturgijska srebrnina i drugi dijelovi inventara. Budući da se detaljan uvid u sadržaj referentnih dijelova dokumenata može steći konzultacijom Priloga, u nastavku donosim njihovu sažeto tumačenje po pojedinim (najvažnijim) crkvama odnosno prema dijelovima Nadbiskupije.

Zaštićeno autorskim pravima

6.2.1. Zadar

Najveći broj liturgijskih predmeta u cijelosti ili parcijalno načinjenih od ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom – do danas preživjelih u Zadru – se sačuvao u sakristiji samostanske crkve sv. Frane te u nadbiskupskoj palači. Tek je pet u katalogu donesenih primjeraka koji potječu iz drugih zadarskih crkava: tri iz sv. Šimuna te po jedan iz samostanskih crkava sv. Mihovila i sv. Marije. U nadbiskupsku palaču su bili preneseni oni predmeti od povijesnih tekstila koji su pripadali katedrali sv. Stošije, no obzirom na mogućnost da su tu bili pohranjeni i predmeti donešeni iz, primjerice, crkve Gospe od Zdravlja, ili pak oni koji su pripadali bratovštinama kojima je sjedište bilo u crkvi sv. Donata,[786] odlučeno je da kao mjesto podrijetla tamo zatečenih primjeraka u katalogu stoji »župa sv. Stošije«

Crkva Gospe od Zdravlja je, kako otkrivaju dosad neobjavljeni arhivski dokumenti, bila dobro opremljena misnim ruhom i drugim tekstilnim predmetima. No, ova je crkva – kao i brojna druga sakralna zdanja u zadarskoj povijesnoj jezgri – pretrpjela znatna oštećenja tijekom zračnih napada krajem Drugog svjetskog rata. Pritom joj je u cijelosti srušena lađa, dok je svetišni prostor sa sakristijom (i zvonikom) ostao pošteđen. Treba podsjetiti i na, primjerice, gotovo u potpunosti razorenu crkvu sv. Marije, ali i na štete nanesene samostanskim zgradama, pri čemu je – gotovo čudom – ostao stajati samo srednjovjekovni (»Kolomanov«) zvonik.

Suvišno je dulje se zadržavati na neupitnoj činjenici da su u tragičnim razaranjima zadarskog povijesnog urbanog tkiva u Drugom svjetskom ratu uništene mnoge umjetnine, a među kojima su sasvim sigurno i one tekstilne. No, kao o razdoblju znatnog osiromašenja zadarskih sakralnih inventara nešto više treba biti rečeno o XIX. stoljeću, tijekom kojega su brojni samostani ugašeni a crkve desakralizirane ili porušene. Giuseppe Sabalich u poglavlju *Chiese soppresse e chiese distrutte* knjige *Ricerche di storia zaratina* procjenjuje da je porušeno stotinjak gradskih i prigradskih crkvica dok je dvadesetak desakraliziranih.[787] Zornu ilustraciju množine crkava i kapela koje su unutar zadarskih bedema postojale početkom XIX.

[786] Tako su, na primjer, sve pokretnine koje su pripadale bratovštini Blažene Djevice Marije od Snijega a koja je imala sjedište u sv. Donatu, nakon desakralizacije crkve i nestanka bratovštine početkom XIX. stoljeća prenesene u katedralu sv. Stošije. Usp. Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, str. 467.

[787] Giuseppe Sabalich, *Ricerche di storia zaratina,* Zara, Tipografia S. Artali, 1912.b, str. 123.

Zaštićeno autorskim pravima

stoljeća pruža dosad neobjavljeni plan Zadra, izrađen u vrijeme druge austrijske uprave[788] [Ilustracije uz raspravu, Sl. 100 - 102]. Vidljivo je da su, primjerice, negdašnja crkva te zgrade samostana klarisa sv. Nikole ucrtane kao vojarna, u koju je prenamijenjena u vrijeme francuske uprave (1806. – 1814.), kad su ukupno dvadeset i tri kultna mjesta bila dodijeljena vojnim trupama. Nadalje, u vrijeme pojačane civilne izgradnje neke manje crkve su ustupile mjesto obiteljskim ili najamnim kućama. Tako Doimo Nachich (Dujam Nakić) 1825. godine podiže obiteljsku kuću nad bivšom crkvom sv. Barbare (ili sv. Četrdesetorice), poznatu po tome što je imala toranj sa satom kojeg je darovao zadarski nadbiskup Mucije (Mucio) Callina (1555. – 1566.). Giacomo (Jakov) Molin je nad crkvom sv. Jurja 1847. godine izgradio najamnu kuću, a Giuseppe Sabalich izvještava da je od crkve bio preostao samo jedan kapitel s prikazom sveca kojeg je Molin dao uzidati na fasadi kuće. Crkvica sv. Andrije je prenamijenjena u trgovinu duhana, na položaju kapele sv. Martina 1849. godine kuću je sagradio Giovanni Berettini dok je zbog gradnje obiteljske kuće Leopolda Stermića krajem XIX. stoljeća porušena i crkvica sv. Nediljice. Na terenu samostana i crkve sv. Katarine 1890. godine obitelj Bakmaz podiže gradsku kavanu, nad crkvom sv. Silvestra je 1823. godine podignuta zgrada Osnovne škole dok su zatvorena crkva i samostan sv. Ivana Krstitelja porušeni 1844. – 1845. godine zbog izgradnje Vojarne i vojne bolnice. Crkvica sv. Frane od Pećine je prvotno bila prenamijenjena u skladište streljiva da bi na njezinom mjestu krajem stoljeća bila podignuta zgrada ubožnice.[789]

Mnoge manje crkve su propadale i zbog ukidanja bratovština koje su o njima brinule. Tako je, primjerice, crkva sv. Antuna Opata državnim dobrom postala 1807. godine, a nakon

[788] Na zaključak da je priloženi plan grada – na kojemu nažalost nije naznačena godina - izrađen prije 1821. godine potvrđuje činjenica da je kapela sv. Barbare (br. 16) još uvijek ucrtana. Naime, rečena je kapela - prema pisanju Giuseppea Sabalicha – porušena 1821. godine, a na tom je mjestu četiri godine kasnije Dujam Nakić podigao najamnu kuću. Također se uočava crkva sv. Silvestra (ranije sv. Tome; br. 15), koja je porušena 1823. godine da bi na tom mjestu bila podignuta zgrada osnovne škole. Nadalje, tu je i samostanska crkva sv. Ivana (br. 22) koja je srušena da bi tijekom 1844. i 1845. godine tu bila sagrađena velika pravokutna zgrada Vojarne i vojne bolnice. Tom prilikom je crkva porušena, zajedno sa još jedanaest stambenih kuća. Zanimljivo je da je položaj zgrade Vojarne – u kojoj je danas smještena Znanstvena knjižnica i Državni arhiv – na ovom planu već naznačen šrafiranom skicom. Vidjeti: Giuseppe Sabalich, *nav. dj.*, 1912.b, str. 142; Marija Stagličić – Sanja Štrok, *Crkva i samostan sv. Marcele u Zadru,* u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 36, 1998., str. 187 – 203 (188); Marija Stagličić, *Graditeljstvo Zadra od klasicizma do secesije,* Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2013., str. 44, 45, 187.

[789] Usp. Giuseppe Sabalich, *nav. dj.*, 1912.b, str. 123 – 145; Marija Stagličić – Sanja Štrok, *nav. dj.*, 1998., str. 188.

autorskim pravima Zaštićeno

gašenja bratovštine sv. Antuna Opata, bratovštine istezača brodova i bratovštine kožara koje su u njoj održavale oltare crkva biva pretvorena u skladište i propada sve do Drugog svjetskog rata, kad je porušena.[790] U usporedbi sa drugim gradovima u Dalmaciji, u Zadru je djelovao najveći broj bratovština (njih šezdeset i pet), a u ovom se gradu ujedno najranije javljaju i vjerske i obrtničke bratovštine. Naime, prva bratovština u Dalmaciji je osnovana u Zadru još 1176. godine, a otad se njihov broj množi ne samo u gradu nego i u drugim mjestima u zadarskoj okolici i na otocima. Najbrojnije i najsnažnije su u XVII. stoljeću dok su u XVIII. stoljeću već u opadanju. Bratovštine su okupljale gotovo sav zadarski puk odnosno gotovo sve građane koji nisu bili plemići (plemići u Zadru nisu imali nijednu svoju zasebnu bratovštinu), a bile su posvećene vjerskom, odgojnom, humanitarnom, kulturnom, ekonomskom i političkom radu. U kulturnom smislu djeluju i gradeći crkve i grobnice te podižući oltare koje su opremali slikama, skulpturama, križevima, kaležima, svijećnjacima ali i brojnim predmetima od tekstila. U svrhu služenja mise na oltarima o kojima su skrbili su nabavljali i svo potrebno misno ruho. Nakon što su francuske vlasti dekretom od 26. svibnja 1807. godine zabranile sve bratovštine u Dalmaciji osim one Presvetog sakramenta i Mrtvih, bratovštinska dobra su došla u posjed crkava ili su prodana na dražbi, dok je zlato i srebro razneseno. Mnoge madrikule i računske knjige su propale, neke su došle u privatni posjed, no dio se ipak uspio sačuvati u državnim i župnim arhivima.[791] Nekoliko dosad nepoznatih dokumenata koji se nalaze među arhivskim prilozima, a koji donekle rasvjetljavaju ne samo količinu i vrste posjedovanih tekstilnih predmeta nego i učestalost te cijene njihove kupnje ili izrade, odnose se na sljedeće zadarske bratovštine: bratovštinu Blažene Gospe od Snijega u sv. Donatu, bratovštinu sv. Silvestra, bratovštinu sv. Antuna Opata te bratovštinu hrvatskih i albanskih vojnika (koja je održavala oltar Gospe od Varoši u crkvi sv. Šimuna).

Osim ovih, vrijedi navesti i druge bratovštine koje su djelovale u Zadru; od obrtničkih, to su bratovština zlatara, Varošana (težaka), postolara, drvodjelaca, istezača brodova, kožara, kovača, mornara, ribara, brodograditelja, mesara, sandučara – kobasičara, vojnika (u crkvi sv. Dominika), kolara, bačvara, srebrnara, kotlara, topnika, brijača, bojadisara vune te dvije bratovštine krojača. Dok su u Zadru postojale dvadeset i tri obrtničke bratovštine, broj vjerskih se popeo do čak četrdeset i dvije, što je bio prilično velik broj za grad ove veličine. Primjerice, tijekom XVI. stoljeća u Dubrovniku ih nije bilo više od četrnaest, a u Splitu sedamnaest. Govoreći o vjerskim bratovštinama, gore spomenutima treba dodati sljedeće:

[790] O ovoj crkvi vidjeti: Marija Stagličić, *Srušena crkva Sv. Antuna Opata u Zadru – idejna rekonstrukcija,* u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti,* 19, 1995., str. 63 – 67.

[791] Usp. Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, 1964., str. 457 – 458.

Zaštićeno autorskim pravima

bratovštinu bičevalaca sv. Silvestra, sv. Jakova apostola, sv. Ružarija, sv. Trojstva, Svih svetih i sv. Martina, sv. Duha, sv. Križa, sv. Ilije, sv. Mihovila arhanđela, sv. Stošije, sv. Roka, sv. Karla Boromejskog, Anđela čuvara, Presveta srca Isusova i Marijina, Presvetog Trojstva, sv. Marije (*di Melta*), Gospe od Milosrđa, Gospe od Zdravlja, Gospe od Karmela, Blažene Djevice Marije od Ljubavi (*della Carità*), Blažene Djevice Marije Žalosne, Blažene Djevice Marije od Dobre radosti, sv. Jakova Apostola (*di Galizia*), Djevice Marije od Mira, Gospe od Milosrđa, Gospe od Snijega (u crkvi sv. Mihovila), Duša čistilišta (*del Suffragio*), zatim bratovštinu benediktinaca sv. Marije, bratovštinu svećenika u sv. Donatu, bratovštinu Neoskrvnjenog začeća Blažene Djevice Marije, bratovštinu Ljubavi i milosrđa te naposljetku dvije bratovštine sv. Marka i dvije bratovštine sv. Sakramenta.[792]

Dakle, uzmemo li u obzir da je svaka od brojnih zadarskih bratovština imala vlastiti oltar kojega je valjalo primjereno i dostojanstveno održavati – a što je podrazumijevalo i nabavu ne samo misnog ruha nego i velumā za kalež, bursi, antependijā, zastorā, jastukā za misal i drugog – može se stvoriti predodžba o znatnim količinama liturgijskih predmeta od tekstila koje su se nekoć u zadarskim crkvama nalazile isključivo »zahvaljujući« bratovštinama. Do danas je, pak, sačuvan samo jedan velum za kalež koji se temeljem natpisa na podstavi može dovesti u vezu s jednom od zadarskih bratovština, i to s onom Duša čistilišta (*Madonna del Suffragio*) koja je imala sjedište u katedrali sv. Stošije [Kat. 255].

[792] O zadarskim bratovštinama – njihovom vremenu osnivanja i gašenja, području djelovanja te crkvama u kojima su imale sjedište – vidjeti: Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, 1964., str. 460 – 469.

Zaštićeno autorskim pravima

6.2.1.1. Katedrala sv. Stošije

U prostorijama nadbiskupske palače u Zadru – kako je ranije rečeno – zatečeno je misno ruho i drugi tekstilni predmeti za koje se predmnijeva da su mahom pripadali katedrali sv. Stošije, no kojima su vrlo vjerojatno u neznano vrijeme bili pridruženi bar poneki liturgijski predmeti od tekstila koji su pripadali obližnjim crkvama (primjerice, crkvi Gospe od Zdravlja) ili pak bratovštinama koje su imale sjedište u crkvi sv. Donata. Pregledom te količinom velike zbirke tekstila – u kojoj su posebno brojni primjerci iz XIX. i XX. stoljeća – prepoznato je četrdeset i šest ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom koje su pak u većoj ili manjoj površini sačuvane na sveukupno deset pluvijala, osamnaest misnica, šesnaest dalmatika, dvadeset i jednoj štoli, devet manipula, šesnaest veluma za kalež, deset bursi, jednom zastoru za kapitel i jednom procesijskom barjaku. Međutim, treba svratiti pažnju na dijelove povijesnog ruha koje sam zatekla u nekim drugim crkvama na području Nadbiskupije a za koje pretpostavljam da su tamo donešeni upravo iz zadarske katedrale: to su predmeti sačuvani u župnoj crkvi u Zatonu [Kat. 2, 43, 84, 178, 263] te u župnoj crkvi u Veloj Ravi na otoku Ravi [Kat. 73]. Kao najvjerodostojnije potvrde prakse dijeljenja misnih ornata i raznošenja njihovih sastavnih dijelova između crkava – a do čega je nesumnjivo prvenstveno dolazilo iz nužnosti odnosno pomanjkanja dostojanstvenog ruha u manjim sredinama – izdvajaju se oni slučajevi kad su dijelovi istog ornata zatečeni na više lokacija. Tako je, primjerice, štola iz ornata za koji se vjeruje da ga je nabavio nadbiskup Vicko Zmajević pronađena u župnoj crkvi u Zatonu dok je među ruhom iz katedrale ostao pripadajući pluvijal [Kat. 96]. U Zatonu su zatečeni i dalmatika i manipul [Kat. 43] koji su nekada činili cjelinu sa misnicom i velumom za kalež koji su zacijelo pripadali zadarskoj prvostolnici [Kat. 44]. Također, bursa iz jednog od pretpostavljenih katedralnih ornata [Kat. 195] je u nepoznato vrijeme iz njega izdvojena te je odnešena u župnu crkvu u Veloj Ravi, gdje je i pronađena.

Moguće je da su mnogi drugi primjerci ruha načinjeni od skupocjenih tkanina – a koji su pronađeni u manjim sredinama poput Novigrada ili Nina – izvorno bili nabavljeni za neku od bogatih gradskih crkava, poput katedrale, crkve sv. Krševana, crkve sv. Šimuna ili crkve sv. Dominika. Tako se, primjerice, u rukopisima nastalima prilikom vizitacija župa ninske biskupije od strane biskupa Giovannija Manole 1710. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 51] te Andrije Balbija (1728.-1730.) [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 52] u popisima inventara novigradske župne crkve i crkve sv. Kate ne uočava nijedan navod u kojemu bi se mogao prepoznati slavni ornat uz kojega se vezuje lokalna legenda o Elizabeti Kotromanić [Kat. 52] a koji je načinjen od polikromnog baršuna *ciselé* iz treće četvrtine

Nedozvoljeno autorskim pravima

XVII. stoljeća. Dakle, očito je da je netko u nepoznato vrijeme – a nakon 1730. godine – rečenu misnicu, štolu i manipul u Novigrad donio iz neke druge crkve. Možemo samo nagađati koliko predmeta analiziranih u katalogu disertacije zapravo nisu izvorni dio inventara crkve u kojoj su zatečeni odnosno koliko je točno katedralnog ruha do danas preživjelo razasuto po manjim sredinama.

Iako oni popisi sakralnih inventara koji pružaju i informacije o tekstilnim predmetima najčešće ne sadrže opise istkanih uzoraka dok se mjesto nastanka (podrijetlo) tkanine vrlo rijetko spominje, ipak nerijetko obiluju zanimljivim podacima te predstavljaju najdragocjeniju vrstu arhivske građe za ona istraživanja u kojima se nastoji ponuditi odgovor na pitanje o negdašnjim količinama te raznolikosti liturgijskih predmeta od tekstila. U slučaju katedrale sv. Stošije, začudo, oni dijelovi rukopisa koji se odnose na prvostolnicu a koji su nastali prilikom apostolskih vizitacija Agostina Valiera (1579. godina) te Mihovila Priulija (1603. godina) još uvijek nisu objavljeni. Popis inventara načinjen u vrijeme Valierova posjeta [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 1] od posebnog je značaja jer otkriva razinu opremljenosti zadarske katedrale tekstilnim predmetima u XVI. stoljeću. Tako se saznaje da se 1579. godine u sakristiji katedrale nalazilo dvadeset i šest pluvijala, dvadeset i sedam oltarnih antependija, dvadeset i šest misnica, trideset i četiri dalmatike, petnaest štola, petnaest manipula, tri gremijala, sedam veluma za kalež dvije burse te jedna mitra. Ostali navedeni predmeti su mahom služili ukrašavanju interijera; spominju se tako »presvlake« namijenjene isključivo nadbiskupovom tronu od kojih su dvije bile od grimiznog satena a treća od damasta *paonazzo* nijanse, zatim devet predmeta zvanih *spalliera* (vjerojatno je riječ o dužim, a nešto užim predmetima) od kojih jedna »velika, za stavljanje ispod križa«, potom druga za propovjedaonicu dok je treća služila kao zastor ispred vrata. Šest *spalliera* je bilo načinjeno od tkanine s uzorkom »velikih cvjetova i raznovrsnih životinja«. Kao »oprema« propovjedaonice navode se još dva komada crvenog damasta, a izdvajaju se i dva zastora za vrata od crvene tkanine s grbovima, pet tapiserija s prikazom sv. Stošije u središnjem dijelu, dvadeset i sedam »prekrivača« za oltare od pamuka i lana, osam platnenih oltarnih zastora te sjenilo od bijelog damasta sa zlatnim nitima izvedenim motivima ljudskih likova. Zapažaju se navodi o nekoliko predmeta ukrašenih grbovima zadarskih nadbiskupa. U ovo vrijeme su se u katedrali još uvijek čuvala tri antependija s grbom (grbovima) Maffea Valaressa (1450. – 1496.), od kojih je jedan bio izveden od bijelog damasta s uzorkom velikih zlatnih cvjetova dok su druga dva bila od dviju vrsta zlatom protkanih tkanina. Dva antependija od bijelog damasta – za koje se napominje da su stari – su nosila grb obitelji Pesaro, a kojima su bila ukrašena i dva pluvijala (jedan od crvenog a drugi od bijelog satena) koji se pak ne opisuju

autorskim pravima
Tekst je zaštićen

kao »stari«. Iz mletačke obitelji Pesaro su potekla dva zadarska nadbiskupa: Francesco (1505. – 1530.) te Francescov nećak Cornelio (1533. – 1544.), pa se uvjetno može pretpostaviti da su dva »stara« antependija nabavljena u Francescovo vrijeme dok se pluvijalima služio Cornelio. Grb obitelji Pesaro je za stolovanja jednog od dvojice nadbiskupa postavljen i na u njegovo vrijeme obnovljeni relikvijar glave sv. Aroncija iz riznice zadarske katedrale (danas u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti).[793] Prolazeći kroz popis ostalog misnog ruha posebno se zapaža da je katedrala u ovo vrijeme posjedovala čak deset pluvijala kojima su rubni pojasevi bili ukrašeni zlatnim nitima vezenim cjelinama a koje su se vrlo vjerojatno sastojale od svetačkih likova smještenih podno arkada ili ciborija. Zlatom vezeni križevi se navode u opisima pet misnica, a obrati li se pažnja na vrste tkanina koje se spominju posebno se ističe impresivna količina predmeta za izradu kojih su upotrijebljeni baršuni različitih boja i vrsta. Tako se nabrajaju crveni, grimizni, tirkizni, zeleni, *paonazzo* i crni baršuni, od kojih su neki jasno istaknuti kao baršuni s uzorkom (*alto basso*, *à fioroni*). Učestalo se javljaju i spomeni zlatom protkanih tkanina (*panno d'oro*), no ipak se može zaključiti da je većina predmeta bila načinjena od satenā i damastā, dakako u svim liturgijskim bojama. Naposljetku se može ukazati i na gotovo zanemariv broj predmeta za izradu kojih su bile upotrijebljene jeftinije vrste tkanina poput *boccasina* i *zambelotta*, ili primjerice *ferandine* – koja se nigdje ne spominje.

Slijedi popis predmeta od tekstila koji su se u sakristiji katedrale nalazili (25. travnja) 1603. godine, odnosno u vrijeme apostolske vizitacije Mihovila Priulija [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 2]. Pobrojano je trideset pluvijala, među kojima njih deset za zlatom vezenim ukrasima na rubnim pojasevima te kapuljačama (u opisu jedne kapuljače se navode izvezeni likovi Krista i sv. Petra). Nadalje, postojalo je sedamnaest tzv. *apparati in terzo* odnosno misnih ornata koji su se sastojali od jedne misnice i dvije pripadajuće dalmatike; a uzevši u obzir i ostale misnice i dalmatike se dolazi do ukupnog broja od trideset i devet misnica te trideset i osam dalmatika. Osim štola i manipula koji su pripadali rečenim *trodijelnim* ornatima, može se pobrojati još dvadeset štola te dvadeset i tri manipula. Navedeno je devet bursi, među kojima jedna s prikazom Bogorodice. Začudo, ne uočavaju se spomeni veluma za kalež. Govoreći o biskupskim insignijama, navedene su tri mitre te po jedan par cipela (sandala), čarapa i rukavica. Dvije mitre su bile od bijelog tafta te obrubljene zlatnim bortama, a zanimljivo je da je treća mitra bila izrađena od zlatom protkane tkanine od

[793] Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.*, 2004.a, str. 6 i tabla M.2.2 (bez pag.); Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 57 – 59.

autorskim pravima Zaštićeno

koje su bili skrojeni pripadajući pluvijal te štola. Nadalje, katedrala je bila opremljena sa dvadeset i devet antependija a zanimljivo je da su se među njima još uvijek nalazila tri Valaressova antependija dok je od Pesarova dva sada preostao samo jedan. Također se primjećuje da su dva Valaressova antependija »obnovljena« prišivanjem novih, zlatnih resa, iz čega se zaključuje da su se čak i početkom XVII. stoljeća postavljali na oltare u katedrali, a vrlo vjerojatno su se cijenili i čuvali zbog skupocjenosti i ljepote tkanina od kojih su bili izvedeni. Od drugih predmeta namijenjenih ukrašavanju interijera katedrale se mogu izdvojiti: četiri prekrivača za nadbiskupov tron (od crvenog i grimiznog satena te od bijelog i *paonazzo* damasta; dvama od kojih su pripadali i odgovarajući jastuci); dvije zavjese od crvene *ferandine* raznobojnog uzorka, dva komada crvenog damasta za propovjedaonicu (ambon), osam zastora od tirkiznog platna (dijelom oslikanih, dijelom bez uzorka) za prekrivanje oltara, pet komada zastora od tirkiznog platna namijenjenih prekrivanju velikog križa i apostola, te jedan zastor za vrata od crvene tkanine s grbovima. Ovdje je posebno zanimljiv opis četiri tapiserije koje su u inventaru iz 1579. godine spomenute kao »pet tapiserija sa prikazom sv. Stošije u sredini«: iz nešto podrobnije sročenog navoda se ovdje saznaje sa su na njima – osim svetice zaštitnice katedrale i Zadra – bili istkani i prizori iz života kralja Davida (s velikim ljudskim likovima) te grbovi obitelji Valaresso i Morosin. Nadalje se spominju i tapiserije s prizorima iz života Davidova sina, kralja Salomona, a koje su također odlikovali likovi velikih dimenzija. Obratimo li pažnju na vrste tkanina koje se spominju u ovom inventaru, uočavaju se spomeni najskupocjenijih tkanina poput baršuna (crvene, grimizne, zelene i crne boje) te raznih, zlatom protkanih tkanina (koje se uopćeno navode kao *panni d'oro*). Ipak, prevladavaju damasti, sateni i taftovi (*cendal*) u svim liturgijskim bojama, te se – u usporedbi sa inventarom iz 1579. godine – uočava veća količina predmeta za izradu kojih su upotrijebljene jeftinije vrste tkanina (*fristagno / fustagno, bovarino, restagno, ferandina*). Spominju se dva procesijska sjenila; jedno je imalo pokrov od crnog satena (upotrebljavalo se na Veliki četvrtak) dok je opis drugog poznat iz prethodnog dokumenta (od bijelog damasta, sa zlatom vezenim likovima, obrubljen zelenim resama sa zlatnim nitima). Zajedno s njima je navedena i zastava (barjak) od grimiznog tafta, sa pozlaćenim kopljem prekrivenim crvenim platnom. Naposljetku treba istaknuti nekoliko navoda koji otkrivaju podrijetlo tkanina, što se ne uočava često u popisima inventara: tako se za bijele, crvene i crno-crvenkaste (*rovano, roano*) *ormesine* ili *ermesine* – upotrijebljenih za krojenje nekoliko dalmatika, štola i manipula te jedne misnice – ističe da su iz Firence, što ne čudi budući da su se posebno kvalitetne inačice ove lagane svile tkale u Firenci i Napulju. Za veliku tkaninu *paonazzo* nijanse, a od koje je vjerojatno bio izrađen zastor te četiri pripadajuća jastuka koji su se očito

Zaštićeno autorskim pravima

koristili u ceremonijalne svrhe (primjerice, pri audijencijama kod nadbiskupa ili u vrijeme svečanih pontifikalnih misa), se pak ističe da je venecijanskog podrijetla.

Posljednji dosad neobjavljeni popis katedralnog inventara datira iz 1816. godine[794] [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 3]. Budući da je sastavljen početkom XIX. stoljeća, možemo pretpostaviti da je većina ovdje navedenih predmeta bila načinjena od tkanina nastalih prije kraja XVIII. stoljeća. Odnosno, ovaj dokument bismo uvjetno mogli smatrati pokazateljem količine predmeta od ranonovovjekovnih tkanina koji su se u ovo vrijeme nalazili u katedrali, a od kojih je do danas sačuvano tek četrdeset i šest tkanina s uzorkom. Popis nije sastavljen toliko pregledno kao što su to stariji inventari, u kojima su predmeti uglavnom zavedeni zasebno a ne u skupinama te se ujedno nižu po vrstama i namjenama, ali se ipak mogu izvući podaci o njihovim vrstama i broju. Tako se navodi mnoštvo misnih ornata, ne samo onih »trodijelnih« (*apparato in terzo*) nego i pontifikalnih (*cappella pontificale*, *cappella completa*) te onih koji se nazivaju »svečanima« (*per le solennità*). Pontifikalni, ili cjeloviti ornati su se sastojali od tri pluvijala, četiri dalmatike, jedne misnice te dakako pripadajućih (četiriju) štola i manipula i naposljetku najmanje jednog veluma za kalež i burse. Postojala su četiri, a bili su skrojeni od bijele svile sa zlatnim i srebrnim cvjetovima, bijele svile s cvijećem vezenim svilenim i zlatnim nitima, bijele tkanine cvjetnog uzorka te bijele tkanine sa zlatnim cvjetovima. Dakako, na temelju ovako pojednostavljenih opisa ne bi bilo ozbiljno pokušavati ih dovesti u vezu sa bilo kojom do danas sačuvanom svilom sa cvjetnim uzorkom na bijeloj podlozi. Nadalje, katedrala je posjedovala čak jedanaest »trodijelnih« ornata, dakle onih sačinjenih od jedne misnice te dvije dalmatike, a nekima od njih je bio pridružen i pripadajući pluvijal. Dakle, uzimajući u obzir samo ornate dolazi se do podataka od petnaestak pluvijala, petnaest misnica, trideset i osam dalmatika te jednako toliko štola i manipula. Pored ruha u »kompletima«, spominje se još pozamašan broj pluvijala (oko dvadeset i sedam), misnica (približno trideset i četiri), dalmatika (desetak) te pripadajućih štola i manipula, a prema istaknutim bojama tkanina se može zaključiti da je najviše crvenih, ljubičastih (*paonazzo*) i bijelih iako se uočavaju i navodi o zelenom, crnom, ružičastom pa čak i jarko žutom (*canarino*) ruhu. Zanimljivo je primijetiti da je samo za dva predmeta navedeno da su izrađeni od baršuna. Jedan od njih je pluvijal od zelenog baršuna (vjerojatno ujednačenog rezanog odnosno bez uzorka), a za kojega se ujedno ističe da je star.

[794] Napominjem da mi je dokument u već transkribiranom obliku ljubazno ustupio mons. dr. Pavao Kero, biskupski vikar za kulturu Zadarske nadbiskupije i ravnatelj Stalne izložbe crkvene umjetnosti. Smještaj izvornika nije poznat.

autorskim pravima Zaštićeno

Skupocjeniji je bio antependij – jedan od ukupno pet popisanih – od zlatno-crvenog baršuna *ciselé* cvjetnog uzorka. Temeljem toga se može zaključiti da su svi oni brojni dijelovi ruha od baršuna – koji su popisani u starijim dokumentima – nestali već do početka XIX. stoljeća, a tijekom XVIII. stoljeća katedrala očito nije nabavljala baršune nego druge, laganije vrste svilenih tkanina. Prevladavaju damasti, sateni te tkanine čiji se uzorak mahom opisuje kao »cvjetni«, no treba primijetiti da je postojao i ne baš malen broj misnog ruha skrojenog od značajno jeftinijih, vunenih tkanina kao i to da se prisustvo zlatnih borti i čipki nije propuštalo istaknuti. Ovdje je, dakako, nemoguće zasebno se osvrnuti na svaki od navoda u inventaru (zbog toga se transkribirani dokumenti i donose u prilogu), no na kraju treba kratko ukazati na biskupske insignije, na procesijske predmete te na one tekstilne predmete namijenjene ukrašavanju unutrašnjosti katedrale. Govoreći o biskupskim insignijama, zabilježena su (samo) dva gremijala, pet mitri, četiri para cipela (papuča; sandala) te tri para rukavica. Posebno žalosti što se do danas nije sačuvala niti jedna od pet mitri, od kojih je jedna bila od zelene svile, druga od crvene svile s uzorkom zlatnih cvjetova dok su ostale tri bile od bijelih ili zlatom protkanih tkanina te ukrašene vezom. Nažalost, ništa se nije sačuvalo ni od pet nebnica (baldahina). Jedna je bila od crnog satena a preostale četiri su bile raskošnije: tri se nazivaju »nadbiskupskima« a za njihovu izradu je bio upotrijebljen crveno-bijeli damast cvjetnog uzorka te monokromni crveni i bijeli damast. Posljednja je bila načinjena od tkanine gusto protkane zlatnim nitima (*stofa d'oro*). Za jedina dva procesijska sjenila nisu navedene boje i vrste tkanine no napomenuto je da su u lošem stanju. U svrhu prekrivanja vrata ili »oblačenja« stupova i kapitela u katedrali je postojalo više zastora i zavjesa, uglavnom izrađenih od crvenog ili ljubičastog damasta i od crne tkanine. Dekorativno-utilitarnog karaktera je i ukupno šest tapiserija, dva tepiha s čuvenim geometrijskim uzorkom zvanim *a fiamme*, više pari jastuka za misal ali i prekrivala za počasni tron (*faldistorio*) načinjena od bijelog te crvenog damasta. Naposljetku ističem da samo jedan do danas sačuvan liturgijski tekstilni predmet mogu dovesti u vezu s konkretnim navodom u inventaru, i to sa sljedećim: *Pianetta a due dritti bianco e rosso ricamata a punto di Spagna d'oro con manipolo Stola Borsa e Fazzoletto*. Smatram da se citirano odnosi na misni ornat koji je pripadao nadbiskupu Vittoriju Priuliju (1688. - 1713.) a od kojega je do naših dana preživjela samo misnica, danas izložena u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru. Riječ je o ranije spomenutoj misnici *a doppia faccia*, okrenutoj na svoje crveno lice ukrašeno gustom, zlatnim nitima vezenom viticom te simbolima Kristove muke.[795] Podsjećam da Carlo Federico Bianchi među ruhom

[795] Fotografije i dimenzije ove misnice – za koju se pogrešno smatra da potječe iz crkve sv. Šimuna – vidjeti u:

Nastavno autorskim pravima

koje se u njegovo vrijeme nalazilo u katedrali sv. Stošije izdvaja i ovu misnicu za koju ujedno piše da je pripadala Priuliju te izvještava da se uz nju sačuvao i velum za kalež te bursa.[796] Posebno je zanimljivo da u inventaru Priulijevih pokretnina, sastavljenom nakon njegove smrti, stoji da je misnica - osim velumom za kalež i bursom – bila opskrbljena i pripadajućim štolom i manipulom.[797] Prema tome, saznaje se da je 1816. godine Priulijev ornat još uvijek bio cjelovit, te da su do 1877. godine nestali štola i manipul. U naše su vrijeme, nažalost, uslijed nemara nepovratno izgubljeni i pripadajući velum za kalež te bursa, kako je napomenuto u prvom poglavlju.

Podsjetimo: do danas se u nadbiskupskoj palači sačuvalo deset pluvijala i osamnaest misnica pri izradi kojih su upotrijebljene ranonovovjekovne tkanine. Usporedimo li to sa popisom inventara iz 1816. godine, koji otkriva da se u sakristiji katedrale tad nalazilo približno četrdeset pluvijala te pedeset misnica, a među kojima je vjerojatno tek pokoji primjerak datirao s početka XIX. stoljeća, može se steći okvirna predodžba o razmjerima gubitaka tekstilnih predmeta koje je tijekom posljednjih dvije stotine godina pretrpjela riznica zadarske prvostolnice. Dodamo li tomu i činjenice da su nestale sve ovdje navedene biskupske insignije, kao i nebnice, antependiji, jastuci za misal, procesijska sjenila te svi predmeti namijenjeni ukrašavanju interijera osim jedne presvlake za kapitel [Kat. 62] postaje, nažalost, još jasnije da je daleko više ranonovovjekovnih katedralnih tekstilnih umjetnina nestalo, nego što ih se uspjelo sačuvati.

Zaštićeno autorskim pravima

Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1980., str. 137; Tugomir Lukšić (ur.), *nav. dj.*, 1990., str. 289, 347; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.*, 2004.a, str. 112; Ivo Petricioli – Lukrecija Pavičić Domijan, *nav. dj.* 2004.b, str. 112.

[796] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.,* 1877., str. 262.

[797] *Una pianetta reccamata di due facciute coll'oro rosse, e bianca con sua stolla, e manipolo compagni guarnita attorno con passaman d'oro / Una borza da calice rossa e bianca reccamata con oro, et arma Priuli / Un velo da calice da due facciate rosso e bianco guarnito con merlo d'oro attorno*; Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.-1712.) i Vicka Zmajevića (1713.-1745.)*, u: *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 16, 2000., str. 93 – 269 (197).

6.2.1.2. Samostanska crkva sv. Krševana

Crkva benediktinskog samostana sv. Krševana je, bez sumnje, još od ranog srednjeg vijeka bila jedna od najznačajnijih i najbogatijih crkava u Zadru. No nažalost, ubrzano propadanje samostanskog kompleksa te nestajanje vrijednog sakralnog inventara započinje nedugo nakon što biva ugašen 1807. godine. Dosad neobjavljeni arhivski dokumenti potvrđuju praksu dijeljenja samostanskih pokretnina diljem naše obale. Crkvama koje bi izrazile potrebu za određenim liturgijskim predmetima se uglavnom brzo odobravala njihova dodjela, pa su im se ovisno o sadržaju molbe ustupali relikvijari, kanonske tablice, svijećnjaci te nerijetko i misno ruho. Tako je, primjerice, 1808. godine župama u Omišu i Budvi pozitivno odgovoreno na njihove molbe [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 67] te im je predano više tekstilnih liturgijskih predmeta koji su pripadali zatvorenom samostanu: ukupno šest misnica (s pripadajućim štolama i manipulima; u crnoj, ljubičastoj, crvenoj i zelenoj boji), dva pluvijala, dvije albe te jedan humeral[798] od grimiznog damasta obrubljen zlatnom čipkom. Iz dokumenta sastavljenom u ožujku iste godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 68] se saznaje da je župniku u Loparu na otoku Rabu – između ostalog - ustupljen i jedan pluvijal koji je pripadao crkvi sv. Krševana. Na temelju potonjeg dokumenta iznosim mišljenje da je moguće da bi jedini pluvijal od povijesnog tekstila sačuvan u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Loparu, skrojen od crvenog klasičnog damasta iz sredine XVII. stoljeća, mogao biti upravo onaj iz samostanske crkve sv. Krševana u Zadru [vidi Ilustracije uz raspravu, Sl. 142; usp. Kat. 58]. To je, dakako, nemoguće tvrditi sa potpunom sigurnošću, no kad bi uistinu bila riječ o pluvijalu podrijetlom iz te slavne benediktinske opatije, to bi ujedno bio jedini liturgijski predmet od tekstila u Hrvatskoj zasad doveden u vezu sa crkvom sv. Krševana.[799]

Stanje opremljenosti crkve sv. Krševana misnih ruhom i drugim tekstilnim predmetima u drugoj polovini XVI. stoljeća otkriva popis inventara načinjen prilikom Valierova vizitacije 1579. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 4]. U samoj crkvi je zabilježeno deset antependija, od kojih pak jedan nije bio skrojen od tekstila nego načinjen od pozlaćene kože. U sakristiji se nalazilo devet misnica, od kojih tri od baršuna, dvije od damasta, dvije od *ermesina* ili *ormesina* te jedna od *zambellota*. Misnica od bijelog damasta je

[798] U dokumentu je naveden kao *contenenza*; usp. Giuseppe Boerio, *nav. dj.*, 1998. [1856.], str. 191.

[799] Zasad se to može tvrditi samo za antependij, izrađen u nekoj od venecijanskih vezilačkih radionica oko 1360. godine, koji od 1909. godine pripada fundusu Muzeja primijenjene umjetnosti u Budimpešti dok je ranije bio dijelom zbirke biskupa i kolekcionara Zsigmunda Bubicsa. O tom antependiju te o srodnim umjetninama opsežno u: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.a, str. 75 – 94.

Zaštićeno autorskim pravima

imala zlatnim nitima vezene ukrase (zacijelo prednji križ i leđni stup). Nadalje, crkva je posjedovala dva cjelovita misna ornata (*capella*) od kojih jedan od crvenog baršuna (za koji se ujedno dodaje da je star) te dvije crvene dalmatike. Navedena je jedna skupocjena mitra (ukrašena srebrom i draguljima), zatim tri svilena rupca (*mappa*) za kalež, dva oslikana prekrivača za ambon te naposljetku barjak (*vexillum*) od crvene svile na kojoj je zlatnom bojom naslikan lik sv. Krševana. Dakle, stječe se dojam da je crkva zapravo bila prilično siromašna tekstilnim predmetima koji ne samo što nisu bili brojni su ujedno mahom opisani kao stari, pohabani ili oštećeni. Tako se, primjerice, samoza jednu od misnica ističe da je u dobru stanju. Izostanak veće količine ruha kao i predmeta od novih, skupocjenih svilenih tkanina u ovom razdoblju ne treba čuditi, budući da je polovinom XV. stoljeća samostan dobio status komende zbog čega je morao financijski skrbiti o raznim talijanskim biskupima i kardinalima. Nasuprot tome, redovnici su od mletačke vlasti dobivali rentu za vlastite potrebe. Sve je to dovelo do slabljenja i zapuštenosti samostana u kojemu tijekom ranog novog vijeka nikada nije boravilo više od nekoliko redovnika.[800]

Nažalost, tijekom arhivskih istraživanja nije pronađeno više dokumenata na temelju kojih bi bilo moguće steći bar okvirnu predodžbu o negdašnjoj količini i vrstama liturgijskih tekstilnih predmeta koje su benediktinci samostana sv. Krševana posjedovali tijekom XVII. i XVIII. stoljeća. U tom smislu treba naglasiti da za vrijeme vizitacije Mihovila Priulija 1603. godine nije načinjen popis pokretnina u crkvi.

Drugi i posljednji popis inventara crkve sv. Krševana na koji se ovdje vrijedi ukratko osvrnuti sastavljen je u kolovozu 1807. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 5]. Kako potvrđuje i uvodni tekst dokumenta sastavljen je nakon ukidanja samostana, a zbog manjeg broja zabilježenih predmeta pretpostavljam da je prije njegove izrade određeni dio umjetnina već bio odnešen iz crkve.[801] Zabilježeno je osamnaest misnica u svim liturgijskim bojama (bijela, crvena, crna, zelena); za četiri je navedeno da su od vunenih tkanina dok je samo za tri poznato da su bile od damasta. Nadalje, nabrajaju se tri pluvijala (bijeli, grimizni i ljubičasti) te tri humerala (od bijele svile s cvjetnim uzorkom, od zlatnog *grisetta* s uzorkom srebrnih cvjetova te jedan od grimiznog damasta obrubljen zlatnom čipkom – vrlo vjerojatno isti primjerak ustupljen župnoj crkvi u Budvi). Spominju se još tri štole, jedan manipul, jedna

[800] Usp. Ivan Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. II: Benediktinci u Dalmaciji,* Split, Benediktinski priorat – TKON, 1964., str. 39 – 54.

[801] U prilog takvoj tezi ide i činjenica da u popisu nema navoda koji bi se odnosio na gore spomenuti gotički antependij, a koji je najvjerojatnije odnešen iz samostana tek nakon njegova ukidanja 1807. godine. O tome u: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.a, str. 89 – 90 (bilj. 7).

Zaštićeno autorskim pravima

stara mitra od *broché* tkanine, nebnica od bijelog *moiréa* obrubljena zlatnim resama, trideset i pet komada damasta većih i manjih dimenzija te još tri predmeta od različitih tkanina a koji su vrlo vjerojatno također služili ukrašavanju crkvenog interijera.

Dakle, iako se može zaključiti da crkva sv. Krševana tijekom XVI., XVII. i XVIII. stoljeća nije obilovala predmetima od skupocjenih tkanina – pogotovo ne u tolikoj mjeri kao što je to bio slučaj sa, primjerice, katedralom sv. Stošije, crkvom sv. Frane ili crkvom sv. Dominika – primjerke od značaja je zacijelo posjedovala te je stoga uistinu prava šteta što do danas nije preostalo ništa što bismo mogli vezati uz ovu važnu zadarsku crkvu.

6.2.1.3. Crkva sv. Šimuna

Među gotovo tri stotine primjeraka ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom analiziranima u katalogu disertacije samo su tri koje potječu iz crkve sv. Šimuna. Unutar čuvene gotičke škrinje-relikvijara na glavnom oltaru crkve sačuvao se oltarnik iz XVII. stoljeća [Kat. 35]. Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti danas pripada jedan od tri počasna naslonjača koja su se nekada nalazila u svetištu crkve [Kat. 61; vidi Ilustracije uz raspravu, Sl. 143], presvučen baršunom *ciselé* iz posljednje četvrtine XVII. stoljeća. U sakristiji su zatečene dvije dalmatike [Kat. 274] od zagasito ljubičastog damasta datiranog u deveto desetljeće XVIII. stoljeća, te predstavljaju jedine u toj crkvi zatečene primjerke misnog ruha skrojene od tkanina nastalih prije XIX. stoljeća.

Temeljem važnosti svetišta u kojemu se čuva najvažnija relikvija u Dalmaciji, činjenice da je svoje oltare ovdje održavalo šest bratovština[802] te podataka koje pružaju neki dosad neobjavljeni dokumenti je jasno da su se u ovoj bogatoj crkvi tijekom XVII. i XVIII. stoljeća morale nalaziti značajne količine tekstilnih predmeta. Budući da u razaranjima u Drugom svjetskom ratu nije pretrpjela znatnija oštećenja a nije poznato ni da je sakristija stradala u požaru, može se zaključiti da je staro misno ruho, zajedno s drugim liturgijskim predmetima od povijesnih tkanina, postupno posve razdijeljeno manjim crkvama ili je pak u jednom ili više navrata namjerno uništeno (spaljeno).

Prije negoli bude riječi o popisu inventara crkve sv. Šimuna iz 1757. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 8] treba podsjetiti da je ova, nekada crkva sv. Stjepana, titular promijenila 1632. godine kad su u nju prenesene svečeve moći. Relikvijar se od vremena nastanka pa sve do 1570. godine nalazio u crkvi sv. Marije Velike koja se zbog toga običavala

[802] Riječ je o sljedećim bratovštinama: zlatara, vojnika, Gospe od Milosrđa, Blažene Djevice Marije od Dobre radosti, sv. Sakramenta te bratovštini Neoskrvnjenog začeća Blažene Djevice Marije. Prema: Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, 1964., str. 460 – 467.

Zaštićeno autorskim pravima

nazivati i crkvom sv. Šimuna. Kad je crkva gotovo u cijelosti porušena 1570. godine zbog gradnje novog obrambenog sustava prema gradskoj luci, tijelo je prvotno bilo preneseno u njezinu još uvijek cjelovitu sakristiju da bi 1581. godine bilo postavljeno u obližnju kapelu sv. Roka.[803] Stoga pri konzultaciji dosad neobjavljenog dijela rukopisa vizitacije Agostina Valiera, a koji je naslovljen sa *Ecclesia sancti Simeoni Giusti* [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 6] treba imati na umu da je riječ o prostoru sakristije porušene crkve sv. Marije Velike. Dakle, 1579. godine to je svetište bilo opremljeno sa četiri cjelovita misna ornata (*capellae*) za izradu kojih su – primjerice – bili upotrijebljeni crveni i zeleni baršun te damast plave boje. Nabraja se osam misnica među kojima su tri bile načinjene od crvenog baršuna. Jedna od njih je imala vezeni križ (vjerojatno s prikazima svetaca) dok je baršun druge misnice bio ukrašen cvjetovima vezenima zlatnim nitima. Navedeno je ukupno osam štola te osam manipula, jedna zavjesa od crvenog samta s uzorkom crvenih cvjetova te čak jedanaest antependija od kojih su pak dva bila od pozlaćene kože dok su drugi bili krojeni od vunenih i svilenih tkanina. Zanimljivo je da se u dokumentu zasebno donose i popisi imovine bratovštine sv. Roka te bratovštine sv. Sakramenta.[804] Tako je bratovština sv. Roka posjedovala šest antependija (četiri od platna, jedan od satena te jedan od kože) i sedam misnica (tri od platna, jednu od crvenog baršuna sa zlatnim križem, jednu od crvenog *zambelotta* sa ljubičastim križem, jednu od baršuna neznane boje s crnim križem te jednu od svile neznane boje sa zelenim križem). Preostali predmeti obuhvaćaju albe, oltarnike, tepihe te stare rupce za kalež (*mappae*). Među tekstilnim predmetima u posjedu bratovštine sv. Sakramenta ističu se četiri antependija (jedan od platna, jedan od crnog *fustagna*, jedan od bijelog damasta te jedan od crvenog baršuna) tri misnice sa pripadajućim štolama i manipulima (u crnoj i bijeloj boji te od »zlatne« tkanine) te pluvijal od damasta.

U rukopisu iz 1675. godine, nastalom prilikom kanonske vizitacije zadarskog nadbiskupa Evangelista Parzaghija a u dijelu koji se odnosi na današnju crkvu sv. Šimuna

[803] Tomislav Raukar – Ivo Petricioli – Franjo Švelec – Šime Peričić, *nav. dj.*, 1987., str. 547; Bojan Goja, *Prilog poznavanju izgradnje nedovršene Crkve sv. Šimuna u Zadru,* u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32, 2008., str. 99 – 106 (99).

[804] Bratovštinu sv. Roka su vlasti potvrdile 1507. godine ali nije poznato kad je osnovana. Sjedište joj je bilo u crkvi sv. Roka, uz koju je izgradila i dvoranu za sastanke. Bratimi su častili sv. Roka kao zaštitnika od kuge, a u vrijeme epidemija te bolesti se po gradu nosio drveni kip sv. Roka koji je po ukinuću bratovštine premješten u katedralu. U Zadru su postojale dvije bratovštine sv. Sakramenta, od kojih je jedna imala sjedište u katedrali a druga u crkvi sv. Marije Velike. Potonja je osnovana 1505. godine a 1632. godine se preselila u današnju crkvu sv. Šimuna. Prema: Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, 1964., str. 466.

Nedostupno autorskim pravima

nažalost nema iscrpnijih podataka o tekstilnim liturgijskim predmetima [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 7]. Spominje se samo jedna misnica od bijele tkanine protkane zlatnim nitima, a štolom te crvenim manipulom.

Mnogobrojne dragocjene podatke pruža popis pokretnina koje su se u crkvi i sakristiji sv. Šimuna nalazile 1757. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 8]. Ovaj, dosad neobjavljeni dokument je vrijedan i zbog neobično pedantnog popisivača koji se, doduše, nije zamarao opisima uzoraka tkanina ali je smatrao važnim navesti i vrste i boje tkanina upotrijebljenih za podstave misnog ruha kao i vrste borti na njima. Navedeno je dvadeset i osam misnica, sedam pluvijala, četrnaest dalmatika, dvadeset i jedna bursa, devet veluma za kalež kao i brojne štole i manipuli. Govoreći o vrstama tkanina, uočava se da prevladavaju damasti i sateni (dakako u svim liturgijskim bojama), dok zbog vrijednosti treba izdvojiti neke predmete, primjerice one izvedene od *ganza*. *Ganzo* je specifična venecijanska vrsta tkanine, skupocjena zbog složenosti konstrukcije (u pravilu je riječ o lampasima) i velike količine srebrnih i zlatnih niti utkanih tehnikama *lancé* i *broché*. Ponajviše su se tkale krajem XVII. te tijekom prve četvrtine XVIII. stoljeća a lako se prepoznaju upravo po iznimnoj zasićenosti njihovih površina brojnim metalnim potkama različitog sjaja i profilacije. Jedini *ganzo* do danas sačuvan na području Zadarske nadbiskupije je onaj upotrijebljen za izradu jednog od ornatā nadbiskupa Vicka Zmajevića [Kat. 98], no svakako treba naglasiti da se u samostanu franjevaca trećoredaca sv. Mihovila u Zadru sve donedavno nalazila misnica od *ganza* tzv. *čipkastog* dekora, kojoj je nažalost – uslijed nerazjašnjenih okolnosti – izgubljen svaki trag [Ilustracije uz raspravu, Sl. 160]. U ovom kontekstu treba svratiti pažnju i na misnicu iz samostanske crkve sv. Frane u Zadru [Kat. 99] čiji lampas ima bliske odlike no zbog veće vidljive svilene podloge dekoru nije posve sigurno da li je uistinu riječ o *ganzu* ili pak o srodno osmišljenoj, no u svakom slučaju izrazito skupocjenoj svili. Zbog toga vrijedi istaknuti da se sredinom XVIII. stoljeća u crkvi sv. Šimuna nalazio jedan ornat od *ganza* (sastavljen od pluvijala, dvije dalmatike i misnice) te jedna misnica (sa štolom i manipulom) od *ganza* dodatno ukrašenog vezom srebrnim i zlatnim nitima. Osim za izradu dva jastuka za misal te jednoga veluma za kalež i burse, *ganzo d'oro* je naveden i kao tkanina od koje je bila načinjena jedna od nekoliko draperija izričito namijenjenih prekrivanju škrinje s tijelom sv. Šimuna na glavnom oltaru. Kako se saznaje iz dokumenta, u ovo vrijeme su postojale ukupno četiri ovakve draperije za koje su se – po svemu sudeći – običavale upotrebljavati najskupocjenije tkanine. Dok je jedna bila od *ganza*, preostale tri su bile od crvenih baršuna: od jednog s cvjetnim uzorkom te od dva ujednačeno rezana. Od baršuna za koje se ističe da su grimizne (*cremisi*, umjesto *rosso*) boje su bile skrojene i dvije misnice sa pripadajućim

Zaštićeno autorskim pravima

štolama i manipulima. Dok su na jednoj, umjesto borti, bile prišivene srebrne i zlatne čipke, za drugu misnicu se ističe da su joj na predjelu prednjeg križa i leđnog stupa svilenim nitima izvezeni različiti svetački likovi. Zanimljiv je navod o jednom velumu za kalež za koji se navodi da je od vrste tkanine zvane *baccela*, a za koji se misli da bi zapravo mogla biti turska marama (*un facciol turchesco*). Naposljetku treba ukazati na tekstilne predmete namijenjene opremi oltarā, svetišta i drugih dijelova crkve sv. Šimuna; ističem navode o brojnim zastorima za koje izričito stoji da su namijenjeni ukrašavanju dviju velikih slika koje su se nalazile u svetištu crkve, zatim izdvajam damastne prekrivače za stupove, više komada damasta na koje su se učvršćivali srebrni zavjetni darovi, četiri damastna zastora za vrata (u crvenoj i tirkiznoj boji), prekrivača od tirkiznog platna za dva oltara, više komada *tornaletta* (među kojima i šest od crvenog *brocatellea*), dvije stare svilene nebnice te naposljetku pomični zastor od crvenog platna kojim se prekriva registar orgulja na pjevalištu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 1].

Zaključno se može ustvrditi da inventar sastavljen 1757. godine[805] zorno odražava uistinu visoku razinu opremljenosti crkve sv. Šimuna vrijednim misnim ruhom i drugim tekstilnim predmetima među kojima gotovo uopće i nema primjeraka načinjenih od cjenovno pristupačnijih vunenih tkanina ili tkanina miješanoga sastava. Kao zanimljivost se može izdvojiti i to da se u inventaru ne spominje ijedan antependij, bilo *in situ* ili u sakristiji, što je pomalo neobično obzirom na količine tih predmeta u drugim crkvama (npr. u samostanskim crkvama sv. Frane i sv. Dominika) u gotovo istom razdoblju. Međutim, da su svile upotrijebljene za izradu većine misnica, pluvijala i dalmatika uistinu bile reprezentativne govori i činjenica da su njihove podstave bile skrojene od laganih, monokromnih svilenih tkanina (umjesto od jeftinog lanenog ili pamučnog platna) te da su na njih uglavnom bile prišivene najskuplje borte odnosno one tkane zlatnim nitima (*passamani d'oro, galloni d'oro*). Naposljetku, dokument pruža vrijedno svjedočanstvo mnogostruke upotrebe damastā i drugih tkanina u jednom zadarskom sakralnom interijeru ali i pomnog čuvanja tekstilnih predmeta u sakristiji, opskrbljenoj brojnim ormarima te posebnim, pokretnim nosačima (vješalicama) za misnice i dalmatike.

Osim tekstilnih predmeta koji su pripadali župi sv. Šimuna u crkvi su se nalazili i oni liturgijski predmeti od tekstila koji su bili u posjedu bratovština koje su ovdje imale svoje sjedište odnosno koje su u crkvi održavale svoje oltare. Nekoliko vrijednih podataka o tim

[805] Napominjem da se tri počasna naslonjača presvučena *ciselé* baršunom iz posljednje četvrtine XVII. stoljeća [vidi Kat. 61] koja su se nalazila u svetištu ne navode u ovom dokumentu budući da ih je crkvi poklonio Lodovico Gabrieli četrdeset godina kasnije (1797. godine).

Zaštićeno autorskim pravima

predmetima pružaju dva dokumenta koja se odnose na bratovštinu sv. Sakramenta te na bratovštinu vojnika (hrvatskih i albanskih vojnika u službi Mletačke Republike). Inventar dobara bratovštine sv. Sakramenta sastavljen je u siječnju 1809. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 37] a otkriva da su bratimi posjedovali tri pluvijala (od kojih jedan stari, zeleni, s rubnim pojasom od grimiznog baršuna), tri baldahina (od kojih jedan stari, ljubičasti), šest jastuka za misal (dva ljubičasta, dva crvena sa svilenim bortama te dva od svile s uzorkom zlatnih i bijelih cvjetova, sa srebrnim bortama) te značajnu količinu tekstilnih predmeta namijenjenih ukrašavanju oltara. Navode se četiri nova pokrivala za stupove od grimiznog svilenog damasta sa šesnaest pripadajućih *tornaletta*, zatim četiri pokrivala za stupove od zelenog damasta, dva stara pokrivala za stupove od *brocatellea* od kakvoga su bila načinjena i tri pokrivala za kapitele. U popisu opreme oltara Gospe od Varoši kojeg je održavala bratovština vojnika sastavljenom u srpnju 1816. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 41] spominju se četiri misnice sa pripadajućim štolama, manipulima, bursama i velumima za kalež. Ornati su bili skrojeni od svilenih tkanina ljubičaste, zelene i crvene boje te od svile cvjetnog uzorka. Na dvama ornatima su bile borte od zlatnih i srebrnih niti dok su za preostala dva upotrijebljene manje vrijedne borte od žute svile. Osim dvaju novih jastuka od svile cvjetnog uzorka spominju se još dva pokrivala za stup od damasta (s pripadajućim pokrivalima za kapitele) te zavjesa od svijetlo plave tkanine kojom se zakrivala oltarna pala.

Zaštićeno autorskim pravima

6.2.1.4. Samostanska crkva sv. Frane

Trideset i devet primjeraka ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom preživjelo je do današnjih dana u crkvi sv. Frane u Zadru. Trinaest datira iz XVII. dok je dvadeset i šest iz XVIII. stoljeća, a sačuvale su se na sedamnaest misnica, šest pluvijala, dvanaest dalmatika, dvadeset štola, dvadeset i četiri manipula, sedam bursi, devet veluma za kalež te jednom humeralu.[806] Veća količina liturgijskih predmeta od tekstila u potpunosti ili djelomično skrojenih od tkanina nastalih prije XIX. stoljeća je zatečena samo u nadbiskupskoj palači, gdje su bili pohranjeni tekstilni predmeti iz katedrale te vjerojatno i iz drugih crkava na području katedralne župe. Dakle, povijesnim tekstilom najbogatija sakristija na području Zadarske nadbiskupije je nedvojbeno ona samostanske crkve sv. Frane. Međutim, dosad neobjavljeni arhivski dokumenti otkrivaju da je crkva u prvoj polovini XVIII. stoljeća posjedovala značajno veći i raznovrsniji fundus ovih predmeta, što se uviđa već letimičnim pregledom transkribiranih inventarnih popisa koji se donose u prilogu.

Od rečenih trideset i devet tkanina nijedna nije nastala prije prve polovine XVII. stoljeća. Stoga su dragocjeni podaci sadržani u rukopisu apostolske vizitacije Agostina Valiera iz 1579. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 9]. Tom prilikom sastavljen popis inventara otkriva da se – pored onih osam koji su se nalazili na oltarima u crkvi - u sakristiji čuvalo još najmanje trideset i osam antependija. Devet je bilo namijenjeno glavnom oltaru, devet je bilo crnih, devet bijelih, jedanaest za »svakodnevnu uporabu« (*ferialia*) dok su preostali bili namijenjeni bočnim oltarima. Navedeno je trideset osam misnica, devet pluvijala, pet veluma za kalež te četrnaest dalmatika koje su zapravo bile dijelom ukupno sedam tzv. trodijelnih ornata (*apparati in terzo*). Iako nisu izrijekom spomenuti treba dakako uzeti u obzir i ornatima pripadajuće štole i manipule. Tkanine od kojih je ruho bilo načinjeno se navode kao damasti bijele i crvene boje, saten, crni saten, *broché* tkanine te baršuni. Ističu se dvije misnice od crvenog baršuna, jedna misnica od crnog baršuna te jedna od *broché* baršuna. Za jednu od misnica od crvenog baršuna se navodi da ima križ ukrašen biserjem. Zanimljivo je da će se spomen ove misnice u inventarnim popisima zadržati sve do 1720. godine. Točnije, posljednji put se javlja 1720. godine dok ga u prvom narednom – sastavljenom 1723. godine – više nema. Upravo je tijekom ove tri godine, kako izgleda, iz sakristijskih ormara nestao velik dio starijeg misnog ruha.

[806] I ovdje podsjećam da sam 2009. godine u jednom od sakristijskih ormara zatekla i procesijsko sjenilo [Ilustracije uz raspravu, Sl. 233] kojeg nažalost pri ponovnom dolasku više nije bilo moguće pronaći.

autorskim pravima Nastavljeno

Ovakvi podaci su poznati zahvaljujući Inventarnoj knjizi (*Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara*) sačuvanoj u samostanskom arhivu, koja obuhvaća seriju popisa pokretnina u crkvi i sakristiji sastavljanih između 1715. i 1755. godine. Ovi su popisi izrađivani prilično učestalo – uglavnom u razmacima od dvije ili tri godine – a oni koji sadrže podatke o tekstilnim predmetima i koji se u prilogu donose u transkribiranom obliku datiraju iz 1715., 1717., 1718., 1720. (dva dokumenta), 1723., 1726. (dva dokumenta), 1727., 1729., 1732., 1735., 1736. te iz 1750. godine. Vrlo vjerojatno su ih morali sastavljati gvardijani po isteku obnašanja dužnosti, a kao obavezan dio postupka »primopredaje samostana« novom gvardijanu.[807]

Za pojedinačnu analizu svakog od ovih brojnih dokumenata [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilozi 10 - 23] ovdje dakako nema mjesta. Uostalom, zbog kratkih vremenskih razmaka proteklih između njihova pisanja, zadržavanje na svakom od njih ne bi ni imalo previše smisla budući da se ponavljaju u brojnim stavkama. Podudarnosti među njima je lako pratiti i zbog toga što su popisani predmeti grupirani prema vrstama te liturgijskim bojama, pa tako većina započinje nabrajanjem veluma za kalež i bursi dok se ruho dijeli na bijelo (svečano), crveno, zeleno, »ljubičasto« (*paramenti paonazzi*) te crno nakon čega slijedi popis antependija te drugih predmeta od tekstila namijenjenih ukrašavanju crkvenog interijera. Iz nekoliko ranijih dokumenata se ovdje kao zanimljivi mogu izdvojiti sljedeći predmeti: dva pokrivala za piksidu, pet raznobojnih »paviljona« (*pavioni*) za svetohranište, pet pluvijala od crvenog baršuna, tri misnice od crvenog baršuna, misnica od zelenog baršuna te dvije misnice od zelenog *brocatellea* cvjetnog uzorka. Primjerice, u popisu iz 1717. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 11] navodi se čak dvadedeset i pet antependija među kojima su posebna skupocjena bila tri od crvenog baršuna, potom dva od *brocado d'oro* cvjetnog uzorka, jedan od crnog baršuna te jedan na kojemu su bili izvedeni prikazi Sveta tri kralja. Postojalo je i pet prekrivača za ambon od kojih je jedan bio skrojen od crvenog baršuna a saznaje se i da su u svrhu ukrašavanja crkvene unutrašnjosti bila nabavljena dvadeset i dva komada damasta [usp. Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 13], zatim četiri svilene oltarne zavjese (tri crvene i jedna zelena), četiri svilene zavjese obrubljene resama koje su se postavljale iznad prozora, šest ukrasnih obruba (*tornaletti*) za orgulje, četiri prekrivača od svilenog tafta za stupove oltara

[807] Sudeći po dokumentima u Knjizi bratovštine sv. Fabijana i Sebastijana (1756. – 1808.) u Pagu [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 48] popis pokretnina u vlasništvu bratovštine se izrađivao prilikom svakog izbora novog gaštalda. Također, isti postupak se nije mogao izbjeći ni prilikom odlaska jednog župnika sa župe i dolaska drugog, a zanimljivo je da se to radi i danas, kad je župnik na odlasku obavezan popisati sve pokretnine u župnoj kući.

Zaštićeno autorskim pravima

[usp. Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 16] te osamnaest jastuka za misal [usp. Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 21]. Iz popisa sastavljenog u travnju 1723. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 15] se saznaje da se u sakristiji nalazilo jedanaest trodijelnih misnih ornata (*apparati in terzo*) odnosno onih koji su se sastojali od misnice, dvije dalmatike te odgovarajućeg broja štola i manipula. Navode se sukladno vrijednostima njihovih tkanina - od najskupocjenijih svila s uzorkom do *moiré* tafta te satena – a zanimljivo je da se od ove godine počinje spominjati i jedna misnica od *ganza*. U inventaru iz travnja 1726. godine se javlja kao »bijela misnica od zlatnog *ganza*« uz koju su navedeni pripadajući štola, manipul, velum za kalež i bursa [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 15]. Nažalost, do danas se u sakristiji nije sačuvao nijedan predmet od tkanine koju bismo sa sigurnošću mogli prepoznati kao venecijanski *ganzo*, kao što je to slučaj sa, primjerice, ranije spomenutim Zmajevićevim ornatom ili pak izgubljenom misnicom iz samostana sv. Mihovila u Zadru. Podsjećam na misnicu od raskošnog lampasa [Kat. 99] koji doduše obiluje skupocjenim zlatnim *filéom* koji kao suplementarna potka sudjeluje u tkanju dekora, no zbog svilene podloge koja je vidljiva u većoj površini nego što je to slučaj kod *ganza* nisam sklona donošenju zaključka da je riječ upravo o toj specifičnoj vrsti venecijanske luksuzne svile. Doduše, ovih je godina samostan nabavio impresivnu količinu misnog ruha krojenog od *ganzā*, ako je suditi po dokumentima iz 1732. i 1736. godine. Primjerice, u inventaru sastavljenom u lipnju 1732. godine se spominje novi, cjelovit misni ornat (*capella* koja se sastojala od pluvijala, misnice, dvije dalmatike te tri štole i manipula) za izradu kojeg je bio upotrijebljen *ganzo d'oro* a kojeg je samostan nabavio između 1729. i 1732. godine, što se zaključuje ne samo po napomeni da je riječ o novom ornatu nego i po tome što se ne javlja u prethodnom dokumentu [usp. Prilozi, Arhivski prilozi, Prilozi 19 i 20]. Nadalje, u popisu iz lipnja 1736. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 22] se osim ovog navodi još jedan cjelovit ornat od *ganza* (*ganzo fondo bianco*) te čak četiri misnice od *ganza* s pripadajućim štolama, manipulima, velumima za kalež i bursama. Dakle, sveukupno je postojalo četrdesetak dijelova misnog ruha skrojenih od vjerojatnih šest različitih inačica *ganza* te je uistinu velika šteta što do danas nije preostao bar poneki od manjih predmeta, primjerice manipul, velum ili bursa. Također je porazna činjenica da se u samostanu nije uspio sačuvati nijedan *brocatelle*, pa čak ni u fragmentima, iako dokumenti otkrivaju da je u četvrtom desetljeću XVIII. stoljeća postojao pozamašan broj predmeta načinjen upravo od te vrste tkanine. Primjerice, u popisima iz 1735. i 1736. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilozi 21 i 22] se navodi čak trideset i šest komada *brocatellea* namijenjenih ukrašavanju crkve u svečanim prigodama (*Brocadelli per adobbo della Chiesa ... come si può vedere nelle Festività*). Nadalje, saznaje se da je i više kompleta misnog ruha bilo skrojeno od

Zaštićeno autorskim pravima

brocatellea: osim dvaju cjelovitih ornata (s ukupno osamnaest dijelova, uključujući i dva pluvijala) spominju se i dvije misnice od *brocatellea* (*brocadel, brocadel d'oro*) sa pripadajućim štolama i manipulima. Naposljetku kao zanimljivost izdvajam navode o četirima ornatima (koji se sastoje od misnice, štole, manipula, veluma za kalež i burse) za koja izrijekom piše da su skrojena od francuskih svila (*drappo francese*). Osim što je za svaki istaknuto da ima borte od zlatnih ili srebrnih niti napominje se da u ovim ornatima misu služi gvardijan samostana (... *ad'uso del Padre Molto Reverendo*). Dakle, budući da u svim ovim dokumentima nije zabilježen nijedan drugi primjer gdje se za tkaninu navodi podrijetlo – bilo mletačko ili neko drugo – izgleda da se francusko podrijetlo svilā ovdje ne propušta istaknuti jer su vrlo vjerojatno smatrane posebno vrijednima i kvalitetnima, u prilog čemu govori i činjenica da je u ovom, zacijelo dojmljivom ruhu misio samo gvardijan.

Zaključno se može ponoviti tvrdnja da zbirka povijesnih liturgijskih tekstilnih predmeta u sakristiji crkve sv. Frane nedvojbeno predstavlja jedan od najznačajnijih fundusa te vrste ne samo na području Zadarske nadbiskupije nego i na istočnoj obali Jadrana. Međutim, uvidom u inventarne popise iz prve polovine XVIII. stoljeća se spoznaje da je do današnjih dana zapravo preostao manji dio onog bogatstva kojeg je samostan nekada posjedovao. Primjerice, u inventaru iz 1736. godine je moguće pobrojati dvadeset i pet pluvijala, stotinu šezdeset i dvije misnice, četrdeset dalmatika te četrdeset veluma za kalež. Dovoljno govore i podatci da nije sačuvan nijedan od dvadeset antependija i osamnaest jastuka za misal kao i to da od brojnih misnih ornata i drugih predmeta krojenih od baršuna, *ganza*, *brocatellea* te od crnih tkanina nije preostao čak niti jedan fragment.

Tekst je zaštićen autorskim pravima

6.2.1.5. Druge crkve i gradske bratovštine

Pregled podataka o tekstilnim predmetima koje pružaju neobjavljeni arhivski dokumenti koji se odnose na druge crkve u Zadru te na neke od gradskih bratovština treba započeti sa **samostanskom crkvom sv. Dominika**, čiji je nekoć bogati pokretni inventar prekidom njezine sakralne funkcije u vrijeme francuske okupacije početkom XIX. stoljeća rasprodan, razgrabljen ili uništen. Važan prilog poznavanju te davno izgubljene baštine predstavlja rad Stjepana Krasića u kojemu su objelodanjena dva popisa inventara; onaj načinjen prilikom Valierove vizitacije iz 1579. godine[808] te drugi sastavljen 1762. godine.[809] Rečenim vrijednim izvorima ovdje treba dodati i dosad neobjavljeni popis inventara crkve sv. Dominika sastavljen 1710. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 28], u kojemu dio o tekstilnim predmetima započinje navodima o štoli od zlatne tkanine čija su tri križa izvezena biserjem, paru sandala od bijele svile te paru ljubičastih rukavica. Iz ovog opsežnog i prilično temeljito izrađenog dokumenta prvenstveno vrijedi izdvojiti podatke o tri misna ornata (od kojih jedan od zelenog damasta a drugi »novi, od svile s uzorkom raznobojnih, naturalističkih cvjetova«) pored kojih je postojalo još osam pluvijala, dvanaest dalmatika, četrdeset i tri misnice, pet humerala, sedamdeset i dva veluma za kalež, dvadeset i osam bursi, dvadeset jastuka za misal, dvadeset i devet antependija, dvije zastave, jedno pokrivalo za piksidu, jedna mitra, jedno procesijsko sjenilo te jedan manji baldahin. Osim brojnih štola i manipula, ovome treba pridodati i niz predmeta namijenjenih ukrašavanju crkvenog interijera, među kojima osamnaest manjih i većih komada crvenog damasta, tri *tornaletta* od crvenog damasta obrubljena svilenim resama, dvije zavjese od indijskog platna s otisnutim uzorkom, četiri prekrivača za ambon, pet crvenih i crnih zastora za oltare te četiri zastora za vrata od kojih su dva (od crvene tkanine) bila namijenjena vratima koja vode u kor. Obrati li se pažnja na vrste tkanina zapažaju se spomeni damasta, *teletta* (*lama d'oro*), taftova (*cendal, tabino*), *zambelotta* no i značajnog broja svila za koje je istaknuto da imaju cvjetne uzorke, nerijetko izvedene srebrnim i zlatnim nitima (*brocato a fiori d'oro, seda rossa con il fiori d'oro, à fiori naturali con oro, à fiori di diversi colori, à oro e argento*). Ističu se i četiri pluvijala, dvije dalmatike, jedna misnica te jedan antependij od crvenog baršuna. Samo je jedan od baršuna upotrijebljenih za pluvijale je bio s uzorkom (*in opera*) dok su preostali bili ujednačeno rezani

[808] Dio inventara koji se odnosi na predmete od tekstila donosim transkribiran u prilogu [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 24].

[809] Stjepan Krasić, *nav. dj.,* 1988., str. 227 – 248.

Neslužbeno autorskim pravima

(bez uzorka; *schietti*). Rečena misnica je opisana kao »vrlo stara« (*vecchissima*). Vrijedi istaknuti da je za jedan ornat, koji se sastojao od misnice, štole, manipula i burse, dodana napomena da pripada Petru Dominiku Scuttariju (*Padre Reverendissimo Inquisitore Scuttari*), koji je poznat ne samo kao provincijal dalmatinske provincije (1712. - 1714.) nego i kao naručitelj čuvenog drvenog raspela Giacoma Piazzette iz 1703. godine.[810]

O brojnim predmetima od tekstila u posjedu drevne zadarske bratovštine Gospe od Ružarija koja je u crkvi sv. Dominika imala kapelu[811] svjedoči popis inventara sastavljen u listopadu 1806. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 42]. Budući da sadrži više podataka o količini i vrstama dijelova odjeće za kip Gospe od Ružarija koji je u rečenoj kapeli bio postavljen unutar mramorne niše (koja se zakrivala zavjesama), na te je dijelove dokumenta ukazano u odlomku posvećenom običaju odijevanja svetačkih kipova te je stoga suvišno još jednom se na njih osvrtati. No, treba ukazati na navode o tri antependija (među kojima jedan crveni te drugi od tirkizno plave svile), deset jastuka (dva ljubičasta, četiri od svilenih tkanina s uzorkom na pruge, dva od pozlaćene kože) i trideset i tri veluma (mahom bijele i crne boje).

U vrijeme francuske uprave zatvoren je i **samostan franjevaca trećoredaca sv. Ivana Krstitelja** [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 102, br. 22]. Pokretnine u posjedu ovog samostana su doživjele istu tužnu sudbinu kao i one koje su pripadale samostanu sv. Dominika, a crkva sv. Ivana Krstitelja je srušena do temelja u studenom 1844. godine da bi u tom predjelu bila izgrađena vojarna i vojna bolnica. Samostan – koji se od osnutka u XIV. stoljeću nalazio izvan gradskih zidina – je u ovom dijelu grada od 1541. godine, kad im je dodijeljena stara crkva sv. Silvestra u blizini Citadele.[812] Iz rukopisa nastalog prilikom Valierove vizitacije 1579. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 24] se saznaju vrijedni podaci o tekstilnim predmetima koji su se tad nalazili u crkvi. Od pet pluvijala, dva su bila od baršuna, dva od bijelog damasta te jedan od crvenog damasta. Osim štola i manipula, jednom pluvijalu od bijelog damasta su pripadale i odgovarajuća dalmatika te *tunicella*. Navedeno je i jedanaest misnica (od kojih treba izdvojiti tri od crvenog te jednu od zelenog baršuna), šest dalmatika (dvije od crvene i četiri od bijele svile), dvadeset veluma za kalež, dvije burse od crvene svile

[810] Raspelo je naručeno za dominikanski samostan u Zadru a od sredine XIX. stoljeća se nalazi u dominikanskom samostanu u Starom Gradu na Hvaru. Opsežnije u: Radoslav Tomić, *nav. dj.*, 2008., str. 116 – 119., sa starijom literaturom.

[811] Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, 1964., str. 463.

[812] Više o izgledu obnovljene, jednobrodne crkve, njezinim dimenzijama, oltarima i bogatom štuko ukrasu u svetištu i lađi – kojeg je izradio Clemente Somazzi 1793. godine – vidjeti u: Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 407 – 412.

autorskim pravima Zaštićeno

te jedan – ranije spomenuti – *vexillum honorificum*: procesijski barjak kvadratnog oblika koji se zacijelo isticao ljepotom i vrijednošću. Drugi, dosad također neobjavljen inventar sastavljen je u siječnju 1807. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 31] a jedan njegov dio otkriva i količinu predmeta od tekstila koji su se u crkvi nalazili u vrijeme ukidanja samostana. Osim četiri trodijelna ornata (*apparati in terzo*), navedeno je još šesnaest misnica (za dvije bijele te pet crvenih se napominje da su stare), šest dalmatika, dva pluvijala, četiri antependija (među kojima tri stara; u bijeloj i ljubičastoj boji), tri »paviljona« (dva bijela i jedan ljubičasti), četiri svilena jastuka za misal, petnaest starih veluma za kalež u raznim liturgijskim bojama, dvanaest starih bursi raznih liturgijskih boja, jedan crveni barjak te više tekstilnih predmeta namijenjenih ukrašavanju crkve (četiri presvlake za stupove oltara od bijelog satena, devet starih komada crvenog damasta te dva stara zastora za oltar).

Samostanska crkva franjevaca trećoredaca sv. Mihovila je 1579. godine posjedovala tri misnice (među kojima se posebno ističe ona od zlatom protkane svile ukrašene vezom s biserjem), pet štola te jednaki broj manipula, jedanaest antependija (u crvenoj, crnoj, bijeloj i zelenoj boji), najmanje osam veluma za kalež, dvadeset i dva zastora za oltare te pet raznovrsnih dijelova odjeće namijenjenih kipu Bogorodice [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 24]. Nažalost, tijekom arhivskih istraživanja nisu pronađeni dodatni, noviji popisi inventara ove crkve.

Isto tako, ovdje nije donesen nijedan novi dokument koji bi pomogao u rasvjetljavanju nekadašnje razine opremljenosti **crkve samostana benediktinki sv. Marije** misnim ruhom i drugim tekstilnim predmetima, a u kojoj je taj dio sakralnog inventara gotovo u potpunosti stradao tijekom razaranja samostanskog sklopa u Drugom svjetskom ratu. U katalogu disertacije je sadržan samo jedan primjerak tkanine s uzorkom koji pripada ovoj crkvi a riječ je o iznimno vrijednom, no nažalost fragmentarno očuvanom venecijanskom »senatorskom« baršunu iz prve polovine XVI. stoljeća [Kat. 3]. Od rečenog su baršuna, prema starijoj literaturi, izvorno bile načinjene dvije dalmatike koje su u neznano vrijeme raskrojene da bi baršun bio ponovno upotrijebljen za izradu antependija. Nažalost, u popisu inventara iz 1579. godine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 24] se ne uočava spomen ijednog dijela misnog ruha od baršuna: mahom se navode damasti (bijele, zelene i crvene boje) ili pak sateni te manji broj zlatom protkanih svila.[813] Međutim, dok o negdašnjim liturgijskim predmetima od

[813] Podsjećam da je ovaj inventar – nastao prilikom Valierove vizitacije – objavio svećenik i povjesničar Amos-Rube Filipi, na što je ukazano i u prvom poglavlju rada. Vidjeti: Amos-Rube Filipi, *nav. dj.,* 1968., str. 229 – 264.

autorskim pravima Zaštićeno

tekstila u ovom značajnom samostanu zasad ne možemo saznati više iz arhivskih izvora, ovdje vrijedi ukazati na jednu od neobjavljenih fotografija [Ilustracije uz raspravu, Sl. 103] snimljenih tijekom održavanja privremene izložbe *Mostra d'Arte Sacra*, otvorene u Zadru u kolovozu 1934. godine.[814] Fotografija dokumentira dvije od ukupno osam pravokutnih vezenih kompozicija koje su, kako sam to nedavno predložila, izvorno najvjerojatnije sačinjavale rubne frizove čuvenog gotičkog antependija iz crkve sv. Marije.[815] No, ovdje je zanimljivo da je rečenih osam segmenata u vrijeme nastanka fotografije bilo prišiveno na dvije uske no poduže, u tu svrhu skrojene podloge od *brocatellea*. Dok fotografija ne otkriva kolorit ove, izvorno zacijelo dvobojne tkanine, na temelju vidljivog dijela uzorka se može zaključiti da je riječ o tkanini iz druge polovine XVII. stoljeća. Strogo simetričan dekor sa središnjim, bujnim vegetabilnim elementom u obliku razlistale čaške podsjeća na, primjerice, uzorak damasta upotrijebljenog za izradu procesijskog barjaka iz zadarske katedrale [Kat. 60] a koji je datiran u isto razdoblje. Da je pak riječ o *brocatelleu* [usp. Kat. 26 i 42] a ne o, na primjer, dvobojnom damastu razvidno je iz karakteristične, blago reljefne strukture te iz prirode vidljivih oštećenja kakva se izrazito često zatječu upravo na *brocatelleima*, a do kojih dolazi uslijed težine njihovih krupnih temeljnih potki od lana ili konoplje. Ovo je, dakle, jedini dosad poznati slučaj da je o nekoj, davno izgubljenoj ranonovovjekovnoj tkanini s uzorkom s ovog područja moguće reći nešto više zahvaljujući staroj fotodokumentaciji.

Samostan benediktinki sv. Katarine [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 102, br. 29] zatvoren je 1802. godine, nakon čega redovnice prelaze u benediktinski samostan sv. Marije. Samostanski kompleks je prvotno bio pretvoren u vojarnu da bi na mjestu porušene crkve obitelj Bakmaz 1890. godine podigla zgradu sa gradskom kavanom.[816] Jedini dosad poznati popis inventara samostanske crkve, podignute na ovome mjestu u XV. stoljeću, je onaj nastao prilikom vizitacije Agostina Valiera [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 24]. Prema rečenom dokumentu, u crkvi se u ovo vrijeme nalazilo devet misnica (pet od crvenog baršuna, jedna od modrog baršuna, dvije od bijelog damasta te jedna od bijelog satena), jedan pluvijal te jedna dalmatika od crvenog baršuna te naposljetku čak osamnaest antependija. Četiri bijela antependija su se u vrijeme vizitacije nalazila na oltarima u crkvi (na glavnom oltaru je bio postavljen jedan od bijelog damasta) a među ostalima – za koje se kaže da su različitih liturgijskih boja – se izdvaja jedan od crvenog baršuna.

[814] Više o izložbi vidjeti u: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 161, 168 (bilj. 78); s ovdje navedenim starijim izvorima.

[815] Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.a, str. 83.

[816] Usp. Ivan Ostojić, *nav. dj.*, 1964., str. 93; Marija Stagličić, *nav. dj.*, 2013., str. 44.

Za osobnu uporabu autorskim pravima

Samostan klarisa (ranije benediktinki) sv. Marcele [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 102, br. 26] ukinut je 1807. godine, nakon čega biva prenamijenjen u vojarnu. Samostan je na ovom mjestu nastao u prvoj polovini XVI. stoljeća a za potrebe benediktinki koje su zbog opasnosti od Osmanlija krajem 1501. godine morale napustiti samostana sv. Marije u Ninu.[817] Prostori vojarne, odnosno kasnije škole nastali pregrađivanjem crkve i samostanskih zgrada porušeni su u Drugom svjetskom ratu, a od crkve je do danas sačuvan samo dio fasade.[818] O opremljenosti crkve predmetima od tekstila saznaje se iz dva neobjavljena popisa inventara. Prvi je sastavljen prilikom Valierove vizitacije [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 24] a iz njega se čitaju navodi o šest misnica (od kojih četiri od damasta, jedna stara od zelenog baršuna te jedna od zlatom protkane svile i baršuna), četiri rupca za kalež (*mappae*), šest antependija (od kojih četiri od različitih, zlatom protkanih tkanina), procesijsko sjenilo od damasta te zavjesa od crvenog svilenog tafta. U crkvi je u ovo vrijeme bilo šest oltara od kojih pet ukrašenih tekstilnim antependijima; jedan je bio skrojen od crvene svile dok su preostala četiri bila od bijelog platna. Drugi, podacima siromašniji popis inventara crkve sv. Marcele načinjen je prigodom kanonske vizitacije zadarskog nadbiskupa Evangeliste Parzaghija 1675. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 27]. Iz njega se saznaje samo da je u sakristiji bilo devet misnica (sa pripadajućim štolama i manipulima), sedam bursi, sedamnaest antependija, devet veluma za kalež te šest »paviljona« za svetohranište.

Samostan klarisa (ranije benediktinki) sv. Nikole [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 101, br. XXXII] zatvoren je 1798. godine nakon čega su redovnice, zajedno sa umjetninama iz samostana, prešle kod benediktinki sv. Marije.[819] Podatke o opremljenosti samostanske crkve tekstilnim predmetima u XVI. i XVII. stoljeću pružaju tri dosad neobjavljena inventarna popisa. Najstariji datira u 1579. godinu [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 24], a sadrži podatke o misnom ruhu i drugim liturgijskim predmetima izrađenima od skupocjenih tkanina te ukrašenima vrijednim vezom. Navedena su tri cjelovita misna ornata (*capella*) od crvenog baršuna, crvenog samita te bijelog damasta, čije su misnice bile ukrašene zlatnim križevima ili pak križem vezenim biserjem. Pored ova tri ornata u sakristiji se nalazilo još šest misnica (jedna od crvenog baršuna, dvije od bijelog damasta, jedna od crvenog damasta, jedna od crnog damasta te jedna od zlatom protkane svile) te tri pluvijala (dva od crvenog baršuna sa zlatnim nitima vezenim rubnim pojasom te treći od zelenog baršuna i jednako

[817] Ivan Ostojić, *nav. dj.*, 1964., str. 98.

[818] Više u: Marija Stagličić – Sanja Štrok, *nav. dj.,* 1998., str. 187 – 203.

[819] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 405.

Tekst je u autorskim pravima

ukrašenim rubnim pojasom). Pet misnica je imalo zlatne križeve dok je šesta imala biserima ukrašen križ. U opisu šest oltara u crkvi se spominju i izrazito vrijedni antependiji. Na glavnom oltaru se nalazio antependij od crvene svile protkane zlatnim nitima. Antependij na oltaru sv. Klare je bio izrađen od modre svile vezene zlatnim nitima. Na oltaru sv. Nikole je bio postavljen antependij od crvene svile na kojoj su zlatnim nitima bili istkani antropomorfni motivi (*aureis figuris intertexto*) a jednaki motivi su bili tkani i na antependijima na oltarima sv. Ivana i Navještenja, međutim nisu bili crvene nego ljubičaste i modre boje. Naposljetku, oltar sv. Križa je ukrašavao antependij od grimiznog baršuna. Opsežniji je popis inventara sastavljen u travnju 1603. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 25] a koji otkriva da se u protekle dvadeset i četiri godine samostanska crkva opskrbila značajnim brojem raznovrsnih tekstilnih predmeta. Od ukupno šest pluvijala dva su od bijelog damasta i oba imaju rubove ukrašene vezom zlatnim nitima, s napomenom da su na jednome od njih izvezeni svetački likovi. Ističu se i dva pluvijala od grimiznog baršuna, također s rubovima ukrašenima vezom zlatnim nitima, od kojih jedan ima kapuljaču sa Jaganjcem Božjim vezenim biserjem. Zabilježeno je trinaest misnica, od kojih vrijedi istaknuti dvije od grimiznog baršuna sa biserjem vezenim križevima, jednu od crvenog samita čiji je križ bio ukrašen izvezenim antropomorfnim motivima te misnicu od zlatnim nitima protkane svile. Dvije misnice su bile od crnog damasta, dvije od bijelog te jedna od damasta *paonazzo* nijanse. Osim devet štola i jednakog broja manipula, u sakristiji se nalazilo deset dalmatika (među kojima i dvije od grimiznog baršuna ukrašene vezom s biserjem), šest svilenih veluma za kalež, sedam bursi, sedam jastuka za misal, jedno procesijsko sjenilo od crne, vezene tkanine, osamnaest antependija od skupocjenih svila te dodatnih osamnaest od vunenih tkanina te platna namijenjenih svakodnevnom ukrašavanju oltara. Među vrjednijim antependija se nalazilo čak sedam primjeraka od baršuna (crvenog i zelenog) te pet od svila vezenih zlatnim nitima. Kao vrijedne i zanimljive treba izdvojiti i podatke o predmetima namijenjenima ukrašavanju crkve; poput jednog pokrivača za ambon, vezenog zastora za vrata, dva pokrivača za stupove glavnog oltara skrojena od *brocatellea*, sedam zastora za oltare od zlatom protkanih svila, petnaest starih zastora koji su se postavljali u vrijeme svečanosti te četrnaest zastora namijenjenih svakodnevnoj upotrebi. Naposljetku ukazujem na popis inventara iz listopada 1674. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 26] prema kojemu se u ovo vrijeme u sakristiji nalazilo najviše misnica; njih dvadeset i tri, među kojima se kao vrjednije mogu izdvojiti dvije od baršuna, dvije od damasta te jedna od crvene *broché* svile dok su ostale mahom od *ferandine* i *zambelotta*. Nadalje, zabilježeno je deset, zasebno nabrojanih antependija uz koje je postojalo još četrnaest antependija, skupno navedenih kao »antependiji

Zaštićeno autorskim pravima

od *ferandina* raznih boja«. Vrijedi naglasiti da su među njima primjerci od crvenog baršuna i bijelih *broché* svila. Ovim predmetima treba pridodati osam bursi, dvadeset i jedan velum za kalež, tri »paviljona« za svetohranište te šest jastuka za misal crvene i *paonazzo* boje.

Samostan dominikanki (ranije benediktinki) sv. Dimitrija [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 101, br. 7] je pripadao redu dominikanki od 1311. godine a zbog trošnosti samostana, nemogućnosti uzdržavanja te slabe napučenosti je ukinut 1779. godine.[820] Prema jedinom zasad poznatom, također neobjavljenom popisu inventara načinjenom 1579. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 24] samostanska crkva je bila opremljena brojnim liturgijskim predmetima u svrhu izrade kojih su upotrijebljene skupocjene tkanine. Količinom se izdvajaju antependiji. Među dvadeset i jednim antependijem sedam ih je od crvenog damasta a zanimljivo je da su bili ukrašeni srebrnim zvijezdama. Srebrni ornamenti su istaknuti i u slučaju jednog od crnog bašuna te antependija od bijelog damasta. Od ukupno četiri misnice dvije su od baršuna (ona od crvenog baršuna je bila ukrašena vezom od zlatnih niti) a za jednu stoji da je od zelenog damasta. Ovome treba pridodati i tri cjelovita misna ornata od kojih jedan od crvenog baršuna (s našivenim biserjem), potom jedan od bijelog damasta (ukrašen zlatnim vezom) te jedan od crne vunene tkanine. Naposljetku ističem pet svilenih rubaca za kalež te deset zastora za oltare koji su okarakterizirani kao *honorificum*, na temelju čega se zaključuje da su bili posebno svečani i vrijedni.

Crkva sv. Donata [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 101, br. 2] desakralizirana je početkom XIX. stoljeća, nakon čega je uslijedilo raznošenje i nestanak ne samo onih pokretnina koje su pripadale crkvi nego i predmeta u vlasništvu bratovština koje su u njoj održavale svoje oltare a koje su također ugašene u istom razdoblju. Jedna od njih je bratovština Blažene Djevice Marije od Snijega, utemeljena 1628. godine,[821] a uvid u tekstilne predmete koje je posjedovala pružaju dijelovi dokumenata iz 1727., 1730. i 1748. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 38]. Popis inventara načinjen u ožujku 1727. godine sadrži navode o jednom pluvijalu, pet misnica, četiri štole i manipula, četrnaest veluma za kalež, četiri burse, jednom antependiju, jednom pokrivalu za svetohranište, tri stara platna za prekrivanje oltara te jednom komadu fine crvene tkanine namijenjene prekrivanju Gospine slike. Velumi su uglavnom bili skrojeni od jednostavnih, laganih svila. Jedan je bio od crvene

[820] Prema: Tereza Ganza-Aras, *nav. dj.*, 1990., str. 197 – 199. Crkva i samostanske zgrade su nedugo potom stradale u požaru, a zanimljivo je da su početkom XX. stoljeća njihove ruševine još uvijek bile vidljive, što se zaključuje iz zalaganja Giuseppea Sabalicha da se – prije negoli ostatci u potpunosti nestanu - izrade njihove fotografije i arhitektonski snimci. Vidjeti: Giuseppe Sabalich, *nav. dj.*, 1912.b, str. 144.

[821] Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, 1964., str. 467.

Nedozvoljeno autorskim pravima

svile s uzorkom na pruge dok je za dva istaknuto da su od svila cvjetnog uzorka. Svile cvjetnog uzorka se spominju i u kratkim opisima pluvijala i triju misnica (*seta d'orato con fiori à giardin, seta à giardin fondi bianco, drappo di seta à fiori*). Za izraz *à giardin* se može ponuditi mišljenje da označava one uzorke kojima dominira raznobojno cvijeće. Zanimljiv je i opis pokrivala za svetohranište iz kojeg se saznaje da je bilo skrojeno od tirkizne svile s uzorkom zlatnih cvjetova, podstavljeno istom tirkiznom svilom te obrubljeno starom zlatnom bortom. Vrijedne borte i rese tkane zlatnim i srebrnim nitima se ističu u opisima više predmeta i to mahom onih načinjenih od svila cvjetnih uzoraka, što je još jedna potvrda tomu da je izbor borti ovisio o izgledu i vrijednosti tkanine. U dokumentu iz ožujka 1730. godine spominje se samo jedna »nova« misnica od bijele *ferandine* cvjetnog uzorka, dok se u popisu inventara sastavljenom u ožujku 1748. godine navodi jedan pluvijal (od narančaste svile cvjetnog uzorka), šest misnica (među kojima tri od *ferandine*, jedna od *zambelotta* te jedna od *damaschetta*), četiri veluma za kalež te tri stare burse (crvene, bijele, crne i *paonazzo* boje). Naposljetku se treba osvrnuti na popis inventara u crkvi sv. Donata iz 1809. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 35]. Dokument svjedoči o postojanju dva cjelovita misna ornata, među kojima je kao »star« opisan onaj od bijele svile cvjetnog uzorka i sa srebrnim bortama. Pored ova dva ornata, navode se drugi dijelovi misnog ruha: jedan pluvijal i dvije dalmatike (za sva tri dijela se ističe da su stari) te deset misnica od tkanina u raznim liturgijskim bojama, a ovome treba pridodati i četiri veluma za kalež. Drugi zabilježeni tekstilni predmeti su mahom bili namijenjeni opremanju interijera; deset starih *tornaletta*, šest zavjesa (dvije ljubičaste, dvije žute i dvije bijele), dva zastora za pokrivanje oltara, jedan stari zastor za stubište, više pokrivala (od kojih dva namijenjena prekrivanju raspela) te nebnica od crvene svile obrubljena srebrnom čipkom.

Prema rukopisu sastavljenom prilikom apostolske vizitacije Agostina Valiera [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 24], u **crkvi Gospe od Zdravlja** [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 101, br. 8] se 1579. godine nalazila jedna misnica (od bijelog damasta) te dva veluma za kalež. Spominju se još samo dvije albe, dva korporala te četiri tepiha. Umnogome opsežniji popis tekstilnih predmeta koji su se nalazili u ovoj crkvi sadrži dokument iz 1816. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 36], sastavljen istom prilikom kao i popis inventara katedrale sv. Stošije [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 3] na koji je ukazano ranije. Spominju se dva trodijelna misna ornata, od kojih je jedan od svile cvjetnog uzorka na bijeloj podlozi (i sa zlatnim bortama) dok se drugi opisuje kao sličan prvome, no star i sa »lažnim« bortama. Dakle, ova dva ornata su sadržavala ukupno dvije misnice i četiri dalmatike, a osim njih u sakristiji se još nalazila čak dvadeset i jedna misnica. Za samo tri se navodi da su od

Zaštićeno autorskim pravima

vunene tkanine (ljubičasta, crna i jedna bijela s cvjetnim uzorkom) dok je preostalih osamnaest bilo skrojeno od svilenih tkanina među kojima vrijedi izdvojiti jednu grimiznu svilu, zatim jednu žutu sa cvjetnim uzorkom, onu crvenu s uzorkom na pruge te grimiznu cvjetnog uzorka. Za četiri misnice je istaknuto da su ukrašene zlatnim bortama (*gallon d'oro*). Iako se štole, manipuli, velumi i burse ne spominju uz misnice, temeljem napomene da misnica od crne svile nema pripadajući velum za kalež te bursu, može se zaključiti da su se uz svaku od preostalih misnica - kao i uz trodijelne ornate - čuvala i ta četiri odgovarajuća predmeta. Dakle, uzevši sve to u obzir, može se zaključiti da se u sakristiji crkve Gospe od Zdravlja početkom XIX. stoljeća nalazila impresivna količina zacijelo vrijednog misnog ruha. Nadalje, iz popisa vrijedi izdvojiti i navode o osam jastuka za misal (dva od svile vezene srebrnim nitima, četiri od damasta za bočne oltare, dva od zelenog damasta za glavni oltar), dva »paviljona« za svetohranište (jedan od bijele svile cvjetnog uzorka te drugi od svile sličnog uzorka no plave boje, sa zlatnim bortama i kićankama), veći broj tkanina (uglavnom damasta) za prekrivanje oltara i raspela, dva pokrivača za stupove s pripadajućim pokrivačima za kapitele, šest zastora za vrata (*portiere*) te četiri *tornaletta* među kojima i jedan ukrojen za luk – vjerojatno onaj koji dijeli svetište od lađe – a podno kojeg luka se zacijelo postavljala i tkanina krojena u obliku polumjeseca (*in forma di mezza luna*).

Budući da mlađi popisi inventara **crkve sv. Andrije** [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 102, br. 25] nažalost nisu pronađeni, jedine podatke o predmetima od tekstila koji su se u toj zadarskoj crkvi nekada nalazili pruža rukopis Valierove vizitacije [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 24]. Ovdje se spominje pet misnih ornata (među kojima jedan od crvenog te jedan od crnog baršuna), zatim pluvijal od crvenog satena, misnica od damasta »boje šafrana« (lat. *croceo*) čiji je leđni križ bio skrojen od zelenog damasta, dva barjaka kvadratnog oblika (lat. *vexillum*) te ukupno sedam tekstilnih antependija. Tri antependija su se u vrijeme vizitacije nalazila na oltarima u crkvi (među kojima jedan od crvenog damasta te jedan od ljubičastog damasta) dok su u sakristiji popisana četiri antependija od damasta (dva crvena, jedan ljubičasti te jedan zeleni).

Crkva sv. Roka [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 102, br. 24] je zatvorena 1808. godine te je upravo u tim okolnostima načinjen popis inventara koji je u ovo vrijeme pripadao crkvi, no već je bio izmješten u kuću njezinog rektora Gaetana Benvenutija [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 34]. U dijelu koji se odnosi na predmete od tekstila navedeno je deset misnica, jedanaest štola, deset manipula, sedam bursi, devet veluma za kalež, četiri jastuka za misal, četiri antependija te jedan pluvijal. Među opisima tkanina vrijedi izdvojiti grimizni damast, bijeli damast, bijelu svilu cvjetnog uzorka te grimiznu svilu cvjetnog uzorka, a

Zaštićeno autorskim pravima

višekratno isticanje zlatnih i srebrnih borti može biti smatrano potvrdom da se radilo o vrjednijim primjercima liturgijskih predmeta od tekstila.

Crkva sv. Silvestra (ranije sv. Tome) [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 101, br. 15] je zatvorena 1806. godine[822] unatoč protivljenju članova bratovštine Ljubavi i milosrđa (*confraternita della Misericordia*) koja je u njoj imala sjedište od 1412. godine.[823] Ukinuta je dvije godine nakon što je crkva desakralizirana,[824] a o količini, raznolikosti i vrijednosti pokretnina koje je ova drevna i cijenjena zadarska vjerska bratovština posjedovala u drugoj polovini XVII. stoljeća svjedoče dva popisa inventara koja se donose u prilogu [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 39]. Prvi je sastavljen 1674. godine a pruža vrijedne podatke ne samo o količini predmeta od tekstila i vrstama tkanina od kojih su bili načinjeni nego i o različitim svrhama u koje su rečeni predmeti bili korišteni. Navedena su tri pluvijala; jedan stari od bijelog damasta, jedan od crnog samita te jedan od crvenog satena s dvjema pozlaćenim srebrnim kopčama. Nadalje, spominje se osam dalmatika (od crnog samita, bijelog tafta *broché* cvjetnog uzorka te od bijelog i grimiznog damasta) i trinaest misnica, a uz gotovo svaku od dalmatika i misnica su navedeni pripadajući manipuli i štole. U opisu jedne crne misnice stoji da se upotrebljava tijekom Velikog tjedna a od ostalih vrijedi izdvojiti one od grimiznog i crnog baršuna, od bijelog tafta *broché* cvjetnog uzorka te od bijelog, grimiznog, crvenog i *paonazzo* damasta. Bratovština je posjedovala čak dvadeset i dva antependija, a tijekom Velikog tjedna se na oltare u crkvi postavljalo onih šest načinjenih od crne tkanine. Četiri antependija su bila skrojena od damasta (zelenog, crvenog, bijelog te *paonazzo* nijanse) dok za dvanaest primjeraka u opisu stoji da su od svilenih *broché* tkanina te od svila cvjetnih uzoraka. Zatim treba ukazati na nebnicu koja se nosila u procesijama na blagdan sv. Marka i na Cvjetnicu, te na zastor na kojemu je naslikan križ a kojim se pokrivao kip Krista nošen u procesiji na Veliki petak. U ostatku »tekstilnog« dijela popisa se mahom donose predmeti namijenjeni opremanju oltara odnosno ukrašavanju interijera. Osim četiri jastuka za misal izdvajaju se dva velika jastuka od *broché* svila - sa kićankama prišivenima uz kuteve – namijenjena biskupu i »generalu« (vjerojatno se odnosi na gaštalda bratovštine).

[822] Prema: Giuseppe Sabalich, *nav. dj.*, 1912.b, str. 137.

[823] Spominje se još 1214. godine kao bratovština bičevalaca (*verberanti*) sv. Silvestra. Bila je vezana uz crkvu sv. Silvestra koja se nalazila u blizini istočnih gradskih vrata (*porta della Terraferma*). Kad je porušena 1412. godine bratimi prelaze u crkvu sv. Tome koja se zbog toga s vremenom počinje nazivati crkvom sv. Silvestra. Kad je nestao pokret bičevalaca postala je bratovština Ljubavi i milosrđa. Više u: Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1877., str. 493 – 494; Vlade Cvitanović, *nav. dj.*, 1964., str. 463.

[824] Prema: Giuseppe Sabalich, *nav. dj.*, 1912.b, str. 137.

Zaštićeno autorskim pravima

Naposljetku je zanimljivo ukazati na dvanaest pokrivala od *broché* svile namijenjenih pokrivanju stupova u crkvi i na osam istovjetnih pokrivala manjih dimenzija u koje su se »oblačili« drveni stupići u koru, te na brojne komade tkanina, zastore i zavjese za orgulje, pilastre, bočne oltare te za glavni oltar, koji se - osim sa dva komada *broché* svile – običavao ukrašavati i crvenom tkaninom na kojoj je bio naslikan križ. Drugi dosad neobjavljeni popis pokretnina u vlasništvu ove bratovštine sastavljen je 1694. godine a dio u kojem se nabrajaju predmeti od tekstila je ovdje još duži. Spominje se pet trodijelnih misnih ornata od tkanina bijele, crvene, crne i *paonazzo* boje, od kojih se može izdvojiti ona od bijele svile *à giardin*, tako vjerojatno opisana zbog raznobojnog cvjetnog uzorka. Pri izradi tri ornata su upotrijebljene skupocjene, zlatne i srebrne borte. Nadalje, nabrojano je pet pluvijala (među kojima dva od bijelog damasta, sa zlatnim i srebrnim bortama i resama), zatim devetnaest misnica (izdvajam jednu od crvenog baršuna cvjetnog uzorka te dvije od zelenog i bijelog damasta cvjetnog uzorka), dvadeset i šest bursi, dvadeset veluma za kalež, devet zasebno navedenih štola te »paviljon« za svetohranište od *ferandine* s uzorkom crvenih i bijelih cvjetova. Zatim je nužno ukazati na osamnaest antependija (od kojih su četiri bila skrojena od ljubičastih i bijelih damasta a jednako toliko ih je bilo načinjeno od crvenih i bijelih *broché* svila cvjetnih uzoraka), potom na četiri pokrivača za ambon (skrojena od damastā bijele, crvene, zelene i *paonazzo* boje), pet pokrivala za raspelo, četiri jastuka za misal te na procesijsku zastavu od *ormesina* oslikanog zlatnom bojom. Opaža se da je za izradu većeg broja predmeta namijenjenih ukrašavanju crkve bio upotrijebljen *brocatelle* crveno-žute boje i cvjetnog uzorka [usp. Kat. 26]. Od ove je tkanine bilo načinjeno osamnaest pokrivala za stupove, osam pokrivala za stupiće u koru, zatim dva ornamenta koja su se postavljala iznad dvaju vrata smještenih do glavnog oltara te pokrivalo za »ložu« na kojoj su se nalazile orgulje. Od *brocatellea* su bila načinjena i dva stara jastuka koja su se u vrijeme izrade popisa nalazila na glavnom oltaru. Među brojnim spomenima zastora i zavjesa kojima su se ukrašavali oltari i stupovi uočava se navod o dvanaest tapiserija *che servono per adobbo di Chiesa.* Kao zanimljivost treba istaknuti da se u opisima jedne štole, dviju bursi te dvaju jastuka za misal uočava da su za izradu lica i naličja bile upotrijebljene tkanine iste vrste (konstrukcije) no različitih boja (npr. crvena – zelena, bijela – crvena, ljubičasta – zelena) čemu se nerijetko pribjegavalo u nastojanju da se jedan predmet učini upotrebljivim tijekom više razdoblja liturgijske godine [usp. Kat. 206].

Kao posljednji u ovom pregledu dosad nepoznatih arhivskih dokumenata na temelju kojih je moguće steći bar okvirnu predodžbu o brojnosti dijelova misnog ruha te o količini i raznovrsnim namjenama drugih liturgijskih tekstilnih predmeta u zadarskim crkvama

Zaštićeno autorskim pravima

donosim popis inventara koji se u vrijeme kneza Marka Balbija (1797. – 1798.) nalazio u **kapeli u Kneževoj palači** [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 30]. Navedeno je pet misnica, zajedno s pripadajućim štolama, manipulima, velumima za kalež te bursama. Dva »kompleta« su bila načinjena od crnih tkanina, jedan od ljubičaste (*paonazzo*) dok se pak u opisu jednog spominje svila cvjetnog uzorka. Iako nevelik i ne odveć temeljit u opisima, ovaj popis predstavlja vrijedno svjedočanstvo o umjetninama koje su se nekada nabavljale i za ovakva manja, a danas ne samo nestala nego i zaboravljena zadarska mjesta kulta.

Zaštićeno autorskim pravima

6.2.2. Ostale župe

6.2.2.1. Nin

U sakristiji župne crkve (nekadašnje katedrale) u Ninu zatečene su tri misnice, tri štole, jedan pluvijal te sedam dalmatika na kojima je sačuvano ukupno jedanaest tkanina s uzorkom, od kojih četiri datiraju u XVII. a sedam u XVIII. stoljeće.[825] Time se izdvaja među svim ostalim crkvama na kopnenom dijelu Zadarske nadbiskupije kao crkva u kojoj je zatečena najveća količina liturgijskih predmeta od povijesnih tkanina.

Međutim, treba podsjetiti da je grad Nin – iako površinom nevelik – sa svojim brojnim crkvama ali i samostanima bio poznato crkveno središte te sjedište biskupije koja po predaji ima čak i apostolsku tradiciju, no situacija se bitno mijenja s prodorom Osmanlija na ova područja krajem XV. i početkom XVI. stoljeća. Grad je prvi put zapaljen i napušten od stanovnika u vrijeme Ciparskog rata (1570.-1573.) odnosno 1571. godine, kad je bio nakratko i osvojen od Osmanlija.[826] Dvije godine kasnije je oslobođen, a iz rukopisa apostolskih vizitacija Agostina Valiera i Mihovila Priulija - koje je u ovom dijelu objavio još don Amos-Rube Filipi – saznaje se da je u to vrijeme grad godine bio zapaljen, porušen i gotovo sasvim bez stanovnika, a osim katedrale su bile devastirane i crkva sv. Križa, sv. Ambroza, sv. Marije (Marcele), sv. Ivana Krstitelja, sv. Ivana Evađelista, sv. Mihovila, sv. Kate, sv. Antuna Opata, sv. Duha i sv. Marka. Najteže je Nin bio pogođen u vrijeme biskupa Simeona Difnica (1646.-1649.) odnosno nedugo nakon izbivanja Kandijskog rata (1645. – 1669.), kad je providur Leonardo Foscolo odredio da se grad Nin iz strateških razloga potpuno uništi. Mletačka je vlast nakon rata, sedamdesetih godina, pokušala oživjeti Nin, ali bez većeg uspjeha.[827] Temeljem takvih, iznimno nepovoljnih okolnosti, u razmatranje može biti uzeta mogućnost da određena količina tekstilnih predmeta zatečenih u sakristiji župne crkve ne predstavlja izvorni dio sakralnog inventara ove, ili neke druge crkve u Ninu, nego su tu naknadno donešeni iz jedne ili iz više zadarskih crkava.

---

[825] I na ovom mjestu ističem da sam tijekom inicijalnog pregleda misnog ruha u župnoj crkvi u Ninu 2008. godine fotografirala jednu bursu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 162] kao i jedan manipul [Ilustracije uz raspravu, Sl. 204a i 204b] načinjene od tri svilene tkanine s uzorkom iz prve polovine XVIII. stoljeća. Međutim, pri naknadnom dolasku u Nin – zbog odabira najvrjednijih predmeta i njihovog odnošenja u Zbirku tekstila u Nadbiskupskom ordinarijatu u Zadru – ova dva predmeta više nije bilo moguće pronaći. Zbog toga, nažalost, nisu mogli biti uvršteni u katalog disertacije.

[826] Prema: AA.VV., *nav. dj.*, 2005., str. 49.

[827] Prema: Amos-Rube Filipi, *nav. dj.,* 1969., str. 549 – 595; Ivo Petricioli, *nav. dj.*, 1969., str. 299.

autorskim pravima Zaštićeno

Pregled dosad neobjavljenih arhivskih dokumenata koji sadrže podatke o tekstilnim predmetima u ninskim crkvama može biti započet sa popisom inventara **katedrale sv. Anselma** sastavljenim prilikom kanonske vizitacije biskupa Giovannija Borgofortea 1678. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 43]. Na ovaj je izvor već ukazano u odlomku posvećenome običaju odijevanja svetačkih kipova, budući da sadrži vrijedne podatke o količini i vrstama komada odjeće namijenjenih oblačenju drvenog kasnogotičkog kipa Gospe od Zečeva (kao i Djeteta u njezinoj ruci) te je stoga izlišno ponovno se osvrtati na taj dio popisa. Nažalost, iz preostalog sadržaja dokumenta se ne saznaje mnogo: spominju se dva procesijska sjenila – jedno od zelene te drugo od crvene tkanine – od kojih je ono potonje opisano kao »staro«, zatim dvije presvlake za biskupov tron (jedna od crvenog baršuna i druga od crveno-bijelog satena), dva stara i dijelom oštećena jastuka od satena te presvlaka od bijele tkanine s naslikanim ornamentom koja se upotrebljavala za pokrivanje kipa Krista koji se nalazio u sredini crkve. Drugi, nešto opsežniji popis inventara datira iz 1710. godine a načinjen je prilikom kanonske vizitacije biskupa Ivana (Giovannija) Manole [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 51]. Također je spomenut ranije (vezano uz dio koji otkriva tekstilnu opremu kipa Gospe od Zečeva), te stoga ovdje ukazujem na navode o pet pluvijala, dvanaest misnica, osam dalmatika, trinaest veluma za kalež i deset bursi. Uočava se da su za navedeno ruho – koje je bilo provi đeno u svim liturgijskim bojama – bile mahom upotrijebljene *ferandine* te vrsta tkanine naziva *capiciola*, za neke od kojih stoji da imaju cvjetni uzorak. Jedna od misnica, primjerice, je bila skrojena od crvenog *moiré* tafta. Zlatne borte su istaknute samo u slučaju jednog ornata dok su na ostalom ruhu, kako izgleda, bile borte bez udjela metalnih niti. Naposljetku treba spomenuti jednu nebnicu od *ferandine* raznobojnog uzorka na crvenoj podlozi te na četiri nove presvlake namijenjene »oblačenju« stupova u kapeli Gospe od Zečeva, skrojene od bijele *ferandine* s uzorkom crvenih cvjetova.

Rukopis iste, Manoline vizitacije sadrži i kratak popis tekstilnih predmeta koji su se u to vrijeme nalazili u crkvi sv. Mihovila u Ninu [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 51]. Spominju se dva misna ornata. Jedan se sastojao od misnice, štole, manipula i burse a za njegovu izradu je bila upotrijebljena raznobojna tkanina, zbog čega je zacijelo bio pogodan za korištenje tijekom više razdoblja liturgijske godine. Drugi ornat se pak sastojao od misnice, štole i manipula skrojenih od crvenog damasta. Zanimljivo je da je u sakristiji župne crkve u Ninu zatečena misnica (sa pripadajućom štolom) od crvenog damasta datiranog u treću četvrtinu XVII. stoljeća [Kat. 55] a na čijoj podstavi je crnom tintom napisano »S. MICHAELIS / NONE« [Ilustracije uz raspravu, Sl. 139], kao znak da pripada upravo toj ninskoj crkvi. Dakle, postoji mogućnost da se rečeni navod u dokumentu iz 1710. godine

Zaštićeno autorskim pravima

odnosi upravo na ovu misnicu i štolu. Od ostalih predmeta koji su se tad nalazili u crkvi može biti spomenut jedan velum za kalež, tkaninu na kojoj su naslikani prikazi svetaca te jedan antependij od žute *bedene*.

Za druge crkve u Ninu nažalost nema novih podataka, no ovdje vrijedi spomenuti dosad neobjavljen popis pokretnina u posjedu ninskog biskupa Giovannija Battiste Giurilea (1771. – 1788.) sastavljen nakon njegove smrti [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 44], koji doduše uglavnom pruža podatke o biskupovoj odjeći no kao zanimljivi se mogu izdvojiti navodi o jednoj vezenoj mitri te o trinaest manjih naslonjača (*careghini*) presvučenih svilenim tkaninama (baršunima i damastima).

6.2.2.2. Pag (grad)

U sakristiji **zborne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije** u Pagu zatečeno je ukupno šest pluvijala, sedam misnica, jedanaest dalmatika, osam štola, jedanaest manipula, pet veluma za kalež, dvije burse te jedan humeral na kojima je pak sačuvano dvadeset primjeraka tkanina s uzorkom nastalih između sredine XVI. i kraja XVIII. stoljeća. To ovu crkvu, dovršenu 1487. godine, među svim ostalim otočkim crkvama na području Zadarske nadbiskupije izdvaja kao onu najbogatiju predmetima od povijesnih tekstila.

Carlo Federico Bianchi, u poglavlju o ovoj crkvi u drugom svesku *Kršćanskog Zadra* iz 1880. godine, kaže da je dobro opremljena liturgijskom srebrninom i misnim ruhom no da među tim predmetima nema nijednog toliko umjetnički značajnog da zaslužuje biti posebno istaknut.[828] Temeljem toga bi se moglo pretpostaviti da već u Bianchijevo vrijeme nijedan od tekstilnih predmeta navedenih u popisima inventara iz XVI. stoljeća više nije bio sačuvan. Primjerice, iz dosad neobjavljenog popisg nastalog prilikom Valierove vizitacije 1579. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 45] se saznaje da je crkva bila opremljena sa šest misnih ornata za izradu kojih su bili upotrijebljeni damasti bijele i modre boje, ljubičasti i crni *zambelotti* te baršun (zacijelo crveni). Nadalje, u vrijeme kanonske vizitacije nadbiskupa Natalea Veniera 1583. godine sastavljen je popis crkvenog inventara [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 46] koji sadrži navode o dva procesijska sjenila (od kojih je jedno bilo načinjeno od crvenog satena dok je za izradu drugog bila upotrijebljena bijela tkanina ukrašena vezom crvenim svilenim koncem) te o četiri misnice, među kojima prvenstveno treba izdvojiti onu od crvenog baršuna ukrašenu vezenim svetačkim figurama. Preostale tri misnice su bile od tkanina crvene, tirkizne te crno-crvenkaste (*rovano*, *roano*) boje a svaka je

[828] Carlo Federico Bianchi, *nav. dj.*, 1880., str. 18.

Zaštićeno autorskim pravima

imala križ skrojen od žute tkanine. U vrijeme naredne Venierove vizitacije, obavljene 1587. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 47] od tekstilnih predmeta je zabilježena samo jedna nova procesijska zastava te jedno pokrivalo za procesijsko sjenilo od bijele tkanine na koju su bili prišiveni cvjetovi od crvene svile. Četvrti i posljednji dosad nepoznati popis inventara zborne crkve u Pagu datira iz 1824. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 49] je ujedno i najopsežniji no zbog vremena nastanka valja uzeti u obzir da među navedenim predmetima ima i onih nabavljenih početkom XIX. stoljeća. Pored šest cjelovitih misnih ornata – od kojih su tri opisana kao skupocjena (*preciosa*) – moguće je izbrojiti još jedanaest pluvijala, četrdeset i dvije misnice te šest dalmatika, a dakako treba uzeti u obzir i odgovarajući, a poveći broj pripadajućih štola i manipula (na njih se u dokumentu referira kao na »pribor«; tal. *occorente*). Nadalje, spominje se osamnaest veluma za kalež uz koje je bilo sačuvano jednako toliko pripadajućih bursi. Crkva je u ovo vrijeme posjedovala i dvije nebnice (crnu i bijelu), osam jastuka za misal, jedno procesijsko sjenilo, dvije zastave (barjaka), dva »paviljona«za svetohranište (bijeli i ljubičasti) te dva tirkizna zastora. Zanimljivo je da se samo za dvije misnice (crvene) napominje da su stare. Naposljetku ukazujem na određene navode o tekstilnim predmetima koji su tijekom druge polovine XVIII. stoljeća unošeni u Knjigu bratovštine sv. Fabijana i Sebastijana [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 48] koja je u zbornoj crkvi u Pagu održavala oltar posvećen sv. Sebastijanu. Većina popisa pokretnina u posjedu bratovštine se sastavljala prilikom izabiranja novog gaštalda, do čega je dolazilo u kraćim vremenskim razmacima pa se stoga u svakome od njih uočavaju isti ili gotovo isti podatci. Misno ruho se ne spominje, nego uglavnom oprema za oltar: jastuci, antependiji, ukrasni zastori za oltar (od damasta) te pokrivalo za križ. Zanimljivi su i podatci koji se odnose na kupovinu tkanina odnosno nabavu tekstilnih predmeta. Tako su u kolovozu 1758. godine za osamdeset i šest lira kupljena dva nova jastuka za misal od tkanine cvjetnog uzorka, a novi par jastuka nije nabavljan sve dok 1779. godine kad je plaćen devedeset i šest lira. U ožujku 1768. godine je za stotinu i sedamdeset lira kupljeno pet lakata svile (*broca d'oro*) u svrhu izrade antependija. Osim ovoga, bratovština je imala još tri antependija od kojih dva crvena i jedan od bijele tkanine cvjetnog uzorka. Dakle, rečeni podatci iz knjige računa ove paške bratovštine mogu poslužiti kao vrijedno, dodatno svjedočanstvo brojnosti i raznolikosti negdašnje tekstilne opreme najvažnije paške crkve.

Tekst je označen autorskim pravima

Crkva benediktinskog samostana sv. Margarite je, uz zbornu crkvu, jedina crkva ne samo u gradu Pagu nego i na čitavom dijelu otoka Paga koji pripada Zadarskoj nadbiskupiji[829] u kojoj su do danas preživjeli liturgijski predmeti od povijesnih tekstila. Riječ je o četiri misnice, dvije štole, dva manipula, dvije burse i jednom velumu na kojima su sačuvana ukupno četiri primjerka svila s uzorkom nastalih sredinom odnosno u drugoj polovini XVIII. stoljeća. Jedini utvrđeni, dosad neobjavljen popis inventara samostanske crkve načinjen je prilikom Valierove vizitacije 1579. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 45]. Sadrži podatke o sedam misnica i najmanje tri pluvijala mahom načinjenih od skupocjenih tkanina. Za jednu od misnica je navedeno da je od grimiznog baršuna, dvije su od modre svile, jedna od modrog damasta (stara), dok je jedna od misnica bila skojena u kombinaciji *broché* svile i modrog baršuna. Jedan stari pluvijal je od *broché* svile modre boje dok su preostali bili načinjeni od modrog damasta.

U vrijeme apostolske vizitacije Agostina Valiera je sastavljen i popis pokretnina koje su se nalazile u **crkvi sv. Frane** u Pagu [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 45], a koji otkriva da se ovdje nalazio veći broj tekstilnih predmeta nego u zbornoj crkvi i crkvi samostana benediktinki. Navedeno je dvanaest misnica, dvanaest dalmatika, četiri pluvijala, devet antependija, tri manipula, četiri štole te jedno procesijsko sjenilo. Jedan misni ornat, koji se sastojao od pluvijala, misnice te dvije dalmatike, je bio načinjen od crvenog baršuna ornamentiranog motivima »zlatnih ruža« (*rosis aureis*). Od baršuna su bile još četiri misnice i dvije dalmatike. Za četiri misnice je navedeno da su od damasta (bijele i plave boje), a od crvenog damasta je bio i jedan od pluvijala. Što se preostala dva pluvijala tiče jedan je bio od bijele svile a drugi od crvenog satena. Naposljetku, od crvenog baršuna su bila skrojena dva antependija dok je za četiri antependija navedeno da su od damasta.

[829] Podsjećam da Novalja pripada Krčkoj biskupiji, a Rapskom dekanatu.

Zaštićeno autorskim pravima

6.2.2.3 Druge crkve na kopnu

Što se tiče crkava na kopnenom dijelu Zadarske nadbiskupije, bilo je očekivano da će se – osim u župnoj crkvi u Ninu – značajna količina liturgijskih predmeta od povijesnih tekstila zateći i u župnoj crkvi u Biogradu. Međutim, tamo su preostale tek dvije misnice, jedan ostatak misnice, dalmatika te bursa na kojima se sačuvalo ukupno pet tkanina s uzorkom. Nadalje, govoreći o rezultatima provedenih terenskih istraživanja po župama na ovom dijelu teritorija Nadbiskupije vrijedi navesti da su primjerci ranonovovjekovnih tekstila dokumentirani su na liturgijskim predmetima pronađenima u Zatonu (osam), Pakoštanima (šest), Diklu (pet), Sukošanu (četiri), Posedarju (četiri), Privlaci (tri), Vinjercu (tri), Kožinu (dva) te po jedan primjerak u Turnju, Slivnici, Visočanima i Dračevcu Ninskom. U svim drugim mjestima se nažalost ništa nije uspjelo sačuvati, a nestanku ne samo tekstilnih nego i mnogih drugih sakralnih predmeta su na ovom području u najvećoj mjeri doprinjele ratne okolnosti iz prve polovine 1990.-ih godina. Dovoljno je podsjetiti na činjenicu da su brojne crkve, kao i primjerice franjevački samostan u Karinu, u Domovinskom ratu u cijelosti ili gotovo u cijelosti porušene, opljačkane ili zapaljene.

Katalog sadrži i devet kataloških jedinica u kojima su analizirane tkanine sačuvane u Novigradu, i to na šest misnica, šest štola, šest manipula, četiri veluma za kalež te jednoj dalmatici. Temeljem toga se može ustvrditi da je – nakon Nina – na kopnenom dijelu Nadbiskupije najveći broj primjeraka sačuvan upravo u Novigradu. Nekoliko arhivskih dokumenata donesenih u prilogu svjedoči da je **župna crkva u Novigradu** tijekom XVIII. stoljeća bila dobro opskrbljena misnim ruhom i drugim liturgijskim predmetima te se u tom smislu čak i tad izdvajala od većine drugih crkava u zadarskom zaleđu. Tako se, primjerice, iz popisa inventara sastavljenog prilikom kanonske vizitacije ninskog biskupa Ivana Manole 1710. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 51] saznaje da se u to vrijeme u novigradskoj župnoj crkvi nalazilo deset misnica te dva pluvijala (uz koje ukupno deset štola, devet manipula te tri burse), deset veluma za kalež u raznim bojama, jedan bijeli humeral, jednu nebnicu (od bijelog damasta cvjetnog uzorka), jedno procesijsko sjenilo (od tkanine cvjetnog uzorka), sedam zastora za oltare, dvije svilene tkanine na kojima su bili izvedeni (vjerojatno naslikani) prikazi različitih svetaca te naposljetku dva komada crvenog *brocatellea*. Posebno se ističu opisi dviju misnica skrojenih od crvenog baršuna; za jednu je naznačeno da je stara (i bez pripadajuće štole i manipula) dok je za drugu navedeno da je načinjena od crvenog *broché* baršuna te da je »opremljena« pripadajućom štolom te manipulom. Mogu se istaknuti dvije misnice od damasta (bijele i zelene boje) kao i dvije

Nastavno autorskim pravima

skrojene od *ferandina* raznobojnih uzoraka, zbog čega su zacijelo mogle biti korištene tijekom više razdoblja liturgijske godine. Također se uočava da je jedan od pluvijala – onaj crne boje – opisan kao star, dok je drugi bio od *broché* svile a uz njega je postojala i štola od iste tkanine. Drugi dosad nepoznati popis inventara novigradske župne crkve datira iz 1729. godine a načinjen je prilikom kanonske vizitacije ninskog biskupa Andrije Balbija [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 52]. U ovom je razdoblju crkva posjedovala jedanaest misnica (s pripadajućim štolama i manipulima), dva pluvijala (sa pripadajućim štolama), osamnaest veluma za kalež (u svim liturgijskim bojama) te četiri burse (za jednu od bursi je naznačeno da ima »dva lica«, od kojih jedno crne boje). U dijelu u kojemu se spominju misnice se više ne uočavaju navodi o dvjema, ranije spomenutim misnicama od baršuna, no i ovdje se javljaju dvije od bijelog i zelenog damasta pa je moguće da je riječ o onima koje su zabilježene i devetnaest godina ranije. Što se pluvijala tiče, jedan je bio skrojen od svile *paonazzo* nijanse dok je za izradu drugog bila upotrijebljena bijela svila cvjetnog uzorka. Od drugih tkanina koje se spominju može biti izdvojen taft s uzorkom raznobojnih cvjetova, bijela *ferandina* cvjetnog uzorka, svila *paonazzo* nijanse, crvena svila, crvena vunena tkanina te naposljetku tkanina s uzorkom raznobojnih pruga od koje su bila skrojene tri misnice.

Osim za župnu crkvu, dva rečena izvora donose i podatke o predmetima od tekstila koji su se u isto vrijeme nalazili u **crkvi sv. Katarine (Kate) u Novigradu**. Tako je 1710. godine crkva posjedovala, primjerice, dvije misnice sa pripadajućim štolama, manipulima i bursama (za jedan od ova dva ornata je napomenuto da može biti korišten i kao ljubičasti i kao crni), dvanaest veluma za kalež te dva zastora za pokrivanje oltara. U popisu inventara iz 1729. godine se također navode samo dvije misnice sa štolama i manipulima (koje su bile načinjene od raznobojnih tkanina, zbog čega su se mogle koristiti tijekom više liturgijskih razdoblja), zatim sedam veluma za kalež, dva antependija i jedan mali barjak od crvene svile s prikazom svete Katarine.

Tijekom kanonske vizitacije župa ninske biskupije poduzete 1710. godine od biskupa Ivana Manole [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 51], popis inventara je donesen za više crkava. Kao one bolje opremljene liturgijskim tekstilnim predmetima se mogu izdvojiti župne crkve u Ražancu, Posedarju, Zatonu, Vrsima i Poljicima. Tako se **u župnoj crkvi Gospe od Ružarija u Ražancu** u ovo vrijeme nalazilo devet misnica (svaka od kojih je bila opskrbljena štolom i manipulom), dvanaest veluma za kalež, procesijsko sjenilo od *ferandine*, sedam oltarnih zastora od tirkiznog platna, zastor za vratašca od svetohraništa te pokrivalo za piksidu skrojeno od zelenog damasta. Svakako vrijedi istaknuti misnicu, štolu, manipul i bursu načinjene od baršuna (vjerojatno crvenog), gdje je misnica imala prednji križ i leđni stup

Zaštićeno autorskim pravima

skrojen od zlatom protkane zlatne tkanine (vjerojatno *telette*). Od preostalih misnica vrijedi spomenuti jednu od zelenog satena, dvije od damasta (zelene i crvene boje) te one od crvenog satena cvjetnog uzorka, bijele *ferandine* cvjetnog uzorka, raznobojne *ferandine* te od *capiciole* cvjetnog uzorka. **Župna crkva Gospe od Ružarija u Posedarju** je pak 1710. godine posjedovala osam misnica (uz šest kojih su navedeni pripadajući manipuli i štole), osam veluma za kalež, dvije burse, četiri antependija te jednu crvenu procesijsku zastavu. Tri misna ornata – koja su se sastojala od misnice, štole i manipula – su bila skrojena od damastā (crvene, zelene i bijele boje – gdje je pak onaj od bijelog damasta opisan kao »star«) a treba izdvojiti i ornat od zelenog satena cvjetnog uzorka. Zanimljivo je da se jednaka vrsta tkanine navodi i u opisu jednoga od antependija. U isto vrijeme je u **župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice u Zatonu** popisano sedam misnica (sa pripadajućim štolama i manipula), četrnaest veluma za kalež, jedna bursa, dva antependija, dvije procesijske zastave te dvije tkanine namijenjene pokrivanju oltara. Zapaža se da prevladavaju predmeti od *ferandina* (ljubičaste i crne boje te bijele sa cvjetnim uzorkom) no treba izdvojiti i jedan misni ornat od zelenog damasta te jednu »staru« misnicu od bijelog damasta, sa štolom i manipulom. Popisom inventara **župne crkve sv. Mihovila Arhanđela u Vrsima** obuhvaćeno je pak šest misnica (sa štolama i manipulima), četiri veluma za kalež, jedna bursa, šest antependija, dva mala »paviljona« za svetohranište, dvije oslikane procesijske zastave te jedno procesijsko sjenilo. Među misnim ornatima prevladavaju oni skrojeni od *ferandina* (bijele, crvene i ljubičaste / *paonazzo* boje) a treba izdvojiti ona dva ornata za izradu kojih su bili upotrijebljeni damasti crvene i zelene boje. U **župnoj crkvi sv. Mihovila u Poljicima** nalazilo se sedam misnica (sve sa odgovarajućim štolama i manipulima, dvije i sa bursama), šest veluma za kalež, dva oltarna zastora (zavjese) te tri mala »paviljona« za pokrivanje svetohraništa od tkanina različitih boja. Vrijedi primijetiti da je jedan od rečenih misnih ornata bio skrojen od *brocatellea* dok su preostali uglavnom bili načinjeni od jednostavnijih, monokromnih tkanina poput *ferandine* i tafta.

U rukopisu vizitacije Ivana Manole pronalaze se i podatci o inventarima drugih crkava na području ondašnje ninske biskupije (u Rodaljicama, Kruševu, Visočanima, Smilčiću, Rašteviću, Viru, Privlaci i Dračevcu Ninskom) iz kojih se pak saznaje da se u njima u ovo vrijeme uglavnom nalazila manja količina tekstilnih predmeta. Da je mahom riječ o siromašnijim crkvama odnosno zajednicama vjernika koje si nisu mogle priuštiti nabavu veće količine potrebnog misnog ruha potvrđuje i činjenica da se čak u tri navrata spominju misnice koje su se mogle koristiti tijekom više liturgijskih razdoblja. Tako se, primjerice, u župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rodaljicama nalazila tzv. »misnica sa dva lica«,

autorskim pravima Zaštićeno

odnosno misnica čija je jedna strana bila skrojena od satena s uzorkom raznobojnog cvijeća dok joj je za »naličje« bila upotrijebljena crna tkanina. Takva je misnica zabilježena i u župnoj crkvi sv. Mihovila Arhanđela u Smilčiću; jedno »lice« je bilo od raznobojne *ferandine* a drugo crno. I župna crkva sv. Jurja u Rašteviću je bila opremljena s misnicom koja je na jednoj strani bila crna dok je za izradu druge bila upotrijebljena bijela tkanina s uzorkom crvenih cvjetova. Dakle, sve su se ove misnice – okrenute na »raznobojnoj« strani – vjerojatno mogle ravnopravno upotrebljavati kao bijele, crvene, zelene i ljubičaste dok su se za sprovode i mise na Veliki petak okretale na svoju crnu stranu. Na ovaj način su manje imućne župe uvelike štedjele ne samo na tkaninama za veći broj misnica, nego i na bortama, platnima za podstave ali i na troškovima njihove izrade (krojenja). Naposljetku, kao zanimljivost može biti istaknuto da se ove, 1710. godine u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Viru nalazila jedna stara misnica od crvenog baršuna kao i procesijska zastava od *ermesina* na kojoj su bili prikazani (vjerojatno naslikani) prikazi različitih svetaca. Dakle, može se pretpostaviti da je, osim katedrale u Ninu, početkom XVIII. stoljeća predmetima od tekstila najbolje bila opskrbljena župna crkva u Novigradu. Ujedno, jedini popisi inventara crkava na području tadašnje ninske biskupije a koji sadrže navode o pluvijalima i nebnicama su upravo oni sastavljeni u ovim dvjema crkvama. Naime, opaža se da se u crkvama drugih, manjih mjesta ne javlja spomen ijednog pluvijala, kao ni nebnice, dalmatike te primjerice jastuka za misal, a ujedno su tek ponegdje spominju oltarni zastori, antependiji ili procesijska sjenila.

Naposljetku se vrijedi osvrnuti na četiri popisa inventara nastala tijekom prve četvrtine XIX. stoljeća u kojima su doneseni podatci o tekstilnim predmetima koji su se tad nalazili u župnim crkvama u Slivnici, Posedarju, Vrsima i Petrčanima. Tako je primjerice **župna crkva sv. Kuzme i Damjana u Slivnici** – u kojoj je zatečena samo jedna štola od vunene tkanine iz druge polovine XVIII. stoljeća [Kat. 248] – godine 1808. posjedovala devet misnica (različitih boja, s pripadajućim štolama i manipulima), pluvijal od bijelog damasta, velum za kalež od tirkizne *bavelle* obrubljen srebrnim resicama, jedno staro procesijsko sjenilo od damasta te dvije zastave od crvene tkanine [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 53]. Iste godine se u **župnoj crkvi Gospe od Ružarija u Posedarju** [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 54] nalazilo jedanaest misnica, pluvijal sa pripadajućom štolom (od raznobojnog damasta), velum za kalež od svile s uzorkom na pruge (obrubljen zlatnim resama), antependij od bijelog damasta, staro procesijsko sjenilo od damasta, četiri stara damastna jastuka za misal te tri crvene zastave od kojih jedna sa znakom Lava (sv. Marka ?). Za devet misnica je navedeno da im pripadaju odgovarajuće štole i manipuli, dok su tkanine dviju preostalih misnica opisane kao »žuti saten s bijelim cvjetovima« te »s uzorkom zelenih cvjetova na bijeloj podlozi«.

Tekst je u autorskim pravima

Župna crkva sv. Mihovila u Vrsima [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 55] je 1810. godine posjedovala osam misnica (različitih boja, sa štolama i manipulima), jedan ljubičasti pluvijal te pluvijal od bijele tkanine s uzorkom crvenih cvjetova, četiri zastave (tri crvene te jednu zelene boje), četiri oltarna zastora, dvije manje zavjese za prekrivanje slika te šest jastuka za misal. Zaključno, među tekstilnim predmetima koji su 1824. godine popisani u **župnoj crkvi svetih Petra i Pavla u Petrčanima** [Prilozi, Arhivski prilozi, Prilog 56] treba izdvojiti navode o dvjema crnim i trima bijelim misnicama, zatim spomen pluvijala od bijele tkanine cvjetnog uzorka te jednog procesijskog sjenila.

6.2.2.4. Druge crkve i samostani na otocima

Prije negoli se krenulo u utvrđivanje količine i vrsta do danas sačuvanih liturgijskih predmeta od tekstila u crkvama na otocima zadarskog arhipelaga, očekivalo se da će brojnim i značajnim nalazima ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom obilovati ne samo sakristije važnijih župnih crkava poput onih u Salima, Silbi, Kalima, Kukljici, Tkonu i Pašmanu, nego i samostani franjevaca trećoredaca sv. Pavla na otočiću Galevcu (Školjiću) i sv. Mihovila arhanđela u Zaglavu na Dugom otoku. Nažalost, ta se očekivanja nisu ispunila. U dvama rečenim samostanima nije zatečen niti jedan, pa čak ni fragmentarno očuvan primjerak, dok je u spomenutim župnim crkvama do danas preživjela neznatna količina predmeta odnosno tkanina s uzorkom. Tako primjerice katalog sadrži devet tkanina s uzorkom sa liturgijskih predmeta sačuvanih u župnoj crkvi u Pašmanu, zatim četiri sa Silbe, tri iz Kukljice, te samo po jedan primjerak iz Sali, Tkona i Kali. Nadalje, govoreći o rezultatima provedenih terenskih istraživanja po manjim otocima, vrijedi navesti da su primjerci ranonovovjekovnih tekstila dokumentirani na liturgijskim predmetima pronađenima na otocima Molatu (dvadeset i pet), Premudi (četrnaest), Ravi (deset), Istu (sedam), Vrgadi (pet), Ižu (četiri) te na Olibu i Sestrunju (po jedan). Uz one iz mjesta Pašman, s istoimenog otoka potječu i primjerci iz Neviđana (dva) i Dobropoljane (jedan) dok ih je u franjevačkom samostanu u Kraju preživjelo šest. Osim već spomenutih tkanina sačuvanih u mjestima Kali i Kukljica, na otoku Ugljanu je još primjeraka zatečeno još samo u Sutomišćici (dva) i Lukoranu (tri). Zaključno, izuzev jednog već spomenutog primjerka iz Sali, one tkanine sadržane u katalogu a koje su pronađene na Dugom otoku ponajviše potječu iz Velog Rata (šest) i Dragova (pet) dok su u Solinama, Božavi i Savru sačuvana tek po dva primjerka.

Podatke o negdašnjoj opremljenosti crkava na zadarskim otocima misnim ruhom i drugim tekstilnim predmentima pruža nekoliko dosad neobjavljenih dokumenata nastalih tijekom XVI. i XVII. stoljeća. Nažalost, arhivska istraživanja nisu iznjedrila i one popise

Zaštićeno autorskim pravima

inventara ovih crkava (kao ni dokumente koji svjedoče o pokretninama u posjedu ovdašnjih bratovština) koji su vjerojatno sastavljani i tijekom XVIII. stoljeća, zbog čega nije moguće podastrijeti podatke o količini i vrstama liturgijskih predmeta od tekstila koji su se u to vrijeme nalazili u otočnim sakristijama te shodno tome ukazati na njima nekoć najbolje opskrbljene crkve. Jedini takav, dosad nepoznati dokument iz XVIII. stoljeća sastavljen je 1765. godine a sadrži popis starih liturgijskih predmeta od tekstila korištenih **u crkvi sv. Mihovila u istoimenoj tvrđavi na otoku Ugljanu** [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 29]. Osim jednog manjeg oltarnog zastora od svile *paonazzo* nijanse spominju se i četiri misnice – uz neke od kojih se navode štole i manipuli, te jedna bursa i velum za kalež – koje su pak bile skrojene od manje vrijednih tkanina (od kojih su dvije imale uzorak na pruge).

Rukopis nastao prilikom apostolske vizitacije Agostina Valiera 1579. godine sadrži i podatke o inventarima nekih crkava na Dugom otoku te na otocima Molatu, Silbi, Olibu i Ižu [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 58], koji otkrivaju da se u ovo vrijeme u rečenim crkvama nije nalazila značajnija količina tekstilnih predmeta. Uglavnom je riječ o misnicama (sa pripadajućim štolama i manipulima), antependijima i velumima za kalež. Ne spominju se pluvijali i dalmatike, kao ni nebnice, procesijska sjenila, zastave, oltarni zastori, oprema za svetohranište ili primjerice jastuci za misal. Temeljem količine i skupocjenosti navedenih tekstilnih predmeta ovdje prvenstveno treba izdvojiti **župnu crkvu u Sali na Dugom otoku**. Spominje se ukupno deset misnica. Pet ih je bilo namijenjeno »svakodnevnoj uporabi« (*feriales*) dok je za preostalih pet navedeno da su od skupocjene (*honorifica*) svile i sa zlatnim križevima. Postojalo je i deset antependija od kojih su međutim samo četiri bila tekstilna dok je preostalih šest bilo izrađeno od pozlaćene kože. Vrijedi ukazati i na navod o dva pokrivala za ambon. U **crkvi sv. Roka u Sali** se pak nalazila samo jedna misnica, za koju se navodi da je nova i načinjena od grimiznog *zambelotta*. Po broju misnica se izdvaja i **župna crkva na otoku Olibu**. Spomenuto ih je šest, od kojih su tri bile od bijele tkanine, dvije od damasta sa križevima ukrašenima zlatnim vezom dok je jedna, od svile, opisana kao »svakodnevna«. Uz tri veluma za kalež crkva je posjedovala i dva tekstilna antependija te tri antependija od pozlaćene kože. Pet misnica, pet antependija i pet veluma za kalež, o kojima nažalost nema nikakvih podataka, zatečeno je u **župnoj crkvi u Božavi**. Jednak broj misnica je posjedovala i **župna crkva u Luki**, no zanimljivo je da se za tri – skrojene od damasta te ukrašene zlatnim vezom – ističe da su skupocjene. Župna crkva u Molatu je također u ovo vrijeme opremljena sa pet misnica (od kojih dvije »svakodnevne« i tri od crvene svile), dva veluma i četiri antependija. U popisu inventara **župne crkve u Brbinju** se ističe spomen dvije misnice od damasta, a jednak broj misnica – od crvenog damasta – je zabilježen i u inventaru **župne**

Nastavljeno autorskim prilozima

crkve na Silbi. Tri misnice – za koje se navodi da su lijepe (*pulcra*) – dvije štole te četiri antependija se spominju u inventaru **župne crkve u Žmanu**. Naposljetku treba istaknuti da se misnice od baršuna spominju jedino u inventarima **župne crkve u Velom Ižu** i **crkve sv. Pelegrina u Savru**. U Velom Ižu su raspolagali i misnicama od manje vrijednih tkanina (za svakodnevnu uporabu) ali i misnicama od crvenog satena, a treba spomenuti i pet antependija među kojima dva skrojena od damasta i tri »svakodnevna«. Mala crkva sv. Pelegrina je bila opskrbljena s dva tekstilna antependija i s ukupno pet misnica. Tri misnice – od baršuna i damasta – se opisuju kao lijepe (*pulchrum*), dok su preostale dvije vjerojatno bile od manje vrijednih tkanina budući da se ističe da su za svakodnevnu upotrebu. Također, popisivač navodi da nijedna od pet misnica nema pripadajućih štola i manipula.

Rukopis nastao prilikom kanonske vizitacije zadarskog nadbiskupa Natalea Veniera iz 1583. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 59] sadrži tek nekoliko podataka o tekstilnim predmetima u pojedinim crkvama na Dugom otoku te na otocima Silbi, Olibu i Ižu. U **Brbinju** i **Luki** je tako zabilježen tek po jedan antependij (onaj u Luki se opisuje kao nov, od crvenog damasta). U **Velom Ižu** se spominje jedna misnica od bijele tkanine, u **Sali** četiri nova oltarna zastora, dok se na **Olibu** nalazilo čak četrdeset oltarnih zastora te jedan misni ornat od crvenog damasta (misnica, štola i manipul). U dijelu koji se odnosi na župnu crkvu u **Silbi** se opažaju navodi o jednoj misnici sa crvenim križem te o jednoj novoj zastavi od crvene, »pozlaćene« svile (vjerojatno je riječ o zastavi oslikanoj zlatnim bojama).

Zapisi sastavljani tijekom druge kanonske vizitacije nadbiskupa Veniera, poduzete 1587. godine, također ne obiluju korisnim podatcima o misnom ruhu i drugim tekstilnim predmetima [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 60]. Za župnu crkvu u **Silbi** se spominje misni ornat od tirkizne tkanine, u **Salima** jedan antependij od grimiznog damasta a u **Božavi** dva antependija, jedna bijela misnica te jedan manji procesijski barjak (*vessillo*).

Značajniju količinu konciznih, ali zanimljivih podataka sadrži rukopis nastao prilikom apostolske vizitacije Mihovila Priulija 1603. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 61]. Odnose se na tekstilne predmete koji su se u ovo vrijeme nalazili u crkvama na Dugom otoku, otocima Ugljanu, Pašmanu, Vrgadi, Ravi, Ižu, Molatu, Istu, Silbi, Olibu, Sestrunju i Kornatu. No, razvidno je da je primarni vizitatorov interes utvrđivanje stanja u crkvama i sakristijama, no u smislu da prvenstveno obraća pažnju na to da li crkva posjeduje misno ruho u svim potrebnim liturgijskim bojama i da li je u dostojnom stanju, zatim da li crkva raspolaže nužnom količinom veluma za kalež, bursi, pokrivala za piksidu, procesijskih sjenila te zastora za svetohranište. Također se provjeravalo da li se ruho drži na sigurnom mjestu i pod ključem, a u svakoj crkvi se pregledavala i unutrašnjost svetohraništa. Sudeći po brojnim, izričitim

Zaštićeno autorskim pravima

vizitatorovim odredbama da se unutrašnjost svetohraništa ima obložiti crvenom svilenom tkaninom zaključuje se da ih većina crkava u to vrijeme još uvijek nije bila opremila sukladno odredbama Tridentskog koncila. Nadalje, na više mjesta se čitaju naputci o predmetima koje župljani imaju nabaviti. To su uglavnom oni dijelovi misnog ruha za koje je vizitator opazio da nedostaju ili pak da postojeći nisu dostojni te stoga moraju biti zamijenjeni novima; korporali, burse, procesijska sjenila te zastori (»paviljoni«) za svetohranište. U župnoj crkvi u Molatu, primjerice, opaža da nema crne misnice te stoga određuje da se nabavi, dok u župnoj crkvi u Dobropoljani na Pašmanu iz istih razloga naređuje nabavu bijele misnice. Što se tiče zabilježbi o postojećem ruhu u crkvama, nažalost uglavnom je riječ o konciznim opaskama iz kojih se uglavnom može iščitati da »ruha ima dovoljno« (*ad sufficientiam*) odnosno da ga ima u svim potrebnim liturgijskim bojama. Također, na misnice i druge dijelove ruha se uglavnom referira u kontekstu boje i materijala (navodi se da li je riječ o lanenoj, svilenoj ili pamučnoj tkanini). Malo je podataka o vrstama tkanina. U tom smislu vrijedi istaknuti da se uočava navod o samo jednom misnom ornatu (misnica, štola i manipul) od baršuna, i to crnog, a koji se nalazio u kapeli Male Gospe (Gospe Dubovice) kod mjesta Dragove na Dugom otoku. Nadalje, dijelovi ruha skrojeni od *zambelotta* su zabilježeni u Lukoranu, Tkonu, Vrgadi, Ravi i Brguljama dok su misnice od damasta posjedovale crkve u Brguljama i Silbi. Naposljetku, opaža se da je samo župna crkva u Žmanu na Dugom otoku bila opremljena pluvijalom te parom dalmatika (skrojenima od manje vrijedne vrste tkanine zvane *fustagno*) te da se u nijednoj crkvi ne spominju antependiji, nebnice, jastuci za misal, oltarni zastori te procesijske zastave.

No da su takvi, raznovrsniji tekstilni predmeti bili dijelom inventara otočnih crkava tijekom prve četvrtine XVII. stoljeća potvrđuje rukopis nastao tijekom kanonske vizitacije zadarskog nadbiskupa Ottavijana Garzadorija 1626. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 61]. Sadrži popise inventara nekih crkava na Dugom otoku (Božava, Dragove, Brbinj, Savar, Luka, Žman) te pojedinih crkava na otocima Silbi, Olibu, Molatu, Istu i Ravi. U **župnoj crkvi sv. Stošije na Olibu** nalazila su se dva procesijska sjenila, tri antependija (jedan od grimizne svile i dva od vunene tkanine, raše), sedam misnica (četiri crvene, jedna bijela, jedna zelena te jedna crno-crvenkaste nijanse) i dvije svilene zastave (s pripadajućim motkama). **Crkva sv. Marije na Olibu** je u ovo vrijeme bila opremljena sa pet misnica (među kojima je bila jedna od zelene *broché* tkanine), jednim ljubičastim (*paonazzo*) antependijem te jednom zastavom (također s pripadajućom motkom). U **župnoj crkvi sv. Marije na Silbi** zabilježene su četiri misnice (crvena, bijela, zelena i crna) te jedan pluvijal od raznobojne svile. Šest misnica (dvije od crvenog damasta, jedna od narančastog satena, jedna

autorskim pravima Zaštićeno

od žutog satena, jedna od crno-crvenkastog damasta te jedna od crne raše) i dvije zastave (jedna od svile a druga od raše) su pripadale **crkvi sv. Marka na Silbi**. U **župnoj crkvi u Molatu** na istoimenom otoku bilo je šest misnica (ističu se one od crvenog damasta te od bijelog tafta s uzorkom), četiri antependija te jedno procesijsko sjenilo. U **župnoj crkvi u Brguljama** na otoku Molatu zatečene su samo dvije misnice (jedna od crvenog damasta i druga od bijele *ferandine*) i jedan antependij. Popis inventara **župne crkve u Zapuntelu** na otoku Molatu obuhvaćao je i pet misnica od kojih su dvije bile od crvenog damasta, dvije od *ferandine* (bijele i crno-crvenkaste) dok je jedna bila skrojena od baršuna *paonazzo* nijanse. **Župna crkva u Istu** na istoimenom otoku je raspolagala samo sa dvije misnice odnosno s jednom od crvenog damasta i jednom od crnog *zambelotta*. U **župnoj crkvi u Božavi** su popisane četiri misnice od kojih treba izdvojiti jednu od crno-crvenkastog (*rovana*) damasta te jednu od baršuna, za koju je istaknuto da je nova. U **župnoj crkvi u Dragovama** su zabilježene samo dvije misnice no jedna od njih je bila skrojena od crnog baršuna. Jednak broj misnica se nalazio **u crkvi sv. Jakova u Velom Ratu** (za jednu od njih stoji da je od svile cvjetnog uzorka) kao i u **crkvi sv. Duha u Božavi** (obje su bile skrojene od crvenog damasta). **Župna crkva u Brbinju** je u ovo vrijeme posjedovala šest misnica (od kojih tri od damasta) i jedno procesijsko sjenilo s pokrovom od damasta. Isti broj misnica se nalazio i u **župnoj crkvi u Savru**. Tri su bile skrojene od crvenog, žutog te zelenog satena a zaslužuje biti izdvojena i jedna od damasta *paonazzo* nijanse. Crkva je bila opremljena i sa tri tekstilna antependija, jednim procesijskim sjenilom te »paviljonom« za svetohranište načinjenim od zelenog *ormesina* (ili *ermesina*). U popisu inventara **župne crkve u Luki** se spominje šest misnica (među kojima tri od damasta), dva svilena antependija, jedno procesijsko sjenilo i dvije zastave dok onaj koji se odnosi na **župnu crkvu na otoku Ravi** sadrži navode o četiri misnice, dva antependija (jedan od *brocatellea* a drugi od crvenog damasta) i dvije stare zastave. Posljednji popis inventara načinjen tijekom Garzadorijeve vizitacije otočnih župa je sastavljen u **župnoj crkvi u Žmanu** te ujedno obuhvaća najveći broj liturgijskih predmeta od tekstila. Zabilježeno je čak jedanaest misnica, sedam svilenih antependija, jedno procesijsko sjenilo te dva »paviljona« za svetohranište.

Pregledu popisa inventara otočnih crkava treba dodati još dva; prvi je sastavljen u **župnoj crkvi u Brguljama** na otoku Molatu prilikom kanonske vizitacije zadarskog nadbiskupa Evangeliste Parzaghija 1670. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 63] a sadrži navode o dvije misnice, jednom antependiju od raznobojne svile te jednom oltarnom zastoru. Drugi, i posljednji dosad neobjavljeni dokument datira iz 1571. godine a sadrži popis pokretnina koje su se nalazile u **crkvi benediktinskog samostana sv. Kuzme i Damjana na**

Nedozvoljeno autorskim pravima

Ćokovcu iznad Tkona [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 57]. Ovo je ujedno jedini dokument ove vrste koji otkriva negdašnju količinu i vrste tekstilnih predmeta u jednom od samostana na zadarskim otocima. Naime, popisi inventara franjevačkih samostana u Kraju, Zaglavu, Ugljanu te na otočiću Galevcu nažalost zasad nisu poznati. Iako dokument o inventaru crkve na Ćokovcu ne sadrži podatke o većem broju tekstilnih predmeta, ove su vijesti posebno dragocjene budući da se od tekstilnih predmeta iz tog samostana – zatvorenog 1808. godine a obnovljenog tijekom druge polovine XX. stoljeća[830] – do danas ništa nije sačuvalo. U ovo vrijeme se u sakristiji samostanske crkve nalazilo pet misnica, šest dalmatika (među kojima su dvije od crvenog baršuna), dvije štole, jedan antependij (od crvenog satena) te jedna mitra u svojoj spremnici (nedvojbeno opatska). Dvije misnice su bile skrojene od crvenog baršuna dok je jedna bila izvedena od bijelog damasta, a o skupocjenosti dviju misnica govori i detalj o njihovim križevima za izradu kojih je bila upotrijebljena zlatnim nitima protkana tkanina.

[830] Više u: Ivan Ostojić, *nav. dj.*, 1964., str. 229 – 230.

Zaštićeno autorskim pravima

VI.3. Pregled ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom sačuvanih na području Nadbiskupije

6.3.1 Tkanine iz XVI. stoljeća

Terenskim istraživanjima je utvrđeno tek trinaest primjeraka tkanina [Kat. 1 - 13] koje se temeljem izvedenog uzorka, tkalačke konstrukcije te izgleda rubova (ukoliko su sačuvani) datiraju u XVI. stoljeće. Ovdje svraćam pažnju da katalog otvaraju dva monokromna damasta dekorativne tipologije *a' cammini* (ili *de' cammini*) upotrijebljena za izradu ukupno triju dijelova misnih ornata sačuvanih u Zatonu i Lukoranu a pri datiranju kojih valja uzeti u razmatranje i posljednju četvrtinu XV. stoljeća. Osim ova dva damasta se na području Nadbiskupije nije sačuvala niti jedna tkanina s uzorkom koja bi se mogla datirati u ranija desetljeća XV. stoljeća, kao što su to, na primjer, venecijanski i firentinski baršuni dekorativne tipologije *a griccia*, kakvi se danas u Hrvatskoj nalaze u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu ili u franjevačkom samostanu u Zaostrogu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 27] ili baršuni tkani u tehnici *a inferriata* kakvi su se sačuvali u Splitu, Korčuli i Pićnu [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 31]. Iako se na prvi pogled mogu činiti potpuno jednakima – budući da njihove dekore sačinjavaju gotovo identični elementi – dva se damasta iz Zatona i Lukorana razlikuju po kompozicijama odnosno po rasporedu i ritmu umnažanja zastupljenih motiva. To se lakše opaža na fotografijama istovjetnih damasta sačuvanih na pluvijalima koje sam dokumentirala u Trogiru i Šibeniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 111 i Sl. 112]. Osim na rečenim pluvijalima, ovakvi damasti su dosad zabilježeni na više primjeraka misnog ruha sačuvanog diljem Hrvatske; inačice dekorativno bliske lukoranskom damastu sam zatekla i u franjevačkom samostanu Male braće u Dubrovniku, katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Krku te u zbirci tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije u Skradinu. Nadalje, primjerke s kompozicijskom shemom poput one na damastu iz Zatona sam prepoznala i u samostanu franjevaca Gospe od Milosti u Hvaru, katedrali sv. Tripuna u Kotoru, katedrali sv. Marije u Osoru, crkvi sv. Ivana u Šibeniku, župnoj kući u Makarskoj [Ilustracije uz raspravu, Sl. 32], riznici zagrebačke katedrale, Dijecezanskom muzeju u Zagrebu, franjevačkom samostanu sv. Križa u Osijeku te u franjevačkom samostanu sv. Duha u Požegi. Dakle, temeljem povećeg broja dosad poznatih damasta tipologije *a' cammini* je moguće iznijeti zaključak da je riječ o tkaninama koje su tijekom druge polovine XV. i početka XVI. stoljeća u našim krajevima bile rado korištene za izradu liturgijskih predmeta, za koju svrhu su bile prikladne zbog svojih uzoraka velikog, dojmljivog i »ritmičnog« raporta. No, dok su u drugim dijelovima Hrvatske sačuvani i skupocjeni baršuni dekorativne tipologije *a' cammini* iz XV.

Istaknuto autorskim pravima

stoljeća [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 28, 29, 30, 31] na području Zadarske nadbiskupije danas nema tako vrijednih primjeraka, što je posebno porazno uzmemo li u obzir uistinu brojne navode o liturgijskim predmetima načinjenima od baršuna s uzorkom koji se spominju u dokumentima iz XV. i XVI. stoljeća.

Da do danas preživjeli liturgijski predmeti od ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom zapravo predstavljaju »ostatke ostataka« tog nekada obimnog korpusa potvrđuje i činjenica da katalog sadrži samo pet primjeraka baršuna [Kat. 3, 12, 25, 52, 61]. Usto, tri baršuna su tek fragmentarno očuvana [Kat. 3, 12, 25] a dva datiraju u XVI. stoljeće. Dok onaj čiji su isječci sačuvani na štoli, manipulu i velumu za kalež iz Molata predstavlja lijepi primjer baršuna *ciselé fond lamé* iz posljednje četvrtine stoljeća [Kat. 12] od posebnog su značaja fragmenti venecijanskog »senatorskog« baršuna iz prve polovine stoljeća sačuvani u samostanu benediktinki sv. Marije u Zadru [Kat. 3]. Riječ je o specifičnoj vrsti monokromnog, reljefno rezanog baršuna (tal. *velluto alto-basso* ili *controtagliato*; fr. *velours relevé*) koji se zbog činjenice da je bio upotrebljavan za izradu togā i štola mletačkih visokih dužnosnika (senatora, prokuratora sv. Marka i članova Vijeća desetorice) danas smatra jednim od »arhetipskih primjera« venecijanske luksuzne svilene tkanine. Od njih skrojene mletačke državničke insignije prepoznaju se na brojnim portretima naručenima od Tiziana, Tintoretta, Leandra Bassana, Tiepola i brojnih drugih venecijanskih slikara, koji ujedno svjedoče da je ova vrsta baršuna u tu svrhu bila korištena približno od prve četvrtine XVI. pa sve do 1797. godine. Zanimljivo je da su čast nošenja crvenih toga (nerijetko krojenih i od damasta) te štolā načinjenih od ovakve vrste grimiznih baršuna uživali i knezovi dalmatinskih gradova u sastavu Mletačke Republike, na što ukazuje nekoliko sačuvanih portreta. Fundusu Narodnog muzeja u Zadru pripadaju dva retrospektivna portreta Mateja i Petra de Nassisa; obnašateljā dužnosti gradskog kneza početkom XIII. odnosno krajem XIV. stoljeća. Rečene portrete je početkom XVII. stoljeća naručio nepoznati član obitelji Nassis,[831] a malo je izgledno da bi neznani mletački slikari zadarske knezove uprizorili u grimiznim togama podstavljenim hermelinom te sa štolama od grimiznog *alto-basso* baršuna s prepoznatljivim dekorom rozeta i kruna, u slučaju da te simbole vlasti u ovo vrijeme nisu smjeli nositi. Nadalje, jedan od dvojice donatora na slici *Sveti razgovor* u katedrali sv. Dujma u Splitu je odjeven u jednaku togu širokih rukava i podstavljenu hermelinom, dok mu je preko lijevog ramena prebačena

[831] Portreti dosad nisu objavljeni, no kratko se spominju u: Tomislav Raukar – Ivo Petricioli – Franjo Švelec – Šime Peričić, *nav. dj.,* 1987., str. 295.

Vlastičeno autorskim pravima

štola od grimiznog, reljefno rezanog baršuna.[832] Njegov identitet je još uvijek nerazjašnjen, no smatram mogućim da je riječ o nekom od onovremenih splitskih knezova. Naposljetku vrijedi istaknuti da je do danas u Hrvatskoj zabilježen još samo jedan primjerak mletačkog »senatorskog« baršuna, i to onaj upotrijebljen za izradu misnog ornata (misnice, štole, manipula i burse) sačuvanog u samostanskoj crkvi sv. Nikole u Komiži na otoku Visu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 106].

U istoj komiškoj crkvi se sačuvala i misnica od lampasa strogo simetričnog, zlatno žutog dekora na grimiznoj podlozi [Ilustracije uz raspravu, Sl. 117] a zanimljivo je da su varijante takvog lampasa sačuvane na velumu iz Brgulja [Kat. 5] te na štoli i manipulu iz zadarske katedrale [Kat. 6]. Svim trima primjercima je zajednička tkalačka konstrukcija te izvedeni dekor, dok su izmijenjene samo boje niti korištenih u tkanju (odnosno nijanse podloge i uzorka). Stoga predstavljaju lijep primjer tkanina iz XVI. stoljeća tkanih prema istom predlošku no u različitim bojama.

Rečene lampase, dakle, odlikuje simetrični, raskošni uzorak velikog raporta, kakvi su u XVI. stoljeću podjednako bili korišteni za opremanje interijera, izradu liturgijskih predmeta te krojenje svjetovne odjeće. To se može ustvrditi i za dva venecijanska damasta iz posljednje četvrtine XVI. stoljeća sačuvana u Premudi i Pašmanu [Kat. 10 i 11] a čiji uzorak pripada istoj dekorativnoj tipologiji kao i onaj na čuvenom damastu s podvodnog arheološkog lokaliteta Gnalić koji je istkan u Veneciji oko 1583. godine. Brojne primjerke ovakvih venecijanskih damasta sam dosad evidentirala i na više predmeta u crkvama u drugim mjestima na obali (u Rabu, Šibeniku, Skradinu te na Čiovu) temeljem čega se može ustvrditi da su se tijekom druge polovine XVI. stoljeća u našim krajevima rado koristili u liturgijske svrhe.

Sačuvane su i četiri tkanine [Kat. 3, 8, 9,13] tzv. dekorativne tipologije *a rete* čije uzorke – kako sam naziv otkriva – prvenstveno odlikuje pravilna mreža okvira ili polja. Dok su od dva primjerka [Kat. 9 i 13] preostali tek manji fragmenti i to u nažalost lošijem stanju, bolje je očuvan damast sa Premude – najvjerojatnije istkan u Lucci ili Firenci – čiji se dekor prepoznaje kao varijanta tipologije *a rete* koja se stručnoj literaturi najčešće javlja pod nazivom *a maglie chiuse* [Kat. 8]. No, kao najskupocjeniji se ovdje izdvaja lampas *lancé* sačuvan na bočnim površinama misnice iz Paga [Kat. 4]. Iako inozemna stručna literatura

[832] Radoslav Tomić sliku datira na prijelaz iz XVI. u XVII. stoljeće a kao autora predlaže Antonija Vassilacchija zvanog L'Aliense; Radoslav Tomić, *Splitska slikarska baština. Splitski slikarski krug u doba mletačke vladavine*, Zagreb, Matica hrvatska, 2002.b, str. 49 – 51.

Tekst je licenciran autorskim pravima

obiluje tkaninama identičnog uzorka – koje se najčešće smatraju proizvodima firentinskih ili milanskih manufaktura – ovo je jedini primjerak te očito cijenjene i vrijedne svile zasad poznat u Hrvatskoj. Vrijedi ukazati da se tkanine s ovakvim uzorkom mogu prepoznati na više slikarskih djela nastalih početkom XVII. stoljeća; primjerice na *Bogorodici Bezgrešnoj* Piera Francesca Mazzucchellija zvanog Il Morazzone [Ilustracije uz raspravu, Sl. 114] te na *Portretu Francesca I. D'Este* Paola Antonija Barbierija [Ilustracije uz raspravu, Sl. 115].

Dakle, do danas je na području Zadarske nadbiskupije sačuvan nevelik broj tkanina s uzorkom iz XVI. stoljeća. Ti rezultati terenskih istraživanja bivaju još porazniji uzme li se u obzir fragmentarna očuvanost i loše stanje većine primjeraka, te pogotovo ukoliko se usporede sa količinom i vrsnošću svila s uzorkom iz istog razdoblja koje su sačuvane na području nekih drugih istočnojadranskih dijeceza. Primjerice, samo u Dubrovniku je dosad zabilježen značajan broj dobro očuvanih damasta tipologije *a rete* [Ilustracije uz raspravu, Sl. 33, 34, 35, 36, 37] kao i dvije skupocjene svile tipologije *a maglie chiuse e arabeschi*. Dva izuzetno važna primjerka lampasa s dekorom *a maglie chiuse e arabeschi* su se sačuvala i na misnom ruhu u franjevačkom samostanu u Zaostrogu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 42, 43]. Nemamo razloga vjerojati da na području Zadarske nadbiskupije – posebice u bogatim gradskim crkvama – u XVI. stoljeću nije bilo liturgijskih predmeta skrojenih od ovakvih, raskošnih firentinskih tkanina. No nažalost, dok su se u Zaostrogu i Dubrovniku uspjele očuvati do danas, od onih koje su nekada zacijelo postojale na zadarskom području nije preostalo čak ni fragment. Isto se može pretpostaviti i za u ovo vrijeme izrazito cijenjene tkanine s uzorkom tipologije *a brocone di capperi* među kojima su prevladavali damasti [poput onih sačuvanih u Zaostrogu, Dubrovniku i Lopudu; Ilustracije uz raspravu, Sl. 38, Sl. 39ab, Sl. 40ab] a koji tek čekaju na objavu. Venecijanski damasti tipologije *a brocone di capperi* su se u Mlecima nerijetko koristili za izradu državničkih toga, no o njihovoj upotrebi u liturgijske svrhe[833] lijepo svjedočanstvo pruža i oltarna pala s prikazom sv. Stjepana Prvomučenika u crkvi sv. Šimuna u Zadru na kojoj je svetac odjeven u dalmatiku skrojenu od *paonazzo* (?) damasta s ovim dekorom [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 41].

[833] Ovdje vrijedi ukazati na humeral od grimiznog venecijanskog damasta dekora *a brocone di capperi* iz XVI. stoljeća koji se sačuvao u katedrali u mjestu Gambarare kod Mire (Veneto); Lisa Berti, *Antichi paramenti sacri nel Duomo di Gambarare,* tesi di laurea – diplomska radnja, Università Ca' Foscari di Venezia – Facoltà di Lettere e Filosofia, Corso di laurea in Lettere, Anno accademico 2007 – 2008, str. 110 – 113 (kat. 2).

Vlastičeno autorskim pravima

6.3.2.Tkanine iz XVII. stoljeća

Katalogom su obuhvaćene ukupno sedamdeset i tri tkanine s uzorkom nastale tijekom XVII. stoljeća [Kat. 14 - 86]. Većina ovih primjeraka je, nažalost, sačuvana u fragmentima [usp. Kat. 14, 17, 20, 21, 27, 34, 36, 38, 41, 51, 54, 64, 66, 76, 83] ili pak na predmetima manjih dimenzija, poput štola, manipula ili bursi [usp. Kat. 29, 49, 50, 59, 77, 82] zbog čega se o izvornim, cjelovitim izgledima njihovih uzoraka u najvećem broju slučajeva može samo nagađati. Nekoliko ranih primjeraka – s kojima započinje ovaj dio kataloga – su uglavnom monokromne svilene tkanine izvorne svjetovne namjene a odlikuju ih sitniji uzorci izvedeni u različitim varijantama dekorativne tipologije *a mazze* [Kat. 14 - 18]. Nažalost, na području Zadarske nadbiskupije nisu sačuvani raskošniji primjerci tkanina s dekorom *a mazze*, kao što je to primjerice lampas *lancé broché* iz katedrale u Trogiru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 45] kao ni damasti sa motivima malih povijenih grančica – izrazito karakterističnima za ovo razdoblje odnosno za ovu tipologiju – a kakve sam imala priliku zabilježiti u Zaostrogu, Makru, Krku i Trogiru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 46 - 49]. Sačuvano je i nekoliko primjeraka zelenih damasta s uzorcima tipologije *opera a spianzi* [Kat. 20 - 23] te tipologije *a tre fiori* [Kat. 24], koji se mogu uspoređivati sa, na primjer, zelenim damastima u Trogiru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 50] i Dubrovniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 126].

Govoreći o damastima iz prve polovine XVII. stoljeća treba biti ukazano na skupinu od tri primjerka firentinskih damasta u čijim uzorcima se prepoznaje varijacija ranije spomenutog, velikog i simetričnog dekora kakav je izveden na damastu s Gnalića [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 119]. Dok su oni s Molata i Premude nažalost fragmentarno sačuvani [Kat. 27 i 29] primjerak sa Silbe je sačuvan u većoj površini [Kat. 28]. Ovakve damaste sam dokumentirala i u Šibeniku, Komiži, Skradinu, Osoru, Omišlju te na jednom predmetu u fundusu Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu, a njihova današnja široka rasprostranjenost upućuje na zaključak da su – jednako kao i njima srodne, a nešto starije venecijanske inačice – u našim krajevima bili učestano korišteni u liturgijske ali i svjetovne svrhe.

Osim na rečenim dijelovima misnih ornata, damasti iz XVII. stoljeća su se sačuvali na većem broju misnica, dalmatika, štola, manipula i veluma za kalež, a većina primjeraka [Kat. 43 – 49] je dovedena u vezu sa damastima istovjetnog dekora dokumentiranima u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu, franjevačkom samostanu u Zaostrogu, zbirci tekstila u Skradinu, crkvi sv. Nikole u Šibeniku, župnoj crkvi u Osoru, katedrali u Krku te župnoj crkvi u Loparu na Rabu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 130, 132ab, 133ab, 134, 135, 140, 141, 142].

Zaštićeno autorskim pravima

Mahom je riječ o venecijanskim damastima s uzorcima koji u kompozicijskom smislu predstavljaju varijantu tipologije *a rete*, a koji su se izvorno mogli ravnopravno koristiti za opremanje interijera i izradu liturgijskih predmeta. Njihova široka rasprostranjenost odnosno prisustvo na većem broju do danas sačuvanih primjeraka jedna je od potvrda učestalog korištenja venecijanskih tkanina u liturgijske svrhe na našem području. Venecijanski crveni damast strogo simetričnog dekora iz druge polovine XVII. stoljeća je upotrijebljen i za izradu procesijskog barjaka iz zadarske katedrale [Kat. 60], jedinog primjerka zastave od ranonovovjekovne tkanine koja je do danas sačuvana na području Zadarske nadbiskupije. Budući da mnogi popisi inventara – sastavljeni ne samo u značajnim, gradskim crkvama nego i u crkvama u manjim mjestima u zadarskom zaleđu te na otocima – svjedoče o nekadašnjem postojanju značajnog broja različitih vrsta zastava (barjaka), činjenica da je zastava iz zadarske katedrale jedini zasad prepoznati primjerak takve vrste na istočnoj obali Jadrana pridonosi zaključcima o razmjerima propadanja povijesnih liturgijskih tekstilnih predmeta.

Venecijansko podrijetlo je pretpostavljeno i za crveni damast *tornaletta* [Kat. 62] koji je izvorno zacijelo bio namijenjen prekrivanju nekog arhitektonskog elementa (kapitela ili nadvratnika) u zadarskoj katedrali, a koji je jedini do danas preživjeli primjerak te vrste tekstilne opreme kojom je katedrala sv. Stošije nekada obilovala, a što potvrđuju dosad nepoznati arhivski izvori. Nadalje, za dva duža, no uža pojasa pronađena u Novigradu [Kat. 25] se pretpostavlja istovrsna izvorna funkcija, a u njihovom slučaju je važno istaknuti da su skrojeni od *brocatellea*, specifične vrste lampasa koja se zbog svoje robusnosti nije koristila za krojenje odjevnih predmeta nego isključivo za opremanje interijera i izradu misnog ruha. Iako se liturgijski predmeti od *brocatellea* izrijekom spominju u nekoliko arhivskih dokumenata, do danas je na području Nadbiskupije – uz ovaj novigradski – sačuvan još samo jedan *brocatelle*: onaj upotrijebljen za izradu misnice i štole pronađenih u župnoj crkvi u Ninu [Kat. 42]. Oba *brocatellea* su pretpostavljenog toskanskog podrijetla (Firenca ili Lucca). Dosadašnja istraživanja su pokazala da se na području Hrvatske sačuvao tek manji broj *brocatellea*. Poznato mi je još samo pet primjeraka koji se nalaze u Krku, Ozlju, Vodnjanu (obloga sanduka s relikvijom sv. Barbara), Velom Lošinju [tkan prema istom predlošku kao spomenuti vodnjanski primjerak međutim u drugačijim bojama; Ilustracije uz raspravu, Sl. 155] te u Dubrovniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 145]. Jedan od važnijih razloga zbog kojeg su do danas sačuvani *brocatellei* rijetki zasigurno leži upravo u njihovoj konstrukciji: zbog krupne i grube temeljne potke te reljefno istaknute svilene osnove lakše je dolazilo do mehaničkih oštećenja zbog kojih su vjerojatno bili brže odbacivani.

Zaštićeno autorskim pravima

Među tkaninama s uzorkom iz XVII. stoljeća su sačuvana i tri baršuna [Kat. 25, 52, 61], od kojih je u najmanjoj površini sačuvan zeleni baršun *ciselé* izvorne svjetovne namjene, čijih je sedam nejednakih fragmenata upotrijebljeno za izradu dijelova misnice sačuvane na Premudi [Kat. 25]. U liturgijske je svrhe, pak, osmišljen đenoveški polikromni baršun *ciselé* (tal. *velluto a giardino*, franc. *velours »jardinière«*) upotrijebljen za izradu misnog ornata u župnoj crkvi u Novigradu, čuvenog po predaji koja ga vezuje uz hrvatsko-ugarsku kraljicu Elizabetu Kotromanić [Kat. 52]. Ovo je ujedno jedini poznati primjerak đenoveškog polikromnog baršuna dosad zabilježen u Hrvatskoj a na temelju podrijetla, dekorativne kompozicije i zastupljenih motiva se može uspoređivati samo sa baršunom *ciselé* od kojega su načinjeni pluvijal i štola u samostanu Male braće u Dubrovniku. Treći primjerak baršuna je onaj upotrijebljen za presvlake sjedala i naslona svečanog trona [Kat. 61], jedinog preostalog od tri istovjetna koja su se od kraja XVIII. stoljeća nalazila u svetištu crkve sv. Šimuna u Zadru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 143]. Rečeni baršun *ciselé* je ujedno jedini sačuvan primjerak ranonovovjekovne tkanine na području Zadarske nadbiskupije sačuvane na nekom dijelu liturgijskog namještaja.

U crkvi sv. Šimuna – odnosno unutar čuvenog relikvijara na glavnom oltaru – nalazi se laneni oltarnik [Kat. 35] koji se prepoznaje kao specifična vrsta tkanine za koje su se u inozemnoj stručnoj literaturi uvriježili termini *perugini*, *tessuti di Perugia* i *tessuti umbri*. Ovakvi tekstili – tkani izričito u svrhu prekrivanja oltarne menze – su najčešće dugački oko dva a široki približno pola metra. Tkani su lanenom osnovom i potkom a ornamentirani su motivima izražene kršćanske simbolike koji se umnažaju u vodoravnim nizovima samo uz kraće rubove, odnosno na onim dijelovima koji su padali niz bočne strane oltara. Tkali su se tijekom niza stoljeća (sačuvani su primjerci datirani od XIV. do XVIII. stoljeća) a posebno se vezuju uz folklornu tradiciju središnje i sjeverne Italije gdje su ovakve do danas sačuvane tkanine posebno raširene. Zadarski oltarnik je jedini poznati primjerak te vrste u Hrvatskoj, a do danas se zacijelo ne bi sačuvao da u nepoznato vrijeme nije položen pod tijelo svetog Šimuna. Unutar relikvijara (drvene škrinje sv. Marcele u Ninu) se sačuvao i višebojni damast prugastog uzorka [Kat. 37] kakvi su se često upotrebljavali za izradu misnog ruha iz razloga što su se od njih skrojeni ornati mogli koristiti tijekom više razdoblja liturgijske godine. Takav je i damast iz Vele Rave [Kat. 36], nažalost fragmentarno očuvan, no može se uspoređivati sa izrazito blisko ornamentiranim damastima iz istog razdoblja koje sam zabilježila u Velom Lošinju, Komiži i Makru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 56].

Jedina orijentalna tkanina sačuvana na liturgijskim predmetima na području Zadarske nadbiskupije je pojas za čije je podrijelo pretpostavljena safavidska Perzija (Iran) čiji su

autorskim pravima Zaštićeno

komadi upotrijebljeni za izradu dijelova misnice i manipula pronađenih u župnoj crkvi na otoku Istu [Kat. 71]. Izvorni izgled pojasa se može lijepo sagledati na izrazito bliskom, a cjelovito sačuvanom primjerku sačuvanom u crkvi Imena Isusova (kapeli obitelji Mrkušić) u Podgori [Ilustracije uz raspravu, Sl. 149a i 149b]. Jednako kao i primjerak s Ista, i pojas u Podgori je *bayadère, barré, lancé, broché* čija je najveća površina (zagasito crvene boje) tkana u keperu. Rečena dva primjerka su ujedno jedina dva ovakva pojasa dosad dokumentirana na području Hrvatske a predstavljaju lijepe primjere importa orijentalnih tkanina, dok dijelovi ornata s Ista mogu biti pridruženi brojnim primjercima misnog ruha sačuvanima u drugim dijelovima Hrvatske za izradu kojih su upotrijebljene bogato tkane svile istočnjačkog podrijetla.

Kao svile zapadnjačkog podrijetla čiji su uzorci osmišljeni ugledanjem na dekore orijentalnih tekstila posebno treba izdvojiti one na ruhu iz samostana sv. Frane u Zadru, župne crkve na Vrgadi i župne crkve u Sutomišćici [Kat. 32, 30 i 33], s napomenom da su se svile izrazito bliskih, odnosno identičnih uzoraka sačuvale župnoj crkvi u Osoru te u samostanu Male braće u Dubrovniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 128 i 129]. Predmetne misnice iz samostana sv. Frane i župne crkve u Sutomišćici [Kat. 32 i 33] ujedno predstavljaju one dijelove misnih ornata s područja Nadbiskupije na kojima su se svile iz XVII. stoljeća sačuvale u velikoj i dobro očuvanoj površini. U tom smislu im vrijedi pridružiti i misnicu iz župne crkve u Posedarju [Kat. 40] - skrojenu od lampasa od kakvog je skrojena i misnica u crkvi San Nicolo da Tolentino u Veneciji [Ilustracije uz raspravu, Sl. 131] – te misnicu od damasta *broché* izvorne liturgijske namjene iz župne crkve u Istu [Kat. 53] a kakav se sačuvao i na velumu za kalež u župnoj crkvi u Velom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 138].

Naposljetku treba svratiti pažnju na više vrijednih tkanina [Kat. 72 - 81], mahom venecijanske provenijencije, nastalih tijekom posljednje četvrtine XVII. stoljeća koje se temeljem odlika njihovih uzoraka mogu odrediti kao primjerci svila iz rane *bizarre*-faze (ili kao svile *proto-bizarre* dekorā). Među njima se kao posebno skupocjene ističu one na ruhu iz katedrale sv. Stošije i samostana sv. Frane u Zadru [Kat. 79 - 81] budući da su tkane sa značajnim udjelom srebrnih i zlatnih (pozlaćenih) niti. U tom smislu se mogu dovesti u vezu sa srodnim, također izuzetno vrijednim primjercima koje sam dokumentirala u Skradinu, Šibeniku i Zaostrogu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 57 – 62, 151].

Reprezentativni primjerci svila iz rane *bizarre*-faze su i tri lyonska damasta *broché*, istkana u Veneciji krajem XVII. stoljeća, sačuvana na misnom ruhu iz Zatona, Novigrada i katedrale sv. Stošije [Kat. 84 - 86], koja osim jednake tkalačke konstrukcije vezuje i izrazito

Zaštićeno autorskim pravima

blisko osmišljen asimetrični dekor velikog raporta. Ovakva je svila u našim krajevima zasad dokumentirana još samo na misnici u župi Kostanje u omiškom zaleđu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 154], a značajne su i iz razloga što se mogu dovesti u vezu sa srodnim primjerkom u Zbirci Abegg u Riggisbergu uz čiji je rub istkan natpis koji se odnosi na Mlečanina Pietra Martinoia, trgovca svilenim tkaninama (*EAD.PIETRO.MARTINOI/MERCANTE.IN.VENTIA*).

Zaključno vrijedi ustvrditi da među tkaninama s uzorkom iz XVII. stoljeća koje su se sačuvale na području Zadarske nadbiskupije nažalost nema nijednog primjerka venecijanske svile tipa *ornement d'église*, odnosno skupocjene tkanine osmišljene isključivo u liturgijske svrhe. Takve su se *ornement d'église* iz druge polovine XVII. stoljeća uspjele sačuvati u drugim sredinama na našoj obali – primjerice u Krku, Hvaru, Trogiru, Komiži i Makarskoj [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 96 - 99] – a odlikuju ih strogo simetrični dekori velikog raporta, impresivni elementi tkani srebrnim i zlatnim nitima te zlatno žuta podloga koja je u najvećem broju slučajeva zastrta zlatnom *lamellom*.

Zaštićeno autorskim pravima

6.3.3 Tkanine iz XVIII. stoljeća

Korpus tkanina s uzorkom iz XVIII. stoljeća predstavlja glavninu kataloga. Sačuvano je ukupno dvije stotine i sedam primjeraka [Kat. 87 - 293], među kojima, primjerice, nema nijednog baršuna, no za razliku od starijih tkanina – koje su mahom sačuvane na misnom ruhu – u slučaju tkanina iz XVIII. stoljeća postoje i primjerci preživjeli na procesijskim sjenilima [Kat. 143 i 173], u unutrašnjosti svetohraništa [Kat. 211, 219, 247, 252] te kao zastori vratašaca svetohraništa [Kat. 129 i 172]. Nadalje, dok je među tkaninama iz XVI. i XVII. stoljeća samo jedan primjerak crne boje [Kat. 38] među onima iz XVIII. stoljeća je pet primjeraka koji su u cijelosti ili većim dijelom tkani nitima crne boje [Kat. 130, 244, 276, 288, 292]. Također vrijedi ukazati na činjenicu da nijedna od tkanina iz XVIII. stoljeća nije sačuvana unutar relikvijara ili pak na predmetu namijenjenom ukrašavanju arhitektonskih elemenata u unutrašnjosti crkve (stupova oltara, kapitela, nadvratnika i sl.).

Ovaj dio kataloga otvara veći broj vrijednih primjeraka s uzorcima osmišljenima u ukusu zrele i kasne *bizarre*-faze [Kat. 88 - 98]. Temeljem veličine sačuvane površine i količine utkanih srebrnih i zlatnih niti se posebno izdvajaju tkanine na ruhu iz zadarske katedrale [Kat. 95, 96, 98] i samostana sv. Frane u Zadru [Kat. 90, 93, 94]. Ističem da sam damast *broché lamé* istovjetan onome s misnog ornata u samostanu sv. Frane [Kat. 90] zabilježila i na dijelovima ornata u župnoj crkvi u Malom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 156], a ukazujem i na podatak da sam štolu koja je izvorno zacijelo pripadala misnici u samostanu sv. Duje u Kraju na otoku Pašmanu [Kat. 91] prepoznala u samostanu sv. Frane u Šibeniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 157a i 157b]. Nadalje, među svilama iz *bizarre*-faze se posebno ističu one dvaju misnih ornata koji se vezuju uz nadbiskupa Vicka Zmajevića [Kat. 96 i 98]. Dok se damast *gros de Tours broché* Zmajevićeva »ljubičastog ornata« može pobliže uspoređivati s onim od kojega je skrojena misnica u franjevačkom samostanu u Zaostrogu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 158], veličanstvenome *ganzu* njegova drugog ornata [Kat. 98] je među zasad poznatim tkaninama iz *bizarre* razdoblja u Hrvatskoj teže pronaći kvalitetan komparativni primjerak. Venecijanski *ganzi* tkani krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća predstavljaju izrazito skupocjene, složeno tkane svile, čija vrijednost proizlazi iz kompleksnih uzoraka, složene tkalačke konstrukcije te ponajviše iz velike količine srebrnih i zlatnih niti. Da su se ove luksuzne mletačke tkanine, unatoč svojim visokim cijenama, u našim krajevima običavale nabavljati u svrhu izrade misnog ruha, potvrđuje i više njihovih spomena u popisima inventara crkve sv. Frane u Zadru iz prve polovine XVIII. stoljeća [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilozi 10 - 23]. Nažalost, rijetki primjerci su do danas sačuvani u Hrvatskoj.

Zaštićeno autorskim pravima

Stoga se Zmajevićev *ganzo* može pobliže uspoređivati s primjerkom na misnici iz župne crkve u Pićnu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 69] te posebice sa *ganzom* upotrijebljenim za krojenje (ispunu) prednjeg križa, okovratnika i leđnog stupa misnice koja se nalazi u župnoj crkvi u Žminju.[834]

Važnu skupinu svila iz prve polovine XVIII. stoljeća predstavljaju one tzv. *čipkastih* uzoraka [Kat. 99 - 110], koje se u katalogu analiziraju ne samo u kontekstu srodnih primjeraka poznatih iz iznozemne stručne literature nego i usporedbama sa drugim, dosad neobjavljenim svilama s uzorcima ove tipologije koje sam dokumentirala u drugim crkvama na našoj obali [Ilustracije uz raspravu, Sl. 163 – 168ab]. Među onima sačuvanima na području Zadarske nadbiskupije se posebno izdvaja veličanstveni *persienne* lampas ornata iz samostanske crkve sv. Frane u Zadru [Kat. 100]. Ističem da sam među povijesnim misnim ruhom u samostanu sv. Franje u Imotskom prepoznala ornat skrojen od lampasa tkanog prema identičnom predlošku, no upotrebom osnovinih i potkinih niti različitih boja [Ilustracije uz raspravu, Sl. 161a – 161d]. Stoga ova dva vrijedna ornata pružaju još jedan lijepi primjer produkcije raznovrsnih svila prema identičnom predlošku (*mise en carte*). Kao skupocjen primjerak lampasa *čipkastog* uzorka se izdvaja i onaj od kojega je skrojena misnica iz zadarskog samostana sv. Frane [Kat. 99], a ističem i nažalost izgubljenu misnicu koja se nalazila u samostanu sv. Mihovila u Zadru, a čija sačuvana fotografija svjedoči da je bila izvedena od raskošnog *ganza* srodnog uzorka [Ilustracije uz raspravu, Sl. 160].

Među svilama iz razdoblja naturalizma posebno mjesto zauzimaju vrsni primjerci tkani u lyonskim manufakturama [Kat. 154 - 161], dok su od posebnog značaja one koje se mogu dovesti u vezu s djelatnosti Jeana Revela, slavnog crtača predložaka i majstora zaslužnog za invenciju *points rentrés*, specifičnog postupka utkivanja raznobojnih svilenih niti tehnikom *broché*. Temeljem sačuvanih Revelovih predložaka i pripremnih skica

[834] Zasad nije objavljen, no dobro je poznat iz razloga što je Iva Jazbec Tomaić ovaj *ganzo* – odnosno misnicu za izradu koje je upotrijebljen - uvrstila u tri svoja izlaganja. O misnici je govorila na znanstveno-stručnom skupu *Etički pristup umjetninama od tekstila* održanom u Zagrebu (listopad 2013. godine) u izlaganju naslova *Kolekcionarstvo i trgovina povijesnim tekstilom u 19. stoljeću – pitanja vrijednosti i etike* (referat je dostupan za pregled i preuzimanje; vidi: Popis izvora i neobjavljenih djela / Izvori na internetu). Isti *ganzo* je drugi put - kao »lampas lancè brochè« (sic!) - uvrstila u predavanje naslova *Venecijanske svile ranog novog vijeka sačuvane na području Istre* održanom u listopadu 2015. godine u sklopu bloka znanstveno-popularnih predavanja priređenih uz izložbu *Istra, lav i orao* (Pula, Muzejsko galerijski prostor *Sveta Srca*; vidi: Popis izvora i neobjavljenih djela / Izvori na internetu). Naposljetku, kao *ganzo* je prikazan u prezentaciji naslova *Venetian Textiles in Istria: The Selected Examples from the Parish Collection in Žminj (Gimino)* s kojom je sudjelovala na skupu održanom u Museo di Palazzo Mocenigo u Veneciji u svibnju 2016. godine.

Zaštićeno autorskim pravima

[Ilustracije uz raspravu, Sl. 205 - 207] kao i svila uzorci kojih mu se pripisuju u inozemnoj literaturi, Revelu sam približila primjerke iz Paga [Kat. 156], katedrale sv. Stošije [Kat. 159] i samostanske crkve sv. Frane [Kat. 160 i 161]. O značaju ovih primjeraka za našu baštinu govori i podatak da sam svile, čije su uzorci vjerojatno izvedeni prema Revelovim crtežima, u Hrvatskoj dosad dokumentirala još samo u katedralama u Hvaru i Trogiru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 78 i 79].

Jedna od značajnih razlika između korpusa tkanina iz XVII. i XVIII. stoljeća je i ta što se među onima iz XVIII. stoljeća do danas sačuvao značajno veći broj *ornements d'église*, odnosno primjeraka izvorno osmišljenih u liturgijske svrhe [Kat. 165 – 172; 176 – 178; 193 – 196; 262 - 271]. Među njima se posebno ističe skupina venecijanskih *semisdora* iz sredine XVIII. stoljeća [Kat. 166 - 169], a činjenica da sam terenskim istraživanjima provedenima po drugim dijelovima obale utvrdila značajan broj istovjetnih primjeraka [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 211 - 216] upućuje na zaključak da su ove, skupocjene venecijanske svile u ovo vrijeme bile izrazito rado korištene za izradu liturgijskih predmeta u našim crkvama. Jednak zaključak može biti donesen i za tkanine čiji su raznobojni, cvjetni uzorci istkani na bijeloj podlozi [Kat. 179 – 202; 273, 277, 279, 280, 281]. Naime, misno ruho skrojeno od ovakvih tkanina se moglo koristiti tijekom više razdoblja liturgijske godine, što je – uz njihovu vizualnu dojmljivost – zacijelo bio važan razlog njihovog odabira, a posebice od strane onih, manje imućnih crkava koje si nisu mogle priuštiti nabavu većeg broja vrijednih svila. Da se takvoj praksi nije pribjegavalo samo na području Zadarske nadbiskupije nego i u drugim dijelovima današnje Hrvatske potvrđuje velik broj istovjetnih primjeraka koje sam dokumentirala u sakristijama na drugim područjima [usp. Ilustracije uz raspravu, Sl. 218, 226ab, 228 - 230]. Osim ruha od tkanina simetričnih i asimetričnih raznobojnih cvjetnih dekora na bijeloj podlozi, tijekom više razdoblja liturgijske godine se moglo upotrebljavati i ruho skrojeno od tkanina čijim uzorcima dominiraju raznobojne, vertikalne pruge. Na području Zadarske nadbiskupije je sačuvano više takvih primjeraka [Kat. 129, 136, 137, 287, 290], nekima od kojih su ovdje pridružene istovjetne tkanine sačuvane u Labinu i Živogošću [Ilustracije uz raspravu, Sl. 190, 191a i 191b].

No, kao posebno raširena vrsta tkanine – koja se tijekom druge i treće četvrtine XVIII. stoljeća očito »masovno« tkala u manufakturama Venecije i Veneta – pokazali su se damasti *broché* s asimetričnim uzorkom monokromnih, spiralno izvijenih i dijagonalno usmjerenih vitica: na području Zadarske nadbiskupije je zabilježeno jedanaest primjeraka [Kat. 139 - 149] koje dovodim u vezu s velikim brojem dosad nepoznatih, srodnih damasta koje sam dokumentirala diljem naše obale [Ilustracije uz raspravu, Sl. 192 - 203]. Upotrijebljeni su za

Zaštićeno autorskim pravima

izradu liturgijskih predmeta (misnog ruha, procesijskih sjenila, jastuka za misal i nebnica) sačuvanih u Šibeniku (samostan sv. Frane i Nova crkva), franjevačkim samostanima u Imotskom, Zaostrogu, Košljunu i Živogošću (dva primjerka), u katedrali u Krku, župnim crkvama u Omišu, Makarskoj, Malom Lošinju i Omišlju te u zbirci tekstila u župnoj kući u Skradinu. Stoga se tkanine ovog prepoznatljivog dekora – koji je zapravo osmišljen ugledanjem na venecijanske tkanine sličnih uzoraka iz druge polovine XVII. stoljeća – mogu izdvojiti kao kvalitetni tekstili kojima su tijekom druge i treće četvrtine XVIII. stoljeća u našim krajevima bili osobito privrženi. Isto se može ustvrditi i za damaste *broché* strogo simetričnog, cvjetnog dekora, tkane na području Veneta tijekom šestog desetljeća XVIII. stoljeća, koje sam osim u Molatu, Vinjercu i Pakoštanima prepoznala u Velom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 234abc, 236], Malom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 235], Živogošću [Ilustracije uz raspravu, Sl. 237], Makru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 238] i Korčuli [Ilustracije uz raspravu, Sl. 239].

Osim po količini *ornements d'église*, korpus tkanina iz sredine i druge polovine XVIII. stoljeća sačuvanih na liturgijskim predmetima na području Zadarske nadbiskupije je važan i zbog značajnog broja primjeraka reprezentativnih svila izvorne svjetovne namjene. Posebno vrijedi izdvojiti one koje se temeljem kompozicija i elemenata svojih dekora prepoznaju kao svile tipologije *a meandro* [Kat. 215 - 237]. Iako nažalost nema onoliko raskošnih, složeno tkanih *a meandro* svila kakve sam dokumentirala, primjerice, u župnim crkvama u Malom Lošinju[835] i Velom Lošinju, Novoj crkvi u Šibeniku te u katedrali u Krku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 82, 84, 85, 247, 248], neki od primjeraka donesenih u katalogu svakako zaslužuju biti uvrštene među najljepše francuske *a meandro* svile sačuvane u Hrvatskoj [Kat. 215, 217, 218, 220, 222, 223, 225, 226, 227]. Nadalje, zbog dražesnosti izvedenih uzoraka, kvalitete tkanja te znatne količine zlatnih *filé* potki utkanih tehnikom *broché* izdvajaju se i tri primjerka venecijanskih *a meandro* svila sačuvana na ruhu iz zadarske katedrale i župne crkve u Zatonu [Kat. 228 - 230], pri čemu ističem da se misnice od svile istovjetne onoj sačuvanoj na rubnom pojasu pluvijala iz Zatona [Kat. 230] nalaze u katedrali u Hvaru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 251] i u bazilici Santa Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji, što je samo jedan od nekoliko primjera opremljenosti naših crkvama vrsnim svilama svjetovne namjene kakve su za svoje ruho nabavljale i neke od najbogatijih crkava na području sjeverne Italije.

U pregledu svjetovnih svila s uzorkom iz druge polovine XVIII. stoljeća vrijedi ukazati i na one sa sitnijim dekorima [Kat. 249 - 252], među kojima su i dva talijanska,

[835] Vidjeti: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.b, str. 154, 159.

Tekst je zaštićen autorskim pravima

monokromna *drogueta* [Kat. 250 i 251] odnosno dva primjerka specifične vrste tkanine sitnog dekora koja je u ovom razdoblju izrazito rado korištena za krojenje i muških i damskih odjevnih predmeta. Posebno je pak zanimljiv slučaj satena *liseré* s rubnog pojasa pluvijala iz Pašmana [Kat. 249], budući da su isječci istovjetnih satena sačuvani u knjizi uzoraka nastaloj u Lyonu 1764. godine a koja danas pripada *Victoria and Albert Museum* u Londonu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 258]. Naposljetku kao svojevrsni rariret izdvajam velum za kalež iz samostana sv. Frane u Zadru [Kat. 285], ne samo iz razloga što je riječ o jedinom liturgijskom predmetu izvedenom od svile *chiné à la branche* do danas sačuvanom na području Zadarske nadbiskupije nego i zato što predstavlja jedan od uistinu malobrojnih primjeraka te vrste tkanine koji su se uspjeli sačuvati u Hrvatskoj. Naime, tijekom dosadašnjih terenskih istraživanja sam dokumentirala još samo dva veluma za kalež – sačuvana u Velom i Malom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 277 i 278] – skrojena od satena odnosno tafta s ovim karakterističnim, polikromnim uzorkom ostvarenim drevnom, istočnjačkom tehnikom bojenja (*ikat*) koja je upravo zbog svojeg orijentalnog podrijetla u Europi (Francuskoj) dobila naziv *chiné.*

6.3.3.1.Tkanine iz manufakture Jacopa Linussija

Govoreći o povijesti proizvodnje svilene, vunene, konopljine i lanene pređe te tkanina na području sjeverne Italije nije moguće ne osvrnuti se na umnogome revolucionarnu djelatnost Jacopa Linussija (1691. – 1747.), osnivača jedne od najvećih i najbolje organiziranih privatnih tekstilnih manufaktura u Europi XVIII. stoljeća. Nakon što je kao šegrt proveo neko vrijeme u Villachu, ne bi li naučio njemački jezik i umijeće tkanja, vraća se u Tolmezzo gdje nastavlja raditi kao naučnik. Godine 1717. se osamostaljuje i pokreće vlastitu radionicu u mjestu Moggio sjeverno od Udina. Otvorenje ove radionice je označilo početak transformacije Karnije iz dotadašnje rubne provincije u središte masovne proizvodnje. Između 1738. i 1741. godine podiže i stavlja u rad manufakturu u Tolmezzu, zvanu *La Fabrica*, u sklopu koje je – prema nacrtima arhitekta Domenica Schiavija – za sebe dao podići i stambenu rezidenciju (*Palazzo Linussio*).[836]

[836] O Jacopu Linussiu, njegovom načinu organizacije rada, državnim povlasticama, manufakturi i tkaninama opsežno u: Michela Dal Borgo, *Due marchi di fabbriche tessili privilegiate nella Repubblica di Venezia (XVIII secolo)*, u: *Ateneo Veneto,* Vol. 24, N. 1-2, 1986., str. 151 – 161; Mario Banelli, *L'organizzazione del lavoro nell'impresa tessile Linussio di Tolmezzo,* u: *Metodi & Ricerche. Rivista di studi regionali*, Nuova serie, anno III., n.1, 1984., str. 5 – 30; Gilberto Ganzer, *Jacopo Linussio: un manager del Settecento*, Udine, Istituto per

Zaštićeno autorskim pravima

Jacopo Linussio se danas smatra prvim poduzetnikom djelatnim na području Karnije (sjeverne Furlanije) i pokretačem važnih centara proizvodnje pređe i tkanina u Tolmezzu, Moggiu i mjestu San Vito al Tagliamento. Tajna Linussijevog uspjeha je ponajviše ležala u činjenici da je rano (i to kao prvi »industrijalac« u Europi) uvidio prednosti poticanja i umrežavanja kućnog rada odnosno malih radionica u domaćinstvima, u kojima je najviše angažirao žene i to kao prelje i tkalje. U Moggiu je čak dao izgraditi čitavu radničku četvrt u kojoj su se žene – osim svojim kućanstvima – mogle posvetiti predenju na djelomično mehaniziranim spravama. U razdoblju najvećeg Linussijeva prosperiteta za njega je radilo oko trideset tisuća ljudi – što je u ono vrijeme predstavljalo golemi broj radnika – dok su se u brojnim malim mjestima na području Karnije njegove tkanine tkale na više od tisuću i dvjesto stanova. *Fabrica* doživljava najvažniji podstrek nakon što je Linussio od mletačkih vlasti uspio dobiti niz povlastica, među kojima i one kojima je Republika – sve u nastojanju da omete prekoalpsku konkurenciju – poticala razvoj svilogojstva na ovim područjima. Nakon Jacopove smrti njegova manufaktura nastavlja s radom, no zbog poteškoća u upravljanju i financijskih problema se zatvara 1818. godine.

Tkanine manufakture Linussio su bile namijenjene širokom krugu potrošača, prvenstveno buržoaziji. Izvozile su se u velikim količinama ne samo na diljem Europe nego čak i Amerike i Azije, a bile su izrazito tražene budući da su objedinjavale pristupačnu cijenu, razmjernu kvalitetu tkanja i boja te uzorke koji su osmišljavani ne samo oponašanjem suvremenih dekora nego i po uzoru na one tradicionalne. Pritom se inspiracija crpila iz lokalne etnološke baštine (sitni, geometrizirajući furlanski folklorni elementi su se tkali na onim tkaninama koje se u knjigama uzoraka navode pod terminom *piccolo operato*) no mnoštvo je uzoraka osmišljeno ugledanjem na dekore tkanina iz druge polovine XVII. stoljeća i to posebno onih tkanih u Lucci. Upravo su takvi uzorci izvedeni, primjerice, na monokromnim damastima sačuvanima u Pagu [Kat. 128 i 208] i u Posedarju [Kat. 209]. Monokromni damasti sa asimetričnim cvjetno-lisnatim dekorima izrazito nalik onima iz druge polovine XVII. stoljeća ponekad predstavljaju tako vjernu imitaciju da se može pogrešno

---

l'Enciclopedia del Friuli Venezia Giulia, 1986.; Gilberto Ganzer, (ur.), *Tesori d'arte in Carnia. Paramenti sacri e tradizione tessile*, Gemona, Gemona manifatture, 1987., str. 15 - 50; Gilberto Ganzer, *La fabbrica Linussio, "colosso dell'industria" nel Settecento,* u: *Archivio Veneto,* 133, 1989., str. 67 – 82; Gilberto Ganzer (ur.), *Jacopo Linussio. Arte e impresa nel Settecento in Carnia*, Tolmezzo, 1991.; Attiliana Argentieri Zanetti, *La tradizione della produzione serica in Friuli. Tipologie tecniche e decorative 1750-1850,* u: *Andrea Galvani (1797-1855): cultura e industria nell'Ottocento a Pordenone,* (ur.) Gilberto Ganzer, Pordenone, Studio Tesi, 1994., str. 91 – 101.

Nedostupno autorskim pravima

pomisliti da je uistinu riječ o starijim primjercima. Uostalom, smatra se da su autori predložaka Linussijevih tekstila uzorke kreirali proučavanjem starih tkanina kojih je na području zapadne Furlanije u to vrijeme bilo u znatnim količinama. Međutim, dok bi vizualno mogli zavarati, tehničkom analizom – pri kojoj se posebna pažnja pridaje sastavu niti te izgledu rubova – se bez sumnje utvrđuje pravo mjesto i vrijeme nastanka ovakvih damasta. Naime, Linussio je ponajviše proizvodio jednostavne tkanine od vune i lana, a u slučajevima kad bi za osnovu bile korištene svilene niti bi potkine niti redovito bile od jeftinijeg materijala, poput sirove svile ili lana. Iz tog razloga su cijene ovih tkanina bile umnogome niže, što ih je dakako činilo pristupačnima širokom krugu kupaca. Dakle, rečeni damasti iz manufakture Jacopa Linussija se mogu prepoznati po manje kvalitetnim, krupnijim i rjeđe utkanim nitima (što se posebno odnosi na osnovine niti), manjoj visini tkanine (oko 48 centimetara) te po izgledu rubova. Naime, dokumentirajući njihove rubove sam uočila ponavljanje određenih obrazaca: rubovi su uvijek uski (0.4 ili 0.5 cm), no u slučaju dvobojnih i višebojnih damasta (damasta *rayé*) se sastoje samo od četiri bijela krupnija končića vezana u taftu [vidi I. Dodatak katalogu, Kat. 129, 210, 287, 289] dok su kod monokromnih damasta končići nisu bijele boje nego najčešće iste boje kao i osnovine niti, a uzduž unutrašnje strane ruba se proteže uska pruga tkana nitima druge boje [vidi I. Dodatak katalogu, Kat. 126, 127, 128, 206, 207, 208, 209].

Dakle, osim monokromnih damasta tkanih u cijelosti od vune ili sa osnovom od svile [usp. Kat. 126, 127, 206, 207, 288], Linussio je proizvodio i dvobojne damaste [usp. Kat. 210, 298] kao i one kojima je podloga dekoru tkana na raznobojne okomite pruge [*rayé*; usp. Kat. 129, 211, 287, 290]. Njihovi se dekori najčešće sastoje od dva do tri cvijeta (peonije, ljiljani, karanfili ili tulipani) koja se nižu u vodoravnim redovima unutar kojih se naizmjenično zrcale. Ovakvi, asimetrični uzorci, tek s neznatnim varijantama, se tkaju tijekom čitavog XVIII. stoljeća. No, u nastojanjima da slijedi modne mijene na luksuznim tkaninama, tijekom 1760.-ih godina se manufaktura okreće i proizvodnji vunenih i djelomično svilenih *mexicaine* [Kat. 247] te tkanina kojima dekor tka suplementarna osnova (*poil traînant*) [Kat. 248] a čiji uzorci oponašaju dekore tipologije a *meandro*.

Na liturgijskim predmetima na području Zadarske nadbiskupije je sačuvano šesnaest tkanina iz manufakture Jacopa Linussija [Kat. 126 – 129, 207 – 211, 247, 248, 287 - 290] među kojima prevladavaju monokromni, klasični damasti. Terenskim istraživanjima provedenima u drugim dijelovima Hrvatske sam također dokumentirala značajan broj primjeraka iz rečene manufakture, koje pak u pogledu na njima izvedenih dekora u najvećem broju slučajeva odgovaraju onima zatečenima na zadarskom području. Monokromni

Zaštićeno autorskim pravima

Linussijevi damasti su upotrijebljeni za izradu misnog ruha i opreme za liturgijsku srebrninu sačuvane u Skradinu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 184 i 240], Makarskoj [Ilustracije uz raspravu, Sl. 179 i 241], Živogošću [Ilustracije uz raspravu, Sl. 243], Komiži na otoku Visu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 242], Pustinji Blaca na otoku Braču [Ilustracije uz raspravu, Sl. 244], Portu na otoku Krku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 279], Osoru na otoku Cresu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 280], u Hvaru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 182] te u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 281]. Višebojne tkanine, odnosno damaste *raye* i tkanine sa *poil traînant* sam zabilježila na liturgijskim predmetima u Rabu, Velom Lošinju [Ilustracije uz raspravu, Sl. 181 i 282], Labinu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 256] te na Košljunu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 180].

Dakle, s obzirom na raširenost do danas sačuvanih tkanina iz manufakture Linussio može se opravdano zaključiti da su se tijekom druge četvrtine te druge polovine XVIII. stoljeća učestalo koristile za izradu liturgijskih predmeta, i to ne samo na području Zadarske nadbiskupije nego i drugih dijelova današnje Hrvatske. Unatoč njihovoj ponešto grubljoj teksturi – što se pogotovo može ustvrditi za one tkanine u cijelosti tkane od vune – odlikuju ih žive, postojane boje te »konzervativni« no ljupki cvjetni uzorci zbog kojih su im domaći kupci zacijelo bili posebno privrženi. Pridodamo li tomu i blizinu mjesta njihove proizvodnje, njihove pristupačnije cijene kao i činjenicu da je misno ruho skrojeno od Linussijevih damasta *rayé* odnosno od damasta čija je podloga dekoru ornamentirana raznobojnim prugama moglo biti upotrebljavano tijekom više razdoblja liturgijske godine, to što se u našim crkvama i zbirkama pronalaze u uistinu velikom broju postaje umnogome razumljivije.

Zaštićeno autorskim pravima

VI.4. Inventari u osipanju: razlozi ugroze i načini nestajanja liturgijskih predmeta od tekstila

»*Od svih gotovo spomenika crkvene umjetnosti najviše su stradale crkvene haljine za bogoslužje. Istina, velik je broj još ipak sačuvan, ali to se mora poglavito pripisati vanredno dobrom starom materijalu, naročito svili. Ta imademo u Evropi znatan broj haljina svake vrste, koji su nađeni slučajnim otkrivanjem grobova, a danas su gotovo u jednakom stanju, u kojem su bile, kad su pred stotine godina u grob položene; preživjele su sav proces propadanja. Najviše je uništeno jamačno pod opravdanim zakonima rituala, koji nalaže, da se neupotrebljivi komadi u određeni dan godine – čini mi se, da je to veliki četvrtak – moraju spaliti, da ne dođu u profane ruke. A to se radilo i radi se i danas, pa ne bi bilo prigovora, kad bi uvijek oni, koji odlučuju o spaljivanju poznali vrijednost tih za upotrebu bezvrijednih predmeta*.«[837]

Gjuro Szabo u citiranom odlomku ispravno konstatira da je »ljudski faktor«, odnosno namjerno uništavanje tekstilnih liturgijskih predmeta glavni razlog njihova nestajanja. Naime, iako od organskog materijala, tkanine će nepovratno deteriorirati jedino ukoliko budu izložene izraženoj vlazi te izravnoj sunčevoj svjetlosti. Ipak, kao iznimku treba izdvojiti tekstile tkane nitima bojadisanima u crno. Naime, zbog velikog udjela željeznih sulfata u crnim bojilima, koji izrazito nepovoljno utječu na niti od organskih materijala (pogotovo od svile), one brzo postaju krute i lako pucaju. Željezni sulfati, zapravo, ovdje djeluju kao katalizatori propadanja niti što rezultira značajno kraćim vijekom trajanja liturgijskih predmeta od crnih tkanina. Nažalost, konzervatorsko-restauratorske metode nisu toliko uznapredovale da se njihovo nepovoljno djelovanje otkloni (zaustavi), no te je procese moguće donekle usporiti ukoliko se ovakvi predmeti trajno pohrane u adekvatnim, kontroliranim uvjetima. Dakle, terenskim istraživanjima poduzetima na istočnoj obali Jadrana sam dosad zabilježila uistinu malen broj crnih ranonovovjekovnih tkanina. Na području Zadarske nadbiskupije je preživjelo samo šest primjeraka [Kat. 38, 130, 244, 276, 288, 292] od kojih su tri fragmentarno očuvana. Uzmemo li u obzir činjenicu da je svaka crkva morala biti opskrbljena misnim ruhom crne boje – nošenim tijekom Velikog tjedna te na pogrebnim misama – a potvrdu čemu nalazimo i u svim donesenim popisima inventara, postaje jasnije koliki su razmjeri propadanja liturgijskih tekstilnih predmeta.

[837] Gjuro Szabo, *O starom misnom ruhu u našim crkvama*, u: *Narodna starina*, Vol. 8, No. 17, prosinac 1928., str. 145 – 153 (145).

Zaštićeno autorskim pravima

Dakle, suprotno uvriježenom mišljenju, povijesni tekstil neće propasti samim time ako je, primjerice, dugotrajno deponiran u prašnjavom i ustajalom okruženju. Dokaz tomu su mnogobrojne ranosrednjovjekovne i srednjovjekovne tkanine koje su do danas preživjele unutar relikvijara i oltarnih konfesija, a zanimljiv primjer pruža i slučaj misnice (kazule) u cijelosti skrojene od skupocjenog lampasa i baršuna iz XIV. stoljeća koja je u siječnju 2014. godine pronađena u srednjovjekovnoj kuli Torre San Giovanni u Lancianu (Abruzzo). Misnica je u nepoznato vrijeme bila višestruko presavijena i takva nagurana u jedan od otvora kule ne bi li se time golubovima onemogućio ulaz i gniježđenje, a nakon što je po otkriću podvrgnuta čišćenju te konsolidaciji neznatnih mehaničkih oštećenja je izložena u tamošnjem Dijecezanskom muzeju u kojem je jedan od najstarijih i najvrjednijih eksponata.

Spaljivanju starih liturgijskih predmeta od tekstila – za što Szabo kaže da se obavljalo »ritualno« na Veliki četvrtak – se pribjegavalo ponajprije zbog njihove dotrajalosti ili pohabanosti odnosno nakon što bi zbog svojeg stanja bili ocijenjeni kao neprimjereni (nedostojanstveni) za korištenje u euharistijskom slavlju.[838] Nadalje, njihovo namjerno uništavanje bi nerijetko bilo potaknuto i željom da se u sakristijskim ormarima »napravi mjesta« za one predmete koji se koriste, a možemo samo nagađati koliko je manipula, veluma za kalež i bursi spaljeno nakon Drugog vatikanskog sabora (1962. – 1965.) na kojemu je odlučeno o prestanku njihove upotrebe u liturgiji. Danas se za uklanjanje starog misnog ruha i drugih tekstilnih predmeta iz sakristije ne čeka Veliki četvrtak, a čak se i počeo gubiti običaj njihovog uništavanja tzv. »svetim vatrama«. Odnosno, uništavaju se u bilo koje doba godine a nerijetko budu bačeni u smeće, kako mi je posvjedočeno u više mjesta ne samo na području Zadarske nadbiskupije nego i u nekim drugim sredinama na obali. Posebno žalosti činjenica da mi je - u svim onim mjestima gdje mi je posvjedočeno o ovakvim »čišćenjima« sakristija i župnih kuća - rečeno da je to učinjeno tijekom posljednjih desetak godina.

Osim nestajanja čitavog fundusa starog misnog ruha iz pojedinih sakristija (ovdje u tom smislu posebno vrijedi spomenuti župne crkve u Sali, Luki, Silbi, Olibu i Ugljanu, franjevačke samostane u Zaglavu i na Školjiću te zadarsku crkvu sv. Šimuna) zabilježeno je i

[838] Važno je naglasiti da nisu samo liturgijski predmeti od tekstila »stradavali« sukladno nalogu kanonskog prava prema kojemu je trošne i neupotrebljive predmete trebalo spaliti. Primjerice, iz spisa vizitacije splitskog nadbiskupa Marka Antuna Dominisa se saznaje da se u gotičkoj crkvici sv. Mihovila u Splitu te, 1604. godine nalazilo pet starih oslikanih drvenih raspela. Nadbiskup nalaže da se popravi jedno raspelo (ono koje se nalazilo iznad oltara), dok za preostala četiri raspela naređuje da se unište budući da su bila zabačena i izvan upotrebe. Vidi: Cvito Fisković, *Neobjavljena romanička Gospa iz Splita,* u: *Peristil,* 8 / 9, Zagreb, 1965. – 1966., str. 13 – 24 (str. 14, bilj. 8).

Zaštićeno autorskim pravima

više slučajeva gubitaka konkretnih liturgijskih predmeta od tekstila. Iz župne crkve u Kalima su nestale dvije dalmatike, dvije štole te misnica [Ilustracije uz raspravu, Sl. 246abc] u cijelosti ili dijelom skrojene od vrijedne francuske svile tipologije *a meandro*. Od ornata je preostala samo bursa [Kat. 222]. Iz samostana sv. Mihovila u Zadru je pak nestala izuzetno vrijedna misnica od venecijanskog *ganza* tzv. *čipkastog* dekora [Ilustracije uz raspravu, Sl. 160]. Gubitak svih rečenih predmeta je zabilježen nakon što su ih prethodno evidentirali konzervatori Ministarstva kulture, zbog čega je poznat ne samo njihov broj, izgled i dimenzije nego i okvirno razdoblje tijekom kojeg su izdvojeni od ostalih, manje vrijednih tekstilnih predmeta i odnešeni. Naime, iz razloga što nije uočeno da je iz Kali i samostana sv. Mihovila nestao ijedan drugi predmet, a ujedno je utvrđeno da se trag izgubio upravo najvrjednijim primjercima, pretpostavlja se da nisu uništeni nego da ih je izuzeo netko upućen u njihovu vrijednost, moguće i s ciljem prodaje domaćem ili inozemnom kolekcionaru.[839]

Osim spomenutih dijelova misnog ruha iz Kali i samostana sv. Mihovila, u kratkom razdoblju, od svega par godina, izgubljena su i dva primjerka koja su se nalazila u sakristiji župne crkve u Ninu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 152 i 204ab] kao i procesijsko sjenilo koje je bilo pohranjeno u jednom od ormara u sakristiji samostanske crkve sv. Frane u Zadru [Ilustracije uz raspravu, Sl. 233]. Među njima se kao posebno vrijedna može izdvojiti bursa iz Nina, budući da je riječ o jedinom predmetu na kojem je bio preživio komad ovog konkretnog, vrijednog primjerka lampasa *persienne* sa tzv. *čipkastim* dekorom.

Dakle, danas izgubljena ninska bursa je predstavljala jedini ostatak misnog ornata za izradu kojeg je bio upotrijebljen rečeni lampas zelene podloge i raskošnog uzorka koji je značajnim dijelom bio izveden i zlatnim *filé* nitima. Općenito govoreći, mnogo je primjera kad o nekadašnjem postojanju kompleta misnog ruha od određene tkanine svjedoči tek jedan manji predmet koji mu je nekada pripadao; poput primjerice štole, manipula, veluma za kalež ili burse. Stoga se postavlja pitanje: kako se događalo da su neki dijelovi ornata preživjeli, dok su drugi nestali?

Jedan od važnijih razloga nestajanja nekadašnjih kompleta misnog ruha i pripadajućih insignija je njihovo postepeno »rasipanje« odnosno raznošenje i dijeljenje između više crkava na bližem ili širem području, do čega je prvenstveno dolazilo iz nužnosti. Naime, nerijetko se događalo da bi se svećenik »poslužio« ruhom iz jedne crkve da bi u njemu misio u drugoj

[839] Podsjećam na slučaj vrijednog renesansnog baršuna od kojega je bio skrojen pluvijal koji je pripadao župnoj crkvi u Kanfanaru, a koji se od 1958. nalazi u zbirci tekstila u Museo di Palazzo Madama u Torinu; o tome više u: Silvija Banić, *nav. dj.*, 2014.c, str. 57 – 63.

Zaštićeno autorskim pravima

crkvi, ili primjerice koncelebrirao na pontifikalnoj misi. Pritom se moglo dogoditi da se tako »posuđeni« ornati ili dijelovi ornata više ne vrate crkvi kojoj su pripadali. Upravo u nastojanju da se izbjegnu takvi slučajevi, »pripadnost« misnice ili dalmatike se običavala naznačiti natpisom na njihovoj podstavi. Više takvih oznaka – koje se ne mogu protumačiti drugačije nego kao »if lost return to« – sam dokumentirala na podstavama dijelova misnih ornata iz Nina [Kat. 55; Ilustracije uz raspravu, Sl. 139], zadarske katedrale [Kat. 255; Ilustracije uz raspravu, Sl. 107], Otusa na Pašmanu [Kat. 192; Ilustracije uz raspravu, Sl. 108] Velog Lošinja [Ilustracije uz raspravu, Sl. 109 i 110] i Dubrovnika (crkva sv. Vlaha).

Manje i siromašnije crkve su u pravilu teže snabdijevale svoje sakristije dostojanstvenim misnim ruhom u svim potrebnim liturgijskim bojama, zbog čega su se župnici sa tih župa nerijetko utjecali bogatijim gradskim crkvama radi ustupanja njihovih starijih, no još uvijek primjerenih pluvijala, misnica, štola i drugih za službu neophodnih predmeta. Više je primjera vrijednih dijelova misnog ruha koje zacijelo potječe iz zadarske katedrale a koje je zatečeno u drugim, manjim crkvama na području Nadbiskupije. Tako je bursa koja je izvorni dio katedralnog ornata [Kat. 195] zatečena u župnoj kući u Veloj Ravi, dok je štola koja je pripadala Zmajevićevom ljubičastom ornatu [Kat. 96] pronađena u sakristiji župne crkve u Zatonu. U Zatonu se, također, nalazila i dalmatika s manipulom [Kat. 43], izvorni dijelovi ornata od kojeg se među ruhom iz zadarske katedrale sačuvala misnica te velum za kalež [Kat. 44]. Nadalje, štolu koja je pripadala misnici sačuvanoj u franjevačkom samostanu u Kraju na Pašmanu [Kat. 91] sam zabilježila u samostanu franjevaca konventualaca sv. Frane u Šibeniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 157ab]. Misnicu koja je izvorno bila dijelom ornata od kojega se među ruhom iz zadarske katedrale sačuvala štola [Kat. 57] sam prepoznala u zbirci tekstila u Skradinu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 140]. Zanimljiv je i slučaj misnog ornata od kojega se u samostanu sv. Mihovila u Zadru sačuvala misnica [Kat. 254]: dok sam pripadajuću dalmatiku dokumentirala u samostanu benediktinki sv. Luce u Šibeniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 259] dva manipula se danas nalaze u zbirci tekstila u Skradinu [Ilustracije uz raspravu, Sl. 260ab]. Slična je i sudbina ornata skrojenog od skupocjenog venecijanskog *drappo d'ora*: dok se misnica čuva u samostanu benediktinki sv. Luce u Šibeniku [Ilustracije uz raspravu, Sl. 67], manipul je evidentiran u skradinskoj zbirci a bursa u šibenskoj crkvi sv. Nikole. Ovdje je važno naglasiti da svi rečeni dijelovi ornatā nisu dovedeni u međusobnu vezu samo na temelju činjenice da su skrojeni od identičnih tkanina, nego i zbog toga što su na svima zabilježene identične borte kao i tkanine upotrijebljene za njihove podstave. Dakle, jedino u slučaju podudarnosti svih triju rečenih materijala je

autorskim pravima
Zaštićeno

opravdano ustvrditi da su oni danas razdijeljeni (dislocirani) dijelovi ornata nekada činili cjelinu.

Kako otkrivaju dosad neobjavljeni arhivski izvori s početka XIX. stoljeća, velike količine tekstilnih liturgijskih predmeta koji su pripadali u to vrijeme ukinutim zadarskim samostanima i zatvorenim crkvama su – zajedno s mnogim drugim pokretninama iz istih sakralnih inventara – bili predavani ne samo župama na području Nadbiskupije nego i onima iz brojnih, udaljenih mjesta na našoj obali. Tako primjerice župnik iz Molata krajem 1808. godine moli da mu za potrebe tamošnje župne crkve bude ustupljeno misno ruho iz desakraliziranih crkava, pri čemu izrijekom traži dva pluvijala (bijele i crne boje), jednu misnicu i dvije albe. Od vlasti u Zadru dobiva odgovor da više ne raspolažu pluvijalima no da mu mogu predati dvije ili tri misnice [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 69]. Sačuvani su i dokumenti koji otkrivaju da se vlastima u Zadru iz istog razloga utjecao i župnik iz Lopara na otoku Rabu; moli da za potrebe »njegove siromašne župe« bude dodijeljen jedan pluvijal, dvije misnice s pripadajućim štolama i manipulima, jedna alba, jedan oltarnik, misal i »dvije-tri relikvije«. Predan mu je pluvijal koji je pripadao crkvi sv. Krševana, dvije misnice i alba iz zadarske crkve sv. Martina, oltarnik i misal iz crkve sv. Lazara u Šibeniku te tri relikvije iz samostana sv. Dominika u Zadru [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 68]. Da su loparskom župniku ustupljene dvije misnice iz crkve sv. Martina svjedoči i dokument iz veljače 1808. godine [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 32] koji se odnosi na pokretnine iz te zatvorene crkve koje su u to vrijeme već bile izmještene u kuću gaštalda Jurja Mirkovića; spominje se sedam misnica u različitim liturgijskim bojama (naznačeno je da su dvije od njih namijenjene Loparu) te tri stare albe (za jednu od kojih stoji da je ustupljena Loparu). Iz veljače 1808. godine datira i dokument koji otkriva da je određena količina misnog ruha iz samostana sv. Krševana prepuštena župnim crkvama u Omišu i Budvi [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 67]. Tako su župnoj crkvi u Omišu pripale tri misnice sa pripadajućim štolama i manipulima (crne, ljubičaste i crvene boje), dvije albe te jedan »crveni pluvijal« sa zlatnim bortama. Budvi su također ustupljene tri misnice; jedna od crne vunene tkanine, jedna zelena te jedna crvena. Predan je i grimizni pluvijal sa zlatnim bortama te humeral od grimiznog damasta, također porubljen zlatnim bortama. Ovdje mogu istaknuti da pregledom starog misnog ruha u sakristiji župne crkve sv. Mihovila u Omišu nisam evidentirala nijednu misnicu koja bi se eventualno mogla dovesti u vezu s onima navedenima u dokumentu, no vrijedi spomenuti da se u rečenoj sakristiji i danas čuva jedan stari pluvijal od crvenog baršuna sa zlatnim bortama.

Od posebne važnosti je dokument sastavljen 1807. godine koji otkriva raspodjelu velike količine raznovrsnih tekstilnih predmeta iz netom ukinutog samostana sv. Dominika u

Zaštićeno autorskim pravima

Zadru brojnim crkvama u gradu te u bližoj i daljoj okolici [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 33]. Značajan broj predmeta je tako završio u zadarskoj katedrali, samostanskim crkvama sv. Frane i sv. Mihovila, u crkvi sv. Donata, crkvi Gospe od Zdravlja te u kapeli koja se nalazila u sklopu bolnice. Nadalje, popis otkriva da je nemala količina misnog ruha ali i drugih tekstilnih predmeta ustupljena župnim crkvama u Vrani, Pristegu, Bibinjama, Tinju, sv. Filipu i Jakovu, Novalji, Turnju, Biogradu te katedrali u Skradinu. Pritom treba naglasiti da od svega onoga predanoga crkvama u Vrani, Pristegu, Bibinjama, Tinju i sv. Filipu i Jakovu do danas sasvim pouzdano ništa nije sačuvano, budući da se terenskim istraživanjima utvrdilo da u rečenim crkvama nije preživio nijedan primjerak povijesnog tekstila. Katedrali sv. Stošije su pripala tri trodijelna misna ornata (*apparati in terzo*), dakle ona koja su se sastojala od misnice i dvije dalmatike. U slučaju jednog se pak ističe da je nov, od svile cvjetnog uzorka, te da mu pripada i pluvijal. Drugi (»stari«) ornat je bio skrojen od crne, zlatom vezene svile a pripadala su mu i dva istovjetna jastuka (za koja se pak ističe da su jako stari) te pluvijal od svile bez uzorka. Naznačeno je da ornatu nedostaje velum za kalež te da štola nije od izvezene svile. Treći je bio crveni i namijenjen svakodnevnoj upotrebi (*feriale*). Iz crkve sv. Dominika su u katedralu prenešene i dvije misnice, dva antependija, oltarni zastori, nebnica od crvenog damasta porubljena zlatnim bortama (i/ili resama?) te dva svetačka kipa za odijevanje. Samostanu sv. Frane su – između ostalog – dodijeljena dva jastuka za misal, misnica od zelene *broché* svile sa zlatnim bortama (sa štolom i manipulom) te misnica od *paonazzo* svile sa zlatnim bortama (sa štolom i manipulom). U crkvu sv. Donata je prenešena misnica od bijele svile sa uzorkom zelenih cvjetova te stari pluvijal od *cangiante* svile (zacijelo tafta). Samostanskoj crkvi sv. Mihovila su pripale četiri dalmatike (dvije crvene i dvije plave) kao i dvanaest komada damasta namijenjenih prekrivanju stolica. Tri stara *tornaletta* od baršuna su ustupljena crkvi Gospe od Zdravlja dok su za potrebe kapele u gradskoj bolnici određene četiri stare misnice u različitim liturgijskim bojama (s pripadajućim štolama i manipulima) te dvije zelene dalmatike sa zlatnim bortama (također s odgovarajućim pripadajućim dijelovima).

Poveća količina predmeta od tekstila iz crkve sv. Dominika je predana nekima od crkava na priobalnom području između Zadra i Biograda. Župnoj crkvi sv. Stošije u Biogradu su pripale dvije misnice od žute tkanine s uzorkom tamnih cvjetova (s pripadajućim dijelovima), zatim misnica od plave svile i sa zlatnim čipkanim bortama (sa pripadajućim štolom te manipulom no bez burse i veluma za kalež), dva jastuka za misal te nebnica od tkanine cvjetnog uzorka. U župnu crkvu u sv. Filipu i Jakovu je odnešena jedna crna misnica (s pripadajućim dijelovima), zatim četiri jastuka za misal (među kojima dva stara i dva sa

Zaštićeno autorskim pravima

zlatnim bortama) te trodijelni misni ornat od žutog damasta sa zlatnim bortama. Župnoj crkvi u Turnju je dodijeljen, između ostalog, jedan antependij od tkanine *paonazzo* nijanse, potom misnica od bijele svile cvjetnog uzorka (sa svim pripadajućim dijelovima izuzev veluma za kalež), dvije misnice od crvene svile (sa svim pripadajućim dijelovima), pluvijal od bijele svile cvjetnog uzorka sa pripadajućom štolom te dva jastuka za misal. Župnoj crkvi u Bibinjama su ustupljene dvije misnice (samo s manipulima), dva stara bireta, dva svilena jastuka za misal, dvije dalmatike od bijele svile cvjetnog uzorka (s pripadajućim manipulima) te jedna misnica (sa svim pripadajućim dijelovima) od *broché* svile *paonazzo* nijanse.

Dio tekstilnih predmeta je bio namijenjen i nekim crkvama u zaleđu; župnoj crkvi u Vrani je pripala zelena misnica sa zlatnim bortama (s pripadajućim dijelovima), zatim bijela misnica sa srebrnim bortama (također s pripadajućim dijelovima) te dva jastuka za misal. Jedna crna misnica kao i jedna crvena misnica sa zlatnim bortama (obje s pripadajućim dijelovima), jedno procesijsko sjenilo od bijele svile cvjetnog uzorka, dva jastuka za misal te jedan antependij dodijeljeni su župnoj crkvi u Tinju, dok je župnoj crkvi u Pristegu ustupljena crvena misnica sa zlatnim bortama, potom stara misnica od zelene *broché* svile (bez veluma za kalež, burse i štole) te dva jastuka za misal.

Vrijedi istaknuti i da su određeni dijelovi »tekstilnog« inventara crkve sv. Dominika prepušteni župnoj crkvi u Novalji na otoku Pagu te tadašnjoj katedrali u Skradinu. Uočava se da je u Novalju poslana misnica od bijele svile s uzorkom zelenih cvjetova (druga takva misnica je ustupljena crkvi sv. Donata), dok je »skradinskom biskupu« dodijeljen pluvijal od tkanine *paonazzo* boje, zatim jedna crna misnica (s pripadajućim dijelovima) te naposljetku trodijelni misni ornat od svilene, vezene crvene tkanine.

Govoreći o načinima nestajanja liturgijskih predmeta od tekstila potrebno je osvrnuti se na razloge zbog kojih je među sačuvanim primjercima najmanje onih velikih dimenzija (poput, primjerice, pluvijala) odnosno na razloge zbog kojih na području Zadarske nadbiskupije nije preostao nijedan od nekada brojnih antependija, oltarnih zastora ili nebnica (baldahina). Jedan od odgovora na to pitanje pronalazim u navodu iz knjige paške bratovštine sv. Fabijana i Sebastijana [Prilozi, Arhivski dokumenti, Prilog 48], upisanom 1779. godine, koji otkriva da su bratimi dali prekrojiti jedan antependij da bi se dijelovi njegove crvene tkanine upotrijebili za izradu dvaju jastuka za misal (*due antipendii rossetti uno roso disfatto per li cusini*...). Posebno zanimljiv, i k tome detaljno »obrazložen« slučaj sadrži oporuka porečkog biskupa Gašpara Negrija (1742. – 1778.) u kojoj oporučitelj kazuje kako je jednu mitru dao načiniti od neoštećenih dijelova *semisdora*; vrijedne venecijanske (zlatnim nitima protkane) tkanine od koje su bile skrojene dvije pohabane dalmatike, a koje se dakle zbog

Vlastičeno autorskim pravima

trošnosti više nisu mogle upotrebljavati. No, kako je izradom mitre ostao bez dvije dalmatike, pa je stoga trebalo ukrojiti nove, u tu svrhu je iskoristio pluvijal njegovog predšasnika, biskupa Grassija, odnosno materijal pluvijala: bijeli, vezeni saten.[840] Dakle, vrijednost tkanina od kojih su površinom veći liturgijski predmeti bili skrojeni je bila razlogom da se oni primjerci – ocijenjeni starima ili nedostojnima za daljnje korištenje – prekrajaju na način da se njihovi »zdravi« dijelovi izrezuju i ponovno koriste za izradu manjih predmeta (veluma, štola, manipula, bursi ili pak jastuka za misal). Moguće je i da su neke misnice – za koje je utvrđeno da su skrojene od brojnih, nejednakih komada iste tkanine – zapravo načinjene ponovnom upotrebom isječaka preuzetih sa, primjerice, starih zastora, nebnica, antependija ili pluvijala.

Liturgijski predmeti od tekstila predstavljaju najugroženiji dio naše sakralne baštine. Porazno stanje zatečeno na terenu, gdje su mnogi u katalogu analizirani predmeti pronađeni u potkrovljima župnih kuća (pa i onih nenastanjenih), svjedočanstva o njihovom recentnom bacanju i spaljivanju kao i dokazi o nestajanju čak i onih primjeraka u novije vrijeme evidentiranih od strane nadležnih konzervatora potaknuli su formiranje Zbirke tekstila Zadarske nadbiskupije u prostorijama Nadbiskupskog ordinarijata u Zadru. Tu su na jednom mjestu pohranjeni svi vrijedni tekstilni predmeti sakupljeni iz crkava i župnih kuća na području Nadbiskupije, »ostaci ostataka« tog nekada golemog fundusa koji je zacijelo još prije samo dvadeset ili trideset godina bio kudikamo potpunije očuvan. Stoga se nažalost može završiti konstatacijom koju je više puta rezignirano ponovio mons. Pavao Kero, vikar za kulturu Zadarske nadbiskupije: »Nismo se pokrenuli *pet do dvanaest*, nego *pet nakon dvanaest*.«

[840] » (…) *dichiarando che il piviale di raso bianco riccamato del quondam Monsignor Grassi, mio precessore, fu ridotto in due tonicelle, perché quelle che ho trovato in essere, furono dall'uso e dal tempo logorate e stracciate, dal ricavato delle quali ho fatto fare una mitra di samis d'oro, che pure si ritrova in essere* (…)«; Branka Antonić, *Oporuka porečkog biskupa Gašpara Negrija (1742. – 1778.),* u: *Vjesnik istarskog arhiva,* God. 6-7 (1996.-1997.), sv. 6-7, str. 323 – 340 (331, 336).

Zaštićeno autorskim pravima

VII. Zaključak

Vrijedni spomenici zadarskog graditeljstva, likovne umjetnosti i pisane riječi čine kulturnu baštinu čija je vrijednost nemjerljiva ne samo za grad nego i za znatno širi prostor, a nebrojeni primjerci zlatarskih radova, slika, kipova i liturgijskog namještaja u gradskim crkvama i onim na području Nadbiskupije valorizirani su dosadašnjim povijesno-umjetničkim istraživanjima poduzetima od strane brojnih i zaslužnih znanstvenika. Toj bogatoj baštini nedvojbeno pripadaju i tekstilni predmeti sačuvani u crkvama i samostanima. Za misno ruho, dijelove opreme za kalež, jastuke za misale, procesijska sjenila, barjake, prekrivače za ambon, obloge svetohraništa i relikvijarā, odjeću drvenih svetačkih kipova nerijetko su se upotrebljavale skupocjene svilene tkanine koje po svojoj vrijednosti i rijetkosti ne zaostaju za suvremenim primjercima u posjedu glasovitih inozemnih svetišta ili važnih svjetskih muzeja. Međutim, iako i ovi predmeti zorno svjedoče o brizi za dostojno obavljanje kršćanskog kulta te o prihvaćanju vrhunskih estetskih kriterija u vremenu kad su nastali, do danas nisu bili predmetom kontinuiranog znanstvenog interesa a u fokusu istraživačā se našao tek neznatan broj primjeraka. Najveću pozornost starijih autora su privukli vezeni liturgijski predmeti, a zasluge za prve povijesno-umjetničke valorizacije tkanina s uzorkom sačuvanih u Zadru se mogu s pravom pripisati akademiku Ivi Petricioliju.

Temeljni znanstveni doprinos ovog rada, uz reinterpretaciju i podrobnu analizu manjeg broja ranije poznatih primjeraka i objavljenih arhivskih dokumenata, je donošenje velikog broja dosad posve nepoznatih ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom i to ne samo onih sačuvanih na području Zadarske nadbiskupije nego i srodnih (u mnogim slučajevima istovjetnih) a također dosad neobavljenih tkanina na liturgijskim predmetima u drugim dijelovima Hrvatske. Katalog doktorskog rada sadrži dvjesto devedeset i tri jedinice u kojima su detaljno analizirane tkanine koje se na temelju tkalačkih konstrukcija i zastupljenih dekora mogu datirati u razdoblje između kraja XV. i kraja XVIII. stoljeća. Terenskim istraživanjima je utvrđeno tek trinaest primjeraka tkanina [Kat. 1 - 13] koje se temeljem izvedenog uzorka, tkalačke konstrukcije te izgleda rubova (ukoliko su sačuvani) datiraju u XVI. stoljeće. Ovdje svraćam pažnju da katalog otvaraju dva monokromna damasta dekorativne tipologije *a′ cammini* (ili *de′ cammini*) upotrijebljena za izradu ukupno triju dijelova misnih ornata sačuvanih u Zatonu i Lukoranu a pri datiranju kojih valja uzeti u razmatranje i posljednju četvrtinu XV. stoljeća. Osim ova dva damasta se na području Nadbiskupije nije sačuvala niti jedna tkanina s uzorkom koja bi se mogla datirati u ranija desetljeća XV. stoljeća. Ovi podatci bivaju još porazniji uzme li se u obzir fragmentarna očuvanost i loše stanje većine od rečenih

Zaštićeno autorskim pravima

trinaest primjeraka, te pogotovo ukoliko se usporede sa količinom i vrsnošću svila iz istog razdoblja sačuvanima na području nekih drugih istočnojadranskih dijeceza.

Nadalje, katalogom su obuhvaćene ukupno sedamdeset i tri tkanine nastale tijekom XVII. stoljeća [Kat. 14 - 86]. Većina ovih primjeraka je, nažalost, sačuvana u fragmentima [usp. Kat. 14, 17, 20, 21, 27, 34, 36, 38, 41, 51, 54, 64, 66, 76, 83] ili pak na predmetima manjih dimenzija, poput štola, manipula ili bursi [usp. Kat. 29, 49, 50, 59, 77, 82] zbog čega se o izvornim, cjelovitim izgledima njihovih uzoraka u najvećem broju slučajeva može samo nagađati. Vrijedi istaknuti da su među primjecima iz XVII. stoljeća i jedina dva primjerka koja su preživjela unutar relikvijarā [Kat. 35 i 37], zatim jedini primjerak tapeciranog liturgijskog namještaja [Kat. 61] kao i jedina orijentalna tkanina; riječ je o pojasu za čije je podrijelo pretpostavljena safavidska Perzija (Iran) čiji su komadi upotrijebljeni za izradu dijelova misnice i manipula pronađenih u župnoj crkvi na otoku Istu [Kat. 71]. Dakle, dok se na područjima Dubrovačke i Porečko-pulske biskupije te Đakovačko-osječke, Zagrebačke, Riječke i Splitsko-makarske nadbiskupije sačuvalo misno ruho skrojeno od skupocjenih otomanskih lampasa i baršuna, takvih primjeraka nema na području Zadarske nadbiskupije. Također, među ovdje donesenim tkaninama s uzorkom iz XVII. stoljeća nema nijednog primjerka venecijanske svile tipa *ornement d'église*, odnosno skupocjene tkanine osmišljene isključivo u liturgijske svrhe, a kakve su se uspjele sačuvati u drugim sredinama na našoj obali (npr. u Krku, Trogiru, Komiži, Hvaru, Makarskoj i Korčuli).

Korpus tkanina s uzorkom iz XVIII. stoljeća predstavlja glavninu kataloga. Sačuvano je ukupno dvije stotine i sedam primjeraka [Kat. 87 - 293], među kojima, primjerice, nema nijednog baršuna, no za razliku od starijih tkanina – koje su mahom sačuvane na misnom ruhu – u slučaju tkanina iz XVIII. stoljeća postoje i primjerci preživjeli na procesijskim sjenilima [Kat. 143 i 173], u unutrašnjosti svetohraništa [Kat. 211, 219, 247, 252] te kao zastori vratašaca svetohraništa [Kat. 129 i 172]. Također vrijedi ukazati na činjenicu da nijedna od tkanina iz XVIII. stoljeća nije sačuvana unutar relikvijara ili pak na predmetu namijenjenom ukrašavanju arhitektonskih elemenata u unutrašnjosti crkve (stupova oltara, kapitela, nadvratnika i sl.). Jedna od značajnih razlika između korpusa tkanina iz XVII. i XVIII. stoljeća je i ta što se među onima iz XVIII. stoljeća do danas sačuvao značajan broj *ornements d'église* odnosno primjeraka izvorno osmišljenih u liturgijske svrhe [Kat. 165 – 172; 176 – 178; 193 – 196; 262 - 271]. Nadalje, prepoznato je šesnaest tkanina iz manufakture Jacopa Linussija [Kat. 126 – 129, 207 – 211, 247, 248, 287 - 290] među kojima prevladavaju monokromni klasični damasti. Terenskim istraživanjima provedenima u drugim dijelovima Hrvatske sam također dokumentirala značajan broj primjeraka iz rečene manufakture, koje

Zaštićeno autorskim pravima

pak u pogledu na njima izvedenih dekora u najvećem broju slučajeva odgovaraju onima zatečenima na zadarskom području.

Među liturgijskim predmetima na kojima su tkanine sačuvane svakako su najbrojniji gornji dijelovi misnog ruha (misnice, dalmatike, pluvijali, štole i manipuli), potom dijelovi opreme za kalež (velumi i burse) dok su nažalost rjeđa procesijska sjenila, zastave, jastuci za misal, obloge svetohraništa i relikvijara te predmeti namijenjeni oplemenjivanju sakralnog prostora (komadi presvučenog namještaja, prekrivala arhitektonskih elemenata te prekrivači za ambon). Vrijedi istaknuti da, osim antependija, iz predmetnog razdoblja do danas na području Nadbiskupije nije preostalo ništa od nekada brojnih nebnica (baldahina), biskupskih insignija (mitra, gremijal, papuče, rukavice), pokrivala za pikside i pokaznice kao ni od dijelova odjeće namijenjene odijevanju drvenih svetačkih kipova koji nisu rijetki u ovdašnjim crkvama, a među kojima prevladavaju skulpture Bogorodice s Djetetom. Da do danas preživjeli liturgijski predmeti od ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom zapravo predstavljaju »ostatke ostataka« tog nekada obimnog korpusa potvrđuju i činjenice da katalog sadrži tek pet primjeraka baršuna [Kat. 3, 12, 25, 52, 61] te samo šest tkanina koje su u cijelosti ili većim dijelom tkane nitima crne boje [Kat. 38, 130, 244, 276, 288, 292].

Govoreći o crkvama u Zadru, najveći broj liturgijskih predmeta u cijelosti ili parcijalno načinjenih od ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom se sačuvao u prostorijama nadbiskupske palače. Tu su bili pohranjeni tekstilni predmeti za koje se predmnijeva da su mahom pripadali katedrali sv. Stošije, no kojima su vrlo vjerojatno u neznano vrijeme bili pridruženi bar poneki liturgijski predmeti od tekstila koji su pripadali obližnjim crkvama (primjerice, crkvi Gospe od Zdravlja) ili pak bratovštinama koje su imale sjedište u crkvi sv. Donata. Pregledom te količinom velike zbirke tekstila – u kojoj su posebno brojni primjerci iz XIX. i XX. stoljeća – prepoznato je četrdeset i šest ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom koje su pak u većoj ili manjoj površini sačuvane na sveukupno deset pluvijala, osamnaest misnica, šesnaest dalmatika, dvadeset i jednoj štoli, devet manipula, šesnaest veluma za kalež, deset bursi, jednom zastoru za kapitel i jednom procesijskom barjaku. Usporedimo li to sa popisom inventara katedrale sv. Stošije iz 1816. godine, koji otkriva da se u sakristiji tad nalazilo približno četrdeset pluvijala te pedeset misnica, a među kojima je vjerojatno tek pokoji primjerak datirao s početka XIX. stoljeća, može se steći okvirna predodžba o razmjerima gubitaka ovih predmeta koje je tijekom posljednjih dvije stotine godina pretrpjela riznica zadarske prvostolnice. Dodamo li tomu i činjenice da su nestale sve u rečenom dokumentu navedene biskupske insignije, kao i nebnice, antependiji, jastuci za misal, procesijska sjenila te svi predmeti namijenjeni ukrašavanju interijera osim jedne presvlake za

autorskim pravima Zaštićeno

kapitel [Kat. 62] postaje, nažalost, još jasnije da je daleko više ranonovovjekovnih katedralnih tekstilnih umjetnina nestalo, nego što ih se uspjelo sačuvati.

Dok tri primjerka tkanina potječu iz crkve sv. Šimuna a tek po jedan iz samostanskih crkava sv. Mihovila i sv. Marije, u crkvi sv. Frane u Zadru ih je preživjelo trideset i devet. Trinaest datira iz XVII. dok je dvadeset i šest iz XVIII. stoljeća, a sačuvani su na sedamnaest misnica, šest pluvijala, dvanaest dalmatika, dvadeset štola, dvadeset i četiri manipula, sedam bursi, devet veluma za kalež te jednom humeralu. Dakle, povijesnim tekstilom najbogatija sakristija na području Zadarske nadbiskupije je nedvojbeno ona samostanske crkve sv. Frane. Ujedno, ova zbirka povijesnih liturgijskih tekstilnih predmeta predstavlja jedan od najznačajnijih fundusa te vrste na istočnoj obali Jadrana. Međutim, uvidom u inventarne popise iz prve polovine XVIII. stoljeća se spoznaje da je do današnjih dana zapravo preostao manji dio onog bogatstva kojeg je samostan nekada posjedovao. Primjerice, u inventaru iz 1736. godine je moguće pobrojati dvadeset i pet pluvijala, stotinu šezdeset i dvije misnice, četrdeset dalmatika te četrdeset veluma za kalež. Dovoljno govore i podatci da nije sačuvan nijedan od dvadeset antependija i osamnaest jastuka za misal kao i to da od brojnih misnih ornata i drugih predmeta krojenih od baršuna, *ganza*, *brocatellea* te od crnih tkanina nije preostao čak niti jedan fragment.

Što se tiče crkava na kopnenom dijelu Zadarske nadbiskupije, smatralo se da bi se značajne količine liturgijskih predmeta od povijesnih tekstila trebale zateći u župnim crkvama u Ninu, Novigradu i Biogradu. U sakristiji župne crkve (nekadašnje katedrale) u Ninu su zatečene tri misnice, tri štole, jedan pluvijal te sedam dalmatika na kojima je sačuvano ukupno jedanaest tkanina s uzorkom, od kojih četiri datiraju u XVII. a sedam u XVIII. stoljeće. Time se među svim ostalim crkvama na kopnenom dijelu Zadarske nadbiskupije izdvaja kao ona u kojoj je zatečen najveći broj povijesnih tkanina. Nadalje, primjerci iz Novigrada su analizirani u devet kataloških jedinica, a sačuvani su na šest misnica, šest štola, šest manipula, četiri veluma za kalež te jednoj dalmatici. Temeljem toga se može ustvrditi da je – nakon Nina – na kopnenom dijelu Nadbiskupije najveći broj primjeraka sačuvan upravo u Novigradu. Nažalost, u župnoj crkvi u Biogradu su preostale tek dvije misnice, jedan ostatak misnice, dalmatika te bursa na kojima se sačuvalo ukupno pet tkanina s uzorkom. Zaključno, govoreći o rezultatima provedenih terenskih istraživanja po župama u ovom dijelu Nadbiskupije vrijedi navesti da su primjerci ranonovovjekovnih tekstila dokumentirani na liturgijskim predmetima pronađenima u Zatonu (osam), Pakoštanima (šest), Diklu (pet), Sukošanu (četiri), Posedarju (četiri), Privlaci (tri), Vinjercu (tri), Kožinu (dva) te po jedan

Nedostupno autorskim pravima

primjerak u Turnju, Slivnici, Visočanima i Dračevcu Ninskom. U svim drugim mjestima se nažalost ništa nije uspjelo sačuvati.

Prije negoli se krenulo u utvrđivanje količine i vrsta do danas sačuvanih liturgijskih predmeta od tekstila u crkvama na otocima zadarskog arhipelaga, očekivalo se da će brojnim i značajnim nalazima ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom obilovati ne samo sakristije važnijih crkava poput onih u gradu Pagu te župnih crkava u Salima, Silbi, Kalima, Kukljici, Tkonu i Pašmanu, nego i samostani franjevaca trećoredaca sv. Pavla na otočiću Galevcu (Školjiću) i sv. Mihovila arhanđela u Zaglavu na Dugom otoku. Nažalost, ta su se očekivanja ispunila samo u manjem dijelu. U dvama rečenim samostanima nije zatečen niti jedan, pa čak ni fragmentarno očuvan primjerak, dok je u spomenutim župnim crkvama do danas preživjela neznatna količina predmeta odnosno tkanina s uzorkom. Tako primjerice katalog sadrži devet tkanina s uzorkom sa liturgijskih predmeta sačuvanih u župnoj crkvi u Pašmanu, zatim četiri sa Silbe, tri iz Kukljice, te samo po jedan primjerak iz Sali, Tkona i Kali. U sakristiji zborne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Pagu zatečeno je ukupno šest pluvijala, sedam misnica, jedanaest dalmatika, osam štola, jedanaest manipula, pet veluma za kalež, dvije burse te jedan humeral na kojima je pak sačuvano dvadeset primjeraka tkanina s uzorkom nastalih između sredine XVI. i kraja XVIII. stoljeća. To ovu crkvu, dovršenu 1487. godine, među svim ostalim otočkim crkvama na području Zadarske nadbiskupije izdvaja kao onu najbogatiju predmetima od povijesnih tekstila.

Nadalje, govoreći o rezultatima provedenih terenskih istraživanja po manjim otocima, vrijedi navesti da su primjerci ranonovovjekovnih tekstila dokumentirani na liturgijskim predmetima pronađenima na otocima Molatu (dvadeset i pet), Premudi (četrnaest), Ravi (deset), Istu (sedam), Vrgadi (pet), Ižu (četiri) te na Olibu i Sestrunju (po jedan). Uz one iz mjesta Pašman, s istoimenog otoka potječu i primjerci iz Neviđana (dva) i Dobropoljane (jedan) dok ih je u franjevačkom samostanu u Kraju preživjelo šest. Osim već spomenutih tkanina sačuvanih u mjestima Kali i Kukljica, na otoku Ugljanu je još primjeraka zatečeno još samo u Sutomišćici (dva) i Lukoranu (tri). Zaključno, izuzev jednog već spomenutog primjerka iz Sali, one tkanine sadržane u katalogu a koje su pronađene na Dugom otoku ponajprije potječu iz Velog Rata (šest) i Dragova (pet) dok su u Solinama, Božavi i Savru sačuvana tek po dva primjerka.

Sve ranonovovjekovne tkanine sačuvane na području Zadarske nadbiskupije, kao i one dokumentirane u drugim dijelovima Hrvatske a s kojima se u ovom radu uspoređuju, su u cijelosti umjetnički import. Naime, iako je stanovništvo nekih naših krajeva bilo angažirano u svilogojstvu te tkanju i bojadisanju vune, tkalačke manufakture svilenih tkanina s uzorkom

Zaštićeno autorskim pravima

kod nas nisu nikada postojale. Razloga tomu je više. Prvo, ova je industrija – osim živih i snažnih trgovačkih aktivnosti - podrazumijevala čitav lanac specifičnih zanata koji su morali besprijekorno funkcionirati i nadopunjavati se da bi se došlo do završnog proizvoda. U tom je razgranatom sustavu morao biti zaposlen iznimno velik broj radnika, i muškaraca i žena, kako onih nastanjenih u gradovima tako i stanovništva okolnih mjesta, koji su trebali biti toliko vješti da isporuče sirovine i istkaju tkanine koje će u konačnici kvalitetom udovoljavati zakonom propisanim standardima. Osim velike radne snage, bila je neophodna skupa oprema, odnosno tkalački stanovi, naprave za ispredanje, kalanderi, kupelji za bojadisanje itd. Ondje gdje bi svilarska industrija uspjela stasati bi gotovo u potpunosti otklonila potrebu za uvozom tkanina, budući da bi tržište snabdijevalo samo sebe. Zbog robe koja bi se izvozila i mase zaposlene radne snage je gradovima u kojima se razvila osiguravala značajne ekonomske blagodati. Stoga moćnim proizvodnim ali i političkim središtima nipošto nije bilo u interesu da im u bližem ili daljem susjedstvu stasaju nove, financijski neovisne sredine, koje bi ujedno pokretanjem vlastite proizvodnje prestale uvoziti tkanine iz konkurentskih manufaktura. Dominantna središta proizvodnje na Apeninskom poluotoku bili su gradovi Venecija, Lucca, Firenca, Genova, Bolonja, Milano i Napulj dok se u Francuskoj tijekom XVII. i XVIII. stoljeća u proizvodnji svilenih tkanina nijedan grad nije mogao mjeriti sa Toursom i Lyonom.

Za najveći broj na našem području dokumentiranih tkanina je predloženo (argumentirano) venecijansko podrijetlo. Slijede one francuske provenijencije (mahom lyonske) no sačuvano je i nekoliko tkanina različitih konstrukcija (lampasi, damasti, *brocatellei*) koje su vrlo vjerojatno tkane u toskanskim (firentinskim ili lukeškim) manufakturama.

Za povijesni razvoj istočnojadranske obale, odnosno za političke, gospodarske i kulturne prilike pretežitog dijela hrvatske obale u razdoblju od početka XV. do kraja XVIII. stoljeća, iznimno važno mjesto zauzima Mletačka Republika. Državna vlast *Serenissime* u velikoj je mjeri uvjetovala i gospodarska kretanja i usmjerenost ovdašnjih gradova. Osnovno načelo mletačke politike prema prekomorskim stečevinama bila je snažna centralizacija odnosno podređenost tih prostora interesima Mletaka. U sustavu odlučivanja o pretežitim pitanjima prvenstvo je imala mletačka središnjica, koja je određivala i načela gospodarske politike. Mletački prekojadranski posjedi stoga su u osnovi služili za osiguranje gospodarske podloge metropole (Venecije). Činjenica da su Mlečani već od samoga početka težili usmjeriti glavninu trgovačkoga prometa u središnjicu i u cijelosti ga nadzirati bit će temeljnom konstantom mletačke gospodarske politike prema njezinim stečevinama. Uzevši u obzir te okolnosti postaje razumljivije zašto je najviše sačuvanih tkanina upravo

autorskim pravima Zaštićeno

venecijanskog podrijetla. Osim što su vrijedne tekstile iz Venecije u većim količinama donosili trgovci, arhivski dokumenti kao i starija literatura otkrivaju da je bio uobičajen i onaj manji, »individualni« import, odnosno slučajevi kad pojedinci odlaze u Veneciju s ciljem da kupe predmete ili materijale koji su im u tom trenutku potrebni za određenu svrhu. Dakako, treba uzeti u obzir i to da su u Zadru neosporno živjeli i radili trgovci tkaninama te da su se u ovom, kao i u drugim većim gradovima na našoj obali, zacijelo mogle kupiti tkanine a vjerojatno i borte ili vrpce. Međutim, vjerujem da su se u ovim trgovinama na prodaju nudili jednostavniji tekstili s uzorkom – primjerice poput onih iz manufakture Jacopa Linussija; mahom tkani vunenim i lanenim nitima – ili pak lagane svilene tkanine bez uzorka (taftovi, sateni i keperi) a moguće i damasti. Dok lanenih platna i vunenih sukna zacijelo nije manjkalo, držim malo vjerojatnim da se u bilo kojem gradu na našoj obali trgovalo najprestižnijim, luksuznim tekstilima poput, na primjer, baršuna ili mletačkih *ganza*.

Jednako kao i odnosi sa Venecijom, davnog je datuma i trgovina sa suprotnom jadranskom obalom. Promet zadarskih brodara sa tzv. gradovima *sottoventa* - Ankonom i Senigallijom - je postao intenzivniji zadnjih desetljeća XVIII. stoljeća, a poznato je od tamo dopremana i svila i platno. Ponuda na sajmu u Senigalliji je bila izrazito bogata a to se posebno odnosilo na fine tkanine – pa i one luksuzne – koje su pristizale čak iz Engleske, a važno je istaknuti i da su na sajam morem i kopnom stizali trgovci iz Lyona, Torina, Foligna, Parme, Modene i Bolonje. Stoga pri razmatranju načina nabave odnosno pristizanja francuskih, toskanskih te ostalih, ne-mletačkih tkanina koje se zatječu ne samo na području Zadarske nadbiskupije nego i u drugim dijelovima naše obale treba uzeti u obzir vjerojatnost da su mogle biti nabavljene na sajmu u Senigalliji ili u Ankoni, iako dakako uvijek postoji mogućnost da su kupljene kod trgovaca u Veneciji.

Nadalje, dok su se na sajmovima mahom nabavljali materijali, zahvaljujući arhivskoj građi doznajemo da je plemstvo i bogatije građanstvo svoju odjeću uglavnom nabavljalo u Veneciji, najčešće na način da su se od tamo kupljenih tkanina odjevni predmeti odmah davali šivati kod gradskih majstora. Međutim, to vjerojatno nije bio slučaj sa misnim ruhom i liturgijskim predmetima. Pretpostavljam da je uvriježena praksa bila da se tkanine i borte za ruho nabavljaju u prekomorskim lukama te se donose u Zadar gdje su krojači potom krojili misnice ili cjelovite ornate kao i većinu drugih liturgijskih predmeta od tekstila. Kao potvrda takvoj praksi mogu biti istanuti neki arhivski dokumenti, a posebice oporuke nekih zadarskih nadbiskupa iz kojih se zaključuje da su prelati nakon ustoličenja vlastitim sredstvima nabavljali svile te od njih dali krojiti misno ruho po mjeri. Iz tog razloga su se ti predmeti smatrali dijelom njihove imovine. Ostali pripadnici klera, po svemu sudeći, nisu mogli

Zaštićeno autorskim pravima

posjedovati ruho, nego je ono smatrano vlasništvom župa. Na ovom mjestu ističem da među sačuvanim ruhom nema nijedne misnice ili pluvijala sa apliciranim grbom nekoga od ninskih biskupa, zadarskih nadbiskupa ili pak opata, gvardijana ili provincijala. Dakle, takvi primjerci su se sačuvali u Skradinu (ruho iz šibenske katedrale), u župnoj crkvi u Komiži, u katedralama u Krku, Trogiru, Hvaru i Dubrovniku, zatim u franjevačkim samostanima u Zaostrogu, Šibeniku (sv. Frane) i Dubrovniku te u crkvi sv. Vlaha u Dubrovniku, ali ne i na području Zadarske nadbiskupije. Mišljenja sam da su se svečani biskupski ornati nastavljali koristiti u katedralama u Zadru i Ninu i nakon smrti njihovih naručitelja budući da su bili posebno skupocjeni, no daljnjoj upotrebi bi po svemu sudeći prethodilo uklanjanje grbova.

Arhivskim istraživanjima se nastojala utvrditi bar približna količina liturgijskih tekstilnih predmeta koji su se u razdoblju između početka XV. i kraja XVIII. stoljeća nalazili u crkvama Zadarske nadbiskupije. U tom je smislu smatran dragocjenim svaki izvor koji sadrži podatke o vrstama (namjeni) tih dijelova sakralnih inventara, o tipologijama i bojama tkanina od kojih su bili načinjeni te o naručivanju, darivanju ili oporučnom ostavljanju tekstila ili odjevnih predmeta. Govoreći općenito o sadržaju oporukā sastavljanih tijekom istraživanjem obuhvaćenog razdoblja, očekivalo se da će se u njima pronaći veći broj podataka o odjeći koja se crkvama ostavlja s ciljem prekrajanja i izrade ruha i drugih tekstilnih predmeta, ili pak o novčanim iznosima koji se izričito namjenjuju kupnji tkanina odnosno nabavci predmeta od tekstila. Takvih je legata, ipak, iznenađujuće malo. Proučavanjem dosad publicirane takve građe ustanovljeno je da laici, bez obzira na društveni položaj, crkve nisu odveć često oporučno darivali odjevnim predmetima ili tkaninama. Nadalje, izvori koji su već na početku istraživanja pretpostavljeni kao nezaobilazni su svakako rukopisi nastali prilikom apostolskih vizitacija 1579. i 1603. godine – a koji su dosad tek manjim dijelom publicirani – kao i dokumenti pisani prigodom vizitacija koje su zadarski nadbiskupi i ninski biskupi poduzimali u vremenu nakon Tridentskog koncila. Tako su tijekom istraživanja u Arhivu Zadarske nadbiskupije pregledani spisi vezani uz kanonske vizitacije (pastirske pohode) sljedećih zadarskih nadbiskupa: Natalea Veniera (1589. – 1592.), Luke Stelle (1615. – 1624.), Oktavijana (Ottaviana) Garzadorija (1624. – 1639.), Teodora Balbija (1656. – 1669.), Ivana Evangeliste Parzaghija (1669. – 1688.), Vicka Zmajevića (1713. – 1746.) te Ivana Carsana (1774. -1801.). Govoreći pak o ninskim biskupima, pregledano je ono gradivo sačuvano iz vremena biskupā Ivana Borgofortea (1677. – 1687.), Ivana Vušića (1688. – 1689.), Jurja Parčića (1690. – 1703.), Ivana (Giovannija) Manole (1709. – 1711.) te Ivana Andrije Balbija (1728. – 1732.). Iako rukopisi nastali tijekom vizitacija predstavljaju ne samo prvorazredni izvor za proučavanje crkvene povijesti nego su

Zaštićeno autorskim pravima

nerijetko dragocjeni i povjesničarima umjetnosti budući da mogu sadržavati podatke o gradnji crkava te prirodi i stanju sakralnog inventara, ipak treba imati na umu da je temeljni interes vizitatora bio utvrditi sveopće stanje u pojedinoj župi a u koju svrhu su se vršila ispitivanja klerika i laika. Zbog toga mnogi od ovih spisa ne sadrže podatke o inventarima, pa tako ni o tekstilnim predmetima koji su se u vrijeme pohoda nalazili u sakristijama. No, s druge strane, kad se u arhivskim istraživanjima naiđe na dokumente kojima prileže i popisi inventara – a koji su se naravno izrađivali i neovisno o pohodima vizitatora – u njima sadržani navodi o misnom ruhu i drugim tekstilnim predmetima nisu odveć detaljni i opsežni. U najvećem broju slučajeva je riječ o jezgrovitim opisima koji nude samo najosnovnije informacije o vrsti (namjeni) predmeta, o (liturgijskoj) boji tkanine od koje je načinjen te o vrsti tkanine (npr. damast, saten, baršun, *ferandina*, *zambelotto* itd.) Opisi uzoraka se rijetko donose, a kada se i pišu uglavnom su pojednostavljeni i uopćeni (primjerice, *raznobojni cvjetovi na bijeloj podlozi* i sl.). Može se primijetiti da – ukoliko popisivač određenom tekstilnom predmetu posveti veću pažnju – se to u najvećem broju slučajeva događa kod izrazito skupocjenih vrsta tkanina, no čak i tad ti opisi nisu toliko detaljni da bismo u njima sa sigurnošću mogli prepoznati neki do danas sačuvan predmet.

Dakle, iako oni popisi sakralnih inventara najčešće ne sadrže opise istkanih uzoraka dok se mjesto nastanka (podrijetlo) tkanine vrlo rijetko spominje, ipak nerijetko obiluju zanimljivim podacima te predstavljaju najdragocjeniju vrstu arhivske građe za ona istraživanja u kojima se nastoji ponuditi odgovor na pitanje o negdašnjim količinama te raznolikosti liturgijskih predmeta od tekstila. Ovakvi arhivski podaci su se pokazali posebno dragocjenima u slučajevima onih crkava u kojima se ovi predmeti do danas nisu sačuvali ili su se pak sačuvali u izrazito malom broju (kao primjer se može istaknuti crkva sv. Šimuna u Zadru).

Suvišno je zadržavati se dulje na neupitnoj činjenici da su u tragičnim razaranjima zadarskog povijesnog urbanog tkiva u Drugom svjetskom ratu uništene mnoge umjetnine, a među kojima su sasvim sigurno i one tekstilne. No, kao razdoblje znatnog osiromašenja zadarskih sakralnih inventara posebno treba biti istaknuto XIX. stoljeće, tijekom kojega su brojni samostani ugašeni a crkve zatvorene ili porušene. U tom smislu su od posebnog značaja oni arhivski podaci koji otkrivaju negdašnju opremljenost crkava koje više ne postoje, koje su desakralizirane ili pak u unutrašnjosti gotovo u potpunosti »ogoljene« (primjerice, zadarske crkve sv. Dimitrija, sv. Nikole, sv. Donata, sv. Dominika i sv. Krševana).

Zadarska baština je pretrpjela neizmjerne štete ne samo zatvaranjem i rušenjem brojnih crkava nego i nestankom bratovština. U usporedbi sa drugim gradovima u Dalmaciji,

Zaštićeno autorskim pravima

u Zadru je djelovao najveći broj bratovština (njih šezdeset i pet), a nakon što su francuske vlasti dekretom od 26. svibnja 1807. godine zabranile sve bratovštine u Dalmaciji osim one Presvetog sakramenta i Mrtvih, bratovštinska dobra su došla u posjed crkava ili su prodana na dražbi, dok je zlato i srebro razneseno. O količinama liturgijskih predmeta od tekstila koje su posjedovale neke od bratovština u Zadru i Pagu saznaje se iz nekoliko priloženih, ranije nepoznatih arhivskih dokumenata, koji ujedno dokazuju da u razmatranju mnoštva ovih nepovratno izgubljenih predmeta svakako treba biti uzeto u obzir i nerijetko skupocjeno misno ruho te oprema za oltare lokalnih vjerskih i zanatlijskih bratovština.

Naposljetku, nekoliko arhivskih dokumenata je pružilo dragocjene potvrde očito ustaljene prakse dijeljenja i raznošenja tekstilnih predmeta – posebno misnog ruha – između desakraliziranih zadarskih crkava te drugih župa i biskupskih središta diljem istočne obale Jadrana. Ovi su se podaci pokazali posebno vrijednima jer sam u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Loparu na otoku Rabu, Zbirci tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije u Skradinu, benediktinskom samostanu sv. Lucije u Šibeniku te u samostanu franjevaca konventualaca sv. Frane u Šibeniku zatekla nekoliko dijelova misnih ornata za koje opravdano držim da su nekada pripadali crkvama s područja Zadarske nadbiskupije, što osim arhivskih dokumenata potvrđuju i drugi, pripadajući dijelovi predmetnih ornata koji su se do danas uspjeli sačuvati na zadarskom području.

Govoreći o fundusu do danas sačuvanih ranonovovjekovnih tkanina s područja Zadarske nadbiskupije, zavrjeđuje biti istaknuto da sam velik broj primjeraka uspjela povezati s pandanima sačuvanima drugdje u Hrvatskoj te u inozemstvu, odnosno sa svilama tkanima prema identičnom ili gotovo posve jednakom predlošku [izdvajam: Kat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 12, 16, 24, 28, 29, 33, 38, 40, 46, 47, 48, 49, 56, 57, 58, 61, 65, 67, 90, 91, 119, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 158, 166, 170, 171, 172, 175, 184, 187, 188, 189, 200, 210, 202, 206, 207, 230, 235, 249, 261, 264, 266, 270, 271, 277, 280, 288]. Posebno ističem skupinu tkanina [Kat. 167, 168, 169] s uzorkom kakav sam – osim na mnogobrojnim istovjetnim tkaninama koje su osim u Velom Lošinju, Skradinu i Šibeniku sačuvane diljem sjevera Italije – prepoznala i na predlošku izvedenom u Veneciji oko 1750. godine a koji se danas čuva u *Civica Raccolta delle Stampe »Achille Bertarelli«* u Milanu. Također, za nekoliko tkanina je utvrđeno postojanje identičnih primjeraka u nekima od važnijih europskih i sjevernoameričkih muzejskih zbirki [usp. Kat. 12, 61, 126, 127, 158, 166, 167, 184].

Povijesno-umjetnička autopsija tkanina donešenih u katalogu najviše se oslanjala na na inozemnu stručnu literaturu. Naime, izrazito brojne strane naslove koji obrađuju tematiku

autorskim pravima Zaštićeno

povijesnih tekstila je bilo nužno koristiti kako bi se stekla šira slika unutar koje se može postaviti domaći istraženi materijal. Pritom su se kao posebno dragocjeni pokazali još uvijek neobjavljeni izvori, odnosno diplomske radnje i doktorske disertacije obranjene na sveučilištima u Ljubljani, Veneciji i Udinama. Diplomske radnje u kojima su obrađene tkanine odnosno liturgijsko ruho sačuvano u Veneciji te na području pokrajina Veneto i Furlanija-Venecija-Julija su ovdje od posebnog značaja iz razloga što donose fotografije i podatke o reprezentativnim ali – što je u našem slučaju iznimno važno – i manje reprezentativnim tkaninama među kojima prevladavaju one koji su ostale neobjavljene prije i nakon pisanja rečenih diplomskih radnji. Ti su se inventari pokazali umnogome srodnima ne samo onima s područja Zadarske nadbiskupije nego i drugim inventarima na našoj obali.

Zaključno, smatram da je radom zaokružen korpus ranonovovjekovnih tkanina s uzorkom na prostoru Zadarske nadbiskupije, s obzirom da donosi vjerodostojne, dosad nepoznate odgovore na pitanja o količini, vrstama, vremenu i mjestu nastanka ovih do danas sačuvanih umjetnina na rečenom području te dosad nepoznate podatke o opremljenosti ovdašnjih crkava i samostana tekstilnim predmetima u razdoblju od početka XV. do kraja XVIII. stoljeća. Iako se nijedno istraživanje ne može okarakterizirati kao *zaključeno*, slobodna sam ustvrditi da je ova tema – u kontekstu umjetničke baštine zadarske dijeceze - disertacijom najvećim dijelom rasvijetljena. Nadam se da će u budućnosti, prilikom provođenja istovrsnih istraživanja koja će biti potrebno poduzeti i u drugim dijelovima Hrvatske, ovaj rad biti konzultiran kao referentni zbir korisnih podataka. Ujedno iskazujem nadanje da će dostupnost ovog materijala doprinijeti popularizaciji teme odnosno očuvanju ovih vrijednih, no nažalost izrazito ugroženih umjetnina.

autorskim pravima
Zaštićeno

Zaštićeno autorskim pravima

VIII. Prilozi

VIII.1. Arhivski dokumenti

Zaštićeno autorskim pravima

Tumač znakova korištenih u transkribiranju dokumenata:

[…] dio teksta koji je izostavljen iz razloga jer se ne odnosi na misno ruho i druge liturgijske predmete od tekstila

(…) nečitka riječ

(?) slijedi nakon riječi za koju nije sigurno da je dobro pročitana

… tekst koji nedostaje u izvorniku

Prilog 1.

Apostolska vizitacija Agostina Valiera 1579. godine (dio rukopisa koji se odnosi na katedralu sv. Stošije)

Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Fol. 36

Zadar, katedrala sv. Stošije

[…]

Inventarium suppellectilii ecclesia cathedralis Jadrensis eredità sacristis per procuratiam fabrica.

Pluviali

Duoi pluviali di mezo raso rosso con le armi Pesari fodrati di tela rossa.

Duoi pluviali di mezo raso bianco con li suoi cappazzi con l' armi Pesare fodrati di tela bianca.

Fol. 36v.

Un pluviale di mezo raso negro con friso d' oro con il suo capozzino.

Un pluviale di Boccasino negro con liste di raso rosso con il suo capozzino.

Duoi pluviali di seta bianca con frisi d' oro vecchi con li suoi capozzini.

Un pluviale di seta sanguinea con il suo capozzino con l' imagine di (?)

Un pluviale di velluto rosso à fioroni con frisi d' oro con il suo capozzin fodrato di tella rassa intorno con la franza di seta verde.

Un pluviale di tela di sangallo negro con liste rosse, e con franza verde.

Un pluviale di panno d' oro rosso con frisi d' oro fodrato di tela rossa con il suo capozzino novo.

Un pluviale di panno d' oro (…) con rossi con il suo capozzino vecchio fodrato di tela turchina.

Un pluviale di panno d' oro rosso à pavoni lavorato, con frisi d' oro et capozzino d' oro fodrato di tela turchina.

Un pluviale di panno d' oro et seta azura con frisi d' oro, et capozzino fodrato di tela rossa, et franza verde a torno nuovo.

Zaštićeno autorskim pravima

Un pluviale di damasco turchina à fioroni d' oro fodrato di tela turchina con frisi d' oro vecchio.
Un pluviale di velludo rosso figurato con frisi d' oro, e capozzino fodrato di tela rossa.
Un pluviale di velluto rosso con friso d' oro, et il suo capozzino fodrato di tela rossa con una balzana di velluto turchino.
Tre pluviali di damasco bianco vecchi con li capozzini, et frisi d' oro fodrati di tela bianca.
Pallii
Un pallio di panno d' oro rosso et franza verde con l' arma Valaresso.
Un pallio di damasco bianco à Fioroni d' oro con l' arme Valaresso et la sua lista fodrato di tela bianca vecchio.
Un pallio di altar grande di velluto cremesino à fioroni fodrato di tela rossa con le sue franzi gialle vecchio.
Fol. 37
Un pallio d' altar grande di damasco bianco fodrato di tela bianca con Franza rossa con l' arme Pesaro vecchio.
Un pallio d' altar grande di damasco bianco fodrato di tela bianca con franza rossa con l' arma Pesaro vecchio.
Un pallio d' altar grande di damasco bianco fodrato di tela bianca con franza di seta bianca nuova.
Un pallio d' altar grande d' oro contrafatto con l' arme Valaresso fodrato di tela rossa posto all' altare della Madonna.
Un pallio di tella negra con una croce dipinta in mezo.
Un pallio di raso cremesino fodrato di tela rossa per la sedia Archiepiscopale con la franza verde.
Un altro pallio di raso cremesino fodrato di tela rossa con la franza di seta e toro per la sedia Archiepiscopale.
Un pallio di damasco paonazzo fodrato di tela per la sedia Archiepiscopale.
Un pallio di samito bianco con la croce in mezo dell' altar grande.
Un pallio di Boccasino con la croce in mezo all' altare di S. Martino vecchissimo.
Un pallio di damasco rosso fodrato di tela rosa con la franza verde.
Un pallio di damasco bianco vecchio all' altar di S. Agnolo.
Un pallio di divisato alla moresca all' altare dell' Annunziatione.
Duoi pallii di seta gialla et verde a gli altari di Santa Croce et di Santa Margarita vecchissimi.
Un pallio di meza lana negro con liste rosse.

Zaštićeno autorskim pravima

Un pallio di velluto verde alto basso con franza (…).

Un pallio di zambelotto rosso listato di verde all' altare di Santa Anastasia.

Un pallio di velluto pavonazzo scuro all' altar grande.

Un pallio di Boccasino negro con liste rosse all' altar grande.

Un pallio alla moresca all' altar de Valaressi.

Cinque palii di tela negra dipinti con le croci et frisi intorno per la quaresima.

Fol. 37v.

Pianette et tunicelle

Una pianeta con le sue tunicelle di panno d' oro à fioroni rossi.

Una pianetta di damasco bianco con le sue tunicelle vecchia repezzatta.

Una pianeta di damasco rosso con le sue tunicelle.

Una pianeta di raso turchino con le sue tunicelle con frisi d' oro.

Una pianeta con le sue tunicelle di damasco bianco nuova.

Una pianeta di raso bianco con le sue tunicelle squarziata.

Una pianeta di damasco verde.

Una pianeta con le sue tonicelle di raso verde.

Due pianete di raso rosso con croce d' oro confatto.

Due tunicelle di cendale rosso usate quotidianamente.

Una pianetta con le sue tunicelle di Boccasino negro con le sue croci rossi.

Una pianeta con le sue tunicelle di seta azura vecchia.

Una pianeta di colore sanguineo con le tunicelle vecchia.

Una pianeta di seta vergata con le sue tunicelle.

Una pianeta con le sue tunicelle d' oro contrafatto.

Una pianeta di samito bianco con le sue tunicelle.

Una pianeta di velluto cremesino à fioroni con croce d' oro contrafatto.

Una pianeta di Boccasino negro con croce rosso d' ormesino.

Due pianete di Zambelotto rosso con croci verdi d' ormesin.

Una pianeta di velluto cremesino con croce d' oro seta paonazza di (…).

Una pianeta di velluto cremesino di fioroni con croce à figura.

Camisi

Una camiso di tela on gramiti di panno d' oro à fioroni pavonazzi.

Uno camiso di tela on zambelotto turchino.

Fol. 38

Una camiso di tela on raso sanguineo vecchio.

Zaščiteno avtorskim pravima

Uno con raso cremesino.

Uno con raso cremesino e cordella d' oro intorno.

Uno con raso giallo vecchio.

Uno con velluto verde alto basso con una striccia di raso intorno.

Uno con damasco giallo.

Uno con damasco pavonazzo e cordellina d' oro et seta.

Uno con velluto rosso e cordellina verde intorno.

Uno con velluto rosso, e cordellina verde ut supra.

Paramenti de particolari

Cinque paramenti finiti di persone particolari

Amiti

Amiti con diversi colori de capozzini numero otto.

Stole

Stole undeci di seta di diversi colori et lavori.

Manipoli

Manipoli dieci di seta di diversi colori et lavori.

Cingoli

Cingoli fra novi et usati quindeci.

[…]

Mantili

Mantili vintisete per gli altari tra li bambace et lino, schieti et lavorati

Cortine

Otto cortine di tela per gli altari con cinque altri pezzi.

Robbe poste nell' armario di sacistia.

[…]

Corporali para tre novi.

Doi faccioli vergati di seta per li calici.

Fol. 39

Altre robbe consegnate à sacristia maggiore

[…]

Due borse da corporali ricamato d' oro et perle.

Un mantile grande grezo lavorato d' oro e seta rossa.

Una benda o gremiale lavorato d' oro, et seta rossa.

Un altra simile vecchia.

Zaštićeno autorskim pravima

Una benda di setta gialla con cordellina d' oro intorno.

Duoi faccioli lavorati di seta et oro.

[…]

Duoi faccioli grezi lavorati di tela turchina e d' oro vecchi.

Duoi faccioli di tela lavorati di seta bianca.

Un gremiale di velo con croce rossa in mezzo con ori rossi et paonazzi.

Un faciol vecchio lavorato di seta e d' oro.

[…]

Robbe conservate nell' armario maggiore

Cinque pezzi di razzi con Santa Anastasia in mezo.

Spalliere sei à fioroni ed animali diversi.

Una spalliera grande da mettere sotto la croce.

Un pezzo di spalliera per il pulpito.

Un altro pezzo di spalliera et un antiporto.

Pluviali di tre di damasco bianco novi con frisi d' oro e capozzini.

Una pianeta con le tunicelle di damasco bianco con cordelle d' oro nove.

Una pianeta con le tunicelle di damasco pavonazzo guarnite di raso nove.

Un pluviale di panno d' oro con frisi d' oro con l' suo capozzino.

Un pluviale di panno d' oro à fioroni di damasco rosso il suo

Fol. 39v.

capozzino con frisi d' oro.

Camisi quattro con gramiti di panno di seta, frisi d' oro stole et manipoli.

Paramenti dell' Arcivescovo

Un amito di renso.

Una camisa di renso lavorato

Un cingolo.

Le sandaglie di damasco bianco vecchie.

Calcette di raso bianco nove.

Un gremiale lavorato d' oro con un' Giesu in mezo.

Due tunicelle d' ormesin bianco con cordella rossa et bianca intorno..

Le (?) di bombaso bianco con Giesu d' oro in mezo.

Una stola di damasco bianco con croce d' oro.

Un manipolo di damasco bianco con croci ut supra.

Una mitra di (…) d' argento guarnita di cordellina d' oro.

Zaštićeno autorskim pravima

Una stola d' un manipolo di (…) d' argento con croci d' oro.

Una pianeta e due tonicelle di (…) d' argento guarnite di lama d' oro.

Una stola e duoi manipoli di (…) d' argento con croci d' oro.

Un' altra stola e manipolo di damasco bianco.

[…]

Un' ombrella di damasco bianco lavorata d' oro con figure.

Un pallio d' altari di velluto cremesino et panno d' oro.

Tre camisi di tela con gramiti di velluto negro, tre stole e manipoli.

Una pianeta di velluto negro con croce rossa.

Duoi guancialetti di coreo d' oro.

Duoi antiporti di panno rosso con arme.

[…]

Duoi pezzi di damasco rosso per il pulpito.

[…]

Fol. 40

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 2

Apostolska vizitacija Mihovila Priulija 1603. godine (dio rukopisa koji se odnosi na katedralu sv. Stošije)

Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Katedrala sv. Anastazije, fol. 654, 686–689v.

Die Veneris 25 mensis Aprilis 1603.

[…]

Visitavit sacristiam

Inventario delle robbe del Domo di Zara

Un piviale di tela d' argento con il suo friso d' oro et passaman intorno di argento etoro fodrato tutto di ormesino bianco.

Piviali tre di Damasco bianco con li suoi frisi et capucci d' oro uno fodrato d' armesino, et duoi di tela bianca.

Duoi piviali di panno d' oro uno schietto et l' altro a fiorami con li suoi frisi et Capucci d' oro.

Un piviale di panno d' oro à pavoni vecchio con il suo friso d' oro fodrato di tela bianca turchina.

Trè piviali di color violaceo vecchi à fiori d' oro il maggior con il friso d' oro e li duoi schietti fodrati di tela gialla e til maggiore di tella Turchina con la sua franza àtorno.

Un piviale vecchio di veluto cremese con il suo friso d' oro, et la lista à piedi di veluto Turchino.

Un piviale di Velluto rosso à fiori con il suo friso d' oro et cappuccio fodrato di tela rossa, et franza verde à piedi.

Un piviale di pano d' oro et seta turchina con li suoi frisi d' oro et capuccio fodrato di tella rossa et franza verde à piedi.

Fol. 686

Un piviale di panno d' oro et seta rossa con li suoi frisi d' oro et capuccio.

Duoi piviali di raso cremesi vecchi con li suoi frisi sechietti.

Un piviale di Damasco bianco vecchio et suo friso rosso et franza à piedi verde.

Duoi piviali di samito bianco nuovi fodrati di tela bianca con il passaman bianco con li suoi Capucci bianchi sechietti.

Zaštićeno autorskim pravima

Un piviale di mezzo raso bianco nuovo con il suo capuccio schietto franza bianca, fodrato di tela bianca.
Un piviale pavonazzo di tela d' oro con li suoi passaman d' oro et capuccio dell' istessa stola à fogliami fodrato di cendalo pavonazzo et franze pavonazze et d' oro.
Una Mitria di sopradetta tella d' oro et una stola dell' istesso.
Un pivial di raso nero vecchio con il suo friso d' oro.
Duoi piviali di Fristagno nero vecchi, uno con li suoi frisi et capuccio di raso cremese et l' altro col suo friso di tela rossa, il Capuccio con un Christo et San Pietro.
Duoi piviali di ferandina a schachetti bianchi con le sue Cordelle d' oro, et i capucci dell' stesso fodrati di tela bianca.
Fol. 686v.
Tre piviali di Damasco Rosso à opera con trine d' oro et franze di seta rossa, e toro con li loro Capucci dell' istessa robba.
Un piviale di Cendal bianco à onde fodrato di taffetta bianca con la sua stolla et mitria del medesima.
Un paro di Calzette di raso bianco.
Un paro di scarpe di raso bianco.
Un paro de guanti di seta bianca con una ghirlanda d' oro attorncata di perle.
Pianette et Tonicelle
Una pianetta con le sue Tonicelle di tela d' argento et frisi d' oro con le sue stolle et manipoli.
Una pianetta con le tonicelle di Damasco bianco con li frisi d' oro con le sue stole e manipoli.
Una pianette con le sue tonicelle di Damasco bianco et li frisi di raso rosso.
Una pianeta di panno d' oro à fiori con le sue tonicelle et frisi d' oro con le stole et manipoli di panno d' oro.
Una pianeta con le sue tonicelle di raso turchino et frisi d' oro con una stola et manipolo.
Una pianeta con le sue tonicelle di Damasco rosso il friso della pianeta d' oro.
Fol. 687
Una pianeta di Veluto rosso à opera con le sue tonicelle et frisi di oro vecchie.
Una pianetta di raso verde con le sue tonicelle li frisi di oro et seta rossa.
Una pianeta di raso bianco vecchia con le sue tonicelle.
Una pianeta di mezzalana bianca con le sue tonicelle vecchie.
Una pianeta di bovarino nero con le sue tonicelle et frisi rossi à torno vecchie.
Due pianete di fustagno nero con li suoi frisi rossi vecchie.

Zaščiteno avtorskim pravima

Una pianeta di Damasco rosso nuova con le sue tonicelle stole et manipoli con li suoi frisi broccadello fodrati da tela rossa.

Una pianeta di restagno d' argento à figure con le sue tonicelle con frisi d' oro dalle bande.

Due Mitrie di tabino bianco con le sue cordelle d' oro attorno.

Quattro pianete di raso cremese vecchie.

Una pianeta di veluto rosso vecchia.

Una pianeta di grogran paonazzo con la sua croce rossa.

Fol. 687v.

Due stole et duoi manipoli dell istesso colore.

Una pianeta di veluto nero con la sua croce di raso rosso con due stole et tre manipoli vecchi.

Una pianeta di damasco nero con la sua stola et manipolo con il suo friso paonazzo.

Una pianeta di Damasco verde con il suo friso di damasco rosso fodrata di tela verde.

Due pianete di Ciambelotto verde à onde con una stola e manipoli duoi novi con passaman rosso et l' altra con passaman turchino fodrata di tela vere.

Una pianeta di grogran paonazza con il friso rosso.

Due pianete di mezzoraso bianco con il suoi frisi di tella d' oro fodrati di tela bianca con le sue stole et manipoli.

Una pianeta bianca di samito di seta con li suoi frisi di passaman rosso fodrata di tela bianca.

Una pianeta di damasco paonazzo con le sue tonicelle stole manipoli con frisi rossi fodrate di tela turchina.

Una pianeta et tonicelle di raso rovano con li suoi frisi di ricamo d' oro.

Una pianeta con le sue tonicelle à opera rosse vecchie.

Una pianeta di Damasco bianco stracciata.

Fol. 688

Una pianeta di veluto rosso stracciata con trine verdi.

Una pianeta con le sue tonicelle stole due, et tre manipoli di damasco rosso à opera con trine d' oro crocette di trina d' oro et franze di seta rossa e toro.

Tre stole et tre manipoli di Damasco rosso con le croci di trina verde.

Tre stole et quattro manipoli di veluto nero con le sue croci di trina et franza paonazza.

Due tonicelle nere di grogran lista de d' ormesin rosso.

Tre stole et tre manipoli di Damasco rosso con le franzi di seta turchina et gialla vecchie.

Una stola di raso vinado nuova con le sue croci d' oro.

Due stole di damasco verde con tre manipoli dell' stesso.

Una stola et un manipolo indorato usato.

Zaščiteno avtorskim pravima

Un manipolo di Damasco verde vecchio.
Un paro di tonicelle di ormesino da Fiorenza bianco con cordella d' oro.
Una stola et un manipolo di damasco bianco con le sue crocette larghe di diverso colore et fodrate di tela bianca.
Una pianeta di ferandina bianca con fiori variati con la sua stola et manipolo fodrati con ormesin rosso da Fiorenza.
Fol. 688v.
Una pianeta di damasco rosso con la croce fatta di passaman verde di seta.
Una pianeta di ormesin da Fiorenza rovano con la sua stola e manipoli fodrate di tela rovana.
Due tonicelle d' ormesino da Fiorenza rosso.
Cinque stole et cinque manipoli di raso cremese con le croci d' oro, et franza cremese, con le fodre di tela dell' stesso colore.
Un palio di panno d' oro rosso di fiori con franza verde et l' arma Valaresso.
Un palio di Damasco bianco con fiori d' oro con l' arma Valaresso et la sua franza d' oro nuova.
Un palio di Damasco bianco usato et franza bianca di seta.
Un palio di damasco rosso con le sue franze verde.
Un palio di veluto verde et la franza gialla.
Un palio di Damasco bianco con fiori d' oro con l' erma Valaressa et la sua franza d' oro nuova.
Un palio di Damasco bianco usato et franza bianca di seta.
Un palio di damasco rosso con le sue franze verde.
Un palio di veluto verde et la franza gialla.
Un palio di veluto rosso con la franza gialla.
Un palio di Damasco bianco vecchio con l' arma Pesaro.
Un pallio di sei tella, trè di veluto cremese et tre di panno d' oro.
Un palio di velluto paonazzo scuro con la croce rossa.
Un palio di raso cremese con la franza di seta e toro per la sedia Archiepiscopale.
Fol. 689.
Un palio di raso rosso usato con la sua franza d' oro et seta verde per la sedia Archiepiscopale con il suo cussino di damasco rosso.
Un palio di Damasco bianco con la franza di seta e toro per la sedia Archiepiscopale con il suo cussino di damasco bianco.
Un palio di Damasco paonazzo con la franza di seta paonazza per la sedia Archiepiscopale.

Zaščiteno avtorskim pravima

Un palio di raso paonazzo con la franza paonazza di seta et il suo cussino di raso paonazzo.
Un palio di grogran paonazza con la franza rossa.
Duoi palii di festagno nero con fusi et croci rosse.
Sei pallii di tella nera vecchi per la quadragesima dipinti con le croci et frisi intorno.
Una ombrella di Damasco bianco con li suoi frisi à figure d' oro et la franza verde et oro.
Una bandiera di tafetà cremese con la sua lancia dorata coperta di tela rossa.
Una ombrella di raso nero con le sue mazze per Giovedi Santo.
Duoi pallii di Ciambellotto rosso à onde per l' altare.
Fol. 689v.
Un palio d' altare di corame d' oro.
Duoi pallii d' altare di veluto verde con fioroni di pano d' oro uno per l' altare del Corpus Domini l' altro di Santa Anastasia.
Un palio d' altar di ferandina con fiori vanati per l' altare maggiore.
Due cortine di ferandina rossa à opera di diversi colore.
Duoi panni di Damasco rosso da pulpito per li letturini dell' evangelio et Epistola.
Otto cortine di tela turchina parte dipinte et parte schiete da coprir gl' altari.
Cinque pezzi di cortine di tella turchina da coprire la Croce grande et li Apostoli.
[…]
Fol. 690
[…]
Razzi
Razzi à figure grandi l' historia di David con s. Anastasia l' arma Valaresso et Morosina pezzi quattro et il
Fol. 690v.
quattro di Lucretia Romana
Razzi à figura grandi l' historia di Salomone pezzi dieci
[…]
Una portiera di panno rosso con le Armi
[…]
Un panno paonazzo di saglia con la sua franza et costumo di detto colore per l' (…) per l' Illustrissimo Monsignore Arcivescovo
Un altro panno paonazzo maggiore di panno Venetiano con quattro cossini dell' istesso panno con li suoi fiocchi et passamano per l'istesso uso
Fol. 692

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Due borse grandi per lo calice una con l' imagine della madonna et l' altra la (…)

Due borse di raso verde

Cinque altre borse diverse da tener corporali

Corporali para dodeci tra nuovi et vecchi con le loro animelle

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 3

Inventario degli Effetti tutti della Chiesa Metropolitana (smještaj dokumenta nepoznat)

Zara li 8 luglio 1816

[...]

Segue l'Inventario degli Apparati

Cappella Pontificale di Drappo di Seta bianca a fiori di oro e di argento composta da tre
Pluviali quattro Tonicelle due Manipoli e quattro Stole
Pianetta relativa manipolo Stola Borsa e Fazzoletto
Due Dalmatiche di seta bianca
Altra Pianetta a due dritti bianco e rosso ricamata a punto di Spagna d'oro con
manipolo Stola Borsa e Fazzoletto
Faldistorio di Damasco bianco
Un pajo di Scarpe bianche
Un pajo di Guanti bianchi ricamati d'oro nel dorso della mano
Una Mitra bianca ricamata d' Oro a punto di Spagna
Altra detta di Canevazza d' oro a ricamo di setta
Un pezzo di seta cremese inserviente ai Pontificali con spigheta d'oro
Altra Mitra eguale all' Apparato
Grembiale di Drappo a fiori d'oro con gallone relativo all'intorno
Binda di Canevazza d'oro a fiori di Seta e gallon d'oro
Antependio per l' Altar Maggiore di Canevazza d'argento con fiori d'oro e seta
e Guazzarone d'oro
Quattro Pianete di Lana bianche usuali[1]

Segue l'Inventario degli Apparati

Antipendio di Seta bianca con gallone d'oro[2]
Apparato in terzo con Pluviale di seta bianca ricamato in seta a colori mista di argento[3]
Apparato in terzo fondo canarino ricamato in seta mista di argento fornito di merlo di argento[4]
Altra Cappella di drappo di seta bianca ricamata a fiori di seta mista d'oro con gallone relativo
Binda di fondo bianco a fiori misti d'oro

[1] In cattivo stato

[2] Deve esser accomodato

[3] Manca il Fazzoletto

[4] Manca di Fazzoletto

Zaštićeno autorskim pravima

Altra detta con fodera rossa

Apparato in terzo di seta bianca a fiori misti di oro con gallone d' argento[5]

Cappella completa composta da Pluviale Pianetta Tonicelle di Drappo bianco
a fiori con frangie e galloni d'oro

Cinque Pluviali di Damasco bianco con gallone di oro quattro de' quali con frangia[6]

Pianetta e Tonicelle per le Feste dello stesso drappo con gallone d'oro

Quattro Pianete per le Feste di fondo bianco a fiori di seta tre fornite con
gallon falso ed una di seta

Pluviale con Cappella completta di drappo bianco a fiori d'oro gallonata d' argento[7]

Apparato in terzo fondo bianco a fiori di seta con gallone d'oro[8]

Quattro Pianette per le feste di damasco bianco con gallone d'oro[9]

Altre quattro dette bianche per le sollennità con fornitura d'oro

Apparato in terzo di lana bianco con fornitura relativa[10]

Un Applicata di Seta biancha fornita di seta

Pluviale di Canevazza d'argento con merlo relativo[11]

Due antiche e lacere Tonicelle bianche

Un pezzo di drappo bianco ad uso di binda

Pluviale bianco a fiori con spigheta d'oro[12]

Binda bianca con spigheta d'oro

Coperta di Faldistorio rossa di Damasco con gallone di seta

Due Dalmatiche di Seta rossa

Un pajo Guanti a maglia di seta rossa ricamati d'oro nel dorso della mano con perle fine

Pianeta rossa cangiante a fiori d'oro con gallone d'oro; con manipolo Stola Borsa
e Fazzoletto dello Stesso drappo

Sandali di Damasco rosso

[5] Manca la borsa

[6] Due sono d'accomodarsi

[7] La Fodera è in disordine e manca di Manipolo e Fazzoletto

[8] Manca di Manipolo

[9] Manca un Manipolo

[10] In cattivo stato, e manca una Stola

[11] In cattivo stato

[12] In cattivo stato

Zaščiteno avtorskim pravima

Segue l'Inventario degli Apparati della Metropolitana

Una Mitra di drappo rosso a fiori d'oro con relativa spigheta

Un pajo di Scarpe di drappo rosso con galloncino d'oro

Coperta per la Credenza di seta rossa

Tre Pluviali della Stessa Cappella con Fazzoletto e Grembiale[13]

Quattro Tonicelle dello Stesso drappo della Pianeta con due Manipoli e Stola

Una Binda eguale con merlo d'oro

Antipendio rosso

Altro Antipendio di Soprarizzo d'oro a fiori di veluto rosso

Apparato rosso per le solennità di seta a fiori misti d'oro con guarnitura di cordella d'oro composto di due Tonicelle una Pianeta tre manipoli Borsa e Fazzoletto

Una Pianeta con solo manipolo di drappo rosso a fiori con fornitura d'argento falso[14]

Due pluviali di seta rossa con spigheta falsa

Due detti di Damasco rosso con gallone e frangia d'oro

Altro detto di Damasco a fiori piccioli con frangia e gallon d'oro

Altro detto di Damasco con gallon d'oro

Un Apparato di damasco rosso con cordella d'oro[15]

Quattro Pianete per le Feste sortite rosse tre di damasco, gallonate due di seta ed una di gallon falso

Altra Pianeta color di rosa con gallon di argento con borsa e Fazzoletto di diversa qualità

Quattro Pianete di damasco rosso per le sollennità fornite d'oro

Altra detta rossa a fiori misti d'oro

Apparato rosso in terzo di bavella con fornitura falsa[16]

Quattro Pianete usuali rosse[17]

Apparato rosso di Lana in terza fornito di seta[18]

Pluviale con Stola color di seta a fiori gallonato di argento

Apparato in terzo di seta color di rosa a fiori d'oro falso[19]

---

[13] Questi sono di diverso drappo, ma egualmente a fiori e gallone d'oro; uno de quali tiene un fiocco pure d'oro

[14] Inservibile

[15] In cattivo stato manca il Fazzoletto

[16] In cattivo stato

[17] In cattivo stato

[18] Mancante di Borsa e Fazzoletto

[19] Manca il Fazzoletto

Zastićeno autorskim pravima

Due Pluviali rossi a fiori d'oro con frangia di seta e Stola di antico ricamo[20]

Una Binda di seta rossa fiorata con merlo d'oro

Due Pluviali di Lana rossi con fornitura di seta

Due Binde una di seta con merlo d'oro l'altra di raso con ricamo e merlo d'oro tutte e due rosse

Un Antipendio fondo bianco con fiori di seta damascati e gallon d'oro

Pluviale di drappo paonazzo con fiori d'oro e argento Stola e Mitra

Sandali di damasco paonazzo

Due Tonicelle di amuer paonazzo con gallone d'oro Manipoli e Stola

Segue l' Inventario degli Apparati della Metropolitana

Due Pluviali di Lana paonazzi gallonati di Seta

Pluviale e Apparato in terzo di damasco paonazzo con frangia e gallon d'oro[21]

Una Pianeta Paonazza di amuer con merlo d'oro[22]

Due Applicate di seta paonazza e relativa Pianeta e Digiuno con gallon d'oro

Due Pianete di seta color paonazzo fornite una di merlo e l'altra con gallone d'oro

Due dette di damasco paonazzo una fornita di merlo falso e l'altra di seta

Apparato in terzo paonazzo fornito di seta[23]

Due Applicate paonazze[24]

Un Apparato in terzo paonazzo di damasco fornito di seta[25]

Due Applicate e Pianeta di Lana paonazza con la fornitura di Lana

Due Pianete una completa a l'altra mancarte di Stola Manipolo Borsa e Fazzoletto

Antipendio di damasco paonazzo con gallone e frangia d'oro

Binda paonazza a fiori bianchi com merlo d'oro

Pianeta d' amuer verde con gallone d'oro[26]

Due Dalmatiche di seta verde

Mitra di Seta Verde

Un pajo di guanti a maglia verde ricamati in seta gialla

---

[20] In cattivo stato

[21] Mancante di Borsa e Fazzoletto

[22] Manca di Borsa e Fazzoletto

[23] Manca di Borsa e Fazzoletto

[24] Mancanti di Stole e Manipoli

[25] Manca di Borsa e Fazzoletto

[26] Manca di Borsa e Stola

Zaščiteno avtorskim pravima

Un Pluviale verde di veluto[27]

Una Pianeta di seta verde con cordella d'oro[28]

Un Pluviale verde di drappo con fiori misti d'oro Stola relativa con merlo a frangia d'oro

Apparato in terzo di damasco verde con cordella d'oro[29]

Due Pianete di seta damascata verde una fornita di seta e l'altra di Spigheta falsa

Altra detta di damasco verde con fornitura di seta

Altra detta di raso verde con merlo di argento[30]

Binda verde con merlo d'oro[31]

Pluviale e Apparato in terzo nero di seta con gallone di argento

Due Applicate con Pianeta a fiori d'oro con Stollone fornite con Spigheta d'oro[32]

Pluviale di seta con Apparato completto nero; il Pluviale e fornito di argento ed il restante di seta[33]

Pluviale nero di Lana con gallon di seta gialla

Apparato in terzo di Lana nera con fornitura di seta giala[34]

Quattro Pianete nere di Lana complete fornite di seta giala

Segue l' Inventario della Biancheria

Un Camice da Pontificale per Mons. Arcivescovo

Quatro Camici per gli assistenti

Diecinove detti pei giorni Festivi

Venticinque detti pei giorni Feriali

Sessantatre Amiti assortiti

Trentaotto Cingoli

Quarantasei Tovaglie

Dodici sopra Tovaglie

Dieci sotto Tovaglie

Quarantacinque Corporali

---

[27] Vecchio

[28] Vecchia

[29] In cattivo stato manca di Borsa Fazzoletto

[30] In cattivo stato

[31] Lacera

[32] Manca di Borsa e Fazzoletto

[33] Manca il Fazzoletto

[34] Mancante di un Manipolo e Borsa

Zasticeno autorskim pravima

Sessantatre Animelle

Duecentotre Putificatorj

Ventiquattro Fazzoletti da lavabo

Un Panolino per la Lavazione de piedi

Quattro Asciugamani

Tre Lenzuoli per coprire le Scalinate all' Altare Maggiore

Quattro pezzi di tela bianca per le Balaustrate del SS: mo Sacramento[35]

Sette Canevazze

Alcuni pezzi di merlo vecchio per i Camici

Segue l'Inventario di molti altri utensili

Inservienti all'ordinario apparamento della Chiesa;

ed altri effetti che esistono in proprietà della Stessa

[...]

Un Faldistorio di Legno dorato

Due Strati di Damasco paonazzo con quattro cussini[36]

Uno Strato di drappo viola con due cussini di panno[37]

Segue l' Inventario anzidetto

Due Tappetti a fiama[38]

Quattro Arazzi[39]

Due detti piccioli

[...]

Baldachino Arcivescovile di Damasco rosso a fiori bianchi[40]

Altro detto rosso

Altro detto bianco

Un Antipendio giornaliero

[...]

Sette paja di Cuscini assortiti

[...]

---

[35] Vecchie

[36] Vecchio

[37] Vecchio

[38] In cattivo stato

[39] Indecentissimi

[40] Cattivo

Zaštićeno autorskim pravima

Un Baldachino di raso nero[41]

Altro detto di Stofa d'oro

Fornitura della Chiesa di damasco rosso[42]

Due pezzi di damasco di quattro telli

Tre pezzi detti di due telli

Altro di cinque Telli per la credenza

Segue l'Inventario anzidetto

Due portiere di damasco rosso[43]

Alquante Braccia di frangia di seta

Due Ombrelle per il viatico[44]

[...]

Colone di tella nera senza Capitelli e tornaletti

Zara 8 luglio 1816

Presentato nell'atto della sacra visita, e trovato conforme ad altro vidimato, e rilasciato in mano dei Procuratori Morović e Pamaz

Gio. Mischiato Cancelliere

Zaštićeno autorskim pravima

[41] Non finito

[42] In cattivo stato

[43] Lacere

[44] In cattivo stato

Prilog 4

Apostolska vizitacija Agostina Valiera 1579. godine (dio rukopisa koji se odnosi na crkvu sv. Krševana)

Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Fol. 43v.

Zadar, samostan i crkva sv. Krševana

Ecclesia Sancti Grisogoni et Abbatia ordinis Sancti Benedicti […]

[…] altaria Maius consacratum habet […] pallium ex panno rubeo, […]

Altare Sancta Maria habet […], et pallium.

Altare Sancta Crucis […] habet […], pallium ex amoribus pictorum.

Altare Sancti Iacobi […] habet […], pallium panno viridi.

Fol. 44

Altare Santissima Trinitatis habet […], et pallium ex […]

Altare Sancti Joannis habet […], pallium lacerum.

Altare assumptiones Sancti Maria habet […], pallium (…) ex tela.

[…]

Altare Sancti Marci habet […] […], pallium ex tela (…).

Altare Sancti (…) habet […], pallium ex tela intertexta […]

Altari Sancti Grisogoni […] et pallium ex corio in aurato […]

[…]

Mitra ornata in argenteus et geramis.

[…]

Fol. 44v.

[…]

Mappa (…) picta serico et auro (…)

Dua alia mappa pro (…) (…) (…) (…) altera serica, altera serica et aura.

Scolarium (?) ex (…) serico auro inter picto (…) magno vetus.

Due mappa pro lectorilibus picta (…).

Capella ex velluto rubeo vetus.

Alia capella vilacra (…) (…) ex serico.

Zaštićeno autorskim pravima

Dalmatice due alba ex serico veteres.

Planeta ex damasco ceruleo vetus.

Planeta ex velluto cremesino vetus lacera.

Planeta ex velluto cremesino (…) bona.

Planeta ex zambelloto violaceo (…).

Planeta ex damasco albo cum auri friggis.

Alia (…) cremesino vetus (…) et lacerum.

Alia ex velluto (…) vetus lacerum (…).

Duae planeta ex ormesino nigro lacera.

Duo camisi rubeus ex (…) (…) (…).

Vexillum ex stendardo rubeo inauratum cum effigie Sancti Grisogoni e (…) in (…) (…) in anno in sacris pompis per urbem gestaturis.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 5

DAZD 58, Ekonom Providurstva Dalmacije 1806. – 1810., 1 knjiga, svežanj 11 – ukinute crkve 1809.

Inventar crkve Sv. Krševana

31. Agosto 1807.

Relativamente al Decreto № 618 / 3430 C.C. il R:o Economo in unione al Sig:n Leonardo Benvenuti Ag:te Rag:te della Divis: a di finanze, si è portato dal R:e P. Ret:e D:n Gaetano Aleardi a prendere in consegna li seguenti effetti di ragione del sopreso monastero di S.Grisogono inventariati li 31. Agosto 1807 dalla Commis:e Delegato in esecuzione al Decto Sud:o di S.E.Prov:r Gnle, escluè (?) gli accordati al med:o per l'officiatura della Chiesa di S.Grisogono, li tre Altari con tutti gli effetti che in essi si trovano, come risulta dall' unita Quietanza del P. Retore, i quali effetti tutti sono stati registrati dal R:o Economo nell'Invent:o del Liceo a Carte 31

Fol.1

Bastone di Baldacchino di legno con suoi pomoli di legno dorato 4

Armadi grandi dove esistono le seguenti effetti 2

pianeta bianca trinata d'oro 1

d:a di damasco cremese trinata d'oro 1

Fol. 2

Pianeta nera con spighetta giala 1

OSSERVAZIONI: N.B. Tutte le pianete fornite di respettivi apprestamenti

detta refatta a fiamma trinata d'oro 1

detta di damasco cremese trinata nel mezzo di cordella dorata 1

detta di lana fiorata fornita come sopra trinata di spighetta giala 1

detta di setta color rosso 1

detta color violaceo trinata d'oro 1

detta bianca trinata di cordella giala 1

detta di lana color rosso trinata di cordella vecchia d'oro 1

detta di lana rigata con cordella giala 1

detta di grisetto d'oro con sua stolla 1

detta di lana nera trinata di cordella giala 1

detta di setta verde con cordella d'oro vecchio 1

Zaštićeno autorskim pravima

detta di bavellino violaceo vecchis:a trinata d'oro 1
detta di color violaceo trinato d'oro 1
detta fiorato verde trinata d'oro 1
detta damasco guarnita d'oro 1
piviale di damasco bianco trinato d'oro 1
detto cremese trinato d'oro 1
detto damasco violaceo trinato d'oro 1
continenza di setta bianca fiorata con frangia d'oro 1
Fol. 3
continenza di grisetto d'oro a fiori d'argento fornita di spighetta d'oro 1
detto di damasco cremese trinata d'oro 1
stolla di amuer nero con franzo d'oro 1
detta d'amuer di lana violacea 1
detta di damasco trinata di franzia d'oro 1
manipolo di damasco trinato di franzia d'oro 1
tovaglie d'altare 5
camisi di tella bianca con i respetivi cingoli 12
asciugamani 3
cotte 3
un baldacchino d'amuer bianco con franze d'oro 1
pezzi di damasco color rosso tra grandi e piccoli 35 9 in Palazzo P:le
un strato nero 1
cornice di veluto cremese 1
drappo di setta fiorato 1
Fol. 4
una mitra vecchia brocata 1

Zara li 18 : Gen:o 1808

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 6

Apostolska vizitacija Agostina Valiera 1579. godine (dio rukopisa koji se odnosi na crkvu sv. Šimuna – u to vrijeme sakristiju djelomično porušene crkve sv. Marije Velike) Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Fol. 57

Crkva sv. Šimuna

Ecclesia sancti Simeoni Giusti […]

[…]

In detta Capella est unum altare ubi Iacet corpus Sancti … cum icona B. Maria Virginis duabus tobaleas et palio veteri ex coreo […]

[…]

Fol. 57v.

[…]

In […] capella sancti Rochi sunt duo altaria.

Maius consacratum habet […], tres tobaleas, Palium ex coreo inaurato.

Altare Sancti Martini habet […], et palium ex corio unicam tobalea.

[…]

Inventarium mobilia sacristia Sancti Simeoni

Capella ex veluto rubeo cum dramitis auris.

Dua capelle veteres altera ex veluto viridi cum dramiti auris altera ex damasco ceruleo.

Planeta tres ex veluto rubeo una cum cruce opera frigii altera intercisa altera cum floribus aurus.

Planeta ex samito cum opere frigia.

Planeta (…).

Planeta ex tela nigra.

Capella viridis ex (…) cum pluviali (…) generis.

Due planete ex tela (…).

Novem camisi cum suis dramiti.

Quatuor (…) in usu habiti et tres (…) ex telac um (…) sericis.

Tres stola et tres manipuli ex damasco rubeo.

Zaštićeno autorskim pravima

Tres stole, tres manipuli ex (…) viridi.

Dua stola et duo manipoli ex tela (…)

Fol. 58

Tria palia ex tela diversi generis.

Duo palia ex corio inaurata.

Sex alia palia ex tela lana et serico.

Tobalea octo bona et veteres.

Pulvinus cum opere frigio serici rubei.

In toga mento (…) ex damasco rubeo.

Cortina ex samito rubeo cum floribus rubeis.

[…]

Inventarium mobilium societatis Sancti Rochi

[…]

Tres tobalea.

Aliquot linteola.

Seks palia per altaribus quattuor ex tela unum ex raso et alium ex corio.

Duo camisi cum suis fulcimenti et aliud sine.

Septem planeta tres ex tela, unum ex veluto rubeo cum croce aurea, una ex zambelotto rubeo cum cruce violacra una ex veluto molaceo cum cruce nigra una ex serico instar foliorum (…) cum cruce viridi et alba.

Tria tappetia.

[…]

Fol. 58v.

Linteola longum cum opere frigio (…) aureo.

Aliquot mappa veteres.

[…]

Inventarium mobilium societatis Santissimi Sacramenti

[…]

Tria sudaria cum opere frigio serici et auro.

Planeta cum sua stola et manipulo ex panno aureo.

Dua planeta nigra et alba cum fulcimentis.

Palia quattuor pro altaribus album ex damasco, rubeo ex veluto, alba ex fustaneum nigrum ex tela.

Pluviale ex damasco discolore.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Quinque tobalea pro altaribus, et alia multa suppelletilia (…).

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 7

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),

Vizitacije, kutija 2, sv. 14

Vizitacija (*Sacra visitatio Ecclesiae* metropolitanae) nadbiskupa Evangeliste Parzaghija (nadbiskup 1669. – 1688.), 1675. godina, zadarske crkve i samostani, dio rukopisa koji se odnosi na crkvu sv. Šimuna

Zadar, crkva sv. Šime

Fol. 20

[…]

Planeta albi coloris auro texta, et stola, ac manipulus rubeus quam primum […]

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 8

Znanstvena knjižnica Zadar, Rukopisi, 15294/ms. 334

Carte spettanti alla storia di Zara, Inventario General di tutti li mobili et immobili effeti appartenenti alla chiesa e capella del Glorioso San Simon Giusto fatto l'Anno 1757.

[...]

Fol. 5

Segue la Robba de Particolari, e delle Scuole

[...]

Una cassetta con le mazze del Baldachin

- della Confraternità del Santissimo [Sacramento (?)]

[...]

Fol. 6

[...]

Dietro l'Altar

L'Arca d'argento con sue colonette indorate,

entroui il Glorioso Corpo di S:Simon Giusto,

sostenuta da due lati da due Angeli Grandi di bronzo,

et appoggiata ad altri du angeli di

marmo, coperta d'un strato di veludo rosso

[...]

Nella Capella

[...]

Fol. 7

Due quadri grandi rappresentanti il miracolo successo (?)

alla Regina Elisabeth d'ungaria, uno alla

Dritto e l'altro alla Sinistra della Capella

con le sue coltrine di Tela, e suoi ferri.

Damaschi vecchi e strazzi

Pezzi 4. alle 4. colonne

Pezzi 6. negl'angoli et attorno li suddetti due quadri

Pezzi 2. sotto li sopradetti due quadri

[...]

Zaštićeno autorskim pravima

Due telleri vecchi, da far gli due Baldacchini
[...]
Un Banco grande alla dritta della Capella
Coperto con un arazzo buon grande di
Longhezza Parsi 5 incirca, e l'altezza parsi 1.
[...]
Fol. 9
Nella Sacristia
[...]
Un armer grande a due porte con seradura e chiaue
entroui le pianette, piuiali etc.
[...]
Fol. 11
In Sacristia
[...]
Nell'Armer Grande in alto
Un piuial
Due tonicelle
Una pianetta
- di ganzo d'oro con passamani d'oro
il piuial fodrato d'ermesin verde
la pianetta e tonicelle fodrate di seta cremesina
tutto coperto di rasetta
una pianetta
due tonicelle
- di damasco rosso cremese
et un manipolo con la stolla
- fodrate di rensetta gialla
una pianetta rossa di raso di seda con suo manipolo e stola
fornita con passamani stretti d'oro
fodrata di rensetta gialla
una pianetta con suo manipolo e stola
di ganzo d'oro, riccamata d'oro e d'argento
ben grosso con suo merlo d'oro e d'argento

Zaštićeno autorskim pravima

attorno
fodrata di tela naranzetta
una pianetta di damasco negro, con suo
manipolo e stola con suoi passamani
d'oro stretto attorno et in mezzo largo
fodrata di tela turchina
una pianetta di raso di seda bianca con suo manipolo e stola, tutto riccamato d'oro
fodrata di seda rossa incarnata con la sua coperta do tela rossa
Fol. 12
Nella Sacristia
nell'armer grande in alto
due tonicelle verde di drapo di seda à onda
con suoi due manipoli
fodrate di seda bianca
tutte le premesse pianette e tonicelle sono
attaccate alle sue portapianette e queste alle
cantinelle che si girano
Nell armer sotto la finestra
un piuial di damasco color di viola à fiori
con la sua stola, guarnito di franzetta d'oro falso
fodrata di seta incarnata
una pianetta di damasco sudetto con suo
manipolo e stola guarnita di franzetta come
sopra
fodrata ti tela incarnata.
un piuial di damasco negro senza stola con
passamane d'oro falso con due asole d'argento
fodrato di tela negra
un piuial
due tonicelle
una pianetta
due stole
3 manipoli
- tutto l'apparato di damasco

Zaštićeno autorskim pravima

perla, guarnito con passamani
d'oro fodrato ti tela naranzina
con suo faciol da calice di seta bianca dopia
guarnito con spighetta d'oro
con la sua borsa istessamente guarnita
1. pianetta di baccela à stampo color
paonazzo con la stola e manipolo
guarnita con passamani di seda gialla
fodrata di tela naranzina
Fol. 13
In Sacristia
Nell'armer disotto il grande
1. pianetta di damasco negro con sua stola
e manipolo, guarnita con piccolo passaman
d'oro falso
fodrata di tela negra, uecchia
1. pianetta di veludo cremese, in mezzo riccamata
di seda rappresentante diuersi Santi
con la stola e manipolo fodrata di tela rossa, uecchia, e la fodra rappezzata
1. pianetta di veludo cremese, guarnita di
merlo d'oro e argento
con la stola e manipolo
fodrata di tela rossa
2. pianette negre di robba simile al damasco
con fiori stampati, guernita con
passamani di seta gialla
con le sue stole e manipoli
fodrate di tela naranzetta nuoue quasi
1. pianetta bianca di rensetta di seda à fiori
con suo manipolo e stola
guarnita con passamani di seta gialla
fodrata di tela gialletta, smarrita vecchia
1 pianetta di rensetta di seda a fiori
con suo manipolo e stola

Zaščiteno avtorskim pravima

guarnita con passamani d'oro falso
fodrata di tela naranzetta più bona della precedente
1. pianetta rossa di robba simile al damasco
con fiori stampati, guarnita con passamani
di seda gialla
con la sua stola e manipolo
fodrata di tela naranzetta, nouo
Fol. 14
In Sacristia
1. pianetta verde di seda alquanto risplende:
d'argento
con la sua stola e manipolo
guarnita con passamani d'oro falso
fodrata di tela gialletta. Uecchia
1. pianetta verde di damasco à fiori
con suo manipolo di medesima robba
con la stola di seda uerde
guarnita con picciol galloncin (?) d'oro falso
fodrata di tela bianca - più bona della precedente
1. pianetta rossa di damasco
con la sua stola e manipolo
guarnita con passaman di seda gialla
fodrata di tela rappezzata, uecchia smarrita
1. pianetta paonazza di damasco
con la sua stola e manipolo
guarnita con passaman di seda gialla
fodrata di tela color di castagne. Uecchia
1. pianetta verde di seda, compagna alle
tonicelle uerdi pred:e
con la sua stola e manipolo
guarnita con galloncini stretto d'oro falso
fodrata di tela bianca . Uecchia
2. mezze pianette di seda color di viola
s'adoprano la 7ma: Santa

Zaštićeno autorskim pravima

guarnite con galloncini di seda rossa
fodrate di tela turchina. Vecchie
2. tunicelle di seda à onde color di viola
s'adoprano la 7ma: Santa
guarnite con galloncin di seda rossa
con suoi due manipoli
fodrate di tela turchina, vecchie
Fol. 15
In Sacristia
1. piuial di damasco color di canela
con una cadinella d'otton
guarnito con gallon d'oro falso
fodrato di tela vecchio, smarito, e rappezzato
2. tunicelle negre di seda à onde, guarnite con
galloncin di seda rossa scura
fodrate con tela turchina, vecchie
1. pianetta rossa di seda, guarnita con galloncin
d'oro falso
fodrata di tela bianca vecchia, rotta et interdetta
2. pianette di sarza credo, negra
con due manipoli
con due stole
fodrate di tela - vecchie, rotte, interdette
1. pianetta di seda negra
con suo manipolo
fodrata di tela negra d'accanti è tagliato fuori un tono (?), inabile
2. manipoli vecchi, uno di questi del color di viola
e l'altro bianco a fiori
tre tocchi di Gallon d'oro falso, vecchi
un faccioletto piccolo, ò sia velo, vecchio interdetto
Cinque stole vecchie di diuersi colori
Attaccate fuori per uso quotidiano della sacristia
Nell'armer sotto la finestra
Un strato per coprir l'arca, la metà d'accanti

Zaščiteno avtorskim pravima

di ganzo d'oro, l'altra metà di damasco
giallo, con franza d'oro attorno
Fodrato di rassetta naranzina - quasi nouo
Un strato per coprir l'arca di veludo rosso fiorato
Fodrato di tela turchina - vecchio
Fol. 16
In Sacristia
Un strato per coprir l'arca di veludo rosso schietto
Fodrato di tela – vecchio
Sei tocchi di tornaletto di broccadello rosso
De baldachini con sue franze di seda - vecchi
Un tornaletto di seda rossa smarita, era credo
Sul baldachin presentamente all'altar del santissimo fodrato di tela
Due portiere di damasco rosso per le porte del coro
1. touaglia dell'altar con suoi merli
4. tocchi di touaglie con suoi merli si mettono
à banchi inanti l'altar di San Francesco di Paula
due retagli piccoli di ganzo d'oro
un retaglio piccolo di seda cremese
[...]
Fol. 17
[...]
Nell'armer sotto quello dell'Argentaria
[...]
Due cussini di ganzo d'oro per l'altar del Santo
Due cussini di damasco rosso per l'altar di
S:Fran:co di Paula
Due cussini bianco uerdi di seda
[...]
1. borsa di ganzo d'oro con suo corporal et
amissina (?) di medesimo drappo , con suo merlo d'oro
1. borsa rossa con suo uelo per l'apparato
di damasco rosso
1. borsa di raso di seda rosso con suo passaman d'oro

Zaščiteno avtorskim pravima

con il suo velo con spighetta d'oro
1. borsa di damasco bianco à fiori con passaman falso
con il suo velo di ganzo d'oro e franza d'oro attorno
una binda di seda turchina, noua con sua
spighetta d'oro attorno, senza cordella
una binda di seda rossa, noua con sua
spighetta d'oro attorno, con sua cordella
una binda di seda bianca, nouo con sua
spighetta d'oro attorno, con sua cordella
una binda di damasco bianco vecchia
con spighetta falsa, attorno
Fol. 18
In Sacristia
un velo da calice di seda rossa, con sua
spighetta d'oro
un velo da calice di seda negra con spighetta falsa
due veli vecchi strazzi, uno di quelli di seda
l'altro di baccela sembra un facciol turchesco
[...]
2. naranzi fatti di seda colorita
1. fasseto di retagli di seda rossa e bianca
[...]
Nell'Armer disotto il Grande
[...]
Due tocchi di damasco, vecchi si taccano disotto i voti del Santo
Due tocchi di damasco vecchi non s'adoprano più, si potrebbero tacconare gl'altri
1. stola rossa, in due pezzi, inabile
2. portiere di damasco turchin, vecchie, rotte
e smarrite fodrate di tela
1. tocco di damasco gialletto, vecchio, rotto
fodrato di tela turchina
1. piuial di baccela piombin, vecchio inabile
con sopra cui (?) la figura di San Simon, fodrato di tela
Fol. 19

Zaštićeno autorskim pravima

In sacristia

due coperte di tela turchina, vecchie seruono

per coprir li due altari di San Francesco de Paula e quello di Santa Lucia

[...]

In mezzo trà l'armer grande e quello di sotto

11. borse di diuersi colori con li suoi veli

per uso quotidiano, uecchie

2. borse noue paonazze con li suoi veli

con sue spighette d'oro

1. velo da calice nuouo paonazzo con spighetta d'oro

3. borse inabili con un velo

3. barette à croce, una di queste nuoua l'altre 2. vecchie

[...]

Fol. 20

Disopra il coro

Un organo nuouo, doppio con tutto il suo bisogno

[...]

Ilo suo antipendio rosso, che cuopre il frontispicio che s'alza e si cala

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 9

Apostolska vizitacija Agostina Valiera 1579. godine (dio rukopisa koji se odnosi na samostansku crkvu sv. Frane u Zadru)

Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Zadar, crkva sv. Frane

Ecclesiae Sancti Francisci fratrum ordinis Sancti Francisci de observantia

[…]

[…] altaria infrascrita […]

Maius consacratum […]

Fol. 45v.

[…] palia ex raso albo.

Altaria Sancti Antonii de Padua […], pallio albo ex tela.

Altaria S. Crucis ornatum […] ut supra.

Altaria S. Phylippi et Iacobi ornatum […] ut supra.

Altaria Decolationis Sancti Ioannes Baptista ornatum […] ut supra.

Altaria Assumptiones Beate Maria ornatum […] ut supra.

Altaria Sancti Ioannes Baptista ornatum […] ut supra.

Altaria Coceptionis Beate Maria ornatum […] ut supra.

[…]

Inventarium Mobilia Ecclesiae

[…]

Pluvialia diversi (…) novum cum octo (…).

Planeta ex brocato cum suis dalmaticis.

Planeta rubea ex velluto cum suis dalmaticis.

Planeta ex velluto rubeo cum cruce ex margaritis cum suis dalmaticis.

Planeta ex damasco rubeo cum suis dalmaticis.

Planeta ex damasco albo cum suis dalmaticis.

Planeta ex velluto brocato.

Planeta ex damasco albo.

Fol. 46

Planeta ex brocato viridi cum suis dalmaticis.

Zaštićeno autorskim pravima

Planeta ex velluto nigro cum suis dalmaticis ex zambelloto.

Planeta ex raso nigro cum croce.

Gramiti ornati margaritis (…) ut untar (?) clerici octo.

Planeta ex raso (…).

Planeta viginti quinqe ex tela varii generis.

Planeta dua pro missa conventuali altera rubea altera (…).

Camisi viginti septem qui in usa (…) pro missis et pro (…), boni et laceri, integri, et sine fulcimentis.

[…]

Gramiti cum margaritis et sine, octo.

Tapetia quinquaginta ultra (…), qui substernatur pedibus.

Tapetia quattuor vetera.

[…]

Pallia per altari maiori novem.

Pallia (…) per aliis altaribus.

Pallia novem ex tela alba.

Pallia undeci ferialia.

Pallia nigra novem.

[…]

Fol. 46v.

[…]

Corporalia viginti quattuor.

Purificatoria triginta (…).

Vela per calicibus quinque.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 10

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi 19 Giugno 1715 Zara

Inventario di tutte Le robbe tanto della Sacristia, quanto della Chiesa di San Francesco di Zara fatto sotto il Reverendo Padre Andrea da Castelli Guardiano, e consegnata al Reverendo Padre Egidio da Veglia Guardiano

Sacrestia

[…]

Veli da calici Festivi

Bianchi – numero 5

Rossi festivi – numero 5

Turchini – numero 4

Paonazzi – numero 6

Verdi – numero 5

Un Negro – numero 1

Veli Feriali di diversi colori – numero 19

Due Veli ricamati uno rosso et l' altro biancho – numero 2

Borse da Calici Festive

Una Borsa di brochetto Biancha – numero 1

Due Borse ricamate rosse da Calici – numero 2

Una Borsa ricamato con l' imagine di San Francesco – numero 1

Una Borsa vechia con l' imagine di Crocifisso – numero 1

Altra Borsa festiva de diversi colori – numero 10

Borse Feriali de diversi colori – numero 7

Corporali boni parte lavorti, parte con merli, e schietti con le loro animette – numero 40

Una Benda rossa è giala con li merli d' oro – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Veli da Subdiacono de diversi colori – numero 3

Doi Pavioncini per la Piscida – numero 2

Pavioni di Tabernacolo dè diversi colori – numero 5

Facioletti per levare le Piviali – numero 3

Un Facioletto paonazzo d' ormisino – numero 1

Paramenti Bianchi Festivi

Una Capella di Brochato d' oro à fiori, piviale, Pianeta,Tonicelle con le Stole è manipoli fodrati di cendale rosso – numero 1

Un altra Capella di Brochatto d' oro con fiori giali, Piviale, Pianetta, Tonicelle, et una Stola è manipolo – numero 1

Un altra Capella con le Tonicelle, stole, manipoli di fiori grandi con fondi Bianche – numero 1

Un altra pianitta con tonicelle à fiori picioli con fondi biancho con stola è manipolo – numero 1

– in tutto sono numero 4 – numero 4

Due Tonicelle di Damasco Biancho senza pianetta – numero 2

Due Piviali à fiori con fondi d' argento – numero 2

Un Piviale vecchio rappezato – numero 1

Un Piviale Gialo di Seta – numero 1

Pianette di Tabin à onda bianche – numero 4

Una Pianetta ormesin con l' imagine del Vescovo – numero 1

Una Pianetta Giala à fiori – numero 1

Una Pianetta di ferandina con fiori rossi e fondi bianchi – numero 1

Una Pianetta à Giardino di Brochato d' oro con merlo d' oro stola e manipolo con l' arma di san Francesco – numero 1

Pianette Feriali Bianche, una senza stola è manipolo – numero 7

[…]

Zaščiteno avtorskim pravima

Prilog 11

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Inventario di tutte le robbe, tanto della Sacristia quanto del Dormitorio, et altre Ufficine del Convento di San Francesco di Zara, fato sotto il Guardianato del Padre Reverendo Egidio di Veglia l' Anno 1717, e presentato à mè infra scrito Viccario del Padre Lodovico Bouarelli Vicario e Presidente del Capitolo

Sacristia

[…]

Segue il numero de Velli da Calici Festivi bianchi – numero 7

Due Velli riccamati un Rosso, et un bianco – numero 2

Velli rossi festivi – numero 6

Velli turchini – numero 4

Velli Paonazzi – numero 6

Velli verdi – numero 5

Velli negri – numero 2

Velli Feriali de diversi colori – numero 19

Borse de diversi colori Festive

Una di Brocado bianca – numero 1

Due borse Rosse ricamate – numero 2

Una borsa ricamata con l' imagine di san Francesco – numero 1

Un' altra con l' imagine del Croceffisso vecchia – numero 1

Altre Festive di diversi colori – numero 10

Altre Feriali di diversi colori – numero 7

Corporali con sue Animette Festivi – numero 10

Altri corporali buoni – numero 34

Altre Animette festive e feriali – numero 34

Zaštićeno autorskim pravima

Una Binda Giala rossa con merli d' oro – numero 1
Velli da Subdiacono da diversi colori – numero 3
Due Pavionzini per la piscida – numero 2
Pavioni da Tabernacolo de diversi colori pezzi – numero 5
Fazzoletti da levar li Piviali – numero 3
Un Fazzoletto d' ormesino Paonazzo – numero 1
Tre tocchi di Tornaletto di setta rigada – numero 3
[…]
Paramenti bianchi Festivi
Una capella di Brocatto d' oro à fiori, Piviale, Pianetta, Tonicelle, due Stolle, e trè Manipoli – numero 1
Una detta di Brocato d' oro bianca à fiori, Piviale, Pianetta, Tonicelle, due stolle, e trè manipoli – numero1
Un' altra Bianca à Fiori grandi Pianeta, Tonicelle, et due Stole, e trè manipoli – numero 1
Un' altra à fiori picioli Pianetta, Tonicelle, et due Stole, e trè manipoli – numero – 1
in tutte – numero 4
Due Tonicelle di Damasco bianche – numero 2
Due Piviali bianchi con Fiori d' Argento vecchi – numero 2
Un' altro vecchio pure biancho – numero 1
Un Pivial Zallo con mostre rosse vecchio – numero 1
Pianette di Tabin à onda bianche – numero 4
Una Pianetta d' ormisin con Arma Episcopale – numero 1
Una Pianetta giala à Fiori – numero 1
Due Pianette do Ferandina, una del quondam Gio: Viccario e borsa – numero 2
Una Pianetta à Giardino di Brocato d' oro, con merlo d' oro, stola, e manipolo con Arma di S. Francesco – numero 1
Pianette bianche Feriali, et una senza stola – numero 7
Una Pianetta bianca reccamata fù del Padre Molto Reverendo Curzola, stole, e manipolo, Velo, borsa con la sua Animetta – numero 1
Un' altra di detto Padre con fiori, stola, manipolo, Velo, et senza borsa – numero 1
Una Pianetta di Brocado d' oro fù del quondam Gio: Viccario di Zara con stola, manipolo, Velo, et borsa – numero 1
Pianette trè di Grongran, una Giala, et altra à fiori – numero 5
Paramenti Rossi

Zastićeno autorskim pravima

Una Capella di Damasco, Piviale, Pianetta, Tonicelle due Stole trè Manipoli – numero 1

Un' altra di Tabino Pianetta, Tonicelle, due Stole, trè Manipoli – numero 1

Un altra di Veludo Pianetta con la Croce di Perle si davanti come di dietro, Stola, Manipolo, Tonicelle con le figure all' anticha – numero 1

Due Piviali di Veludo con fiori d' oro con le figure all' anticha – numero 2

Altri due pure di Veludo – numero 2

Un' altro detto à fiori d' oro con figure all' Anticha – numero 1

Un' altro vecchio di raso – numero 1

Una Pianetta di Damasco con la Croce verde – numero 1

Una Pianetta à fiori gialli, et rossi Stola e Manipolo – numero 1

Una Pianetta d' ormisin con l' arma Episcopale, Stola e Manipolo – numero 1

Due Pianette di Raso con passaman falso, stole e manipoli – numero 1

Un' altra di detto del quondam Admiraggio con Stola, e Manipolo – numero 1

Una Pianetta di ferandina con fiori Grandi – numero 1

Due Pianette di Ferandina à fiori con Stola, e Manipolo – numero 2

Una Pianetta di Veludo con la Croce giala – numero 1

Una Pianetta di setta con la Croce Turchina – numero 1

Una Pianetta di Grongran con passaman falso – numero 1

Una Pianetta di Veludo con la Croce d' oro – nuemro 1

Una Pianetta di Veludo – numero 1

Altre due differneti – numero 2

Una Pianetta à fiori picioli – numero 1

Una Pianetta del Padre Molto Reverendo Curzola reccamata d' una parte rossa, l' altra Paonazza, con Stola, Manipolo e Velo – numero 1

Un' altra rossa di detto Padre à fiori, Stola, manipolo, Velo, borsa – numero 1

Due Tonicelle di damasco vecchie con santi al petto – numero 2

Due altre con Fiori d' oro – numero 2

Paramenti Verdi

Una Capella Piviale, Pianetta, Tonicelle senza Stola, et Manipolo con fondi gialo all antica – numero 1

Pianette di Tabin à onde nove – numero 4

Due di Brocatello nove à fiori – numero 2

Una Pianetta di raso con galon bianco – numero 1

Una Pianetta di Raso con Croce rossa à fiori turchini – numero 1

Zasticeno autorskim pravima

Una Pianetta di Veludo con friso rosso senza Stola – numero 1

Una Pianetta di Brocado d' oro fù del Padre Molto Reverendo Curzola con Stola, manipolo, Velo, et borsa – numero 1

Paramenti Paonazzi

Un Pivial di Damasco à fiori – numero 1

Una Pianetta con Tonicelle, due Stole, trè Manipoli – numero 1

Una Pianetta d' ormisin con l' Arma Episcopale, Stola, e Manipolo – numero 1

Una Pianetta con fiori giali con Stola e Manipolo – numero 1

Una Pianetta à (…) di Pavon con Stola e Manipolo – numero 1

Una Pianetta vecchia con Tonicele senza Stole e Manipolo – numero 1

Una Pianetta di Raso con Arma Episcopale senza Stola – numero 1

Una Pianetta à fiori di ferandina con Stola, e Manipolo – numero 1

Una Pianetta con passaman rosso usata con Stola e Manipolo – numero 1

Due altre vecchie – numero 2

Paramenti Negri

Una Capella di Tabin à onda, Piviale, Pianetta, Tonicelle due Stole, trè Manipoli – numero 1

Un' altra Capella di Grisetto, Piviale, Pianetta, Tonicelle, due Stole, trè Manipoli, Velo, et Borsa – numero 1

Una Pianetta negra di Damasco bordata d' Argento con Stola, Manipolo, Vello, et borsa – numero 1

Due Pianette negre usate con passaman rosso con Stole, e Manipoli – numero 2

Altre dette vecchie – numero 4

Due Tonicelle vecchie – numero 2

Due Piviali à fatto rotti – numero 2 (prekriženo)

Antipendii Bianchi

Due di Brocado d' oro à fiori con l' imagine – numero 2

Uno di Damasco vecchio – numero 1

Altri di Tella vecchi – numero 5

Antipendii Rossi

Uno con le figure delli trè Maggi – numero 1

L' altro à fiori giali e rossi – numero 1

Un altro di Veludo à fiori d' oro – numero 1

Un' altro di veludo con la Croce d' oro – numero 1

Un di raso vecchio – numero 1

Zasticeno autorskim pravima

Un' altro di veludo vecchio – numero 1

Un' altro di Damasco à fiori – numero 1

Altri rossi vecchi con fiori – numero 1

Antipendii Paonazzi

Uno di Tabin con suo passaman falso – numero 1

Uno à fiori giali – numero 1

due più tosto canelini – numero 1

Due altri uno à fiori, e fondi turchino, et l' altro fondi gialo – numero 2

Uno di raso con striche giale – numero 1

Antipendii verdi

Uno di Tabin à onda con passaman falso – numero 1

Un' altro di Damasco – numero 1

Antipendii negri

Uno di Veludo vecchio – numero 1

Velli di Leggin

Uno di tela stampata – numero 1

Uno di Damasco vecchio – numero 1

Uno Paonazzo vecchio – numero 1

Uno verde buono – numero 1

Uno di veludo rosso – numero 1

Due Croci uno del Pulpito, l' altro per le Processioni – numero 2

Quadri in sacristia trà grandi, e picoli – numero 25

Coltrine d' Altar rosse – numero 3

Un' altra verde – numero 1

Gramiti

Quatro recamati à punto possato furono del Padre Molto Reverendo Curzola – numero 4

Quatro giali con Fiori d' oro – numero 4

Gramiti di setta à fiori con fondi bianco – numero 3

Gramiti recamati con fondi bianco – numero 2

Un gramito rosso à fiori giali – numero 1

Gramiti paonazzi di Tabin à onda – numero 3

Gramiti verdi à onda – numero 4

Altri trè di raso uno à fiori, et due sechietti – numero 3

Gramiti rossi di Tabin – numero 3

Zaštićeno autorskim pravima

Gramiti di Ferandina – numero 9

Due gramiti à puntinaria – numero 2

Un Gramito di ganzo d' oro col nome di Gesù in mezzo – numero 1

Damasci che servono per adobo in Chiesa pezzi – numero 2

Tavaglia festive

Tavaglie damaschine parte con striche turchine, rosse, e parte senza – numero 10

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 12

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi 19 Giugno 1718 Zara
Inventario riceputo dal Padre Pietro di zara all' ingresso del Guardianato del Padre Giovanni Bernardini di Curzola giorno sopradetto, mese, et anno. Inventario di tutte le robbe di Sacristia è Chiesa di San Francesco di Zara con seguente al padre Antonio di Bergamo Sagristan.
[…]
Velli da Calice Festivi
Velli bianchi – numero
Due velli ricamati un rosso, et un bianco – numero
Velli Rossi – numero
Velli turchini – numero
Velli paonazzi – numero
Velli verdi in tutto festivi – numero 31
negri – numero
Velli Feriali di diversi colori in tutto – numero 19
Borse di diversi colori
Una di brocado bianca – numero 1
Due Borse ricamate – numero 2
Una borsa ricamata con l' imagine di San Francesco – numero 1
Un altra con l' imagine del Crocefisso vechia – numero 1
Borse festive di diversi colori – numero 10
Altre feriali di diversi colori – numero 7
Corporali con sue Animete festivi – numero 10
altri corporali buoni – numero 29
altre animette festive è feriali – numero

Zaštićeno autorskim pravima

Una benda giala con merli d' oro – numero 1
Velli da Subdiacono de diversi colori – numero 3
Due pavionzioni per la piside – numero 2
Pavioni di tabernacolo de diversi colori – numero 5
Fazzoletti da levar li Piviali – numero 3
Un Fazzoletto d' ormesino Pavonazzo – numero 2
Tre tocchi di Tornaletti di Setta rigada – numero 3
Un Sugaman alla Turchesca con striche di diversi colori – numero 1
Paramenti bianchi Festivi
Una Cappella di Brocato d' oro à fiori, Piviale Pianetta, Tonicelle, due Stole, è tre Manipoli – numero 1
Una detta di brocato d' oro biancha à fiori giali Piviale, Pianetta, Tonicelle una Stola et un Manipolo – numero 1
Un' altra biancha à Fiori grandi Pianetta, Tonicelle, et due stole, et tre Manipoli – numero 1
Un' altra à fiori piccoli Pianetta, Tonicelle, et due stole, et tre Manipoli – numero 1
In tutte – numero
Due Tonicelle di damasco bianche – numero 2
Due Piviali bianchi con fiori d' Argento vecchi – numero 2
Un altro vecchio pure biancho – numero 1
Un pivial Zalo con mostre rosse vecchio – numero 1
Pianette di Tabin à onda bianche – numero 4
Una Pianetta d' ormesin con Arma Episcopale – numero 1
Una Pianetta Zala à fiori – numero 1
Due Pianette di ferandina, una del quondam Giovanni Vicenzo è borsa – numero 2
Una Pianetta à Giardino di brocato d' oro merlo d' oro, stola è manipolo con Arma di San Francesco – numero 1
Pianette bianche feriali et una senza stola – numero 1
Una Pianetta biancha ricamata fù del quondam Corzola, stola, manipolo, velo, borsa, col la sua Animetta – numero 1
Un altra di detto Padre con fiori, stola, manipolo, vello, senza borsa – numero 1
Una Pianetta di brocato d' oro fù del quondam Giovanni Vicenzo di Zara, con stola, manipolo, vello et borsa – numero 1
Pianette tre di Grongran, una stola, et altra à fiori – numero 4
Paramenti Rossi

Zasticeno autorskim pravima

Una Capella di Damasco, Piviale, Pianetta, Tonicelle due Stole, tre manipoli – numero 1
Un' altra di tabino Pianetta, tonicelle, due Stole, tre manipoli – numero 1
Un' altra di veludo Pianetta con la Croce di perle si davanti come di dietro, Stola, manipolo, tunicelle, colle figure al anticha – nuemro 1
Due Piviali di veludo con fiori con fiori d' oro con le figure al antica – numero 2
altri due pure di veludo – numero 2
Un' altro detto à fiori con figure all' anticha – numero 1
Un' altra vecchio di raso – numero 1
Una pianetta di damasco con la Croce verde – numero 1
Una pianetta à fiori zali et rossi, stola, e manipolo – numero 1
Una pianetta d' ormesin con l' arma Episcopale e stola, manipolo – numero 1
Due pianette di Raso con passaman falso, stole, è manipoli – numero 2
Una Pianetta di Ferandina con fiori grandi – numero 1
Due pianette di Ferandina con stole, è manipoli – numero 2
Una Pianetta di veludo con la Croce zala – numero 1
Una Pianetta di seta con la Croce turchina senza stola e manipolo – numero 1
Una pianetta di Grongran con passaman falso – nuemro 1
Una Pianetta di veludo con la Croce d' oro – numero 1
Una Pianetta di veludo – nuemro 1
altre due differente – numero 2
Una Pianetta à fiori piccoli – nuemro 1
Una Pianetta del quondam Curzola ricamata d' una parte rossa, l' altra pavonazza, con stola, manipolo, vello, borsa – numero 1
Un' altra di detto Padre à fiori, stola, manipolo, vello, Borsa – numero 1
Due Tonicelle di damasco vecchie con santi al petto – numero 2
Due altre con fiori d' oro – numero 2
Paramenti verdi
Una Capella Piviale, Pianetta, Tonicelle, senza stola, et manipolo con fondi all' Anticha – numero 1
Pianette di Tabin à onde nove – numero 14
Due di Brocatello nove à fiori – numero 2
Una Pianetta di raso con croce e rossa à fiori Turchini – numero 1
Una pianetta di veludo con friso rosso senza stola – numero 1

Zasticeno autorskim pravima

Una Pianetta di brocado fù del quondam Curzola con stola, manipolo vello, et borsa – numero 1

Paramenti Pavonazzi

Un Pivial di Damasco à fiori – numero 1

Una Pianetta con tonicelle, due stole, tre manipoli – numero 1

Una Pianetta d' ormisin con l' arma Episcopale senza stola e manipolo – numero 1

Una Pianetta con fiori zali – numero 1

Una Pianetta à (…) di Pavon con stola è manipolo – numero 1

Una Pianetta vechia con tonicelle senza stola – numero 1

Una Pianetta di raso con Arma Episcopale senza stola – numero 1

Una Pianetta à fiori di Ferandina, con stola – numero 1

Una Pianetta con passaman rosso usata – numero 1

Due altre vecchie – numero 2

Paramenti Neri

Una capella di Tabin à onde, Piviale, Pianetta, Tonicelle, due stole, tre manipoli – numero 1

Un' altra Capella di Grisetto Piviale, Pianetta, Tonicelle, due Stole, tre manipoli, vello, borsa – numero 1

una Pianetta Negra di damasco bordata d' argento con stola, manipolo, vello, et borsa – numero 1

Due Pianette usate negre con passaman rosso, stola, amnipolo – numero 2

Quatro Pianette negre vecchie – numero 4

Due Tonicelle vecchie – numero 2

Antipendii bianchi

Due di brocado d' oro à fiori con l' imagine – numero 2

Uno di damasco vecchio – numero 1

Altri di tela vecchi – numero 5

Antipendii Rossi

Uno con le figure con li Tre Maggi – numero 1

L' Altro à fiori Zali è rossi – numero 1

Un' altro di veludo à fiori d' oro – numero 1

Un' altro di veludo con la Croce d' oro – numero 1

Un di raso vecchio – numero 1

Un' altro di veludo vecchio – numero 1

Un' altro di Damasco à fiori – numero 1

Zaščiteno avtorskim pravima

Altri rossi vecchi con fiori – numero

Antipedii Pavonazzi

Uno di tabin con suo pasaman falso – numero 1

Uno a fiori Zali – numero 1

Due piu tosto Canelini – numero 2

Due altri uno à fiori, efondi turchino et l' altro zalo – numero 2

Uno di raso con striche zale – numero 1

Antipendii Verdi

Uno di veludo vecchio – numero 1

Velli di Leggin

Uno di tela stampata – numero 1

Uno di damasco vechio – numero 1

Uno pavonazzo vecchio – numero 1

Uno verde buono – numero 1

Uno di veludo rosso – numero 1

[…]

Coltrine d' Altar rosse – numero 3

Una verde – numero 1

Gramiti

Quatro ricamati à ponto furono del quondam Curzola – numero 4

Quatro zali con fiori d' oro – numero 4

Gramiti di seta a fiori con fondi bianco – numero (…)

Gramiti ricamati con fondi bianco – numero (…)

Un gramito rosso à fiori zali – numero

Piu Pavonazza di tabin à onda – numero

Piu verdi à onda – numero

Altri tre di raso (à fiori – prekriženo) uno a fiori, et due scietti – numero

Gramiti rossi di tabin – numero

Gramiti Ferandina – numero

Due gramiti pon in Aria – numero

Un gramiti di ganzo d' oro col nome di Giesu in (…) numero 31 in Aria

[…]

Damaschi che servono per adobo in chiesa pezzi numero 22

Tovaglie

Zaščiteno avtorskim pravima

Verde per l' altari – numero 7

Tovaglie damaschine, parte con striche turchine rosse, è parte senza – numero

Tovaglie bombasine si con merli è senza – numero

Tovaglie di tella diversa – numero

Sotto tovaglia – numero 51, in tutte

Una tovaglia grande e di Bombasina – numero 1

In tutto – numero

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 13

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Inventario di San Francesco in Zara Lasciato dal Padre Reverendo Giovanni bernardino di Curzola al Padre Gasparo d' Ossero Viccario Presidente nell' andar in Capitolo d' Ossero l' anno 1720 mese d' Aprile.

Prima tutto quello che s' attrova nella sacrestia in mano del Padre Antonio di Bergamo sacristan fatto nella prima congregazione sotto il' Molto Reverendo Padre Giovanni di Veglia (…)

[…]
Velli de Calici
Velli Bianchi Rossi Verdi Negri et a' Altro colore tutti festivi – numero 31
Velli quotidiani usati de piu colori tra beni e vechi – numero 19
Borse de diversi colori festive schiette – numero 10
Una Borsa de Brocato Bianca – numero 1
Due Borse ricamate – numero 2
Una Borsa ricamata coll' Imagine di San Francesco – numero 1
Una Borsa coll' Imagine del Crocefisso Vecchia – numero 1
Borse feriali de diversi colori – numero 1
Corporali con tre animette festivi – numero 10
Altri corporali usati con sue animette – numero 29
Una benda giala con merli d' oro – numero 1
Velli dà subdiacono di Diversi colori – numero 3
Due pavioncini per le pisside – numero 2
Pavioni del tabernacolo de diversi colori – numero 5
Facioli da levar Pluviali – numero 3

Zaštićeno autorskim pravima

Un faciolo d' ormesino paonazzo – numero 1
Tre Tochi di Tornaletti di seda rigada – numero 3
Un sugamano alla Turchescha con stiche di diversi colori – numero 1
Facioletti di lavabo in tutto – numero
Paramenti festivi
Una Capella di Brocado d' oro à fiori, Pluviale, Pianetta, Tonicella, stola
et manipoli – numeo 1
Una Capella di Brocado à fiori gialli, Pianetta, Pluviale, Pianetta, Tonicelle con sua stola et un manipolo – numero 1
Una Capella à fiori grandi di seda Biancha di colore Pianetta Tonicelle due stole tre manipoli – numero 1
Una Capella color bianco laura Pianetta Tonicelle due stole tre manipoli – numero 1
Due Tonicelle di Damasco bianche vecchi – numero 2
Due Piviali con fiori d' Argento Vechi – numero 2
Un altro vechio pure Bianco – numero 1
Un pluvial giallo con mostre rosse vecchie – numero 1
Pianette Bianche di Tabin (…) (…) – numero 4
Una Pianetta d' ormesin con Arma Episcopale – numero 1
Una pianetta gialla à fiori – numero 1
Due pianette di Ferandina una fu di quondam Giovanni (…) con la sua Borsa – numero 2
Una Pianetta di ferandina à fiori biancha che faro (…) (…) con borsa – numero 1
Una Pianetta à giardino di brocato d' oro col merlo d' oro stola, manipolo
con arma della Religione – numero 1
Pianette feriali una senza stola – numero 1
Una pianetta ricamata Bianca fu di quondam Corzol stola, manioplo, Vello, Borsa con sua Animetta di ricamo – numero 1
Un altra pianetta fu di detto con fiori grandi con stola, manipolo, vello – numero 1
Una pianetta di Brocato d' oro fu di quondam Giovanni Vicenzo con stola, manipolo, Borsa et vello color bianco – numero 2
Tre pianette di grogran bianche vechie e tuna stola – numero 4
Paramenti Rossi
Una Capella di Damasco Pluviale pianetta Tonicelle stole due e tre manipoli – numero 1
Una Capella di Tabino Pianetta Tanicella stole et manipoli – numero 1

Zasticeno autorskim pravima

Una pianetta con la Croce di perle d' avanti come dietro stola manipolo Tonicelle con le figure all' Anticha – numero 1

Due pluviali di Veludo con con fiori d' oro con figure all' Anticha – numero 2

Altri due di Veludo tutto robba usata – numero 2

Un altro detto con fiori all' Anticha – numero 1

Un pluviale vecchio di Raso – numero 1

Una pianetta di damasco con Croce verde – numero 1

Una pianetta à fiori bianchi et rossi stola et manipolo – numero 1

Una pianetta d' ormesin con arma Episcopale stola et manipolo – numero 1

Due pianette di ferandina con stole et manipoli – numero 2

Una pianetta di Veludo con Croce bianca – numero 1

Una pianetta di seda con la croce Turchina senza stola ne manipolo – numero 1

Una pianetta di grongran con passaman falso sola – numero 1

Una pianetta di Veludo con la Croce d' oro sola – numero 1

Una pianetta di Veludo sola – nuemro 1

Altre due diferenti sole – numero 2

Una pianetta à fiori piccioli sola – numero 1

Una pianetta fu di prenominato Curzola col (…) (…) di Ricamo rosso, ponazzo stola manipolo borsa et facioli da Calice (…) col merlo – numero 2

Due tonicelle di Damasco con santi al petto sole – numero 1

Due altre à fiori d' oro sole – numero 2

Una pianetta di quondam fù Corzola à fiori stola manipolo borsa et vello – numero 1

Paramenti Verdi

Una Capella Pluviale pianetta Tonicelle senza stole et manipoli – numero 1

Pianetta di Tabin à onde nove – numero 4

Due de Brocatello nove à fiori – numero 2

Due pianette di raso con croce rossa à fiori turchini – numero 2

Una Pianetta di veludo con friso rosso senza stola – numero 1

Una pianetta di Brocato fu del quondam Corzola stola manipolo vello et Borsa – numero 1

Una Pianetta di Raso con galon Bianco – numero 1

Paramento Paonazzi

Un Pluviale di Damasco à fiori – numero 1

Una pianetta con stola et manipolo Tonicella con stola et due manipoli – numero 1

Una pianetta d' ormisin senza stola, et manipolo con arma Episcopale – numero 1

Zaščiteno avtorskim pravima

Una pianetta con fiori Giale sola – numero 1
Una pianetta à (…) di paon con stola et manipolo – numero 1
Una pianetta con tonicelle senza stola – numero 1
Una pianetta raso con arma Episcopale senza stola – numero 1
Una pianetta di ferandina con stola a fiori – numero 1
Una pianetta con passaman rosso usata sola – numero 1
Due altre vecchie sole – numero 2
Paramenti Neri
Una Capella di Tabin Nova con tutto fornimento Plauviale pianetta Tonicelle stole et manipoli – numero 1
Un altra capella di Grisetto Pluviale pianetta Tonicelle stole et manipoli con vello et Brsa – numero 1
Una pianetta negra di Damasco Bordata d' Argento (…) passaman con stola manipolo vello et Borsa – numero 1
Due pianette usate negre con passaman rosso stola et manipolo – numero 2
Quatro pianette negre vechie – numero 4
Due Tonicelle vecchie – numero 2
Una Pianetta (…) (…) i Carmeni con stola et manipolo e borsa – numero 1
Antipendii Bianchi
Due di Brocato d' oro col Imagine – numero 2
Un Antipendio di Damasco Vecchio – numero 1
Altri di Tella Vechi – numero 5
Antipendii Rossi
Un Antipendio con figure di Tre Maggi – numero 1
Un Antipendio à fiori gialli et rossi – numero 1
Un Antipendio di Veludo à fiori d' oro – numero 1
Un altro di Veludo con la Croce d' oro – numero 1
Un Antipendio di rasso vechio – numero 1
Un Antipendio di veludo vechio – numero 1
Un Antipendio di Damasco à fiori – numero 1
Altri Antipendii rossi vechi con fiori – numero
Antipendii Paonazzi
Un Antipendio di tabin con suo passaman falso – numero 1
Uno à fiori a fiori Gialli – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Altri due Antipendii piu borte (?) Canelini – numero 2

Altri due Antipendii uno à fiori altro Giallo primo col fondo Turchino – numero 2

Un Antipendio di raso con striche gialle – numero 1

Antipendii Verdi

Un Antipendio di Tabin à onda con passaman falso – numero 1

Un Antipendio di Damasco – numero 1

Antipendii Negri

Un Antipendio di Veludo vechio – numero 1

Velli di Legin uno di tella stampada uno di Damasco vechio uno paonazzo vechio uno verde buono uno di Veludo Rosso – numero 5

[…]

Coltrine rosse di seda per altari, et una verde di seda alli altari San Antonio, San Diego Rosse la Concetione di Madona verde – numero 3

[…]

Damaschi che servono per adobo in Chiesa in tutto pezzi – numero 22

[…]

Inventario di quello s' attrova nella stanza ove stà la statua di San Antonio di Padova

Statua del Santo con il Bambino figlio, et un facolo di seda che si mette sotto Bambino nella Processione habito cordon et la corona che si mette al cordon diadema del Santo a cerchieto Gubieta done si porta in processione con suoi legni – numero 1

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 14

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

1720. Inventario di tutte le robe, che s' atrovano tanto in chiesa quanto in sacristia, consegnata al Padre Pietro (…) di (…) sotto la guardianato del Padre reverendo Cherubino da Venetia e ciò come segue

[…]

Velli ricamati di Calice un bianco et un rosso – numero 2

Velli Rossi festivi – numero 6

Velli Turchini – numero 5

Velli Paonazzi – numero 6

Velli Verdi – numero 5

Velli Negri – numero 1

Velli Feriali di diversi colori – numero 19

Una Borsa di Brocado Bianca – numero 1

Borse Rosse ricamate – numero 2

Una Borsa ricamata con l' imagine di San Francesco – numero 1

Un altra con l' imagine di Crocefisso vechia – numero 1

Festive di diversi colori – numero 10

Feriali di diversi colori – numero 6

Corporalli con sue animette Festivi – numero 10

Altri corporali buoni – numero 36

Altre Animette Festive è feriale – numero

Una benda Giala con Merli d' oro – numero 1

Velli da Subdiacono di divrsi colori – numero 3

Due Pavioni per la Pisside – numero 2

Pavioni da Tabernacolo de diversi colori – numero 5

Facioleti da levar pluviali – numero 3

Zastićeno autorskim pravima

Un Facioleto d' Armesino Paonazo – numero 1

Tre tochi di Tornaletto di setta rigata – numero 3

Un sugamano alla Turchesca con striche di diversi colori – numero 1

Paramenti Festivi bianchi, Un pluviale con sua Capetta di Brocato d' oro à fiori,

Pianetta, Tunicelle, due stole è 3 manipoli – numero 1

Un apparato bianco di brocato d' oro à fiori Giali, Pluviale, Pianeta Tunicelle Una stola et un manipolo – numero 1

Un apparato bianco à fiori Grandi, Pianetta, Tunicelle, 2 Stole, r manipoli – numero 2

Un altro à fiori picioli, Pianeta, Tunicelle, 2 Stole, è 3 manipoli – numero 1

Tunicele di damasco bianco vechie – numero 2

Pluviali bianchi con fiori d' Argento Vechi – numero 2

Un Pluvial Gialo, et un altro bianco vechi – numero 2

Pianete à onda di tabin bianche – numero 4

Pianeta d' Armesin con l' arma Episcopale – numero 1

Un a pianetta Giala a fiori – numero 1

Pianeta di ferandina –numero 3

Pianeta à Giardino do brocado d' oro con merlo d' oro stola, è manipolo con arma di San Francesco – numero 1

Pianeta bianca ricamata fù del Signor Curzola, Stola manipolo, Velo borsa, et la sua animeta – numero 1

Un altra del detto a fiori, stola, manipolo, è velo – numero 1

Pianeta di Brocato d' oro fù de quondam Padre Vicario, Stola, manipolo, Velo, è borsa – numero 21

Pianete di Gron Gran, Una Giala, et Una a fiori in tutto – numero 2

Un aparato di damasco Rosso, Pluviale, Pianeta, Tonicelle due stole è tre manipolo – numero 1

Una latro di Tabino, Pianeta, Tonicele due stole è 3 manipoli – numero 1

Una Pianeta di Veludo con la Croce di perle, si d' avanti come da dietro, stola e manipolo – numero 1

Due Tunicelle di damasco con le figure all' Antica – numero 2

Pluviali di Veludo con fiori d' oro – numero 2

Altri pure di Veludo schieti – numero 2

Un altro di Veludo à fiori d' oro, con figure all' Antica – numero 1

Un altro di Raso vechio – numero 1

Zaščiteno avtorskim pravima

Una Pianeta di damasco con croce verde – numero 1

Una Pianeta d' armesin con arma Episcopale – numero 1

Una Pianeta à fiori Giali et rossi con Stola, è manipolo – numero 1

Due Pianete di Raso con passaman falso, con stole, è manipolo – numero 2

Un altra detta del quondam admiraglio, Stola è manipolo – numero 1

Una Pianeta di ferandina con fiori Grandi – numero 1

Pianete di Ferandina con stole, senza manipoli – numero 2

Una pianeta di Veludo, con Croce Giala – numero 1

Una pianeta con Croce Turchina – numero 1

Una pianeta di Grongran, con passaman falso – numero 1

Una pianeta di Veludo con croce d' oro – numero 1

Una pianeta di Veludo – numero 1

Altre diferenti – numero 1

Una pianeta à fiori picioli – numero 1

Una pianeta, fù del quondam Curzola ricamata d' una parte Rossa, et d' altra Paonaza, con Stola, manipolo, Velo, e Borsa – numero 1

Una altra del deto à fiori, stola, manipolo, Velo, et Borsa – numero 1

Tonicele Vechie di damasco con Santi al peto – numero 2

Altre con fiori d' oro – numero 2

Un ploviale Verde Pianeta, Tunicele (senza altro) con fondi all' antico – numero 1

Pianete di tabin a onda – numero 4

Pianete di Brocatelo – numero 2

Una Pianeta di Raso con galon bianco – numero 1

Due Pianete di Raso con croce Rossa, à fiori Turchini – numero 2

Una Pianeta di Veludo con friso roso senza stola – numero 1

Una Pianeta di brocato d' oro fù del quondam Curzola, stola manipolo, velo, e borsa – numero 1

Un Pluvial di damasco Paonazo – numero 1

Una pianeta, Tunicele, due stole, è 3 manipoli – numero 1

Una pianeta d' armisin con arma Episcopale – numero 1

Una pianeta con fiori Giali – numero 1

Una pianeta à coa di Paon, Stola è manipolo – numero 1

Una pianeta vechia con Tonicele senza Stola – numero 1

Una pianeta a fiori di ferandina, con Stola, è manipolo – numero 1

Zaščiteno avtorskim pravima

Una pianeta con pasaman rosso usata – numero 1

Altre Vechie – numero 2

Un plovial Nero di Tabin à onda Pianeta, Tunicelle, 2 Stole, è 3 manipoli – numero 1

Un plovial di Griseto, Pianeta, Tunicelle, Stole, è manipoli – numero 1

Una pianeta, damasco bordato d' argento, Stola, manipolo, Velo, è Borsa – numero 1

Pianete usate, con pasaman rosso Stole, è manipoli – numero 2

Pianete vechie – numero 4

Pianeta, che fecero Carmeliti, Stola, manipolo, e Borsa – numero 1

Tunicele vecchie – numero 2

Antipendii Bianchi di brocado d' oro à fiori – numero 2

Un Antipendio di damasco Vechio – numero 1

Altri di tella Vechia – numero 9

Un Antipendio Rosso con le figure di 3 magi – numero 1

Un Antipendio à fiori Giali, è Rossi – numero 1

Un Antipendio à fiori d' or di Veludo – numero 1

Un Antipendio di Veludo con croce d' oro – numero 1

Un Antipendio di Raso Vechio – numero 1

Un Antipendio di Veludo vechio – numero 1

Un Antipendio di damasco a fiori – numero 1

Un Antipendio di tabin Paonazo con passaman falso – numero 1

Un Antipendio a fiori Giali – numero 1

Due Antipendi più tosto Canelini – numero 2

Due Antipendi, Uno à fiori Turchino, et altro fondi Gialo – numero 2

Un Antipendio di Raso con striche Giale – numero 2

Un Antipendio di Tabin Verde à onda con pasaman falso – numero 1

Un detto di damasco – numero 1

Un Antipendio di Veludo Nero Vechio – numero 1

Un Velo di legin, cioè di stella stampata – numero 1

Un Velo di damasco Vechio – numero 1

Un Velo di Paonazo vechio – numero 1

Un Velo Verde buono – numero 1

Un Velo di Veludo Rosso – numero 1

[…]

Gramiti ricamati à punto possato – numero 4

Zaščiteno avtorskim pravima

Gramiti Giali con fiori d' oro – numero 4

Gramiti di Seta à fiori con fondi bianco – numero 3

Un Gramito rosso a fiori Giali – numero 1

Gramiti Paonazzi di Tabin à onda – numero 3

Gramiti Verdi à onda – numero 4

Altri di Raso Uno à fiori et altri schieti – numero 3

Gramiti Rossi di Tabin – numero 3

Gramiti di Ferandina – numero 9

Gramiti à pont' in aria – numero 2

Un Gramito di Ganzo d' oro con Nome di Giesù – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 15

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi 15. Aprile 1723. Zara
Inventario di tutte le robbe che si trovano nella chiesa è sacristia conventto consegnatta dal Padre Reverendo Carubino da Venetia è Guardiano la qual robba fù consegnatta al Fra Gragorio di Zara Laico sotto il Governo dal Padre Reverendo Pietro di Spallatto presente Guardiano cioè, come segue

[…]

[…] una casetta di Vetro rotta che serviva per li Veli numero – 2

Velli ricamati da Calice rossi è bianchi tre quaranta uno Velli di diversi Colori tra vecchi è boni: numero – 44

Borse quatro ricamate di diversi Colori Borse disdotto di di versi Colori numero – 21

Frantie sei, corporali, è Animette tra bone è Vecchie una banda Giala dalla scola Velli di diacono tre numero – 10

Due pavioncini per la Piscide, un facoleto per levar li Piviali tre tochi di Tornaletto di setta rigata in tutto numero – 6

Paramento in Terzo biancho di brocatto d' oro à Fiori di versi Pluviale pianeta due Tonicele due stole tre manipoli numero – 1

Paramento in Terzo biancho di brocato di oro à Fiori Giali pluvialoi pianetta due Tonicelle una stola un manipolo numero – 1

Paramento in Terzo biancho di brocato di oro à Fiori Giali pluviale pianetta due Tonicelle una stola un manipolo numero – 1

Paramento in terzo biancho di setta à Fiori Grandi pianetta due Tonicelle due stole tre manipoli numero – 1

Paramento in terzo biancho di setta à Fiori picioli pianetta due Tonicelle due stole tre manipoli nmero – 1

Zaštićeno autorskim pravima

Due Tonicelle di damasco bianche marce due pluviali bianchi tessuti con d' Argento marci due pluviali un Gialo un biancho marci numero – 6

Tre pianette di Tabin bianche Tre pianette di Ferandina à Giardino Tre pianette che servono per bianco è rosso marce numero – 9

Sette pianette rosse bone sei pianette rosse marce numero – 13

Paramento rosso in Terzo di Damasco pluviale pianetta due Tonicelle due stole tre manipoli numero – 1

Paramento rosso in Terzo di Tabin à onda pianetta due Tonicelle due stole tre manipoli un pluviale di Damasco numero – 1

Cinque pianette Pavonace bone altre cinque marce zenza stolla numero – 10

Paramento pavonazo in terzo di Tabin à onda pluviale pianetta due Tonicelle due stole tre manipoli numero – 1

Paramento Verde in Terzo di Damasco pluviale pianetta due Tonicelle due stole tre manipoli numero – 1

Sei pianete Verde di Tabin al tre quattro di rasso è Veludo numero – 10

Paramento in terzo negro di Tabin à onda pluviale pianeta due Tonicele due stole tre manipoli numero – 1

Paramento in Terzo negro di durante pluviale pianetta due Tonicelle due stole tre manipoli numero – 1

Pianetta negra Vecchia setta una Pianetta al (…) una pianetta biancha di recamo e tuna rossa numero – 1

Una pianetta di Ganzo biancha è una Verde una pianetta di brocato di oro con li Arma della Religione numero – 1

Una pianetta di damasco negra una pianetta di rasso biancha una pianetta di rasso rossa à fiori numero – 3

Una pianetta di Cendal rosso con Arma Episcopale sei pluviali rossi di veludo numero – 7

Sei Tonicele rosse marce due Tonicelle pavonace marce un pluviale di damasco bianco marzo numero – 9

Due Tonicele negre marce un paratto di rasso à fiori novo, pluviale pianeta due Tonicele tre stole tre manipoli due antiepndi bianchi di brocato marci un Antipendio di Damasco bianco marzo in tuto numero – 6

Cinque Antipendi di Tela marci sei Antipendi rossi sei Antipendi pounaci due Antipendi Verdi numero – 19

Sei Veli da Lasino […]

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Tre coltrine rosse e tuna Verde di cendal per coprir li altari cosini per li altari tredici numero – 17

[…]

Cinque cingoli di seta Verdi quatro cingoli dodici cingoli Vecchi in tutto numero – 21

Quatro Gramiti ricamati à ponto pasato trenta nove Gramiti di di versi colori in tutto numero – 43

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 16

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi 27: Aprille: 1726: Zara
Inventario di tute le Robbe della chiesa è sacrestia di San Francesco in Zara consegnato dal Padre Reverendo Pietro di Spalato al Padre Vicario Giovanni Francesco di Veglia Presidente del Capitolo fato in Liesina come segue
[…]
Velli dà Calise recamati Un bianco, è Un Rosso strasi – numero 2
Velli dà Calise Rossi sei – numero 6
Velli Turchini Cinque – numero 5
Velli paonazzi Sei – numero 6
Velli Verdi cinque – numero 5
Velli neri Uno – numero 1
Velli feriali diversi Colori dinove – numero 19
Borse Rosse recamate due – numero 2
Una Borsa recamata con l' Impronto di San Francesco – numero 1
Una Borsa con l' Efige dell' Crocefiso Vechio – numero 1
Altre Borse diverse Colori in tutto sedeci – numero 16
Corporalli con sue animete dieci – numero 10
Altri Corporalli Vechi pocco buoni Sedeci – numero 16
Animette Vechie pocco buone Sedeci – numero 16
Una Benda Zalla con merli d' Oro Rogione della scola dell' Carmine – numero 1
Velli da Subdiacono diversi Colori tre – numero 3
Due pavincioni per le picide – numero 2
Pavioni da tabernacolo diversi colori in Tochi – numero 4
Facioli picoli dà levar il privial – numero 1
Tre Tochi di Tornaletto setta Rigata – numero 3

Zaštićeno autorskim pravima

Aparatti

Un pivial di Raso à Fiorami Grandi una pianeta due Tonicelle tre stole trè manipoli trè cantorini Un Vello da Calize è Borza tutto Compagno – numero 15

Un Pivial con con brocadel d' Oro con fiori picioli (pianeta due tonicelle – prekriženo) due stole trè manipoli et una Borsa tutto Compagno Tochi – numero 10

Un pivial di Brocadel con fiori Zalli pianeta due Tonicelle Una stola Un manipolo il tuto compagnio pezi sei – numero 6

Una pianeta di seta a fiorami grandi con due Tonicelle due stole è tre manipoli il tutto compagnio in tutto pezi otto – numero 8

Una pianeta di Setta con fiori picioli con sue due Tonicelle duè stole è quatro manipoli tutto compagnio pezi nove – numero 9

Una pianetta di Rasso recamata d' Oro à relevo con sua stola manipolo vello et Animetta il tutto compagno Borsa in tutto pezi – numero 6

Una pianeta Bianca di ganzo d' Oro con sua stola manipolo vello Borsa il tutto compagnio pezi cinque – numero 5

Una pianeta di Rasso à fiori Grandi con sua stola, manipolo è vello pezi quatro – numero 4

Una pianeta di Brocato d' Oro con L' Arma di san Francesco con la stola, meza compagnia è Altra meza di Altro colore suo manipolo compagnio è borsa in tutto pezi quatro – numero 4

Pianete Bianche di ferandina (Bianche – prekriženo), à Giardin con stola è manipolo il compagnia in tutto pezi dodeci – numero 12

Una pianeta bianca di Ferandina diversi colori Rigata con sua stola manipolo vello è Borsa – numero 1

Una pianeta con fondi Rasso fiori bianchi di merina stola manipolo vello è borsa – numero 5

Una pianeta diferendi con fiori bianchi vechia stola pezi – numero 2

Una pianeta Rossa è bianca vechia con Impronto Antonio Campi – numero 1

Due pianete fondi Rosso con fiori diversi colori con sue stole senza manipoli in tutto sono pezi quatro – numero 4

Pianete tre vechi di Tabin con sue stole è manipoli in tutto pezi nove – numero 9

Una pianeta diversi colori di setta sua stola, è manipolo pezi tre – numero 3

Un pivial Bianco di ferandina à giardin pocco usato – numero 1

Due pivial di brocadel Vechi marzi – numero 2

Due Tonicele di damasco Vechie marce – numero 2

Color Rosso

Zaščiteno avtorskim pravima

Un pivial al Rasso di damasco una pianeta due Tonicele due stole è tre manipoli tutto compagnio in tutto pezi nove – numero 9

Una pianeta di Tabin Amarizo Due Tonicelle Due stole trè manipoli tutto Compagnio in tutto pezi otto – numero 8

Una pianetta dui Rasso à Fiori con sua stola manipolo vello Borsa in tutto pezi – numero 5

Una pianetta Cendal doppio con stima Episcopale stola manipolo in tutto pezi trè – numero 3

Due pianete di raso con sue stole, è manipoli in tutto pezi sei – numero 6

Pianeta di damasco con suo Croson Verde stola, è manipolo in tutto pezi tre – numero 3

Una pianeta di Damasco à fiori Zalli sua stola è manipolo in tutto pezi trè – numero 3

Una pianeta di tabin con suo pasaman falso stola è manipolo pezi tre in tutto – numero 3

Altre pianete Rosse Vechie Zotte parte con stola parte senza in tutto otto – numero 8

Sei piviali Rossi Vechi Zotti – numero 6

Tonicelle di diversi sorti Vechie Rotte sei – numero 6

Color Verde

Una Cappella Verde di damasco senza stola con un manipolo in tutto pezi – numero 6

Una pianeta di Ganzo D' Oro et Argento sua stola menipolo Vello Borsa in tutto
pezi – numero 5

Due pianete di brocadel con sue stole è manipoli in tutto pezi sei – numero 6

Quatro Pianete di Tabin à marizo con sue stole è manipolo in tutto pezi dodeci – numero 12

Pianeta di Rasso quatro è Veludo Vechie chi con stola è senza in tutto – numero 4

Cantorini sette – numero 7

Color Pavonazo

Un Privial di Damasco – numero 1

Un Aparato di Tabin à marizo in terzo senza privial con sue stole è manipoli – numero 1

Pianete dieci vechie parte con stola è la più parte senza – numero 10

Due Tonicele di Rosso Vechie marze – numero 2

Una pianeta di manto pavonazo è Rosso Recamata à ponto pasato in Oro con sua stola manipolo vello è Borsa in tutto pezi cinque – numero 5

Color Nero

Un Aparato in terzo di tabin amarizo privial pianeta è Tonicella stola è manipoli in tutto pezi nove – numero 9

Un Altro detto in terzo di Durante con suo privial pianeta è Tonicele stole è manipoli in tutto pezi nove – numero 9

Zastićeno autorskim pravima

Una pianeta di damasco con galon di Argento buono sua stola manipolo Vello Borza in tutto pezi cinque – numero 5

Altre pianete Vechie Rotte di grongran otto chi con stola è chi senza – numero 8

Cantori diversi Colori

Cantorini Diversi Colori compreso Due Merli Vinti otto – numero 28

Cinque dette Recamati a ponto pasato d' Oro tra da quelli è di fanno d' Oro – numero 5

Antipendi diversi Colori Vechi marzi in quanti qualche pocco buoni Vinti cinque – numero 25

Colone di Altar di Cendal quatro – numero 4

Velli per letorini Vechi è buoni quatro – numero 4

Cusini per li altari di varie colori – numero 20

[…]

Cingoli du setta – numero 5

Corporali tra buoni è rotti – numero 39

Animette tra buone è rotte – numero 30

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 17

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi: 17: Maggio: 1726: Zara
Inventario dal Convento è Chiesa è sacristia fato nel Fine di un Anno dal Governo dal Padre Francesco Antonio di Zara Guardiano del sudeto Convento.
[…]
Velli da Calici di diversi colori – numero 44
Borse d.d. diversi colori – numero 20
Corporali Vecchi è boni numero 26: Animete numero 2: in tuto – numero 52
Velli da subdiacono numero 3: pavioncini per la Piside numero 2 pavioncini peri l Tabernacolo marzi – numero 9
Facioleto per levar il pluvial numero 1 tornaleti di seta rigata pezzi numero 3 – numero 4
Una Capela di rasso bianco à fiori pluviale una pianeta due tonicele tre stole tre manipoli tre cantorini vello borsa tuto conpagno – numero 15
Una Capela di brochadel Vecchia rotta pluviale pianeta due tonicele due stole tre manipoli una borsa tuto conpagno – numero 10
Una Capela di brochadel a fiorio giali rotta marza pluviale pianeta due Tonicelle, tre stole tre manipoli tuti conpagnano – numero 8
Una Capela di seta a fiori picioli Vecchia pianeta due Tonicele due stole quatro manipoli tuto conpagno – numero 9
Una pianeta di racamo di relevo di oro et Argento stola manipolo vello borsa Animetta – numero 6
Una pianeta di ganzo stola manipolo velo borsa – numero 5
Una pianeta di raso à fiori stola manipolo velo – numero 4
Una pianeta di brochadel con la Arma della religione stola manipolo – numero 3
Tre pianete di ferandina usata con le sue stole manipoli – numero 9
Una pianeta di Seta da misina fondi roso fiori bianchi stola manipolo vecchia – numero 3

Zaštićeno autorskim pravima

Una pianeta di Ferandina con fiori bianchi (vecchia – prekriženo) – numero 1

Una pianeta Gala di seta Vecchia – numero 1

Tre pianete con fondi rosso à diversi colori Vecchie straze – numero 3

Una pianeta di Grongran straza (un pluviale di ferandina usato – prekriženo) – numeo 2

Due pluviali di brochadel marzi et un Gialo rotto due tonicele di damasco marzo – numero 5

Paramenti Rossi

Una Capela di Damascho pluviale pianeta due Tonicelle tutto conpagno – numero 4

Una Capella di Tabin à onda pianeta due Tonicele tuto Conpagno – numero 3

Una pianeta di Rasso à Fiori una pianeta con la Arma Episcopale – numero 2

Due piane(te) di rasso due di damasco una di tabin il tuto – numero 5

Otto pianete straze sei pluviali strazi sei Tonicele straze in tuto – numero 20

Paramenti Verdi

Una Capela di Damascho usatta pluviale pianeta due Toninciele – numero 4

Una pianeta di Ganzo di oro et Argento stolla manipolo Vello è Borsa – numero 5

Due pianette di brochadel numero 4 di tabin 4 di rasso vecchie in tuto – numero 10

Gramiti usati – numero 7

Paramenti Paunazzi

Un pluvial di damasco usato un apianeta due Tonicelle di tabino usate – numero 4

Una pianeta di rachamo à ponto passato rossa è paunazza di manto stola manipolo velo borsa – numero 5

Una pianeta di rasso con la Arma episcopale stola manipolo – numero 3

Cinque piane(te) poco bone – numero 5

Paramenti Neri

Una Capella di Tabin usata pluviale piane(te) due Tonicelle – numero 4

Una Capella di Durante pluvialle pianeta due Tonicelle – numero 4

Una pianeta di damasco usata vello borsa otto pianete di Grogran marze – numero 9

Gramiti di diversi colori vecchi – numero 28

Gramiti racamati un piciolino di pane di oro – numero 5

Antipendii di diversi colori marzi numero 25 numero 4 coltrine di cendal rotte – numero 29

Velli da letorini marzi numero 4 cusini per li Altari numero 20 – numero 24

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 18

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi: 25: Aprile: 1727: Zara
Inventario dal Convento è chiesa sacristia di San Francesco in Zara fatto nel fine di un Anno nel Governo del Padre Reverendo Guardiano di detto Convento fù il Padre Luca di Rovigno di Minori Osservanti
[…]
43: baldachini per la esposicione numero 1 Veli di diversi colori
numero 44: in tuto – numero 45
44: borse di diversi colori numero 20 corporali vecchi è buoni numero 26: Animete numero 26: in tuto – numero 72
45: velli da subdiacono numero 3: Pavioncini con le piside numero 2: Pavioni peri il Tabernacolo rotti marzi numero 4 – numero 9
46: taviolo peri il Pluviale numero 1: Tornaleto di setta rigata tochi
numero 3: in tuto – numero 4
Aparatti bianchi
Una Capella di raso biancho à fiori cioè un pluviale una pianetta due tonicelle tre stole tre manipoli tre Cantorini un vello una borsa tuto conzagno in tutto – numero 12
Una Capella di brochadel à fiori Vechia rotta cioè, un pluvial, una pianetta due tonicelle, due stole, tre manipolli una borsa tuto conzagno in tutto pecci – numero 10
Una Capella di brochadel fiori Giali Vechia marza cioè pluviale, pianeta due Tonicelle un stola un manipolo – numero 6
Una Capella di setta à fiori grandi Vechia cioè una pianeta due Tonicelle due stole tre manipoli – numero 8
Una Capella di setta à fiori picioli Vechia cioè, pianeta due Tonicelle due stole quatro manipoli – numero 9

Zaštićeno autorskim pravima

Una pianeta di racamo à relevo di oro è argento un stola manipolo Velo borsa animeta – numero 6

Una pianetta di ganzo una stolla manipolo velo borsa in tuto pezzi – numero 5

Una pianetta di razo à fiori stola manipolo vello – numero 4

Una pianetta di brocadel con la Arma della Religione stola manipolo pezzi – numero 3

Tre pianette di ferandina con sue stole, manipoli in tuto pezzi – numero 9

Una pianetta di setta di misina fondi roso fiori bianchi stola manipolo – 3

Una pianetta di ferandina con fiori bianchi straza – numero 1

Una pianetta Giala di setta Vechia – numero 1

Tre pianette con fondi rosso a diversi colori straze – numero 3

Pianette di tabin straza numero 2: una pianetta di grongran straza in tuto – numero 3

Una pianeta diversi colori Vechia un pluvial di ferandina usatto in tuto – numero 2

Due pluviali di brocadel marzi et un Giallo rotto due Tonicelle marze di damasco – numero 5

Aparatti Rosi

Una Capella di Damasco pluviale, pianeta due Tonicelle – numero 4

Una Capella di Tabin à onda pianetta due Tonicelle – numero 3

Una pianetta di rasso à Fiori una pianetta di cendal con la Arma Episcopale – numero 2

Due Pianette di rasso altre due di damasco usate un di tabin – numero 5

Otto pianette straze sei pluviali vecchi rotti sei Tonicele straze – numero 20

Aparati Color verde

Una capella di damasco pluviale pianeta due Tonicelle usate – numero 4

Una pianetta di Ganzo di oro Argento stola manipolo vello borsa – numero 1

Due pianette di brochado quatro pianette di Tabin à onda altra quattro vecchie – numero 10

Cantorini per li cantori overamente Gramiti – numero 7

Aparatti Pauonazi

Un pluviale di Damasco usatto una pianetta è due Tonicelle di Tabin à onda – numero 4

(…) vecche è rotte due Tonicelle marze una pianetta di manto bona rachamata di oro à pontto passatto con sua stola manipoli vello borsa in tuto – numero 12

Aparatti Neri

Una Capella di Tabin à onda pluviale pianette due Tonicelle – numero 4

Una Capella di Durante, pluvialle, pianetta due Tonicelle – numero 4

Una pianetta di Damasco usatto Vello borsa altre pianette straze di Grongran otto – numero 9

Cantorini di diversi Colori Vecchi Vinti otto quattro racamatti à ponto pasato di oro un (…) di oro – numero 33

Zasticeno autorskim pravima

Antipendi Vecchi marzi di versi Colori Vinti cinque Coltrine di Cendal per li Altari quatro – numero 29

Velli per li Letorini Vecchi marzi quattro cosini per li Altari diversi colori vinti – numero 24

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 19

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi: 18: Aprile: 1729: Zara

Inventario dal Convento è Chiesa sacristia del San Francesco in Zara fato nel Fine di un Anno nel Governo dal Padre Francesco Antonio di Zara Guardiano del detto Convento Anno: 1729:

[…]

Veli del subdiacono numero 3: pavioncini per la Piside numero 2: pavioni per il Tabernacolo numero 3: marzi in tuto – numero 4

Una Capela biancha di raso à fiori pluviale pianeta due Tonicele due stole tre manipoli Velo borsa tuto conpagno in tuto – numero 15

Una Capela del Brochadel Vechia rotta à fiori pluvial pianeta due Tonicele due stole tre manipoli una borsa – numero 10

Una Capela del Brochadel à fiori Gialli Vecchia marza pluviale pianeta due tonicele una stola un manipolo – numero 6

Una Capela di Seta à fiori grandi pianeta due Tonicele due stole tre manipoli
in tuto Vechia – numero 8

Una Capela di Seta à fiori picioli rota pianeta due Tonicele due stole
numero 3: manipoli – numero 8

Una pianeta di Racamo à relevo di oro è Argento stola manipolo velo Borsa Animeta in tuto – numero 6

Una pianeta di Ganzo stola manipolo velo Borsa – numero 5

Una pianeta di raso à fiori stola manipolo velo in tuto – numero 4

Una pianeta di brocadel con la arma della religione stola manipolo – numero 3

Tre pianete di ferandina con le sue stole manipoli usate in tuto – numero 9

Una pianeta di Seta deta misina fondi roso fiori bianchi vecchia rota stola
manipolo – numero 3

Cinque pianete Vecchie feriali servono per biancho – numero 5

Zastićeno autorskim pravima

Aparati rosi

Una Capela di Damasco pluviale pianeta due Tonicele in tuto – numero 4

Una Capela di Tabin pianeta due Tonicele – numero 3

Due pianete una di raso à fiori una di cendal con la arma episcopale – numero 2

Cinque pianete due di raso due di damasco un di tabin usate – numero 5

Otto pianete straze sei, pluviali strazi sei, Tonicele straze in tuto un Pluviale di ferandina – numero 21

Aparati Verdi

Una Capela di damasco usata pluviale pianeta due Tonicele una pianeta di ganzo d' oro è argento – numero 9

Due pianete di brochadel numero 4: di Tabin numero 4: vecchie numero 7: Gramiti usati in tuto – numero 17

Aparati Paunazi

Un pluviale di damasco usato una pianeta due Tonicele di tabin usate in tuto – numero 4

Una pianeta di manto recamata à ponto pasato à due facze rosa è paunaza stola manipolo velo borsa – numero 5

Una pianeta d' raso cola Arma episcopale stola manipolo cinque pianete pocho bone in tuto – numero 8

Aparati Neri

Una Capela di Tabin usata pluviale pianeta due Tonicele un Capela di durante pluviale pianeta due Tonicele – numero 8

Una pianeta di damasco vecchia rotta altre otto di Grogran Vecchie marze in tuto – numero 9

Gramiti di diversi colori Vecchi 28: recamati à ponto pasato numero 4 un piciglino di Pano d' oro – numero 33

Antipendii di diversi colori Vecchi marzi numero 25 coltrine di cendal rotte numero 4 veli di letorini numero 4 cusini numero 20 – numero 53

[…]

Di più Brazza Vinti cinque Brochadel di Setta pezi due val – L. 482

Di più Cingoli di Seta numero 10 gostano – L. 145

[…]

Brocadel di Filo 4 (…) pezzi numero 15 gosta – L. 699:10

[…]

Antipendio di Ferandina gosta – L. 200

Tre pianete due di Ferandina una di Capiciola gostano – L. 360

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 20

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi 23 Giugno 1732
Inventario del Convento, Chiesa, Sacristia di San Francesco in Zara; fatto nel fine del terzo Anno del governo del Padre Molto Reverendo Francesco Bonaventura di Zara, et Provinciale, e Guardiano del sudetto Convento

[…]

Paramenti Bianchi

Capella di Ganzo d' oro, fornimenta d' oro, Pluviale, Pianeta, Tonicelle due Stolle Manipoli tre fatto di nuovo – numero 1

Capella di Raso a fiori, Pluviale, Pianetta, Tonicelle, tre Stolle trè Manipoli, Vello, Borsa, e cantorini – numero 1

Capella di Brocadel a fiori, Pianetta, Tonicelle, due Stolle trè Manipoli, e Borsa – numero 1

Capella di Brocadin a fiori gialli, vecchia, Pluviale, Pianetta, Tonicelle una stolla un manipolo – numero 1

Capella di setta a fiori picioli, vechia, Pianetta, Tonicelle due stolle tre manipoli – numero 1

Pluviale di Ferandina usato – numero 1

Pluviale a Brocadin strazzo – numero 1

Tonicelle di Damasco bianco vecchie – numero 2

Pianetta di Racamo d' oro stolla, manipolo, Vello, e Borsa, animetta – numero 1

Pianeta di ganzo d' oro, stolla, manipolo, Vello, e Borsa – numero 1

Pianetta di Raso à fiori, stolla, manipolo, e Vello – numero 1

Pianetta di brocadin con Arma della Religione stolla, e manipolo – numero 1

Pianetta Ferandina con stolle, e manipoli – numero 6

Pianetta di setta misineze fondi rosso – numero 1

Pianetta giala vechia – numero 1

Pianetta ferandina, fondi bianco, fiori rossi – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Pianette con fiori rosso a diversi colori vecchie – numero 2

Pianette nuove, rigate a diversi colori – numero 2

Paramenti Rossi

Capella di Damasco Schieto, Pluviale, Pianetta Tonicelle due stolle, trè manipoli – numero 1

Capella di Tabin, Pianetta, Tonicelle, due stolle, trè manipoli – numero 1

Pianeta di Recamo a ponto passato Rosa, e Paonaza, stolla, manipolo, borsa,
e Vello – numero 1

Pianetta di Raso a fiori, stolla, manipolo, Vello, e Borsa – numero 1

Pianetta di Cendal Dopio con Arma Episcopale, Stolla, e manipolo – numero 1

Pianete Schiete di raso, Stole, e manipoli – numero 2

Pianeta di Damasco con Croce verde Stolla, e manipolo – numero 1

Pianete di Damasco a fondi Gialo, Stola, e manipolo – numero 1

Pianeta di Tabin, Stola, e manipolo – numero 1

Pianeta nuove di Stria Cremese, Stolle, Manipoli, e borse – numero 2

Pianeta di Capiciolo, fondi Roso, fiori Giali, stola, e manipolo – numero 1

Pianete vechie – numero 7

Pluviali di Veludo schieti – numero 2

Pluviali di Veludo a fiori d' oro – numero 3

Pluviale di Veludo consumato – numero 1

Tonicele di Veludo all' antica – numero 2

Tonicelle a fioreti d' oro consumate – numero 2

Tonicelle di Damasco consumate – numero 2

Paramenti Verdi

Capella di Damasco, Pluviale, pianeta, Tonicelle, ed un manipolo – numero 1

Pianete di brocadel con stole e manipoli – numero 2

Pianete di Tabin, con stola e manipoli – numero 4

Pianeta di veludo con stola senza manipoli – numero 4

Pianete di Raso, stole, e manipoli – numero 3

Pianeta di Ganzo d' oro, stola, manipolo, vello, e Borsa – numero 1

Paramenti Paonazzi

Pluviale di Damasco – numero 1

Capella di Tabin, Pianeta, Tonicelle, due stole tre manipoli – numero 1

Pianeta di Raso con Arma Episcopale, stola e manipolo – numero 1

Pianeta di Damasco fondi Gialo, stola, e manipolo – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Pianeta di Copiciolo a giardin, stola, e manipolo – numero 1

Pianeta di Raso schieta, stola,e manipolo – numero 1

Pianeta di Copiciolo a fioreti, stola,e manipolo – numero 1

Pianete Bruceline rosse, con stolle, e amnipoli, Borse – numero 2

Pianete vechie senza stolle con un manipolo – numero 2

Tonicelle vecchie – numero 2

Paramenti Neri

Capella di tabin, Pluviale, Pianeta, Tonicelle, stolle 2, Manipoli 3 – numero 2

Capella di durante, Pluviale, Pianeta, Tonicelle, 2 Stole, 3 Manipoli, Vello,

e Borsa – numero 1

Pianeta di Damasco, Stolla, Manipolo, vello, e Borsa – numero 1

Pianeta di Ferandina vechia, Stolla, e Manipolo – numero 1

Pianete grongran vechie – numero 5

Pianete di Brucelino nuove, sStolle, Manipoli, e Borse – numero 2

Tonicelle vechie – numero 2

Gramiti di Ricamo, ponto passa, fondi bianco,e rosso – nuemro 4

Gramito di Rasso (?) d' oro – numero 1

Gramiti di diversi colori – numero 34

Antipendii di Cendal per gl' Altari – numero 4

Cusini per gl' Altari – numero 20

Velli da Letttorin vechi – numero 4

[…]

Velli da Calice di diversi colori, tra nuovi, buoni e laceri – numero 48

Velli da Subdiacono – numero 3

Borse per i Corporali di diversi colori – numero 18

Cingoli di setta a uso della sacristia – numero 5

Cingoli pur di setta a uso del Padre Molto Reverendo Bonaventura Boccabianca – numero 2

Cingoli di setta non torta – numero 10

Cingoli Feriali tra buoni e laceri – numero 16

[…]

Brocadel, che serve pera dobo della Chiesa pezzi – numero 22

Altro brocadel pezze – numero 2

Palme di setta vecchie – numero 22

Brocadel novo di fillo, e (…) pezze – numero 14

Zaščiteno avtorskim pravima

Corporali tra Festivi e Feriali – numero 28

Animette – numero 30

Pavioncini per la Piscide – numero 3

Pavioni per il Tabernacolo vechi – numero 3

Facioletti per il Pluvial- numero 1

Tornaletti di setta rigata pezzi – numero 3

Panel Rosso damaschin per le processioni – numero 1

Panel bianco di Ferandina pervenuto di nuovo – numero 1

Merlo d' oro vechio 1

Merlo di raso con ricami falso – numero 1

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 21

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi 18 Marzo 1735 Zara
Inventario della Chiesa, Sacrestia, e Convento di San Francesco di Zara fatto nel fine del terz' Anno di governo del Reverendo Padre Francesco Antonio di Zara et (…), e Guardiano del sudetto Convento, come segue
[…]
Paramenti Bianchi
Una Capella di ganzo fondi bianco nuova. Un Pluviale Pianetta due Tonicelle due Stole trè Manipoli pezzi – numero 9
Una Capella di Raso à Fiori Vecchia. Un Pluviale Pianeta Tonicelle trè stole trè Manipoli Vello, Borsa, e amiti trè pezzi – numero 15
Una Capella di Brochadel, cioè Pivial, Pianeta, Tonicella, due Stole, trè Manipoli
pezzi – numero 9
Una Capella di Brocadin fiori giali, cioè Pivial, Pianeta, Tonicella una Stola, un Manipolo pezzi – numero 6
Due Capelle di Ricamo d' Oro , Argento, seta con Stola, Manipolo, velo, e borsa
pezzi – numero 6
Una Pianeta ganzo d' Oro, Argento, seta, Stola, Manipolo, Velo, e Borsa pezzi – numero 5
Pianeta Vecchia di Raso à Fiori, Stola manipolo Velo Borsa pezzi – numero 5
Una Pianeta di Brocadel Vecchia con l' arma della Religione, Stola, Manipolo,
pezzi – numero 3
Sette Pianete di Ferandina Vecchie con Stola, e Manipolo – numero 7
Due Pianete rigate di Lana con sue Stole, e Manipoli – numero 2
Cinque Pianete Feriali pocco buone con Stola, e Mnaipoli – numero 5
Trè Piviali Vecchi – numero 3
Due Tonicelle stracciate – numero 2

Zaštićeno autorskim pravima

Una Pianeta di Drappo à fiori buona – numero 1

Facciol rigato peri il Pluviale – numero 1

Paramenti Rossi

Una Capella di Damasco Vecchia, cioè Pivial Pianeta, con sue Stole pezzi – numero 9

Una Capella di Tabin vecchia, cioè Pianeta, due Tonicelle stola, e trè manipoli – numero 8

Una Pianeta di Raso vecchia con Arma Episcopale dico – numero 1

Pianeta di Ricamo ponto passato, stola, manipolo Velo borsa pezzi – numero 5

Pianeta di Raso à fiori buona, stola, manipolo velo borsa pezzi – numero 5

Quindeci Pianete trà buone e cattive parte con stola parte senza – numero 15

Sei Piviali strazzi, e (quasi sono abbruggiati) – numero 6

Sei Tonicelle vecchie – numero 6

Paramenti Verdi

Una Capella di Damasco vecchia, cioè pluviale, Pianeta due Tonicelle

un manipolo – numero 5

Una Pianeta di ganzo buona stola, manipolo, Velo, borsa pezzi – numero 5

Dieci pianete vecchie buone parte senza manipoli (e stole abbruggiatte) – numero 10

Paramenti Pavonazzi

Un pluviale di damasco vecchio – numero 1

Una Pianeta due Tonicelle con sue Stolle, e manipoli di Tabin pezzi – numero 8

Nove Pianete trà buone, e triste – numero 9

Paramenti Neri

Due Capele fornite vecchie – numero 2

Dieci Pianete trà buone, e vecchie – numero 10

Quatro Gramiti ricamati à ponto passato – numero 4

Altri trentacinque trà buoni, e tristi di diversi colori

(diversi bruggiatti ? – prekriženo) – numero 35

Antipendii strazzi (sono abbruggiatti diversi) – numero 20

Coltrine vecchie strazziate – numero 4

Cossini per li Altari – numero 18

Veli dà Lettorini – numero 4

Paramenti ad uso del Padre Gregorio di Zara

Una Pianeta di Ganzo d' Oro con Stola manipolo velo, e Borsa pezzi – numero 5

Una Pianeta di Drapo fondi Bianco con fornimento come sopra pezzi – numero 5

Una Pianeta Rossa di raso come di sopra pezzi – numero 5

Zaščiteno avtorskim pravima

Una Pianeta pavonazza di Rasetto pezzi – numero 5

Una Pianeta nera di Ferandina pezzi – numero 5

Una Pianeta bianca di Ferandina pezzi – numero 5

[…]

Brocadelli per adobbo della Chiesa di scola, et altri di Filo pezzi come si può vedere nella Festività – numero 36

Corporali trà vecchi, e buoni numero 28: Animete numero 31 in tutto – numero 58

Pavionzini per le Piside numero 3; altri trè per il Tabernacolo (due bruggiatti)
in tutto – numero 5

Pezzi di Tornalette per San Antonio numero 3; merli per li Altari numero 6; penelli per la croce numero 2

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 22

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Adi 14 Giugno 1736
Inventario della robba consegnata al Reverendo Padre Vicenzo di Capo d' Istria Guardiano del Convento di Zara dà me Fra Francesco Antonio di Pirano Vicario cio è Sagrestia, Chiesa, Convento, Caneva, Cucina, Reffetorio come apparisce nell' oltrescritto registro […]
[…]
Inventario della Chiesa, Sagrestia, e Convento di San Francesco di Zara fatto nel fine del terz' anno di governo dal Reverendo Padre Vincenzo di Capo d' Istria Guardiano dello stesso Convento come segue
Sagrestia
[…]
Brocadello per Addobbo della Chiesa di Seta, ed altri di filo in tutto – numero 36
Paramenti Bianchi
Una Capella di Ganzo fondo bianco nuova Piviale, Pianeta, Tonicelle, due Stole, tre manipoli – numero 9
Una Capella di Raso à Fiori Vecchia, Pluviale, Pianeta, Tonicelle, tre Stole, tre manipoli, Velo, Borsa, e amiti tre pezzi – numero 15
Una Capella di Brocadel, cioè Pivial, Pianeta, Tonicelle, una Stola, un manipolo – numero 9
Due Capelle di Seta à fiori Vecchie in tutto – numero 16
Una Pianeta di Ricamo d' Oro, Argento seta con stola, manipolo, e Borsa – numero 6
Una Pianeta ganzo d' oro, Argento, Seta, Stola, manipolo, Velo, e Borsa – numero 6
Una Pianeta Vecchia di Raso à Fiori, Stola, Manipolo, Velo, Borsa – numero 5
Una Pianeta di Brocadel Vecchia, Stola, Manipolo – numero 5
Sette Pianete di Ferandina Vecchia, con Stole, e Manipolo – numero 7
Due Pianete Rigate di Lana con sue Stole e Manipoli – numero 2
Cinque Pianete feriali poco buone, con Stole, e Manipoli – numero 5

Zaštićeno autorskim pravima

Trè Piviali Vecchi – numero 3

Due Tonicelle Stracciate – numero 2

Una Pianeta di Drappo à Fiori buona – numero 2

Faciol rigato per il Pivviale – numero 1

Paramenti Rossi

Una Capella di Damasco Vecchia, cioè Pivvial, Pianetta, con sue Stole – numero 9

Una Capella di Tabin vecchia, cioè Pianetta, due Tonicelle, Stole, e tre manipoli – numero 8

Una Pianeta di Raso vecchia con Arma Episcopale – numero 1

Pianeta di Ricamo ponto passato, stola, manipolo, Velo, Borsa – numero 5

Pianeta di Raso à fiori buona stola, manipolo, Velo, Borsa – numero 5

Quindeci Pianete trè buone, e gative, parte con stole, e parte senza – numero 15

Sei Piviali strazzi – numero 6

Sei Tonicele Vecchie – numero 6

Paramenti Verdi

Una Capella di Damasco Vecchia, cioè Piviale, Pianeta, due Tonicelle

un manipolo – numero 5

Pianeta di Ganzo buona, Stola, manipolo, Velo, borsa – numero 5

Dieci Pianete vechie buone parte senza manipoli – numero 10

Paramento Pavonazzi

Un Piviale di Damasco Vecchio – numero 2

Una Pianeta, due Tonicelle, con sue stole, e manipoli di Tabin – numero 8

Nove Pianete trà buone, e triste – numero 9

Paramenti Neri

Due Capelle fornite vecchie – numero 2

Dieci Pianete trà buone, e vecchie – numero 10

Quatro tramiti à ponto passato – numero 4

Altri 35 trà buoni, e tristi di diversi colori – numero 35

Antipendii strazzi – numero 20

Cortine Vecchie straciate – numero 4

Cusini per gli Altari – numero 18

Veli da Letorini – numero 4

Paramenti ad uso del Padre Gregorio di Zara

Una Pianeta di Ganzo d' oro con stola, manipolo, Velo, e Borsa pezzi – numero 5

Una Pianeta di drapo fondi bianco con fornimento come sopra – numero 5

Zastićeno autorskim pravima

Una Pianeta nera di Ferandina pezzi – numero 5

Una Pianeta di drapo come sopra – numero 5

Una Pianeta Paonazza di Rassetto – numero 5

Una Pianeta bianca di Ferandina – numero 5

[…]

Cingoli di seta – numero 15

[…]

Corporali trà vecchi, e buoni – numero 28

Animette – numero 31

Pavioncini per le Piscide – numero 3

Altri tre per il Tabernacolo, e due abbruciati

Pezzi di tornaletto per San Antonio – numero 3

Merli per gli altari – numero 6

[…]

Inventario nuovo dell' anno fatto per ordine del Padre Molto Reverendo Provinciale in cui si contiene tutte le Robbe della Sagrestia consegnate dal Reverendo Padre Frate Angelo Maria di Zara Guardiano al Padre Serafino di Zara Sagrestano.

[…]

Brocadelli vecchi di Damasco – numero 22

Brocadelli di filo consimili – numero 12

Brocadelli di seta di damasco nuovi – numero 2

[…]

Antipendii d' Altare di diversi colori vecchi – numero 13

Tendine d' Altar di cendal – numero 4

[…]

Tornaletti per San Antonio – numero 3

Soprafinerstre di setta con franze – numero 4

Tornaletti per l'Organo – numero 6

[…]

Un' Ombrello di setta per il V.^{e} – numero 1

Un Velo di nobilta con franzetta (d'Argento – prekriženo) brocato ad oro – numero 1

Detto di velo con franzetta di seta rosa – numero 1

Detto di cendal gialo – numero 1

Detto paonazzo à fiori – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Un faciol alla nacionale per i Piuviali – numero 1

Paramenti Bianchi

Una Cappella di ganzo fondo bianco cioè Pianeta due Tonicelle, trè manipoli, due stole, Velo, Borsa, e quattro amiti, pezzi – numero 12

Una Cappella Brocadel fodra rossa, cioè Piuviale, Tonicelle, Pianeta, due Stole, e trè manipoli pezzi – numero 9

Una Cappella di Drapo à fiori vecchia, cioè Pianetta, due Tonicelle, due Stole, e trè manipoli, pezzi numero – 8

Una Cappella di Drapo à fiori vecchia, cioè Pianetta, due Tonicelle, due Stole, e trè manipoli, pezzi numero – 8

Un Piviale di ferandina senza stola – numero 1

Pianete Festive

Pianetta di ricamo d' Oro con Stola, manipolo, Borsa, Velo, ed Animeta, pezzi – numero 6

Una Pianeta di Drapo d' Oro à Zifra, con manipolo

Una Pianeta di Drapo d' Oro à Zifra, con manipolo, Stola, Velo, Borsa, pezzi – numero 5

Una Pianeta di Ganzo con fodra biancha di cendal, Manipolo, Stola, Velo e Borsa,
pezzi – numero 5

Una Pianeta biancha di Drapo à fiori con fornimento d' Oro, manipolo, Stola, Velo, e Borsa, pezzi – numero 5

Una Pianeta di Drapo à fiori con fodra rossa, a fornimento falso, Stola, e manipolo, pezzi – numero 3

Una Pianeta di Drapo à fioroni un pò la cera con fornimento buono à monte, stola, manipolo, Borsa e Velo, pezzi – numero 5

Una Pianeta di raso à righe larghe cioè verdi e bianche à fiori, Stola, manipolo, Borsa, e velo, pezzi – numero 5

Una Pianeta di drapo Francese con Romana in mezo d' argento Stola, manipolo, Velo, e Borsa ad' uso del Padre Molto Reverendo, pezzi – numero 5

Pianete Feriali

Pianete di Ferrandina di seta che servono pure per le Feste ordinarie numero 5, con fornimento falso, con veli, e borse di diversa sorte, pezzi – numero 15

Pianete di Ferandina mezze vecchie con fornimento falso numero 4 con puri manipoli, è stole, pezzi – numero 12

Una Pianeta di Ferandina fornimento falso con stola, manipolo, velo, e borsa ad' uso del Padre Molto Reverendo pezzi in tutto – numero 5

Zaščiteno avtorskim pravima

Una Pianeta di Ferandina bianca di seta, fornimento gialo di seta, stola, e manipolo, pezzi – numero 3

Una Pianeta di Ferandina vecchia à righe, fornimento falso, stola, e manipolo,
pezzi – numero 3

Una Pianeta vecchia di Damasco gialo, fornimento falso, con stola, e manipolo di raso, pezzi – numero 3

Pianete di Caliman buone à righe, numero 2 con Stole, e manipoli, e Borse, pezzi – numero 8

Paramenti Rossi

Una Cappella

Una Cappella di Damasco cremese, Pianeta, Tonicelle, du Stole, e trè manipoli,
pezzi – numero 8

Una Cappella di Tabin à onda fornimento buono, Pianeta, Tonicelle, trè manipoli, e due Stole, pezzi – numero 8

Una Pianeta di ricamo à punto passato, serve per detto color, e paonazzo, stola, manipolo, Velo, e Borsa, in tutto pezzi – numero 5

Una Pianeta di raso à fioroni fornimento buono, stola, manipolo, Velo, e Borsa,
pezzi – numero 5

Una Pianeta di Damasco à fioreti con fodra verde di raso, fornimento d'Argento stola, manipolo, Velo, e Borsa, pezzi – numero 5

Una Pianeta di Drapo Francese fornimento d'argento serve ad uso del Padre Molto Reverendo stola, manipolo, Velo, e Borsa, pezzi – numero 5

Due Pianete di raso con Fodra di tela, fornimento falso, pezzi in tutto – numero 6

Una Pianeta di damasco Cremese, con striche (…) di stola, e manipolo, pezzi – numero 3

Una Pianeta di damasco color framischiato gialo e rosso, stola, manipolo, e Borsa,
pezzi – numero 4

Una Pianeta di nobiltà doppia con stema episcopale, stola, e manipolo, pezzi – numero 3

Una Pianeta di Tabin fornimento falso, stola, e manipolo, pezzi – numero 3

Pianete Feriali

Una Pianeta di Seta grossa à fiori giali fornimento falso, stola, manipolo, Velo, e Borsa, pezzi – numero 5

Pianete numero 3 di lana, fornimento di seta, con sue stole, manipoli, e Borse, pezzi – numero 12

Altre trè Pianete vecchie di Seta con fornimento di Seta e buone, ed un' altra di seta smarita, Piviale pezzi – numero 5

Zasticeno autorskim pravima

Paramenti Verdi

Una Cappella di Damasco verde fornimento di seta cioè Piviale, Pianeta, Tonicelle, ed un Manipolo, pezzi – numero 5

Una Pianeta à fiori d' oro, ed' Argento, fornimento buono, stola, manipolo, Velo, e Borsa, pezzi – numero 5

Una Pianeta di Brocadel d' oro fornimento buono, con stole, e manipoli, pezzi – numero 6

Pianete di Tabin numero 4 con stole, manipoli, pezzi – numero 12

Una Pianeta di Drapo Francese fornimento d' argento, Stola, manipolo, Velo, e Borsa ad uso del Padre Molto Reverendo, pezzi – numero 5

Oianete Feriali

Una Pianeta di Veludo senza il necessario – numero 1

Una Pianeta di Raso verde con stola, e manipolo, pezzi – numero 3

Altre due Pianete di raso con una stricha di mezo senza necessario – numero 2

Paramenti Paonazzi

Una Capella di Tabin cioè Pianeta, due Tonicelle, due stole, e trè Manipoli, pezzi – numero 8

Un Piviale di damasco vecchio – numero 1

Una Pianetta di Drapo Francese fornimento d' oro, stola, manipolo Velo, e Borsa, pezzi – numero 5

Una Pianeta di raso con stema episcopale fornimento buono, stola, manipolo, e Borsa – numero 4

Una Pianeta di Rasetto, fornimento di seta, stola, manipolo, Velo, e Borsa, pezzi – numero 5

Una Pianeta di Damasco fornimento falso, stola, manipolo, e Borsa, pezzi – numero 4

Una Pianeta à fiori con stola, e manipolo – numero 3

Una Pianeta di raso fornimento buono, stola, e manipolo, pezzi – numero 3

Due altre Pianete di lana, fornimento di seta, e tutto senza il bisognevole – numero 2

Paramenti Neri

Una Cappella di tabin amarizo cioè Piviale, Pianeta, due Tonicelle, due Stole, trè manipoli senza però le Borse pezzi – numero 9

Una Cappella di Calimar damascà, cioè Piviale, Pianeta, due Tonicelle, due stole, trè Manipoli, Velo e Borsa, pezzi – numero 11

Una Pianeta di damasco fornimento d' argento serve ad' uso del Padre Molto Reverendo, Pezzi – numero 5

Una Pianeta di Ferandina nuova, fornimento falso con tutto pezzi – numero 5

Una Pianeta di Damasco usata fornimento d' argento con tutto, pezzi – numero 5

Zasticeno autorskim pravima

Pianete di lana numero 4 con fornimento di seta con tutto il bisogno, pezzi – numero 20

Pianete numero 3 senza fornimenti – numero 3

Una detta di setta senza fornimenti – numero 1

Pianete numero 2 di lana vecchie, con stole, manipoli – numero 6

Gramite Bianche

Gramite numero 4 à punto passatto serve per bianco e rosso numero 4

Dette di raso à fiori – numero 4

Dette Brocadel fondo gialo – numero 4

Dette fondo d' oro, e ricamo – numero 1

Dette di ricamo di seta lacera – numero 2

Dette di drapo à fiori – numero 3

Gramite Rosse

Gramite di Damasco fornimento di seta – numero 5

Dette di Tabin – numero 3

Dette di Damasco sotile – numero 2

Dette di ricamo alla popolana lacere – numero 4

Dette di merlo d' Argento, con fondo rosso – numero 2

Gramite Verdi

Gramite di Tabin con fornimento buono – numero 4

Dette à fiori – numero 1

Dette di raso con spighetta d' Oro – numero 2

Dette Paonazze

Dette di Tabin – numero 3

Veli da Calice

Veli da Calice buoni di diversi colori – numero 16

Velo da Calice ricamato à punto passatto – numero1

Borsa compagna – numero 1

Altro velo ricamato fondo rosso – numero 1

Borsa compagna – numero 1

Borsa grandi di ricamo rossa, e biancha – numero 2

Borsa di ganzo con franza d' oro – numero 1

Due stole e due Borse di drappo per la Comunione – numero 4

Borse usate di diversi colori – numero 6

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 23

Arhiv Samostana sv. Frane u Zadru

Libro degl' Inventarj del Conuento di San Francesco di Zara in cui si ritrouano annotate diligente tutte le robbe del medesimo, fatto sotto il Guardianato del Padre Reverendo Andrea de Castelli l' Anno 1715. Inventario dell' anno 1755. Statuti della Provincia.

Inventario nuovo tanto della Sachristia dell' Convento et officine consegnato dal Padre Reverendo Piero Maria (?) di Verbenico, Deffinitore Guardiano al Padre Reverendo Zuanne di Zara Guardiano attuale il Primo Maggio 1750: Zara San Francesco

[…]

Brocadeli Vecchi di Damasco – numero

Brocadeli di filo consimili – numero

Brocadeli di seta di Damasco nuovi – numero 2

[…]

Antipendii di Altare di diversi colori – numero 13

[…]

Tendine di Cendal per coprir li Altari – numero 4

[…]

Cussini di Ganzo, et altra parte Raso rosso – numero 1

Cussini per altari di diversi colori – numero 16

Altri Cussini alla moderna di ragion d' altri – numero 1

Palme di Seta, et Tella tutte Nuove – numero 40

Dette Vecchie – numero 30

[…]

Penelli uno di damasco Rosso, et l' altro bianco di Ferandina – numero 2

[…]

Tornaletti per San Antonio – numero 3

Soprafinestre di seta con franze – numero 4

Tornaleti per l' organo – numero 6

[…]

Ombrella di seta per il venerabile – numero 1

autorskim pravima Zaštićeno

Un Vello di spalle rachamato – numero 1

Detto di Nobiltà con merletto d' argento – numero 1

Detto di Cendal gialo, et rosso – numero 1

Detto Paonazzo – numero 1

Una mahrama per li Pluviali – numero 1

Paramenti Bianchi

Una Capella di Ganzo, fondo bianco, cioe Pianetta, due Tonicelle, Pluviale, 3 Manipoli, due Stole, et Borsa – numero 1

Una Capella di diversi colori, cioe, Pianetta due Tonicele, un Pluviale, due Stole, 3 Manipoli Vello, et Borsa – numero 1

Una Capella, fondo bianco, Pianetta, Pluviale, due Tonicelle, 3 Manipoli,
due Stole – numero 1

Una Capella, a Fioroni, Pianetta, Pluviale, due Tonicelle, 3 Manipoli, due Stole, Vello, Borsa, 4 gramite – numero 1

Una Capella di Brochadel fodra di Cendal Rosso, cioe Pianetta, Pluviale, due Tonicelle, 3 Manipoli, et due Stole – numero 1

Una Capella à fiori vechia, cioe Pianeta, due Tonicelle, 3 Manipoli, et due stole – numero 1

Una Capella à fioretti vecchia, Pianetta, Tonicelle, due Stole, et 3 Manipoli – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 24

Apostolska vizitacija Agostina Valiera 1579. godine (dio rukopisa koji se odnosi na ostale crkve u Zadru)

Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Fol. 40

[…]

Zadar, samostan i crkva sv. Dominika

Eccellenti Conventi Dominici fratrum praedicatorum

[…]

Fol. 41

[…]

Inventarium mobilium

[…]

Bursa pro corporalibus decem.

Corporalia tresdecim.

[…]

Vela pro calicibus triginta tria.

Stola aurificata cum multis margaritis.

Capella una ex brocato in velluto ceruleo, videlicet pluviale, pianeta, tunicelle due cum tribus manipulis, et duabus stolis.

Capella una ex brocato cum velluto albo, videlicet pluviale, planeta, tunicella dua cum tribus manipulis, et duabus stolis.

Capella una ex auro intertexta brocatello ceruleo, videlicet pluviali, planeta, tunicella dua, cum tribus manipulis et duabus stolis.

Capella ex velluto cremesino.

Fol. 41v.

Capella ex brocato vulgo rizzo sopra rizzo, et pluviale ex velluto rubeo.

Duo pluvialia aurea

Planeta ex velluto cremesino.

Capella una ex damasco albo.

Zaštićeno autorskim pravima

Capella ex velluto rubeo.

Planetta cum tunicellis ex velluto coloris naranciati.

Planeta ex velluto viridi cum tunicellis.

Planeta tres ex serico rubeo.

Planeta tres ex serico variato.

Planeta ex velluto nigro.

Planeta dua ex tela nigra.

Planetae octo ex tela alba.

[…]

Stola aurifigiata tres.

Manipoli quattuor.

Stola una ex damasco albo, et manipoli duo.

Stola due, et manipololus ex velluto cremesino.

Stola quattuordeci, et manipoli sexdeci diversos colorum.

Pallia sexauro inter texta.

Pallia duodeci ex serico rubeo, viridi, albo, et violacro.

Pallia duo ex velluto nigro.

Pallia octo ex tela nigra.

Pallia undeci ex tela alba.

[…]

Fol. 42

Planeta veterus reficiantur.

Fiant corporalia sex, purificatoria decem, […]

Fol. 42v.

Zadar, crkva sv. Ivana

Ecclesia Sancti Ioannis minorum fratrum tertii ordinis Sancti Francisci.

[…]

Dua bursa sericea rubea.

Fol. 43

Pluviali ex velluto rubeo cum stola et manipulo.

Pluviale (…) ex velluto, cum stola et manipulo.

Pluviale ex damasco albo cum stola et manipulo.

Pluviale ex damasco rubeo.

Planeta ex damasco albo cum dalmatica et tunicella.

Zaštićeno autorskim pravima

Planeta intertexta ex velluto viridi.

Planeta ex velluto rubeo.

Planeta intertexta ex velluto rubeo, et auro.

Planeta ex raso viridi.

Planeta ex velluto rubeo.

Planeta.

Planeta ex zambelloto fusco.

Planeta ex serico croceo.

Planeta ex serico rubeo.

Planeta partim ex ormesino croceo, partim ex ormesino ceruleo.

Planeta ex tela alba.

Pallia qui(…) partim ex panno rubeo, partim ex panno viridi et violaceus.

Dalmatica et tunicella rubea quattuor ex serico albo (…).

[…]

Unum vexillum honorificum.

Purificatoria viginti.

Corporalia (…).

Manutergia nove.

Vela pio calicibus viginti.

(…) viginti.

[…]

Fol. 46v.

[…]

Zadar, crkva sv. Nikole

Ecclesia Monialium ordinis Sancti Benedicti.

[…] altaria […]

Maius habat […], et pallium ex serico rubeo aureo intertexto.

Altari Sancti Clari […], et pallio serici ceruleo aura picta.

Altari Sancti Nicolai […], et pallio serici rubei aureis figuris intertexto.

Altari Sancti Ioannis cum […], pallio serici purpurei aureis figuris intertexti.

Altari annuntiationis cum […], et pallio serici cerulei aurei figuris intertexti.

Fol. 47

Altare Sancti Crucis cum […], tobaleis et pallio ex velluto cremesino omnia altaria supra tobaleas serico et auro contextam.

Zaštićeno autorskim pravima

Inventarium […] ecclesiae

[…]

Capella ex velluto rubeo (…) cruce ex margaritis.

Planeta ex velluto rubeo cum cruce ex margaritis.

Planeta dua ex damasco albo cum crucibus aureis.

Planeta ex panno aureo, cum cruce inaurata.

Planeta ex damasco rubeo cum cruce aurea.

Capella ex samito rubeo cum cruce aurea (…).

Capella ex damasco albo cum cruce aurea.

Camisi decem cum stolis manipulis et cingulis.

Tapetia octo.

Pluvialia duo ex velluto rubeo cum operi phrygio ex auro.

Pluviale ex velluto viridi cum operi phrygio ex auro.

Planeta ex damasco nigro.

Fol. 47v.

[…]

Zadar, crkva Gospe od Kaštela

Ecclesia Sancta Maria à Castello […] habet altari cum […], et pallium ex serico viridi […]

Inventarium mobilium

[…]

Planeta una ex damasco albo.

Camisi duo cum suis fulcimentis.

[…]

Corporalia duo.

Vela per calicibus duo.

Tobalea septem.

Tapetia quattuor.

[…]

Crkva sv. Stjepana

Ecclesia Sancti Stephani sive Sancta Maria […]

Fol. 48v.

Crkva sv. Mihovila

Ecclesia Sancti Michaelis […]

Ina hac ecclesia sunt quinqe altaria.

Zaštićeno autorskim pravima

Maius […] pallium ex (…) (…).

Altare sancta Maria […] pallium ex panno croceo.

Aliud altare sancta Maria habet […] pallium ex serro rubeo.

Altare sancti Iacobi habet […] tres tobaleas, pallium ex rubeo.

Altare sancti Michaelis habet […] tres tobaleas, pallium viridi.

In detta ecclesia est confraternitatis Sancta Maria […]

[…]

Fol. 49

Inventarium mobilium della confraternitatis

[…]

Planeta ex serico coloris (…) media.

Planeta ex panno aureo ex margaritis operis frigii.

Quinque stole et totidem manipuli.

Camisi quattuor cum suis cingulis.

Planeta ex serico (…) (…) (…).

Palia duo alterum ex raso viridi et rubea, altera ex panno viridi.

Sudaria (…) varii generis.

Mappa viginti dua per altaribus.

Vestis quinque varii generis per immagine Beata Maria.

Sex amictus ex tela.

Octo sudaria per calicibus.

[…]

Planetas dua ex tela una nigra, altra alba.

Sudaria variegatum more mauro.

Palia tria ex tela.

Aliud ex subserico nigro.

Quinque alia palia ad altaria.

[…]

Fol. 49v.

Crkva sv. Ivana Krstitelja

Ecclesia Sancti Ioannis Baptista […]

[…]

Ibi sunt duo altaria.

Maius habet […], pallium rubeum ex velluto.

Zaštićeno autorskim pravima

Altare sancta Maria […], et pallium ex tela alba.

Inventarium mobilium

Duo paramenta ex veluto rubea vetera.

[…]

Duo corporalia.

Duo vela sericca pro calicibus.

Fol. 50

[…]

Crkva sv. Katarine

Ecclesia sancta Catherina Venerabilis monialium ordinis sancti Benedicti […]

[…]

In detta ecclesia sunt sex altaria consacrata tria.

Maius cum […], tribus tobaleis, palio ex damasco albo, et […]

Fol. 50v.

[…]

Altare sancti Crucis cum […], tribus tobaleas, palio ex tela alba […]

Altare sancta Maria cum […], tribus tobaleas, palio ex tela alba […]

Altare sancti Bartholomei cum […], tribus tobaleas, […], palio ex tela alba […]

Inventarium mobilium

[…]

Pluviale ex veluto rubeo.

Palium ex veluto rubeo.

Amictus intertexti margaritis quatuor.

Tunicella ex veluto rubeo.

Planeta ex veluto rubeo quinque.

Planeta dua ex damasco albo.

Planeta una ex raso albo.

Planeta ex veluto ceruleo.

Fol. 51

Palia seriaca trexdecem diversorum colorum.

Camisi amictus, stola, manipuli, cingula diversorum colorum 33.

Tappetia vigintiquinque.

Aulea sex.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Crkva sv. Vida

Ecclesia Santissimi Viti et Modesti […]

[…] unicum altare […] et palio ex veluto rubeo.

[…]

Mobilia

Paramentum ex veluto rubeo cum duobus camisis, cingulo (…) et manipulo.

[…]

Paramentum ex tela cerulea.

Tobalea quatuor.

Planeta ex lana sine sarzia (?) cum stola tantae.

[…]

Fol. 52

Crkva sv. Marije

Ecclesia Sancta Maria monialus ordinis Sancti Benedicti […]

[…] in pixide argentea (…) laborata cooperta velo panno serico, et […]

[…]

Fol. 53

Altare Sancti Benedicti cum […] et palio albo.

Inventarium reliquiam et mobilium

[…]

Pluvialia tra alba ex damasco cum opere frigio unum ex margaritis alia ex auro.

Planete dua alba ex damasco cum crucibus ex margaritis operus frigii.

Planeta ex damasco viridi cum cruce ex margaritis.

Planeta ex damasco albo cum cruce ex margaritis planeta ex veluto rubeo auro interpuncto cum cruce ex margaritis.

Duo dalmatici ex damasco albo cum opere frigio ex raso.

Planeta ex serico varii generis cum varii crucibus (…) tres rubia, tres viridis, tres albe, tres violacea, et tres nigra, ametus ex serico quinque cum opere (…) ex margaritis quinque ex fustaneo et (…) ex serico varii coloris.

Fol. 53v.

Camisi ex tela novi et veteres triginea octo.

Planeta (…) ex tela, cum suis (…) (…).

Omnia paramenta supra (…) habent suis stolas, manipulos et (…).

Zaštićeno autorskim pravima

Palia pro altaribus tria ex damasco rubeo cum operi frigio ex auro, novem tres damasco, albo (…) cooperta laminibus argenteis in varias formas conflatis et alia novem ex serico rubeo item cum laminis argentis ut supra.

Mappa pro altaribus nova et veteres trenta tres.

Mappa tres picta auro et quinque serico.

Palia novem ex subserico ex medio raso, novem ex tela alba, et novem ex tela nogra.

Tres sacculi ex serico cum opera frigio ex margaritis pro (…), tres ex brocato aureo, et quinque ex serico (…) colorum pro diebus ferialibus cum suis corporalibus (…).

Tappetia triginta novem.

[…]

Crkva sv. Marcele

Ecclesia Sancta Maria à placeola est Confraternitatis fabros […] Moniales ordinis Sancta Clara […]

[…]

Fol. 54

In dicta ecclesia sunt sex altaria.

Maius sub titulo annuntiationis consacratum habet […], tobaleas tres et pallium rubeum ex serico.

Altare nativitatis Beate Mariae habet […], tres tobaleas, altare portatile, pallium album ex tela, et […].

Altare Sancti Crucis […] habet crucifixum magnum, tres tobaleas cum […] pallium album ex tela.

[…]

Altare Sancti Ioannis […] habet […] tres tobaleas […], pallium album ex tela.

Altare Sancti Bartholomei […] habet […], tres tobaleas, et pallium album ex tela.

[…]

Inventarium mobiliorum societatis

[…]

Vestis circumdata argento (…).

Vestes decemocto ex velluto, raso, ex damasco variorum colorum.

Paramentum ex velluto rubeo integrum.

Paramentum ex velluto rubeo sine fulcimentis.

Paramentum ex raso rubeo cum cruce rasi viridis.

Paramentum integrum ex tela.

Zaštićeno autorskim pravima

Fol. 54v.

Pallium ex velluto rubeo et raso viridi.

Pallium ex telac um operi phrygio ex serico et auro.

Pallium ex tela.

Mappa quattuor ex tela cum opero phrygio in capitibus.

(…) pro altaribus novem serico interpuncti.

Cortina dua ex tela.

Crkva sv. Andrije

Cappela Sancti Andrea Confraternitatis nautarum habet unum altare consacratum […] cum […], tribus tobaleas […], et pallio ex conc aurato.

Mobilia

Paramenta duo cum omnibus suis fulcimentis.

[…]

Fol. 55v.

[…]

Ecclesia Sancti Sylvestri […]

In detta ecclesia sunt dicem altaria.

Maius sub titulo Sancti Thomae […]

Altare Sancti Crucis non consacratum habet […] palio ex damasco rubeo.

Altare omnium Sanctorum non consacratum habet […], palium ex (…) aurato.

Altare ressurectionis non consacratum habet […], tres tobaleas, palium ex damasco violaceo.

Altare Sancti Luca non consacratum habet […], tres tobaleas, […].

[…]

Altare Sanctorum Fabiani et Sebastiani non consacratum habet […], tres tobaleas, palium ex (…) picto.

Fol. 56v.

[…]

Paramentum integrum ex veluto rubeo (…).

Pluviale ex raso rubeo cum suis fulcimentis et […].

Paramentum ex veluto nigro cum suis fulcimentis.

Paramentum rubeum cum suis fulcimentis et cruce nigra et alba.

Paramentum viridi integrum cum (…) (…).

Paramentum (…) integrum cum cruce nigra et alba.

Planeta ex damasco croceo cum cruce ex damasco viridi.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Duo vexilla […]

Palia ex damasco violacro.

Palio duo ex damasco rubeo.

Palium ex damasco viridum.

Dua palia ex corio in aurata.

Septum tappetia magna et (…).

Tobalea undecem magna et (…).

Alia tobalea trexdecim.

[…]

Fol. 58v.

[…]

Crkva sv. Dimitrija

Ecclesia Sancti Dimitrii monialium ordinis Sancti Benedicti

[…]

Fol. 59v.

[…]

Capella cum pluviali ex velluto rubeo ornata margaritis (…).

Capella cum suo pluviali ex damasco albo cum (…) phrygio auro.

Capella ex lana nigra cum suo pluviali.

Planita ex velluto pallenti cum cruce aurea.

Planeta ex raso nigro cum cruce serico varii coloris.

Planeta ex damasco viridi cum sua cruce.

Planeta ex velluto rubeo cum opere phrygio ex auro.

Septem pallio per altaribus ex damasco rubeo ornata stellis argenteis.

Pallium ex velluto nigro cum ornamentis argenteis.

Pallium ex damasco albo cum ornamentis argenteis.

Duo pallio ex panno aureo rubeo.

Pallia septem ex tela nigra.

Mappa pro altaribus decem honorificum ex tela.

Mappa quinque ex serico.

Camisi ex tela sexdeci.

Seks amictus cum margaritis.

Amictus septem cum serico (…).

Zaštićeno autorskim pravima

Septem palia ex serico varii coloris cum (…) (…).

Pallia septem ex lano (…) alba.

Quattuor paria corporalium.

Decem tapetia.

Pallium per altari ex velluto pallenti.

[…]

Fol. 60

Crkva sv. Marcele

Ecclesia monialiorum sancte Marcella ordinis Sancte Clare est ecclesia Sancta Maria a plateola […]

[…]

Planeta ex damasco albo cum figuris operis frigii.

Alia ex damasco cum cruce ut supra.

Planeta ex damasco rubeo cum cruce ex funiculis aureis.

Planeta ex panno aureo et veluto cum cruce aurea.

Planeta ex veluto viridi vetus.

Planeta ex damasco rubeo cum cruce aurea.

Amictus quinque laborati cum margaritis.

Amictus decem simplices.

Fol. 60v.

Camisi decem cum fulcimentis.

Palia sex pro altaribus, quatuor (…) ex panno aureo aliorum colorum.

Umbrella ex damasco integra.

(…) (…) ex raso rubeo.

(…) palii operis frigii ex margaritis et filis auris cum laminis argentis et figuris miniatis.

Cortina ex cendalo aureo rubeo serico.

Due pulmoni ex raso rubeo.

Mappa ex serico cum opere frigio auri et cum (…) decem alia mappa pro altaribus.

[…]

Fol. 61

Crkva sv. Marije od Radosti

Ecclesia Sancta Maria di bongaudio […]

[…]

Fol. 61v.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Inventarium mobilium esslesie Sancta Maria à borgo […]

Duedecim planeta ex serico variia operis et coloris.

Alia sex planeta ex serico varii coloris.

Quatuor planeta dua ex zambellotto nigro, unum ex samito rubeo et alia ex tela cerulea.

Pluviale ex veluto viridi.

Palia duo ex panno aurato et unum ex damasco albo.

Quinque sacculi quatuor ex damasco croceo, et unum ex veluto rubeo.

Corporalia sex et totidem vela pro calicubus.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 25

DAZD-339, Samostan klarisa sv. Nikole u Zadru (1202. – 1798.), Kutija 4, Br. 6

Convento San Nicolò, Bené dall' anno 1601 all' anno 1700.
Inventario delle robe (?)mente allà Sacherstia nel monasterio delle (?) moniche di San Nic.o di questa Cita et prima (...), 24. travanj 1603.

fol. 42

[...]

Borse da corporali di diversi colori di seda coperti in argento № 4

Tre altre liste (?) da palio di altare di seda una coperta di perle et la altra coi co. racamo di oro № 3

Una centa (?) di seda coperta in alchune lastrette di argento № 1

fol. 43

Benda (?) una di oro et argento co. li merli di oro atorno № 1

Camisi quatordece № 14

Amitti di tella vinti № 20

Cinguli co. li botoni di oro № 3

Cusini p altari tre uno di raxo zalo (?) ut li altri doi raxo turchino racamatti № 3

Cusini altri quatro di diuersi cholori № 4

Panno uno p il leturino rachammatto a lanovo № 1

Anti porto uno rachamatto № 1

Tapedi di (?) ditta (?) № 7

Lincioli vechi № 15

Palli di altari cinque di seda rossi racamati di oro № 5

Pallio uno di raxo biancho coperto di stelle di argento indoratte nouo № 1

Pallio uno di damascho biancho di metri vitta (?) № 1

Pallio uno di damaschetto brochodello (?) № 1

Palli cinque di velutto rosso di meza vitta (?) № 5

Palli doi di velutto verde di meza vitta (?) № 2

Pallio uno di damascho verde di meza vitta (?) № 1

Pallio uno di raxo negro nouo № 1

Pallio uno di seda brochadella nouo № 1

Palli altri di lana et tella di qualli si adoperano cotidianamente in chiesa № 18

Zaštićeno autorskim pravima

Mantilli p li altari lauorati a oro et seda № 7
Mantilli vechi due si adoperano le feste № 15
Mantilli che si adoperano ogni giorno in chiesa № 14
Corporali di seda co. le sue orimelle (?) № 11
Facioli di seda lauoratti co. oro et seda di sopra № 5
Faciolo uno di seda di colori diuersi orlatto (?) di oro № 1
Fol. 44
Striette doi di velutto cremesino co. perle lauoratto № 2
Striette doi di damascho biancho co. rachamo lauorate № 2
Strette doi di damascho biancho vechie № 2
Striette doi di samitto biancho № 2
Striette doi di samitto negro № 2
Amitti sette di diuersi colori di seda racamati co. perle № 7
Stole co. li loro manipolli di raxo et damascho co. li loro adornamenti intorno tre vel (?) №3
Stola una di damaschetto paonazo nouv. co. il suo manipullo № 1
Stola una di ormesino rossa racamatta di oro co. il suo manipullo № 1
Stola una di raxo rosso co. il suo manipullo № 1
Stola una di panno d'oro co. il suo manipullo № 1
Stola una di ormesino negro co. il suo manipullo № 1
Stola una di raxo verde co. il suo manipullo №1
Ombrella una di tella negra racammatta noua №1
Brochadelli doi p le colone di seda cioe p le colone del altare magiore della chiesa №2
Pluvialli doi di velluto cremesino co. li loro frisi di oro atorno № 2
uno dei qualli co. il suo capuzo di argento indorato et altro co. uno agnus dei di perle
Pluvialli doi di damasco biancho co. li loro frisi d'oro dintorno uno figurato et laltro schietto co. li loro capuzi № 2
Pluviallo altri doi di samitto uno di color biancho et altro negro co. li loro capuzi № 2
Planette doi di velutto cremesino racamatti la croci co. perle № 2
Planetta una di samitto rosso co. la sua croce figurata № 1
Planetta una di panno d'oro di meza vitta (?) № 1
Planetta una di damasco biancho co. la sua croce a figure di oro co. doi arme di sopra №1
Planette doi una di damascho bianco di meza vitta (?) et altra di zambellotto nouo di color biancho № 2
Planetta una di damaschietto paonazo noua № 1

Zaščiteno avtorskim pravima

Planetta una di samitto di colore paonaza № 1

Planetta una di raxo verde di meza vitta (?) № 1

Planette doi di damascho di colore negro una noua et laltra vechia № 2

Planetta una di tella negra vechia № 1

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 26

DAZD-339, Samostan klarisa sv. Nikole u Zadru (1202. – 1798.), Kutija 4, Br. 6, Convento San Nicolò, Bené dall' anno 1601 all' anno 1700.

Inventario delli Relique et robbe della chiesa dalle Rde.Mad.re di San Nicolo, 25. listopad 1674.

fol. 42

[...]

Tre pianete con cappela bianche con il gallon di oro № 3

Una detta di veludo rosso con recamo di perle № 1

Una detta di ferandina biancha e rossa con il galloni di oro № 1

Una detta negra di ferandina № 1

Quatro pianette bianche di ferandina con pos.mi doro № 4

Una detta di brocado rosso № 1

Una detta di tobinetto negro № 1

Una detta di damascho verde con posaman doro №1

Una detta di razo verde con pasaman di oro № 1

Una di ferandina a fiori rossa № 1

Quatro dette vechie di ferandina № 4

Una detta di velludo rosso vecchia № 1

Una detta di damascho pauonazzo vechia № 1

Una detta di sonbelotto pauonazzo № 1

Una detta di sonbelotto biancha vechia № 1

Otto borse da corporali uno verde raccamado con argento № 8

Fazoletti da calice uno di razo recamado con lustrini № 1

Vinti detti di diuersi colori e recami № 20

Tre cordoni di seda verdi e zalli № 3

Un pauion (?) per il sa:mo di ormesino rosso con forla (?) doro № 1

Un detto di sandol rouan (?) № 1

Un detto di tella chiara con merli № 1

Tre anti altari recamadi doi turchini et un rosso № 3

Un detto di damascho rosso per il san:mo № 1

Un detto do broccado biancho № 1

Un detto di velludo rosso № 1

Zaštićeno autorskim pravima

Uno detto di ferandina biancha e rossa № 1

Un detto beretino (?) di ferandina № 1

Un detto di mezza lana negra № 1

Un detto di brocado biancho № 1

Quatordeci detti di ferandina di piu collori № 14

Sie cuscini da altari recamadi rossi et pauonazi № 6

Vinti camezi di tella ordinaria et chiara № 20

Tre cotte di tella chiara № 3

Touaglie da altari vinti sie di sella ordinaria con merli e (...) № 26

Sugamani sie di tella ordinaria con merli e (nečitljivo) № 6

Corporali vinti quattro di renzo (?) et di tella № 24

Cordoni da camisi di acce dodeci № 12

Un sugaman per la credenzera di tella con merli et (...) № 1

Cinque tappedi ordenari № 5

Un detto vechio № 1

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 27

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),

Vizitacije, kutija 1, sv. 14

Vizitacija (*Sacra visitatio Ecclesiae metropolitanae*) nadbiskupa Evangeliste Parzaghija (nadbiskup 1669. – 1688.); zadarske crkve i samostani, 1675. godina, dio rukopisa koji se odnosi na samostansku crkvu sv. Marcele u Zadru

Zadar, crkva sv. Marcele

Fol. 45

Nota della roba di Sancta Marcella

Undessi camissi tra vechi e nuovi con i sui Amiti.

Nove pianete con stole e manipoli.

[…]

Sete borse di Calici con i sui corporali et animele.

Disisete Antipendii con tavage quindeci.

Quatro facioli di mani.

Nove facioli da calice.

Sie pavioni da tabernacoli.

Doi binde de seta.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 28

DAZD–0338, Dominikanski samostan sv. Dominika u Zadru (1228. - 1806.), kutija 32, 2225.

Predmeti od tekstila u inventaru crkve sv. Dominika iz 1710. godine

Inventario delle robbe di Chiesa, et Sagristia

Inventario delle Robbe chè si ritrovano nella Sagristia di S. Domenico di Zara a 20 Febbraio 1710

Si ritrova in Cassa Forte

[…]

Una Stola d'oro con tre crocetti di perle, un' paro di carpe di seta bianche, un' paro di guanti paonazzi, un' capuzzo senza mozzetta del Compagno di S. Domenico

[…]

Un' Apparato di Cappizziola nuovo, cioè Pianetta, due stole, è manipoli on il fornimento falso, è due strette.

Un' Apparato nuovo di seda à fiori naturali di diversi colori, cioè Pianetta, Dalmatiche, stole, è manipoli con ili suo fornimento d' oro buono, con la sua borsa è vello da calice.

Una Pianetta del Padre Reverendissimo Inquisitore Scuttari, stola, manipolo è borsa da Calice.

Una Pianetta Nera di Damasco brocato à fiori d' oro con la sua stola, manipolo, borsa, è vello da Calice, il tutto con il guarnimento d' oro buono.

Una Pianetta di Lama d' oro, con il suo fornimento pur d' oro, stola, manipolo, et un' vello di setta giala guarnito con franzetta d' oro, è sua borsa, di Lama d' oro con il fornimento pur d' oro.

Un' Apparato, cioè due Pianette di Damasco verde, due strette, due stole, è due manipoli della (…) robba il tutto con il fornimento falso.

Una Pianetta di seda rossa con il fiori d' oro, con la sua stola è manipolo.

Due Pianette di Damaschetto rosso con le sue stole, è manipoli, il tutto con fornimento falso.

Una Pianeta di raso rosso con la sua stola è manipol, tutto con fornimento d' argento falso.

Due Pianette rosse di Siviglia tutte à fiori, con le sue stole, è manipoli, il tutto con il fornimento falso.

Una Pianeta rossa di tabino con L' arma Capello, con la sua stola, è manipolo, il tutto con guarnimento d' oro buono.

Zaštićeno autorskim pravima

Una Pianeta di Damasco rosso con la sua stola, è manipolo con il suo fornimento d' oro buono.

Una Pianeta di Color violatio overo paonazzo, di Tabino, fodrata di cendal rosso, con la sua stola, è manipolo, il tutto con fornimento d' oro buono.

Due Pianete Turchine di Capicciola à fiori, con le sue stole, è manipoli, il tutto con fornimento falso.

Due Pianete Paonazzo di Tabino, con le sue stole, è manipoli, il tutto con fornimento falso.

Due Pianette verde tessute con fiori d' oro e argento, con le sue stole, è manipoli, il tutto con il fornimento d' oro buono.

Due Pianete di seda verde tessute con oro, con le sue stole, è manipoli, con il suo guarnimento d' oro buono.

Due Pianete bianche tessute à fiori naturali con oro, due Dalmatiche ed un' Pivial d' istessa robba, con le sue stole, manipoli, e tutto con il fornimento d' oro buono, in tutto due stole, e due manipoli.

Due Piviali bianchi tessuti à fiori naturali.

Una stola di seda amarizzo paonazzo con il guarnimento falso.

Un Piviale di seda Paonazza con il guarnimento falso.

Un' Ombrella per il Santissimo à fiori con il fornimento di seda con quatro mazze, e pomoli otto indorati.

Due coltrine di tella indiana à stampe.

Due Pianete di Tabino nero con le sue stole e manipoli, con il fornimento falso.

Una Pianeta di mezza lana di color negro con la sua stola, e manipolo.

Tre Pianete nere vecchie di (…) ordinaria, con le sue stole, e manipoli.

Tre Pianete Turchine vecchie di robba ordinaria, con le sue stole, e manipoli.

Una Pianeta rossa di Zambelotto con la sua stola, e manipolo e fornimento falso.

Quatro Pianete di color rosso usuali e vecchie, con le sue stole e manipoli.

Due Pianete di cendal bianco usuali con le sue stole e manipoli, il tutto con guarnimento falso.

Due Pianete di Capizziola à opera, con le sue stole, manipoli, e guarnimento di seda.

Una Pianeta di seda Capizziola vecchia à diversi fiori.

Una Pianeta verde di seda à fiori di diversi colori, con la sua stola, manipolo e guarnimento di seda.

Due dalmatiche, et un' Piviale di Zambelotto nero, usuale.

Quattro strette bianche fatte à fiori, vecchie.

Tre Piviali di veludo rosso; in opera uno; e due schietti, tutti tre vecchi.

Zaščiteno avtorskim pravima

Un Piviale rosso di veludo, e due stretti paramenti di veludo rosso, il tutto vecchio.
Una Pianeta di veludo rosso vecchissima; e mezzo antipendio di medesimo veludo rosso, vecchio.
Un merlo d' oro e argento grande e largo.
Una stola d' oro Grande, fatta à fiori di divesi colori con guarnimento d' oro buono.
Due dalmatiche di cendal rosso con il guarnimento d' oro buono.
Due velli neri vecchi, et un vello da Spalle di cendal nero vecchio pure.
Due Dalmatiche di cendal di color celeste con il suo galenino d' oro buono.
Un vello di seda nera à fiori d' oro con il galonzin d' oro e argento buono, con fodra di seda bianca.
Un' vello da Spalle di seda à fiori naturali, con merlo d' oro e argento à torno fodrato di cendal latisimo.
Un' vello da Spalle di seda bianca piccotà con merlo d' oro buono à torno.
Un' vello da Spalle rosso di cendal, con merlo d' oro atorno.
Un' vello da Spalle bianco di bombasina.
Un' vello vecchio dà Spalle tessuto à oro e argento.
Un' velo dà Calice di seda Paonazza per la Pisside con guarnimento d' oro falso.
Un' vello da Pisside broccato d' oro.
Tre velli rossi da Calice, due tessuti con oro e argento; e con guarnimento d' oro atorno; e l' altro schietto.
Un' vello da Calice Paonazzo con croce in mezzo, e gurnimento d' oro.
Un vello da Calice bianco tessuto con fiori naturali à oro e argento, col merletto atorno d' oro, fodrato di cendal bianco.
Un' vello bianco di seda à fiori con guarnimento d' oro buono salvo in nero.
Tre pezzi di cendalina rossa stampata à argento.
Diversi pezzi di merlo d' oro, vecchio.
Tre borse da Calice paonazze, d' una parti; e dall' altra verde.
Una borsa da Calice verde à fiori d' oro con croce dà tutte due parti, e guarnimento d' oro.
Veli da Calice verdi di diverse sorti numero sei.
Borse da Calice di capizziola paonazza numero due.
Velli da Calice di color paonazzo di diverse sorti, buoni e vecchi, nuovi e votti, numero dodici.
Una borsa da Calice di Tabino, d' una parte paonazza, e dall' altra rossa.
Borse da Calice rosse di diverse sorti in tutto numero sette.

Zaščiteno avtorskim pravima

Velli da Calice rossi di diverse sorti tra nuovi e vecchi numero nove.
Borse bianche da Calice ordinarie, due di seda, e cinque di diverse sorti, in tutto numero sette.
Velli bianchi di seda da calice numero quatro uno fù disfatto per conzar le pianete.
Velli bianchi di diverse sorti tra nuovi e vecchi, buoni, e votti, in tutto numero dodici.
Borse da calice nere numero sette.
Velli dà Calice neri vecchi numero quattro.
Velli neri da Calice di damasco numero tre.
Tornaletto di Dalmasco rosso alla Mad.ª in Capitolo consistente in tre tocchi overo pezzi, il tutto con franze di seda.
Pezzi dieciotto di damasco rosso tra grandi e piccioli per adobar la chiesa.
Baldachinetto rosso à fiori con guarnimento d' oro falso per esponer il santissimo in tocchi quatro.
Camisi nuovi di tela casolina numero quatro.
Cotte sotili numero cinque.
Un camise du tela cambada (?) con merli alti, suo amito, e pironi d' argento al Camise, di ragione del signor mistro Fresti (?).
Un' Camise sotili, col suo amito del Padre Reverendissimo Inquisitore Scuttari.
Camisi sotili con merli alti di divere sorti numero dieci.
Camisi sotili con merli piccioli numero sei.
Camise ordinarii numero quindici.
Amitti ordinari numero diecinove.
Traversini per le amite numero sei.
Cotte di tela casalina nuove numero quatro.
Cotte di tela nostrana vecchiette numero doi.
Cordoni bianchi di bavella rossi e verdi numero in tutto otto.
Un cordon rosso tessuto à oro del Padre Reverendissimo Inquisitore Scuttari.
Tovaglie tra buone e cative, nuove e vecchie, tra grande e picciole, in tutto numero venticinque.
Sughaman vecchissimo (…) e più (…).
Sughamani piccioli con merli numero doi.
Una mitra di rasetto bianco à fiori.
Una Scatola tessuta à oro e argento per l' ostie.
Fazoletti da Calice nuovi e vecchi, compresi due stoccati con merli, servono per Lavabo, numero quindici e più.

Zastićeno autorskim pravima

Corporali numero sedici.

Purificatorii in tutto numero novantaquatro.

Animete fodrate di seda bianca numero nove.

Due birette da Preti.

Cussini di Damasco rosso usati con romana falsa numero quatro.

Cussini verdi di felzia con galon d' argento falso numero due.

Cussini rossi in opera di Capizziola con guarnimento falso numero dodici.

Cussini di seda bianca à opera con guarnimento buono numero due.

Quatro strati da Leturin vecchi.

Un' Antipendio di seda bianca à opera con guarnimento buono.

Antipendio rosso tessuto à fiori d' oro numero uno.

Antipendii Paonazzi numero sette.

Antipendii parte rossi di veludo in opera con oro tessuto, e schietti, uno di cendal rosso con fornimento d'oro e argento, e altri di seda bianca schieti, in tutto numero undici.

Telle da coprir gl' altari, rosse e nere, e (…), nemro cinque.

Due pezzi di cendal rosso vecchio.

Due pezzi di rassetta verde vecchi.

Tapeti Grandi e piccioli numero sei.

Due Bandiere, una nuova, l' altra vecchia col suo legno.

[…]

Due portiere di panno rosso per le porte del Coro.

Due altri vecchie di Capizziola in opera fodrate di tela.

[…]

Garofoli di seda rossa numero sei.

Due Palme picciole pur di seda.

[…]

Antipendii vecchi di diverse sorti numero in tutto otto.

[…]

Un tonicello col uno habito intiero per vestir San Domenico.

Una tavaglia sopra ivi ordinaria, ed 'un antipendio vecchio alla mandalena.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 29

DAZD–32, Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju, Kat. XIII, Crkva 1797.-1798., svež. 22, spis br. 8, fol. 8-11.

Inventar crkve Sv. Mihovila (»della Chiesa di San Michiel di questa Forte«) iz 1765. godine

Adi 29. Settembre 1765. Zara
Attesto io infrascitto, qualmente pur ordine dell' Illustrissimo, ed Eccellentissimo Signore Proveditor General Pietro Michieli ricevo in quest' oggi con le solite formalità dal Signore Capitano Quarter Mastro Giuseppe Grandi l' infrascritte supelletili, si antiche, che recentemente provedute della Chiesa di San Michiel di questa Forte, come segue
Inventario delle robbe, che servivano per la Chiesa Vecchia
[…]
Un Camisse di tella grossa, e vecchia senza alcun merlo.
Un Camisse di tella più fina, ma vecchio assai.
Due Cingoli marzi, con groppi.
Due amiti vecchi, e sfrazzati.
Sei Purificatori vecchi, con alquante pezzette.
Due fascioletti da Lavabo strazzati.
Due Corporal, ed anco alcune Animete rotte.
Una Pianetta Bianca di Bavella à righe, con Stola, Manipolo, Fasoletto, e Borza.
Una Pianetta negra, con stola, manipolo, ma senza Borza, ed è il roversio della sù nominata di Bavella ed è Inter(?).
Una Pianetta pavonazza di Lana, tutta tarmata, e trazzata, ed è Inter(?).
Una Pianetta a righe gialle tutta strazzata con manipolo, ed è Inter(?).
Una Tendina rotta di seta pavonazza, che servira per coprir l' altarino della Chiesa vecchia.
Una Beretta Croce di Lana, ed è in tocchi.
Due Tovagliette vecchie di tella.
[…]
Questo è quanto ricevo in consegna li della robba nuova, che della vecchia per ordine pubblico, dal Signore capitano Quartier Mistro Giuseppe Grandis, a cui faccio la presente

Zaštićeno autorskim pravima

ricevuta questo di 29. Settembre 1765. In quorum fidem. Io F. Vincenzo Vanacca Lettor Biblico nel Convento di San Domenico, e Capellano del Forte Manu Propria.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 30

DAZD–32, Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju, Kat. XIII, Crkva 1797.-1798., svež. 22, spis br. 436, fol. 3-3v.

Inventar kapele u Kneževoj palači u Zadru u vrijeme kneza Marka Balbija (1797.-1798.)

Inventario degli arredi sacri inservienti alla Capella.

Tovaglia nova contornata di Merlo – numero 1
Sotto Tovaglia vecchia – numero 1
Una tella Grossa per la Pietra Sacra – numero 1
Camiso nuovo con suo Merlo – numero 1
Vari Purificatori, e animere (?)
Corporali – numero 1
Amiti – numero 4
Pianeta di Drappo a Fiori con sua Stola, Manipolo Velo, e Busta, e Cingolo – numero 1
Altra di Drappo Vecchia con sua Stola Manipolo Velo, e Busta, e Cingolo – numero 1
Pianeta Color Paonazo Stola Manipolo Velo e Busta, Cingolo Color Roso – numero 1
Due Pianete nere con sue Stole Manipoli Veli e Busta – numero 2
[…]
Marco Balbi

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 31

DAZD, 57 – Generalno providurstvo Dalmacije, Tit. VIII, god. 1807., Rub. 28, »Soppresione di Chiese, Conventi etc.«, fol. 343-344

Inventar sakristije (i crkve?) Sv. Ivana u Zadru 27. siječnja 1807., s popratnim dokumentom

Il Convento, e la Chiesa di S.n Giovanni de' Padri del Terz' Ordine di S.n Francesco in questa città vanno ad essere indilatamente ceduti al corpo dell' artiglieria Francese. In consequenza di questa misura i religiosi di quel convento debbeno essere concentrati in altri chiostri del medesimo ordine. Sarà perciò vostra cura il darne pronta notizia in giornata ai religiosi medesimi col mezzo del loro superiore, affinchè si prestino sotto all' evacuazione del Convento: e davete le occorrenti disposizioni perchè essi vengono ripartiti nelli altri Conventi di S.Paolo allo Scoglio d'Oltre, e di S.Michele allo Scoglio Zaglav, a misura della rispettiva loro capacità, concentrandoli anche in un solo di essi, qualora il locale ne fosse suscettibile.
Si sta già compilando l'Inventario degli effetti e mobili appartenenti alla Chiesa, e Convento anzidetti. Questo vi verrà successivamente comunicato, perchè ne vengano assegnati alcuni alla chiesa di S.Michele che va ad essere riaperta: sopra di che vi saranno date ulteriori istruzioni.
Sto il piacere di assicurarvi della distinta mia stima
Dandolo

Inventario degli effetti attenenti alla sagrestia di S. Giovanni

[...]

Fol. 343

Cote numero sei
Camici numero sette con suoi amitti
Corporali numero undici
Purificatori numero quaranta
Traversini numero nove
Cingoli numero sette
Un apparato in terzo di grisetta d'oro con suo piviale con fornimento d'argento
Un apparato in terzo di drappo damascato con finimento di gallon gialo senza piviale
Un apparato in terzo con suo piviale di color paonazzo
Un apparato in terzo con suo piviale di color nero

Zabranjeno autorskim pravima

Tonicelle vecchie di drappo con suo piviale numero due
Altre due tonicelle schiette bianche numero due
Altre due tonicelle vecchie di drappo
Una pianetta con suo piviale damascato con fiori d'argento
Pezze due di grisetta d'argento
Pianette bianche vecchie numero due
Pianette rosse vecchie numero cinque
Pianette paonazze numero due
Pianette verdi numero due, una delle quali senza stola
Pianette nere numero quattro
Antipendio grande di drappo di color rosso nuovo, numero uno
Antipendi tre vecchi, un paonazzo, e due bianchi
Padiglioni tré, uno paonazzo, e due bianchi
Colonette per l'altar maggiore di raso biancho numero quattro
Tappetto grande per l'altar maggiore numero uno
Tappetto picolo vecchio numero uno
Tovaglie per gli altari numero nove
Pezzi di damasco rosso vecchi, numero nove
Cussini per gli altari, di drappo di seta numero quattro
Faccioletti di calice di vari colori, vecchi, numero quindici
Borse di vari colori, vecchie, numero dodici
Una bandiera rossa con sua asta
Tavolini vecchi numero due con due tappetti stracci di sopra
Tendine per gli altari numero due, di tela oscura, vecchie
[...]
Questi sono gli effetti, che esistono nella sagrestia, e chiesa di S.Giovanni
Zara 27. Genn.o 1807

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 32

DAZD 58, Ekonom Providurstva Dalmacije (1806. – 1810.), 1 knjiga, svežanj 11 – ukinute crkve 1809.

Crkva sv. Martina, inventar, dokument od 23. veljače 1808. – preuzimanje već popisanih predmeta u kući Jurja Mirkovića, gaštalda crkve

Relativamente al Decreto 821/4993 il R. Economo in unione al Sig:n Leonardo Benvenuti Agg.to Ragionato alla Divisione di Finanze si è portato all' abitazione di Zorzi Mircovich Gastaldo della Chiesa soppressa di S. Martino per ricevere in consegna gli effetti alla stessa appartenenti inventariati dalla Commissione Delegata li 5. Decembre 1807

Sette pianete sortite di vari colori, co suoi apprestamenti (dopisano: 2 alla Comune di Loparo vedi № 124)

Tre camisi vecchi uno alla Comune d'Oparo 124

Zara li 23. febbraio 1808.

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 33

DAZD 57, Generalno providurstvo Dalmacije (1806. - 1809.), svež. 226-230: Nenaslovljeni spisi (*Atti non titolati*) 1808-1809, br. 25-10658, inventar crkve sv. Dominika s naznačenim odredištima umjetnina koje se dijele

Fol. 1

Regno d'Italia

L' Anno Mille ottocento sei il Venti Decembre Presenti li PP. Vincenzo Vragnizan Priore e Domenico Budrovich Sagrestano del soppresso Convento di S.Domenico di Zara; il S.e Salvatore Bernardi specialmente delegato da S.E.Prov.Generale con Decreto 5728 per la compilazione dell' Inventario di tutti i Vasi, Arredi Sacri Mobili, effetti, ed articoli quantunque appartenenti alla Chiesa medesima ha compilato il seguente inventario degl'effetti sud:ti quale viene sottoscritto dalle parti, cioè

Fol. 2

[...]

№ 1 Una Bandiera d'asta di seta

[...]

Fol. 3

[...]

№ 4 Quattro pianette viechie di diverso colore completo 1. Allo Spedale Civile

2. Vedi Allegato A. (prijepis dokumenta u nastavku)

№ 2 Due simili, mancanti di borsa, velo e stola 1. A Bibigne

№ 1 Una simile, mancante di borsa, e velo

№ 2 Pianete color paonacie complete

№ 1 Pianeta verde completa guarnita d'oro 1. Al parroco di Vrana

№ 1 Pianeta fondo bianca guarnita d'oro, mancante di velo, e borsa

№ 1 Un Piviale paonazzo guarnito di seta senza stola Al Vescovo di Scardona

Fol. 4

№ 2 Due pianete rosse complete di seta 1 a Torrette

autorskim pravima Zaštićeno

№ 2 Due pianete rosse di calimano (calinano?) complete Vedi allegato A

№ 2 Due pianete bianche di seta a fiori verdi una mancante di borsa, velo e stola

1 a Novaglia, 1 a S.Donato

№ 3 Tre pianete negre di calimano complete 1 a Tigne 1 al Vescovo di Scardona 1 S.F.G.

№ 1 Un antipendio paonazzo straccio a Torrette

№ 1 Un tappetto di lana vecchissimo

№ 1 Un tappetto pure di lana vecchio

№ 1 Un cassone con entro un Espositorio fornito di broccato d'oro Vedi allegato A

№ 2 Due barrette a croce vecchie 1 a Bibigne

№ 73 Settantatre purificatori tra nuovi, e vecchi 12 a Novaglia, 6 a S.Francesco

№ 18 Dieciotto fazzoletti da lavabo tra nuovi, e vecchi

4 a S.Francesco, 2 Tigne 1 Vrane 3 Novaglia

№ 7 Sette amitti da Frate, tra nuovi, e vecchi 1 a Novaglia 1 Torretta

№ 6 Sei corporali 2 a Novaglia 1 a Prestech

№ 15 Quindici animette 2 a S. Donato

№ 5 Amitti cinque da Prete 1 Toretta 1 Novaglia 1 S. Filippo e Giacomo

№ 3 Tre amitti da frate vecchi

№ 2 Due camici feriali vecchi con i cingoli 1 a Pristech 1 a Bibigne

№ 2 Due camici buoni con cingoli 1 a Novaglia 1 a Sagrest.o

№ 2 Due pianete fondo giallo a fiori scuri complete 1 a Zaravecchia

№ 2 Strette negre di seta con una stola

№ 1 Una pianeta fondo bianco di seta a fiori, mancante di fazzoletto a Torretta

№ 1 Una stola rossa

№ 2 Due strette bianche di seta a fiori con manipoli guarnite a Bibigne

№ 1 Un piviale di seta con sua stola fondo bianco a fiori Torrette

Fol. 5

№ 1 Un ombrello da comunione di seta bianca a fiori al Parroco di Tign

Zaščiteno avtorskim pravima

№ 1 Una statuta di S. Rosa vestita

№ 1 Una statua di S.Pio vestito

- rimasti in deposito presso la Cattedrale (due statue vestite)

[...]

№ 6 Sei tele incerate d'altare

№ 2 Due coltrine di damasco verde buone Vedi allegato A

№ 16 Tovaglie, cioè tra tovaglie, e fatto tovaglie

2 a Tign, 2 a Wrane, 2 a Pristech 1 a S.Donato 1 Torretta 1 S.n Filippo e Giacomo 3 a Bibigne

[...]

Fol. 6

[...]

№ 14 Quattordici cucini diversi vecchi d'altare

2 a Tign 2 a Vrane 2 a S.Franco. 2 a Prestech 2 Torrette 2 S. F. e Giacomo

№ 1 Un pezzo di damasco vecchio

№ 3 Tre coltrine vecchie turchine due mancanti nel momento del trasporto

/ allegato D / *(dokument D nedostaje!)*

№ 1 Un tornaletto giallo di seta

№ 5 Cinque anipendi vecchi di diversi colori 2 vedi allegato A

1 al Par. Di Tign

№ 1 Una tendina di seta vecchia gialla nell' (nečitko!)

[...]

№ 4 Quattro cusini di seta per altare gallonati in oro 2 Vedi allegato A

2 a S. Filippo e Giacomo

№ 2 Due cucini di seta per altare non gallonati 2 a Bibigne

№ 1 Un apparato in terzo completo di drappo fondo rosso di seta ricamato, e guarnito d'arg:to

al vescovo di Scardona

Zaščiteno avtorskim pravima

Fol. 7

№ 2 Due cucini della stessa qualità come sopra a Zaravecchia

№ 1 Una pianeta verde di broccato, e guarnita in oro completa a S.Francesco

№ 12 Dodici pezzi di damasco per coprire le sedie a S.Michel

№ 3 Tre tornaletti di velluto vecchi alla Madonna del Castello

№ 1 Una cappella completa con piviale di drappo fondo bianco con fiori diversi guarnita d'oro

Vedi allegato A.

№ 1 Un apparato in terzo completo giallo di damasco guarnito d'oro S.Filippo e Giacomo

№ 1 Un apparato di seta a righe fondo rosso guarnito, mancante di borsa, e velo

Vedi allegato A.

№ 1 Un velo di seta fondo bianco ricamato in oro ut supra

№ 1 Un velo di drappo guarnito con gallon d'oro ut supra

№ 2 Due binde gialle di seta guarnite in oro 1 a Tigne, 1 a S.Donato

№ 2 Due binde rosse di seta guarnite in oro 1 Vedi allegato A.

1. A S. Filippo e Giac.

№ 1 Una binda bianca a fiori guarnita in argento al Parocco di Wragne

№ 2 Due strette rosse di seta guarnite complete a S.Michel

№ 2 Due pianete rosse guarnite d'oro complete, mancante una di velo 1 al parocco di Tign

1. a Prestech

Fol. 8

№ 1 Una pianeta paonazza completa di seta guarnita in oro a S.Francesco

№ 1 Una pianeta bianca completa guarnita d'argento 1. al parocco di Wragne

№ 1 Una pianeta paonaccia completa di broccato vecchio a Bibigne

№ 1 Una pianeta verde di broccato senza borsa, velo, e stola vecchia al Paroco di Prestech

№ 1 Una pianeta di seta paonazza senza velo guarnita

№ 1 Una pianeta di seta blù, mancante di borsa e velo, fornito di merlo d'oro a Zaravecchia

№ 2 Due strette verdi guarnite d'oro complete allo Spedale Civile

Zastićeno autorskim pravima

№ 2 Due strette blù da vescovo senza fodera guarnite, dico due a S.Michel

№ 2 Due cucini neri vecchissimi, ricamati in oro vedi allegato A

№ 1 Un apparato in terzo negro ricamato in oro mancante di velo, e una stola non ricamata vedi allegato A

№ 1 Un piviale negro di seta ut supra

№ 1 Una coperta di baldacchino a fiori, buona a Zaravecchia

№ 1 Un piviale color cangiante vecchio a S.Donato

№ 1 Una bandiera d'asta di seta

№ 1 Pianeta rossa vecchia, mancante di stola, e velo

№ 3 Tre poltrone di bulgaro in magazino

№ 1 Un baldacchino piccolo dorato Vedi allegato A

Fol. 9

№ 1 Una coperta di baldacchino di damasco rosso guarnita d'oro

Vedi allegato A ispor (?) la Sacra Reliquia

№ 2 Due portelli dell'organo di tela dipinti a due facciate

№ 1 Tenda turchina dico una al. Com.e Picina (?)

№ 1 Un armarione per gli apparati completo

Zaštićeno autorskim pravima

***Dokument označen kao* A, *priložen spisu*, predmeti od tekstila iz crkve sv. Dominika preneseni u katedralu sv. Stošije**

Zara, 4 Giugno 1807.

Dietro autorizzazione di S.E. il Sig:n Vincenzo Dandolo Proveditor Gle della Dalmazia ho ricevuto il sottoscritto dal signor ecconomo della Proveditoria li effetti descritti nella Polizza marcata A, i quali erano di ragione della soppressa chiesa di S.Domenico, e ciò perchè abbiano detti effetti sacri a servire al maggior culto e decoro delle sacre funzioni in questa Chiesa Cattedrale

Gio: A. Giurovich Vico. Gen. Captre

Apparato in terzo nuovo di drappo a fiori con piviale, e banda simile

D.o vecchio di seta nera ricamato, con cuscini eguali, e con piviale di seta schieltro

Detto fondo rosso feriale, e ben usato

Binda con seta bianca con fioretti d'oro

Detta di seta rossa

Pianete feriali due di quali di Calimano

Detta (tribuna) per ispor la Sacra Reliquia

antipendio festivo, ed un giornaliero

Le coltrine dell'altar di S.Vincenzo

Muta (?) di cuscini di drappo, o seta

Vlastičeno autorskim pravima

Prilog 34

DAZD 58, Ekonom Providurstva Dalmacije (1806. – 1810.), 1 knjiga, svežanj 11 – ukinute crkve 1809.

Inventar crkve sv. Roka, 19. veljače 1808., sastavljen u kući Gaetana Benvenutija, rektora zatvorene crkve sv. Roka

[...]

Fol. 3

Tre tovaglie 3

camisi 4

quattro cingoli vecchi 4

sette traversini di tella 7

tre capuzzi di tella 3

diversi purificatori di tella vecchi

cinque corporali 5

animelle 11

cussini di damasco di setta bianco con galon d'arg:to 2

d:ti cremese con galon falso 2

un antipendio cremese di setta 1

un antipendio bianco con suo galon d'oro falso 1

d:o vecchio paonazzo 1

d:o gialo scuro 1

pivial di drappo con galon d'oro 1

Fol. 4

stolla di drappo con galon d'oro 1

manto di seta fornito di galon buono 1

pianeta drappo fondo gialo con stolla manipolo e con cordella d'arg:to

d:a fondo bianco con stolla, manipolo, borza, e fazziol gialo comp.o 1

d:a raso verde con stolla, manipolo, borsa, e fazol galon buono 1

d:a fondi rosso con stolla, manipolo, borsa e faciol galon comp:a

d:a di saggia fiorata con stolla manipolo e borsa, e fazol de cordella 1

d:a di mezzo rasetto a righe con stolla, manipolo, e fazol 1

Zaštićeno autorskim pravima

d:a di drappo a fiori con fascia (?) cremese, stolla, manipolo, e borsa e faziol fornita di cord:a gia:a 1

d:a tella color paonazzo con stolla, manipolo, borsa, e fazol fornita di galon falso 1

pianeta di damasco cremese con stolla, manipolo, borsa, e fazol fornita di galon d'oro falso 1

d:a di drappo fondi bianco a fiori con stolla, manipolo, e fazol di galon d'oro falso

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 35

DAZD, 57. Generalno providurstvo Dalmacije, Tit. VIII, 1809., F. I, fol. 723

Allegato A / Arredi sacri indispensabili pel Santuario della B.V. Anunziata e ad ornamento della sua Immagine reverenda (?)

Sei camisci, 4 amiti, 7 cingoli, 8 corporali ed undici animelli (?), 4 tovaglie con merli uniti, e sciolti / tutto usato

4 pianete di seta di diversi colori usate

Un'apparato seta color carne a fiori con gallon falso e con piviale color rosa

Un' altro vechio fondo bianco a fiori con gallon d'argento

Fol. 726-727

C / Inventario de' mobili di S.Donato

Un pivial di drappo vecchio

Due tonicelle di drappo vecchio

Dieci pezzi di tornaletti vecchi

Due laterali (?) di damasco vecchi

Una pianetta di ruè

Una di drappo rosso (?) usata

Una bianca, una paonazza, una verde una di bavella (?) usata

Due coltrinelle paonazze usate, e due gialle

Tre tutte incerate

Due cortine di tela per coprir altari

Una cortina delle scala vecchia

Una copertina

Un'altra del Crocefisso

Una borsa (?) per coprir il medesimo

Coperta di tela celeste

Una banda di seta bianca

Zastićeno autorskim pravima

Un fornimento per il baldachino di drappo rosso fornito di merle d'argento

Due tellette vechie

4 amiti

28 purificatori

4 fazoleti

2 corporali

6 animelle

Due laterali di tela

sei amiti

tre camisi, due di tela, ed il terzo di cambraela (?)

sei tovaglie, e due sotto tovaglie adoperate

una canavazza buona, ed una strazia (?)

2 coltrine bianche

una tovaglietta

un pezzo di damasco vechio

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 36

l'Inventario degli Effetti esistenti nella Chiesa della B. V. del Castello, inventar crkve Gospe od Zdravlja, 1816. godina, smještaj dokumenta nepoznat (transkript prijepisa pohranjenog u knjižnici Stalne izložbe crkvene umjetnosti)

[...]

Segue l'Inventario degli Apparati

Apparato in terzo bianco di drappo a fiori con gallon d'oro e binda relativa

Un detto simile fornito di gallon falso[45]

Una pianeta di seta cremese gallonata d'oro

Detta simile con gallon di seta

Altra detta simile

Una detta fiorata fondo giallo con gallon d'oro

Altra detta bianca con gallon d'oro

Altra detta bianca con cordella gialla

Una detta paonazza con gallon falso

Una detta simile con cordella giala

Detta nera con cordella gialla

Detta di seta fondo rosso con cordella gialla

Altra detta rigata fondo rosso

Una detta cremese fiorato con cordella gialla

Una detta bianca di lana fiorata con cordella gialla

Una detta di seta nera con gallon d'oro[46]

Una detta bianca di seta con cordella gialla

Una detta verde con cordella gialla

Una detta bianca di drappo con gallon falso

Una detta simile con gallon d'argento

Una detta di seta gialla con gallon falso

Una detta di lana paonazza

Una detta di lana nera

[...]

[45] Vecchio

[46] Manca di Borsa e Fazzoletto

Zaštićeno autorskim pravima

Segue Idem

Un Cingolo di seta verde con fiocchi

Quattro detti turchini con fiocchi

[...]

Segue l'Inventario di molti altri effetti appartenenti alla detta Chiesa

[...]

Due Cuscini di seta riccamati in argento forniti con gallon pure di argento

[...]

Segue idem

[...]

Quattro Cuscini di damasco per gli Altari

Due detti di damasco verde per l' Altar maggiore

Un Padiglione di seta bianca a fiori[47]

Un detto simile celeste a fiori con gallon e fiocchi d'oro

Due pezzi di damasco di telli sei e mezzo ognuno

Uno detto di telli sei

Uno detto di telli quattro

Duo detti di telli cinque

Due detti per il Crocifiso

Sei detti di telli cinque

Due detti per gli Altarini

Un tornaletto di veluto per l'arco

Due Colonne con suoi capitelli

Un pezzo in forma di mezza luna

Due tornaletti grandi con frangia

Un detto simile picciolo

Due portiere

Due dette simili di tella per le bussole

Due dette di seta cremese[48]

Aggiornato per il Santuario dela Madonna del Castello

G. M. Cancelliere

[47] Usato

[48] N.B. che la soprascritta tapezzaria è nel medesimo disordine

Zaščiteno avtorskim pravima

Prilog 37

Znanstvena knjižnica Zadar, Rukopisi, 16504/ms. 435. Carte spettanti all' altare e confraternita del SS. Sacramento in S. Simeone di Zara. Sec. XVIII – XIX., Inventario degli effetti esistenti nella Chiesa Collegiata di S. Simeone della Scuola del S. Sacramento, Primo Gennaro 1809. Zara

[…]

Numero 1. Ombrella per la Comunion

[…]

Numero 1. Bancho con due portelle, ovè si pone li 4 Torzi, e Pivial per lè Comunioni

Numero 1. Bancho Schenal con due seradure ovè si ripone lè Stanghe delli due Baldachini, è sua portella è dà Gienochiarzi

Numero 1. Baldachin per il venerdi santo

Numero 1. Detto. Simile per il Corpusdomine con il suo bisg: (?)

Numero 8. Stanghe con li suoi aprestamenti per il baladachini

Numero 2. Cusini paonazzi usati

Numero 2. Detti. Rossi Galonati di galon falso posti in una fodra di tella biancha

Numero 1. pezzo di raso Paonazzo

[…]

Numero 1. Baldachino Vecchio Paonazzo

Numero 1. Pivial Vecchio. Color Verde con sua lista di Veludo Cremese

[…]

Numero 1. Pezzo di Tella nera Vecchia chè si Copre la Pace

Numero 4. fodre per li Cefforali Vecchie

Numero 4. Collone di Damascho Verde

Numero 10. Tornalletti di Damasco Vecchi

Numero 2.. Collone di Brochadel Vecchie

Numero 3. Capitelli Simili

Numero 1. Pivial, e sua Binda per lè Comunioni

[…]

Numero 1. Merlo atto con là sua fodra di tella Costanza rossa il tutto novo serve per l' Altar adi 10. settembre 1810.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Numero 4. Collone di Damasco di Sedda Cremese novi, con li suoi sedeci Tornaletti compagni. Fatte sotto il Pred:[i] Mattio Pavaz è Anzolo Giampieri è spese della Scuola del' Santissimo l' anno 1811. li 19 Decembre.

[…]

Numero 2. Cusini di Drappo Creragle (?) à Fiori d' Oro è bianchi con il suo galon d' argento per l' Altare.

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 38

DAZD–0335, Bratovštine u Dalmaciji, Zadar, br. 150, Bratovština Bl. Gospe od Snijega u sv. Donatu

Predmeti od tekstila u inventaru zadarske bratovštine Bl. Gospe od Snijega u sv. Donatu

Inventario degl' effetti, & Vtensili, della B. Vergine, dell' Oratorio in San Donato di Sopra Adi 15 Marzo 1727.

Inventario di tutti gli effetti della Veneranda Congregatione della B. V. della Neve nell' Oratorio in San Donato di Sopra consegnati da me Tomaso Franceschi Rettor al Signor Gio. Batta. Rotta successor e scritto pur di mia mano come Cancelliere di detta Congregatione e primieramente

[…]

Nel Armer degl' apparati

Due calici (e due Patene) uno de quali col piede d'otton d'orato

Una pianetta di Damasco à Zardin bianca con manipolo e stola guarnita di passaman oro, e argento fino usata (in margine: Inutile e disfatta)

Un Pluviale di seta d'orato con fiori à giardin in fodrato d'guadetta (?) latesin

Una binda di Zendal color di perla con merletto d'uno intorno (In margine: consumata)

Una pianeta Paonazzo di lana amuer con il manipolo, e stola usatta, e guarnita di franza di setta rossa

Una detta di dinanate (?) à fiori nera con il rimanente

Una detta di seta à giardin fondi bianco, con manipolo e stolla con galonzin d' oro, venduta per L. 15.-

Una detta rossa di drappo di seta à fiori con il fornimento di passaman d' oro stolla, e manipolo

Un' altra pur di setta rossa à fiori con passaman falso

Borte da calici quattro servono per tutti li colori

Velli da calice di tutti li colori, cioè

Un di Zendal paonazzo con franzetta d' oro

Un detto di Zendal nero con merletto falso

Un detto di damaschetta bianco con franzettino falso

Un detto di Zendal verde siluetto

Un detto di Zendal Turchin con franzetta falsa

Zastićeno autorskim pravima

Un detto rosso à Striscie con merlo di setta verde
Un detto di tabin rosso
Un detto di tabin verde con franzetta di argento fino
Un detto di Damaschetto rosso à fiori con galon d'oro fodrato di setta rossa
Un detto à Oro con fioretti, e galoncin antico d'argento
Un detto d'argento con galoncin d'argento antico
Un altro di seta (…) per bianco schieta
Un altro di seta con fioreti
Un altro à giardin bianco con galoni in d'argento antico
Un coperta per Tabernacolo di drappo Turchin con fiori d'oro, e galon d'oro antico fodrato di detta Turchina
[…]
In una cassetta
Un fazzoletto stampato
Un pezzo di tabinetta rossa
Un altro detto
Una vestrina della B. V. do rosso Paonazzo con passaman d'or
Un pezzo di drappo bianco à giardin
Diversi pestogli di tabin nero, e e tella
Una binda di vello nero
Altri pezzi di vello nero vecchi
Un pezzo di tella rossa fina per coprir L'Imagine di petra al muro
Un pezzo di merlo da Tavaglia antico, et altri anco (…) vecchi inutili
Tre pezzi di telle servono per coprir gl'altari; vecchi
Un Antipendio Turchin à fiori Vecchio
[…]
Adi 28. Marzo 1730.
[…]
Una Pianetta di ferondina bianca à fiori varii nuova
[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Adi 15 Marzo 1748 Zara

Inventario di tutti gl'effetti della Veneranda Congregatione della B. V. dell' Oratorio in S. Donato di Sopra consegnati dal reverendo Signor Don Benedetto Spinelli Rettore, al Signor Gio. Batta. Ferrari Rettore successore, e primieramente

Nell' armaro nel muro in Capella

Il fornimento della Capella con le due colone di fuori sono pezzi di brocadel rosso – numero 6

Tornaletti di brocadello simile con franze di setta sono pezzi – numero 4

[…]

Nella Sacrestia nell' armeretto nel muro

[…]

Nel casselon, che si chiude nell' armer

[…]

Una pianetta di ferandina verde broccata, con stola manipolo, borza, faciol il tutto nuovo – numero 1

Una pianetta di damaschetto fondi rosso con stola, è manipolo tutto vecchio – numero 1

Una detta di ferandina fondi rosso fiorata fodrata di tella bianca con manipolo, è stola il tutto nicchio – numero 1

Una detta di ferandina bianca à fiori vari fodrata di tella verde con manipolo, è stola – numero 1

Una detta di camelotto di lana paonazza ondata con manipolo, è stola vecchia tarmata – numero 1

Una detta di caliman nera à fiori con stola, è manipolo – numero 1

Un Piviale di setta naranzin à fiori vari – numero 1

Tre borze da calice vecchie servono per rosso, bianco, nero, è paonazzo – numero 3

Una fazoletto di calice di setta rig:ª di vari collori – numero 1

Un detto di cendà nero – numero 1

Un detto di damaschetto bianco straccio – numero 1

Un detto di ferandina paonazzo con spigetta d'oro falso – numero 1

[…]

Zaščiteno avtorskim pravima

Prilog 39

DAZD–0335, Bratovštine u Dalmaciji, Zadar, br. 179, Bratovština Sv. Silvestar, 1659.-1833., Sv. 6. Opći inventar pokretnih i nepokretnih ove skule iz 1674. godine i prijepis od prije i redakcija misa; inventario generale di tutti li beni mobili stabili presenti e futuri della Scola di S. governatori di san Silvestro e delle messe (…)

Fol. 50

Inventario di tutti li beni Mobili, che si ritrovano in essere di ragion della Scolla di Signori Vinti cinque Governatori di San Silvestro Intitolata la Scolla della Misericordia.

[…]

Fol. 52

[…]

Un pezzo di Brocado con il suo sguazaron per l' adobo dell' Organo

Due pezzi di Brocado per le bande dell' altar Magior

Doi pezzi di detti per li pilastri dà bassa in cauò ci Chiesa

Un pezzo di brocadel col sguazaron per il pergolo dove li canta lepistola è Vangeli.

Dodeci Colone pur di brocado per le colone della Chiesa

Otto dette picole per le colonette picole di legnio del Coro

Sei pezzeti per il falcistoro del Vescovo è del Generale.

Doi Cusini Grandi di Brocado con li suoi fiocchi alli cantoni per il vescovo, e Generale.

Fol. 53

Doi Cusini picoli di Brocado Bianchi per li altari per le feste principali.

Doi Cusini di Brocado dà Una parte è dall' altra di pelle vechi.

Un Tapedo Grande, che si dopera le feste principal al Banca del Gastaldo.

Quatordici tapedi diversi ordenari vechi (manca uno disfato).

Sei pezzi di brochetti vecchi.

Uno Tapedo alla Turchescha Vechio, sive carpeta.

Tre Telle Turchine per coprir li altari la quadragesima.

Una detta Rossa con Una Croce dipinta per l' altar Maggior.

Una detta Turchina per coprir la Croce Grande sopra il Coro.

Un Baldachin che si porta in procision il Giorno di San Marco et il Giorno di Santa Entrada.

[…]

Un Pivial di damasco Vechio bianco.

Un detto di Raso Rosso con due capette di Argento indorate.

Zaštićeno autorskim pravima

Un pivial (?) di samito nero.

Doi Tonicelle di samito nero.

Una pianetta Nera, con doi Mezze pianette con le sue Stole è manipolo per la Setimana santa.

Una Pianetta Stola è manipolo di Tabin brocado à fiori fondi bianco.

Doi Tonicelle Compagnie con Stole è manipoli.

Fol. 54

Una pianetta di damasco bianco, stola è manipolo.

Doi Tonicelle Compagnie con Manipoli.

Una Pianetta di Damasco Cremesin Stola è Manipolo.

Doi Tonicelle con suoi Manipoli compagni.

Una Pianetta di (…) Bianca con sua Stola è Manipolo.

Una Pianetta di Tabin Verde con la Stola è Manipolo.

Una Pianetta Rossa di Damasco con Stola è Manipolo.

Una Pianetta di Damasco Pauonazzo Stola è Manipolo.

Una Pianetta di Veludo Cremesin Vechia.

Una Pianetta di Zambelloto Pauonazzo Stola, e Manipolo.

Una Pianetta di Velludo Nero col friso Rosso con Stola e manipolo.

Una Pianetta di raso Zallo senza Stola nè Manipolo.

Un Antipendio di Tabin Brocado fondi bianco per l' altar Maggior.

Cinque Antipendi di Brocado à fiori per li altari.

Doi detti di Tabin Rovaro è Nero.

Un detto di Tabin brocado Verde, e doratto.

Un antipendio di damasco verde Vechio.

Un detto Damasco Rossa.

Un detto di Damasco Pauonazzo.

Un detto di Damasco Bianco.

Un detto di Ferandina fondi Bianco.

Un detto di Ferandina fondi doretto.

Un detto di Tabin à fiori bianco Vechio.

Sei Antipendi di tella Nera per la Setimana Santa.

Quatro Traverse per il Christo Grande sopra il Coro cioe Una di telleta d' oro Una di damasco, Una di Tabin

Fol. 55

Verde, et Una di panno Rosso Vechia.

Zaščiteno avtorskim pravima

Quatro pezzi di sede per il Lettoni per la pistola è Vangelo cioè bianca, Rossa, è Verde, è Pauonazza.
Una Pianetta di Samito Nera con Stola è Manipolo.
Quatro Stole per le pistole è Vangelli di quattro Colori.
Una Tella Nera per Mortorio con le Morti è croce depente.
Una Binda Bianca Tesuta di Argento.
Un faciol divisado atorno il Cristo in capella.
Doi detti di tella Bianchi per coprir il medesimo.
Una Coltrina di tella depenta Una Croce sopra che si copre il Christo in procision il venerdi Santo.
Fol. 121
Principio dell' Inventario delle Argientarie e quando pure s' atrova al presente di raggine di san Silvestro essistenti il tutto in detta Chiesa. Fatto l' anno 1694. Segue qui sotto piu destinto
[…]
Fol. 123
[…]
Paramenti quali s' atrovano nel Armaro dietro l' altar Maggiore à mano destra.
Un pluvial di Damasco Bianco guarnito con galon d' oro atorno fodrato de tella sguarda con la sua franza d' oro di sotto.
Un Pluvial di Damasco Bianco vechio guarnito con passaman d' argento stretto.
Un pluvial di Raso rosso vechio con le sue liste antiche à figurette con una rosetta d' argento mastizo che serve per asola.
Un pluvial negro di sarza guarnito con passaman rosso di seda et mostre.
Un pluvial di Cendal serve per due cioe da una banda paonazo et dal altra Bianco guarnito tutto di galon d' oro stretto cona la sua franza d' oro di sotto qual e, stato separato et, si sono fatti due –
Una Capella bianca à Giardin cioue pianetta et due Tonicelle guarnita con galon d' oro et botoni d' oro fodrata di tella Bianca.
Una Capella rossa di Damasco cioue pianetta e due tonicelle guarnita con galon d' orro stretto et Argento fodrata di tella rossa.
Fol. 124
Una Capella di Damasco bianco vechio guarnita di galon d' oro, et Argento stretto la Pianetta della quale s' adopera giornalmente.

Zaščiteno avtorskim pravima

Una Capella negra di sarza la pianetta pero e di durante à fiori guarnita di galon largo falso.
Una pianetta di Damasco bianca guarnita di galon d' oro largo.
Una Capella di sarza Paonaza con le liste rosse cioe due plicate, et una pianetta.
Una pianetta Verde di ormesin guarnita di galon stretto d' oro.
Una pianetta di Damasco Paonazo guarnita di galon d' oro usata.
Una pianetta Turchina à Giardin guarnita di galon d' argento falso.
Una pianetta di raso Verde vechia.
Una Bandiera d' ormesin dorata per le processioni.
Due Cussini grandi di Brocadello Zalo e Rosso à fiori.
Tapedi novi numero 6 tre grandi e tre picoli.
[…]
Supeletili che s' attrovano dietro l' altar maggiore nel armaro à banda sinistra.
Peci disdotto di Brocadel Zalo et rosso per coprir le colone.
Detto due peci per meter sopra le porte attacate al altar maggiore.
Otto peci di setto Brocadel per coprir le Colonette del Coro.
Due peci di sguazaron di detto Brocadello per metter sopra il Choro.
Detto un pezzo per coprir la tribuna del organo col suo sguazaron compagnio di sopra.
Fol. 125
Due peci di Coridoro servono per il Choro ove senta il Gastaldo e Procuratori.
Detti sei peci di sguazaron per meter attorno i faldistrii.
Detto due peci che servono per postregati all faldistrii.
Detto un pezo per coprir il pulpito con il suo sguazaron Compagnio di sopra.
Peci dodeci di Araci che servono per adobbo di Chiesa.
Peci quatordeci di sguazaroni di carta lavorati à fiori servono per Capitelli delle Colone.
[…]
Telle per coprir li altari turchine numero 6 et la granda per la Croce.
Una tella grande Negra nova per coprir la Croce.
Una detta negra nova per coprir l'altar Maggiore.
Una borsa negra nova per coprir la Croce che si porta in procesione.
[…]
Un Cussino di Tella lavorato serve per li morti nel armaro in sacrestia.
Tre peci di Tella rossa serve per coprir il ciborio et le colone.
[…]

Zaščiteno avtorskim pravima

Fol. 126

[…]

Nel armaro dietro l' altar maggior s atrovano Toniche numero 16 qual serve per Vestir li degani quando intervengono alle funcioni della Chiesa

[…]

Supeletili che s attrovano nella Sacrestia

Pianette vechie di diversi colori sei

Una rossa di veluto à fiori

Una Bianca di damasco à fiori

Una Verde di damasco à fiori

Una paonazza di Cambeloto schietta

Una negra di raso schietta .....(*Fu venduta al signor Zanetto Cavaletti*)

Un altra negra et Vinada à fiori

Fol. 127

Borse vechie nel armeretto di calici numero 5 con suoi fazoleti Compagni.

Una rossa di rasso Una Bianca à fiori Una verde di raso Una paonaza di raso

Una negra di durante – numero 5.

[…]

Un armereto con un San Silvestro di Cera dentro vestito pontificalmente – numero 1.

[…]

Una Borsa di tella Bianca con dentro una stola paonaza vechia et un Libretto manuscritto serve per li morti – numero 1.

[…]

Fol. 128

[…]

Un armaro con tre scatole nelle quali s attrovano le sottoscritte robbe – nella prima scatola di sopra s' attrovano

Camici tre sutili con li suoi merli larghi di sotto fodratti di Negro con li suoi cordoni di setta fra quali vi e uno verde.

Recamato d' oro et perle et ingranate – numero 3.

Berete da prete à croce – numero 3.

Borse nove di diversi colori.

Una Paonazza di Tabin amarizo con il suo galon largo d' oro atorno con il suo faciol compagno con merletto d' argento – numero 1.

Zaštićeno autorskim pravima

Una rossa di restagnio d' oro con il suo galon d' oro attorno et con il suo faciol compagno con li merli d' oro attorno – numero 1.

Fol. 129

Due Borse di Ferandina bianche à fiori con il suo galon atorno et li suoi facioli compagni – numero 2.

Una Borsa di Tabin da una parte paonaza et dal altra verde con il suo galon attorno et con li suoi facioli compagni – numero 1.

Una borsa di Tabin da una parte biancha et dal altra rossa con il suo galon doro attorno et con li suoi facioli compagni – numero 1.

Una borsa bianca di damascho con il suo galon attorno senza facioli – numero1.

Una borsa di durante negra con il suo galon attorno et con il suo faciol compagnio – numero 1.

Una Borsa di samito paonaza con il suo galon attorno et con il suo faciol compagnio – numero – 1.

Una borsa di samito negra con il suo galon attorno – numero 1.

Due facioli verdi senza borsa – numero 2.

Un faciol rosso – numero 1.

Una borsa da camiti di tella stampada – numero 1.

Due Amiti discompagni – numero 2.

Un Cingolo discompagnio di Aze – numero 1.

Una Binda Bianca di vello con Argiento – numero 1.

Purificatori – numero 45.

Facioli per lavato – numero 12.

Corporali – numero 13.

Animelle – numero 11.

Dette tre grande – numero 3.

Dette tre stampate – numero 3.

Una animella Bianca di Ricamo (?) numero – 1.

Un altra nimella di Veludin d' orro – numero 1.

Fol. 130

Due macramette picole – numero 2.

Un faciol rosso vechio di Teletta d' argento – numero 1.

Un facioletto Bianco di Tafetan – nuemro 1.

Zaštićeno autorskim pravima

Nel altra scotola

[…]

Una binda di Vello paonaza – numero 1.

Robbe che s' attrovano nel armaro grande in Sacrestia

Antipendii quatro di Brocado à fiori Bianchi et rossi servono per Altari – nuemro 4.

Un antipendio Turchin à fiori – numero 1.

Un antipendio di Brocado Zalo et rosso – numero 1.

Un antipendio Bianco à Zardin – numero 1.

Un antipendio di Rasso à fiori verde e Zalo – numero 1.

Un antipendio di damascho Bianco con il suo franzon d' oro novo – numero 1.

Tre antipendii di damasco paonazo uno de quali sta inanci l' altar della Croce – numero 3.

Doi cussini di Ferandina Bianchi – numero 1.

Due Cussini da una parte zardin Bianco e dal altra parte zardin rosso – numero 2.

Una vestura Bianca di recamo serve per il Crocefisso con il suo franzon d' orro – numero 1.

Fol. 131

Una detta di restagnio d' orro rossa – numero 1.

Una detta di damasco Paonazo – numero 1.

Una detta Verde di seda – numero 1.

Una detta di pano d' orro Rossa – numero 1.

Un pavioncin di Ferandina bianco et rosso à fiori serve per il Tabernacolo – numero 1.

Antipendii sei vechi di diversi colori stano quotidianamente inanzi li altari – numero 6.

Tovaglie vinti – numero 20.

Dette due con merli larghi con le sue Cendaline Rosse – numero 2.

Dette due picole per l' altareto del Crocefiso – numero 2.

[…]

Camisi numero 8 uno de quali fu venduto al Signor Zanetto Cavaletti resta numero 7.

Un detto di Tella sutila – numero 1.

Una tella nera dipinta per coprir la cassa da morte – numero 1.

Antipendi di tella nera Verdi – numero 5.

Due peci di Tella rigada per coprir l' altar della Beata Vergine – numero 2.

[…]

Fol. 132

Nel Banchetto del Sacrestano s' attrovano le sottosrcitte robbe le qual furono trasportate nel armer soto l' altar Maggiore

Zaščiteno avtorskim pravima

Una stola da una parte Rossa e dal altra Verde di Canbeloto – numero 1.
Una detta di Canbeloto – numero 2.
Una Bianca di Damascho Vechia – numero1.
Un pezo di damascho Bianco per coprir il Leturin – numero 1.
Un detto rosso – numero 1.
Un detto Verde – numero 1.
Et un detto Paonazo – numero 1.
[…]
Nel Banchetto dell Signori Signori Capelani
Una pianetta di ferandina Bianca nova – numero 1.
Una pianetta di damascho rossa – numero 1.
[…]
Fol. 133
Nel armeretto del Reverendissimo Capelano Maggiore s' attrovano le sottosritte robbe –
Una stola bianca di restagnio d' argento à fiori – numero 1.
Una stola verde di durante – numero 1.
Una stola rossa di samit – numero 1.
Una stola paonaza di durante – numero 1.
Una stola Bianca di Ferandina – numero 1.
[…]
Fol. 134
Robbe le quali s' attrovano entro nella Chiesa
Un altar maggiore con il suo ciborio sopra di intaglio à figura dorato con li sua pala di legno tutta di intaglio con li santi di relevo tutta dorata anticha – numero 1.
Sotto di detta palla vi e un Santuario di marmoro il quale di dentro e tutto fodratto di raso cremese dentro del quale stano le sacre Reliquie con il suo Christalo avanti et con due quadri dipinti con istoria di San Silvestro con le Sue sfaze attorno di intaglio dorate quale servono per serar il setto Santuario.
Sopra di detto Altare […] due cussini vechi di Brocadel […]
[…]
Fol. 137
[…]

Zaščiteno avtorskim pravima

Nel istesso lato vi e l' altar della Beata Vergine del quale e stabilito il Tabernacolo et quasto tabernacolo a di intaglio tutto dipinto et dorato sopra del quale vi e un pavioncino di ferandina à fiori Rossi e Bianchi

[…]

Fol. 143

[…]

1695

Fu fatto Tre camisi di tella Chiara del paese coli suoi merli e fornimenti senza niuna speso della Scolla Val – numero 3.

Item fu fatto tre Toneghe di Bedena del paese fornite senza spesa della Scola – numero 3.

1703

Una pianeta nuova di ferandina bianca fodrata con Tella Verde con sua stola e manipolo – numero 1.

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 40

DAZD–0335, Bratovštine u Dalmaciji, Zadar, br. 149, Bratovština sv. Antuna Opata
Podaci o nabavi, popravcima i izradi crkvenog ruha

Fol. 3
[…]
4. febbraio 1713.
Contadi per fattura del baldachini di damasco – L 8:-
[…]
Fol. 8a
[…]
28. detto (Dicembre) 1716.
Damasco bianco L 105 (…) Galon d' oro L 82:20, (…) franza d' oro […]
La pianeta nova L 241:14.
[…]
Fol. 15a
[…]
3. Zugno 1723.
Spesi a far aqquistar tre pianette L – 8:
[…]
Fol. 16a
1724.
[…]
Spesi ad aquistar la pianeta di damasco bianco, seda, Damasco, e fattura L – 3:-
[…]
Fol. 20a
[…]
26. Genaro 1728.
[…]
Per (…) 2 damasco nero per comodar una pianetta di Dobrapolgiana – 11:12
Per (…) 1 tella nera per cadauna – 2:-
Per seda ace, fatura per acomodar la detta, e per far la stolla, e manipolo – 6:18
[…]

Zaštićeno autorskim pravima

(…) Cendal Rosso per far un facioletto da Calice – 8:16

[…]

Fol. 23a

[…]

20. Detto (Aprile 1730.)

[…]

5/4 Ferandina proveduta dal Cavaleti per (…) una pianeta – L 13:15

N. 1 2/3 Ferandina Bianca proveduta del Signor Machia (…) – L 15.-

5/4 Rasso Rosso – L 25.-

N. 4 Passaman d' oro falso proveduto dal Signor Galeno (…) :18 – L – 3:12

[…]

24. Detto (Aprile 1730.)

[…]

Uno, e mezzo setta rossa, e zalla per app.^{e} pianete e cussini – L 1:10-

[…]

Fol. 24a

[…]

1731.

Spesi in far accomodar una Tonega per l' Degani L – 5-

[…]

Fol. 25a

[…]

12. Febbraio 1732.

[…]

Per accomodar una pianetta nera

[…]

28. detto (Aprile) 1732.

Spesi per far aquistare li Damaschi dell Chiesa, ed altri

[…]

Fol. 26a

[…]

1733.

Damasco di più colori per fazoletti, e Borse proveduto del Carnolti […]

Zaščiteno avtorskim pravima

Fol. 28a

[…]

Pianetta bianca, stolla e manipolo […]

Damasco comprato dal Carluzzo […] cordella di seta […]

Fol. 33b

[…]

1739.

[…]

per far aqquistar le Pianette, et Borsa al Marinelli et fatura L – 15:

[…]

2/4 Damasco Bianco L – 17:- […] onze 3 Galon d' oro falso L – 12:-

Fol. 47b

[…]

Fol. 51b

[…]

18. Detto (Settembre 1749.)

[…]

Speso in Botega Cichanti In (…) 13:1/3 durante Nero a Fiori per far un Pluviale L 3:10 Buona Valuta Il (…) L 46:13 Fa di Dalmatina L 101:18 sasi 12 Sede L 2:4 azze 36 […] Pasaman largo Fiochado […] un carton […] sasi un seda per li 3 Bottoni e cordonzin 38 due Para Asoloni d' Argento di Bologna L 10 e fattura al mistro Zanetto Costantini – L in tutto L 171:12

Fol. 52a

2. detto (Febbraio 1749.)

Il signor Gaetan Pasini dono Ferandina e fodra per far una Pianeta in Pasaman largo e stretto e franza il tutto d' oro falso […]

[…]

In mezze carton per la Borsa […] piu speso im merlo per il Facoletto

[…]

Mistro Zanetto per fattura […] L 12 in tutto […]

Fol. 55a

24. Gennaio 1751.

[…] speso nel' aver fatto far una Pianetta nova […] in fiori

Seda galon falso […]

Zaštićeno autorskim pravima

Al mistro per fattura della medema […]

Fol. 57a

12. detto (Luglio 1753)

[…] seda Biancha per repesar una pianeta et […] speso per la fattura per Dobropogliana

Fol. 73

1. Novembre 1761.

[…]

Speso nel far governar due pianette, e antipendi e due fazzoletti da novo in tutto … 30:-

[…]

2. Genaro 1761.

[…] Ferandina, seta e fattura in tutto … 11:-

Fol. 83

1763.

Li si adosa il debito come in questo avanti a Lire 75 del signor Iseppo Mangarini essendosi obligatto in Congregasione della riscosione, e poi con il medemo soldo à far la pianetta L 124:9

Fol. 87

[…]

5. detto (Luglio 1765.)

Speso nel governar una Pianetta della chiesa di Dobropogliana con fattura in tutto … 7:12

Fol. 105

27. detto (Gennaio 1770.)

[…] spesi in seta per acomodar una Pianetta, e usato un mezo […] di cambeloto dal Pasini per Carità e fatura … 3:6

Fol. 125

[…]

2. detto (Maggio 1772.)

spesa in seda di 4 colori per accomodarli le Pianette … 1:16

[…]

7. Maggio 1772.

Contatti per accomodar numero 6 Pianette tutte in rovina con stolla e manipoli […] seda e fattura … 10:10

Zaščiteno avtorskim pravima

Fol. 129

1. Dicembre 1773.

Per far accomodar l' antipentio […] seda e fattura … 5:-

6. detto (Dicembre 1773.)

[…] Per la coltrina dell' Altar, seda, corda […] e fattura … 12:-

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 41

Župni ured crkve sv. Šimuna u Zadru

Knjiga računa bratovštine hrvatskih i albanskih vojnika (Croatti a cavallo i Soldati Albanesi) u službi Mletačke Republike – REGISTRO DELLE ADMINISTRATIONI DE SIGNORI SIGNORI GOVERNATORI DI SAN GEROLIMO DELLA NATION OLTRAMARINNA IN DALMATIA ET ALBANIA

Priloženi spisi vezani uz »dal Santuario della Beata Vergine della Pace, detta volgarmente del Borgo« u crkvi Sv. Šime – popis opreme oltara Gospe od Varoši

Adi 8 Luglio 1816

Inventario delle Supeletili, Biancheria, Argenteria, vasi sacri apartenente al Altar della Beata Vergine della Pace nella chiesa di San Simeone

[…]

Una Pianetta di seda Paonazza Damascada con suo galon d' argiento con Stolla, Manipolo, Borsa, e Vello con suo galoncinetto al intorno

Una Verde di seda con suo galon zalo, Stolla, Manipolo, Borsa e Vello

Una Rossa di Seda con suo galon zalo, Stolla, Manipolo, Borsa, e Vello

Una Pianetta di seda a Drappo fiorada con suo Galon d' oro, Borsa, Stolla, Manipolo, Faciol

Due camisi uno di Cambrada con suo merlo alto, amito, e cingolo nuovo

Un altro di tella corame con suo Merlo basso, amito, e cingolo nuovo

Due corporali buoni con sue animelle

Dodeci Purificatori buoni

[…]

Due Collone, e meza di damasco con suo capitelli

[…]

Due cuscini nuovi di seda fiorata

[…]

Una Coltrina per la Palla di bombasina celeste nuova

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 42

DAZD 57, Generalno providurstvo Dalmacije, Titolo VIII (Culto) – 1806., Rub. 28, 3439, 5824, list. 988-1003.

Inventario degli effetti ed uttensili ad uso della Scuola Laica del SS.mo Rosario era nella Chiesa del supreso convento di S.Domenico ed spetanza della scuola medesima

19. ottobre 806 Zara

[...]

Fol. 991

Due cusini di coridor

Due borse di tella turchina con suoi bastoni (?)

Un Cristo grando di legno con la sua mantinella fiorata

Fol. 992

Uno nichio di marmo

Una sacra imagine con il Bambino, nel sud.a nichia

Uno abito di setta lattesin (?) simile al Bambin (?)

Una coltrina verde di due tochi (?)

Fol. 993

Uno pezo di damascho vecchio

Una coltrina turchina con l'impronto di M.V.e

Una coltrina di setta

Una coltrina biancha di vello (?) con recamo d'oro

Uno arazzo di setta a righe verde

Un vello nero, che serve à coprir il crocefiso

Uno vello biancho per coprir la zoia (?)

Uno simile da coprir la pace

Uno pajo cusini di vaso

Uno pajo detti paonazi

Uno pajo a righe di setta

Uno pajo detti di setta rosi

Una mantinella nera

Una detta di drapi a fiori

Una detta a fiori gialli

Una detta paonaza

Zaštićeno autorskim pravima

Uno antipendio di setta lattesina
Una calarina (?) a fiori di due tochi (?)
Due merli con fodra di setta cremise
Uno merlo all'anticha alto con la fodra di tella squardo
Una tovaglia di tela di lino con merlo e fodra di tela costanza
Una tovaglia di tella di lino con merlo
Due tovaglie con fodra rosa
Una tovaglia di tella musolina
Nove tovaglie di tella sortite
Un sugaman biancho di tella rigata
Fol. 994
Dieciotto fazoleti bianchi per pettorali e zoia
Tre fazoleti neri da mortorio (?)
Due camicie della B.V.ne
Quattro dette simile del Bambino
Cinque tornaroli novi da martorio (?)
Otto paja manegheti di M.V.ne
Sei fazoleti di tella musolina per pettorali e zoia
Una tovaglia di tella corame con merlo e fodra
Una mantinella di setta rosa fiorata
Tre fazoleti di tella neri per pettorali e zoia
Due bonegrazie con sue coltrine rose di musolo, e suoi fiochi simili
Uno abito nero di setta con la sua corona nera d'ambra, e medaglia d'arg.to, e fazoleto biancho
Uno abito latesin di setta con labitia (?) del Bambin
Uno abito finto di grizetta
Uno abito di soprarizo d'oro con il suo fornimento
Uno busto di maneghe verde con sua camicioleta del Bambin
Un busto senza maneghe
Uno pajo di caschete schiette
Uno abito di cameloto di setta color di rosa con suo fornimento compagno (?)
Uno abito di setta fiorato con fondi biancho
Uno covertor (?) nero per il cattafalco picolo
Uno baldachino novo d'orato con due brazaleti d'orati
Due pettorali di legno neri da mortorio (martorio?) con due pietre ferate

Zaščiteno avtorskim pravima

Uno cattafalco di tavola con le telle nere colorite, con 4 teleri, e 4 tavole

Uno detto picolo da mortorio con cavaleti

Fol. 995

Uno antipendio

Quattro pettorali d'argento

Una zoia d'argento

Uno antipendio roso usato

Due tovagliete ed una sopra tovaglia

Quattro telle colorite con suoi scheletri da morti

Due pettorali di legno argentati

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 43

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Ninska biskupija, Vizitacije, kutija 1, biskup Giovanni VI Borgoforte (1677. – 1688.), 1678. godina

22. svibnja 1678.

Nin, Katedrala sv. Anselma

[…]

Una Ombrella di raseto verde, e rosso sticado vecchio in qualche parte rotto.

[…]

Un Cassone con sua seratura serve per riservar paramenti et altro.

[…]

Un' altro di raso col fondi verde, e Zallo, col suo habito compagno, in qualche parte rotto col merlo à piedi d' argento.

Un' altro di ferandina col fondi rosso, fiori di diversi colori con franza rossa, e zalla, e suo habitino compagno in qualche parte rotta.

Un' altro di raso col fondi bianco à opera con striscie di varii colori, à piedi romana d' argento falso col suo habitino compagno.

Un' altro di raso à opera bianco e rosso, striscie nere con merlo à piedi d' oro, e d' argento col suo habitino compagno.

Un' altro di capiziola di diversi colori vecchio, è roto col l' habitio compagno.

Tre habitini del Bambin due rossi, et uno verde à fiori in qualche parte roti.

Un' altro habito di ferandina col fondi rosso, è fiori bianchi col suo habitino compagno.

Un' altro con fondi verde, e fiori bianchi.

Un faziol da metter in testa alla Madona di color azuro con merlo alto d' argento.

Un foco bianco di seda, e d' oro.

Un per de' vanti per paramenti (?) vecchi, e roti di seda.

Una coperta di tella bianca depinta, serve per coprir il Christo, che si attrova in mezzo alla Chiesa.

Due vestimenti per la sedia di noi Signor Illustrissimo Vescovo, uno di veluto, color rosso, l' altro di raso rasato, fondi bianco, color rosso (…), in qualche parte rotti due cusini coperti di raso rasado vecchi, in qualche parte roti.

Un faziol turcheseo, serve da metter à piedi della madona.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 44

DAZD–20, Općina/Komuna Zadar. Knez Zadra, Luca Andrea Corner (1788.-1790.), Sv. III, f. 225-230.

Predmeti od tekstila popisani u inventaru ninskog biskupa Giovannija Battiste Giurilea (1771.-1788.) sastavljenom po njegovoj smrti

Fol. 225

Adi 30. Dicembre 1788 Zara […] Inventario di tutti gli effetti, mobili, denari, argenti, crediti, debiti ritrovati dopo la morte dell' Illustrissimo Monsignor Giovanni Battista Giurileo vescovo di Nona […]

Fol. 226

[…]

Adi 19. Novembre 1788 Indizione sesta Zara

Inventario di tutti gli effetti, mobili, dennari, argenti, crediti, debiti ritrovati dopo la morte dell' Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Giovanni Battista Giurileo vescovo di Nona fatto e scritto da mè Giovanni Grisogono Franceschi […] ad instanza de Nobili Signori Signori Dotor Natal Nassi, e Dotor Paolo Pinelli Commisarii scritti […]

Prima

Nella Casa del Nobil Signor Francesco Zanchi nel confin di San Simon in questa Città era d' abbitazine d' esso Deffunto Vescovo.

In una Camera

[…]

Fol. 226 v.

In Burò Coperton di Setta Giala

In un Baul –

Cappa Magna di lana con suoi armelini

Mozzette due

Rochetti due

Facie di setta due Una pocco buona

Mantellina di saggia

Mitra Riccamata una

Cingolo verde si setta

Pelizzetto di Panne scuro

Due Pelezzi di Panno

Zaštićeno autorskim pravima

Tabaro di Panno Paonazzo

Detto di setta uno

Detto di tamina uno, molto vecchio

Copenago di Pauno Turchino

Fanelle due

Romana di Pauno nero vecchissima

Detta di setta straeta (?)

Detta di Ruè Blù

Sott' aboto di falpa (?)

Abito Curto di Pauno

Una veste Tabare di Pauno paonazza

Si fà rota che con altra di saggia simile fù sepolto.

[…]

Careghini coperti di setta due laceri

Careghini di damasco vecchio due

[…]

Fol. 227

[…]

Ne Bauli

[…]

Berette di tela para tre

Dette di Bombace sette

[…]

Fol. 227 v.

[…]

In Portico

[…]

In un baul

Abito curto di tamina

Due detti di setta, uno frusto l' altro portabile

(…) di lana a (…) Para uno

Bottone di (…) Para uno

Calce di lanna Para due fruste

Calce di setta Para quatro uno portabile

Zaštićeno autorskim pravima

Calotte di veluto due, una vecchia

Dette due di raso

Due Berette da camera una di veluto, altra da cendal

Beretta a croce una

Una Livrea usata

[…]

Fol. 228

[…]

Seguono gl' effetti nel Pallazzo di Nona indicatimi dal Signor Primicerio Franich con suo giuramento T. P. M. S.

[…]

Fol. 228 v.

Careghini coperti di veluto sei

Detti di Damasco vecchi tre

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 45

Apostolska vizitacija Agostina Valiera 1579. godine, dio rukopisa koji se odnosi na crkve u gradu Pagu

Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Fol. 6

Pag, crkva sv. Frane

Ecclesia Sancti Francisci […]

[…]

Palia unus ex damasco ceruleo alia tria ferialia […]

Planeta ex damasco ceruleo alia planeta ex veluto cremesino disfata (?) alia planite (…) stola una con manipulo (…) per (…)

[…]

Fol. 8

[…]

Stole (…) diversorum collore et manipuli duo

Altera stolla (…)

[…]

Ombrella

[…]

Pluviale ex veluto acconciata con rosis aureis

Pluviale damasco rubeo

Pluviale raso rubeo

Pluviale serico Albo

Planeta ex (…) acconciata con rosis aureis et con suis dalmaticis

Alia planeta ex damasco ceruleo con suis dalmaticis

Alia planeta ex damasco albo

Planeta con seta alba con dalmaticis luceris

Fol. 9

Tres planeta rubee ex veluto con pari dalmaticae

Planeta ex damascho (…) con suis dalmaticis

Planeta ex collore bruno cum suis dalmaticis

Zaštićeno autorskim pravima

Palia ex damasco rubeo

Palia ex damasco ceruleo

Palia ex damasco (…)

Due palia veluto rubeo

[…]

Pag, zborna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Ecclesia S. Mariae Collegiata

[…]

Fol. 9v.

[…]

Fiat capella alba ex damasco integra con suis stoli set manipulis, et lacera (…)

Paramentum ex velluto cum (…) et auri (…) pluvialis reparetur (…) stole et manipuli

Paramentum vivide reparetur, et fiat (…) pluviale

Paramentum ex damasco ceruleo (…)

Fiat capella ex Zambelotto violacro (…) planete due tunicelle, et pluviale cum stoli set manipulis. Capella nigra ex Zambelotto (…) tunicelle ex damasco violacro (…) non habeant stole, et manipuli fiant (…) planetis (…) conveniant colore, et materia

[…]

Fol. 10

[…]

Fiant albe (…) sine Camisi cum suis (…), et cingolis, corporalia sex. Purificatoria (…) sex

[…]

Fol. 10

Pag, crkva Navješenja Marijina, benediktinski samostan sv. Margarite

Ecclesia Annunziate S. Mariae […] Sancti Benedicti […]

[…]

Planeta ex brocato cum veluto ceruleo

Alia ex damasco ceruleo disfata

Alia ex veluto cremesino (…) cum (…)

Due alie planete ex serico ceruleo

Alia rubea ferialis stole quattuor manipuli (…)

Pluviale vetus ex brocato ceruleo serico (…)

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Fol. 11

Planeta ex damasco ceruleo disfata (…) cum pluviali

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 46

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),

Vizitacije, kutija 1, 1503 – 1670, sv. 1

Vizitacija (*Visitatio*) nadbiskupa Natalea Veniera (1577. – 1588.), 1583., grad Pag

Pag, zborna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Fol. 3v.

[…]

Una pianetta di veludo rosso con la Croce à figuram.

Una pianetta di raso rosso con la Croce Zala.

Una pianeta di color Turchin con la Croce Zala.

Una pianeta di color rovano con la Croce Zala.

Una umbrella quadra di raso rosso.

Fol. 4

Una umbrella quadra di tella biancha lavorata di seda rossa.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 47

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),

Vizitacije, kutija 1, 1503 – 1670, sv. 2

Vizitacija (*Visitatio generalis*) nadbiskupa Natalea Veniera (1577. – 1588.), 1587., grad Pag

Pag, zborna crkva Uznesenja Bl. Djevice Marije

Fol. 5

[…]

Una Bandiera della processione Nova, et

Una coperta dell' ombrella di tella bianca, con fiori di seda rossa

et l' istessa ombrella, et brazza (?) di color rosso, et verdi […]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 48

DAZD–0335, Bratovštine u Dalmaciji, Pag, br. 58, Knjiga bratovštine sv. Fabijana i Sebastijana (1756. – 1808.)

fol. 6v

2. agosto 1758.

[…]

comprato due cuscini novi à fiori per medesimo Altar L 86,20

[…]

fol.27v

[…]

30. Marzo 1768.

[…]

cinque brazza di seda broca d'oro per antipendio (…) L 170:12

cinque brazza di tela per la fodra di stesso antipendio L 16

per fattura di medesimo L 3:4

[…]

fol. 33v

1767. – Inventario della robba ci conssegna al castaldo (…)

[…]

quattro toche di damasco ed altri due, in tutto N. 6

cuscini 4 due novi e due à mezzo (…)

[…]

quattro antipendii, cio è tre rossi uno di broca d'oro, e quarto biancho à fiori

una tovaglia di cambrada

più tovaglie n. 6 di tella

coperte due una per altar ed altra per croce

più altre due per cerefrarii

[…]

fol. 35v

18. agosto 1771., inventario della robba che si conssegno al castaldo sucessor Nicolò Grasso quondam Zuane

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

più tocchi n. 6 di damasco

più cussini n. 4 due novi, e due a mezza vita (?)

[…]

più quattro antipendii due rossi, uno brocca d'oro e quarto bianco a fiori

più una tovaglia di cambrada con la sua cordella rossa

più tovaglie di tella n.6

coperte due turchine una per altar altra per croce

più altre due per cerefrarii

[…]

fol. 40r

18. agosto 1772., inventario delle robbe che ci conssegna al castaldo sucessor Francesco Bistricich quondam Mattio

[…]

più damasco per addobar la capella

più quattro cussini per altar, due vecchi e due novi

[…]

più due cereferarii grandi di legno che stano avanti la capella

più quattro antipendii tre rossi fra le quali è uno a brocca d'oro, e uno a fiori bianco

[…]

più una coperta per altar e per il croce grando

[…]

fol. 43r

22. agosto 1773., inventario delle robbe che ci conssegna al castaldo sucessor Nicolò Grasso quondam Zuane

[…]

damasco per adobar la capela

quatro cusini per altar due vechi e due novi

[…]

quattro antipendii da altar tre rossi e uno a broca di oro

[…]

una coperta per altar e per croce grando

[…]

fol. 62r

Zaštićeno autorskim pravima

21. giugno 1779., inventario delle robbe che consegnia Francesco Paro (?) à Simon Cergiencho

sei tochi di damasco per adobar la capella

[…]

due cusini di seda diversi colori et altri due usadi

[…]

due antipendii rossetti uno roso disfatto per li cusini e due tochi che (…)

[…]

due coperte di altar una ed altra della croce

[…]

fol. 63r

21. giugno 1779.

[…]

per spesi per la statua di s. Rocco, e conduttura da Venezia […] L 262:10

per li cusini nuovi (…) L 96:5

[…]

fol. 64r

20. decembre 1779, inventario delli áfetti qualli consegnia Simon Cergiencho quondam Bortolo á Gregorio Fonadich quondam Valentin

sei tochi di damasco per adobar la capela

[…]

due cusini di seda di versi colori altri usadi

[…]

due antipendii rossetti e due tochi

[…]

due coperte di altar una é altra della croce

[…]

altri due cusini nuovi di seda á versi colori

[…]

fol. 73v

15. ottobre 1782., inventario della robba di ragione della Scuola di SS. Fabiano e Sebastiano (…)

[…]

sei tochi di damasco per l'adobo della capella

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

antipendii tre di altare e due tochi di seda rossi

due coperte per coprir l’altare e l’altra per la croce

[…]

tre paia di cusini uno rossi vecchi altro a diversi colori il terzo nuovi di seda a fiori

[…]

due fodri da cusini

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 49

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Zadarska nadbiskupija, Vizitacije, kutija 3,
Vizitacija (*Visitatio canonica*) nadbiskupa J. F. Novaka, vizitacija Paškog dekanata 1824. godine i inventari

Pag, Zborna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Inventario delle arredi Sacre, ori, ed Argenti, ed altri effetti di ragione della chiesa Collegiata di Pago fatto il giorno 6. Giugno 1824.
Tovaje da altar con merlo buone – numero 25
Sugamani – numero 4
Tovaje vecchie Senza merlo – numero 6
Una Tovaja con merlo rotta – numero 1
Altre Tovaje nove con merlo – numero 9
Più tovaje quattrodeci con merlo – numero 14
Camici pur ogni giorno dodeci – numero 12
Altri due Camici vecchi – numero 2
Altri quattro Camici preciosi con fondo rosso – numero 4
Altri due Camici uno con merlo, e l'altro senza merlo – numero 2
Altri Camici dodeci cinque con fondo nero, e Sette con fondo ceruleo – 12 (tako !)
Amiti quattordeci – numero 14
Cingoli venti tre – numero 23
Fazoletti da lavabo quattordeci – numero 14
Purificatorii sessanta – numero 60
Corporali sedeci – numero 16
Animette sedeci – numero 16
Due coltrine Turchine – numero 2
Due Pavioni un bianco, e l' altro pavonazzo – numero 2
Due bandiere – numero 2
[…]
Una capella intiera preciosa rosa numero 1
Altra capella preciosa bianca – numero 1

Zaštićeno autorskim pravima

Altra capella preciosa indorata – numero 1

Tre piviali rosi – numero 3

Tre piviali bianchi – numero 3

Più un pivial con Stola bianco precioso – numero 1

Un Pivial bianco usado – numero 1

Altro rosso – numero 1

Altro pavonazzo – numero 1

Due Baldachini uno nero, e l'altro bianco – numero 2

Una pianetta preciosa con due planete, e piviale – numero 4

Due Tonicelle rosse usate – numero 2

Quattro pianete rosse di bavella con suo occorente – numero 4

Altre due pianette rosse vecchie con l' occorente – numero 2

Quattro pianette di Seta rosse con l' occorente – numero 4

Due pianette a colori di bavella mancante di sue Stole – numero 3

Una Capella usata a colori con l' occorente con fondo bianco – numero 1

Altra Capella di Seta a colori con fondo bianco con l' occorente – numero 1

Quattro pianette di Seta a colori con l' occorente – numero 4

Sette fazzoletti con borse di diversi colori – numero 7

Quattro fazzoletti rossi con borsa di bavella – numero 4

Altri quattro fazzoletti rossi di Setta con borse – numero 4

Quattro pianete nove di bavella con l' occorente – numero 4

Tre veli novi di bavella con le borse – numero 3

[…]

Un pivial di Setta nero con Stola – numero 1

Una pianetta paonazza di Setta con due plicate senza Stola – numero 3

Due plicatte una di bavella con manipoli e Stole e Stalon – numero 2

Quattro pianette paonazze di bavella con fazoletti e borse, mancante di 3 stole – numero 4

Quattro pianette verde di Bavella con 4 borse, e tre veli con l' occorente, e pivial verde – numero 4

Una pianetta bianca preciosa mancante di Stola – numero 1

Altra pianetta a varii colori con l' occorente di bavella – numero 1

Altra pianetta verde di Seta con l' occorente a riserva del velo – numero 1

Due Tonicelle nove di bavella senza manipoli e Stole – numero 2

Due Tonicelle verde di Seta senza Stola con manipoli – numero 2

Zasličeno autorskim pravima

Una Capella rossa con indoratura con una Stola, e manipolo – numero 1

Quattro pianete bianche usate da ogno giorno con l' occorente – numero 4

[…]

Due cussini rossi indorati – numero 2

[…]

Trono da vescovo vestito con caregon con due fazoletti, e 2 pavioni – numero 1

Un Ombrella – numero 1

[…]

Sei cussini da Altar – numero 6

[…]

(drugom rukom) D. Galzigna Presidente

(drugom rukom) Giorgio Antonio Buxa Arciprete

(drugom rukom) Natale Nobile de Mircovich Podestà membro di dirito

(drugom rukom) Luigi Cecchetti Consigliere

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 50

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Ninska biskupija, Vizitacije, kutija 1, biskup Giorgio III Parcich (1690. – 1703.),
1691. godina

3. svibnja 1691.

Novigrad, župna crkva Rođenja Bl. Djevice Marije

Che il Tabernacolo sia fodrato di seta di dentro.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 51

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Ninska biskupija, Vizitacije, kutija 1, biskup Giovanni VIII Manola (1709. – 1712.),
1710. godina

Rodaljice, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Fol. 13v.

[…]

Una Casula ex Raso cum floris variorum colorum et una parte, et altra nigri coloris cum sua stola et manipulo.

Una Alba cum cingolo et amicte, et Missale […]

Quatour vella, vulgo marame, et […]

Kruševo, crkva sv. Jurja (Kuzme i Damjana ?)

Fol. 25

[…]

Inventario della robba di Chiesa

Una pianetta vecchia di Raso Bianco senza stola, e manipolo.

Una pianeta nova di capiciola di diversi colori con stola, e manipolo.

Altra pianeta di Damaschetto à fiori diversi.

Due camisi un nuovo con suo cingolo et amitto.

Altro vecchio con amito senza cingolo.

Visočane, župna crkva sv. Mihovila Arhanđela

Fol. 35v.

[…]

Corporalia cum duabus pallii.

Purificatoria quindecima.

[…]

Una Casula ex Raso variis floris intexta cum sua stola, et manipulo.

Altera Casula ex Damasco violaceo cum sua stola, et manipulo.

Fol. 36

Tertia Casula ex Capiciola cum sua stola, et manipulo.

Quarta Casula Bombacina nigra imperfeta sine stola, et manipulo.

Sex Vella pro Calice variorum colorum.

Zaštićeno autorskim pravima

Quinque sudaria vulgo marama, et una mappa longa inserviente pro Communione.

Alia tria sudaria dicta marama.

[…]

Ražanac, župna crkva Gospe od Ružarija

Fol. 39v.

[…]

Inventario delle robbe dell' Altare ("Altar della B. V. di Misericordia")

[…]

Trè Corporali con le sue animette.

Trè velli di diversi colori, e dieci purificatorii.

Una pianeta di raso verde con stola, manipulo, e borsa.

Un' altra rossa à fiori pur di raso con stola, e manipulo.

Fol. 40

Una bianca di ferandina à fiori con stola, manipulo e Borsa.

Tre Camici con suoi Cingoli.

Due facioli detti marame.

[…]

Fol. 41v.

In Sacrestia est Armadio pro (…) paramentis

[…]

Trè corporali con le sue palle.

Purificatorii 40 in circa.

Sei Velli da Calice bianchi, et tre rossi (…).

[…]

Sette Cortine per coprir l' Altari di tella turchina.

[…]

Un Ombrella di ferandina.

Sedeci marame di diverse qualità.

Una pianeta di Veluto à ossa (?) col campo Gialo tessuto d' oro, stola, e manipolo con la sua borsa.

Fol. 42

Una pianetta verde di damasco con stola, e manipulo.

Una rossa di damasco stola, e manipolo.

Una di ferandina di diversi colori stola, e manipolo.

Zaštićeno autorskim pravima

Una di capiciola di diversi colori, stola, e manipolo.

Altra di capiciola à fiori con campo turchino, stola, e manipolo.

Due camisi nuovi con cingoli et amiti.

Un portione del tabernacolo di capiciola.

Un altro per la pisside di Damasco verde.

[…]

Starigrad, župna crkva sv. Jurja

Fol. 45v.

Inventario

Una pianeta vechia di capiciola con stola, e manipolo.

Un altra pianeta pur di capiciola à più colori nuova con stola, e manipolo.

Una pianeta nera di raso à ossa (?) con stola, e manipolo.

[…]

Fol. 46

Un corporale.

Un faciol da Calice simile alla pianeta nera detta di sopra con Borsa simile.

U faciol bianco à fiori rossi di seda.

Un Camise mal ordine con amitto senza cingolo.

Un altro Camise novo con suo amitto, e cingolo.

Un palioto de tella bianca divizata.

Tre marame.

[…]

Vinjerac, župna crkva sv. Ante Padovanskog

Fol. 47

[…]

Quatuor Corporalia cum suis palii.

Vella Calicum decoravit variorum colorum.

Una Tobalea violacea (…) extensa.

Una Casula ex raso cum sua stola, et manipulo variorum colorum.

Altera casula ex ferandina (…) (…) floribus.

Altera ex ferandina (…) (…) cum stola, et manipulo.

Una Casula rubea ex Damaschetto cum sua stola, manipulo, et borsa.

Una Casula ex ferandina violacea cum floribus viridis cum sua stola et manipulo.

Una nigra ex teletta (…) (…) cum manipulo, et stola.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Jasenice, župna crkva sv. Jeronima

Fol. 51v.

[…]

Una pianeta di raso à fiori con la sua stola, manipulo e borsa.

Altra pianeta di capiciola con la sua stola, e manipulo.

Altra pianeta di damasco raso vechia con la sua stola, e manipulo.

Una pianeta negra di durante con sua stola, manipolo, e raso.

Due Camici nuovi con un cingolo, e due amiti.

Due Corporali con le sue palle.

Tre purificatorii.

Un facioletto bianco à fiori da calice.

Una Cortina da coprir l'Altare.

[…]

Posedarje, župna crkva Gospe od Ružarija

Fol. 54v.

[…]

Due Corporali con le sue pale.

Dieciotto purificatoii.

Otto Veli da Calice di diversi colori.

Una pianeta Rossa di Damasco con la sua stola, e manipolo.

Una pianeta di Capiciola con la sua stola, e manipolo.

Una pianeta verde di damasco con stola è manipolo.

Una pianeta verde di Raso à fiori.

Una pianeta paunazza di ferandina con stola e manipolo.

Una pianeta bianca di Damasco vecchia con stola, e manipolo.

Una pianeta vecchia di diversi colori.

Una nera di seta con stola, e manipolo.

Due camice con suoi congoli et amiti.

Due borse, con dentrovi un Corporale, e un' animetta.

Tre tavaglie, e due facioli dette marame.

Cinque altre tavaglie, lunghe chè servono per la comunione.

Una (…) camice col suo cingolo et amito.

Un paliotto verde di raso à fiori.

Zaštićeno autorskim pravima

Unaltro paliotto verde di raso.

Due altri di tella pinta.

Tre cortine di tella (?) detta turchina.

Quatro facioli turchini.

Una bandiera rossa per le preocessioni.

Novigrad, župna crkva Rođenja Bl. Djevice Marije

Fol. 58

In sacrestia […] visitavit paramenta

[…]

Un Corporale con la sua paletta.

Altro Corporal con altra animetta.

Dieci purificatorii.

Cinque Velli da Calice di diversi colori.

Fol. 58v.

Una pianeta di ferandina di varii colori con sua stola, manipolo, e borsa.

Una pianeta bianca di damasco con sua stola, manipolo, e borsa.

Una pianeta Rosa di veluto brocato con stola, e manipolo.

Una Rosa di seta con stola, e manipolo.

Una pianeta Rosa a ossa di veluto anticha senza stola e manipolo.

(in margine) *si accomodi* Una verde di mezza lana à fori con sua stola, e manipolo.

Una verde di damasco con stola, e manipolo.

(in margine) *si accomodi* Una paonazza di Tabino à onde con stola, e manipolo.

Altra pianeta di ferandina di diversi colori con borsa, stola, e manipolo.

Un piviale con la sua stola di brocado.

Una pianeta bianca di Damaschetto con stola, e manipolo.

Trè Camisi con i suoi amiti, e cingoli.

[…]

Un Baldachino bianco di Damaschetto à fiori.

Un Ombrella di Amiglia (?) à fiori.

Un piviale nero vecchio.

[…]

Tovaglie longhe dà Communione numero 12.

Un velo bianco.

Altri cinque facioletti di diversi colori vecchi.

Zaštićeno autorskim pravima

Tavaglie d' altare numero sette.

Facioli detti marame numero 8.

[…]

Sette cortine d' Altari.

[…]

Due penelli di seta con diverse imagini dà Santi.

Otto pezzi di tella bombacina pinta, et quattro altri pezzi di medesi non robba più piccilo.

Due pezzi di brocadello rossi.

[…]

Novigrad, crkva sv. Katarine

Fol. 59

[…]

In Sacrestia penes altare maius est armarium (…) cum Imaginis decorum Angelorum in portii, et Sancti Francisi, et Sancti Antonii ex parte externi.

[…]

Due corporali con le sue animette.

Una pianeta di rengetta che serve per paunazza e negra con stola, manipolo, e borsa.

Altra pianeta di ferandina con stola, e manipolo, e borsa.

[…]

Un camise con cingolo, et amito.

Due cotte.

[…]

Duo deci velli da calice.

Due pezzi di spaliera con teli verdi e rossi.

Duodeci marame, e due cortine per coprir gl' Altari.

Quattro pezzi di tella bombazina pinta.

Tovaglie due, et altre due tovaglie longhe da communione.

Due marame una di setta, et altra (…).

[…]

Smilčić, župna crkva sv. Mihovila Arhanđela

Fol. 62v.

[…]

[…] unum corporale cum sua palla et quatuor purificatoris, et duobus vellis.

Una casula ex ferandina di colori ex una parte, et ex allia nigra, cum sua stola, et manipulo.

Zaštićeno autorskim pravima

Una alba cum suo cingulo, et Amictum.

[…]

Duo sudaria vulgò marame, […]

Raštević, župna crkva sv. Jurja

Fol. 63v.

[…] altare maius […]. Mensa altaris lapidea cum portatili inserto due mappe et una cerata. Palium altaris lineum cum cruce rubea. […]

[…] altare titulo Sancti Michaelis […] mensa verò altaris lapidea cum una mappa, et altera …

Fol. 64

… tella rudi pro cerata palium verò bombacina pictum.

[…] altaris […] Sancti Nicolai […]mensa verò altaris lapidea, una mappa, cum alia tella rudi, et uno palio bombacino picto tres coronae argenteae.

[…]

[…], due corporali con le sue animete, et quatro purificatorii.

Tre velli da calice bianco, rosso, e verde.

Una pianeta di ferrandina à diversi colori con stola, manipolo, e borsa.

Un camise con il suo cingolo, et amito.

Un altra pianeta di tella à due facce, da una parte bianca à fiori rossi, e da altra parte nera con sua stola, e manipolo.

Un altro camise sensa cingolo, hà però il suo amito.

Una cortina turchina bombasina.

Una cotta nuova.

Due tovaglie lunge per communione.

Quatro fazioli dette marame.

[…]

Vir, crkva sv. Ivana Krstitelja

Fol. 65v.

[…]

A sinistris Ecclesiae est aliud Altare Beateae Verginis de Concetione […]. Palium album ex damasco […]

[…]

Vir, kapela Uznesenja Bl. Djevice Marije

Fol. 65v.

Zaštićeno autorskim pravima

[…] ad visitandum sacellum B. V. Assumptae edificatum à quondam Vuko Cerniza Gubernatore in suo predio. […]

[…]

Trè corporali con le sue animette nella borsa.

Purificatorii 4.

Un camise con suo cingolo, et amito.

Una pianeta rossa di capiciola à fiori con sua stola, e manipolo.

Un' altra nera di durante con stola, e manipolo.

Una giala di camelotto.

Vir, crkva sv. Ivana Krstitelja (?)

Fol. 66

[…]

Sei corporali con le sue animette.

Purificatorii da 30 in circa.

Sette veli da calice.

Una pianeta di Damascho Rosso vecchia.

Un altra di Siviglia à fiori.

Una pianeta di Veluto anticha Rossa.

Una paonazza nova di ferandina con sua stola, e manipolo.

Una pianeta nera di durante con sua stola, e manipolo.

Due borse da calice.

Un camise con suo cingolo, et amito.

Due altri à mezzo drappo con sua stola, et amito.

Un Ombrella (…) di ferandina.

Fol. 67

Una Bandiera d' armesino per uso delle processioni figurata con imagini di diversi Sancti.

Sei tovaglie d' Altare, et quattro altri longhi per uso della Communione.

Privlaka, župna crkva Uznesenja Bl. Djevice Marije

Fol. 69

In Sacrestia è un Armaro in cui si conservano la paramenta della Chiesa.

[…]

Una pianeta bianca di ferandina con sua stola, e manipolo.

Un altra rossa di Damasco.

Una pianeta di capiciola à diversi colori con stola, e manipolo.

Zaštićeno autorskim pravima

Una di rasetto verde à fiori stola, e manipolo.

Una Pianeta di varii colori di ferandina, stola, e manipolo.

Quattro corporali con le sue animette.

Quindeci purificatorii.

Trè Borse nuove compagne de suoi apparati, e due vecchie.

Veli da Calice Cinque di varii colori.

Cinque camisi con suoi amiti, e cingoli.

Tavaglie d' altare nove.

[…]

Zaton, župna crkva Rođenja Bl. Djevice Marije

Fol. 71v.

[…]

Quattro Corporali con le sue Animette.

Purificatorii vinti due.

Facioletti da Calice quattordeci di diversi colori.

Quattro facioli ricamati chiamati marame et un Vello da (…) di raso verde.

Tre Camici buoni con li suoi cingoli, et due cotte.

Quatordeci tovaglie longhe per la Communione.

Una pianeta di ferandina bianca à fiori con stola, e manipolo.

Una pianeta verde di damasco con stola, e manipolo.

Una paonazza di ferandina, stola, manipolo, e Borsa.

Una negra di ferandina con stola, e manipolo.

Una bianca di damasco vechia con stola e manipolo.

Una rossa di camelotto con stola, e manipolo.

Una giala di raso con stola, e manipolo.

Due bandiere per le processioni.

Tre telle turchine da coprir gl' altari.

Due antipendii uno di camelotto cangiante, e altro di ferandina.

Vrsi, župna crkva sv. Mihovila Arhanđela

Fol. 74

Altare (maius)

[…] unum pallium ex ferandina cum pluribus coloribus […]

Altare SS. Trinitatis

[…] Pallium Album ex ferandina. […]

Zaštićeno autorskim pravima

Fol. 74v.

[…]

Trè corporali con le sue Animette.

Sedeci purificatorii.

Quattro veli da Calici di diversi colori.

Una pianetta rosa di Damasco stola, e manipolo.

Una pianeta bianca di ferandina con stola, e manipolo.

Un altra similmente di ferandina rossa, e bianca à fiori con stola, e manipolo.

Una pianeta di Damasco Verde con stola, e manipolo.

Una paonazza di ferandina con stola, e manipolo, e Borsa.

Una nera di sarza con stola e manipolo.

Due camici nuovi con suoi cingoli et amiti.

Trè altri à mezza vita con suoi amiti, et un cingolo.

Trè cotte.

Un antipedio di panno gialo.

Uno di tella nera, et due di tella pinta.

Trè telle turchine da coprir gl' Altare.

Due Pavioncini per Tabernacolo, e due Bandiere pinte per le Processioni.

Trè tovaglie per Altari quattro tovaglie per Communioni.

Una Cassa appreso l' altare per conservatione della robba.

[…]

Un Ombrella.

Poljica, župna crkva sv. Mihovila

Fol. 76v.

[…]

Quattro Corporali con le sue animette.

Nove purificatorii.

Fol. 77

Sei Veli da Calice di diversi colori.

Una pianeta nera di durante stola e manipolo.

Una pianeta di quadretto pavonazza stola e manipolo.

Una pianetta di ferandina pavonazza nouva stola, manipolo, e borsa.

Una pianeta rossa di Damaschetto, stola, e manipolo.

Una pianetta verde di tabino, stola, e manipolo e borsa.

Zaštićeno autorskim pravima

Una pianeta di Brochadello stola, e manipolo.

Una bianca di ferandina stola, e manipolo.

Trè camici ben condizionati con amiti, e cingoli.

Trè tovaglie d' Altare monde, et altre trè da lavarsi.

Due cotte.

Sette tovaglie lunge da communione.

Un camicie vechio intiero con amito, e cingolo.

Due cortine per coprir gl' Altari.

Trè pavionzini per coprir il tabernacolo di diversi colori.

Sette marame, ò facioli.

[…]

Altri quattordeci purificatorii da lavarsi, et un corporale.

Due penelli, uno verde altro rosso.

[…]

Dračevac Ninski, župna crkva Bl. Djevice Marije (danas sv. Martina)

Sine fol.

[…] un corporale, un purificatorio, et un velo di più colori.

Una pianeta di damascheto pavonazza à fioretti d' oro con la sua stola, e manipolo.

Un' altra di capicciola di varii colori con stola, e manipolo.

Un camise nuovo col cingolo, et amito.

[…]

Nin, katedrala sv. Anselma

Sine fol.

[…]

Trè corporali con le sue animette.

[…]

Due Piviali di capiciola à diversi fiori.

Uno di ferandina à diversi colori.

Uno paonazzo di ferandina.

Uno di sarza pur paonazzo.

Una Pianetta con quattro tonicelle di capiciola à fiori con li suoi Galoni d' oro.

Una pianetta con due tonicelle di ferandina à diversi colori con Galoni d' oro falso.

Zaštićeno autorskim pravima

Una pianetta di ferandina con due tonicelle bianche à diversi colori con Galon falso d' oro.

Una pianetta verde di capiciola.

Due pianete di sarza paonazze.

Un' altra paonazza di ferandina.

Una pianetta rossa di Tabino à onde.

Un' altra di ferandina di diversi colori con galoni falsi.

Una di ferandina bianca.

Una negra pianeta di ferandina.

Una negra di sarza.

Un stolone di sarza paonazzo.

Un velo bianco da spalla.

Borse dieci di diversi colori tra nove e usate.

Tredeci veli da calice di diversi colori.

[…]

Sei camisi con suoi cingoli e amiti.

Cinque tavaglie.

[…]

Un Baldachino di ferandina rosso con diversi colori con quatro haste.

[…]

Nin, kapela Gospe od Zečeva

Sine fol.

[…]

Circa statua Beateae Verginis est velum sericeum coloris aurei simile, et vestis (…) coloris argente contexta.

Mensa altaris […] coperta tela cerata, et duabus mappis. Duo palia unum album ex ferandina novum, alterum vetus ex tella depicta.

[…]

Quatuor Cortinae pro vestiendis columnis Capellae ex ferandina novae albae cum floribus rubeis.

[…]

Vestine per ornamento della Beateae Verginis numero tredeci, e per Bambino Giesù numero tredeci, et in tutto vinti sei, di diversi colori, e di diverso ornamento (?), tutti di seda.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Nin, crkva sv. Mihovila Arhanđela

Sine fol.

[…]

Un Corporale, Quattro Purificatorii, Un Velo da Calice.

Un Camice con suo amito, e Cingolo. Un' altro vechio.

Una pianeta Rossa di Damasco con sua stola, e manipolo.

Un' altra di Caneva netta di diversii colori, stola, e manipolo, et una Borsa.

Una Tovaglia.

Un Penello di tella pinta con imagini de' Santi et un Palioto di Bedena giala.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 52

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Ninska biskupija, Vizitacije, kutija 2, biskup Andrea II Balbi (1727. – 1732.),
1728. – 1730. godina

Novigrad, župna crkva Rođenja Bl. Djevice Marije

Fol. 1 – 1v.

Novegradi, li 6 Agosto 1729.

Inventario della roba seguente che s' attrova nella Sacristia della Chiesa parrochial di S. maria di Novegradi, come segue

[…]

Corporalli numero 9 con le loro Animette.

Fazoletti Bianchi numero 7 quatro di Azze lavorati con Seda è Trè di Seda

Di più Rossi numero 4 Trè di Seda è uno di Azze.

Di più due di Seda novi di Varii colori.

Di più un Verde di Seda è un Paonazzo di Seda è un Turchin di Seda.

Di più due Neghri. In Tutto numero 18.

[…]

Pianette Bianche numero 1 di Damasco con Stola è Manipollo.

Verde di Damasco numero 1 con Stola è Manipollo.

Rosse due una di Seda è una di Merlo lino è Lanna con Stola è Manipollo.

Paonazze numero 1 di Seda con Stola è Manipollo. Stola d' altra robba.

Di Varii Collori à Stricche numero 3 con Stola è Manipollo è Borse delle qualli una è doppia, che Serve anco di Negro.

Di più due di Ferandina à Fiori col Fondi Bianco, con Stolla è Manipollo è una Borsa.

Di più una di Tabbin à Fiori varii, con Stolla è Manipollo è Borsa è una Borsa Nova di Seda à Fiori.

In Tutte numero 11.

Camisi numero 7 delli qualli Sono due per Strapazzo.

Un Pluvial di Seda Bianca à Fiori con recamo d' Argento.

Uno di più Paonazzo di Seda con le loro Stolle.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Novigrad, crkva sv. Katarine

Sine Fol.

Nota od Robe sctose nahodi u Czarqui Svete Katarine

[…]

Korporala od kalexa s'uoima animet: numero 3

Faciolih od kalexa usue – numero 7

Planite od razlicitih kolura svoima sctolam, i manipulim usue – numero 2

Kamixa – numero 2

Rubou od oltara usue – numero 9

Prid oltarnika – numero 2

Zelenih komadih odscarze – numero 9

Czarglenih – numero 7

Marama Velikih – numero 8

Malih – numero 5

Bugarkigne komadih – numero 5

Moara komada – numero 2

Kota stara – numero 1

Ubrusa – numero 4

Yedan baryacich od svile czarglene s prilikom Suete Katarine

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 53

DAZD 31, Bilježnici Zadra, Pietro Paolo Coltelli (1777. – 1817.), B. IX, F. XVI, minute 111 – 437; Numero 68. Minute dal numero 127 al numero 194.

Slivnica, župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Numero 140/4
Adi 6 Aprile 1808. Slivnizza
Inventario degli effetti che s' attrovano nella Chiesa intitolata S. S. Cosma, e Damiano nella Villa di Slivnizza
[…]
Numero 3 tovaglie dio tella ordinaria vecchie
[…]
Numero 3 tovaglie dio tella ordinaria vecchie
[…]
Numero 1 ombrella di damasco vecchio
[…]
Numero 9 Pianete di vari colori con suoi manipoli, e stolle
Numero 1 Pluviale bianco di Damasco
Numero 1 vello di bavella turchina contornato di franzeta d' argento
Numero 2 cotte di tella ordinaria con suoi merli
Numero 3 camisi di tella ordinaria con suoi merli, amiti, e congoli
Numero 2 bandiere di gotton rosso
[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 54

DAZD 31, Bilježnici Zadra, Pietro Paolo Coltelli (1777. – 1817.), B. IX, F. XVI, minute 111 – 437; Numero 68. Minute dal numero 127 al numero 194.

Posedarje, župna crkva Gospe od Ružarija

Numero 141/4
Adi 5 Aprile 1808. Possedaria
Inventario degli effetti essistenti nella Chiesa Parochiale
[…]
Numero 2 Cuscini di damasco rosso vecchio
[…]
Numero 3 tovaglie
[…]
Numero 2 Cuscini di damasco vecchio
[…]
Numero 3 tovaglie
[…]
Numero 3 tovaglie
Numero 2 Cuscini di damasco vecchio
[…]
Numero 1 Ombrella di damasco vecchio
[…]
Numero 3 camici di tella ordinaria con suoi amiti, e cingoli
Numero 9 pianete di vari colori con suoi manipoli, e stolle
Numero 1 Pluviale di damasco a vari colori con sua stolla
Numero 1 vello di seta per uso dell' espozision del Sacramento
Numero 2 cotte tella ordinaria, fornite con merli
Numero 1 vello di seta righata, contornato di franza d' oro
Numero 1 camice nuovo con merlo alto, e fodra nera
Numero 1 pianeta di raso giallo a fiori bianchi
Numero 1 pianeta fondo bianco con fiori color verde rame
Numero 1 antipendio bianco di damasco

Zaštićeno autorskim pravima

Numero 2 bandiera di gotton rosso

Numero 1 bandiera di morto rosso con l' insegna de Leone

Numero 4 tovaglie di tella, contornate di merlo basso

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 55

DAZD 31, Bilježnici Zadra, Pietro Paolo Coltelli (1777. – 1817.), B. XI, F. XIX

Vrsi, župna crkva sv. Mihovila

Numero 7/3
Adi 23 Decembre 1810 – Verchè
Nota delle supeletili, ed aredi sacri della Chiesa Parochiale
[…]
Numero 21 tovaglie di tella ordinaria bianca, e franze di tella comune, fornite di merlo
Numero 8 pianete di vari colori con suoi fornimenti
Numero 1 piviale di color violaceo
Numero 1 detto di color bianco a fiori rossi, ed assortiti
Numero 5 camisi con suoi cingoli, ed amiti
Numero 1 cotta di tella ordinaria vecchia
Numero 9 così dette marame, servono per sugamani
Numero 4 bandiera di bavella rossa: una verde però
Numero 4 coperte d' altare di tella turchina
Numero 2 coltrine picciole da quadri
[…]
Numero 6 cuscini d' altare
[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 56

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Zadarska nadbiskupija, Vizitacije, kutija 3, sv. 35,
Inventario di Peterzane, Anno 1824. 21. Giugno

Petrčane, župna crkva svetih Ivana i Pavla

Fol. 2 – 3
Inventar od Robe Coja se nalasi u Carqui S Ivanna i Pavla
Sotto tavaje – numero 2
Sora Tavaja – numero 8
Camisi – numero 5
Amiti – numero 3
Cingoli bianchi tre Rossi uno – numero 4
Cotte – numero 2
Purificatori – numero 50
Lavabi – numero 1
Corporali – numero 2
Animele – numero 2
Pianete nere – numero 2
Pianete Bianche – numero 3
Pianete Rosse
Paonace –
Pianete verde
Pivial Bianco Fiorato – numero 1
Binda Bianca Fiorata – numero 1
detta Bianca – numero 1
[…]
Lombrela – numero 1
[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 57

DAZD, 337 – Benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu, kut. 1, fol. 207 (prema paginaciji grafitnom olovkom)

Inventar samostana sv. Kuzme i Damjana na Ćokovcu (iznad mjesta Tkon na otoku Pašmanu) iz travnja 1571. godine

[…]
Una mitra et sua manica.
Una pianeta divisata (?) verde con la croce.
Una pianeta di veludo roso con la croce.
Una pianeta di damascho biancho (con) la croce d'oro.
Altra pianeta di veludo roso (con) la croce d'oro.
Una pianeta biancha frusta con la croce.
Duii strete di veludo rose.
Duii strete divisate (?) usade.
Duii strete bianche fruste.
Uno pano di altar di raso roso.
Camisa fornita di amiti et stola.
Duii stola anchora una divisata altra verde.
[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 58

Apostolska vizitacija Agostina Valiera 1579. godine (dio rukopisa koji se odnosi na otočne crkve)

Transkribirano prema ispisu mikrofilmiranog rukopisa (izvornik pohranjen u Tajnom vatikanskom arhivu) u knjižnici Konzervatorskog odjela u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Fol. 62

[…]

Iž Veli, župna crkva Sv. Petra

Ecclesia parochialis consacrata Sancti Petri […]

[…]

Mobilia ecclesie

[…] camisi duo cum amicibus et cinguli.

Planete v. veluti (…) rasi rubei, et dua feriales ex tela.

Palia sex una corii duo damaschi riliqui feriales.

[…]

Fol. 62v.

[…]

Sali, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Ecclesia parochialis et consacrata sub titolo asumptionis Beate Maria […]

[…]

Mobilia

[…]

Corporalia septem et sex purificatoria.

Fol. 63

[…]

Planeta quinque ex serico honorifica cum cruce ex auro.

Quinque alia feriales, cum stoli set manipulis.

[…]

Tobalea quadraginta.

Et dua tobalea per lecturlibus.

Palia sex duo ex corio inaurato et quatuor ex panno.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Sali, crkva sv. Roka

Ecclesia Sancti Rochi oratorum […]

Mobilia

Planita una ex zambellotto cremesino nova et (…).

Fol. 63v.

[…]

Žman, župna crkva sv. Ivana Krstitelja

Ecclesia Sancti Ioannis Baptistae decollati […]

[…]

Fol. 64.

[…]

Mobilia

[…]

Corporalia quatuor satis munda purificatorium duo, stola duo, tobalea decem, palia quatuor.

Planeta tres pulcra.

[…]

Žman (Luka), župna crkva sv. Stjepana prvomučenika

Ecclesia Sancti Stephani protomartiris […]

[…]

Fol. 64v.

[…]

Mobilia

Corporalia quatuor, vela duo, tobalea sexdecem.

Planeta quinque tres honorificentima ex damasco cum opere frigi ex auro, et dua feriales.

[…]

Fol. 65.

[…]

Savar, crkva sv. Pelegrina

Ecclesia Sancti Pelegrini est capella […]

[…]

Fol. 65v.

Mobilia

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Corporale absque velis, et purificatoriis.

Planeta tres pulchrum ex veluto et damasco, et dua feriales omnes sine cingulis stole set manipulis.

Tobalea viginti cotta una.

Palia dua ex panno vili.

[…]

Fol. 66.

Brbinj, župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Ecclesia parochiale sub titolo SS. Cosma e Damiani […]

[…]

Mobilia

[…]

Corporalia duo, purificatoria duo, et velum unum.

Planeta dua ex damasco.

Camisi duo cum amictibus et cingulis stola et manipulo.

Tobalea quindecum

[…]

Fol. 66v.

Božava, župna crkva sv. Nikole

Ecclesia Sancti Nicolai parochialis […]

[…]

Fol. 67.

[…]

Mobilia

[…]

Planeta quinque.

Camisi quatuor duo boni et alius laceri.

Tobalea decem.

Palia quinque.

Corporalia duo.

Purificatoria quattuor, vela duo pro calicibus.

Fol. 67v.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Molat, župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije

Ecclesia parochialis consacrata sub titulo visitationis B. Maria […]

[…]

Fol. 68.

[…]

Mobilia

[…]

Corporalia duo.

Vela duo.

Purificatoria quatuor.

Tobalea viginti.

Planeta tres ex serico rubeo et due feriales ex tela.

Alba quinque.

Amictus tres.

Cingula tria.

Cotta tre.

Palia quattuor.

[…]

Silba, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije

Ecclesia non consacrata […] sub titolo Nativitatis […]

Fol. 68v.

Beate Mariae […]

[…]

Mobilia

[…]

Planeta dua ex damasco rubeo, et (…) croce nova.

Camisi duo cum amictibus et cingulis.

Corporalia duo.

Tobalea viginti.

Fol. 69v.

[…]

Olib, župna crkva

Eccelsia parochialis consacrata […]

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Fol. 70

Mobilia

Corporalia tria in munda.

Tria vela.

Viginti tobalea.

Palia tria ex corio aurato duo ex panno lacero.

Dua planeta ex damasco cum cruce operis frigis.

Alia planeta ferialis ex serico.

Tres planeta ex tela alba.

Camisi tres cum amictibus et cinguli manipulos et stolis.

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 59

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),

Vizitacije, kutija 1, 1503 – 1670, sv. 1

Vizitacija (*Visitatio*) nadbiskupa Natalea Veniera (1577. – 1588.), 1583. godina, otočna mjesta

Olib

Fol. 18v.

[…]

Una pianeta di damasco rosso con il manipolo, et stola et congolo.

[…] Mantili d' altar quaranta […]

[…]

Silba

Fol. 20v.

[…]

Una bandiera Nova di seda rossa indorada.

Una pianetta di tella con Croce rossa.

[…]

Brbinj

Fol. 29v.

[…] nella chiesa parochiale un palio d' altare di tella […]

Luka

Fol. 31v.

[…] Un palio d' altare di damasco rosso novo. […]

Iž Veli

Fol. 33

[…]

Un pianetta di tella biancha et […]

Sali

Fol. 35

[…] quatro mantili d' altari novi. […]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 60

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Vizitacije, kutija 1, 1503 – 1670, sv. 2
Vizitacija (*Visitatio generalis*) nadbiskupa Natalea Veniera (1577. – 1588.), 1587. godina, otočna mjesta

Silba

Fol. 20

[…] Una Cotta di tella, et Un paramento di tella Turchina cioè una pianetta […]

Molat

Fol. 21v.

[…] et Tunc parochus ex posuit quod tradita fuit sibi planeta, stola, et manipulum in Civitate Jadren à fratalen. Sancta Marcela […]

Božava

Fol. 23

[…]

Una Pianeta di tella bianca.

[…]

Un Vessillo di tella.

Doi palii d' altari.

[…]

Sali

Fol. 29

[…]

Un palio d' altari di damasco cremesino.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 61

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Vizitacije, kutija 1, 1503 – 1670, sv. 4, 1603. godina, apostolska vizitacija Mihovila Priulija, zapisi *visitatora foraneusa* Frane Grisonija (dio rukopisa koji se odnosi na otočne župe i samostane)
(prema strojopisu iz 1962. godine don Amosa Rube Filipija /1905. – 1985./, povjesničara, župnika u Sestrunju i Ugljanu)

Sestrunj

Fol. I

[…]

Vidit planetam ex telac um stola et manipulo lineo camisum cum ammitis et cingulo.

Vidit corporale cum purificatorio immundum […]

Mandavit emi duo alia corporalia cum sex purificatorijs decentibus et bursam sericam pro custodiendis ipsis corporalibus

[…]

Ugljan, kapela Svih Svetih

Fol. V

[…]

Vidit camision, amitum, stolam, et manipulum cum planeta linea alba, que paramenta custodiuntur in quodam banco sub clavi […]

[…]

Ugljan, župna crkva Uznesenja Bl. Djevice Marije

Fol. VII

[…]

Vidit tria corporalia munda cum tribus purificatoriis. […]

Vidit velos pro calicibus ad sufficientiam.

[…]

Vidit quatuor camisos cum suis amictis et quatuor planetas cum stoli set manipulis sericis,

[…]

Vidit tobaleas ad suficintiam.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Mandavit etiam ornari tabernaculum intus panno serico rubeo, supra praedictam pixidem invenit velum

[…] vidit quator camisos cum suis amictis et quator planetas cum stolis et manipulis sericis, mandavit emi bursas pro corporalibus detinendis

[…]

mandavit emi umbellam pro deferendo sanctissimo sacramento, quee omnia paramenta custoditur decenter, et sub clavi.

Ugljan, kapela sv. Hipolita i Kasijana

Fol. VIII

[…]

Vidit […] et corporale mundum, cum bursa, cum velo […] Cottam camisum duas planetas linea cum stoli set manipulis

[…]

Ugljan, crkva sv. Jeronima

Fol. XI

[…]

Visitavit Sanctissimum Sacramentum supra altare maius in taberanculo ligneo intus panno serici ornatae in pixide argentea cun suo velo bene et decenter custoditum […]

Visitavit sacristiam […] vidit […] quatuor corporalia, et purificatoria […]

Vidit […] duas cottas et dece camisos cum decem planetis diversorum colorum cum stolis, et manipulis.

Lukoran, župna crkve sv. Lovre

Fol. XII

[…]

Mandavit foderari tabernaculo aliquo panno serico rubei coloris et ornari exterius conopeo decenti serico […]

Vidit […] duo corporalia et quatuor purificatoria, […]

Vidit velum pro calice et mandavit emi bursam pro custodiendis corporalibus […]

Vidit quatuor camisos cum amictis planetam albam lineam, planetam nigram lineam, viride sericam et rubeam ex ciambelotto cum suis stolis, manipulis et cingulis.

Sutomišćica, župna crkva sv. Eufemije

(Prestaje ranije označavanje fol. rimskim brojevima)

Fol. 2

Vidit […] tria corporalia munda, velos pro calacibus […]

Zaštićeno autorskim pravima

Vidit […] tres camisos quatuor planetas sericas cum stolis, et manipuli, tobaleas ad suficientiam […]

Ordinavit umbellam pro deferendo Santissimo Sacro […]

Galevac (Školjić), crkva sv. Pavla (samostan franjevaca trećoredaca)

Fol. 4

Vidit corporalia purificatoria et alia paramenta ad sufficientiam.

Kukljica, župna crkva sv. Pavla

Fol. 7

Mandavit foderari tabernaculum ligneum aliquo panno serico rubeo […]

Fol. 8

[…] quator planetas cum stolis, et manipulis, quator camisos cum amictis […]

Mandavit emi bursam pro corboralibus […]

Kukljica, crkva Gospe od Snijega

Fol. 11

[…] vidit planeta linea alba stolam et manipulum cum camiso et amictu et tobaleas ad suficientiam quae omnia debite custodiuntur in capsa subclavi […]

Banj, župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Fol. 12

Vidit […] corporale cum purficatoris ad sufficientiam, velum pro calice […] duos camisos cum amictibus, duas planetas sericas rubeam, et viridem cotam quae omnia custodiuntur inquodam banco retro altare maius […]

[…] mandavit ornari tabernaculum intus panno serico rubeo […]

Fol. 13

Vidit planetam rubea sericam, et aliam lineam cum suis stoli set et manipulis, duos camisos cum amictibus et cingulis […]

Dobropoljana, župna crkva sv. Tome apostola

Fol. 15

Vidit […] tria corporalia, duo purificatoria

Fol. 16

Vidit planetam sericam, violaceam […] duos camisos planetam rubeam, Tobaleas ad sufficientiam […]

Mandavit fieri planetam sericam albam […]

Zaštićeno autorskim pravima

Neviđane, župna crkva sv. Mihovila

Fol. 16

[…] mandavit emi velum sericum pro pixide, ornari tabernaculum interius aliquo panno serico et fieri conopeum exterius […]

[…] mandavit emi umbella […]

Fol. 17

[…] vidit tria corporalia […]

Fol. 18

Vidit tobaleas ad sufficientiam

[…] tres planetas, duas rubeas sericas et aliam lineam ceruleam cum stoli set manipulis.

Vidit tres camisos cum amictibus et cingulis.

[…] mandavit emi bursam pro corporalibus albam et aliam rubeam […]

Pašman, župna crkva sv. Marije

Fol. 19

[…] mandavit ornavi Tabernaculu' intus panno serico rubeo.

Fol. 20

Vidit quatuor corporalia, et quinque purificatoria […] vidit duos velos

Vidit duas planetas sericas rubea, aliam planetam viridis coloris sericam, et etiam lineam albam […]

Kraj, samostan sv. Duje

Fol. 23

[…] in tabernaculo annexo dico altari bene interus ex panno serico foderato

Fol. 24

interius ex panno serico foderato cum suo corporali […]

Tkon, župna crkve sv. Tome apostola

Fol. 25

Vidit quator corporalia, duo nitida et duo innmunda […] vidit purificatoria ad sufficientiam

[…] vidit planetas octo cum suis stolis, et manipulis ex serico Zambelotto, et tela, vidit quator camisos cum debitis amictibus, cingulis quator, adsum tobalea ad sufficeintiam.

Vrgada, crkva sv. Andrije

Fol. 29

Vidit duas planetas rubeas, una cum ex serico, altera Zambelotto.

Idem vidit aliam planetam ceruleam ex serico cum suis stoli set manipulis.

Zaštićeno autorskim pravima

Vidit duos camisos cum suis amictibus, et cingulis.

Vidit aliam planetam albam ex tela et alium camisum. Vidit cottam tobaleas ad sufficientiam […]

Sali, župna crkva Uznesenja Bl. Djevice Marije

Fol. 33

Visitavit Sacristiam, vidit […] tria corporalia et alia quinque […] vidit vela ad sufficientiam, et bursas sufficientiam

Vidit camisos quinque decentes, vidit planetas ex serico omnium colorum cum suis stolis, et manipulis, et cingulis valde decentibus, vidit seks cottas.

Sali, kapela sv. Nikole (kaštel Guerini)

Fol. 34

Vidit […] duabus corporalibus decentibus, vidit paramentum com planeta, et stola decenti.

Zaglav, crkva sv. Mihovila, samostan franjevaca trećoredaca

Fol. 36

Vidit paramenta pro celebratione missae sufficientiam.

Žman, župna crkva sv. Ivana Krstitelja

Fol. 38

Vidit quator corporalia […]. Vidit vela ad sufficientiam […]

Vidit pluviale cum duobus tunicellis ex fustagno.

Vidit camisos et planetas, et alia ex fustagno.

Vidit camisos et planetas, et alia paramenta ad sufficientiam […]

Luka, župna crkva sv. Stjepana

Fol. 42

Vidit quator camisos cum suis amictis, Vidit tres planetas ex serico vilaceam, viridem, et rubeam […]

Piškera, Kornati, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (danas Rođenja Blažene Djevice Marije)

Fol. 43

[…] Vidit duo corporalia decentia, vidit Camisum et planeta virident cum stola et manipulo […]

Zaštićeno autorskim pravima

Rava, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Fol. 44

Vidit tris corporalia […] tribus bursis sericis […] vidit duos camisos cum suis amictibus, vidit planetas duas alteram […] ex Zambelotto et alteram albam ex tela indecenti cum suis stolis ac manipulis […]

Iž Veli, župna crkva sv. Petra

Fol. 47

[…] vidit tria corporalia decentia, vidit purificatoria ad sufficientiam ac vela. Et cum non adsint bursae, […]. Vidit duos camisos cum suis amictibus. Vidit quatuor planetas unam albam ex bambacino et tres rubeas sericas cum tribus stolis, et manipulis […]

Savar, župna crkva sv. Pelegrina

Fol. 50

Mandavit Tabernaculum […] circumornari panno serico rubeo […]

Fol. 52

Vidit tria corporalia decentia […] Vidit aliud corporale […] Vidit sex purificatoria […] Vidit tria vela pro calicibus […] Vidit unam bursam […] Vidit tres camisos cum suis amictis et cingulis, vidit planetas partim ex serico, et partim ex tela omnium colorum ad sufficientiam cum stoli set manipulis.

Brbinj, župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Fol. 54

Mandavit tabernaculum circumdari panno serico […]

Fol. 55

Vidit tres camisos cum suis amictis, et cingulis, vidit quatuor planetas duas ex serico et duas ex tela diversorum colorum, […]

Brbinj, kapela sv. Blaža, u kaštelu obitelji Soppe

Fol. 56

[…] vidit unum corporale immundum cum purificatorio […]

Božava, župna crkva sv. Nikole

Fol. 58

Visitavit postea Sacristiam […] vidit corporalia quinque […] vidit tres camisos cum suis amictibus e cingulis, vidit planetas quatuor ex serico, duas rubeas alteram viridum, et alteram violaceam […]

Vidit tria vela pro calicibus […]

Zaštićeno autorskim pravima

Dragove, crkva sv. Apolinara

Fol. 61

Vidint velum decens pro calice […] vidit camisum cum suo amictum, et cingulo, vidit planetam rubeam cum stola, et manipuli decenti.

Dragove, kapela sv. Marije *de Ruvere*

Fol. 61

[…] vidit unum corporale et unum purificatorium […] vidit camisum cum amictu, vidit planetam nigram ex velluto cum stola et manipulo […]

Veli Rat, crkva sv. Jakova

Fol. 62

[…] vidit unum corporale, et unum purificatorium […] vidit velum pro calice […]

vidit paramentum una cum duabus planetis una cerica rubea, et crocea, et alia alba, et banbasina cum suis stolis, et manipulis

Molat, župna crkva Pohođenja Bl. Djevice Marije

Fol. 64

Vidit corporalia tria cum suis purificatoriis tresdecim […] vidit vela pro calicibus ad sufficientiam, et cum non adsint bursae […]. Vidit tres camisos cum suis amictibus, et cingulis. Vidit seks planetas duas rubeas sericus, tres albas ex tela, et alteram diversi coloris cum suis stolis, et manipulis, mandavit fieri nigram

Fol. 65

ex Zambeloto cum stola et manipulo.

Brgulje, Zapuntel, Ist

Fol. 69

Vidit duos camisos cum suis amictis, et cingulis, vidit tres planetas duas rubeas ex velluto et alteram albam ex tela […]

Fol. 70

[…] vidit unum corporale et duo purificatoria […]

[…] vidit duo vela pro calice […] vidit duos camisos cum suis amictis, et cingulis, vidir tres planetas unam albam ex bambacina, alteram nigram ex zambelotto et alteram viridem ex damasco cum suis stolis, et manipulis.

Zaštićeno autorskim pravima

Silba, župna crkva sv. Marka

Fol. 72

[…] vidit duo corporalia nitida, […] vidi unum purificatorium […] vidit camisos tres cum suis amictis, et cingulis, vidit duas planetas rubeas sericas cum stolis, et manipulis, vidit alteram ex damasco, et alteram nigram ex fustagno, cum stolis, et manipulis, […]

Fol. 74

Visitavit postea sacristiam, vidit […] corporalia tria satis decentia, […] vidit quator vela diversorum colorum, […] vidit tres camisos cum suis amictis et cingulis, vidit planetas quatuor ex serico duas rubeas […] cum suis stolis, et manipulis […]

Silba, crkva sv. Ivana Krstitelja

Fol. 74

[…] vidit duo corporalia […] vidit duos camisos cum amictis, et cingulis, vidit duas planetas alteram viridem sericam, alteram violaceam ex raso, et cum suis stolis, et manipulis […]

Olib, župna crkva sv. Stošije

Fol. 78

Visitavit Sacristia […] Vidit tria corporalia […] vidit sex purificatoria […] vidit bursam, iussit emi tres serica albam rubeam, et violaceam, vidit vela a sufficientiam […]

Vidit tres camisos cum suis amictis, et cingulis.

Vidit planetas qam plures ad sufficientiam omnum colorum ex serico cum suia stolis, et manipulis […] vidit tobaleas ad sufficientiam, […]

Fol. 79

[…] vidit duo corporalia nitida, et duo purificatoria, […]

Vidit camisum cum amictum et cingulo, vidit duos planetas sericas, viridem et violaceam cum suis stoli set manipulis, […]

Kornat, crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije (Gospe od Tarca)

Fol. 84

Vidit unum corporale, et unum purificatorium […]

Vidit unum camisum cum suo amictu et duas planetas, unam albam ex tela cum Cruce ceruleo, sericam, aliam rubeam ex serico cum suis stolis et manipulis.

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 62

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),
Zadarska nadbiskupija, Vizitacije, kutija 1, sv. 6
Vizitacija (*Visitatio ecclesiarum Jadrensis Metropolitanae*) nadbiskupa Ottaviana Garzadorija (nadbiskup 1624. – 1639.), 1626. godina

Olib, župna crkva sv. Stošije

Fol. 32

[…]

Una Umbrella di seta per uso del Santissimo Sacramento.

[…]

Una Umbrella per la procession del Santissimo Sacramento.

[…]

Due antialtari di corame indorato.

Item un' altro di setta cremesina.

Due altri di rasso.

Camisi numero tre con li suoi cinguli, et amiti.

Pianete sei quattro rosse, una bianca, e l' altra verde.

Di più un altra pianeta rovana.

Fol. 33

[…]

Due Bandiere di seta con le loro aste.

Olib, crkva sv. Marije

[…]

Pianete numero cinque una Pavonazza.

Una bianca, et una verde / di brocato

Camisi tre forniti.

Tovaglie d' altare dodeci.

Panni d' altare due un' d' coridoro, e l' altro pavonazzo.

[…]

Una Bandiera con la sua asta.

Zaštićeno autorskim pravima

Silba, crkva sv. Marije

Fol. 56

[…]

Tavaglie d' altare quindeci.

Una pianetta rossa fornita.

Un altra bianca di raso.

Un' altra verde similmente di raso fornita.

Una pianeta negra di sarza fornita.

[…]

Un' piviale di seta di diversi colori.

Silba, crkva sv. Marka

[…]

Venti Tovaglie d' altare.

[…]

Due pianete di Damasco rosso fornite.

Una pianeta di raso naranciato fornita.

Un' altra gialla di raso fornita.

Un' altra di Damasco Rovano.

Una pianeta di rasso negra.

[…]

Due Bandiere con le sue aste, una di seta, l' altra di rasso.

Molat, župna crkva Pohođenja Bl. Djevice Marije

Fol. 64

Tovaglie d' altare numero trenta.

Una pianeta rossa di Damasco fornita.

Un' altra pianeta rossa di seta parimente fornita.

Due di botana bianca fornite.

Fol. 65

Una di Tabino ad opera bianca fornita.

Una di seta rovana vecchia.

Camisi quattro con li suoi amitti, et cingoli.

[…]

Pallii d' altar quattro.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Un' ombrella per il Santissimo Sacramento.

Brgulje, župna crkva sv. Andrije

Fol. 65

[…]

Una pianeta rossa di damasco.

Un' altra di ferrandina bianca fornita.

[…]

Un pallio d' altare.

Tovagli d' altare numero tre.

Zapuntel, župna crkva Rođenja Bl. Djevice Marije

Fol. 66

Una pianeta rossa di Damasco fornita.

Un' altra similmente rossa e di Damasco.

Una pianeta pavonazza di velludo.

Un' altra di ferandina bianca fornita.

Un' altra pure di ferandina rovana.

[…]

Due camisi con li suoi amiti, e cingoli.

Tovaglie otto d' altare.

[…]

Ist, crkva sv. Nikole

Fol. 66

[…]

Una pianeta rossa di Damasco fornita.

Una pianeta di Zambelotto negra fornita.

Due camisi con li suoi amitti, e cingoli.

[…]

Tovaglie d' altare otto.

[…]

Božava, župna crkva sv. Nikole

Fol. 73

[…]

Tovaglie d' altari numero dieotto.

Tre panni d' altari di corame.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Una pianeta nova di velludo fornita.

Una di mezza seta pavonazza fornita.

Una rovana di Damasco fornita.

Una bianca di mezza seta fornita.

Camisi quattro con li suoi Amiti e cingoli.

Dragove, crkva sv. Leonarda

[…]

Una pianeta negra di velluto fornita.

Un' altra di (…) anche fornita.

Tavaglie d' altare tre.

Fol. 74

Un' camiso con il suo amitt, et cingolo.

Veli Rat, crkva sv. Jakova

Fol. 74

[…]

Una pianeta di seta à fiori fornita, et

Un altra rovana di mezza seta anche fornita.

Un camiso con il suo cingolo, et amito.

Tovaglie d' altare numero tre.

Božava, crkva sv. Duha

Fol. 74

[…]

Una pianeta rossa di Damasco fornita.

Un' altra pianeta anche rossa di (…) Damasco.

Tovaglie di altare tre.

Un' palio d' altare di corame.

Brbinj, župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Fol. 81

[…]

Una pianeta nova di Damasco fornita.

Un' altra bianca di ferrandina fornita.

Una pianeta verde di Damasco fornita.

Una pianeta pavonazza di tela fornita.

Zaštićeno autorskim pravima

Un' altra di tela negra anco fornita.

Una pianeta gialla di D(amasco).

Tovaglie d' altare numero venti una.

Camisi numero quattro con li suoi Amiti, e cingoli.

[…]

Una ombrella di Damasco.

[…]

Savar, župna crkva sv. Pelegrina

Fol. 87

[…]

Una pianeta rossa di raso fornita.

Una pianeta gialla di raso fornita.

Una pianeta verde di raso fornita.

Una pianeta pavonazza di damasco fornita.

Un' altra pianeta pavonazza di botama fornita.

Una pianeta negra di tela fornita.

Camisi cinque con li suoi amiti, e cingoli.

Tavaglie di altare vinti.

Un pavione di ormesino verde per il tabernaculo.

Una ombrella per accompagnare il Santissimo Sacramento.

[…]

Panni di altare sei, tre di coro, e tre di bedena.

Luka, župna crkva sv. Stjepana

Fol. 94

[…]

Una pianeta bianca fornita.

Un' altra anco bianca di tela pure fornita.

Una pianeta rossa di Damasco fornita.

Una pianeta verde anco di Damasco, e fornita.

Un' altra pavonazza fornita anco di Damasco.

Una negra di fustagne senza stola.

Quattro camisi con l' amiti, e cingoli.

Tovaglie d' altare tra grandi, e piccoli numero trentaotto.

Settte palii d' altari, due di seta, con il corame, e l' altri di fioretto.

Zaštićeno autorskim pravima

[…]

Una ombrella, due bandiere, e due (…).

Rava, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Fol. 95

Una pianeta pavonazza di Damasco con stola, e manipolo.

Un' altra di raso rosso fornita.

Un' altra di tela negra anco fornita.

Una altra di tela bianca similmente fornita.

Un pallio d' altare di broccatello lionazo.

Un' pallio di Damasco rosso.

Tavaglie d'altari grandi, e piccole numero trenta.

Camisi numero quattro forniti.

[…]

Due bandiere vecchie.

Žman, župna crkva sv. Ivana Krstitelja

Fol. 99

[…]

Sei para di corporali

[…]

Fol. 100

Quattro Camisi con li suoi amiti,e cingoli.

Tovaglie d' altare numero trenta de grandi.

Tovaglie d' altare de piccole cinquanta sei.

Pallii d' altare sette.

Una ombrella.

[…]

Due pavioni peri l tabernacolo de Santissimo Sacramento.

[…]

Una pianeta rossa di Damasco fornita.

Un' altra pianeta similmente di damasco rosso, e fornita.

Un' altra anco di Damasco rosso, fornita.

Un' altra pure rossa di sarza fornita.

Una pianeta bianca di gergano fornita.

Quattro pianete turchine di tela fornite.

Zaštićeno autorskim pravima

Una pianeta pavonazza fornita.

Una pianeta negra di tela con stola, et manipolo fornita.

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 63

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN),

Zadarska nadbiskupija, Vizitacije, kutija 1, sv. 9

Vizitacija (*Visitatio personalis et localis*) nadbiskupa Evangeliste Parzaghija (nadbiskup 1669. – 1688.), 1670. godina

Brgulje, župna crkva sv. Andrije (?)

Fol. 60

[…]

Due Antependii, uno di quali e di seta di diversi colori et uno di coro, vecchisimo, lo quale non e piu bono di servir per altare.

Tre tavaglie usate una delle quali è à Melata per non essa benedetta.

[…]

Due Corporali, con due animelle.

[…]

Due Camisi con li suoi amiti, et uno cingolo di zambelotto.

Doi pianetta, una rotta, con stola, e manipolo, et una stola (?) di bombacino colorito.

Una tela per coprir l' Altare.

[…]

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 64

DAZD 339, Samostan klarisa sv. Nikole u Zadru (1202. – 1798.), Convento San Nicolò, Bené dall' anno 1601 all' anno 1700, Kutija 4, br. 1-158, Br. 156

Oporuka Luciette Zuzza , 1. rujan 1699. godine

Fol. 2

[...]

Lascio alle Reu.de Madri in S.Nicolò il habit di tabin rosso, cioè carpetto e zelecco da far un'antipendio, ò pluvial per benefitio di quella chiesa

[...]

Fol. 5

[...]

Lascio alla Chiesa di S.Nicolò una coltra di scotto (?) rossa col reccamo di fiori zali all'antica, perche (?) serua di antipendio ad uno de altari di detta Chiesa

Lascio un' altra coperta dell' istessa (?) qualità alla Chiesa della B.V.Anontiata, poiche (?) si faccino (?) medem:te un antipendio p un'altare della d:ta Chiesa

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 65

DAZD 20, Općina / Komuna Zadar, Knez Zadra, 81, Oporuke 1318. – 1797., Oporuke deponirane u kancelariji zadarskih knezova (Testamenti presentati nella Cancelleria dei conti di Zara), 1711. -1748., Knjiga II., L.1-463

Oporuka Marchesine Magnanini, **od 18. siječnja 1711.**

Fol. 37

[...]

Lascio alla chiesa de Reverendi Padri di S. Domenico ove sarò sepolta quatro de miei abbiti le più belli ad' uso della chiesa stessa con obbligo adetti Reverendi Padri di pregar il S.Dio per l'anima mia

[...]

dodatak oporuci od 4. veljače

Fol. 43

[...]

Intendo lascio al Reverendo D. Zuanne appalira di S.Ellia il mio habito cauelino (cavelino?) à fiori d'oro cioè mantò e sottana con obbligo al mio Comiss.o Co: Cauagietto (?) di farlo disfare e di fare del sudetto un Apparamento per la Chiesa di S.Ellia, e che non possi essere trasportato da quella Chiesa con pagarli la fattura

Intendo che quelli quatro habiti che ho lasciato alla Chiesa di S. Domenico intendo che dal sodetta comissione siano fatti disfare e fatti da questi tanti paramenti con soccombere alla spesa per la fattura e guarnitione quali servir debbano per la sudetta Chiesa

dodatak / dopuna /izmjena (?) oporuke Marchesine Magnanini od 11. veljače 1712.

Fol. 46

[...]

Intendo disse lascio alla Sagrestia de Reverendi Padri di San Domenico il mio manto nero d'oro; onde sia ridotto in un apparamento à serv. della sagrestia medesima

Intendo disse lascio alla Chiesa di S.Elia de Greci di questa città un manto d'oro color maron, onde sia dal medesimo fatto un' apparamento a servir della medesima chiesa con obbligo che cosi il presente prete come i sussesori suoi preghino S.D.M. per l'anima mia

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 66

DAZD 31, Bilježnici Zadra, Francesco Bonicelli (1707. - 1746.), B. I., Vol. II, n. 18, 28. 1. 1720.

Bračni ugovor Lukrecije, kćeri Frane Posedarskog, koja sa ima udati za Gierolima Michielija Vitturija

Prilog ugovoru: popis i procjena miraza kupljenog u Veneciji (*spese fatte in Venetia per signora contessa Lucretia Possidaria*)

Fol. 5r

[...]

Per l'habito di Damasco di Fiorenza intiero	L. 340
Per l'habito di Drappo d'oro a brazzi otto	L. 1868
Per il Bereton di velluto	L. 65
Per un cuscin di drappo d'oro	L. 30
Per velludo verde brazza quatordeci	L. 308 (L. 22 il Brazzo)
Per un busto di Damasco Latesin a fiori guarnito d'oro	L. 160
Per un Codegugno di velluto color cremese parangon con suoi filleti di (…)	L. 591
Per una vesta da camera con fiori d'oro con il fondi color di latte	L. 680

[...]

Fol. 9v

[...]

Per un paro orrechini di diamanti detti 200	L. 1240
Per una vera di diamanti detti ottanta	L. 688
Per una gioia di diamanti da testa detti 80	L. 496
Per un anello di diamanti detti sessanta cinque	L. 403

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 67

DAZD 58, Ekonom Providurstva Dalmacije 1806. – 1810., 1 knjiga, svežanj 11 – ukinute crkve 1809.

O ustupanju ruha iz Sv. Krševana crkvama u Omišu i Budvi, 1. veljače 1808. godine

Fol. 1

L'economo rassegna due suppliche di Budua, ed Almissa che riceverano degli arredi sacri

Lijevi stupac

Parochiale Chiesa d'Almissa

Una pianeta nera

una detta violacea

una detta rossa

---------- co' loro apprestamenti

due camici

un piviale rosso trinato di galon d'oro

Budua

una pianeta di lana nera

una detta di seta verde

una detta rossa

un camice

un piviale cremese trinato di galon d'oro

una continenza di damasco cremese trinata pure di galon d'oro

Fin dall' anno scorso il Sig: Capn. Re (nečitko) Proc:e della chiesa Budua, come pure il paroco d'Almissa prodressero delle suppliche per ottenere dall' E.R. degli arredi sacri delle chiese sopresse per fornire le respettive loro chiese. Le suppliche med:e furono abbassate per ordine di S.E. al mio, affinchè io dovessi indicare quali effetti si potessero concedere ai supplicanti. Siccome ancora non mi erano stati consegnati gli effetti del chiesa di S.Grisogono, e gli di S.Domenico erano stati di già disposti da V.E. per altri supplicanti, cosi io mi sono riservato di umiliare il mio rispettoso parere (?) a momento della consegna degli effetti del sopresso Monastero (prazno)

Zaštićeno autorskim pravima

Inventariati adunque gli effetti che mi furono consegnati dal P.Rett:e del Lice odi S.Grisogono, e rilasciati alli che furono destinati da Dec:te di V.E. ad uso della chiesa, eserci d'opinione che si posso assegnare ai supplicanti di Budua cioè

Fol. 2

al paroco d'Almissa in riflesso anche alla micerabile sua parochia possa assegnare. Umiliando di tutti li riflessi dell' E.V. io sarò sempre pronto a qualunque disposizione che svorrà tenire int al proposito nel mentre che raccolto in umile (...)

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 68

DAZD 58, Ekonom Providurstva Dalmacije 1806. – 1810., 1 knjiga, svežanj 11 – ukinute crkve 1809.

Postupanje po molbi župnika Ivana Marina De Maris iz Lopara, Zadar, veljača – ožujak 1808. godine

Eccellenza!

Prè Gio: Marino Dè Maris Parroco di Loparo ben istrutto dalla fama del religioso animo di V. Eccellenza osa supplicarla di voler accordare alla povera di lui Parrochia li seguenti sacri arredi:

Un piviale

Due pianete con i suoi apprestamenti

Un camice, ed una tovaja

Un messale

Due, o tre reliquie

Zara, li 27. Febraio 1808.

Devotissimo supplicante

Parocco de Maris

---

desno dopisano:

Io Parocco de Maris ho ricevuto dal R. Economo i contrassegnati sacri aredi

In Fede

Zara li 3. Marzo 1808. *potpis De Maris*

---

ispod dopisano, drugim rukopisom:

Un piviale di S.Grisogono

Due Pianette di S.Martin

Un camice di S.Martin

Una tovaglia di S.Lazzaro di Sebenico

Un messale di S.Lazzaro

Tre reliquie di S.Domenico

Na poleđini dopisano (prijepis samo dijela teksta):

2. Marzo

Zaštićeno autorskim pravima

Anche dalle informazioni vocalmente avute dall' Ispettore pel Culto d'Arbe mi risulta che la Parocchia di Loparo, per cui il suo Paroco implora che provveduta sia degli entroscritti arredi, sia realmente bisognevole.

Zaštićeno autorskim pravima

Prilog 69

DAZD, 57., Generalno providurstvo Dalmacije, Tit. VIII, 1808., Rub. S. Parrochie e Cappellanie, list 381, župa Molat moli za ruho iz ukinutih crkava, listopad-rujan 1808.

VIII. Rub. 19.

Il Paroco e Parocchiani di Melada pregano che sian loro accordati que' dati arredi sacri delle Chiese sopprese, che alla detta parocchia convenir possono.

29. listopada

Sentito il parroco riconvinte (?), gli arredi, dei quali più abbisogna la di lui Chiesa, sono due piviali, un bianco, ed un nero, una pianeta, e due camici. Il. Sig.n Economo Proveditoriale compiani (...) d'informare se questi esistono presso di lui, e se sieno sensibili (...) a uso di sacre funzioni (...)

31. listopada

Non v'esistono Piviali. Vi sono però ancora diverse pianete, che in mancanza dei primi, si potrebbero accordare al Numero di due o tre, ed alcuni altri refriduari (?) sacri arredi di poco valore, che al momento credesse il Riccorrente, necesari alla sua Chiesa.

2. rujna 1808

Il Reg.o Economo informa non esserci i nominati piviali ma bensi due o tre pianete, che accordar (?) si potrebbero al Paroco, eda i Parochiani di Melada, oltre ad alcuni altri residui (?) sacri arredi di poco valore se v.t. è disposta a racondare possibilmente le suppliche del Paroco

Si atterghi al memoriale :

I Petenti (?) possano insinuarsi presso al Reg.o Economo per ottenere tre pianete, in mancanza di altri arredi sacri

Zaštićeno autorskim pravima

VIII.2. Pojmovnik korištenog nazivlja o tkanju i tkalačkim tehnikama[1]

Zaštićeno autorskim pravima

[1] Značenje tekstilnih pojmova korištenih u doktorskom radu sam obrazložila na temelju znanja stečenih pohađanjem programa *Riconoscimento, Analisi e Schedatura dei Tessuti* pri *Fondazione Arte della Seta Lisio* u Firenci (rujan 2008.; ožujak 2009.), te kombiniranim korištenjem sljedećih naslova: Črtomir Zorec, *Vezovi tkanina tkanih na razbojima s listovima*, Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske, 1948.; Dorothy K. Burnham, *Warp and Weft. A Textile Terminology*, Toronto, 1980.; Attiliana Argentieri Zanetti (ur.), *Dizionario tecnico della tessitura,* Udine, Arti Grafiche Friulane, 1987.; Regina Poso – Paolo Peri (ur.), *Arredi preziosi: argenti e tessuti sacri: Ugento, Pressice, Acquarica del Capo,* Taviano, Grafema, 1999., str. 139 – 142; Roberta Orsi Landini (ur.), *I tesori salvati di Montecassino. Antichi tessuti e paramenti sacri*, Pescara, Carsa Edizioni, 2004.; str. 145 – 149; Magda Tassinari, *Sul filo dei secoli*, Savona, Elio Ferraris, 2006., str. 193 – 194; Nikola Vuljanić – Dubravka Vuljanić, *Dictionary of textiles: English – Croatian, Croatian – English = Rječnik tekstilstva: englesko - hrvatski, hrvatsko – engleski,* Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet, 2008.

B

***Barré* (tal. *barrato*, eng. *banded*);** termin kojim se opisuju tkanine na kojima je uzorak dijelom ili u cijelosti izveden raznobojnim horizontalnim prugama (koje dakle tvore niti potke). Kao primjer se izdvaja tkanina upotrijebljena za izradu misnice i manipula iz Ista [Kat. 71] čiji se dekor dijelom sastoji od tankih bijelih pruga, izvedenih bijelim nitima potke. Važno je naglasiti da je termin *barré* ispravno koristiti isključivo u slučaju kad se vodoravne pruge ostvaruju utkivanjem niti potki različitih boja, ali ne i izmjenom tkalačke konstrukcije. To se vidi i na izdvojenom primjerku (Sl. 1), gdje su i bijele pruge kao i okolna, dominantna crvena površina tkane u istoj konstrukciji (→ **keperu**).

Baršun (tal. *velluto*, eng. *velvet*, fr. *velours*, njem. *samt*); tkanina za čiju je izradu neophodna temeljna osnova, koja tka podlogu dekoru (najčešće u konstrukciji satena ili tafta), te druga osnova ili osnova flora. Osnova flora se prilikom tkanja podiže od podloge umetanjem finih željeznih štapića (ili »žica«; eng. *wire*), koji mogu biti kružnog ili kvadratnog presjeka. Štapićima se oblikuju petljice koje mogu biti ostavljene netaknute (u tom slučaju se štapić nakon formiranja petljica izvuče podno njih) ili se mogu prerezati po sredini posebnim, finim nožićem (sječivom) nalik skalpelu, kojim tkalac »klizi« uzduž za to predviđenog žlijeba na štapiću. Čim se niz petljica prereže, postignu se »čuperci« osnove flora, koji zajedno tvore karakterističnu, prepoznatljivu površinu baršuna nalik tepihu. Obzirom da, dakle, tkalac *reže* petljice osnove flora, koristeći se pritom sječivom a ne škarama, preporuča se izbjegavanje kod nas uvriježenog, ali neodgovarajućeg izraza *šišani baršun*.

Baršun, ujednačeno rezani (tal. *velluto tagliato unito*, eng. *solid velvet*; *solid cut velvet*), vrsta baršuna kod kojeg u cijelosti rezana osnova flora u potpunosti prekriva podlogu (konstrukcija podloge nigdje ne proviruje). Najčešće je bez uzorka. Kod ove vrste baršuna uzorak je moguće izvesti jedino ukoliko je osnova flora raznobojna.

Baršun, nerezani (fr. *velours frisé*, tal. *velluto riccio*, eng. *uncut velvet*), baršun čija osnova flora nije rezana, odnosno baršuni prilikom tkanja kojih su željezni štapići izvučeni nakon oblikovanja petljica.

Baršun *ciselé* (fr.), vrsta baršuna čiji je uzorak izveden kombinacijom rezane i nerezane osnove flora, na podlozi (temeljnoj konstrukciji) koja je djelomično jasno vidljiva. Naziva se *ciselé* (tal. *cesellato*) iz razloga što nerezani dijelovi

Zaštićeno autorskim pravima

osnove flora uvijek »obrubljuju« rezane dijelove (formiraju im konture), pa uzorak u cjelini izgleda kao da je cizeliran, rezbaren ili uklesan (dlijetom). Na velumu i štoli iz Molata [Kat. 12] se jasno vide nerezane petljice, rezana osnova flora te podloga dekoru koja je dodatno obogaćena srebrnom → ***lamellom***, što se često primjenjivalo kod baršuna *ciselé* (Sl. 2).

Baršun, reljefno rezan (tal. *velluto alto-basso* ili *controtagliato*, fr. *velours relevé*, eng. *pile-on-pile velvet*, njem. *stufensamt*, *reliefsamt*), baršun kod kojeg je osnova flora prilikom tkanja – umetanjem odgovarajuće količine i profila štapića - podignuta na dvije ili više razina (visina) te potom rezana. Pomoću ove tehnike se čak i na monokromnim baršunima može postići uzorak - kao što je slučaj sa tzv. venecijanskim senatorskim baršunima [Kat. 3]. No, treba istaknuti da se tehnika reljefnog rezanja osnove flora primjenjivala i na baršunima *ciselé* i *broché*, odnosno da su do danas sačuvani primjerci skupocjenih baršuna (posebno iz XVI. stoljeća) u tkanju kojih je kombiniran niz različitih tkalačkih tehnika.

Baršun *a inferriata* (eng. *voided velvet*), baršun »sa prazninama«, jedna od vrsta baršuna omiljenih tijekom renesanse, kod koje je uzorak tkan u konstrukciji podloge (najčešće je riječ o satenu). Dakle, površina koja okružuje uzorak je izvedena u ujednačeno rezanom baršunu, uslijed čega uzorak izgleda kao da je u nju »utisnut« ili »žigosan« (otud talijanski izraz *a inferriata*). Ovakvi baršuni su se sačuvali u Pićnu, Splitu i u Korčuli, no nažalost ne i na području Zadarske nadbiskupije.

Bayadère, vrsta tkanine čiji se uzorak, dijelom ili u cijelosti, sastoji od horizontalnih pruga koje se od okolne površine prvenstveno razlikuju po tome što su istkane u drugoj konstrukciji. Dakako, osim u različitoj tkalačkoj konstrukciji, pruge mogu biti izvedene (najčešće i jesu) nitima potke u boji različitoj od boje potke kojom se tka okolna površina, ali temeljni preduvjet za *bayadère* tkaninu je upravo izmjena konstrukcija u svrhu postizanja vodoravnih pruga. Po tome se razlikuju od svila koje opisujemo terminom → ***barré***. Primjerice, na primjerku sa Ista [Kat. 71] uzorak je istovremeno ostvaren i tehnikom *barré* (Sl. 1) i *bayadère* (Sl. 3). Kod tehnike *bayadère* vidimo da su horizontalne pruge ostvarene naizmjeničnim utkivanjem tamno smeđih, svijetlo smeđih i bijelih potkinih niti u konstrukciji → **tafta** (Sl. 3), dok je okolna površina istkana crvenom osnovom i potkom u konstrukciji → **kepera** (vidi Sl. 1).

Zaštićeno autorskim pravima

Berclé* (fr.),** vidi → ***Points rentrés

Brocatelle* (tal. *broccatello*)**, vrsta tkanine koja pripada obitelji → **lampasa**, budući da ima dvije osnove, od kojih je jedna temeljna a druga vezujuća. Također, ima najmanje dvije potke: temeljna potka uvijek mora biti masivna te se stoga za temeljnu potku *brocatellea* najčešće upotrebljavaju pomalo grube, krupno predene niti lana ili konoplje (Sl. 6). Ova teška temeljna potka sa temeljnom, svilenom osnovom tka uzorak tkanine, koji je uvijek karakteristično ispupčen (reljefan), što se postiže upravo zahvaljujući masivnosti temeljne potke (Sl. 4 i Sl. 5). Površina tako ispupčenih dijelova dekora je u pravilu tkana temeljnom, svilenom osnovom u aversu satena. Druga, svilena potka se uvijek utkiva tehnikom → ***lancé a ima ulogu tvorbe podloge dekoru odnosno prekrivanja neugledne temeljne, lanene potke. Pritom je fiksirana drugom, vezujućom svilenom osnovom, koja je uvijek iste boje kao i → ***lancé*** potka, koja je pak najčešće drugačije boje od temeljne osnove, uslijed čega se dekor izraženije ističe na podlozi [usp. Kat. 26 i Kat. 42]. Zbog svoje težine, robusnosti i manjka podatnosti (uslijed krupne temeljne potke) *brocatellei* se nisu koristili za krojenje odjeće već isključivo za opremanje interijera i izradu liturgijskih predmeta, kojoj svrsi odgovaraju i njihovi uzorci velikog raporta. Počinju se tkati u XVI. stoljeću.

Broché*, kolokvijalno *broširanje*, *broširano* (izbjegavati);** termin koji se odnosi na tehniku *broché*; na potku utkanu tehnikom *broché*; odnosno na tkaninu čiji je uzorak u cijelosti ili djelomično izveden utkivanjem *broché* potke (potki). *Broché* potka je suplementarna potka koja se u temeljnu tkalačku konstrukciju uvodi pomoću čunka (lađice) a isključivo na onim predjelima gdje sudjeluje u stvaranju dekora. Ovo je jedna od najzahtjevnijih tehnika u tkanju svila s uzorkom budući da iziskuje koncentraciju, strpljenje i znatno više vremena za tkanje. *Broché* tkanine se uvijek tkaju na način da im tkalac gleda naličje, a upravo se na reversu najlakše prepoznaju one suplementarne potke utkane ovom tehnikom, budući da se vide samo na uzorkom određenim položajima a ujedno nisu fiksirane nitima osnove (Sl. 7 i Sl. 8). Dakako, treba naglasiti da se tehnikom *broché* mogu utkivati svilene niti kao i sve vrste svilenih niti sa metalnim ovojnicama, dok se → ***lamelle međutim na ovaj način nikada ne utkivaju. Također vrijedi istaknuti da se u talijanskom jeziku pridjev *broccato* nekada odnosi samo na utkivanje metalnih niti, dok *spolinato* podrazumijeva utkivanje svilenih niti. Tehnici *broché* se pribjegavalo iz razloga

Zaštićeno autorskim pravima

što se utkivanjem vrijednih niti isključivo ondje gdje to uzorak zahtjeva značajno štedjelo na skupocjenom materijalu a pritom se moglo postići da tkanina – unatoč značajnoj količini suplementarnih potki - ostane lagana i podatna.

***Broché à liage répris*;** u slučajevima kad niti suplementarne potke (ili potki) utkane tehnikom *broché* na aversu tkanine ne leže slobodne nego ih jedan dio niti temeljne osnove fiksira u zadanoj konstrukciji (tafta ili kepera), treba naglasiti da je uzorak izveden tehnikom *broché à liage répris* (Sl. 9). *À liage répris* se ne odnosi na fiksiranje potkinih niti vezujućom osnovom! vidi → **lampas**

C

Cangiante (tal. »koji mijenja boju, koji se prelijeva«); pridjevom *cangiante* se opisuju svileni taftovi za tkanje kojih su upotrijebljene osnova i potka različitih boja (nijansi). Pri gibanju tkanine ili pri pomicanju izvora svjetla se dvije boje prelijevaju. Tkali su se ponajviše tijekom XVIII. stoljeća. Kod raskošnijih tkanina s uzorkom iz tog razdoblja se *cangiante* taft ponekad zatječe u podlozi dekoru.

Cannelé simpleté* (fr.),** tkalačka konstrukcija kod koje su vodoravna rebra vidljiva samo na aversu tkanine (Sl. 10 i 11). Tvori ih suplementarna osnova → ***poil traînant koja lebdi iznad podloge tkane u taftu kojeg tvore temeljna osnova i potka. Temeljna potka fiksira niti suplementarne osnove u jednakim razmacima, čime ih »presijeca«, te se time oblikuju karakteristična rebra.

***Cannelé alternatif* (*cannelé doubleté*) (fr.),** tkalačka konstrukcija kod koje su vodoravna rebra vidljiva samo na aversu tkanine (Sl. 12). Rebra ne tka suplementarna osnova, već ih tvori jedan dio niti temeljne osnove dok drugi dio niti iste osnove tka taft u podlozi (podno rebara).

Cannetillé* (fr.),** tkalačka konstrukcija koja se smatra varijantom → ***cannelé simpleté; prepoznaje se po kratkim vodoravnim rebrima vidljivima samo na aversu tkanine, a važno je da su raspoređeni u rasteru šahovnice (Sl. 13). Tvori ih suplementarna osnova → ***poil traînant*** koja lebdi iznad podloge tkane u taftu kojeg tvore temeljna osnova i potka. Temeljna potka fiksira niti suplementarne osnove u jednakim razmacima.

***Chevron* (fr.), (tal. *scalgia, spina de pesce*, eng. *chevron twill* ili *herring bone twill*),** vrsta → **kepera** kod koje se dijagonalne linije zrcale, odnosno koje mijenjaju usmjerenje (iz S u Z smjer i obrnuto) po vertikalnoj ili horizontalnoj osi. Ukoliko se zrcale po vertikalnoj osi

autorskim pravima Zaštićeno

riječ je o *chevronu* osnove (Sl. 14) a kad se zrcale po horizontalnoj osi riječ je o *chevronu* potke. Prepoznaje se po karakterističnom izgledu »riblje kosti«.

***Chiné à la branche* (fr.),** vrsta svilene tkanine nastala u XVIII. stoljeću čiji se višebojni uzorak postiže *ikat* tehnikom reduktivnog bojadisanja niti osnove (ne potke) koje se prilikom reduktivnog bojadisanja vezuju u snope (fr. *branche*).

D

Damast (tal. *damasco*, fr. *damas*, eng. *damask*, njem. *damast*), vrsta tkanine koja ima samo jednu osnovu i jednu potku, a na kojoj se uzorak ostvaruje suprotstavljanjem lica i naličja iste tkalačke konstrukcije ili upotrebom dviju različitih tkalačkih konstrukcija. Revers damasta je avers damasta »negativu«. Da bi se uzorak izraženije isticao, niti potke su najčešće upadno krupnije od niti osnove. Uzorak može biti dodatno naglašen (istaknut) korištenjem različito bojadisanih niti osnove i potke → **dvobojni** i **višebojni damast (damast *rayé*).**

Klasični damast je ona vrsta damasta u ostvarivanju čijeg uzorka se primjenjuje »obrtanje« konstrukcije → **satena** (Sl. 15). Pritom je podloga dekoru najčešće izvedena u aversu satena (zaglađena, sjajna tekstura) dok je uzorak tkan u reversu satena (»rebrasta«, mat površina). Poznati su primjerci kod kojih je situacija obrnuta (uzorak se ističe kao sjajni dijelovi na mat podlozi). Kod starijih klasičnih damasta se najčešće »obrće« petovezni saten (Sl. 16), a kod mlađih osmovezni.

Lyonski damast je vrsta damasta kod kojega je podloga dekoru izvedena u aversu → **satena** dok je uzorak tkan u reversu → **kepera**. Konstrukcije satena i kepera su najčešće komplementarne (npr. kombinira se petovezni saten i keper 4/1, ili osmovezni saten i keper 7/1). Na primjeru lyonskog damasta *broché à liage répris* sačuvanog na pluvijalu zatečenom u Zatonu [Kat. 84] se vidi da je podloga damasta izvedena u aversu petoveznog satena (preskok 3) a dekor damasta u keperu 1/4 S (Sl. 17). Na reversu tkanine se dekor damasta vidi u keperu 4/1 Z (Sl. 18).

Damast *gros de Tours* je vrsta damasta kod kojeg je podloga dekoru tkana u aversu satena dok je dekor ili uzorak izveden u → **taftu *gros de Tours***. Ovakva vrsta damasta se najčešće javlja kao podloga »gornjem« dekoru kod lampasa i kompleksnijih *broché* tkanina iz XVIII. stoljeća (Sl. 19).

Dvobojni (tal. *damasco bicolore*) i višebojni damasti (damasti *rayé*) se

Zaštićeno autorskim pravima

posebno često tkaju tijekom XVIII. stoljeća. I klasični i lyonski damasti se mogu istkati na način da se boje osnovinih i potkinih niti razlikuju (Sl. 20 i Sl. 21). Time se uzorak značajnije ističe na podlozi. Nisu rijetki ni damasti za čije su osnove upotrijebljene niti različitih boja, čime se ostvaruje dodatni uzorak vertikalnih pruga [usp. Kat 129, 136, 137, 138, 211] odnosno raznobojna podloga na kojoj se ističe monokromni uzorak.

Droguet **(tal.** ***droghetto*****)** je vrsta tkanine osmišljena u XVIII. stoljeću a koja se prvenstveno koristila za izradu muških (haljetci i prsluci; *marsine* i *sotomarsine*) te ženskih odjevnih predmeta. *Droguete* odlikuje uzorak malih dimenzija koji je najčešće ostvaren dodatnom, »lebdećom« osnovom → ***poil traînant*** i → ***liseré*** efektima temeljne potke. Podloga dekoru je u pravilu tkana u taftu. Iako najčešće monokromni [usp. Kat. 250 i 251] poznati su i *drogueti* s raznobojnim dekorom postignutim temeljnom potkom u više boja. Kod dekora *drogueta* se posebno često javljaju fini, »rebrasti« elementi, po kojima se možda najlakše prepoznaju.

F

Filé **(fr.),** ravna nit sa jezgrom od svile (ili lana, pamuka ili konoplje) oko koje može biti ovijena svilena nit (Sl. 22) dok se najčešće ovija → ***lamellom***, koja može biti srebrna, zlatna ili od pozlaćenog srebra. Što je *lamella* gušće ovijena (Sl. 23), u smislu da jezgra malo ili nikako proviruje, *filé* nit se smatrala kvalitetnijom.

Filé riant **(fr.), (tal.** ***ridente*****)** naziv za nit sa jezgrom od svile (ili lana, pamuka ili konoplje) oko koje se → ***lamella*** (srebrna, zlatna ili od pozlaćenog srebra) namjerno ovija rijetko, odnosno na način da niti u jezgri proviruju (budu jasno vidljive). Važno je naglasiti da boja niti u jezgri u pravilu odgovara sjaju → ***lamelle***: tako se srebrna → ***lamella*** ovija oko bijelih svilenih niti (Sl. 24) a zlatna ili pozlaćena → ***lamella*** oko zlatnožutih niti (Sl. 25). Poznate su i *filé riant* niti sa jezgrom od svile drugih boja (Sl. 26). *Filé riant* može biti kružnog (Sl. 24) ili plošnog presjeka (Sl. 25), ovisno o efektu koji se na tkanini (uzorku) želi postići.

Frisé **(fr.), (tal.** ***arricciato*****,** ***ondulato*****,** ***riccetto*****),** naglašeno, spiralno izvijena krupna nit, najčešće svilena (moguće i od lana, pamuka ili konoplje). Na tkaninama iz XVIII. stoljeća (pogotovo onima iz druge polovine) se nerijetko javljaju raznobojne svilene *frisé* niti bez ovojnice od plemenitih metala (Sl. 27 i Sl. 28). No, daleko su brojnije one *frisé* niti oko kojih su ovijene srebrne ili pozlaćene → ***lamelle***, a prema istom principu kao kod → ***filé*** i → ***filé riant*** niti: srebrna *lamella* se ovija oko

Zaštićeno autorskim pravima

bijele svilene *frisé* niti (Sl. 29) a zlatna ili pozlaćena *lamella* oko zlatnožute *frisé* niti (Sl. 30). Na tkaninama s uzorkom iz druge polovine XVIII. stoljeća se nekada zatječu i pomalo neobični primjerci raznobojnih svilenih *frisé* niti koje se ovijaju oko ravne (ispružene) *lamelle* (Sl. 31 i 32).

G

***Gaze* (fr.), (tal. *garza* ili *garza a giro*, eng. *gauze*)**, tkalačka konstrukcija mrežastog izgleda; karakteristična po tome što su tijekom tkanja niti potke nepomične, dok se niti osnove oko njih ovijaju. Poznate su razne varijante. Mogu biti izvedene s uzorkom. Što se tiče materijala obrađenog u katalogu disertacije, ova vrsta tkanja se prepoznaje samo na nekim vrstama borti i metalnih čipki.

Gros de Tours* (fr.)**, vidi → **Taft *gros de Tours

K

Keper (hr.; germanizam), (tal. *saia* ili *spina*, fr. *sergé*, eng. *twill*, njem. *köperbindung*), zajedno sa → **taftom** i → **satenom** čini grupu od tri najvažnije (temeljne) tkalačke konstrukcije. Keper je karakterističan po naglašenim dijagonalnim linijama koje tvore osnovine niti, koje lebde nad određenim brojem prolaza potke. Rečene dijagonalne linije mogu biti usmjerene na lijevu ili desnu stranu, stvarajući tako različite efekte koji se pri opisivanju kepera određuju kao S ili Z smjer. Ukoliko je keper na aversu tkanine prepoznat kao S, na reversu će biti Z, i obrnuto. Broj prolaza potke nad kojim lebde osnovine niti može biti različit, a u analizama se određuje numeričkim omjerima; npr. 4/1 znači da niti osnove prelaze (lebde) preko četiri prolaza potke te »zaranjaju« (bivaju fiksirane) četvrtim prolazom potke (Sl. 33). Najmanji mogući takav omjer kod kepera je 2/1. Uravnoteženim keperom (eng. *balanced twill*) se nazivaju one vrste kepera gdje je broj prolaza potke koje osnova »preskače« jednak broju prolaza potke ispod kojih osnova »zaranja« (npr. keper 2/2). Vidi i → ***chevron***

L

Lamé* (fr.),** termin koji se od XIX. stoljeća upotrebljava za tkanine kod čijih su uzoraka prisutne površine zastrte srebrnim ili pozlaćenim → ***lamellama. Najčešće se to odnosi na podlogu dekoru (*fond lamé*). *Lamellama* može biti zastrta podloga damasta no podloga se na taj način češće obogaćuje kod složenije tkanih svila (Sl. 34). Primjerice, svi venecijanski *semisdori* obavezno su i *lamé* [Kat. 166, 167, 168, 169].

***Lamella* (eng.), (fr. *lame*, tal. *laminetta*, *lama*, njem. *lahn*),** tanka, uska traka, od

Zaštićeno autorskim pravima

srebra, pozlaćenog srebra ili zlata. Može se oviti oko jezgre od svilenih, lanenih, pamučnih ili konopljinih niti → ***filé, filé riant, frisé,*** ili se u tkanju može koristiti samostalno. Kad se utkivaju kao samostalne (slobodne) niti, uvijek se utkivaju kao → ***lancé*** potke. Gustoća njihova utkivanja ovisi o skupocjenosti tkanine: kod skupljih primjeraka *lamella* se utkiva u istom omjeru (gustoći) kao temeljna potka. *Lamelle* mogu prekrivati čitavi avers tkanine (→ ***teletta***) ili njezin dio, ovisno o vrsti tkanine odnosno o izgledu uzorka. Najčešće prekrivaju (zastiru) podlogu dekoru, uslijed čega se ona ljeska na svjetlu (Sl. 35). *Lamelle* se nad podlogama dekoru mogu javiti kod svih vrsta tkanina s uzorkom (baršuni, lampasi, damasti).

Lampas (tal. *lampasso*, fr. *lampas*, eng. *lampas*, njem. *lampas*), termin za složeno konstruirane tkanine s uzorkom koje imaju najmanje dvije potke te dvije osnove, od kojih je jedna temeljna a druga vezujuća. Podlogu dekoru tkaju temeljna osnova i temeljna potka dok uzorak tvori druga potka (suplementarne potke, → ***lancé*** i moguće → ***broché***) i vezujuća osnova. Vezujuća osnova fiksira niti potke koje tvore dekor u konstrukciji → **kepera** ili → **tafta**. Za prepoznavanje lampasa je ključna upravo druga, vezujuća osnova. Na primjeru lampasa sačuvanoga na štoli i manipulu iz zadarske katedrale [Kat. 6] temeljna osnova je od svile žute boje dok je vezujuća osnova od svile modro ljubičaste boje. Podloga dekoru je tkana u petoveznom satenu (temeljnom osnovom i temeljnom potkom), dok dekor proizvodi suplementarna svilena potka utkana tehnikom → ***lancé***, koja je na aversu tkanine fiksirana vezujućom osnovom u → **keperu** 1/3 Z (Sl. 36).

Lancé* (fr.), (tal. *lanciato*), kolokvijalno *lanciran* (izbjegavati),** suplementarne potke koje ne sudjeluju u tkanju podloge, već isključivo u stvaranju dekora, a koje se protežu čitavom visinom tkanine odnosno od jednoga do drugoga njezinoga → **ruba**, je ispravno prepoznati kao *lancé* potke. Odnosno, pridjevom *lancé* se opisuje (naziva) tkanina prilikom čije analize je ustanovljena najmanje jedna *lancé* potka. Mogu biti svilene ili metalne (plošna → ***lamella ili → ***oro trafilato***). Kad na aversu tkanine ne sudjeluju u tkanju dekora, *lancé* potke zaranjaju na revers, gdje obavezno leže fiksirane temeljnom ili vezujućom osnovom (Sl. 37 – 38 – 39), najčešće u konstrukciji → **tafta**. Iz tog razloga je upravo pregledom reversa tkanine najlakše utvrditi koje su suplementarne potke utkane tehnikom *lancé* a koje tehnikom → ***broché***.

autorskim pravima Zaštićeno

Liseré* (fr.),** efekt koji može »proizvoditi« isključivo temeljna potka (ne i → ***lancé), a u svrhu tkanja cjelovitog uzorka na tkanini ili jednog dijela uzorka. Sastoji se od lebdenja cjelovite temeljne potke ili jednog njezinog dijela na aversu tkanine. Pritom je važno da niti koje »iskaču« i tako tvore dekor ne smiju biti fiksirane nitima osnove, već ostati slobodne. *Liseré* efektom je moguće istkati dominantne dijelove uzorka (usp. Sl. 40) ili čitavi pod-uzorak (Sl. 41).

M

Melangé*,** fr. mješavina, smjesa; ovim se pridjevom označavaju one niti u sukanju kojih su upotrijebljena različito bojadisana vlakna. Najčešće se zatječu u → ***rubovima tkanine (pogotovo rubovima tkanina iz lyonskih manufaktura), no ponekad se upotrebljavaju za osnove i potke. Osim kod ovakve vrste niti, pojam *melangé* ili *melangés* može označavati tkanine pri tkanju kojih su korištene svilene niti no u kombinaciji sa vunenim, lanenim ili pamučnim nitima (npr. svilene niti su se koristile za osnovu, dok je potka od niti druge sirovine). Ovakve tkanine su dakako bile nižih cjenovnih razreda no bile su posebno popularne među onim društvenim slojevima koji si nisu mogli priuštiti skupocjene svile. Uzorci *melangés* tkanina nerijetko oponašaju suvremene, moderne dekore tkanina dostupnih društvenoj eliti.

Mexicaine* (fr.), (tal. *messicana*),** vrsta → ***pékina; tkanina čiji je uzorak kombinacija vertikalnih pruga izvedenih različitim tkalačkim konstrukcijama i motiva istkanih jednom ili više dodatnih, »lebdećih« osnova → ***poil traînant***. [usp. Kat. 247]

Moiré* (fr.), (it. *marezzato, ondato, moeré*, eng. *watered*)**, naziv za svilene tkanine (najčešće monokromne i tkane u konstrukciji → **tafta *gros de Tours) čiji se uzorak sastoji od karakterističnih linija koje podsjećaju na blago valovitu površinu vode ili na godove drveta,a koje se na tkanini izvode nakon tkanja; efekt je moguće postići samo na tkaninama s krupnijom potkom. Nakon što se tkanina istka, višestruko se presavija te tako presavijena provlači kroz posebne, ugrijane preše. Specifične linije i krivulje se postižu zahvaljujući tome što spljoštene niti drugačije reflektiraju svjetlost nego one niti kojima preše nisu promijenile oblik.

O

***Oro trafilato* ili *argento trafilato* (tal.), (fr. *trait*, eng. *wire*),** fina metalna (srebrna, pozlaćena ili zlatna) nit kružnog presjeka, u obliku žice, koja se u tkanju koristi samostalno a ne ovijena oko jezgre od drugog materijala (Sl. 42). Izrađivali su ih majstori naziva *tiraoro*.

Zaštićeno autorskim pravima

P

Pékin* (fr.),** tkanina s uzorkom koji se dijelom ili u potpunosti sastoji od okomitih pruga postignutih upotrebom različitih tkalačkih konstrukcija. Pruge mogu biti dodatno naglašene različitim bojama osnovinih niti (→ ***rayé). Na svili misnice iz samostanske crkve sv. Mihovila u Zadru [Kat. 254] su okomite pruge ostvarene izmjenom dviju konstrukcija (→ ***tafta*** i → ***satena***) (Sl. 43) dok je na primjerku iz Premude [Kat. 256] prisutno više različitih konstrukcija (Sl. 44).

Points rentrés* (fr.),** ili ***point d'entrée, ili → ***berclé* (fr.),** tehnika u utkivanju raznobojnih svilenih niti tehnikom → ***broché***, zasluga za izum koje se pripisuje slavnom lyonskom crtaču predložaka Jeanu Revelu, koji ju je prvi put implementirao tijekom ranih tridesetih godina XVIII. stoljeća. Prisustvo ove tehnike je svojstveno lyonskim svilama s uzorkom iz ovoga razdoblja. Prepoznaje se po specifičnom načinu utkivanja svilenih niti bliskih nijansi; nit svjetlije nijanse »ulazi« ili zadire u nit tamnije nijanse, s napomenom da je njihov »raspored« na aversu naglašeno nepravilan (u tkanju motiva sudjeluju niti različitih, ali bliskih nijansi i različitih »dužina«). Time se ostvaruje fino stupnjevanje boja i sjenčenje istkanih motiva, što u konačnici pridonosi njihovoj upečatljivoj plastičnosti (usp. Sl. 47 i Sl. 48).

Poil traînant* (tal. *pelo strisciante,* eng. *flushing warp*)**, dodatna (suplementarna) osnova koja isključivo sudjeluje u tkanju uzorka tkanine. Kad na aversu tkanine ne tka uzorak, zaranja na revers, gdje leži slobodna, a samo je u rijetkim, pravilnim razmacima fiksirana (»usidrena«) temeljnom potkom. *Poil traînant* može biti monokromna (Sl. 49 i Sl. 50) i višebojna (Sl. 51 i Sl. 52). Vidi i → ***mexicaine

Q

Quadrillé* (fr.), (eng. *checked*)**, svila »kariranog« uzorka; uzorak ostvaren nizanjem kvadrata ili pravokutnika koji se u tkanju postižu kombinacijom vodoravnih (*barré*) i okomitih (*rayé*) pruga. Nerijetko se javlja kao podloga »gornjem« ili dominantnom uzorku tkanine [usp. Kat. 242 i Kat. 246]. Osim kombinacijom vodoravnih i okomitih pruga koje se od okolne površine razlikuju samo po boji, karirani uzorak se mogao postići i prugama istkanima u različitim tkalačkim konstrukcijama odnosno kombinacijom → ***bayadère i → ***pékina***. Tkanina čiji je kvadratni uzorak postignut na takav, složeniji način, se naziva ***étoffe à carreaux* (fr.)**.

R

Zaštićeno autorskim pravima

Raport; određivanje r. uzorka tkanine podrazumijeva utvrđivanje najveće visine i najveće širine onoga osnovnoga motiva (dekorativne jedinice) koji se umnaža u tkanju.

***Rayé* (fr.), (tal. *rigato*, eng. *striped*, njem. *gestreift*),** termin kojim se opisuje (naziva) tkanina čiji se uzorak dijelom ili u potpunosti sastoji od okomitih pruga ostvarenim korištenjem različito bojanih niti osnove (Sl. 53).

Rub (tkanine), (eng. *selvedge* ili *selvage*, tal. *cimosa* ili *cimossa*, fr. *lisière*, njem. *webekante*); kolokvijalno *živi rub* (izbjegavati), uzdužni kraj tkanine, obrubljen s vanjske strane omčama potke. Tkalačka konstrukcija ruba se najčešće razlikuje od konstrukcije tkanine. Niti osnove unutar ruba mogu biti drugačije od niti osnove korištenih za ostatak tkanine u pogledu materijala (sastava) i boje. Pri analizi tkanina se donose dimenzije (širina) lijevog i desnog ruba (budući da su često nejednake širine), tkalačka konstrukcija (ili konstrukcije) ruba te materijal i boje osnovinih niti. Često su tkani na raznobojne pruge. Širina i boje rubova nerijetko su bili određivani cehovskim statutima, koji su propisivali njihov izgled ovisno o konstrukcijama tkanina i pigmentima kojima su bojadisane niti od kojih su tkane. Starije (srednjovjekovne) tkanine su uglavnom završavale jednim krupnim konopčićem (eng. *selvage cord*, fr. *cordeline*, tal. *cordellina*).

S

Saten (tal. *raso*, eng. *satin*, fr. *satin*, njem. *atlasbindung* ili *satin*), kolokvijalno *atlas* (izbjegavati), zajedno sa → **taftom** i → **keperom** čini grupu temeljnih (primarnih) tkalačkih konstrukcija. Satene odlikuje glatka, često sjajna površina (avers). To se postiže time što su točke vezanja nevidljive, odnosno skrivene pod susjednim prolazom osnovine niti. Za razliku od aversa satena, revers im nije sjajan nego »matiran« a njime dominiraju potkine niti (prolazi potke). Pravilni sateni su oni kod kojih su točke vezanja pravilno (uravnoteženo) raspoređene. Najčešće vrste su petovezni, sedmovezni (fr. *satin marveilleux*) i osmovezni saten (fr. *satin duchesse*). Kod petoveznog nit osnove »preskače« četri prolaza potke da bi »zaronila« pod peti prolaz. Kod osmoveznog nit osnove »preskače« sedam prolaza potke da bi »zaronila« pod osmi prolaz odnosno da bi bila fiksirana osmim prolazom. Te točke fiksiranja su spomenute točke vezanja.

Nepravilni sateni, (tal. *raso turco* ili *raso irregolare*, fr. *satin de turque*), je naziv za četverovezne (još i fr. *satin de Lyon*; ili eng. *broken twill*) i šesterovezne satene (fr. *satin d'Alsace* ili *satin à la Reine*).

Zaštićeno autorskim pravima

T

Tamburiranje, kolokvijalni naziv za gusto strojno prošivanje tkanina spiralnim (pužolikim) bodom, kojim se nerijetko pribjegava ne bi li se »konsolidirala« površina tkanina, pogotovo onih na liturgijskom ruhu (Sl. 54). Kod nas prilično široko raširena praksa; pogrešno smatrana prihvatljivom za produljivanje vremena trajanja (korištenja) tekstilnih predmeta. Mehanička oštećenja nastala tamburiranjem su nerijetko ireverzibilna, uslijed masivnosti igle i konca kojim se izvodi te zbog izrazite gustoće boda.

Taft (fr. *taffetas*, *toile*, eng. *tabby*, tal. *taffetà*, njem. *leinwandbindung*), kolokvijalno *platno-vez* (izbjegavati), najjednostavnija (primarna), najstarija i najčvršća konstrukcija; zajedno sa → **satenom** i → **keperom** čini skupinu temeljnih tkalačkih konstrukcija. Ukoliko je riječ o lanenoj, pamučnoj ili konopljinoj tkanini istkanoj u ovoj konstrukciji, naziva se *platno*; ukoliko je riječ o vunenoj tkanini naziva se *sukno*; dok se termin **taft** mora koristiti ukoliko je riječ o svilenim tkaninama. Taft uvijek ima samo jednu osnovu i jednu potku, no ovisno o vrstama osnove i potke (broju / omjeru niti u prolazu) razlikujemo više vrsta tafta. Vidi i → ***cangiante***

Taft *gros de Tours*, vrsta tafta prepoznatljiva po svojoj »rebrastoj« strukturi, koja se postiže upadno krupnijom potkom (Sl. 55 i Sl. 56). Niti osnove su uvijek udvojene u svakom prolazu (rade u paru). Zbog »robusnosti« je omiljena vrsta tkanine koja se u XVIII. stoljeću koristi za podlogu vezu, te je česta konstrukcija pri tkanju podloge složenijim dekorima izvedenima većim brojem suplementarnih niti potke. Vidi i → **damast *gros de Tours***

Taft *louisine* (tal. *louisina, luisina*, eng. *extended tabby*), taft kod kojega su niti osnove u svakome prolazu grupirane u skupinama od dvije i više niti (Sl. 57). Tako primjerice postoji *louisine* 2-1, *louisine* 3-1 itd. Za razliku od *gros de Toursa*, potka nije krupna, odnosno izostaje »rebrasti« izgled karakterističan za → ***gros de Tours***.

Taft *natté* (eng. *basket weave*), taft kod kojega su niti osnove i potke u svakome prolazu grupirane u jednakim skupinama (npr. 2 prolaza osnove = 2 prolaza potke, 3 prolaza osnove = 3 prolaza potke, 4 prolaza osnove = 4 prolaza potke itd.) U slučaju kad je lanena tkanina istkana u ovoj konstrukciji, naziva se ***panama***.

Taft *à chaînes multiples* (tal. *taffetà a doppia faccia per catena*), posebna, složenija vrsta tafta; ima dvije osnove od

Zaštićeno autorskim pravima

kojih je druga suplementarna i tka uzorak tkanine (Sl. 58) Budući da suplementarna osnova na reversu ne lebdi, nego je fiksirana nitima potke, nije riječ o → ***poil traînant***.

Teletta**,** posebna vrsta lagane svilene tkanine bez uzorka; najčešće je riječ o → **taftu** → ***lamé***; gdje je srebrna ili pozlaćena → ***lamella*** utkana u svojstvu → ***lancé*** potke te prekriva čitav avers tkanine. Kod najskupocjenijih varijanti *teletta*, *lamella* je utkana u jednakom omjeru kao i temeljna, svilena potka. Poznate su i *telette* kod kojih su *lamelle* utkane rjeđe (npr. iznad svakog drugog, trećeg ili četvrtog prolaza temeljne potke).

Torzija S i Z – sukanje u s / z smjeru, pri analizi tkanina, način navođenja (određivanja) smjera u kojemu su sukana vlakna unutar pređe upotrijebljene za osnovu ili potku. Ukoliko su vlakna sukana u smjeru obrnutom od kretanja kazaljke na satu onda je riječ o S torziji, a ako su sukana u suprotnom smjeru radi se o Z torziji.

V

Visina tkanine (tal. *altezza*), podrazumijeva širinu tkanine mjereno od njezinog lijevog do desnog ruba. Analiza povijesnog tekstila podrazumijeva donošenje ove dimenzije, dakako ukoliko je tkanina sačuvana u izvornoj visini. Prilikom mjerenja je neophodno napomenuti da li navedena dimenzija uključuje i rubove ili je mjereno između (unutar) njih.

autorskim pravima Zaštićeno

NAPOMENE UZ ILUSTRACIJE UZ RASPRAVU I POJMOVNIK

Ovdje donesenim fotografijama i reprodukcijama pobliže se osnažuju argumenti izneseni u raspravi i katalogu, odnosno potkrjepljuju teze te objašnjavaju stručni termini korišteni u radu.
Autorica sam svih fotografija kojima se ilustriraju termini u pojmovniku, a izrađene su digitalnim povećalom. Također sam autorica većine fotografija koje se donose u dijelu naslovljenom **Ilustracije uz raspravu**, a snimljene su tijekom terenskih istraživanja.
Uz reprodukcije preuzete iz stručne literature se donosi prezime autora, godina izdanja te stranica na kojoj je objavljena. Na temelju tih podataka se u popisu literature pronalazi puno ime autora, naslov publikacije, mjesto izdanja i izdavač. Uz fotografije preuzete s interneta stoji informacija o *web* adresi izvora.

Drugačiji izvor i autore ističem za sljedeće, neobjavljene fotografije:
Fototeka Narodnog muzeja Zadar: Sl. 104, 105
Fototeka Arheološkog muzeja Zadar: Sl. 103, 159
Fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda, Odjela za tekstil, papir i kožu, Zagreb: Sl. 135, 147, 148, 153, 185, 264, 280
Fototeka Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Imotskom: Sl. 161a, 161b, 161c, 161d
Fototeka Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Rijeci: Sl. 61, 62, 63, 177, 180, 199, 202, 229, 271, 279
Fototeka Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Splitu: Sl. 173, 244, 254
Fototeka Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Šibeniku: Sl. 134
Fototeka Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Zadru: Sl. 89, 90, 91, 160, 163, 164, 165, 228, 246a, 246b, 246c
Fototeka Sveučilišta u Dubrovniku, Odjela za umjetnost i restauraciju: Sl. 40ab, 120
Damir Tulić (Rijeka): Sl. 239
Piero Lucchi (Venecija): Sl. 267
Doretta Davanzo Poli (Venecija): Sl. 268

Zaštićeno autorskim pravima

Zaštićeno autorskim pravima

ILUSTRACIJE UZ RASPRAVU

Sl. 1

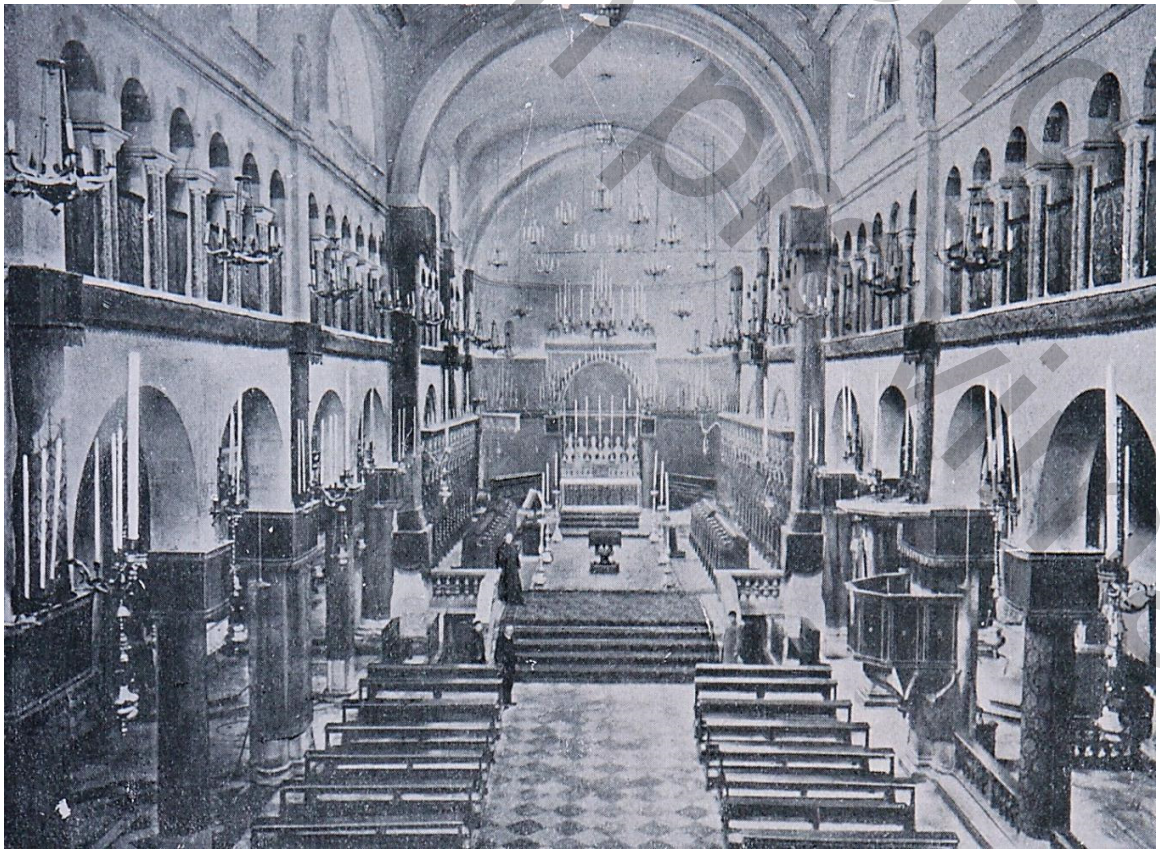

Sl. 2

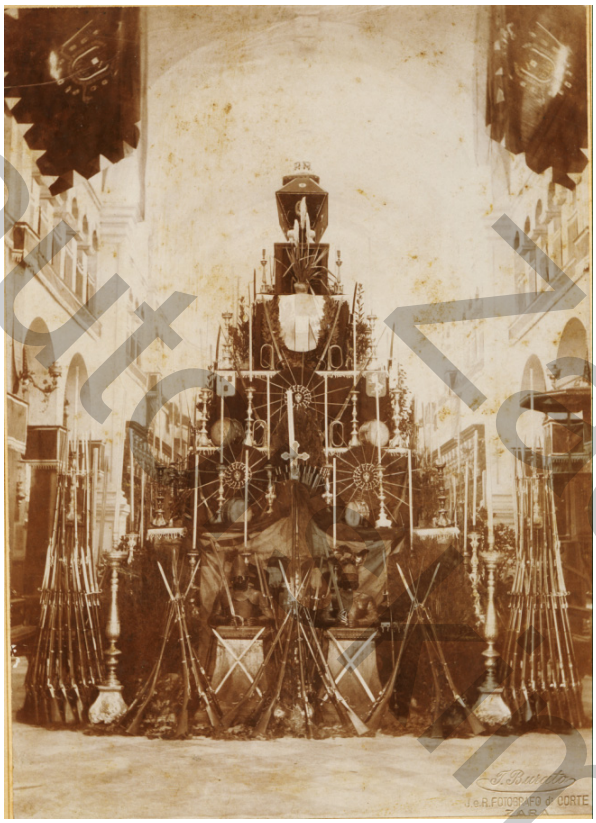

Sl. 3

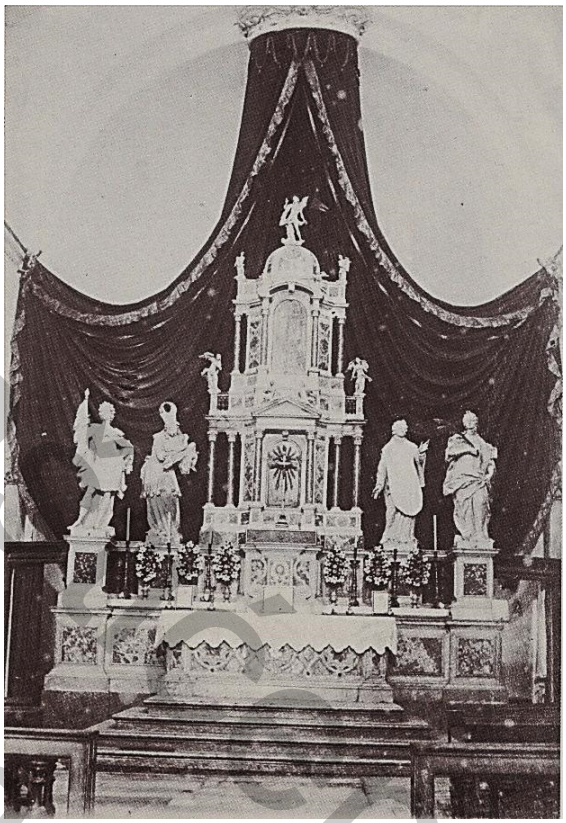

Sl. 4

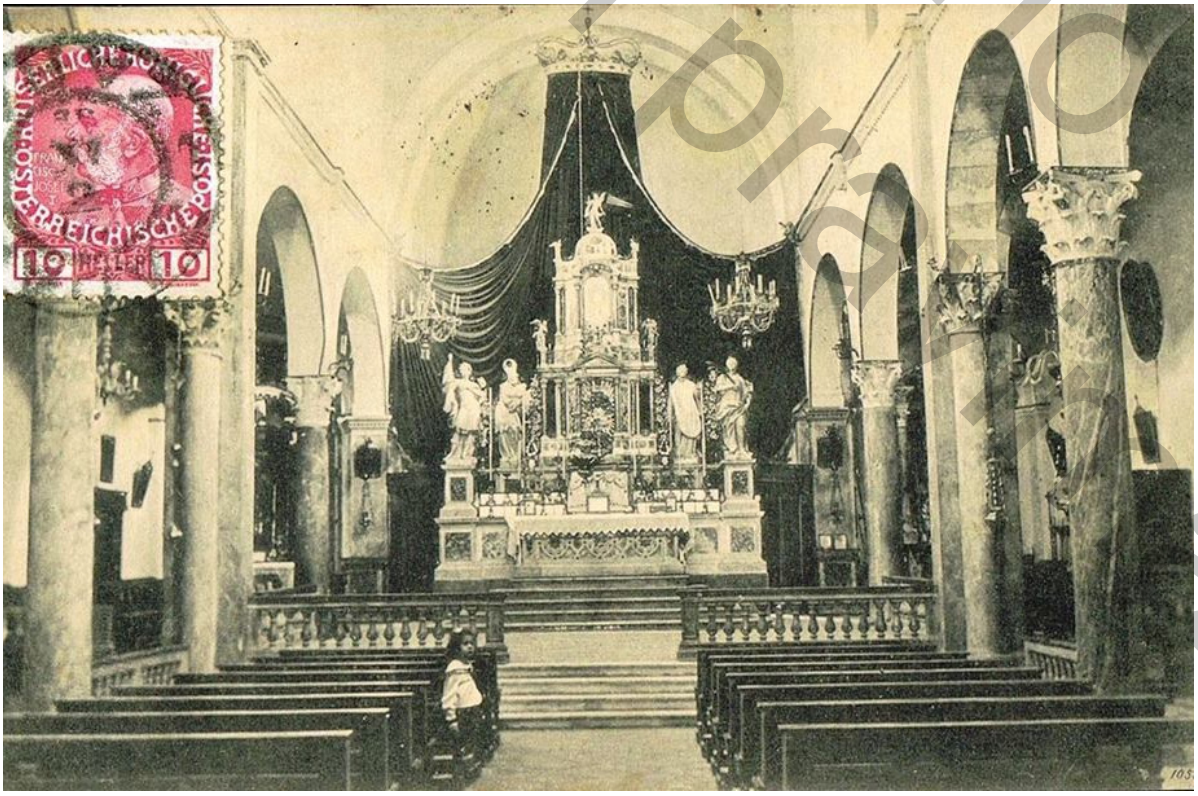

Sl. 5

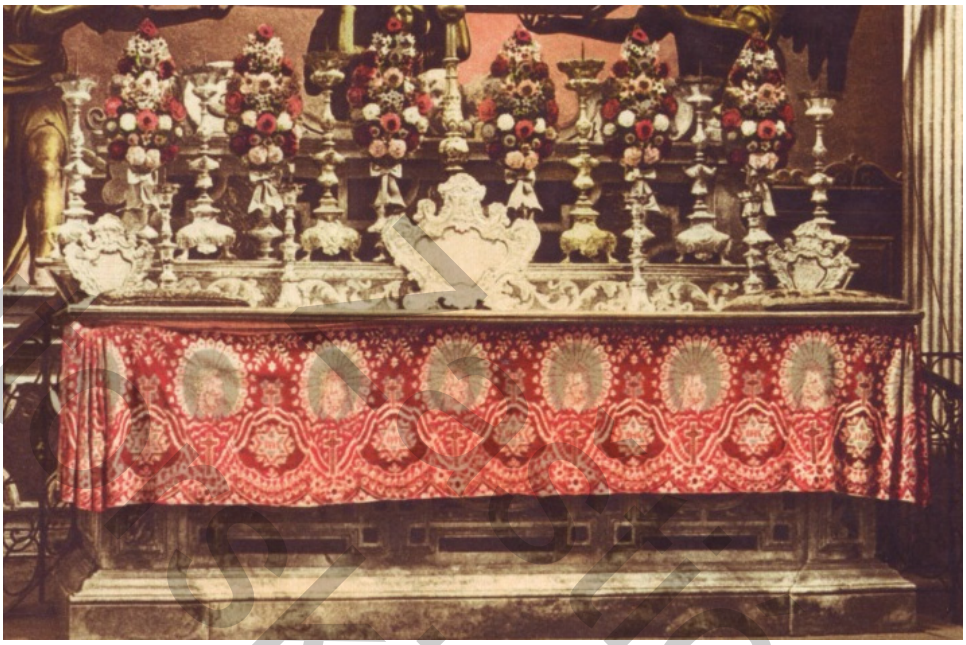

Sl. 6

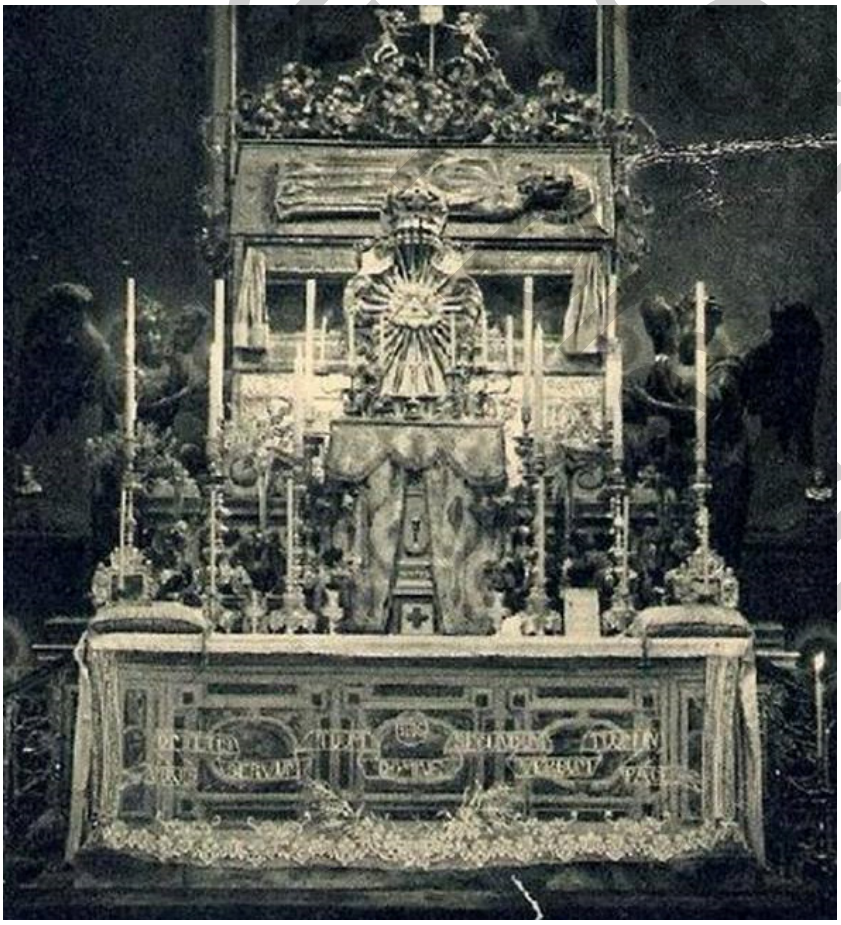

Sl. 7

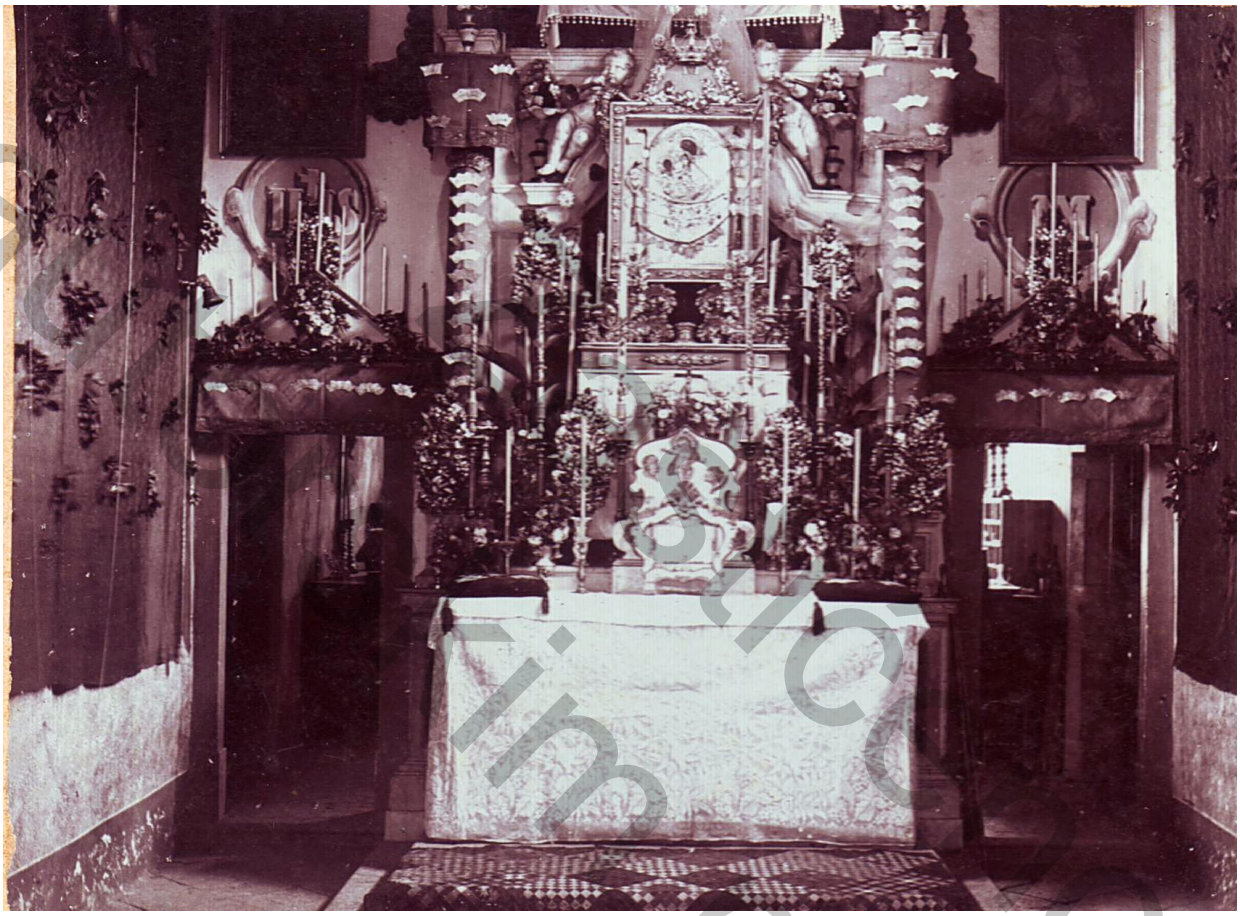

Sl. 8

Sl. 1 Pokretni zastor registra orgulja iz 1776. godine, Skradin, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije

Sl. 2 Unutrašnjost katedrale sv. Stošije krajem XIX. – početkom XX. stoljeća (izvor: Bernardy, 1928., str. 34)

Sl. 3 Katafalk podignut 25. veljače 1895. godine u zadarskoj katedrali sv. Stošije prigodom pogrebnih svečanosti povodom smrti habsburškog generala, Nadvojvode Albrechta Friedricha Rudolfa Dominika Austrijskog, Vojvode Tešina (3. kolovoza 1817. – 18. veljače 1895.); snimio zadarski fotograf Tomaso Burato (HR-AZD, Arhiv Zadarske nadbiskupije, fond Zadarske nadbiskupije / metropolije)

Sl. 4 Zastor nad glavnim oltarom samostanske crkve sv. Krševana u Zadru, fotografija iz 1880. godine (izvor: Raukar-Petricioli-Švelec-Peričić, 1987., tabla XLIV, bez pag.)

Sl. 5 Unutrašnjost crkve sv. Krševana u Zadru (pogled prema svetištu), dopisnica / razglednica poslana 1909. godine, Zadar, privatno vlasništvo

Sl. 6 Glavni oltar zadarske crkve sv. Šimuna, stanje krajem XIX. stoljeća (izvor: Tomić, 2008., str. 90)

Sl. 7 Glavni oltar zadarske crkve sv. Šimuna, fotografija neznanog datuma nastanka (kraj XIX - početak XX. stoljeća), Zadar, privatno vlasništvo

Sl. 8 Svetište crkve Gospe Maslinske na Belafuži u Zadru, stanje krajem XIX. – početkom XX. stoljeća (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zadru)

Sl. 9 Karta Zadarske nadbiskupije (izvor: Rebić, 2002., str. 1034).

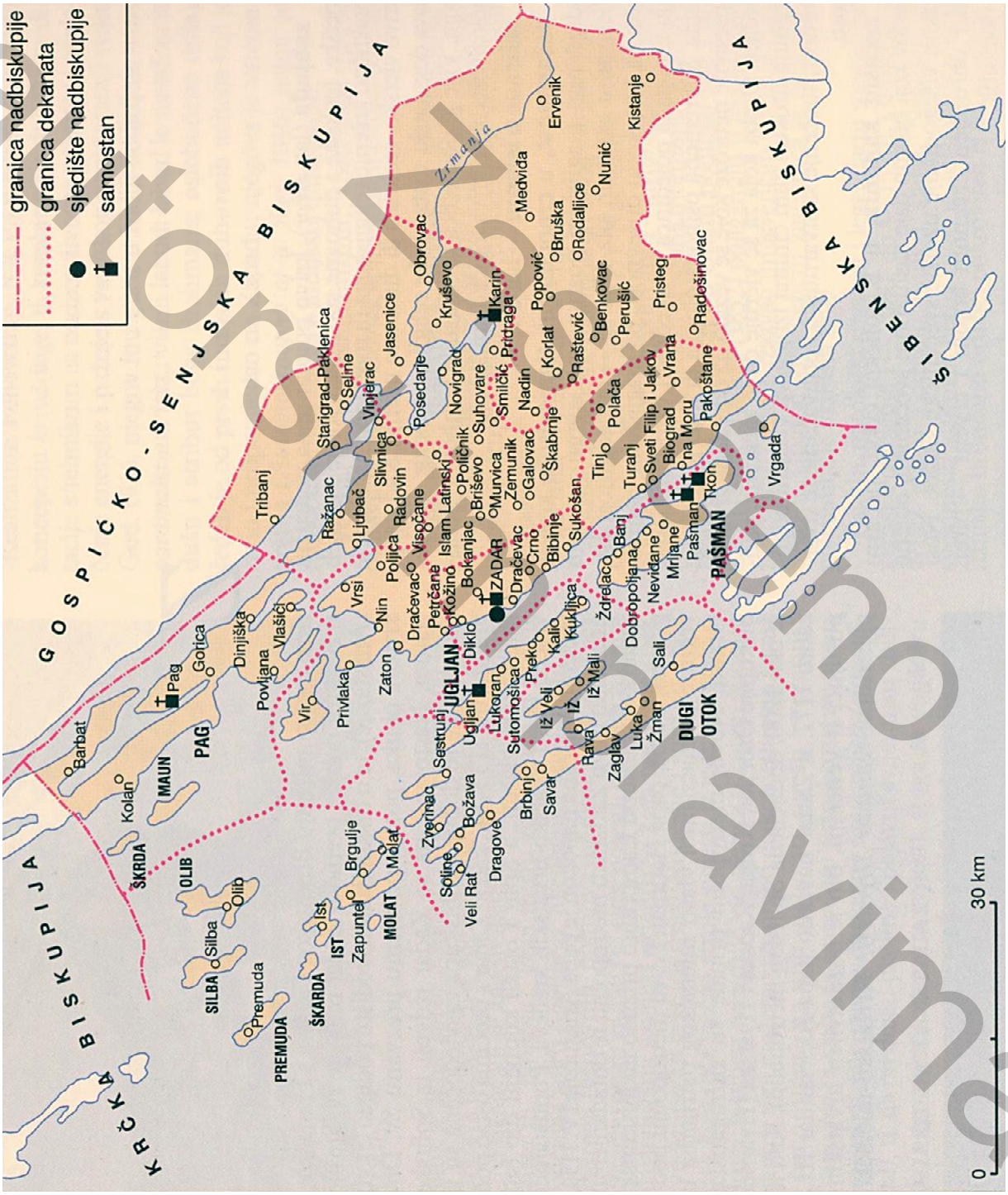
granica nadbiskupije
granica dekanata
sjedište nadbiskupije
samostan
GOSPIĆKO-SENJSKA BISKUPIJA
KRČKA BISKUPIJA
SIBENSKA BISKUPIJA
ZADAR
UGLJAN
PAŠMAN
DUGI OTOK
PAG
MAUN
OLIB
SILBA
PREMUDA
ŠKARDA
IST
MOLAT
Zrmanja
Starigrad-Paklenica
Jasenice
Obrovac
Ervenik
Kistanje
Nunić
Medvida
Bruška
Rodaljice
Benkovac
Perušić
Pristeg
Radošinovac
Karin
Pridraga
Popović
Korlat
Raštević
Pakoštane
Vrgada
Vrana
Biograd na Moru
Sveti Filip i Jakov
Turanj
Polača
Tinj
Škabrnje
Nadin
Smilčić
Suhovare
Novigrad
Posedarje
Selime
Vinjerac
Slivnica
Radovin
Poličnik
Briševo
Murvica
Zemunik
Galovac
Tribanj
Ražanac
Ljubač
Vrsi
Nin
Poljica
Visočane
Islam Latinski
Petrčane
Kožino
Bokanjac
Dračevac
Crno
Bibinje
Sukošan
Kukljica
Ždrelac
Banj
Dobropoljana
Nevidane
Mrljane
Pašman
Tkon
Sali
Žman
Luka
Zaglav
Rava
Iž Veli
Iž Mali
Lukoran
Sutomišćica
Preko
Kalio
Diklo
Ugljan
Sestrunj
Zverinac
Božava
Veli Rat
Dragove
Brbinj
Savar
Soline
Zapuntel
Brgulje
Molat
Ist
Olib
Silba
Premuda
Kolan
Barbat
Pag
Gorica
Dinjiška
Povljana
Vlašići
Vir
Privlaka
Zaton
Dračevac
Tribanj
0
30 km

Sl. 9

Sl. 10

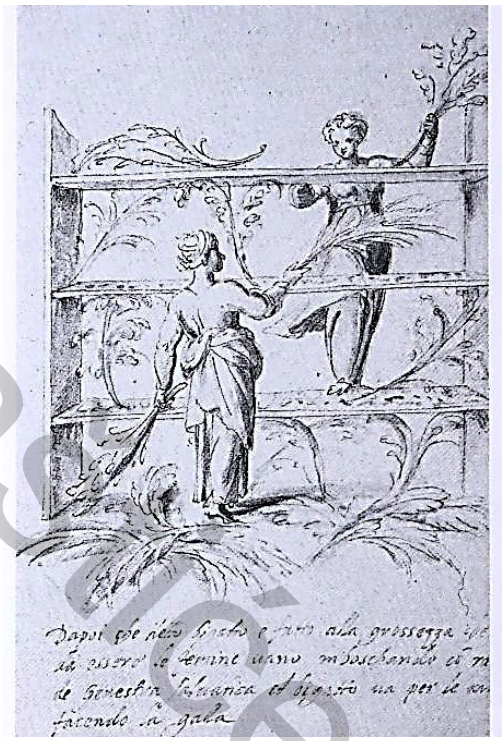

Sl. 11

Sl. 12

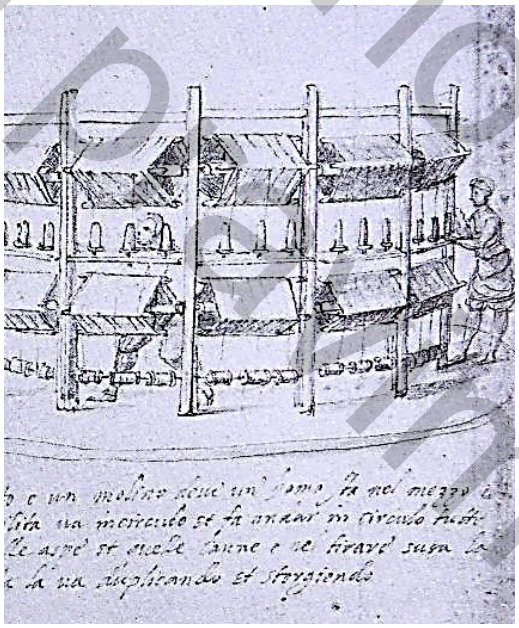

Sl. 13

Sl. 10-13 Giuseppe Arcimboldo, ciklus crteža na kojima su prikazane faze svilogojstva i predenja, 1586. godina (izvor: Curti – Poni, 1990., str. 50-51).

autorski primjerak Zagreb

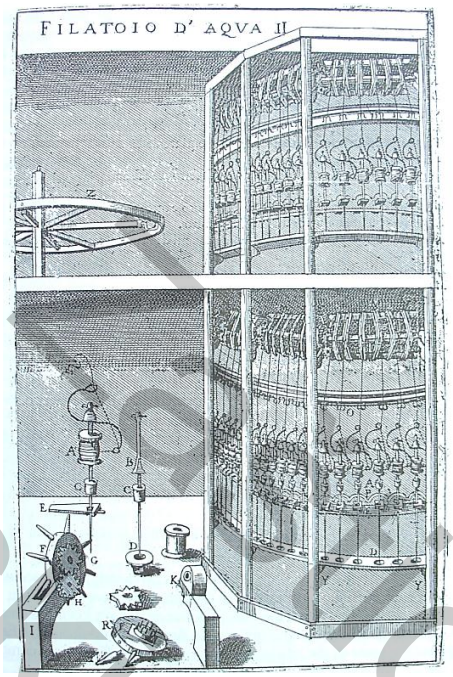

Sl. 14

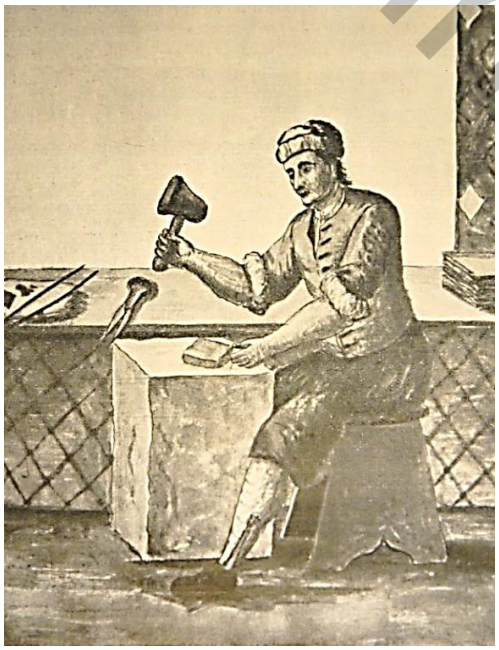

Sl. 15

Sl. 16

Sl. 14 Naprava za sukanje svilenih niti, grafika iz djela Vittorija Zonce *Novo Teatro di Macchine et Edifici* iz 1607. godine (izvor: Hills, 1990., str. 71)

Sl. 15 *Battiloro*, crtež Giovannija Grevembrocha (sredina XVIII. stoljeća), Venecija, Museo Correr (izvor: Brenni, 1930., str. 11)

Sl. 16 *Tiraoro*, radionica, crtež Giovannija Grevembrocha (sredina XVIII. stoljeća), Venecija, Museo Correr (izvor: Lucchi, 2009., str. 198)

autorskim pravima

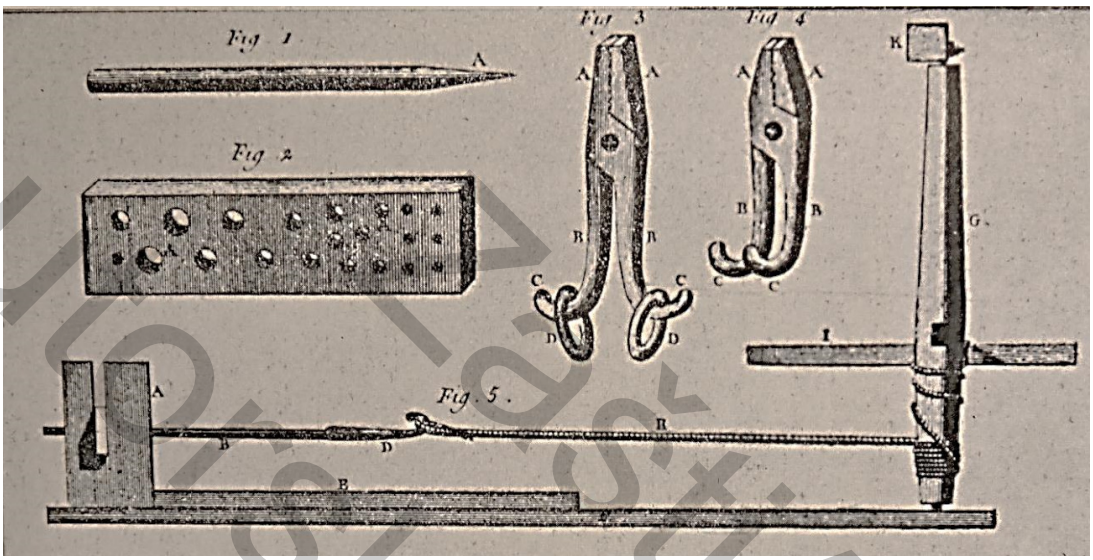

Sl. 17

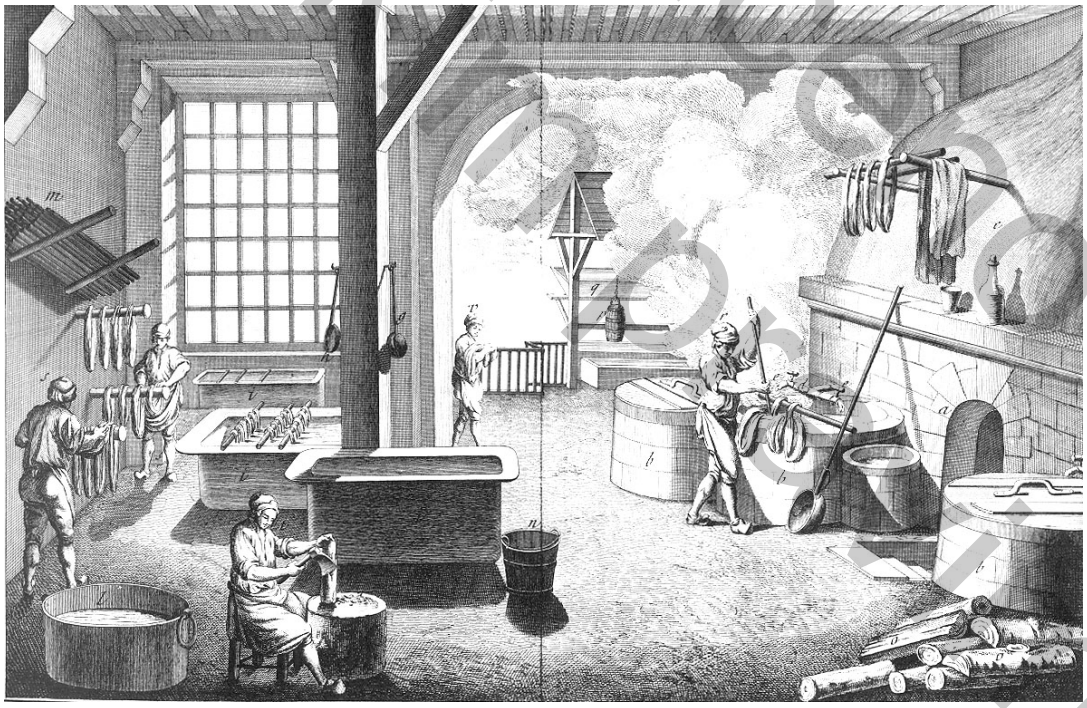

Sl. 18

Sl. 17 Alati *tiraora;* detalj table u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Tireur et fileur d'or*), vol. 10, Pariz, 1772. (izvor: Brenni, 1930., str. 25)
Sl. 18 Bojadisarska radionica, detalj table u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Teinturier en soie ou teinturier de rivière*), vol. 10, Pariz, 1772. (izvor: *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert. Collaborative translation project*, www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

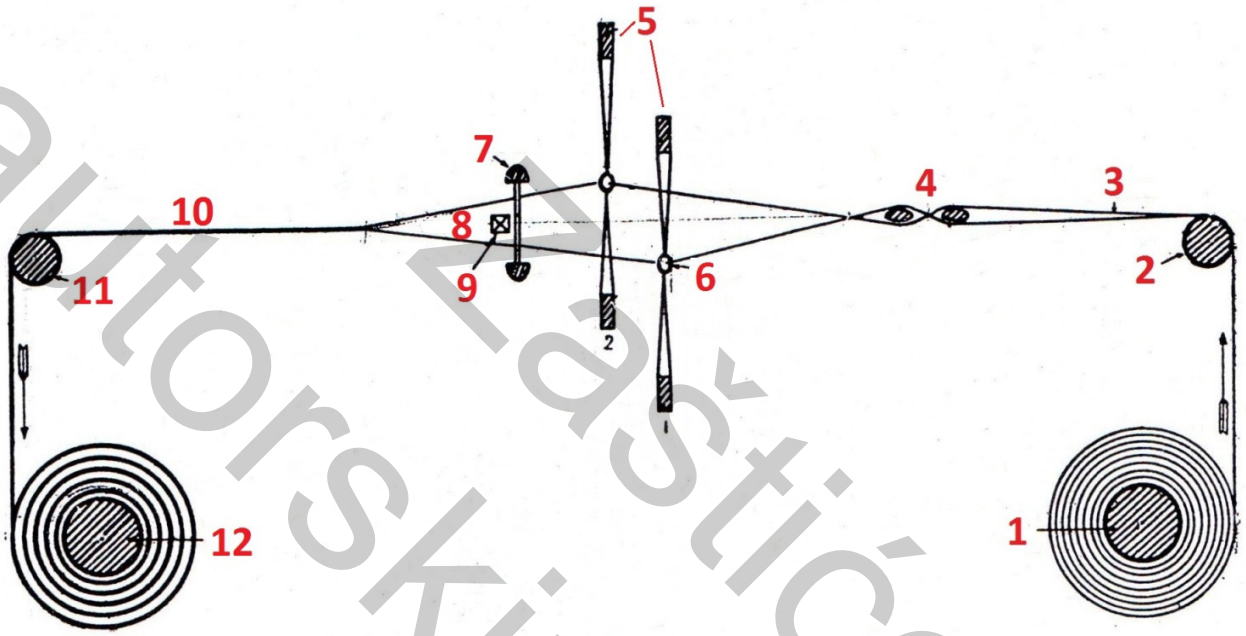

Sl. 19

Sl. 19 Shematska skica tkanja (bočni pogled), s naznačenim osnovnim dijelovima tkalačkog stana i njihovim hrvatskim nazivima (izradila autorica; prema: Zorec, 1948., str. 10);

1 – snovaći valjak / snovaći bubanj / osnovin valjak / osnovno vratilo
2 – svornik
3 – niti osnove
4 – križni štapići
5 – listovi
6 – kotlac / ničanica
7 – brdo / češalj
8 – zijev
9 – čunak
10 – istkana tkanina
11 – prsnica
12 – tkaninsko vratilo (valjak na koji se omotava tkanina)

autorskim pravima Zaštićeno

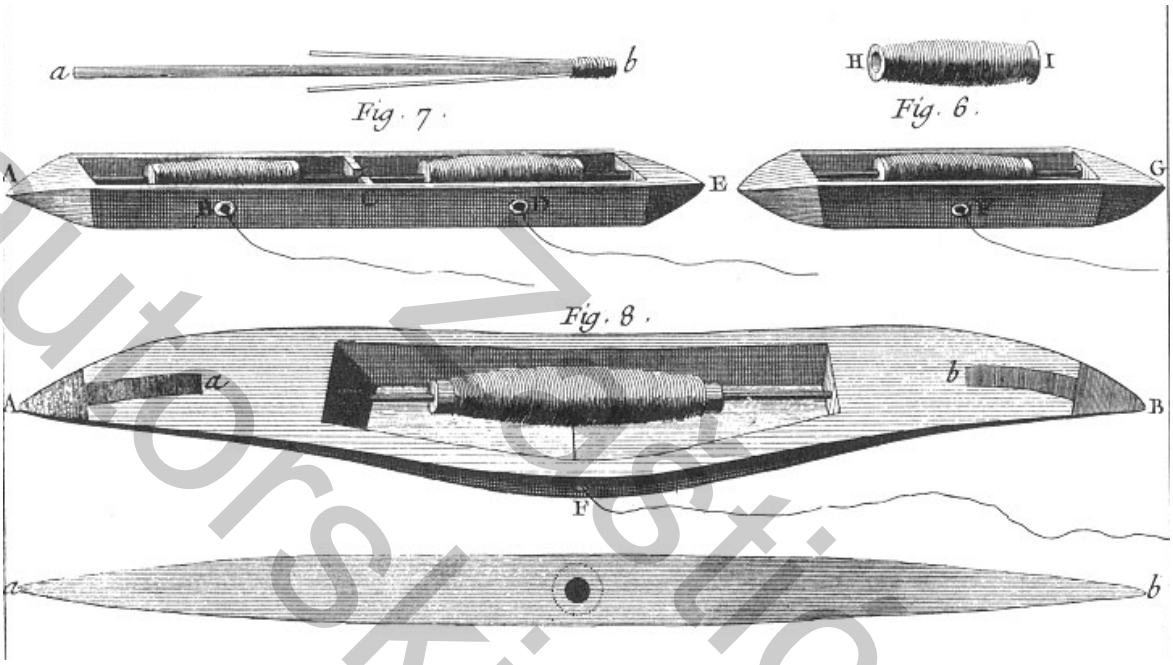

Sl. 20

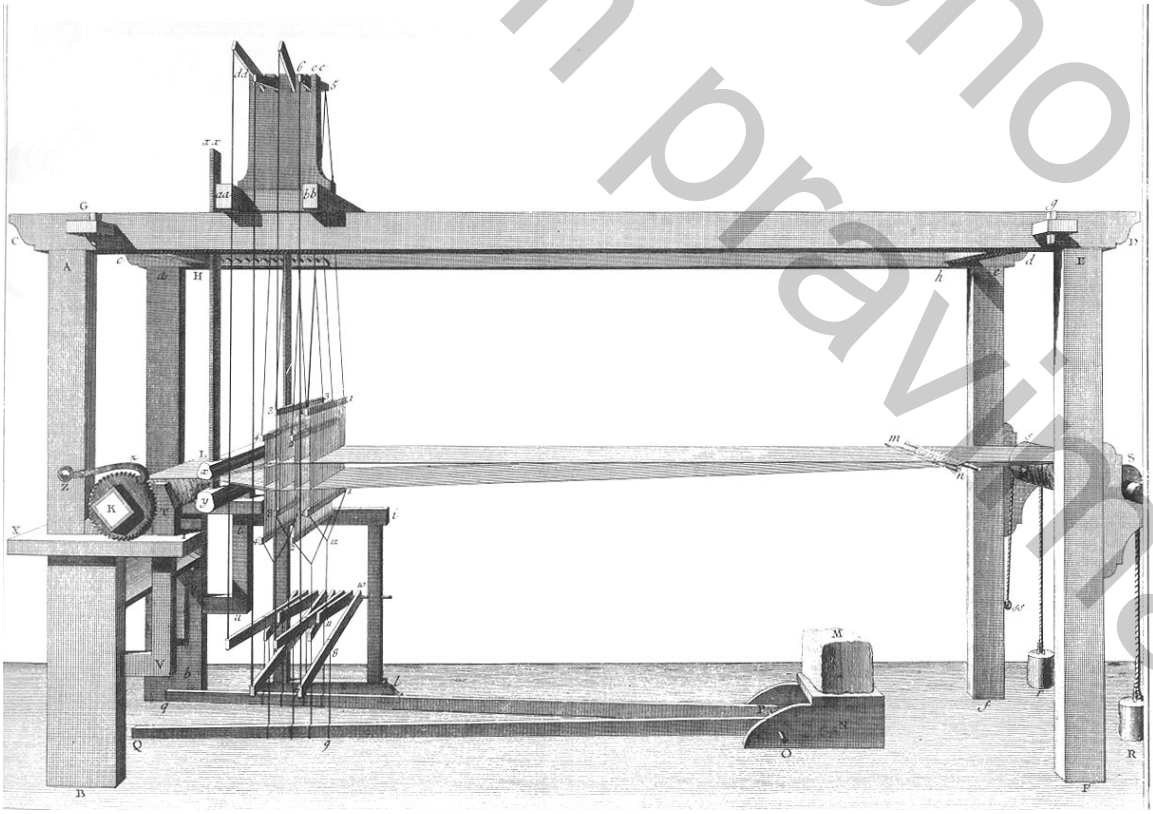

Sl. 21

Zaščiteno avtorskim pravna

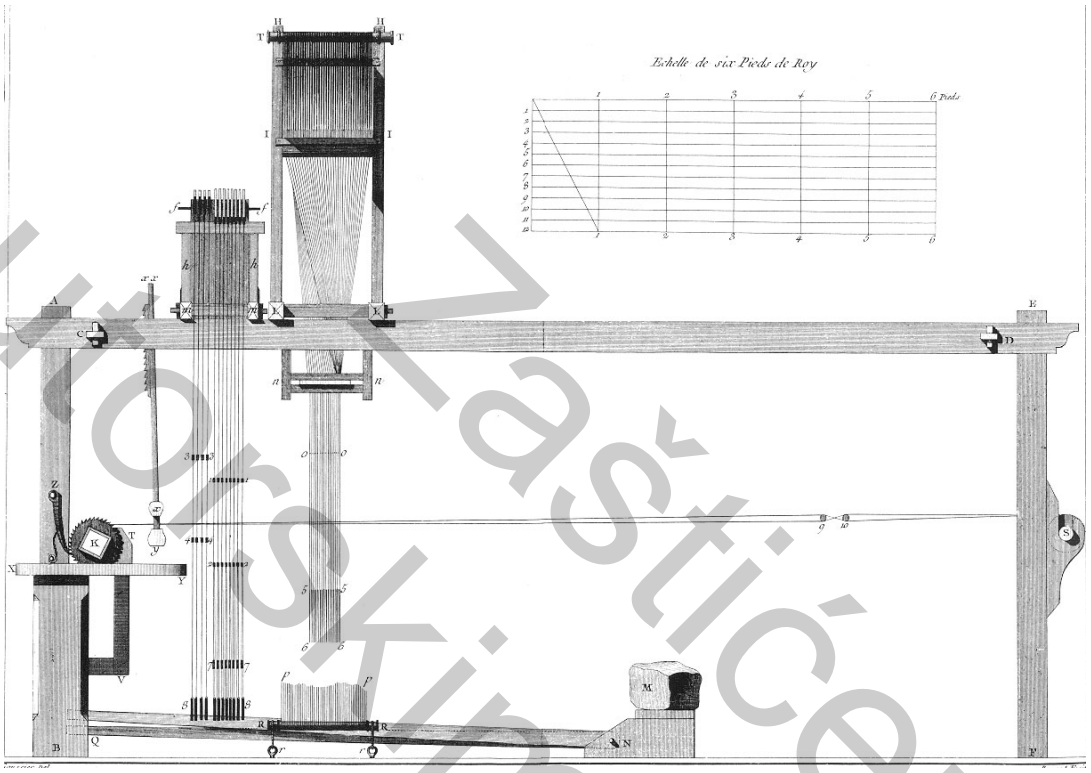

Sl. 22

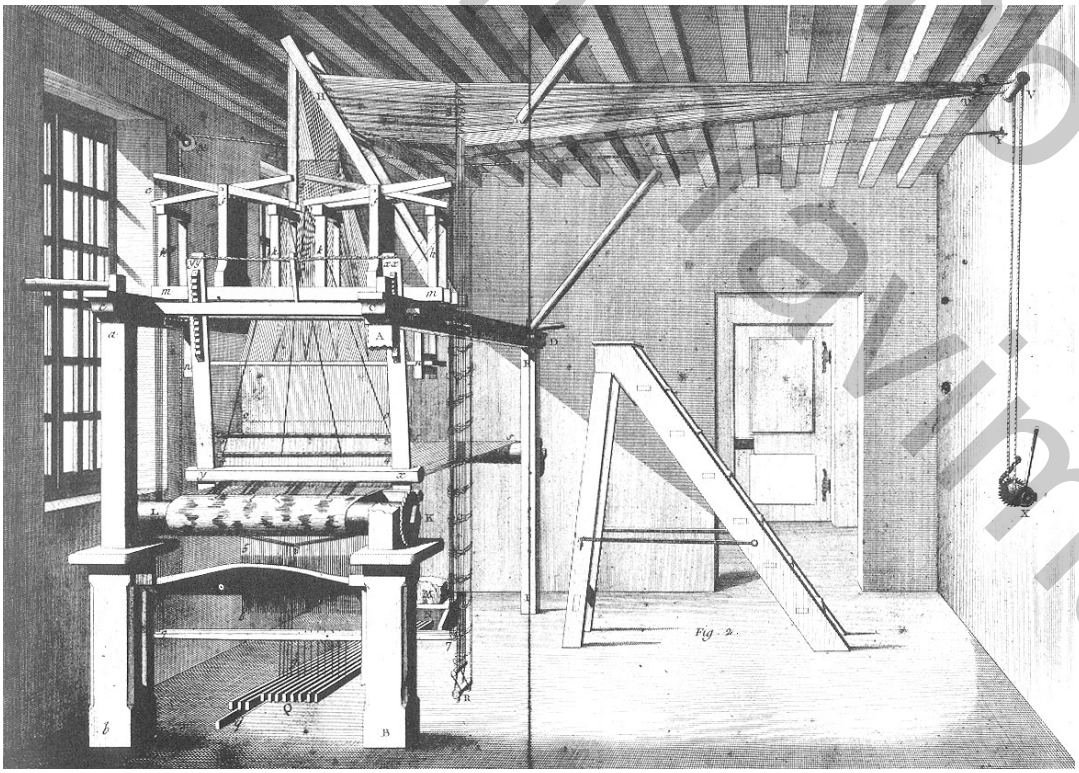

Sl. 23

Zaščiteno avtorskim pravima

Sl. 20 Vrste čunaka, detalj table CXI, u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Soierie – Quatrième section*), vol. 11, Pariz, 1772. (izvor: *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert. Collaborative translation project*, www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

Sl. 21 Bočni prikaz stana za tkanine bez uzorka (taftove, satene i kepere), detalj table XXXI. u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Soierie – Seconde section*), vol. 11, Pariz, 1772. (izvor: *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert. Collaborative translation project*, www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

Sl. 22 Shematski prikaz stana za tkanine s uzorkom, detalj table LXI. u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Soierie – Troisième section*), vol. 11, Pariz, 1772. (izvor: *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert. Collaborative translation project*, www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

Sl. 23 Perspektivni prikaz stana za tkanine s uzorkom, detalj table LX. u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Soierie – Troisième section*), vol. 11, Pariz, 1772. (izvor: *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert. Collaborative translation project*, www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

Sl. 24 Frontalni prikaz stana za tkanine s uzorkom, sa *mise en carte*, detalj table LXII. u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Soierie – Troisième section*), vol. 11, Pariz, 1772. (izvor: *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert. Collaborative translation project*, www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

Sl. 25 Shematski prikaz stana za baršune, detalj table XCII. u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Soierie – Quatrième section*), vol. 11, Pariz, 1772. (izvor: *The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert. Collaborative translation project*, www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

Sl. 26 Tkalački stan za izradu borti (vrpci), sa skicom i *mise en carte* uzorka, detalj table VIII, u u *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta (lema *Passementerie*), vol. 11, Pariz, 1772. (izvor: AA.VV., 2002., bez pag.)

Tekst je zaštićen autorskim pravima

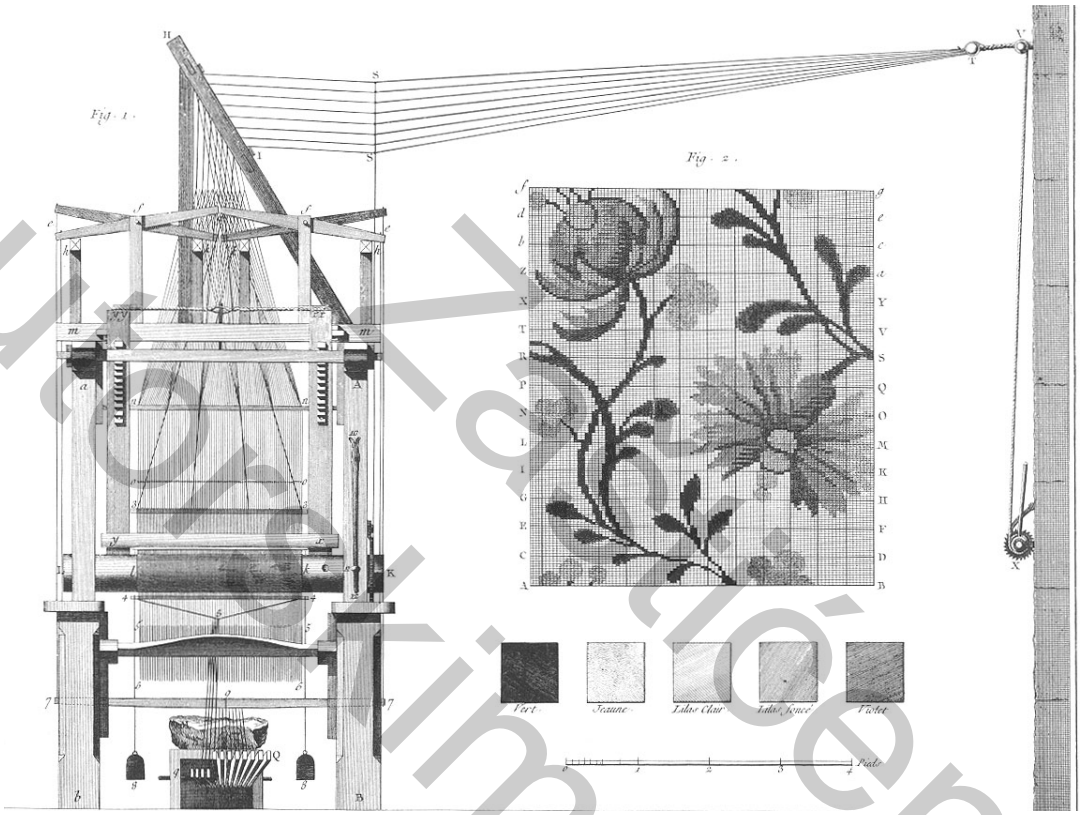

Sl. 24

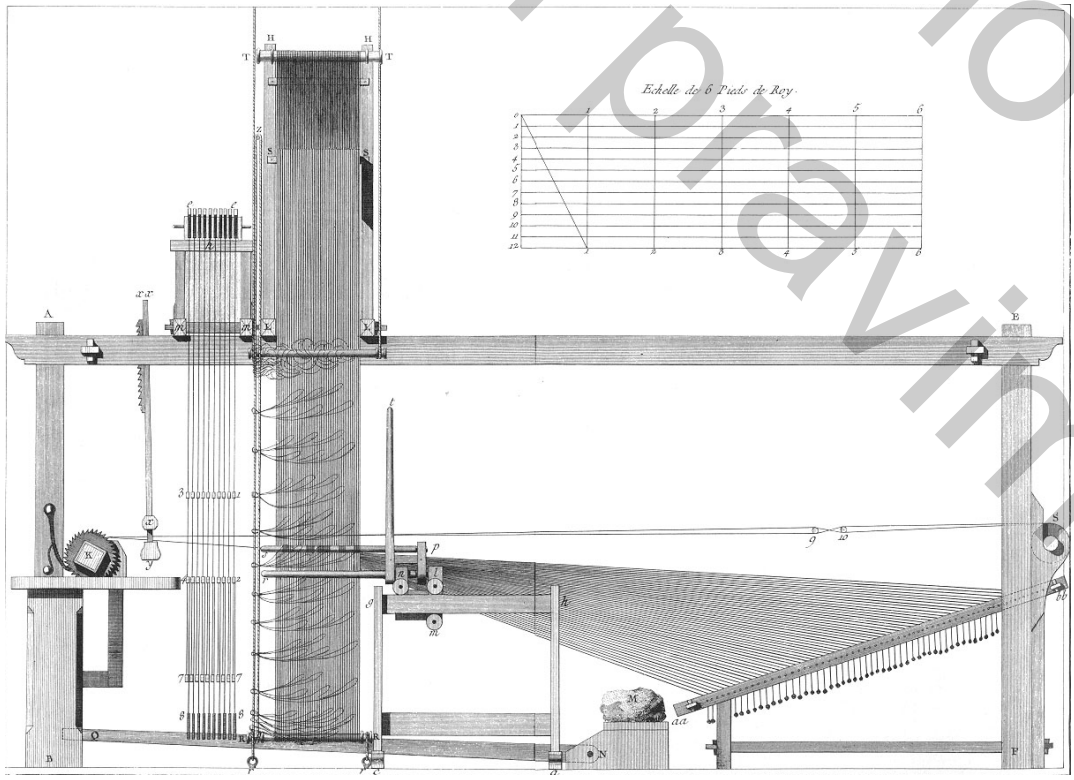

Sl. 25

avtorsko pravno zaščiteno

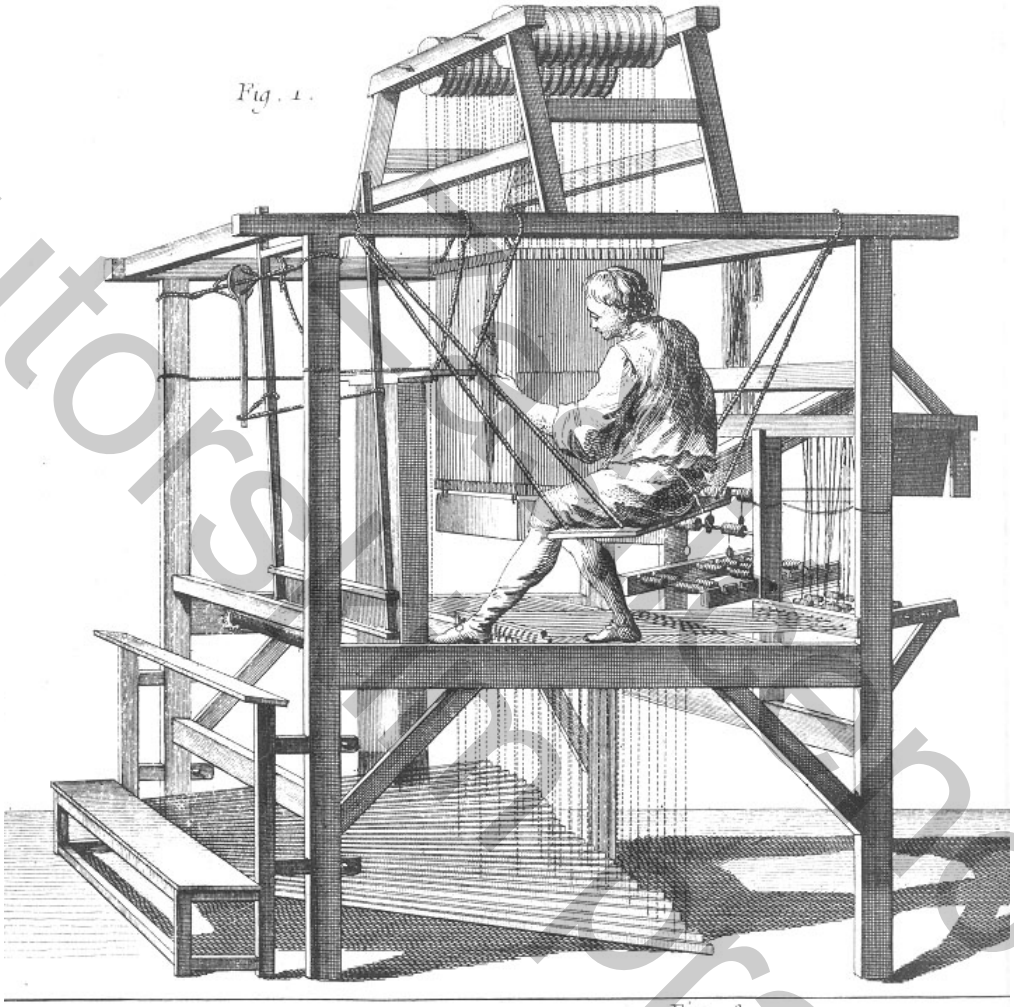

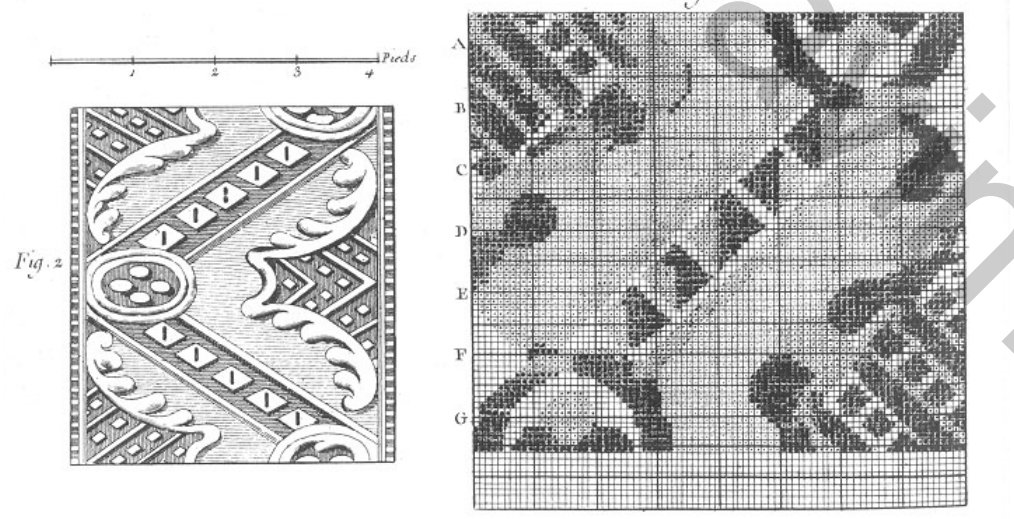

Sl. 26

Sl. 27

Sl. 28

Sl. 29

Sl. 30

Sl. 27 Firentinski baršun tipologije *a griccia* (druga polovina XV. st.) na prednjoj strani misnice u franjevačkom samostanu u Zaostrogu

Sl. 28 – 29 Štola i dva manipula, skrojena od fragmenata baršuna dekorativne tipologije *a griccia* iz druge polovine XV. stoljeća, Zagreb, Dijecezanski muzej (depo)

Sl. 30 Dalmatika od venecijanskog baršuna iz druge polovine XV. stoljeća, tipologije *de' cammini*, Zagreb, Dijecezanski muzej (depo)

Sl. 31 Jedan od fragmenata baršuna *a inferriata*, tipologije *de' cammini*, na misnici u župnoj crkvi u Pićnu

Sl. 32 Fragmenti damasta tipologije *de' cammini* na misnici pohranjenoj u župnoj kući u Makarskoj

arhivirano u izvornim pravima

Sl. 31

Sl. 32

Sl. 33

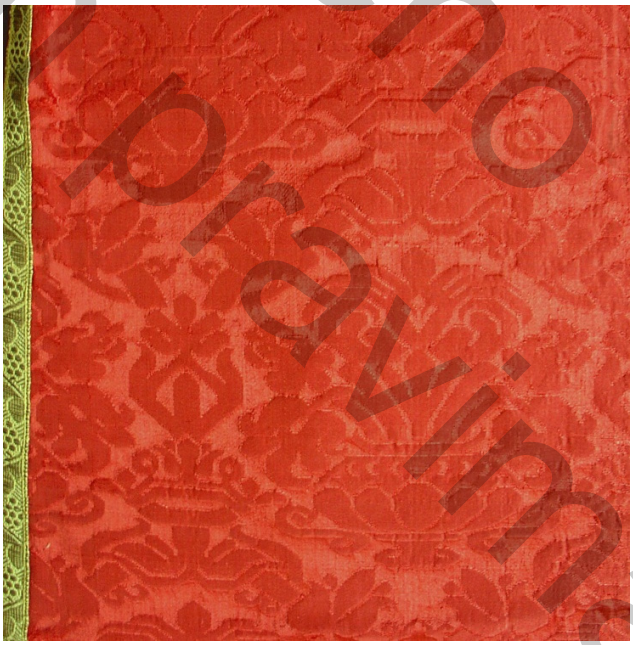

Sl. 34

Sl. 33 Klasični damast s uzorkom tipologije *a rete,* detalj misnice u crkvi sv. Vlaha u Dubrovniku

Sl. 34 Klasični damast s uzorkom tipologije *a rete,* detalj misnice u samostanu Male braće u Dubrovniku

Sl. 35 Klasični damast s uzorkom tipologije *a rete,* detalj misnice u samostanu Male braće u Dubrovniku

Sl. 36 Klasični damast s uzorkom tipologije *a rete,* revers burse u dominikanskom samostanu u Dubrovniku

Sl. 35

Sl. 36

Sl. 37

Sl. 37 Klasični damast s uzorkom tipologije *a rete,* detalj dalmatike u dominikanskom samostanu u Dubrovniku

Sl. 38

Sl. 39a

Sl. 39b

autorskim pravima Zaštićeno

Sl. 40a

Sl. 40b

Sl. 41

Sl. 38 Klasični damast s uzorkom tipologije *a brocone di capperi*, detalj pluvijala u franjevačkom samostanu u Zaostrogu

Sl. 39ab Klasični damast s uzorkom tipologije *a brocone di capperi*, misnica i štola u crkvi sv. Vlaha u Dubrovniku

Sl. 40ab Klasični damast s uzorkom tipologije *a brocone di capperi*, misnica iz crkve Gospe od Šunja na otoku Lopudu

Sl. 41 Neznani mletački slikar, *Sv. Stjepan Prvomučenik*, oltarna pala (detalj), oko 1572. godine, crkva sv. Šimuna u Zadru (izvor: Hilje - Tomić, 2006., str. 227.)

Sl. 42 Lampas s uzorkom tipologije *a maglie chiuse ed arabeschi*, detalj misnice u franjevačkom samostanu u Zaostrogu

Sl. 43 Lampas s uzorkom tipologije *a maglie chiuse ed arabeschi*, leđna strana misnice u franjevačkom samostanu u Zaostrogu

Sl. 44 Damast sa sitnijim uzorkom tipologije *a rete*, detalj pluvijala u samostanu Male braće u Dubrovniku

autorskim pravima
Zaštićeno

Sl. 42

Sl. 43

Sl. 44

Sl. 45

Sl. 45 Lampas *lancé broché*, detalj pluvijala iz katedrale sv. Lovre u Trogiru

Sl. 46 Klasični damast, detalj misnice u franjevačkom samostanu u Zaostrogu

Sl. 46

Sl. 47

Sl. 48

Sl. 49

Sl. 47 Klasični damast, bursa, crkva sv. Ivana Krstitelja u Makru iznad Makarske

Sl. 48 Klasični damast, detalj antependija u katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Krku

Sl. 49 Klasični damast, detalj misnice iz katedrale sv. Lovre u Trogiru

Sl. 50 Klasični damast, detalj misnice iz katedrale sv. Lovre u Trogiru

Sl. 51 Taft *liseré lancé broché à liage répris*, detalj misnice u Zbirci tekstila u Skradinu (župna kuća)

Sl. 52 Dvobojni damast *lancé*, detalj štole u katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Krku

Sl. 53 Baršun *ciselé*, detalj dalmatike iz katedrale sv. Lovre u Trogiru

Sl. 50

Sl. 51

Sl. 52

Sl. 53

Sl. 54

Sl. 55

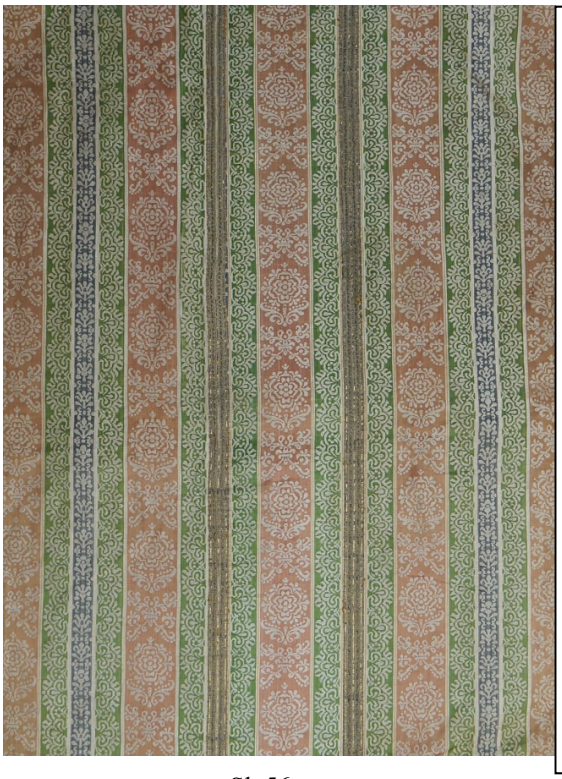

Sl. 56

Sl. 54 Taft *lancé broché à liage répris*, detalj misnice, Kostanje, župna crkva sv. Mihovila

Sl. 55 Taft *lancé broché à liage répris*, detalj misnice, Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata

Sl. 56 Damast *rayé*, detalj misnice, Makar (iznad Makarske), crkva sv. Ivana Krstitelja

Sl. 57 Damast *broché*, detalj misnice šibenskog biskupa Karla Antuna Donadonija (1723. – 1756.), Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 58 Lampas *liseré lancé broché*, detalj manipula, Šibenik, franjevački samostan sv. Lovre

Sl. 59 Keper *rayé lamé broché*, detalj veluma za kalež, Zastrog, franjevački samostan sv. Marije

Kazetno
Vašim pravima

Sl. 57

Sl. 58

Sl. 59

Sl. 60

Sl. 60 Keper *rayé lamé liseré broché*, detalj misnice, Zastrog, franjevački samostan sv. Marije

Sl. 61

Sl. 62

Sl. 63

Sl. 64

Sl. 65

Sl. 61 Damast *broché à liage répris*, detalj misnice, Košljun, franjevački samostan Navještenja Marijina

Sl. 62 Damast *rayé broché à liage répris*, detalj misnice, Košljun, franjevački samostan Navještenja Marijina

Sl. 63 Damast *broché*, detalj misnice, Porat, samostan franjevaca trećoredaca sv. Marije Magdalene

Sl. 64 Damast *broché à liage répris*, detalj dalmatike, Omiš, župna crkva sv. Mihovila

Sl. 65 Damast, detalj veluma za kalež, Dubrovnik, samostan Male braće

Sl. 66

Sl. 66 Lampas *lancé broché* (*ganzo*, *drappo d'oro*), detalj misnice, Makarska, riznica župne crkve sv. Marka

autorsko pravo

Sl. 67

Sl. 68

Sl. 69

Sl. 70

Sl. 71

Sl. 72

Sl. 73

Sl. 67 Lampas *lancé broché* (*drappo d'oro*), detalj misnice, Šibenik, samostan benediktinki sv. Luce

Sl. 68 Lampas *lancé broché* (*ganzo d'oro*), misnica šibenskog biskupa Karla Antuna Donadonija (1723. – 1756.), Šibenik, samostan sv. Frane

Sl. 69 Lampas *lancé broché* (*ganzo*), detalj misnice, Pićan, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Sl. 70 Damast *gros de Tours broché à liage répris,* detalj misnice, Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 71 Damast *gros de Tours broché à liage répris,* detalj pluvijala, Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 72 Damast *gros de Tours broché à liage répris,* detalj dalmatike, Hvar, katedrala sv. Stjepana pape

Sl. 73 Lampas *persienne*, detalj misnice, Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 74 Lampas *lancé broché*, detalj veluma za kalež, Hvar, katedrala sv. Stjepana pape

Sl. 75 Lampas *lancé broché*, detalj misnice, Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 76a i Sl. 76b Taft *gros de Tours broché à liage répris,* misnica (total leđne strane i detalj), Makarska, franjevački samostan Uznesenja Blažene Djevice Marije

Sl. 77 Damast *gros de Tours broché à liage répris,* misnica, Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 78 Taft *gros de Tours broché à liage répris,* detalj pluvijala, Hvar, katedrala sv. Stjepana pape

Sl. 79 Lampas *liseré broché*, detalj dalmatike, Trogir, katedrala sv. Lovre

Sl. 80 Taft *gros de Tours liseré broché*, detalj dalmatike, Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 81 Taft *gros de Tours liseré broché*, detalj dalmatike, Skradin, Zbirka tekstila

Sl. 82 *Cannelé liseré broché*, velum za kalež, Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata

Sl. 74

Sl. 75

Sl. 76a

Sl. 76b

Sl. 77

Sl. 78

Sl. 79

Sl. 80

Sl. 81

Sl. 82

autorsko djelo zaštićeno autorskim pravima

Sl. 83

Sl. 84

Sl. 85

Sl. 83 *Cannelé liseré broché*, bočne strane misnice, Kostanje (Poljica), župa sv. Mihovila (župna kuća)

Sl. 84 *Cannelé liseré broché*, misnica, leđna strana, Krk, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije

Sl. 85 *Cannelé liseré broché*, detalj veluma za kalež, Šibenik, Nova crkva

Sl. 86 Dugmad, detalj table (uz lemu *Boutonnier*), iz *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* Denisa Diderota i Jeana le Rond d'Alemberta, vol. 2., 1763., (izvor: http://www.quod.lib.umich.edu/d/did/)

Sl. 87 Drveni kip za odijevanje (sv. Lucija), Šibenik, benediktinski samostan sv. Luce

Sl. 88 Drveni kip za odijevanje (Bogorodica), Silba, župna kuća

autorsko pravima

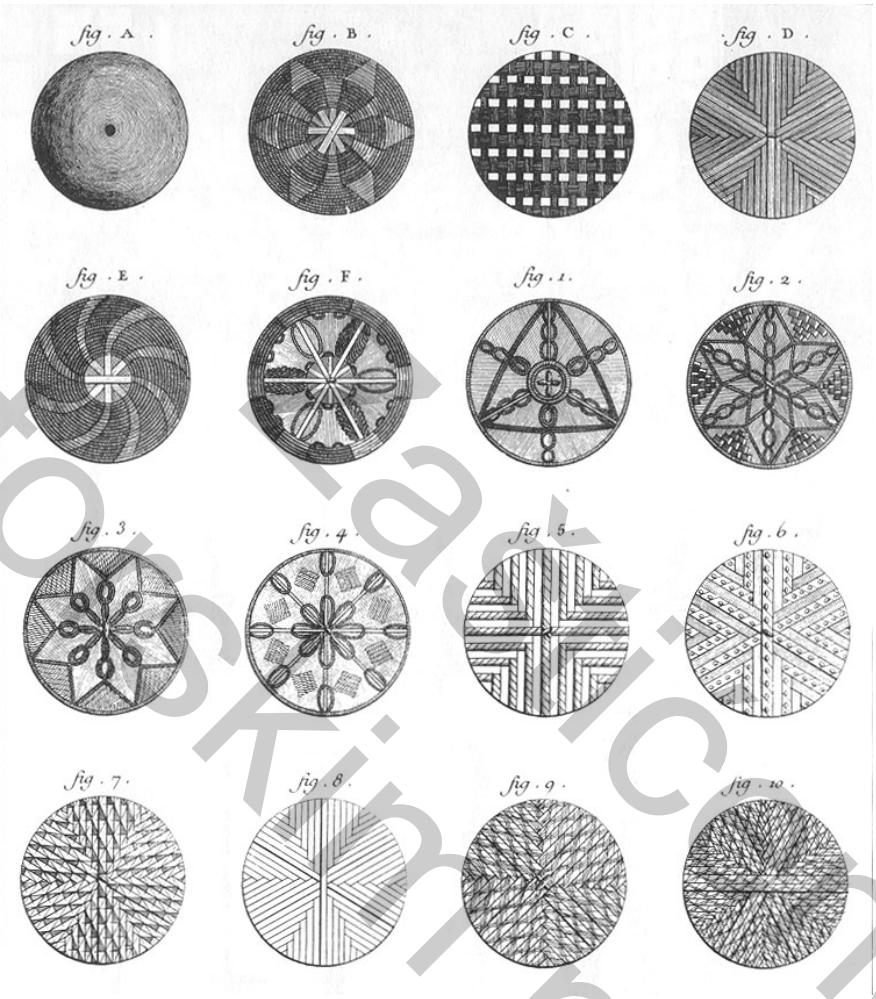

Sl. 86

Sl. 87

Sl. 88

Zasticono autorskim pravima

Sl. 89

Sl. 90

Sl. 89 Drveni kip za odijevanje (neznana svetica), Pag, samostan benediktinki sv. Margarite

Sl. 90 Drveni kip za odijevanje (neznani svetac), Pag, samostan benediktinki sv. Margarite

Sl. 91 Drveni kip za odijevanje (sv. Antun Padovanski), Ždrelac (otok Pašman), župna crkva sv. Luke Evanđelista

Sl. 92a i 92b Drveni kip za odijevanje (Gospa od Ružarija), total i detalj, Pakoštane, župna crkva Uzašašća Gospodinova

Sl. 93 Drveni kip za odijevanje (Gospa od Ružarija), Vrgada, župna crkva Presvetog Trojstva

Sl. 94 Kip Gospe od Zečeva (danas u župnoj crkvi u Ninu) u haljini i s velom, bakrorezni otisak prema ploči vjerojatno izrađenoj po crtežu Giovannija Battiste Augustija Pitterija sredinom XVIII. stoljeća (ploča se danas čuva u Konzervatorskom odjelu u Zadru, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture)

Sl. 95 Pluvijal, mitra i štola, oprema za kip sv. Nikole u crkvi sv. Nikole (Muster) u Komiži

Sl. 96 Damast *broché, fond lamé* (*ornement d'église*), misnica, Hvar, katedrala sv. Stjepana pape

Sl. 97 Damast *broché, fond lamé* (*ornement d'église*), detalj dalmatike, Trogir, katedrala sv. Lovre

Sl. 98 Damast *broché, fond lamé* (*ornement d'église*), detalj mitre, Komiža, župna crkva Gospe od Sedam Žalosti

Sl. 99 Lampas *broché* (*ornement d'église*), detalj dalmatike, Makarska, župna kuća

Zoltičeno autorskim pravima

Sl. 91

Sl. 92a

Sl. 92b

Sl. 93

Sl. 94

Sl. 95

autorsko pravno

Sl. 96

Sl. 97

Sl. 98

Sl. 99

Sl. 100

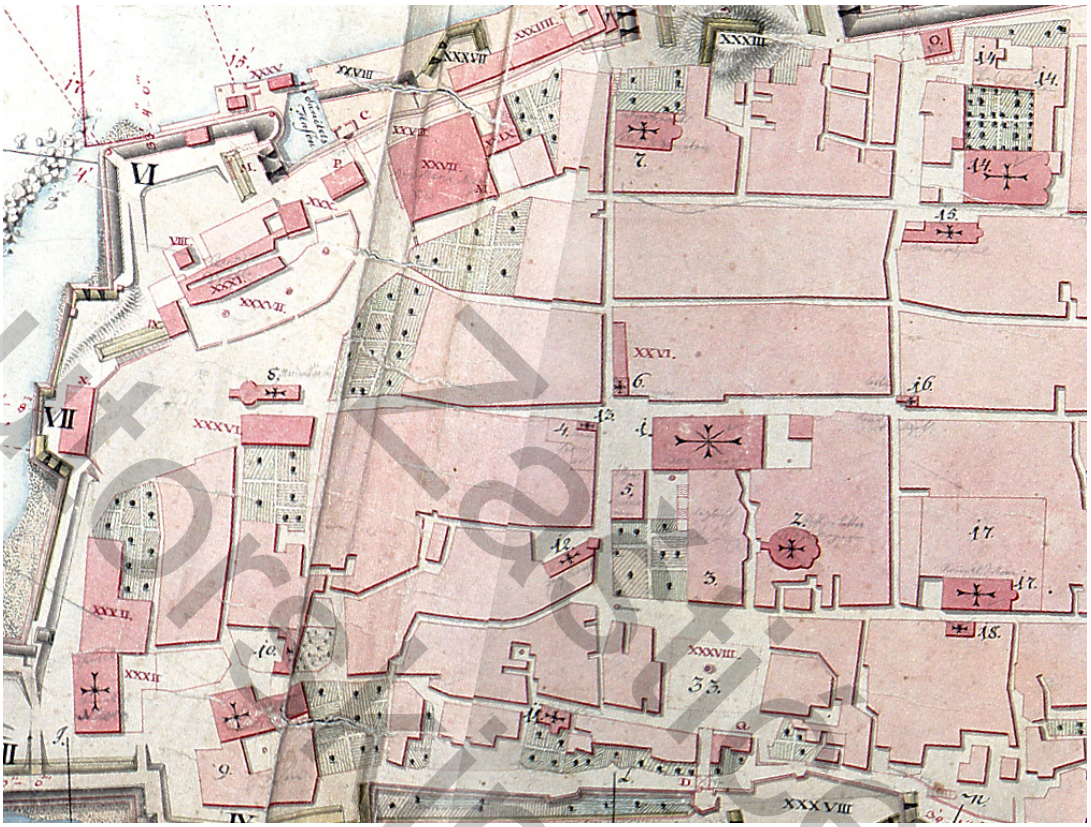

Sl. 101

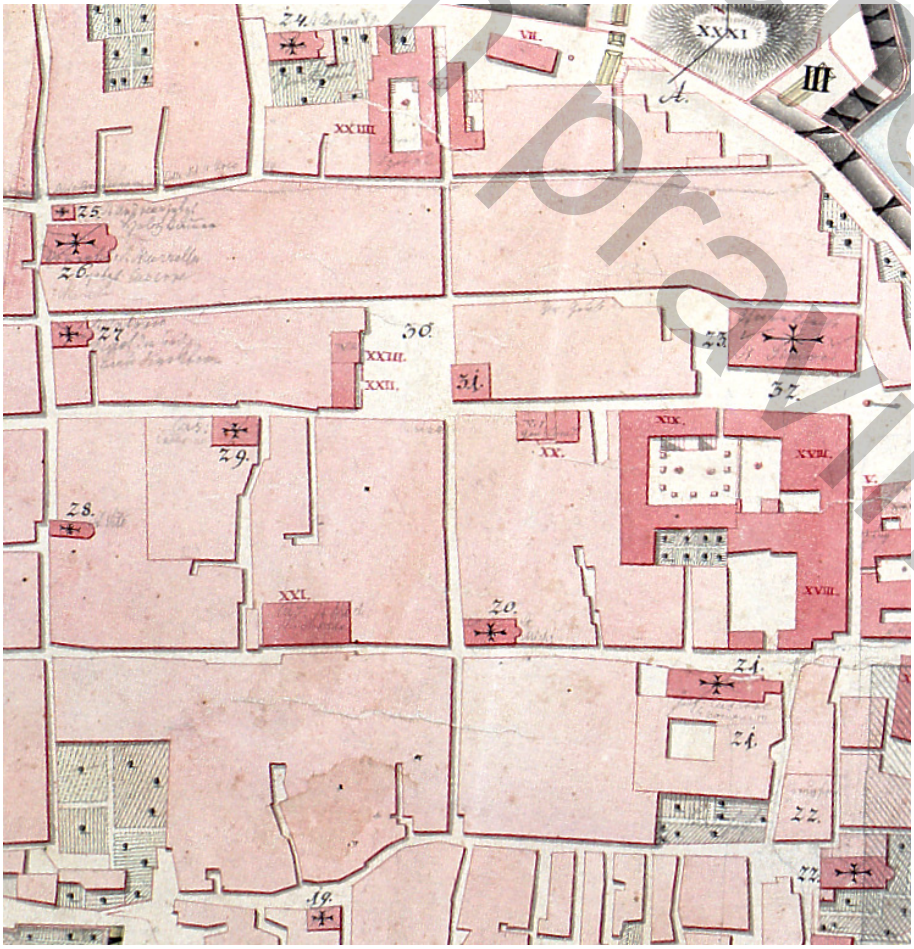

Sl. 102

autorskim pravima
Zaštićeno

Sl. 100 – 102, Plan Zadra (*Plan der Festung Zara*, HDA 902, Kartografska zbirka, sign. K.VII.i.178a) izrađen početkom druge austrijske uprave (1814. - 1821.); detalji s naznačenim crkvama i kapelama, uključujući i one koje nisu bile u sakralnoj funkciji

Od zapada prema istoku (prema oznakama na planu, slijedeći položaj crkava):

XXXII – crkva i samostan sv. Nikole, u ovo vrijeme kasarna
9 – crkva i samostan sv. Frane
10 – crkva sv. Frane od Pećine
8 – crkva Gospe od Zdravlja
7 – crkva i samostan sv. Dimitrija, u ovo vrijeme škola
6 – kapela sv. Marka (uz mali hospital)
13 – kapela sv. Jakova
1 – katedrala sv. Stošije
12 – crkva sv. Ilije
11 – crkva sv. Jurja
2 – crkva sv. Donata
18 – kapela sv. Martina
17 – crkva i samostan benediktinki sv. Marije
16 – kapela sv. Barbare
14 – crkva i samostan sv. Krševana
15 – crkva sv. Silvestra
25 – kapela sv. Andrije (i sv. Petra Starog)
26 – crkva i samostan sv. Marcele
27 – crkva sv. Antuna Opata
28 – crkva sv. Vida
24 – crkva sv. Roka
29 – crkva i samostan sv. Katarine
19 – crkva sv. Nediljice
23 – crkva sv. Šimuna
20 – crkva sv. Mihovila
21 – crkva i samostan sv. Dominika
22 – crkva i samostan sv. Ivana Krstitelja

Sl. 103

Sl. 103 Zadar, samostan benediktinki sv. Marije, vezena polja sa rubnih frizova gotičkog antependija aplicirana (prišivena) na pojaseve skrojene od *brocatellea* iz druge polovine XVII. stoljeća (*brocatelle* izgubljen); stanje 1934. godine. Fototeka Arheološkog muzeja Zadar, inv. oznaka 95 MZ 27

Zaštićeno autorskim pravom

Sl. 104

Sl. 105

Sl. 106

Sl. 104 Neznani mletački slikar, portet Mathea de Nassisa, početak XVII. stoljeća, ulje na platnu, 102 x 95 cm, Narodni muzej Zadar, inv. oznaka GU MGZ-2118

Sl. 105 Neznani mletački slikar, portet Petra de Nassisa, početak XVII. stoljeća, ulje na platnu, 104 x 94.5 cm, Narodni muzej Zadar, inv. oznaka GU MGZ-2119

Sl. 106 Baršun, reljefno rezan (*velours relève*; *velluto alto-basso, velluto controtagliato*), leđna strana misnice, Komiža, župna crkva Gospe od Sedam Žalosti (izvorno iz samostanske crkve sv. Nikole u Komiži)

arhivsko gradivo

Sl. 107

Sl. 108

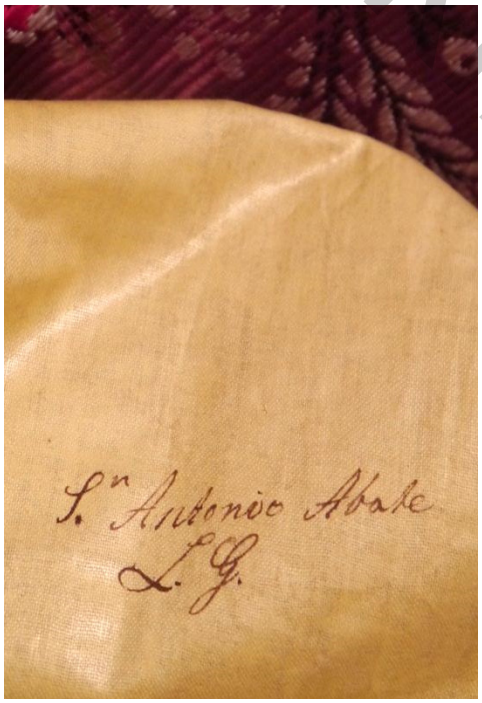

Sl. 109

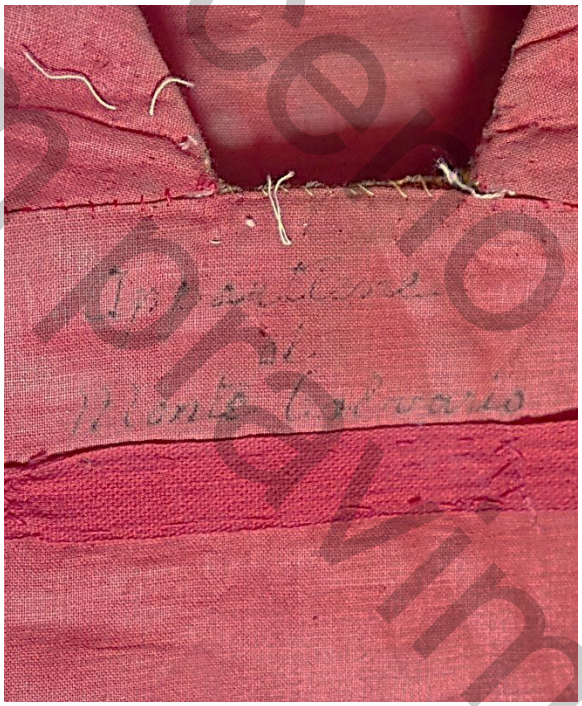

Sl. 110

Sl. 107 *Anime purg*(anti), natpis na podstavi veluma za kalež zatečenog među ruhom iz zadarske katedrale [Kat. 255]

Sl. 108 *S*(an) *Antonio di Otus*, natpis na podstavi misnice [Kat. 192] zatečene u sakristiji crkve sv. Marka u Pašmanu

Sl. 109 *San Antonio Abate L*(ussin) *G*(rande), natpis na podstavi dalmatike u župnoj crkvi sv. Antuna Opata u Velom Lošinju

Sl. 110 *Appartiene al Monte Calvario*, natpis na podstavi misnice zatečene u crkvi Gospe od Anđela u Velom Lošinju

Zaštićeno autorskim pravima

Sl. 111

Sl. 112

Sl. 113

Sl. 114

Sl. 115

Sl. 116a

Sl. 116b

Sl. 117

Sl. 118

Sl. 111 Damast pluvijala iz katedrale sv. Lovre u Trogiru [uz Kat. 1]

Sl. 112 Damast pluvijala u Novoj crkvi u Šibeniku [uz Kat. 2]

Sl. 113 Rekonstrukcija izvornog izgleda raporta baršuna iz samostana benediktinki sv. Marije u Zadru, s fotografijom baršuna identičnog dekora (u *Art Institute* u Chicagu) u podlozi [uz Kat. 3]

Sl. 114 Pier Francesco Mazzucchelli, zvan Il Morazzone, *Bogorodica Bezgrešna,* detalj, početak XVII. stoljeća. Como, privatna zbirka (izvor: Gregori 1962.,tabla 65a) [uz Kat. 4]

Sl. 115 Paolo Antonio Barbieri (atrib.)., *Portret Francesca I. D'Este*, detalj, oko 1633. godine. Zbirka Revilliod, Musée d'art et d'histoire, Ženeva (izvor: Levi Pisetzky,1966., str. 343) [uz Kat. 4]

Sl. 116ab Komad lampasa *lancé* (total i lijevi rub) u *Archivio Storico Rubelli* u Veneciji [uz Kat. 4]

Sl. 117 Lampas misnice iz samostanske crkve sv. Nikole (Muster) u Komiži; rekonstrukcija raporta [uz Kat. 5 i 6]

Sl. 118 *Brocatelle* na dalmatici u benediktinskom samostanu na Montecassinu, detalj (izvor: Orsi Landini, 2004., str. 58) [uz Kat. 8]

Sl. 119 Raport damasta s lokaliteta Gnalić (crtež: Ana Filep, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb) [uz Kat. 10]

Sl. 120 Bursa iz crkve Gospe od Šunja na otoku Lopudu [uz Kat. 10]

Sl. 121 Fragmenti damasta (ostatak misnice ?) u Novoj crkvi u Šibeniku [uz Kat. 11]

Sl. 122 Fragment baršuna *ciselé fond lamé*, Metropolitan Museum of Art, New York, inv. oznaka 09.50.3345 [uz Kat. 12]

Zaštićeno Kim pravima

Sl. 119

Sl. 120

Sl. 121

Sl. 122

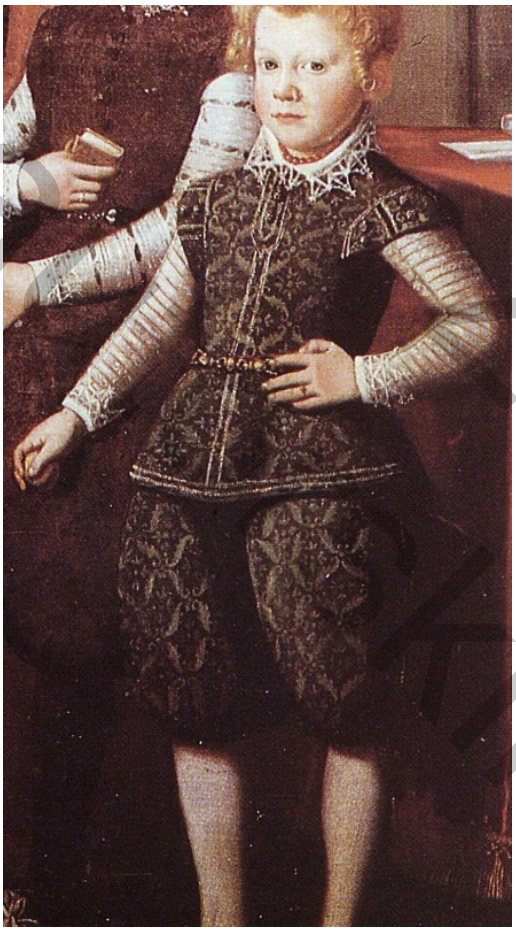

Sl. 123

Sl. 124

Sl. 125

Sl. 123 Tiberio Titi, *Filippo, Marcantonio, Orazio i Luigi Magalotti* (1601., privatna zbirka), detalj (izvor: Devoti-Cuoghi Costantini, 1993, str. 62) [uz Kat. 16]

Sl. 124 Dvobojni damast na misnici u Ivančnoj Gorici u Sloveniji, detalj (izvor: Istinič, 2013., str. 107) [uz Kat. 16]

Sl. 125 Stolica-naslonjač venecijanske manufakture, presvučena damastom iz druge četvrtine XVII. stoljeća, Milano, zbirka grofa G. F. Longonija (izvor: Levy, 1964., tabla 13) [uz Kat. 24]

Sl. 126 Fragmenti damasta na misnici u dominikanskom samostanu u Dubrovniku [uz Kat. 24].

Sl. 127 Damast pluvijala u Zbirci Bernheimer u Münchenu, detalj. (izvor: Durian Ress, 1991., str. 159. [uz Kat. 28 i 29].

autorsko pravo

Sl. 126

Sl. 127

Sl. 128

Sl. 129

Sl. 130

Sl. 131

Sl. 128 Saten *broché* (Italija, između 1630. i 1650. godine) na misnici u samostanu Male braće u Dubrovniku [uz Kat. 30].

Sl. 129 Lampas (Italija, sredina XVII. stoljeća) na misnici u samostanu Male braće u Dubrovniku, detalj [uz Kat. 33].

Sl. 130 Misnica u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu (podrijetlo nepoznato), detalj damasta upotrijebljenog za bočne površine (izvor: Ramljak Purgar, 1997., bez pag.) [uz Kat. 38].

Sl. 131 Misnica u crkvi San Nicolo da Tolentino u Veneciji (izvor: Davanzo Poli, 2012., str 83.) [uz Kat. 40].

Sl. 132a

Sl. 132b

L

autorskim pravima Zaštićeno

Sl. 133a

Sl. 134

Sl. 133b

Sl. 132a i 132b Fragmenti damasta na pluvijalu u franjevaćkom samostanu sv. Marije u Zaostrogu [usp. Kat. 45]

Sl. 133a i 133b Pokrivalo za raspelo (detalj, gore) i rubovi (lijevo), Skradin, župa Rođenja Blažene Djevice Marije, Zbirka tekstila

Sl. 134 Štola, detalj. Šibenik, crkva sv. Nikole [usp. Kat. 46, 47, 48]

Sl. 135 Dalmatika iz župne crkve (nekadašnje katedrale) Uznesenja Marijina u Osoru, detalj [usp. Kat. 49]

Sl. 136 Đenoveški baršun na zidovima Sjevernog salona na gornjem katu male palače Pagodenburg, izgrađene između 1716. i 1719. godine na imanju dvorca Nymphenburg u blizini Münchena (izvor: Götz, 2007., str. 184.) [usp. Kat. 52].

digitalizacija pravima

Sl. 135

Sl. 136

Sl. 137

Sl. 138

Sl. 137 Taft s *liseré* efektima osnove, detalj misnice, Kostanje, župna crkva sv. Mihovila [usp. Kat. 51]

Sl. 138 Velum, damast *broché*, Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata [usp. Kat. 53]

Sl. 139

Sl. 140

Sl. 141

Sl. 142

Sl. 139 Natpis na podstavi misnice zatečene u sakristiji župne crkve u Ninu: S. MICHAELIS / NONE [Kat. 55]

Sl. 140 Misnica u Zbirci tekstila u Skradinu [uz Kat. 56 i 57]

Sl. 141 Misnica u katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Krku [usp. Kat. 56 i 57]

Sl. 142 Pluvijal u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Loparu (otok Rab), detalj [usp. Kat. 58]

autorski primjerak

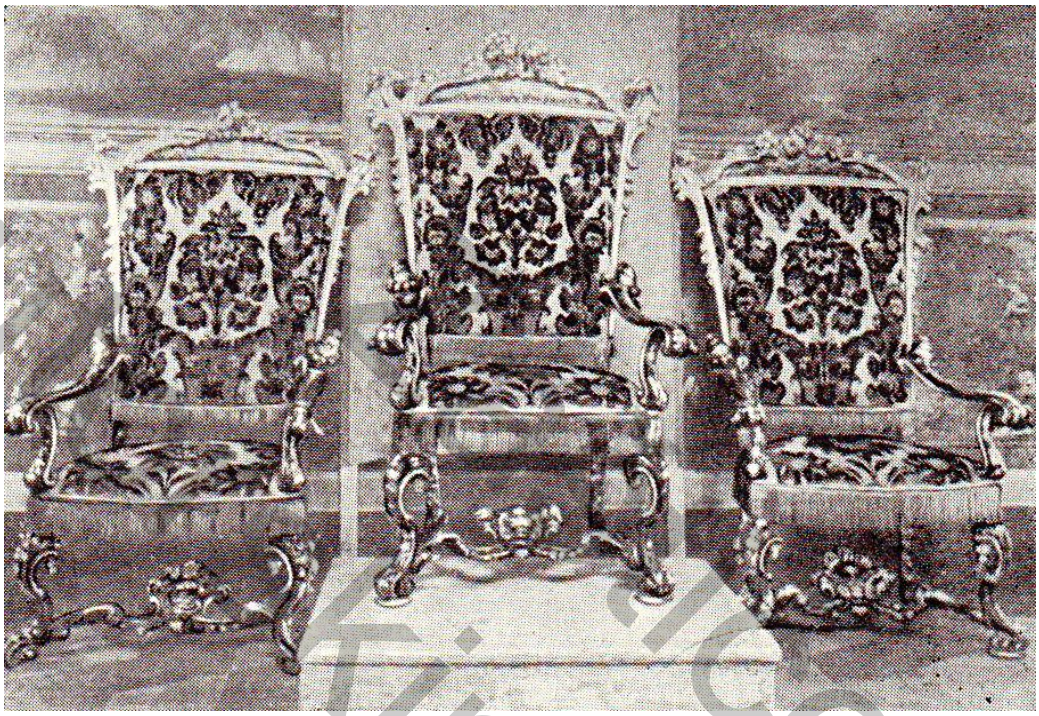

Sl. 143

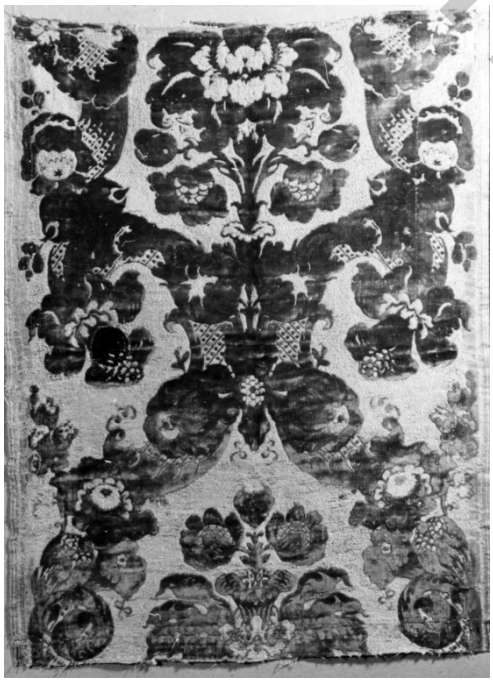

Sl. 144

Sl. 145

Sl. 143 Tri naslonjača u crkvi sv. Šimuna u Zadru na fotografiji objavljenoj 1932. godine [uz Kat. 61]. Preuzeto iz: Carlo Cecchelli, *Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia*, Roma, 1932., str. 116.

Sl. 144 Komad baršuna u Art Institute of Chicago [uz Kat. 61] (Preuzeto iz *online* kataloga; vidi: Izvori)

Sl. 145 *Brocatelle*, detalj dalmatike u samostanu Male braće u Dubrovniku [usp. Kat. 63]

Sl. 146

Sl. 146
Dalmatika u Museo Diocesano u Cenedi (Treviso) od *lancé* damasta iz treće četvrtina XVII. stoljeća (izvor: Piovan, 1990.-1991, Tav. 7) [uz Kat. 65]

Sl. 147
Velum za kalež iz nekadašnje katedrale sv. Marije u Osoru (Sakralna zbirka župne crkve) [uz Kat. 67]

Sl. 148
Pluvijal iz nekadašnje katedrale sv. Marije u Osoru, detalj (Sakralna zbirka župne crkve) [uz Kat. 68]

Zaštićeno autorskim pravima

Sl. 147

Sl. 148

autorizirano gradivo

Sl. 149a

Sl. 149b

Sl. 149a i 149b
Pojas iz crkve Imena Isusova (kapela obitelji Mrkušić) u Podgori, total i detalj
[uz Kat. 71]

autorsko zaštićeno fotografijama

Sl. 150

Sl. 151

Sl. 152

Sl. 153

Sl. 150 Dva *chinoiserie* cvijeta u obliku šešira s lišćem (*Two Hat-Shaped Chinoiserie Flowers with Fanciful Leaves*), gvaš na papiru, neznani francuski umjetnik, XIX. stoljeće. Metropolitan Museum of Art, New York, inv. broj 28.55.4 [uz Kat. 75]

Sl. 151 Misnica u samostanu sv. Marije u Zaostrogu, detalj (damast *gros de Tours, rayé, broché*, između 1690. i 1700. godine) [uz Kat. 81]

Sl. 152 Misnica iz katedrale u Krku, detalj (damast *broché lamé*, posljednja četvrtina XVII. stoljeća) [uz Kat. 82]

Sl. 153 Humeral iz katedrale u Osoru, detalj (damast *broché lamé,* posljednja četvrtina XVII. stoljeća) [uz Kat. 82]

Reproducirano isključivo u akademske svrhe

Sl. 154

Sl. 155

Sl. 156

Sl. 154 Misnica, detalj, lyonski damast *broché* (Venecija, kasno XVII. stoljeće), Kostanje (Poljica), župna crkva sv. Mihovila [uz Kat. 84 i 85]

Sl. 155 Zastor (?), detalj, *brocatelle* (oko 1700.), Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata [uz Kat. 87]

Sl. 156 Misnica, damast *broché lamé* (Venecija ?, između 1710. i 1720. godine), Mali Lošinj, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 90]

Sl. 157a i 157b Štola, total i detalj, klasični damast (sjeverna Italija – Veneto?, između 1710. i 1720. godine), Šibenik, samostan franjevaca konventualaca sv. Frane [uz Kat. 91]

autorsko pravo

Sl. 157a

Sl. 157b

Sl. 158

Sl. 159

Sl. 158 Damast *gros de Tours broché, à liage répris*, detalj misnice u franj. samostanu u Zaostrogu [uz Kat. 96]

Sl. 159 Pluvijal od *ganza* iz ornata nadbiskupa Vicka Zmajevića (desno) na privremenoj zadarskoj izložbi *Mostra d'Arte Sacra* 1934. godine, Fototeka Arheološkog muzeja Zadar, inv. oznaka 729-ZR28 [Kat. 98]

autorsko pravo zaštićeno

Sl. 160

Sl. 160 Misnica iz samostana franjevaca trećoredaca sv. Mihovila u Zadru (izgubljena), *ganzo* (Venecija, 1715. – 1720.) [uz Kat. 98 i 99]

autorskim pravima zaštićeno

Sl. 161a

Sl. 161b

Sl. 161c

Sl. 161d

Sl. 161a – 161d
Dijelovi ornata (misnica, štola i manipul),
lampas *persienne*,
Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine,
samostan sv. Franje u Imotskom
[uz Kat. 100]

Zaštićeno autorskim pravima

Sl. 162

Sl. 163

Sl. 164

Sl. 165

Sl. 166

Sl. 162 Bursa (izgubljena), *persienne*, Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine, Nin, župna crkva sv. Anselma [uz Kat. 100]

Sl. 163 Velum za kalež, *persienne* (?), Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine. Stari Grad, župna crkva sv. Stjepana [uz Kat. 100]

Sl. 164 Dalmatika, detalj, *persienne* (?), Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine. Stari Grad, župna crkva sv. Stjepana [uz Kat. 100]

Sl. 165 Pluvijal, detalj, *persienne* (?), Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine. Stari Grad, župna crkva sv. Stjepana [uz Kat. 100]

Sl. 166 Bursa, *persienne*, Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine. Komiža, crkva sv. Nikole (Muster) [uz Kat. 100]

arhivsko gradivo zaštićeno autorskim pravima

Sl.167a

Sl. 167b

Sl. 167c

Sl. 168a

Sl. 168b

Sl. 167abc Bursa i manipul (detalji), *persienne*, Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine. Krk, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 100]

Sl. 168ab Misnica, *persienne*, Francuska (Lyon ?), između 1715. i 1725. godine. Veli Lošinj, crkva Gospe od Anđela (danas pohranjena u župnoj crkvi) [uz Kat. 100]

Sl. 169

Sl. 170

Sl. 169 Predložak za tkanine Jamesa Lemana (1719. – 1720.), London, Victoria and Albert Museum (izvor: Nathalie Rothstein, 1990., str. 86) [uz Kat. 115]

Sl. 170 Predložak za tkanine Jamesa Lemana (1721.), London, Victoria and Albert Museum (izvor: Nathalie Rothstein, 1990., str. 88) [uz Kat. 115]

Sl. 171 Misnica, detalj, taft *broché*, Lyon, oko 1730. godine. Museo della Basilica, Gandino (izvor: Roncoroni, 1980., str. 260) [uz Kat. 119]

Sl. 172 Predložak (*mise en carte*), vjerojatno rad lyonskog crtača Courtoisa (oko 1733.-1734), Victoria and Albert Museum, London (izvor: Rothstein, 1990., str. 138, br. 106) [uz Kat. 119]

Sl. 171

Sl. 172

Sl. 173

Sl. 173 Vezena misnica u samostanu benediktinki sv. Nikole u Trogiru, oko 1735. godine [uz Kat. 119]

Sl. 174 Predložak za tkanine, Francuska, oko 1733. – 1734. Paris, Bibliothèque Nationale (izvor: Rothstein, 1999., str.268) [uz Kat. 119]

Sl. 174

Sl. 175

Sl. 176

Sl. 177

Sl. 178

Sl. 175 Misnica u katedrali u Krku, detalj, taft *liseré lancé broché*, Italija, 1730.-1740. [uz Kat. 123]

Sl. 176 Misnica u Zbirci tekstila u Skradinu, detalj, taft *liseré lancé broché*, Italija, 1730.-1740. [uz Kat. 123]

Sl. 177 Misnica u franjevačkom samostanu Navještenja Marijina na Košljunu (Krk), taft *liseré lancé broché,* Italija, 1730.-1740. [uz Kat. 125]

Sl. 178 Prednji stup misnice u Zbirci tekstila u Skradinu, taft *liseré lancé broché,* Italija (Venecija?), 1730.-1740. [uz Kat. 125]

arhivski primjerak

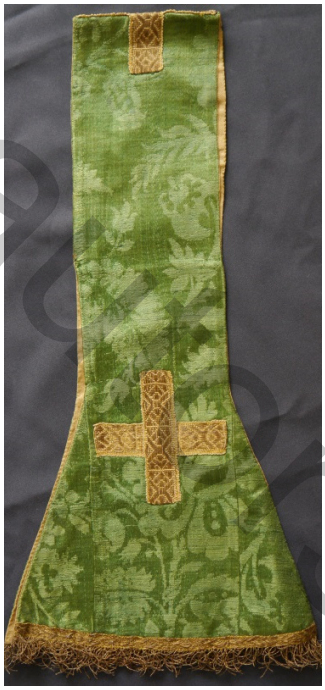

Sl. 179

Sl. 180

Sl. 181

Sl. 182

Sl. 179 Manipul, detalj, lyonski damast, 1730.-1750., manufaktura Linussio, Tolmezzo. Župa sv. Marka, Makarska (župna kuća) [uz Kat. 126 i 127]

Sl. 180 Misnica, detalj prednje strane, lyonski damast *rayé*, 1730.-1750., manufaktura Linussio, Tolmezzo. Franjevački samostan Navještenja Marijina na Košljunu (Krk) [uz Kat. 126 i 127]

Sl. 181 Velum za kalež, lyonski damast *rayé*, 1730.-1750., manufaktura Linussio, Tolmezzo. Župna crkva sv. Antuna Opata, Veli Lošinj [uz Kat. 126 i 127]

Sl. 182 Misnica, lyonski damast, 1730.-1750., manufaktura Linussio, Tolmezzo.
Katedrala sv. Stjepana pape, Hvar [uz Kat. 126 i 127]

Sl. 183 Misnica, lyonski damast, 1730.-1750., manufaktura Linussio, Tolmezzo.
Museo di Palazzo Mocenigo, Venecija
(inv. oznaka Cl. XXIII. n. 0965)

autorska prava

Sl. 183

Sl. 184

Sl. 185

Sl. 186

Sl. 184 Misnica, lyonski damast, Italija (manufaktura Linussio), između 1730. i 1750. godine. Zbirka tekstila u župnoj kući u Skradinu [uz Kat. 129]

Sl. 185 Misnica, detalj prednje strane, s ružičastim lyonskim damastom iz druge četvrtine XVIII. stoljeća (sjeverna Italija), Sakralna zbirka u Osoru [uz Kat. 130 - 133]

Sl. 186 Misnica, detalj, od crnog lyonskog damasta iz druge četvrtine XVIII. stoljeća (sjeverna Italija), franjevački samostan sv. Križa u Živogošću [uz Kat. 130 - 133]

autorsko pravo

Sl. 187

Sl. 188

Sl. 189

Sl. 187 Misnica, lyonski damast, Veneto, druga četvrtina XVIII. stoljeća. Dubrovnik, samostan sv. Dominika [uz Kat. 134 i 135]

Sl. 188 Misnica, lyonski damast (na bočnim površinama), Veneto, druga četvrtina XVIII. stoljeća. Komiža, župna crkva Gospe od Sedam Žalosti [uz Kat. 134 i 135]

Sl. 189 Misnica, dvobojni lyonski damast, Veneto, druga četvrtina XVIII. stoljeća. Veli Lošinj, crkva Gospe od Anđela [uz Kat. 134 i 135]

Sl. 190 Fragment lyonskog damasta *rayé* (sjeverna Italija?, druga četvrtina XVIII. stoljeća) na manipulu u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Labinu [uz Kat. 136]

Sl. 191ab Fragmenti lyonskog damasta *rayé* (sjeverna Italija?, druga četvrtina XVIII. stoljeća) na misnici u franjevačkom samostanu sv. Križa u Živogošću [uz Kat. 137]

arhivsko gradivo u pravima

Sl. 190

Sl. 191a

Sl. 191b

Sl. 192 Dalmatika, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Šibenik, samostan sv. Frane [uz Kat. 142 i 143]

Sl. 193 Misnica, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Šibenik, Nova crkva [uz Kat. 139, 141, 149]

Sl. 194 Pluvijal, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Skradin, župna kuća, Zbirka tekstila [uz Kat. 140]

Sl. 195 Velum za kalež, detalj, klasični damast, *fond lamé, broché à liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Zaostrog, franjevački samostan sv. Marije [uz Kat. 140 i 144]

Sl. 196 Nebnica (baldahin), detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Omiš, župna crkva sv. Mihovila [uz Kat. 142 i 143]

Sl. 197 Nebnica (baldahin), detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Makarska, župna kuća [uz Kat. 139, 141]

Sl. 192

Sl. 193

Sl. 194

Sl. 195

Sl. 196

Sl. 197

Sl. 198

Sl. 199

Sl. 200

Sl. 201

Sl. 202

Sl. 198 Procesijsko sjenilo, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Živogošće, franjevački samostan sv. Križa [uz Kat. 139, 141]

Sl. 199 Dalmatika, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Košljun, franjevački samostan Navještenja Marijina [uz Kat. 146]

Sl. 200 Dalmatika, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Krk, katedrala Uznesenja BDM [uz Kat. 146]

Sl. 201 Misnica, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Mali Lošinj, župna crkva Rođenja BDM [uz Kat. 143, 146]

autorsko pravo zaštićeno

Sl. 203

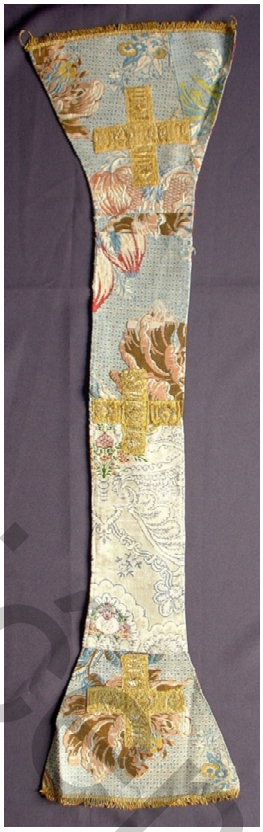

Sl. 204a

Sl. 204b

Sl. 202 Dalmatika, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Omišalj, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 143]

Sl. 203 Misnica, detalj, lyonski damast *broché a liage répris* (sjeverna Italija, druga četvrtina XVIII. stoljeća), Živogošće, franjevački samostan sv. Križa [uz Kat. 149]

Sl. 204a Manipul dokumentiran u sakristiji župne crkve sv. Anselma u Ninu u listopadu 2007. godine (izgubljen), taft *natté liseré lancé broché à liage répris* (Italija, između 1735. i 1740. godine) [uz Kat. 153]

Sl. 204b Izgubljeni manipul iz župne crkve sv. Anselma u Ninu, detalj, fragment lampasa *lancé broché* (Francuska ili Italija, oko 1730. godine) [uz Kat. 153]

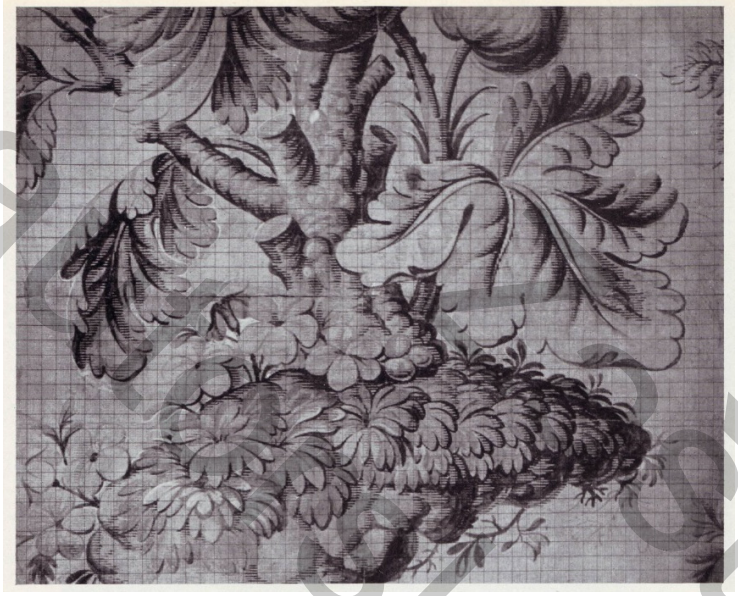

Sl. 205

Sl. 206

Sl. 207

Sl. 205 Fragment predloška za tekstil (*mise en carte*) s natpisom na poleđini *J. Revel…a Lyon, 22e Dec. 1733.*, Lyon, Musée des Tissus (izvor: Thornton,1965., tabla 69A) [uz Kat. 156]

Sl. 206 Skica (*esquisse*) atribuirana Jeanu Revelu, oko 1734. godine, Pariz, Musée des Arts Décoratifs (izvor: Thornton, 1965., tabla 70A) [uz Kat. 156]

Sl. 207 Skica (*esquisse*; gvaš na papiru) blizak stilu Jeana Revela, Lyon, Musée des Tissus (izvor: Arizzoli-Clémentel, 1990., str. 14) [uz Kat. 156]

dopuštičeno skim pravima

Sl. 208

Sl. 209

Sl. 210

Sl. 211

Sl. 208 Fragment lampasa *broché* u Il Museo Studio del Tessuto della Fondazione Antonio Ratti u Comu (inventarna oznaka AS. 845), Lyon, između 1735. i 1740. (izvor: *online* katalog Fondazione Antonio Ratti) [uz Kat. 158]

Sl. 209 Djelomična rekonstrukcija raporta svile [Kat. 158] korištenjem fotografija fragmenata iz Božave i Coma

Sl. 210 Velum za kalež, lyonski damast *broché à liage répris*, Italija (Venecija ?), oko 1740. godine. Makarska, franjevački samostan Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 164]

Sl. 211 Misnica, damast *fond lamé, broché à liage répris,* Venecija, između 1745. i 1750. godine. Hvar, katedrala sv. Stjepana pape [uz Kat. 166]

autorskim pravima

Sl. 212

Sl. 213

Sl. 214

Sl. 215

Sl. 216

Kaštičeno Kunstkunst pravna

Sl. 217

Sl. 212 Dalmatika, detalj, damast *fond lamé, broché à liage répris,* Venecija, između 1745. i 1750. godine. Labin, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 166]

Sl. 213 Dalmatika, detalj, damast *fond lamé, broché à liage répris,* Venecija, između 1745. i 1750. godine. Šibenik, samostan sv. Frane [uz Kat. 166]

Sl. 214 Pluvijal, detalj, damast *fond lamé, broché à liage répris,* Venecija, između 1745. i 1750. godine. Trogir, katedrala sv. Lovre [uz Kat. 166]

Sl. 215 Štola, damast *fond lamé, broché à liage répris,* Venecija, između 1745. i 1750. godine. Makarska, franjevački samostan Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 166]

Sl. 216 Velum za kalež, damast *fond lamé, broché à liage répris,* Venecija, između 1745. i 1750. godine. Zaostrog, franjevački samostan sv. Marije [uz Kat. 166]

Sl. 217 Haljetak, saten *fond lamé, broché à liage répris*, Ceresara, Collezione Pelati Bonoldi (izvor: Portoghesi, 1983., str. 192) [uz Kat. 167]

Sl. 218 Pluvijal, detalj, taft *lancé broché à liage répris*, Venecija, treća četvrtina XVIII. stoljeća, Krk, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 170 i 171]

autorska prava

Sl. 218

Sl. 219

Sl. 220

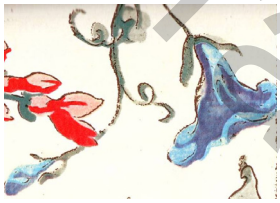

Sl. 221

Sl. 222

Sl. 219 – 222. Detalji predložaka za tkanine (*mises en carte*) Pietra D'Avanza, Venecija, oko 1753. (izvor: Chiappini di Sorio, 1981., bez pag.) [uz Kat. 170 - 172]

Sl. 223 Dalmatika, detalj. Taft *louisine 2-1 lancé broché à liage répris*, Venecija, treća četvrtina XVIII. stoljeća. Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata [uz Kat. 172]

Sl. 223

Sl. 224

Sl. 224 Detalj predloška (*mises en carte*) Pietra D'Avanza, Venecija, oko 1753. (izvor: Chiappini di Sorio, 1981., bez pag.) [uz Kat. 173]

Sl. 225 Dvosjed (lombardijska ili venetska manufaktura), presvučen venecijanskim damastom iz sredine XVIII. stoljeća, Milano, zbirka Il Campiello (izvor: Levy, Vol. I., 1964., tabla 63, bez pag.) [usp. Kat. 175]

Sl. 226a Misnica, detalj, saten *lancé*, sjeverna Italija (Venecija ?), između 1735. i 1750. godine, Kostanje (Poljica), župna crkva sv. Mihovila [uz Kat. 183]

Sl. 226b Misnica, saten *lancé* – detalj s istodobno vidljivim aversom i reversom tkanine, sjeverna Italija (Venecija?), između 1735. i 1750. godine, Kostanje (Poljica), župna crkva sv. Mihovila [uz Kat. 183]

Sl. 227 Fragment, Metropolitan Museum of Art, New York, inv. oznaka 20.57.162 (izvor: *online* katalog Muzeja) [uz Kat. 184]

Sl. 228 Nebnica (baldahin), detalj, saten *lancé*, sjeverna Italija (?), između 1740. i 1750. godine, Stari Grad, župna crkva sv. Stjepana [uz Kat. 184]

Sl. 229 Dalmatika, detalj, saten *lancé*, sjeverna Italija (?), između 1740. i 1750. godine, Omišalj, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 184]

Sl. 230 Misnica, detalj, taft *lancé*, sjeverna Italija (?), između 1740. i 1750. godine, Krk, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 185]

Sl. 231 Pluvijal, lampas *lancé broché*, detalj, Venecija, između 1740. i 1750. godine, Castelfranco Veneto, katedrala (izvor: Geromel Pauletti, 2014., str. 52-53) [uz Kat. 187]

Sl. 225

Sl. 226a

Sl. 226b

Sl. 227

Sl. 228

Sl. 229

Sl. 230

Sl. 231

Sl. 232

Sl. 233

Sl. 232 Dalmatika, detalj, taft *lancé*, između 1740. i 1750. godine, sjeverna Italija (Veneto ?), Rasai (Belluno, Veneto), župna crkva sv. Martina (izvor: Zilio, 2006.-2007., str. 73) [uz Kat. 188 i 189]

Sl. 233 Procesijsko sjenilo, detalj, saten *lancé*, između 1740. i 1750. godine, sjeverna Italija (Veneto ?), Zadar, samostan sv. Frane (izgubljen) [uz Kat. 188 i 189]

Sl. 234a i 234b Lijevo i desno krilo zastora koji se podizao iznad glavnog oltara župne crkve sv. Antuna Opata u Velom Lošinju, *lyonski damast broché à liage répris*, Veneto (?), između 1750. i 1760. godine [uz Kat. 200, 201 i 202]

Sl. 234c Detalj zastora koji se podizao iznad glavnog oltara župne crkve sv. Antuna Opata u Velom Lošinju, *lyonski damast broché à liage répris*, Veneto (?), između 1750. i 1760. godine [uz Kat. 200, 201 i 202]

Sl. 235 Štola, *lyonski damast broché à liage répris*, Veneto (?), između 1750. i 1760. godine. Mali Lošinj, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 200, 201 i 202]

Sl. 236 Velum za kalež, *lyonski damast broché à liage répris*, Veneto (?), između 1750. i 1760. godine. Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata [uz Kat. 200, 201 i 202]

Sl. 237 Velum za kalež, *lyonski damast broché à liage répris*, Veneto (?), između 1750. i 1760. godine. Živogošće, franjevački samostan sv. Križa [uz Kat. 200, 201 i 202]

Sl. 238 Misnica, *lyonski damast broché à liage répris*, Veneto (?), između 1750. i 1760. godine. Makar (iznad Makarske), crkva sv. Ivana Krstitelja [uz Kat. 200, 201 i 202]

arhivsko pravilo

Sl. 234a

Sl. 234b

Sl. 234c

Sl. 235

Sl. 236

Sl. 237

Sl. 238

Sl. 239

Sl. 239 Misnica, *lyonski damast broché à liage répris*, Veneto (?), između 1750. i 1760. godine. Korčula, katedrala sv. Marka [uz Kat. 200, 201 i 202]

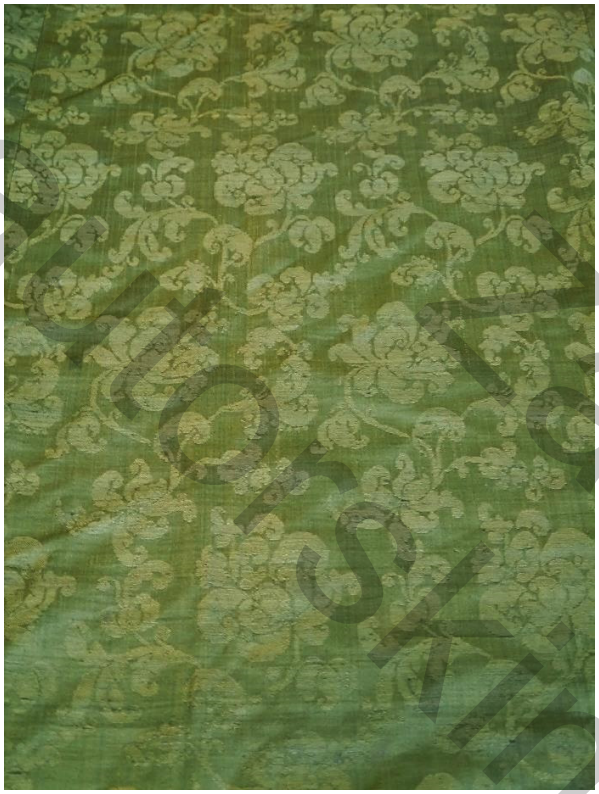

Sl. 240

Sl. 241

Sl. 242

Sl. 243

Sl. 240 Pluvijal, detalj. Klasični damast, oko 1750. godine, Tolmezzo (Furlanija), manufaktura Linussio. Skradin, Zbirka tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 206 i 207]

Sl. 241 Misnica, detalj. Klasični damast, oko 1750. godine, Tolmezzo (Furlanija), manufaktura Linussio. Makarska, župa sv. Marka – župna kuća [uz Kat. 206 i 207]

Sl. 242 Bursa, klasični damast, oko 1750. godine, Tolmezzo (Furlanija), manufaktura Linussio. Komiža, samostanska crkva sv. Nikole – Muster [uz Kat. 206 i 207]

Sl. 244

Sl. 245

Sl. 243 Bursa, dvobojni damast, oko 1750. godine, Tolmezzo (Furlanija), manufaktura Linussio. Živogošće, franjevački samostan sv. Križa [uz Kat. 206 i 207]

Sl. 244 Misnica, klasični damast, oko 1750. godine, Tolmezzo (Furlanija), manufaktura Linussio. Pustinja Blaca [uz Kat. 206 i 207]

Sl. 245 Bursa, taft *gros de Tours liseré broché*, Italija, između 1750. i 1760. godine. Trogir, riznica katedrale sv. Lovre [uz Kat. 216]

Sl. 246a Par dalmatika, taft *louisine* 2-1 *fond lamé, broché à liage répris*, Francuska, između 1755. i 1760. godine. Kali, župna crkva sv. Lovre (izgubljene) [uz Kat. 222]

Sl. 246b Misnica, taft *louisine* 2-1 *fond lamé, broché à liage répris*, Francuska, između 1755. i 1760. godine (bočne površine), s damastom *broché* (?) iz prve polovine XIX stoljeća na leđnom stupu, Kali, župna crkva sv. Lovre (izgubljena) [uz Kat. 222]

Sl. 246c Par štolā, taft *louisine* 2-1 *fond lamé, broché à liage répris*, Francuska, između 1755. i 1760. godine (s fragmentima druge vrste svile bijele podloge iz istog razdoblja), Kali, župna crkva sv. Lovre (izgubljene) [uz Kat. 222]

Sl. 247 Humeral, detalj, *cannelé simpleté broché à liage répris*, Lyon, između 1760. i 1765. godine. Krk, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 225]

Sl. 248 Misnica, detalj, taft *louisine 2-1 broché à liage répris*, Lyon, između 1760. i 1765. godine. Krk, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 226]

radna verzija u prijelomu

Sl. 246a

Sl. 246b

Sl. 246c

Sl. 247

Sl. 248

Sl. 249

Sl. 250

Sl. 251

Sl. 249 Predložak (*mise en carte*) za tkanine tipologije *a meandro*, Lyon, manufaktura L. Galy, Gallien et Compe., 1763. godina (izvor: Rothstein, 1990., str. 262, sl. 291) [uz Kat. 226]

Sl. 250 Predložak (*mise en carte*) za tkanine tipologije *a meandro*, Lyon, manufaktura L. Galy, Gallien et Compe., datirana natpisom na dan 18. listopada 1764. godine (izvor: Miller, 2002., str. 110, sl. 3) [uz Kat. 226]

Sl. 251 Misnica, lyonski damast *broché à liage répris*, Venecija, između 1765. i 1775. godine. Hvar, katedrala sv. Stjepana [uz Kat. 230]

autorsko pravno zaštićeno

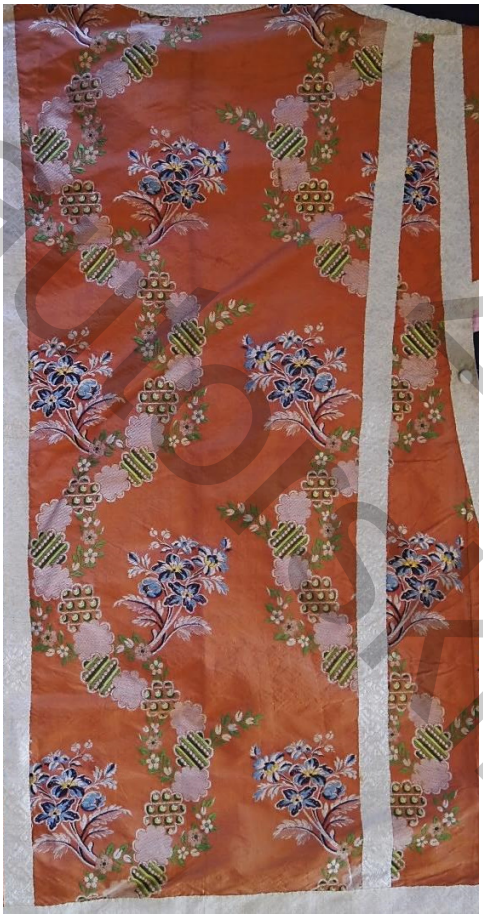

Sl. 252a

Sl. 252b

Sl. 252a Dalmatika, detalj. Taft *louisine* 2-1 *lancé broché*, Italija, oko 1770. godine. Skradin, Zbirka tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 235]

Sl. 252b Dalmatika, taft *louisine* 2-1 *lancé broché*, Italija, oko 1770. godine – desni rub. Skradin, Zbirka tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 235]

Sl. 253

Sl. 254

Zaštićeno autorskim pravima

Sl. 255

Sl. 253 Dalmatika, detalj. *Cannelé alternatif lancé broché*, Italija (sjeverna Italija?), oko 1770. godine. Krk, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 236]

Sl. 254 Par jastuka. *Cannelé alternatif lancé broché*, Italija (sjeverna Italija?), oko 1770. godine. Pustinja Blaca (otok Brač) [uz Kat. 236]

Sl. 255 Dalmatika, detalj. *Cannelé alternatif lancé broché*, Italija (sjeverna Italija?), oko 1770. godine. Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata [uz Kat. 236]

Sl. 256 Misnica, detalj. Taft, *a poil traînant*, Tolmezzo, manufaktura Linussio, oko 1770. godine. Labin, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 248]

Sl. 257 Joseph-Siffred Dupleiss, Portret *madame* Freret Déricour, detalj, 1769. Kansas City, The Nelson-Atkins Museum of Art (izvor: Miller, 2014., str. 16) [uz Kat. 249]

Sl. 256

Sl. 257

Sl. 258

Sl. 258 Uzorci francuskih satena *liseré* iz knjige uzoraka iz 1764. godine, detalj fol. 15 v, London, Victoria and Albert Museum (izvor: Miller, 2014., tabla f15v, bez pag.) [uz Kat. 249]

Sl. 259 Dalmatika, detalj, *pékin rayé broché*, između 1770. i 1775. godine. Šibenik, benediktinski samostan sv. Lucije [uz Kat. 254]

Sl. 260a Dva manipula, *pékin rayé broché*, između 1770. i 1775. godine. Skradin, Zbirka tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 254]

Sl. 260b Lopatica manipula, *pékin rayé broché*, između 1770. i 1775. godine detalj s komadima razdjelne te rubnom bortom [uz Kat. 254]

Zaštićeno autorskim pravima

Sl. 261

Sl. 262

Sl. 263

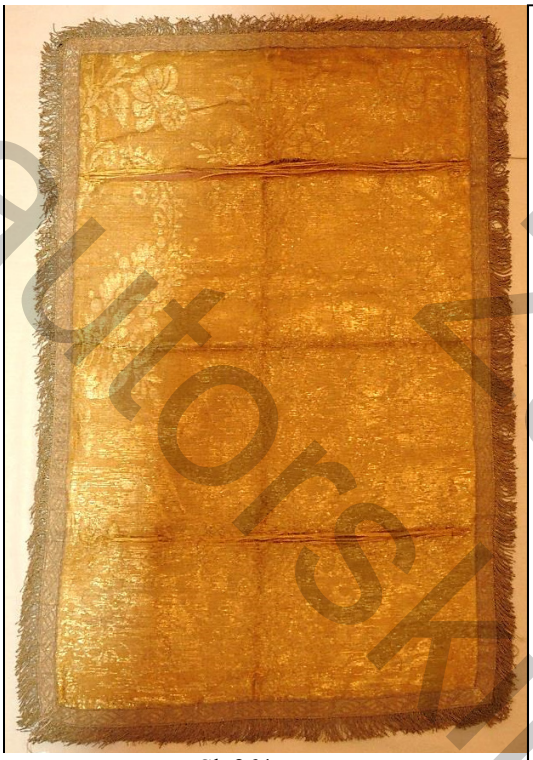

Sl. 264

Sl. 261 Kapuljača pluvijala, damast, između 1775. i 1790. godine, Venecija (?), Skradin, zbirka tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 261]

Sl. 262 Jastuk, damast, između 1775. i 1790. godine, Venecija (?), Silba, sakristija župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 261]

Sl. 263 Dvije misnice, damast *lamé*, između 1775. i 1790. godine, Venecija (?), Silba, sakristija župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 261]

Sl. 264 Velum za kalež (?), damast *lamé*, između 1775. i 1790. godine, Venecija (?), Osor, Zbirka sakralne umjetnosti [uz Kat. 261]

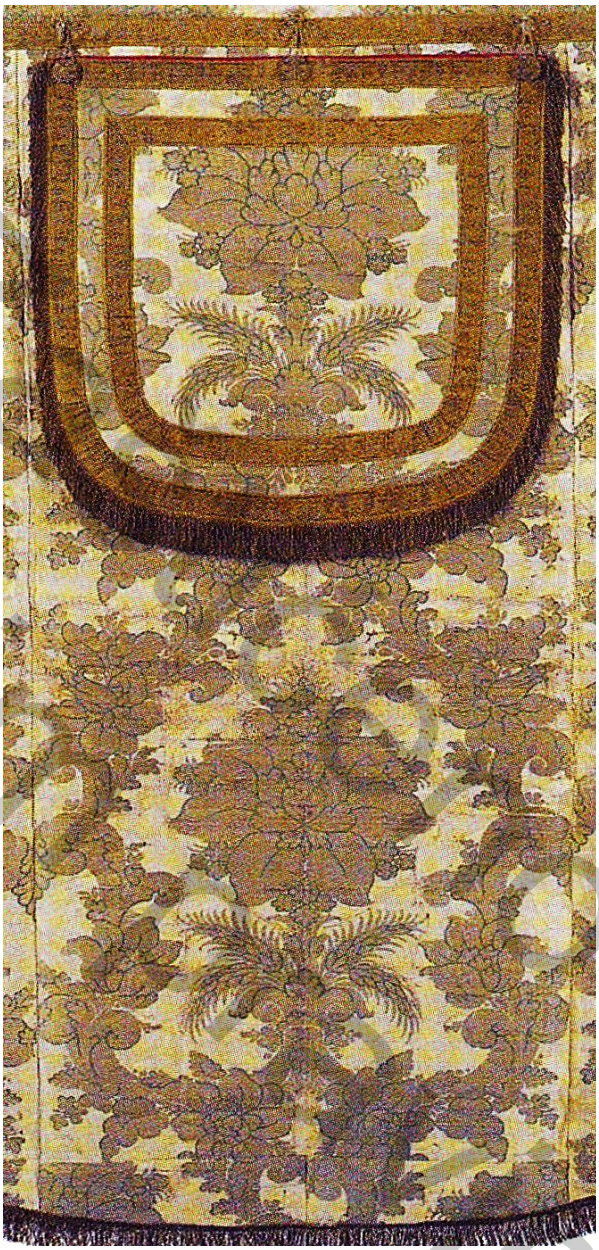

Sl. 265

Sl. 265 Pluvijal, detalj, damast *broché à liage répris*, Venecija, posljednja četvrtina XVIII. stoljeća. Castelfranco Veneto, katedrala (izvor: Geromel Pauletti, 2014., str. 64) [uz Kat. 264]

autorski primjerak

Sl. 266

Sl. 267

Sl. 268

Sl. 266 Misni ornat (misnica, štola, manipul, velum za kalež i bursa), saten *broché à liage répris*, Venecija, posljednja četvrtina XVIII. stoljeća. Šibenik, samostan sv. Frane [uz Kat. 266]

Sl. 267 Korice obložene satenom *lancé broché à liage répris* (Venecija, posljednja četvrtina XVIII. stoljeća) u koje je naknadno umetnuta Povlastica (Privilegij) dodijeljena 1643. godine članu venecijanske obitelji Grimani od strane francuskog kralja Luja XIV, Venecija, Archivio di Stato [uz Kat. 266]

Sl. 268 Dalmatika, detalj, saten *broché à liage répris* (Venecija, posljednja četvrtina XVIII. stoljeća), Venecija, crkva San Nicola da Tolentino [uz Kat. 266]

Sl. 269

Sl. 270

Sl. 271

Sl. 272

C

Sl. 273

Sl. 274

Sl. 269 Dalmatika, detalj, saten *lancé broché à liage répris*, kraj XVIII. stoljeća, sjeverna Italija (Veneto ?). Makarska, franjevački samostan Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 270]

Sl. 270 Dalmatika, detalj, saten *lancé*, kraj XVIII. stoljeća, sjeverna Italija (Veneto ?). Makarska, župa sv. Marka – župna kuća [uz Kat. 271]

Sl. 271 Barjak, detalj, saten *lancé*, kraj XVIII. stoljeća, sjeverna Italija (Veneto ?). Košljun, franjevački samostan Navještenja Marijina [uz Kat. 271]

Sl. 272 Štola, detalj, saten *lancé*, kraj XVIII. stoljeća, sjeverna Italija (Veneto ?). Kostanje (Poljica), župa sv. Mihovila arkanđela – župna kuća [uz Kat. 271]

Sl. 273 Velum za kalež, saten *lancé*, kraj XVIII. stoljeća, sjeverna Italija (Veneto ?). Skradin, Zbirka tekstila župe Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 271]

Sl. 274 Dalmatika, detalj, damast (*»damasco doppio«*), kasno XVIII. stoljeće, sjeverna Italija (Vicenza – manufaktura Marasca ?, Gorizia ?), Pićan, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 276]

Sl. 275 Dalmatika, detalj, saten *lancé*, kraj XVIII. stoljeća, sjeverna Italija (Veneto ?). Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata [uz Kat. 277]

Sl. 276 Dalmatika, detalj, taft *louisine* 2-1 *fond lamé, broché à liage répris*, oko 1780. godine, Italija (Venecija ?) ili Francuska, Zaostrog, franjevački samostan sv. Marije [uz Kat. 280]

Sl. 275

Sl. 276

Sl. 277 Velum za kalež, saten *chiné à la branche*, Italija, Veli Lošinj, župna crkva sv. Antuna Opata [uz Kat. 285]

Sl. 278 Velum za kalež, detalj, taft *chiné à la branche,* Italija, Mali Lošinj, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije [uz Kat. 285]

Sl. 279 Bursa, damast, manufaktura Linussio, Porat, otok Krk, franjevački samostan sv. Marije Magdalene [uz Kat. 288]

Sl. 280 Misnica, damast, manufaktura Linussio, Osor, Zbirka sakralne umjetnosti [uz Kat. 288]

Sl. 281 Misnica, damast, manufaktura Linussio, Zagreb, Dijecezanski muzej (izvor: Ramljak Purgar, 1997., svezak 1, kataloška jedinica 81 /100/) [uz Kat. 288]

Sl. 282 Misnica, damast *rayé*, manufaktura Linussio, Veli Lošinj crkva Gospe od Anđela (danas u župnoj crkvi) [uz Kat. 289]

Sl. 277

Sl. 278

Sl. 279

Sl. 280

Sl. 281

Sl. 282

ILUSTRACIJE UZ POJMOVNIK

Sl. 1 *Barré* [Kat. 71]

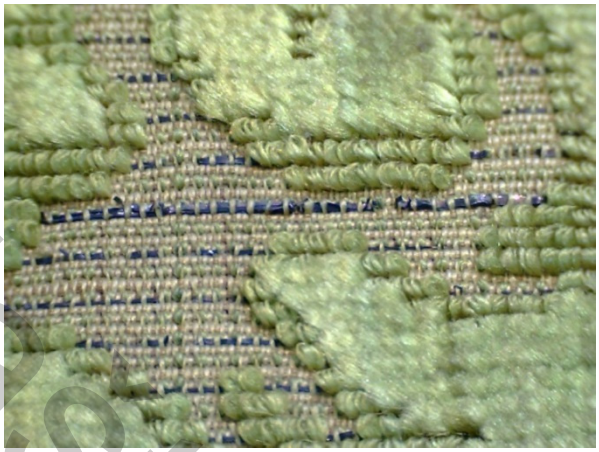

Sl. 2 Baršun *ciselé, fond lamé* [Kat. 12]

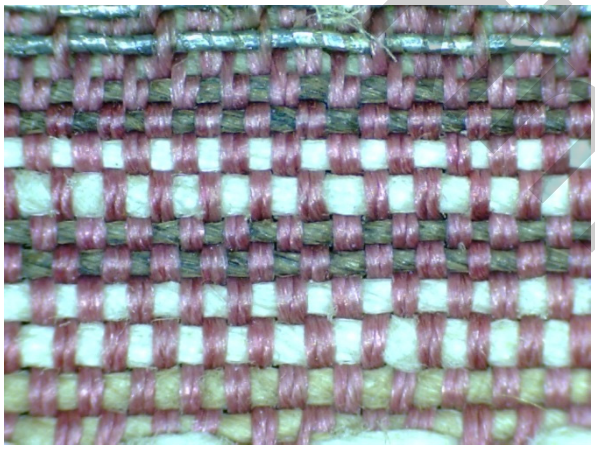

Sl. 3 *Bayadère* [Kat. 71]

Sl. 4 *Brocatelle* [Kat. 42]

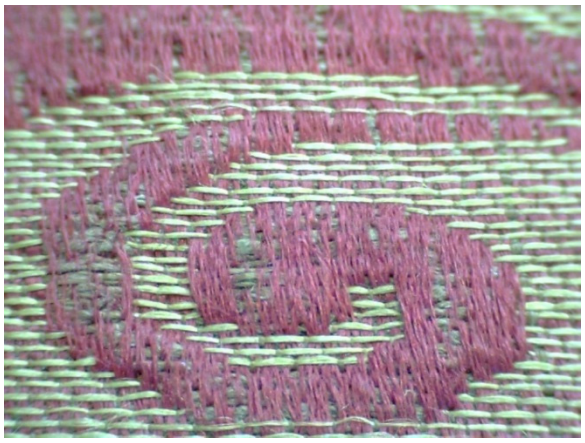

Sl. 5 *Brocatelle*, avers [Kat. 26]

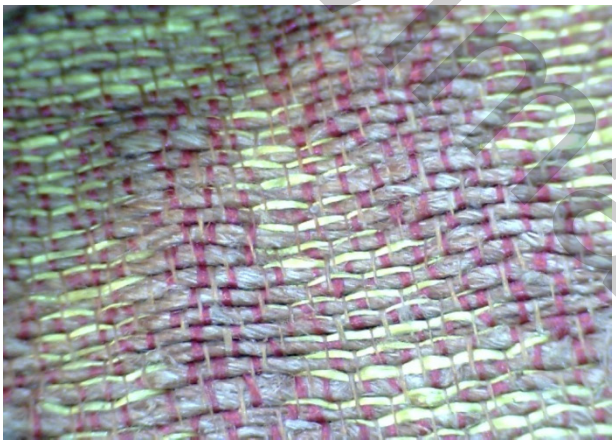

Sl. 6 *Brocatelle*, revers [Kat. 26]

Sl. 7 *Broché* potke na aversu [Kat. 215]

Sl. 8 *Broché* potke na reversu [Kat. 215]

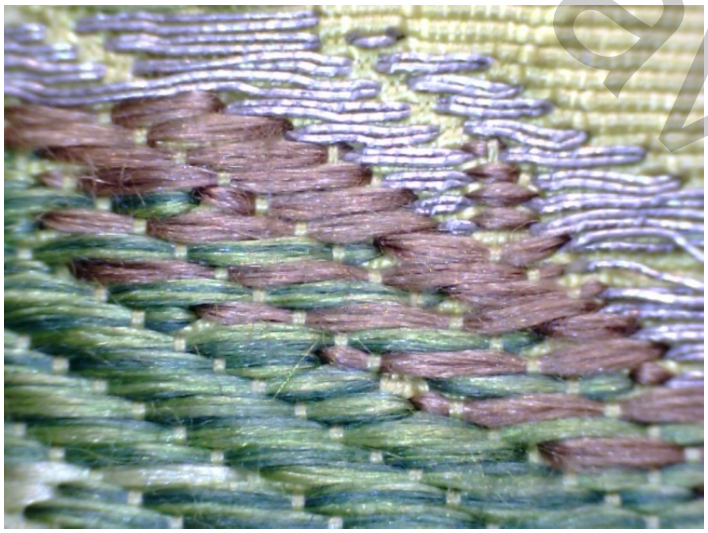

Sl. 9 *Broché à liage répris*: svilene potke fiksirane u keperu 1/3 S na aversu tkanine, dok udvojeni srebrni *filé* nije fiksiran nitima osnove [Kat. 156]

autorska prava

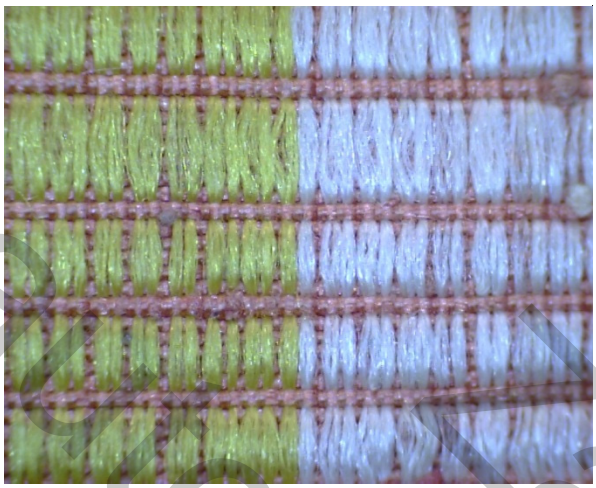

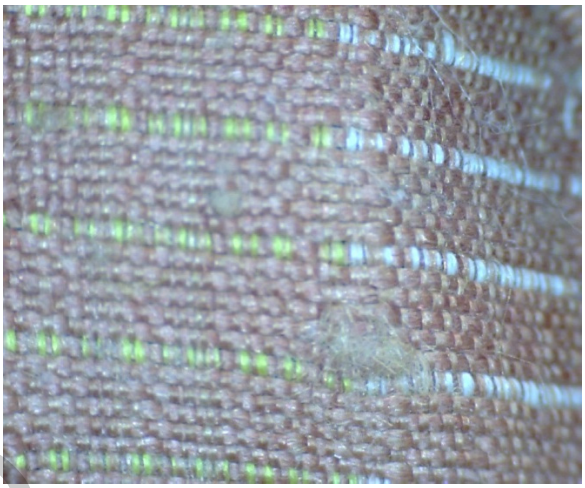

Sl. 10 i Sl. 11 *Cannelé simpleté*, avers i revers [Kat. 258]

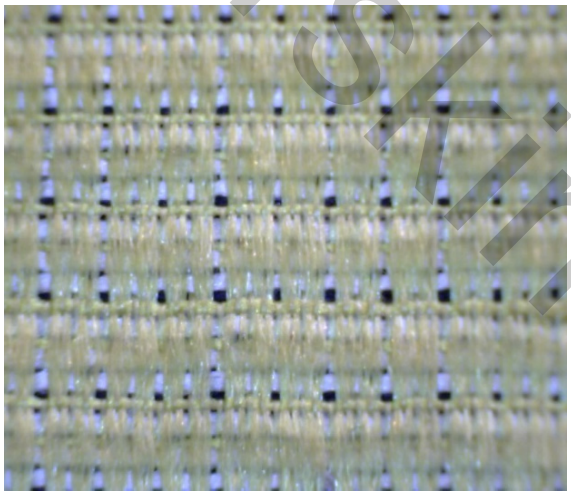

Sl. 12 *Cannelé alternatif* [Kat. 237]

Sl. 13*Cannetillé* [Kat. 239]

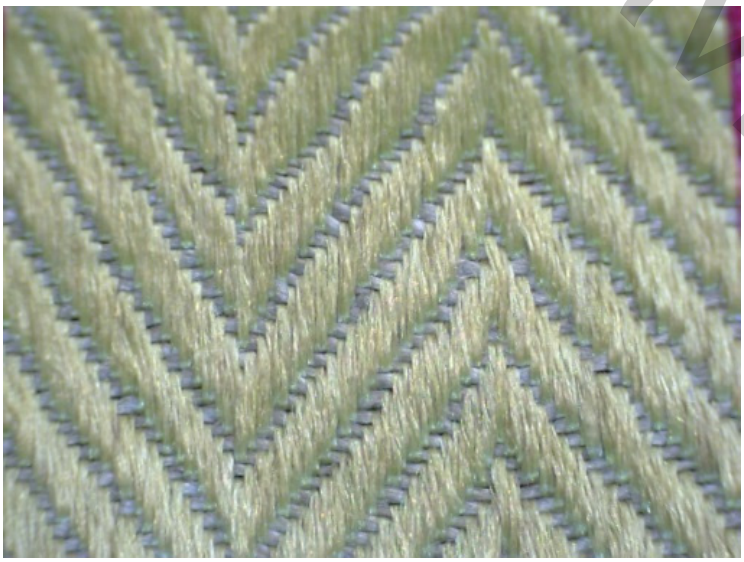

Sl. 14 *Chevron* [Kat. 284]

Zaštićeno autorskim pravima

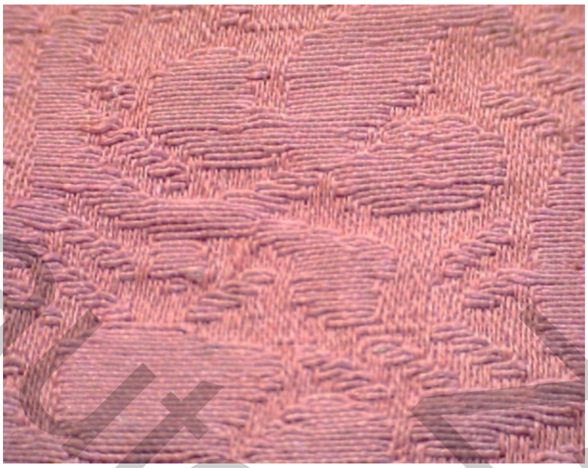
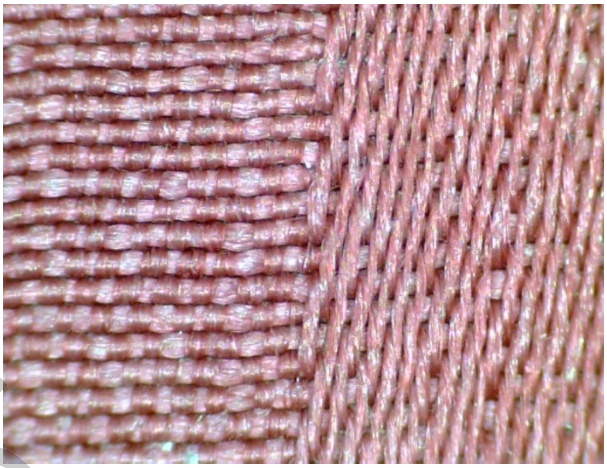

Sl. 15 Klasični damast [Kat. 64]   Sl. 16 Klasični damast (petovezni saten) [Kat. 10]

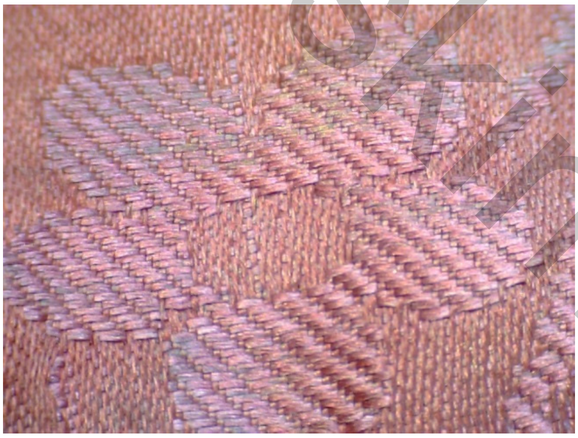
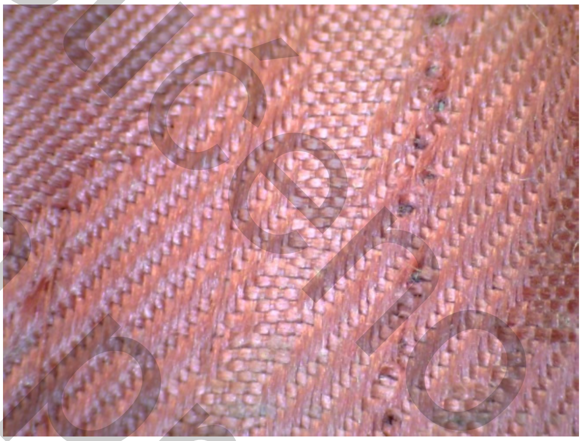

Sl. 17 i Sl. 18 Lyonski damast, avers i revers [Kat. 84]

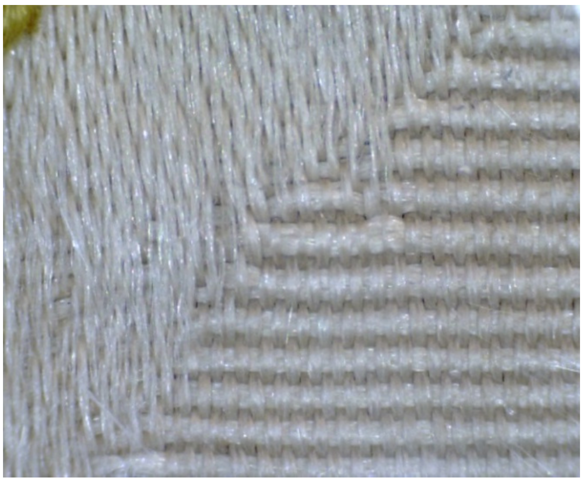

Sl. 19 Damast *gros de Tours* [Kat. 81]   Sl. 20 Dvobojni lyonski damast [Kat. 87]

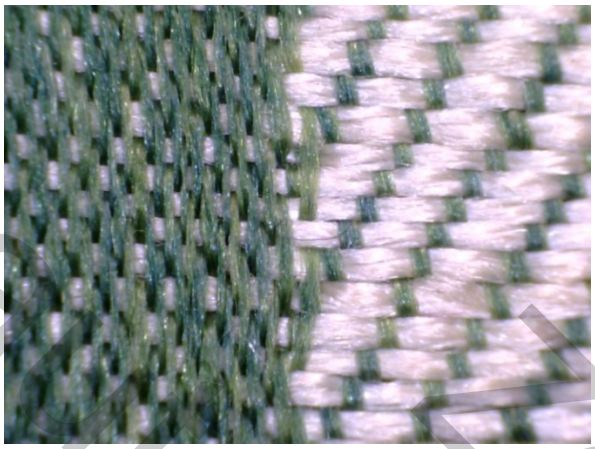

Sl. 21 Dvobojni lyonski damast [Kat. 87]

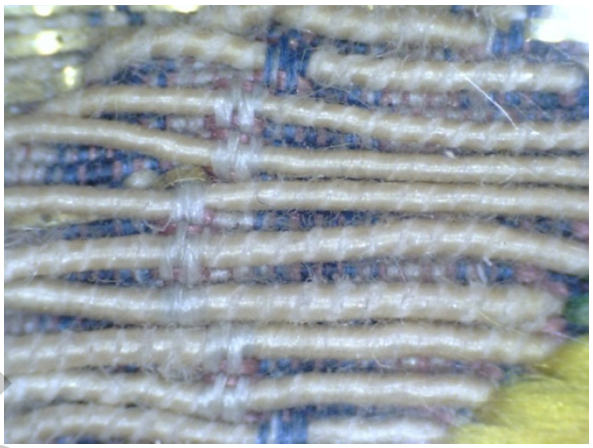

Sl. 22 Svileni *filé* [Kat. 227]

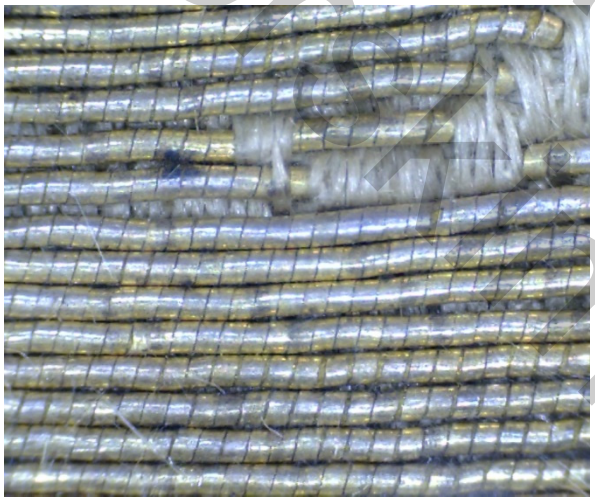

Sl. 23 *Filé* sa jezgrom od žute svile i *lamellom* od pozlaćenog srebra [Kat. 81]

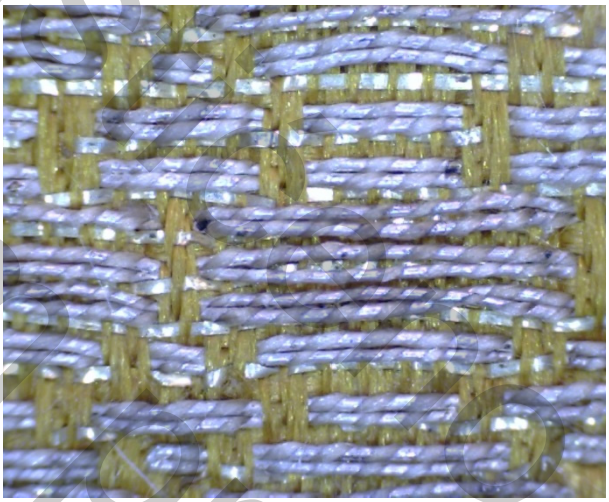

Sl. 24 *Filé riant* sa jezgrom od bijele svile i srebrnom *lamellom,* kružnog presjeka[Kat. 90]

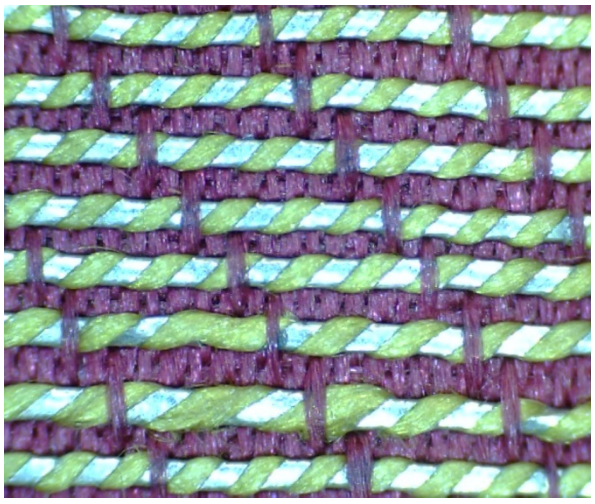

Sl. 25 *Filé riant* sa jezgrom od zlatožute svile i pozlaćenom *lamellom*, plošnog presjeka [Kat. 85]

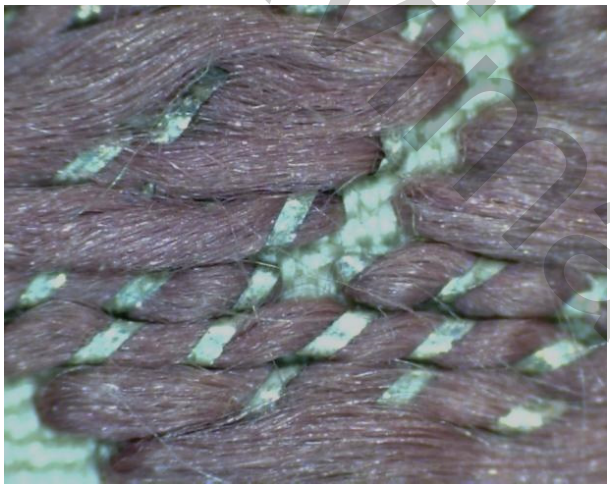

Sl. 26 *Filé riant* sa jezgrom od svijetlo ljubičaste svile [Kat. 212]

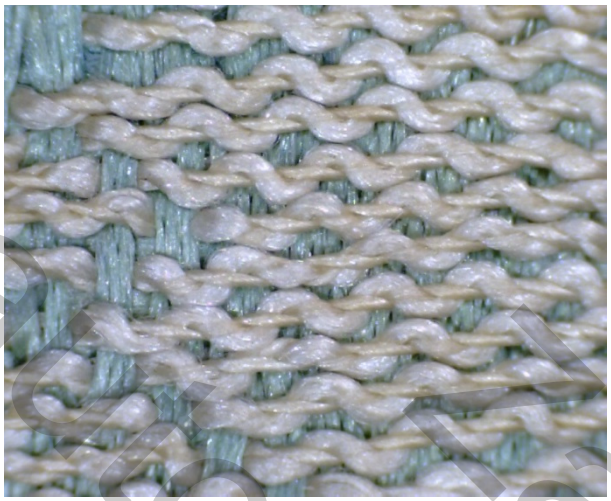

Sl. 27 *Frisé* od bijele svile [Kat. 92]

Sl. 28 *Frisé* od tamno zelene svile [Kat. 256]

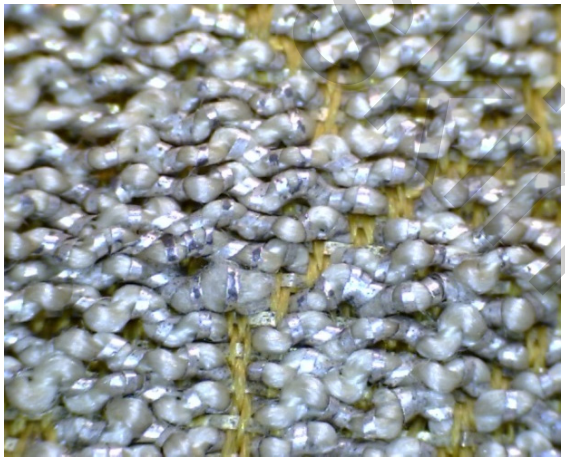

Sl. 29 *Frisé* s bijelom svilenom jezgrom i srebrnom *lamellom* [Kat. 166]

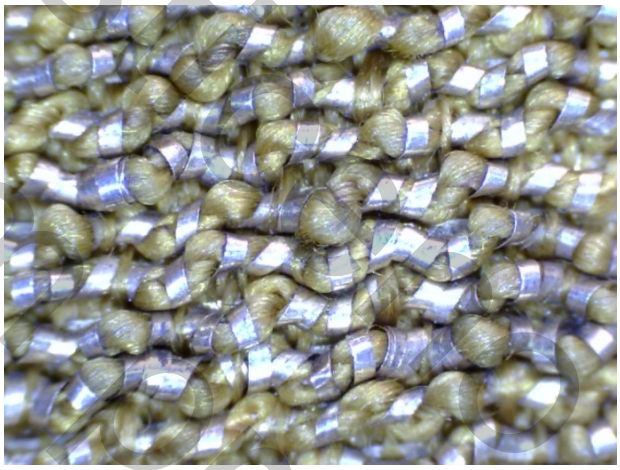

Sl. 30 *Frisé* sa žutom svilenom jezgrom i pozlaćenom *lamellom* [Kat. 166]

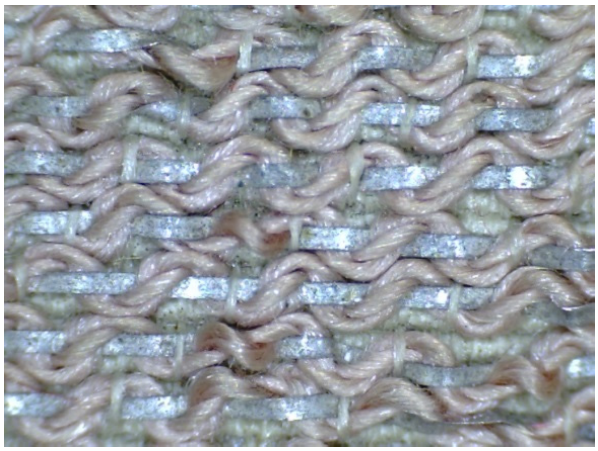

Sl. 31 i Sl. 32 Svijetlo ružičaste i zelene svilene *frisé* niti koje se ovijaju oko ravne (ispružene) srebrne *lamelle* [Kat. 222]

autorsvi Zaštitna pravi

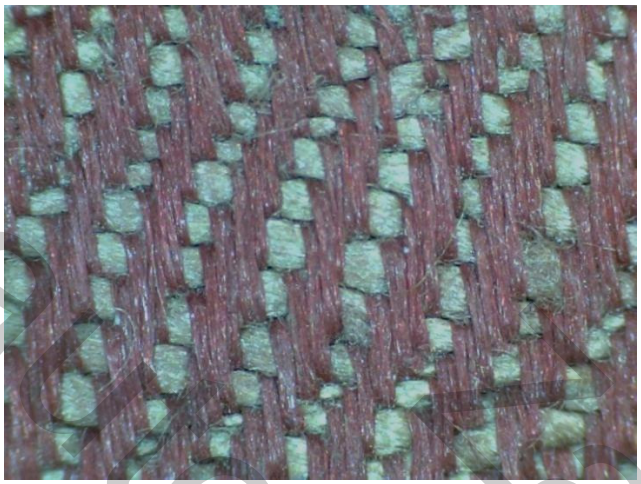

Sl. 33 Keper 4/1 Z, avers [Kat. 149]

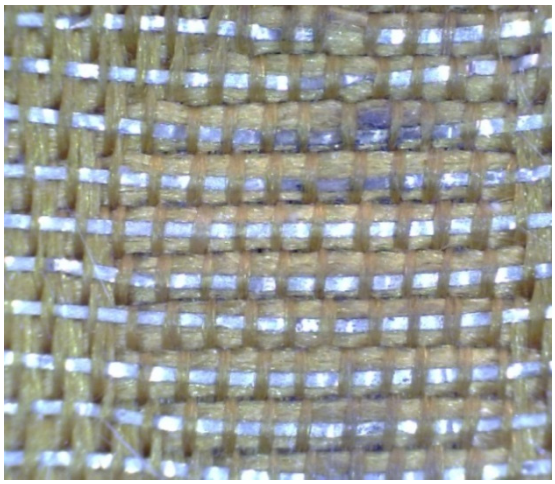

Sl. 34 *Lamé* (*fond lamé*) [Kat. 90]

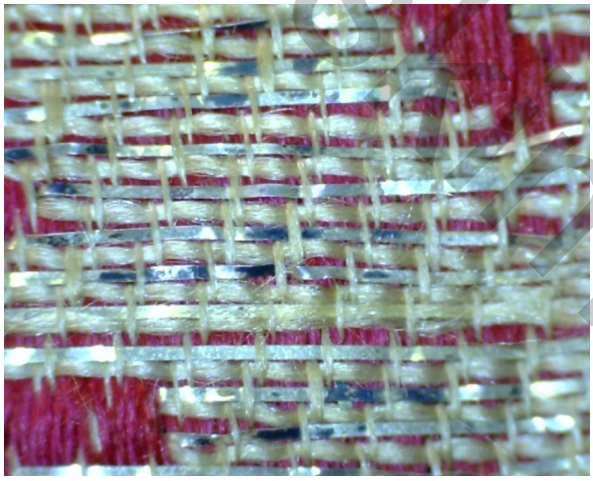

Sl. 35 *Lamella* [Kat. 4]

Sl. 36 Lampas [Kat. 6]

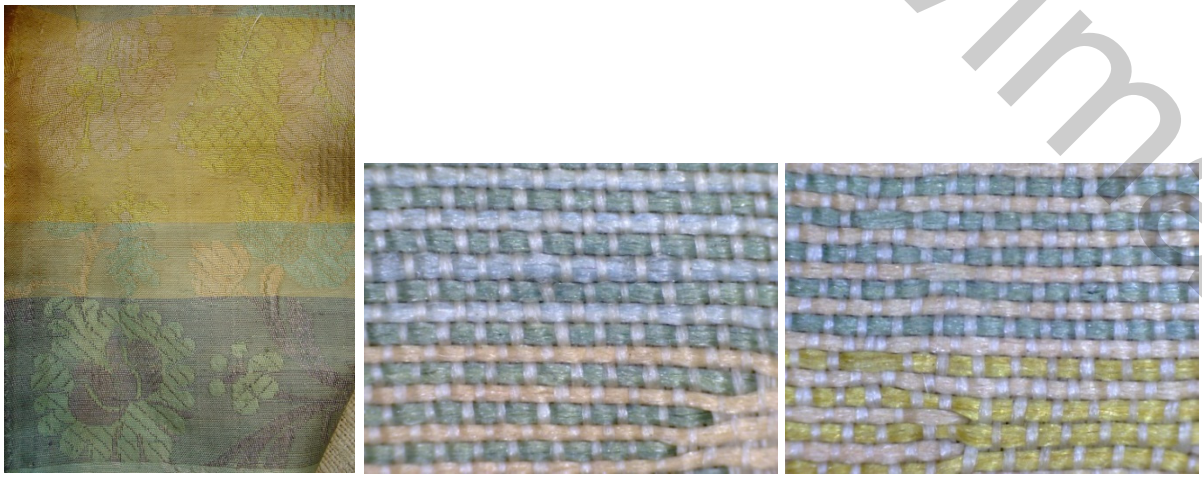

Sl. 37 –38 - 39 *Lancé* potke na reversu tkanine [Kat. 67]

arhivski primjerak

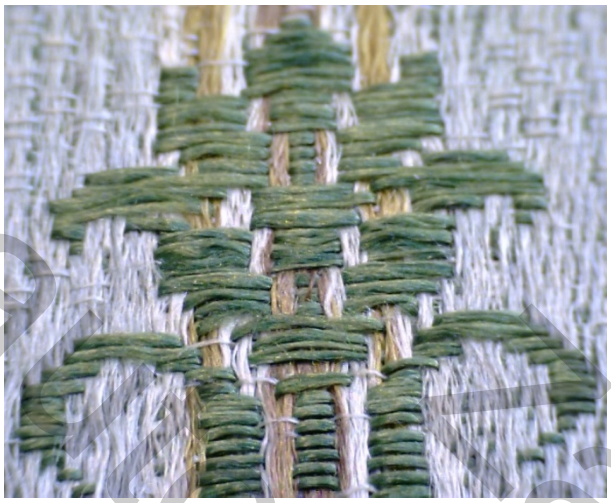

Sl. 40 *Liseré* efekt temeljne potke (zelena) [Kat. 51]

Sl. 41 *Liseré* efekt temeljne potke (bijela) [Kat. 157]

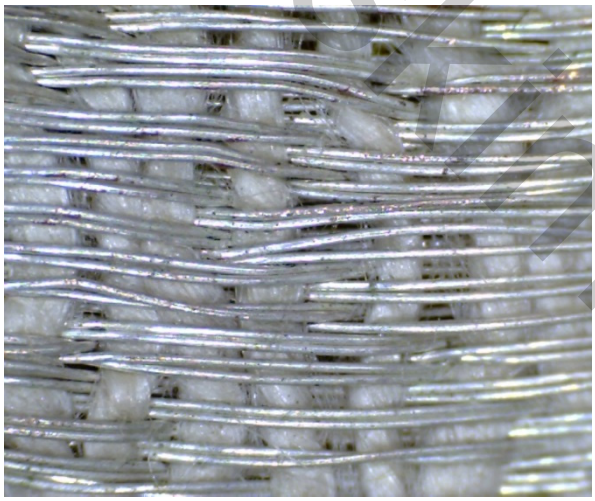

Sl. 42 Borta sa potkom od srebrnih *trafilato* niti [Kat. 174]

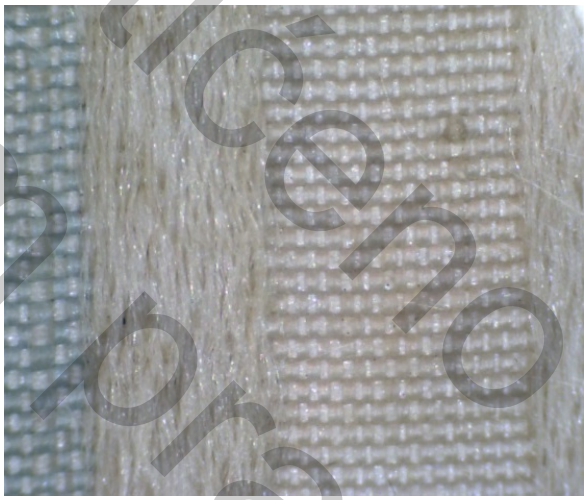

Sl. 43 *Pékin rayé* (naizmjenični taft i saten tkan dvobojnom osnovom) [Kat. 254]

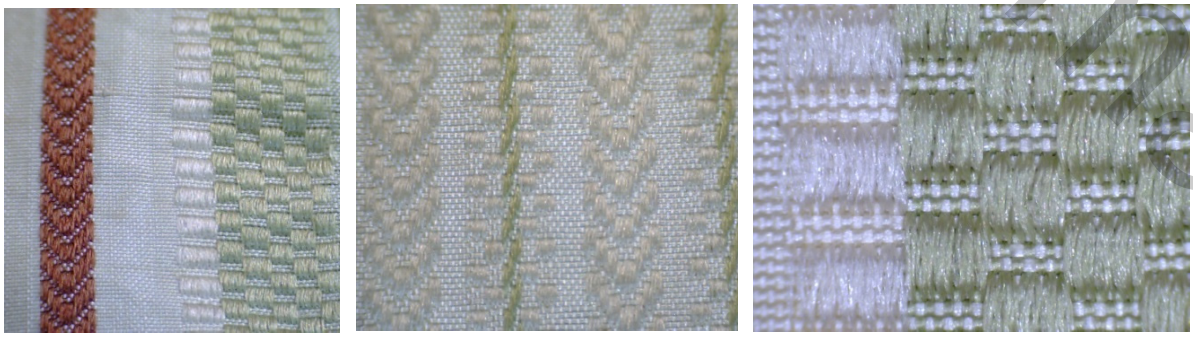

Sl. 44 – 46 *Pékin rayé* [Kat. 256] tkan izmjenom *chevrona*, *cannelé alternatifa* i *cannetilléa*

arhivski primjerak

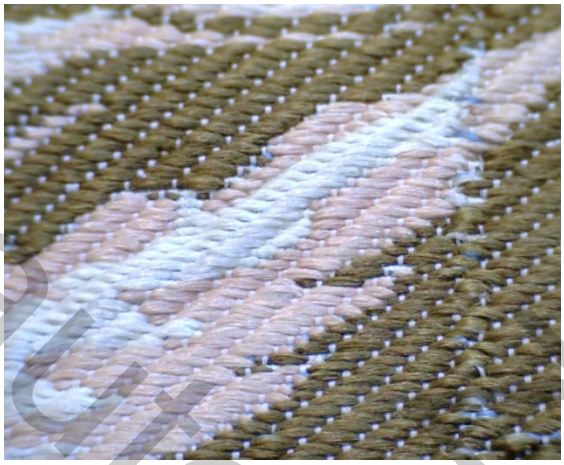

Sl. 47 Svilene *broché* niti utkane bez primjene tehnike *points rentrés ili berclé* [Kat. 153]

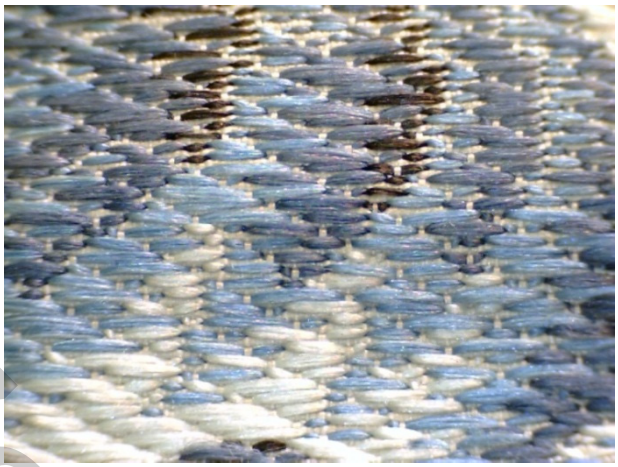

Sl. 48 Svilene *broché* niti utkane primjenom tehnike *points rentrés ili berclé* [Kat. 158]

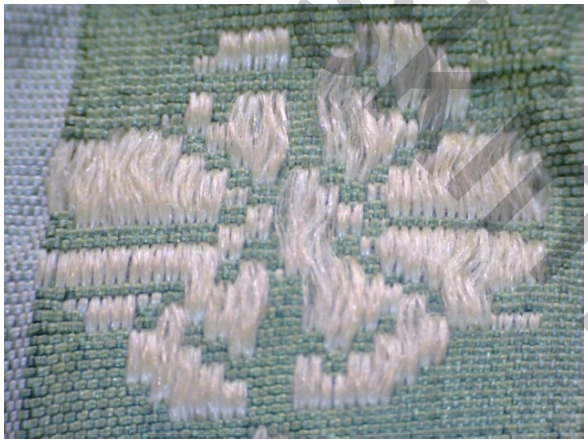

Sl. 49 – 50 *Poil traînant* (bijela) na aversu i reversu [Kat. 73]

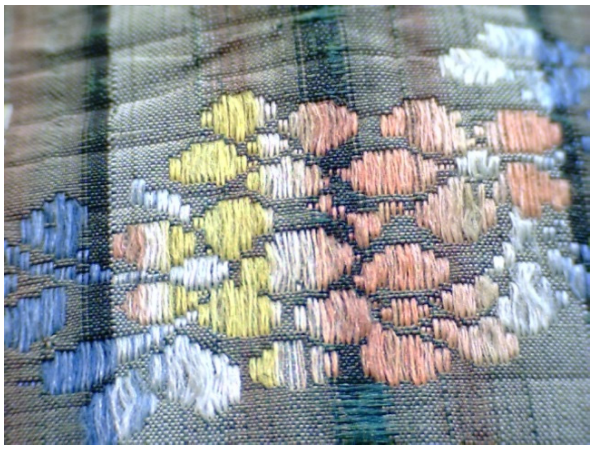

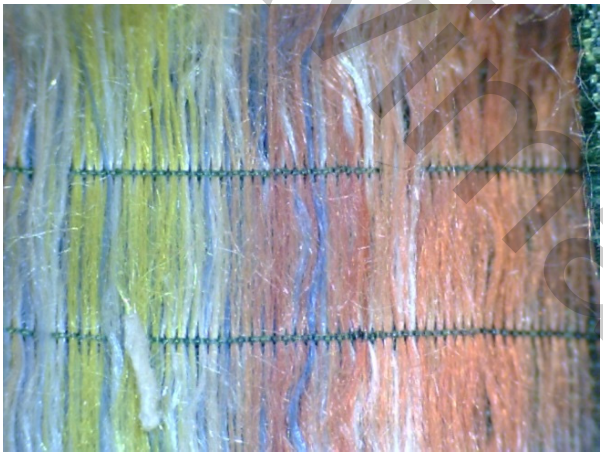

Sl. 51 – 52 *Poil traînant* (raznobojna) na aversu i reversu [Kat. 243]

autorska tekstilna radionica

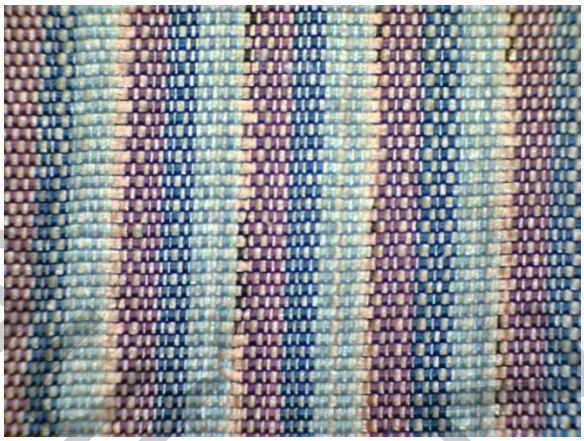

Sl. 53 Taft *rayé* [Kat. 227]

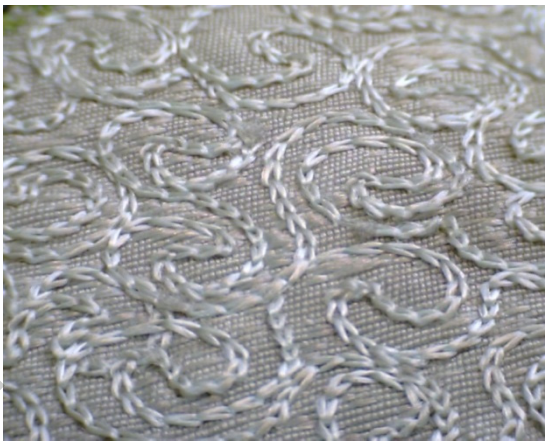

Sl. 54 Tamburiranje [Kat. 157]

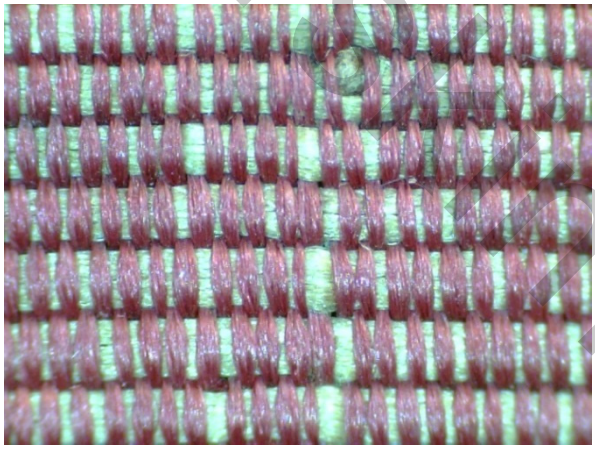

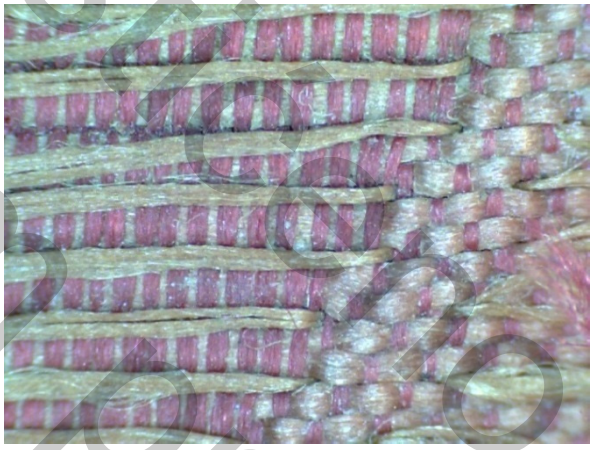

Sl. 55 – 56 Taft *gros de Tours* (dekor damasta), avers i revers [Kat. 72]

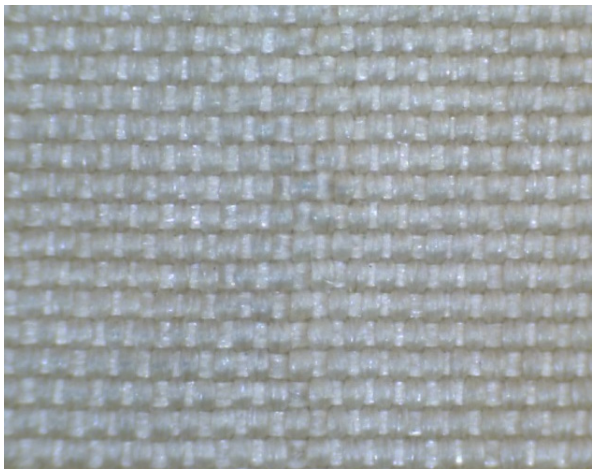

Sl. 57 Taft *louisine* 2-1 [Kat. 212]

Sl. 58 Taft *à chaînes multiples,* avers [Kat. 292]